

CHRISTELUK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR^e VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPEN-
HORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT,
N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS. (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER,
J. H. KUYPER, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, J. VAN DER MERSCH, H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSM,
MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, L. VAN LENNEP, MACLAINE PONT, M. DE LA PRISE, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVER: E. J. BOSCH JBZN., BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

ALLE DINGEN NIEUW.

Ziet, Ik maak alle dingen nieuw.
Openb. 21 : 5.

Oudejaarsavond wekt onwillekeurig in ons de gedachten aan een oud, versleten kleet. Het lijkt wel of het stervende jaar met zijn korte, grauwe neveldagen zich met moeite voortsleept tot den laatsten klokkeslag. 't Wordt bijna geen volle dag meer, ons levensgevoel versombert al erger, zoowel als we staren over de doode wintersche landen of voortsukkelen in de zwart-natte stad.

In onzen grauwen tijd roept niet alleen de triestige oudejaarsdag gepinzin over verouderen in ons op. We zien heel Europa voortobben als een oud-ziek mensch, een oude, slimme zondaar, die al maar nieuwe

lappen wil zetten op zijn oude verscheurde kleet. De oude zonden van haat en nijd en broedertwist vreten voort als de motten en verteren het wereldgeluk. Zelfs in het jonge, krachtige Amerika knagen met scherpe, bijtende tandjes de zonden van egoïsme en Mammondienst. Ach, des menschen hart is in alle wereldstreken, op ieder plekje hetzelfde, wij krijgen den wortel der vergankelijkheid en des verderfs mee bij de geboorte.

Wel blijft de wereld altijd in de weer, om al wat verouderd af te wentelen, om telkens wat nieuws te scheppen. Niet alleen worden nieuwe lappen op het oudwordende kleet genaaid, neen, men tracht de wereld, de maatschappij, te overtrekken, te vernieuwen. Tallooze stelsels bloeien op om het volksgeluk te bevorderen, de meest geheime krachten tracht men los te maken om verderf en veroudering uit te bannen, men wil de langeslagen bloedende wereld oprichten en genezen. Al is er „niets nieuws onder de zon”, al hebben alle stralende idealen van geluk en vrede altijd bestaan, ofschoon zij anders werden toegepast, toch beproeft de menscheid telkens opnieuw het verouderen, het verderven tegen te gaan.

Deze pogingen om „alles nieuw te maken” om de ontreddende, vernielende macht der zonde te stuiten, zijn zeker goed in 's Heeren oogen, zijn vruchten van Gods algemeene genade.

Wij vinden dit alles in het klein terug in ons eigen hart, ons eigen gezin, ons eigen land.

* *
*

Drukt de Oudejaarsavond sterk het besef van verouderen en verdwijnen: op den Nieuwjaarsmorgen licht de hoop voor een nieuwen dag. Het jaar ligt voor ons als een blad wit papier. Wij kunnen er zooveel op schrijven, anderen kunnen ons zooveel laten beleven of zeggen: wij zullen ons best doen, de wereld zal zorgen niet in de oude fouten te vervallen, wij allen te zamen zullen opbouwen, meewerken aan de vernieuwing der dingen.

Ach, waren alle menschen wijs
en deden ze allen wel,
Deze aarde was een Paradijs;
nu is ze vaak een hel,

zong vader Camphuizen.

Volkomen waar. Nog juist zou het zijn, wanneer er stond: bezaten alle menschen *een nieuw hart*.

Want in dat *oude hart* zit de altijd opborrelende bron van giftig water, dat niet alleen koninkrijken en werelddeelen, maar de heele wriemelende wereld der menschen bederft.

O, de schoonste utopieën van wereldbonden en vredescongressen en nieuwe maatschappij-vormen moeten op teleurstelling uitloopen, indien met de verouderende, vernielende kracht der zonde niet gerekend wordt.

„Zie, Ik maak alle dingen nieuw”, dat is de zegezing, die ons op Nieuwjaarsmorgen vanuit den hoogen hemel tegenjubelt. *Ik*, de Heere, vernieuw straks in de komende lente het gelaat des aardrijks. Ik wek de genieën en machtige talenten op. Ik zet koningen af en doe alles wat Mij behaagt. Ik regel den loop der wereldgebeurtenissen en de harten der vorsten en Hoogheden zijn in Mijne hand

als waterbeken, die Ik leid naar Mijn wil. Ik zal straks het nieuwe Jeruzalem doen nederdalen, wanneer de oude hemel en de oude aarde zal zijn voorbijgegaan.

Nieuwjaarsmorgen is voor het kind van God profetie voor den nieuwen, komenden werelddag.

Dichters kunnen zingen van „De nieuwe geboort.” Droomers vol edelen aandrift kunnen hun zangen wijden aan de nieuwe menschheid, waarin geen oorlog, geen nijd, geen honger, geen onheilige concurrentie, geen nood, geen zorg, geen verouderen meer wezen zal.

Ach, hun „Ik maak alle dingen nieuw” zoo goed bedoeld en gemeend, zoo vastelijk geloofd, is toch slechts een hersenschim, een fata morgana.

* *
*

„Zie, Ik maak alle dingen nieuw” belooft Hij, die op den troon zit. „Schrijf, want deze woorden zijn waarachtig en getrouw”, beval de Heere Johannes, Jezus' liefsten Apostel, die het diepste had kunnen blikken in 's Heilands onpeilbare liefde. Als een triomfkreet schalt deze zegezing over onze gebogen hoofden, bedroefde zielen, verwachtende harten.

Er komt een tijd, waarin alles beter wordt, waarin de dood, het verval, de veroudering niet meer heerscht!

„Was er de zonde toch maar niet”, zuchten wij vaak, als we de beste voornemens, de mooiste plannen en in ons eigen kleine lentje, en in het groote wereldgebeuren zien uiteenspatten op de klippen van egoïsme, hoogmoed en zelfverheffing.

Als we de ellende beschouwen, die de eene mensch den anderen, het eene volk het andere aandoet. Het vernielende, het verouderende, het uiteenscheurende!

Die zonde zal er eens niet meer zijn, want „de eerste dingen zijn weggegaan”. Openb. 21 : 5.

We kunnen met onze gebroken mensche-lijke existentie ons niet voorstellen hoe deze schoone, nieuwe, zondeloze wereld er uit zal

zien; hoè we daar zullen leven als vernieuwde menschen in eeuwig jonge kracht. Maar komen *zal* deze heerlijkheid. Ieder die is wedergeboren uit onvergankelijk zaad, door het eeuwigblijvende Woord van God, *weet* dat het goddelijk: „Zie, Ik maak alle dingen nieuw” geen ijle belofte, geen sprookje is.

O, al vernedert ons de verouderende, vernielende, sloopende, ontwrichtende kracht der zonde tot schamens toe, al *zien* we zoo weinig van het geloof, dat de wereld overwint, toch leven wij door het *geloof* en weten we diep in ons wedergeboren hart de plant van het eeuwige leven.

Met deze belofte van God Zelf uit den hemel dan weder het nieuwe jaar ingegaan!

Zal het beter, zal het slechter zijn dan de vorige schrikkelijke jaren? Zal er vrede komen en een volkerenbond en herstel van het diep geschokt economische leven? Zal de haat wijken en de liefde bloeien? Zullen wij eten en kleeren en woning en dekking hebben?

Wie antwoordt op al deze vragen? Eén antwoordt: „En God zal alle tranen van hunne oogen afwischen: en de dood zal niet meer zijn; noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn, want de eerste dingen zijn weggegaan. En die op den troon zat zeide: Ziet, Ik maak alle dingen nieuw”.

Kom dan speedig, Heere Jezus.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

Met belangstelling namen wij kennis van de ons toegezonden nummers van het maandblad „Maatschappelijk werk bij zenuwlijden en krankzinnigheid”. Deze uitgave is het orgaan van de „Centrale Vereeniging ter behartiging van de maatschappelijke belangen van zenuwlijders en krankzinnigen.” Wanneer wij

in aanmerking nemen, dat het getal zenuwpatiënten zich sterk uitbreidt en wanneer wij denken aan al het leed, dat wordt geleden, wanneer het zenuwgestel in min of meer ernstige mate wordt geschokt en het geestelijk evenwicht niet of slechts na eene periode van angst en zorg wordt herwonnen, dan zien wij onmiddellijk het nut van deze centrale vereeniging in. Er zijn talloos vele vraagstukken, voortkomend uit zenuwlijden of geestesstoornis, waarvoor men vruchteloos in allerlei richting eene oplossing zocht. Voor eene centrale organisatie, gefundeerd op samenwerking, ligt hier een groot arbeidsveld open. De „herstelden” zullen bij hun terugkeer in de maatschappij aanvankelijk gesteund moeten worden. Voor hen, die in een krankzinnigengesticht worden verpleegd, is reeds lang behoefte gevoeld aan een krachtig werkend instituut, een patronaat.

Raad en hulp bij alle zenuwlijden en krankzinnigheid beoogt deze vereeniging, die een *aanvullend* karakter draagt en *samenwerking* zoekt met de bestaande inrichtingen. Van uit haar centraalbureau, Schoolstraat 27, Utrecht, strekt zij hare zorgen uit zoowel over de patiënten, die in eene inrichting worden verpleegd, als over hen die daar niet of niet meer verpleegd worden. Het bestuur omvat alle richtingen, o.m. hebben *Prof. Winkler* van Utrecht, en dokter *J. H. A. van Dale* van Ermelo, daar zitting in.

De vereeniging heeft veler hulp noodig en rekent daarbij ook op den bijstand der vrouwen. Zij zoekt gezinnen, waar b. v. een „herstelde” rustig zijn nieuwe leven kan beginnen. En om achter goede adressen van hiervoor geschikte families te komen is het noodig, dat, althans in de groote steden, iemand zich met dezen arbeid belast. Vooral voor de ongetrouwde vrouw is hier werk te doen.

Wat er van de *gehuwde* vrouw verwacht wordt, heeft *Mevrouw van Boetselaar van Dubbeldam* zoo mooi gezegd in eene lezing, die zij voor den *Vrouwenraad* te Batavia hield en die in de Indische „*Banier*” opgetekend werd.

Mevr. v. B. v. D. geeft, zooals zij zelf zegt,

slechts „enkele gedachten over opvoeding” en bepaalt zich tot de opvoeding van het kind tot zijn 10e jaar. Zij spreekt inzonderheid de moeders toe en zegt, dat liefde, geduld en wijsheid noodig zijn om haar taak te vervullen.

Mevrouw van Boetselaar vraagt: Wat hopen wij voor onze kinderen? en bedoelt daarmee niet: wat onze kinderen zullen worden, maar: hoe zij zullen worden, wat zullen zij als mensch beteekenen?

Is het niet troostrijk, dat ook onze minder begaafde kinderen werk in de wereld kunnen vinden, want iemand met een degelijk karakter is een zeer bruikbaar mensch.

Het karakter moet gevormd worden door het kind goede gewoonten bij te brengen.

Het karakter zetelt niet in ons hoofd, maar in ons hart, in het gemoedsleven, en dit is al weer eene bemoediging voor onze minder begaafde kinderen. Wel komt het eene kind ter wereld met meer gaven van hart dan het andere, maar het goede kan toch worden aangekweekt.

Ten slotte wijdt Mevr. v. Boetselaar nog eenige woorden aan de spelen der kinderen, prijst de Padvinderebeweging, omdat zij den kinderen niet geeft een nieuw amusement, maar „bezigheid”, die overeenkomt met hun aanleg en behoefte, waardoor hun goede eigenschappen worden aangekweekt. Aan de hand van een artikel van Mr. de Graaf uit Utrecht, wordt op het „bioscoopgevaar” gewezen. Vanzelf komt ook ter sprake de moeilijkheid van de opvoeding, verbonden aan een verblijf in Indië.

Dat ook in ons land telkens stemmen opgaan, die voor eene betere opvoeding van het meisje pleiten, toonden wij herhaaldelijk aan. Onlangs hield Prof. R. Casimir te Winschten een rede over „De moeilijkheid van de tegenwoordige meisjesopvoeding”, waaruit wij een en ander willen meedeelen:

De keuze der opleiding van een meisje is moeilijk.

De meisjes-H. B. S. kan zeer goed zijn, doch het diploma geeft geenerlei bevoegdheid.

De gewone H. B. S. heeft groote waarde, maar kalme bezinning ontbreekt. Ook het

gymnasium moet geen meisjesschool worden; terwijl de opleiding aan een kweekschool een ietwat beperkte is, gezwezen nog van het overcompleet aan onderwijzeressen.

Welke opleiding Prof. Casimir dan voorstaat?

Hij geeft slechts enkele gedachten aan en gaat uit van de meening, dat de moderne tijd met zijn moeilijke eischen het in elk geval onmogelijk moet maken, dat een aantal vrouwen met een gezond gestel en gezonde hersenen een vlinderbestaan leiden.

De geleerde paedagoog kan zich voor de *wetenschappelijke* opleiding een speciale universiteit voor vrouwen denken en zegt, dat hier misschien een taak open ligt voor het particulier initiatief, dat toch in de eerste twintig jaar wel zal moeten werken op onderwijsgebied.

De *maatschappelijke* opleiding der vrouw eischt moederschapskursussen, waar zij de verzorging van het kind leert.

En de *politieke* ontwikkeling der staatsburgeres mag ook niet vergeten worden.

In verband met de opleiding van de vrouw, die Prof. Casimir ter sprake brengt is interessant het bericht uit Zwitserland, dat te Genève de eerste school voor sociale vrouwenberoepen den 22en October geopend werd. Deze inrichting wil de zeventienjarige dochter opleiden voor kinderjuffrouw in de huishouding, of semi-onderwijzeresje voor de voorbereidende school; voor beambte bij armenzorg en politiedienst der gemeenten; voor correspondentie, secretares of bibliothecares in openbaren of vereenigingsdienst; voor directrice in klinieken, sanatoria, weeshuizen, kosthuizen e.d. inrichtingen; om kort te gaan eene opleiding voor alle vrouwelijke beroepen van lichten arbeid en niet te hoog opgevoerde wetenschap.

Het ligt in het plan, verschillende diploma's in te voeren voor de verschillende vakken. Daarnaast kan een meisje echter ook, zonder eenige verplichting om den geheelen cursus te doorloopen, hier en daar speciale voordrachten volgen. In deze zuiver particuliere stichting wordt voortgezet onderwijs in een bepaalde richting gegeven.

Deze school werkt dus mede aan de maatschappelijke vorming van de vrouw.

Eene politieke ontwikkeling der staatsburgeres, waartoe de Groningsche hoogleeraar aanspoort, meldt dit program niet. En toch komt dit laatste vraagstuk meer dan ooit naar voren, nu, naar veler meening, de invoering van het actief vrouwenkiesrecht niet lang meer op zich zal laten wachten.

In *Zweden* is men nog niet zoo ver, maar daar kondigt de regeering toch reeds aan, dat zij het initiatief zal nemen tot grondwetsherziening, waardoor vrouwen kiesrecht zullen krijgen en het kiesrecht voor de mannen uitgebreid zal worden.

In *Engeland* werd in het Lagerhuis het wetsontwerp, waarbij de beletselen voor vrouwen, om in het Huis zitting te nemen, worden opgeheven, met algemeene stemmen in tweede lezing aangenomen.

Wat het stemrecht in de kerk aangaat, daaromtrent is in ons land eene beslissing gevallen. Het synodale voorstel om het stemrecht voor vrouwelijke lidmaten in de Hervormde Kerk in te voeren, is door de Provinciale Kerkbesturen verworpen. Het kon de vereischte twee derden der stemmen niet halen, er waren 36 stemmen voor en 27 tegen.

In *De Ploeger* schrijft *Mevr. H. A. van Riel—Smeenge* een stukje over „*De taak der vrouw*”, dat aldus aanvangt: „Nu het stembiljet komt, resten ons nog maanden van verhoogde werkzaamheid.” Dat zijn wij met de schrijfster eens en wij hopen, dat al onze lezeressen in verband met de nieuwe functie die haar wacht, haar tijd goed zullen gebruiken. In Friesland kwam reeds eenige actie. Te *Zwaagwesteinde* is een Chr.-Hist. kiesvereniging opgericht met 35 leden, waaronder 5 vrouwen. Daar zal het heen moeten! De kiesverenigingen zullen ook de vrouwen als leden moeten opnemen om mede te werken aan de politieke ontwikkeling van de vrouw!

Mevrouw van Riel verwacht veel van de intrede van de vrouw in het staatkundig leven. Zij zegt o.a.: „Laat het de vrouw zijn, die boven alles stelt vrede, verzoening en liefde. Immers dan alleen zal de gemeenschap baat vinden bij het deelnemen der vrouw aan het

staatkundig leven, als hare vrouwelijke, hare moederlijke eigenschappen speciaal tot uiting komen.

Juist omdat ze vrouw is, moet ze der wereld veel kunnen geven, zooals tot nu toe alleen aan haar huisgezin geschonken werd.”

Is deze eisch van de schrijfster niet wat hoog? Wordt onze taak niet te zwaar: veel aan het huisgezin geven en daarnaast veel aan de wereld buiten het huisgezin?

Of zal het vraagstuk over vrouwenkiesrecht, dat misschien spoedig opgelost wordt, plaats maken voor een nieuw probleem? Laat de getrouwde vrouw in dien strijd nooit aarzelen en haar plaats in het huisgezin hoog houden! Maar met de ongehuwde vrouw werke zij zoo veel mogelijk mede ook aan haar politieke ontwikkeling, om straks met eere aan de zijde van den man te staan!

A. D.

De Predikantsvrouw.

XIII.

Nood in de Pastorie.

Laat ons niet over zorgen klagen;
Laat ons die moedig samen dragen;
De krachten daartoe van Hem vragen,
Die ons zoo rijk gezegend heeft!

Want dartel toch als vlinderkes,
Zijn onze zeven kinderkes,
Met kleine mondjes, groote magen.
En is er soms veel brood te kort,
En zinkt de moed tot in de schoenen,
Wij krijgen toch, als 't avond wordt,
Elk zeven zoenen!

Een nieuwe tijd is aangebroken.

Een tijd waarin vele geheimen ontsluit worden, een tijd waarin het velen menschen vergund wordt een blik achter de schermen te werpen. En nu ziet de een den ander verwonderd aan. Men wrijft zich de oogen uit, en vraagt: droom ik of waak ik? Gaat 't er

zóó toe in de wereld, en heb ik dat nooit geweten?

Staatsgeheimen worden geschonden, maar evenzeer die van het particuliere leven.

De predikantsvrouwen waren in het bezit van een gewichtig „ambts”-geheim. Jaren, eeuwen misschien, wisten ze dit zóó zorgvuldig te bewaren, dat velen het bestaan er van zelfs niet vermoedden. En dat, terwijl ze nog wel een glazen huis bewoonden!

Nooit, of niet dan heel fluisterend, en dan alleen in zéér beperkten kring, bespraken zij onderling wel eens het grootte, gemeenschappelijke geheim, dat hen allen bezwaarde, dat hen als 't ware in één bond vereenigde. Maar in de gemeente zwegen ze er over, als bij afspraak; deze mocht niet weten van den vreemden, ongenooden gast, die in elke pastorie zich een plaats wist te veroveren. Hoe waakzaam immers de vrouw des huizes ook was, op een gegeven oogenblik drong *de nood* er binnen, om zich niet meer te laten verdrijven.

Op onverklaarbare wijze is het evenwel in dezen moeilijken, abnormalen tijd ten slotte uitgelekt, dat elke pastorie een bewoner méér telde, dan de gemeente wist. Maar niet door een onzer, daar zijn we zeker van, is ons geheim geschonden. Neen, dien smaad willen we niet dragen, dien werpen we verre van ons.

Toen de oorlog losbrak, werden plotseling alle dingen anders. Toen het kanon in het buitenland begon te dreunen, overstemde het zelfs hier in Nederland alle menschelijke fijngevoeligheid.....

Ruwe handen zijn aan 't werk getogen en hebben in uw en in mijn binnenste alles onderste-boven gewroet, en nu helpt het niet meer of gij uw hoofd zalft en uw aangezicht wascht, en er tegen waakt een droevig gezicht te toonen, opdat het van de menschen niet gezien zou worden dat gij vast.....

Ach, ontken het maar niet, dat toen voor de allereerste maal het veelzeggend opschriftje u onder de oogen kwam, dat thans boven dit artikel geplaatst is, u de ontroering doorhieverde, dat ge iets voelt als van een schrijnend wee..... En niemand, niemand scheen er bij te denken hoe pijnlijk zulk een

publieke bespreking van intieme, huiselijke aangelegenheden wel moest zijn voor die breede schare van predikantsvrouwen, welke zóó lang en zóó bang zwiingend en moedig hadden weten te dragen.....

Niet, dat de predikantsvrouw zelve er zich voor behoefde te schamen: armoede is toch geen schande..... Maar dát er armoede, dát er nood heerschte in de pastorie, en ook bij onze voorgangers altijd geheerscht heeft, dat was toch zeker niet tot eer van de vele zéér welgestelde familiën, die uw gemeente telde, en opdat om hunnent wil Gods Naam niet zou gelasterd worden, dáárom hebt ge uw zorgen zoo angstvallig weten te verbergen. Men mag er u dankbaar voor zijn!

Van den eersten dag aan, dat ge de pastorie binnenkwaamt, hebt ge er u op toe moeten leggen, met uw zéér beperkt inkomen in de bescheiden behoeften van de uwen te voorzien. En dit resultaat mocht gij niet trachten te bereiken, door uw leven in te richten als dat van een gewone arbeidersfamilie, maar gij moest het zóó zien te schipperen, dat uw gezin naar buiten-uit altijd nog den indruk wist te geven, alsof er een zekere welvaart heerschte in uw woning. Reeds in het eerste jaar van uw huwelijk — de oorlog was toen nog lang niet in 't zicht — is 't u echter heel duidelijk geworden, dat, hoe zuinig ge ooit mocht zijn, ge nooit door overlæg zoudt kunnen komen tot overleggen; tot het wegbergen van een klein spaarpenningske voor den kwaden dag; tot het bewaren van een appeltje voor den dorst.....

Dát heeft zeker de persoon geweten of vermoed, die, toen de kwade dag werkelijk kwam, het eerst, uit goedheid, de trompet aan den mond zette, en krachtig in 't rond heeft geschetterd: „Er is nood in de pastorie!”

Wie die persoon geweest is, we weten het niet. Evenals bij een oloppeje op straat, degenen die er aanleiding toe gaven, zich ongemerkt uit de voeten maken, zóó is ook deze trompetter zoek geraakt, doordat die koude, nuchtere woorden aanstonds als in echo herhaald werden in courant en kerkblad, en liefst in vette letter gedrukt stonden boven een berichtje, waarin de nood der pastorie naar

voren werd gehaald en menig droef geval bij wijze van anecdote wereldkundig gemaakt.

En wat het meest zonderling aandoet bij heel dit wonderlijk gebeuren, is wel het feit, dat men thans na vier jaren oorlog, zich houdt alsof de nood in de pastorie een nieuwigheid is van den laatsten tijd, alsof een dergelijke toestand vóór den oorlog ondenkbaar ware geweest.

Nu, gij weet heel goed hoe de omstandigheden waren, hoe die altijd geweest zijn, ook vóór 1914! Gij en vele predikantsvrouwen met u zijn er op den duur zelfs zóó aan gewend geraakt, dat ge den toestand soms niet eens meer als een misstand beschouwdet, maar als iets heel gewoons, als iets dat nu eenmaal zoo hoort, en dat wel nooit anders zal worden.

't Is best mogelijk, dat ge boos op me wordt, omdat ik dit hier thans zoo openlijk neerschrijf, maar nu iedereen het tòch weet, laat men dan nu gerust de volle waarheid hooren, anders valt, nu de oorlog voorbij is, heel de goe-gemeente wéér in slaap en gij zijt nog even ver als voorheen.

Gij hebt zoo lang naar anderer leed geluisterd, en het uwe altijd diep begraven; roep nu uw herinnering wakker en spreek vrij uit — neem den menschen den blinddoek van de oogen.....

Ja, toen ge op uw dorpje kwaamt, hoe verheugde u toen het uitzicht van de pastorie — die vrije blik op de uitgestrekte weiden, waar buurman's beste melkkoeien graasden! Maar na verloop van enkele jaren, neen, toen kondet gij er haast niet meer naar kijken, vooral niet als het melktijd was, en de knechts en de meiden met inspanning van alle krachten de volle emmers huiswaarts droegen.....

En gij liept met uw geëmailleerd liter-kannetje door 't huis, en uw kleine bleekneusjes hieven dan als dorstige poesjes de blonde krullopjes omhoog en vroegen om wat melk..... wat deed het dan 't moederharte pijn, wat kostte het een moeite met geveinsde opgewektheid te zeggen: „morgen, dan krijgen jelui weêr, hoor, maar voor vandaag is alles al opper-de-pop”!

Zeker, ge hielt den wrevel ten onder, ge

worsteldet er tegen, maar toch kwam de vraag wel eens bij u boven, of buurman er werkelijk nooit aan zou denken, dat er in de pastorie behoefte kon zijn aan een klein gedeelte van zijn melk-oogst, dat de kindertjes maar magertjes waren, en gij heelemaal niet sterk.....

Laat mij een woord mogen zeggen, ten gunste van uw buurman. Die gedachte is stellig nooit bij hem opgekomen! Een boer moge niet zoo gemakkelijk afstand kunnen doen van zijn geld, geen boer was ooit gierig of zuinig / waar het een gift in natura gold.

Maar in den boerenstand heeft men er geen flauw besef van, wat het leven in de pastorie kost. Het bedrijf brengt meê dat schier geen levensmiddelen behoeven aangekocht worden, en dat (in gewone tijden natuurlijk) melk, boter, eieren, groenten, vleesch en spek, erwten en boonen in zóó ruime mate op de boerderij voor handen zijn, dat het overschot hiervan zelfs nog als ruilmiddel dienst kan doen in den kruidenierswinkel. 't Gevolg hiervan is, dat de boerin van vijf gulden „huishoudgeld” in de week, nog bijna de helft kan overhouden. En naar dien maatstaf wordt vaak door een boer het leven van een burger beoordeeld. Hij meent met een oprecht hart, dat het traktement van zijn dominee ruim voldoende is, om zonder zorg blijmoedig zijn arbeid te verrichten.

De gegoede handelsstand kan zich evenmin indenken wat het zeggen wil, van een beperkt inkomen te moeten leven, zonder dat er eenig „bedrijfskapitaal” aanwezig is. Eén onvoorziene uitgave, één te vroeg aangeboden kwitantie kan aan 't eind van 't kwartaal geldlooze dagen, ja, geldlooze weken ten gevolge hebben, die neerdrakkend werken op lichaam en ziel.

Eigenlijk is heel die nood in de pastorie dus maar een kwestie van verkeerd begripen. Men heeft zich de positie van het predikantsgezin nooit goed ingedacht. Ziedaar de fout. Zoodra die fout hersteld wordt — dan breken de zonnige dagen aan!

Gaat het de predikantsvrouw niet evenzoo, maar in tegenovergestelde richting? Melkrantsoeneering? Vleeschnood? Kleding-schaarschte? Gebrek aan schoeisel? Hebben

vele gemeenteleden daarmee in de laatste jaren pas kennis gemaakt?

Voor anderen mogen eerst thans de magere jaren aangebroken zijn, gij, in uw pastorie, hebt de vette *nooit* gekend!

Het dringt nu pas tot u door, dat ge uw tijd zóó lang en zóó ver vooruit zijt geweest!

In dit licht bezien begrijpt ge ook het vele klagen, maar toch vraagt ge u af, nu ieder gerantsoeneerd wordt in melk en niemand vleesch kan krijgen, nu elk zich durft vertoonen in een kleed van verouderd snit en er met oude schoenen geloopt mag worden, of het nu niet mogelijk is, dit leed gezamenlijk en zonder morren te dragen? Wat beteekent eigenlijk deze zeer lichte verdrukking, vergeleken bij den zegen, dien God ons schonk door Nederland voor oorlog en revolutie te bewaren?

Maar — als iedereen zich baadt in een zekere weelde, dan, als er heelemaal geen aanleiding toe is, zooveel te moeten ontberen, wat anderen in onzen stand genieten, en dat dan nooit te mogen laten merken, zie, daar is zelfverloochening, daar is vertrouwen op God voor noodig.....

Tegenwoordig doen vele zéér welgestelde ouders ervaringen op, die u niet vreemd waren in den tijd, toen er bijna *overal* elders voldoende voedsel, kleeding en schoeisel was — *behalve* in pastorie en onderwijzerswoning!

Laat de gemeente zich dus nu vooral niet te zeer verontrusten over den nood in de pastorie: nergens worden de ontberingen immers gemakkelijker gedragen dan daar, waar men ze niet als zoodanig aanmerkt.

In het gezin van den predikant wordt de geschiedenis van Daniël en zijn vrienden dikwijls verhaald. En de kinderen weten het, hoe dezen, die slechts van het gezaaide aten en water dronken, schooner van gedaante en vetter van vleesch waren, dan de jongelingen die de stukken van de spijs van 's koning tafel kregen!

De voornaamste zorg, die in dezen tijd bijna elke predikantsvrouw drukt, is die om niet-onder-schulden-te-geraken.

Men mag veilig aannemen dat, zéér matig berekend, het leven per persoon en per week

één gulden en vijftig cent duurder is geworden. Denk maar alleen aan de wasch en de schoenenreparatie. Dit beteekent voor een gezin, zeg van tien personen, (de meeste pastoriën zijn immers dicht bevolkt) een wekelijksch tekort van vijftien gulden of van zeven honderd en tachtig gulden per jaar. Indien de duurte-toeslag daarin dan niet geheel voorziet, nietwaar, wat wordt het leven dan bang.

En als die er wél in voorziet?

Ik zal u zeggen, hoe het dan gaat.

Dan wordt dit glorieuselijk vermeld in de courant, want ten opzichte van een predikant mag alle kiescheid vermeden, en moeten alle rechterhanden in den lande weten wat sommige linkerhanden doen.

De dienstbode is al een van de eersten, die het heugelijk berichtje in het kerkblaadje ontdekt. Natuurlijk rekt ze op een gedeelte van de „winst”. En nu iedereen weet, en er goed van doordrongen is, dat de dominee in eens zoo'n Croesus is geworden, komen er verschillende circulaires met kennisgeving, dat b.v. de dokter zijn visites heeft „opgeslagen”, het schoolgeld is verhoogd en de schoolboeken duurder zijn geworden, terwijl men tot de onaangename ontdekking komt dat de prijs der brandstoffen verdubbeld is — en zóó glipt dan langzamerhand, heel ongemerkt, bij stukjes en brokjes, de duurte-toeslag de deur weér uit; feitelijk zonder eenige daadwerkelijke verlichting te hebben aangebracht.

Misschien, nu iedereen in dezen tijd heeft leeren verstaan wat het zeggen wil, zelfs aan het hoog noodige gebrek te hebben, zullen er betere tijden aanbreken voor het predikantsgezin. Het is te hopen, óók met het oog op de kinderen. Kinderen voelen soms zoo diep, en lijden vaak zoo intens. Daarom, al is de nood hoog geklommen, al gevoelt ge u zoo nameeloos vermoeid door onophoudelijk geld uit te moeten geven, dat niet aanwezig is — ach, laat dit dan niet merken aan uw kinderen. Gun hun een onbezorgde jeugd; hun schoudertjes zijn nog te smal om zulk een last meê te dragen.....

Als ik u eens vertelde van een predikantsdochtertje van omstreeks twaalf jaar, dat na een langdurig lijden haar einde voelde nade-

ren. Haar vader zat aan haar bedje, en zij omklemde met haar beide magere handjes diens groote, breede hand, „Ik ga naar den hemel, vader”, fluisterde ze met een tinteling van geluk in haar oogjes. Maar plotseling kwam er een uitdrukking van angst en vreeze over haar smal gezichtje, en zwaar ademhalend ging ze hijgend voort: „maar o, vader, weet u wat ik zoo vreeselijk vind..... de begrafenis zal zoo veel kosten..... en ik kan het toch niet helpen.....”

In stomme smart boog de arme vader het hoofd, zonder dadelijk een troostvol antwoord gereed te hebben. Hoe menig jaar had hij met angst de doktersrekening tegemoet gezien, en nu, ach, hij kon het zich niet ontveinzen, ook hij had reeds met schrik gedacht aan de *onbetaalbare* onkosten, die bij het verscheiden van zijn lieveling zijn leed nog zouden verzwaren.

Zulke toestanden, men kent ze in het werkmansgezin niet. Daar kan men in de „bus” gaan. Zijn er „lopende” zieken, dan tracht men een kaart te krijgen voor de kliniek, en gedurende een volle maand wordt men voor de luttele som van één gulden opperbest geholpen. Is er voor een patiënt verandering van lucht noodig of opname in een sanatorium, dan helpt of de diaconie of er circuleert een lijst — en dominee is zeker een van de eersten die er op teekent, al ziet hij voor zijn eigen kind, dat in soortgelijke omstandigheden verkeert, geen uitkomst om het in dier voege te geven wat het behoeft.

Gewoonlijk noemt men dengene rijk die meer bezit dan strikt noodig is om in zijn eigen behoeften en in die der zijnen te voorzien, en daarbij den stand waarin God hem plaatste op te houden. Arm daarentegen is niet slechts hij die het noodige mist voor het leven van zich en de zijnen, maar ook hij, die het noodige mist om te blijven in den stand waarin God hem heeft geplaatst. De Schrift stelt als eisch, dat in deze tweeerlei behoefte worde voorzien.

Elk predikant, wiens huwelijk kerkelijk is vestigd, heeft in het midden der gemeente plechtig beloofd, dat hij in het zweet zijns aanschijns zoo getrouw en naarstig in zijn

goddelijk beroep zal arbeiden, dat hij zijn gezin met God en *met eere* zal onderhouden. En de predikantsvrouw heeft van haar kant beloofd, dat zij op haar huishouding goede acht zal hebben en *zonder wereldlijke pracht* leven.

Denk u eens even in: wat een bittere ironie!

Wie zou het meeste gevaar loopen de gedane belofte te schenden?

Dadelijk geef ik u toe, dat niet iedere predikant van zijn traktement behoefte te leven. Naar de schatting der gemeente zijn er „een massa” die „geld van zich zelf” hebben. In werkelijkheid is dit getal echter o, zoo klein. Maar de enkelen, die in breeder kring als „rijk” bekend staan, moeten er dan ook voor bloeden! De kerkeraad, die het traktement bepaalt, houdt krachtig rekening met dominee's gevulden effecten-trommel. Aan zó'n predikant willen zij een „koopje” hebben!

De meesten zijn evenwel in den boven omschreven zin arm te noemen. Doch wie niet gefortuneerd is, behoeft immers, als hij niet wil, evenmin van zijn traktement te leven?

Ge hebt toch wel gelezen dien openlijken oproep, per advertentie, in sommige onzer christelijke bladen, aan predikanten, die eenige bijverdiensten wenschen?

Welke predikant zou die niet verlangen, vooral als de nood dringt?

Om tot die bijverdiensten te kunnen komen moet echter arbeid verricht, of ten koste van de gemeente, of ten koste van het zenuwgestel van den dominee. Er wordt tegenwoordig druk geschreven en gesproken over een acht-urigen werkdag, maar ik denk dat er heel weinig predikanten gevonden worden, die deze arbeidsbegrenzing niet verre overschrijden. Gewoonlijk beginnen zij hun arbeid 's morgens om negen uur, om schier onafgebroken door te werken tot 's avonds tien of elf, dikwijls zelfs zonder vrij etensuur. Want de menschen in de gemeente kennen gauw het foefje om juist onder etenstijd te komen: „anders ben je nooit zeker, dominee thuis te treffen.....”

Vele jonge predikanten zien zich genoodzaakt, reeds na enkele dienstjaren emeritaat aan te vragen. Is het wonder, dat bij een leven

van zóóveel geestelijke en lichamelijke inspanning, en dan nog wel zonder den wekelijkschen rustdag, dien anderen genieten, het zenuwgestel dikwijls zóó geschokt wordt, dat er op genezing niet meer te hopen valt?

Menige gemeente mocht wel wat zuiniger op haar predikant zijn, door minder zuinig voor hem te wezen!

'k Ben er van overtuigd, dat deze dingen slechts één keer gezegd behoeven te worden, om verbetering van toestand te doen intreden. De aandacht moet er op gevestigd, de oogen moeten er voor open gaan. In bijna elke gemeente zijn goede en gewillige, en ook kapitaalcrachtige elementen genoeg, die een stoot kunnen geven in de goede richting.

Als men slechts van de noodzakelijkheid van een doortastend optreden doordrongen is!

Een goed zwemmer kan niet aan den kant van den wal blijven staan, als hij een drenkeling ziet in levensgevaar. Hij kan niet nalaten een krachtige poging tot redding te wagen; hij overlegt niet of hij het doen zal. Hij weet dat hij oogenblikkelijk moet handelen, en dat het anders te laat is.

Wie echter oordeelt dat de traktementen der predikanten zóó hoog moeten zijn, dat in dezen abnormalen tijd geheel zonder zorg kan geleefd, vergist zich. De druk der tijden wordt overal gevoeld, en het traktement bijeengebracht, ook door hen, die zelf onder dien druk te lijden hebben.

De predikantsvrouw moet begrijpen, dat het begrip „stand” rekbaar is, doch ook voor inkrimping vatbaar. Geen enkele predikantsvrouw mag weelde eischen in de pastorie, alleen maar een weinigje meer poëzie. Nooit mag de wereld denken, dat God dáár om den broode gediend wordt. Ook moet de opvoeding uiterst sober zijn. Soberheid staalt het karakter en sterkt de zenuwen. Alléén dit voorrecht gunne men den predikant, dat hij zijn kinderen zonder al te groote zorgen kan doen opleiden tot een gelijkwaardige positie in kerk of maatschappij. Ook de werkman kan immers zijn kind gemakkelijk, zonder veel opoffering, onderricht laten geven in een of ander vak.

Over het algemeen gaat het leven in de

pastorie te zeer gebukt onder financiële lasten. En al wordt straks alles weér goedkooper, de nood in de pastorie blijft nog jaren drukken. Is er in de bange tijden, die achter ons liggen, niet door vele predikanten gedurig geld geleend, om niet geheel en al ten onder te gaan? En dat geld moet teruggegeven; daarenboven het huishouden weér op peil gebracht.

Neen, lieve vriendin, houd mij niet tegen! 'k Wil niet onbescheiden zijn, noch zal al te veel uit de school klappen. 't Ligt niet in mijne bedoeling, te spreken uit uw naam alleen, en 'k heb evenmin rechtstreeks mij zelve op het oog. Maar waar anderen A hebben gezegd, kunnen wij er niet aan ontkomen B te zeggen.

De zaak dient nader toegelicht; zóó alleen is verbetering te verwachten. Vurig hoop ik, dat niemand mij betichten zal van onedele bedoelingen — maar zelfs de vreeze daarvoor doet mij niet terugdeinzen.

'k Zal doen wat ik mijn plicht acht; niet om mijzelve, maar ter wille van zoo velen, die door zorg worden verteerd.

Vastberaden grijp ik het touw van de noodklok.

Naderbij tredend, bemerk ik dat het nog nieuw is. Nog nimmer gebruikt door eenige predikantsvrouw..... Neen, tòch niet aarzelen! Er was moed toe noodig om zóó lang te zwijgen, er behoort eveneens moed toe om handelend op te treden.....

Hoor, gemeente des Heeren, hoor!

De noodklok klept!

Het nieuwe touw doet pijn aan m'n handen; nooit verrichtte ik zwaarder werk! O, dat het niet vuil en vettig behoeft te worden door veelvuldig gebruik! Dat ik niet behoef te luiden tot er eelt in m'n hand is!

Hoor! De noodklok klept, somber en dof!

Angstig en snel!

Hoor, hoor.....!

Er is nood in de pastorie!

Haast u! Hoor! Hoor!

En — zie rond.....

... ..
Doch gij, mijne zuster, wees niet versaagd. Gij zijt het kind van een rijken Vader, wiens is het zilver en het goud, en het vee op duizend

bergen. Menigmaal hebt gij in uw leven God leeren kennen als een *verrassend* God. Als het water tot aan de lippen kwam, was de uitreding altijd zeer nabij. Grooter dan de Redder was de nood toch nooit. Wil gedenken hoe vóór dezen, u de Heer heeft gunst bewezen! Wil de wonderen gadeslaan, die Hij heeft vanouds gedaan. Wil nauwkeurig op Zijn werken, en derzelve uitkomst merken: en, in plaats van bitt're klacht, dáárvan spreken dag en nacht!

A. M.

Opvoeding.

HET MEISJE IN DE PUBERTEITSJAREN.

I.

(PSYCHOLOGIE EN OPVOEDING).

Wij willen ons in deze bladzijden bezighouden met het meisje in de jaren, waarin zij geen kind meer is en waarin toch de volwassen leeftijd nog niet is ingetreden. We willen haar waarnemen in haar lichamelijke en geestelijke verschijnselen, haar dus fysiek en psychisch aan ons geestesoog doen voorbijgaan en ons afvragen, of opvoeding in deze jaren noodig en mogelijk is. Is ons antwoord bevestigend, dan willen we nagaan, in welke richting zich de opvoeding moet bewegen en onze aandacht bepalen bij datgene, wat in den loop der tijden in deze richting werd gedaan, om tenslotte stil te staan bij de resultaten, welke de opvoeding der z.g.n. „Rijpere vrouwelijke Jeugd” heden ten dage heeft bereikt.

Wij stellen ons derhalve onze taak voor de rubriek „Opvoeding” in dezen jaargang aldus voor: Eerst geven we een inleiding over de Psychologie en de Opvoeding van de „Rijpere vrouwelijke Jeugd” en daarna zullen meerdere vrouwen, wier levenstaak bin-

nen de grenzen van het meisje in de puberteitsjaren ligt, ons iets uit hare ervaring en van haar arbeidsveld mededeelen.

PSYCHOLOGIE.

Zoo lang de mensch het voorwerp is geweest van waarneming en bestudeering — en hoe kort is betrekkelijk het tijdperk, waarin een zoodanig gemis aan cultuur bestond, dat het hoogste product der schepping, de mensch, buiten zijn eigen observatie-terrein is gebleven — zoo lang heeft men zich beziggehouden met de vraag, binnen welke leeftijdsgrenzen de opvoeding van toepassing moet wezen op den onvolwassene. En dan is het verschil in opvatting bij hen, die hieromtrent het resultaat van hunne overdenkingen hebben medegedeeld, niet zoo heel belangrijk, althans niet wat betreft den vollen omvang van den opvoedingsleeftijd: algemeen is men van oordeel, dat de opvoeding moet aanvangen onmiddellijk na de geboorte en dat men haar niet als geëindigd mag beschouwen, voordat de volwassen leeftijd is ingetreden.

Ieder individu doorloopt tijdens zijn aardsch bestaan verschillende zeer onderscheidene perioden, te onderscheiden om alle onderverdeelingen te noemen. Men heeft zelfs beweerd, dat er niet één phase bij eenig organisch wezen is aan te wijzen, die door de menschelijke embryo niet is doorlopen.

Maar we zijn gewend in het menschelijk leven vier karakteristieke perioden te onderscheiden: de kindsheid, de puberteitsjaren, den mannelijken of vrouwelijken leeftijd en den ouderdom. Nu strekt de opvoeding zich uit tot de beide eerste perioden en deze opvoedingsleeftijd is door verschillende psychologen en paedagogen op verschillende wijzen onderverdeeld. Comenius verdeelde dezen leeftijd in vier tijdperken, ieder van zes jaren; Herbart spreekt ook van vier tijdperken, maar hij geeft andere grenzen aan. Schleiermacher verdeelt den leeftijd der opvoeding in huislijke opvoeding, schoolleeftijd en beroeps- of vakopleiding; Hartmann geeft zes typische trappen aan. Bovendien bezit elke taal bepaalde benamingen voor de ver-

schillende leeftijden, die niet in de studeerkamer zijn bedacht en bewaard gebleven, maar die in den volksmond voortleven: zuigeling of baby, kind, jongen en meisje, jong-mensch en jong meisje, volwassene, man en vrouw, oude van dagen.

Nu is men evenwel en helaas tot schade van den opvoeding, te dikwijls uitgegaan van een verkeerd uitgangspunt: men heeft aan de opeenvolgende scholen een bepaalde taak toegewezen en daarbij de natuur van het kind eenvoudig buiten rekening gelaten, het kind werd pasklaar gemaakt voor de school, in plaats dat deze laatste zich richtte naar de behoeften van het kind: zoo beheerschte het onderwijs de opvoeding, terwijl het natuurlijker geweest zou zijn, wanneer de opvoeding de leidvrouw der school ware geweest.

Rousseau heeft de groote verdienste, dat hij zich bij opvoeding en onderwijs heeft laten leiden door de natuur; daarom geeft hij aan het kind, wat des kinds is en nooit zal hij eenig tegenwoordig tijdperk opofferen aan eenig toekomstig.

Hij toont aan, dat elke periode haar eischen heeft en dat aan die eischen voldaan moet worden; elke periode beschouwt hij als een geheel, waarvan de waarde nooit mag worden voorbijgezien of onderschat, zelfs niet, al zou het kind heel jong sterven. Hij spreekt van „l'homme fait”, maar ook van „l'enfant fait” en het jeugdig gestorven kind beschouwt hij niet als iets, dat „niet af” is, immers het heeft geleefd, „zijn” leven is af en het had dus recht op de nauwkeurigste voorbereiding.

Maar hoeveel aandacht er ook geschonken is aan de indeeling van den opvoedingsleeftijd, en hoe verschillend deze ook wezen moge, er is één periode, die in alle eeuwen als uiterst gewichtig is aangemerkt en waarop vooral in de laatste tientallen jaren sterk de aandacht is gevestigd, het is die, welke men gewoon is aan te duiden met den naam van „puberteitsjaren” of „rijpere jeugd”. Ingeleid door zeer in het oog loopende fysieke en psychische verschijnselen, is toch de overgang van den daaraan voorafgaanden

leeftijd niet plotseling, maar geleidelijk. Trouwens zoo gaat het bij alle wisselingen, ze zijn niet altijd bij alle individuen en bij alle volkeren gelijk, ze zijn veelal afhankelijk van allerlei buitenstaande oorzaken, maar ze hebben dit ééne kenmerk gemeen, ze geschieden bijkans ongemerkt, de nieuwe periode is allengs uit de vorige ontstaan, al grijpen somtijds ook wel plotselinge schommelingen plaats.

Een enkel woord wijden we aan de jaren, die de puberteit voorbereiden, omdat zij hun invloed in de puberteitsjaren sterk doen gevoelen: we bedoelen den leeftijd van $\pm 7-14$ à 15 jaren, waarin, nadat eerst een stilstand in den groei heeft plaats gehad, de jaarlijksche lengte-toename tot ongeveer het 10e jaar dezelfde blijft en dan van jaar tot jaar afneemt. Het centrale zenuwstelsel komt tot groote ontwikkeling, de hersenen hebben een belangrijk deel van hun gewicht bereikt en de hoogere geestelijke functies klimmen tot aanzienlijke hoogte.

In tegenstelling met het jonge kind, welks definities het resultaat zijn van op zichzelf staande waarnemingen, waarbij het gebruik der dingen veelal op den voorgrond staat, (op de vraag „wat is een boom?” antwoordde een kind „die maakt wind”) ontstaat bij het oudere kind het vermogen tot abstraheren, tot het vormen van begrippen. Daarom neemt zijn belangstelling in de hem omringende wereld toe.

Het wordt duidelijk, dat het kind op dezen leeftijd niet meer in de wereld van het kleine kind leeft. Dit laatste had een sterke fantasie, het hield zich bezig met de meest eigenaardige personificaties van dieren en dingen, — het paardrijden en transpelen met omgekeerde stoelen is overbekend —, het spreekt met gefingeerde personen; verdiept zich in een heel samenstel van denkbeeldige handelingen, waarmede het het leven van groote menschen nabootst, geniet van het sprookje, dat het zich herhaakdelijk opnieuw laat vertellen, belust als het is op de ont-knooping; geheel anders is het kind in de jaren vóór de puberteit: het is als het ware ontgoocheld, ten deele teleurgesteld, het gaat

zich bezighouden met de werkelijke wereld en breekt met wat het niet meer gelooft.

Het geestesleven wordt kalmer, de uitingen zijn zelfs koel, het kind laat zich niet zoo gemakkelijk meer in vuur brengen, het is niet meer zoo heftig als zijn jongere en oudere tijdgenooten, de stroom zijner opwellende aandoeningen is althans vrij gemakkelijk in effen bedding te leiden; men kan in den regel met eenigen tact gemakkelijk met kinderen op dezen leeftijd redeneeren.

In verband hiermede wijzigt zich ook het begrip omtrent het bovennatuurlijke, er ontstaat eenig werkelijk religieus gevoelen. Het bestaan van God, dat bij het kleine kind zich beperkte tot alwetendheid, wekt in het oudere kind ook het gevoel van alomtegenwoordigheid, zonder dat het daardoor angstig wordt, hetgeen bij het kleine kind wel het geval is.

Maar we stippen slechts aan, we gaan niet voort met den voorleeftijd te behandelen; immers, we hebben ons tot taak gesteld de beschouwing van het oudere kind, van den jongen mensch, voor wien onze rijke Nederlandsche taal geen specialen naam heeft kunnen vinden. Geen kind meer en nog geen mensch, zoo kunnen we den in dezen leeftijd verkeerende aanduiden, daarom ook zien we nog voor het laatst de kenmerken der jeugd optreden en wordt reeds iets van het mensch-zijn openbaar. Er is werkelijk nog veel van het oude te bespeuren, doch ook het nieuwe ontwaakt en onevenwichtig als alles, wat nog bezig is te ontstaan, bruisst ook dit nieuwe leven op en treedt naar buiten met stormachtige kracht, met willen en kunnen of niet kunnen, met idealen en kritiek, om straks weer als een hulpbehoevende en hulpzoekende zich vast te klemmen aan den sterkere, omdat de weg niet alleen kan worden afgelegd. Rousseau spreekt van „une seconde naissance” en inderdaad begint met de puberteit een geheel nieuwe levensperiode, die zich kenmerkt door hoogst gewichtige veranderingen, zoowel voor het lichamenlijk, als voor het zieleleven, en die nog langen tijd duurt, voordat de volwassenheid intreedt.

Tot nog toe hielden we ons bezig met het

kind, we verwaarloosden het geslachtsonderscheid; dit willen we in het volgende niet meer doen. We stellen ons met Rousseau den aanvang der puberteit voor als „een tweede geboorte”, waarbij *man* of *vrouw* gaat ontstaan; en we bepalen onze aandacht uitsluitend bij het jonge meisje, bij de wordende vrouw.

Als aanvangsleeftijd is het moeilijk een vast tijdstip te noemen; deze hangt samen met onderscheidene factoren: ras, volk, geslacht, familie, individu, leefwijze, opvoeding, ontwikkelingspeil, luchtstreek, klimaat, deze alle doen hun invloed gelden. Maar toch kan men aannemen, dat in de meeste gevallen bij het meisje op den 12—14 of 13—15-jarigen leeftijd de puberteit intreedt. Neemt men als einde van deze jaren aan het lichamenlijk en geestelijk *volkomen volwassen* zijn, dan is het nog moeilijker den eindleeftijd van deze periode vast te stellen: soms is het einde reeds op 18—19 soms op 21—23-jarigen leeftijd bereikt en..... somtijds treedt de toestand van „mensch”-zijn in den reëlen, den ernstigen, den hoogsten zin des woords nooit in, maar men mag daaruit nog niet de conclusie trekken, dat de puberteitsjaren hun einde niet hebben bereikt.

Bij het intreden der puberteit bespeurt men reeds lichamenlijk zeer in het oog loopende veranderingen, niet bij elk individu even sterk, maar toch in mindere of meerdere mate bij allen: het lichaam neemt andere vormen aan, het begint het karakteristieke van het vrouwelijk lichaam te vertoonen, de groei neemt toe, doch niet altijd even harmonisch, vooral de ledematen groeien sterk; wat weten onze jonge meisjes dikwijls weinig weg met haar lange armen en beenen; het verbeeningproces neemt een einde, zoodat de beenderen hun grootste stevigte en gewicht hebben bereikt; het gelaat begint uitdrukking te krijgen, het karakter begint er zich in af te spiegelen; het oog is levendig, alle bewegingen geschieden vlug en veelal met bevalligheid; de hersenen bereiken hun vollen wasdom, zoowel in omvang, als in gewicht. Het geheel kondigt duidelijk den

volwassen leeftijd aan, de vrouw, de moeder is bezig te worden.

En met den zich wijzigenden lichamelijken toestand gaan tal van andere veranderingen gepaard; waar ligt trouwens de grens tuschen lichaam en geest of lichaam en ziel?

Zoo treden al dadelijk groote veranderingen met betrekking tot de verstandsvorming naar voren: we zagen reeds, hoe in den vóórpuberteitsleeftijd het abstraheeren begon, maar dit strekte zich niet vender uit, dan in zooverre dit noodig was voor het vormen van herkenningsbegrippen. Maar het meisje in de puberteitsjaren is anders, zij heeft behoefte, van de concrete verschijnselen op te klimmen tot het abstracte begrip. De losse, op zichzelf staande feiten interesseeren haar minder, het causale verband wordt opgespoord, het vragen naar het hoe, het waarom en het waartoe, is algemeen. Uit mijn practisch leven zou ik tal van voorbeelden kunnen aanvoeren, om dit beweren te staven. Men zou ze met getallen kunnen noemen de meisjes, die bijna nooit de in haar schoolleven voorkomende feiten objectief bezien: „wat zou daarmede bedoeld worden, wat zit daarachter”, is bijna als regel de eerste gedachte, waarmede zij op een mededeeling of op een feit van eenigszins ingrijpenden aard reageeren. En daarom zijn ze ook zoo vlug met het vormen van begrippen, vooral, waar deze betrekking hebben op het ethische, de moraliteit, den godsdienst, de sociale verhoudingen. Ze *weten* de dingen, ze *weten* welke veranderingen moeten plaats grijpen, ze beredeneeren alles met vuur en met kracht, ze voeren krachtige argumenten aan, komen gaarne in protest, overtuigen gaarne. Of die argumenten logisch zijn, daarom bekomen ze zich weinig, niet het logische van de redeneering is doel, het argumenteeren, het protesteeren, het overtuigen op zichzelf, dáárom is het haar te doen.

In verband hiermede openbaart zich een groote voorliefde voor enkele en een besliste afkeer van andere vakken van onderwijs. Het komt maar zelden voor, dat de wiskunde met voorliefde wordt beoefend, er zijn slechts weinige jonge meisjes, die hierin de grens

der middelmatigheid overschrijden: het vak is te logisch, het vraagt scherpe conclusies, streng redeneeren, duidelijk bewijzen, terwijl men het gevraagde zonder dat alles wel „ziet”. Bij het rekenen gaat het evenzoo, het meisje is uiterst vindingrijk in het inslaan van allerlei zijwegen, ze slaat hemhaaldelijk de „antwoorden” op van de op te lossen vraagstukken en is verrast als „het uitkomt”. Verrast, omdat de weg, die tot de oplossing leidde, niet die van logisch nadenken was.

Op meer belangstelling mogen de literatuur, de geschiedenis, de natuurwetenschappen, ook wel de vreemde talen aanspraak maken; doch typisch is ook hierbij het verschijnsel, dat toepassing van grammatische regels, wat de taalstudie betreft en feitenkennis voor de historische wetenschap veel minder sympathie hebben, dan het literarisch gedeelte, waarbij de meer filosofische beschouwingen en karakterschilderingen ongetwijfeld de oorzaak zijn van de grootere voorliefde. En wat de natuurwetenschap betreft, hier is het opnieuw meer het innerlijke, het mysterieuse, het poëtische, dan het streng wetenschappelijke, dat de aandacht trekt, althans in de meeste gevallen; vandaar groter liefde voor de dierkunde, vooral voor de anatomie en physiologie van het menschelijk lichaam en de plantkunde, dan voor de natuurkunde. Toch moet men hieruit niet opmaken, dat het meisje ongeschikt zou zijn voor intellectuele prestaties, de uitslag van onderscheidene examens, het ruime arbeidsveld, dat de uit haar gegroeide vrouw in onzen tijd betreft, bewijzen het tegendeel.

Het gemoedsleven van het jonge meisje is geheel verschillend van dat van het jongere kind: het innerlijk is anders, ook de uitingen verschillen zeer. Enkele karakteristieke kenmerken treden zeer naar voren, het zijn de fantasie en de kritische zin met de daaruit voortvloeiende eigenschappen.

De fantasie bestond ook in het kinderleven; we zagen het reeds, hoe het kleine kind opging in haar fantastisch spel, hoe zij sprak en speelde met personen en dingen uit haar verbeelding; maar het jonge meisje

koestert geheel andere fantasieën en illusies. Zij leeft hiermede niet in het tegenwoordige, zij droomt zich een toekomst, zij scheidt zich haar idealen. Wat zal ze doen met haar leven, wien zal zij liefhebben, wie zal haar beminnen, met wien zal ze haar toekomstgeluk deelen?

Ze wil arbeiden, ze wil zich geven aan een schoon levensdoel, ze wil anderen gelukkig maken, maar bovenal ze wil vrouw, ze wil moeder worden. En op dat thema mijmert ze voort, ze ziet vaak het tegenwoordige voorbij, om in een heerlijke perspectief zich al het goede en schoone en edele voor te spiegelen, dat aan haar leven den schoonsten inhoud zal kunnen schenken.

Het is trouwens ook zoo natuurlijk, dat de toekomst haar bezighoudt. Met het verleden heeft ze in zekeren zin gebroken, ze is, al is ze het zich aanvankelijk niet bewust, een nieuwe levensperiode ingetreden, ze moet gaan inleven in de wereld der volwassenen, ze voelt indrukken tot zich komen, die haar overstelpen en waarvan zij de rechte waarde nog niet kan schatten. Het is haar, als was zij binnengeleid in een onbekend terrein, waarin zij den weg nog niet kent: is het niet begrijpelijk, dat zij gaat verkennen en dat zij zich nader op de hoogte wenst te stellen van al het nieuwe, dat haar wordt aangeboden, dat zij soms onbesuisd vooruit ijlt om meer te zien, meer te leeren kennen, meer te ontvangen? En haar blik ontwaart niet alleen verrassende dingen, ook de teleurstellingen worden haar niet gespaard. Toen zij kind was, leek het haar zoo begeerlijk „groot” te zijn; nu ze „groot” gaat worden, ziet ze al spoedig, dat het niet alles zoo schoon is, als zij het zich had gedroomd: de volwassenen zijn niet volmaakt, de wereld is niet vrij van egoïsme, veel, dat rein en edel en hooggestemd scheen, is onrein en onedel en gelijkvloersch. En daarom juist hecht ze zich met al de kracht harer ziel aan het ideëele, ze leeft in illusies, ze dwingt haar leven tot de hoogste spankracht, ze stijgt, ja somwijlen tot vertwijfelens toe..... En de reactie komt: op spanning volgt ontspan-

ning, op te sterke activiteit passiviteit, op hoog stijgen diepe inzinking.

Zowel lichamelijk als geestelijk openbaart zich deze reactie dan ook en wel door de meest uiteenlopende uitingen: de grootste openbaring van actie en kracht gaat gepaard met slaphed, vermoeidheid, gemis aan veerkracht en volharding; het hoogste gevoel van eigenwaarde, niet zelden van overschatting van eigen capaciteiten, moet soms plotseling plaats maken voor een zich laten gaan, een onverschilligheid voor het heden en voor de toekomst, een gevoel van absolute onmacht en volkomen lusteloosheid; een zich bewust zijn van alles te vermogen, van den zwaarsten strijd aan te durven slaat somtijds eensklaps om in een toestand van verlegenheid, waardoor het allereenvoudigste onuitvoerbaar wordt; een fijn gevoel voor het kleine en teedere sluit niet uit de meest meedoogenlooze onbarmhartigheid.

Het jonge meisje kenmerkt zich door ijdelheid, ze begint gesteld te zijn op „*mooie kleren*”, ze gaat aandacht schenken aan haar uiterlijk, haar haren, ze krijgt oog voor de kleeding van anderen, veelal van ouderen, ze is veel met zichzelf bezig, is dikwijls behaagziek. Geneigd, om haar fouten in overdreven licht te zien, zal ze aanleiding zoeken om deze met ouderen te bespreken, en toch, heeft men den vinger eenmaal gelegd op de zwakke zijden, dan ontstaat in de meeste gevallen een gevoel van verzet, van geprikkeld zijn of van „*niet begrepen worden*”. En dan volgt veelal die geslotenheid, die men somwijlen tijden aaneen kan waarnemen.

En dat gevoel van geprikkeld zijn leidt of tot valsche schaamte en tot schuchterheid, of tot venmetelheid en overmoed. We kennen ze wel, die stille naturen, die zich zoo gauw terugtrekken en liefst zoo weinig mogelijk naar voren treden: zouden ze wellicht teruggeschrikt zijn, toen ze voor de eerste maal kennis maakten met die ijskoude, onbarmhartige wereld, die voor haar meening geen plaats had, die geen tijd had om naar haar vragen, haar wenschen, haar uitspraken te

luisteren? Een ander verdedigt zich op andere wijze en wordt grof, ruw, brutaal.

Zoo zien we de fantasie, waarover we spraken met al hare uitwassen uitgroeien tot of beter nog, voortkomen uit onevenwichtigheid, de algemeene karaktertrek, die onze jonge meisjes vooral in de eerste puberteitsjaren kenmerkt. We hebben daarom al de genoemde eigenschappen te beschouwen in verband met het geheele wordingsproces en niet als op zichzelf staande verschijnselen; al deze schijnbaar tegenstrijdige uitingen komen voort uit dezelfde oorzaak: het meisje is bezig vrouw te worden, ze staat nog half in het kinderleven, dat ze ternauwernood heeft verlaten en tegelijkertijd gevoelt ze zich bijna volwassen, hoewel ze zich in den kring der groote menschen nog niet thuis voelt.

En dan de puberteitsjaren zijn de jaren van *critischen zin*: eerst waren Vader en Moeder de personen van het hoogste gezag, toen kwam de onderwijzer, wiens uitspraken als hoogste criterium golden, maar thans is dit anders geworden. Het scherpziend oog heeft gezien, dat ook de ouders hun gebreken hebben en onze jeugdigen zijn nog niet ver genoeg om de overtuiging in zich om te dragen, dat de volmaaktheid niet bestaat, neen, ze gaan nu haar eigen toetssteen gebruiken, ze gaan eischen, ze scheppen zich een norm van eigen vinding en het wordt meermalen een eigenaardig genot, na te speuren, of bij de ouderen ook inconsequenties zijn aan te wijzen. Dat van een objectief oordeelen geen sprake kan zijn, behoeft geen betoog, het is eenvoudig een uitoefenen van critiek, veelal een afbreken van wat zij van anderen zien, om daartegenover te stellen geïdealiseerde eischen, die absoluut geen verband houden met logisch redeneeren. Als zij eenmaal in het maatschappelijk leven staan, zoo redeneeren zij, dan zullen zij wel anders en wel beter optreden. Hiermede hangt samen de zeer uiteenlopende verhouding tegenover den opvoeder: hij kan het volste vertrouwen bezitten en daar gebeurt één feit, dat niet binnen het begripen of het goedvinden van den opvoedeling valt en weg is alle sympathie, de goede verstandhouding is totaal

verbroken. Het afgodsbeeld is vermorzeld en geen tijd of beter inzicht vermag uit de brokstukken een nieuw geheel samen te stellen: wee den opvoeder, die onder deze critiek valt, hij herwint zijn crediet niet meer!

Het meisje in de puberteitsjaren heeft in den regel sterke religieuze neigingen. Nu versta men wel, dat we hier spreken krachtens haar aanleg en niet overeenkomstig de resultaten, die de jongste onderzoekingen aan het licht hebben gebracht. Let men op de statistieken, die zijn opgemaakt naar aanleiding van verschillende enquêtes bij kinderen en jonge menschen in onderscheidene onderwijsinrichtingen, dan ziet men, dat de namen van God en Christus, de woorden Bijbel, Evangelie, Eeuwigheid, Hemel volstrekt niet algemeen bekend zijn, dat de eenvoudigste begrippen omtrent godsdienst en kerk slechts bij een zeer klein percentage aanwezig zijn. Ja, wat enger is, een groot aantal stelt het laagste realisme in de plaats van het eeuwige en heilige en acht zich verheven boven het geloof der ouderen. Maar dit alles is geen psychologisch verschijnsel van het jonge meisje, het is een teeken des tijds, een witerst treurig teeken des tijds, het hangt samen met de heerschende sociale, moreele en religieuze opvattingen van onzen tijd. Het normale meisje, dat niet stelselmatig van allen godsdienst vervreemd is gebleven en dat anderszijds niet onder te sterk suggestieven religieuzen invloed heeft gestaan, is in de meeste gevallen godsdienstig aangelegd; onverschilligheid, lauwheid tegenover het Heilige komt in deze jaren niet veel voor. Wat wel voorkomt, en in onzen tijd helaas veelvuldig, is een bewust, cynisch verwerpen, een opzettelijk onvatbaar zijn of schijnen voor de hoogere dingen: het is een pro of contra, een aannemen of verwerpen.

Deze neiging is zeer verklaarbaar: we maakten reeds kennis met de teleurstellingen, die het deel zijn van deze jeugdigen; hoeveel bleek anders, minder schoon te zijn, dan zij het zich hadden voorgesteld, hoe velen bleven beneden het peil, waarop zij meenden, dat de menschen stonden en in zichzelf vinden zij ook geen vastheid, geen rustpunt,

geen bevrediging; zij staan voor het onverklaarbare, voor onopgeloste raadsels, voor onbeantwoorde vragen, voor verbijsterende ongerijmdheden, zij hebben behoefte aan kracht, aan vasten steun, zij willen begrijpen en zij kunnen niet, wel haar, als zij leeren zeggen:

Met begrijpen zal 't niet gaan.
Grijpen we 't onbegrepen aan!

Maar dat gaat niet ineens, daar komt strijd in het jeugdige hart, de twijfel ontstaat, het geloof gaat wankelen, de begrippen omtrent God en het Heilige gaan zich wijzigen. We verontrusten ons hierover niet, we zien in al deze dingen een waarschuwing en de opvoeder doet winst met het verschijnsel. Het vloeit, als al het andere, voort uit dit eene: er is onevenredigheid ontstaan tussehen het willen en kunnen, tussehen verwachting en ervaring, tussehen al het nieuwe, en kracht om dat nieuwe te verwerken..... daar komt een tijd, waarin de opgezweepte golven tot een effen stroom zullen uitvloeien.

En dan bedenken we tenslotte, dat ook het sexueele leven tot ontwikkeling en tot rijpheid gaat komen en we zijn hiermede genaderd tot het alles beheerschende element der puberteitsjaren.

De puberteitsjaren — het zijn de jaren der geslachtsrijpheid en deze maturiteit wordt niet bereikt, dan na zwaren, innerlijken strijd. Het meisje wordt zich bewust, dat ze vrouw, dat ze moeder kan worden. Allerlei gevoelens ontwaken in haar, ze ontdekt in zich krachten, die tot nog toe latent bleven en ten opzichte waarvan ze spoedig gevoelt, dat het zal aankomen op sterk zijn of zwak worden, op beheerschen of toegeven, op pal staan of vallen! Alweer strijd, die kan voeren tot zegepraal of nederlaag.....

De toevlucht wordt genomen tot allerlei hulpmiddelen: dagboeken worden geschreven, de vertrouwelijkste correspondenties worden ondernomen, een algemeen heimweegevoel zoekt bevrediging, sentimentaliteit en dweezucht trachten voorwerpen harer vereering te vinden. Het is de tijd, waarin niet zelden vriendschappen voor het

leven gesloten worden: wel haar, die zelve in het bezit van een edele ziel, de „ebenbürtige” vindt, die haar helpt in den strijd tot verkrijging van waarachtigen geestesadel! Anne verdoolde, die verward raakt in de strikken, haar door onedele, lage schijnvriendschap gespannen, om tenslotte de prooi te worden van eigen en anderer brandende hartstochten!

En de vriendschap gaat verder, ze begint zich uit te strekken over de grens der geslachten: de vriendschap van het jonge meisje wordt liefde, ze is trouwens altijd eenigszins hieraan verwant, ze heeft in de meeste gevallen eenige sexueele elementen in zich.

Lhotzky heeft gezegd: „Freundschaft ist, ohne dasz es natürlich die Betreffenden ahnen, eine stille Auszierung des Geschlechtstriebes, der sich über den Rahmen des eigenen Geschlechts noch nicht hinausgetraut.” Dit geldt voor den knaap, doch vooral niet minder voor het meisje; tot nog toe hield ze slechts rekening met het „ik”, thans komt een onbestemd verlangen naar het „gij” en dit verlangen, dit heimwee richt zich naar het andere geslacht. Schoon kan de eenheid worden, die uit twee reine, edele jonge zielen wordt saamgeweven,

Denn wo das Strenge mit dem Zarten,
Wo Starkes sich und Mildes paarten,
Da gibt es einen guten Klang!

Maar men bedenke, dat deze jaren nog slechts de voorbereiding zijn voor het zelfstandig en volwassen zijn, en dat het hoogst gevaarlijk is, fysiek en psychisch om naar de puberteitsjaren te verplaatsen, wat aan een rijperen leeftijd past: fysiek, omdat uit te vroege „liefdesbetrekkingen” met haar sexueele prikkels een verslapte zenuwwerkzaamheid, een afgemat lichaam, een afstomping der zintuigen wordt geboren; psychisch, omdat zij oorzaak zijn van geestelijke krachtverspilling; omdat zij den arbeidslust vermoorden, karaktervorming tegenhouden en de zelfbeheersching bespotten.

* * *

We hebben slechts even aangestipt, wat in het jonge leven opbruist en worstelt, en toch, we gevoelen het ontzaglijk kritieke van dezen leeftijd. Niet ééne ontkomt aan den geweldigen strijd, de sanguinische natuur het allerminst, maar allen moeten het worstelperk betreden! Wil de boom eenmaal zijn takken wijd uitspreiden, opdat hij zijn beschermende schaduw zegenend over den akker henenspreidt en zijn vruchten in milden overvloed uitdeelen zal, dan moet hij diep wortel schieten en onbedwongen zijn takken doen uitspruiten. En wil het meisje echt vrouw, moeder worden, zóó dat ook zij anderen tot zegen worde, dan moet zij strijden, ten bloede toe, dan moet zij uit haar Sturm- und Drangperiode zegevierend te voorschijn treden! Wel haar, als zij dien strijd aandurft en als zij rein en edel in de kracht des Allerhoogsten uit dien strijd medebrenget de overwinningsteekenen, die een geheiligd, krachtig en zegenbrengend vrouwenleven inleiden!

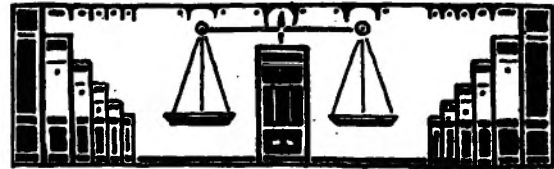
We vragen ons af, of wij de jeugdige in deze moeilijkste jaren haars levens den zwaren strijd alleen mogen doen strijden, of we haar alleen mogen laten, onbeschermd, niet toegerust met de kracht, die ook van den mensch op den mensch kan overgaan? We gevoelen het, hoe onbarmhartig dit zou wezen, als we den blik rondom ons slaan. Hoe menig meisje, hoe menige jonge vrouw zou voor onze maatschappelijke samenleving niet verloren zijn gegaan, zou buiten onze reddingshuizen zijn gebleven en zich thans niet met wroeging des gewetens in het stof wentelen, als wij onzen heiligen opvoedingsplicht hadden begrepen en ons harer hadden aangetrokken! Welk een schare ziet ons verwijtend aan, wel het sterkst in onze groote steden, waar geheele rijen onder de fabrieksarbeidsters en vrouwelijke bedienden in koffiehuisen en winkels en werksters op ateliers en zooveel anderen nooit onze reddende hand zouden behoeven, als tijdig was ingegrepen en haar de vaste, krachtige, vooruitstuwende en naar Boven wijzende hand eener betrouwbare, verstandige leidsvrouw was toegestoken!

Opvoeding, juist in deze jaren, is heilige

plicht; maar zwaar is de verantwoordelijkheid van wie zich tot die taak geroepen gevoelt, want hij zal zich bewust moeten zijn, dat hij heeft te rekenen met de eischen voor dit leven en tegelijkertijd zich heeft reenschap te geven, dat de mensch eeuwigheidsbestemming heeft. Hij zal derhalve moeten aanbrengen begrippen omtrent een hoogstaand zedelijkheidsgevoel, omtrent karakter, omtrent de verhouding van het jonge meisje tot God en hij zal tevens den weg moeten wijzen, die de mogelijkheid opent tot een schoon en edel leven.

Dit is de taak van den opvoeder bij de gratie Gods.

W. KLINKERT.

Litteratuur en Leven.

Meisjesboeken.

Nijgh en Van Ditmar's Uitgevers-Maatschappij te Rotterdam:

C. M. van Hille-Gaerthé, **Onder het Stroodak** (12—14 jaar).

Id., **Aan de Zonzijde** (15—17 jaar).

P. N. van Kampen & Zn., Amsterdam:

Carla van Lidth de Jeude, **Haar erfdeel**.

Wat zijn wij op het gebied der kindrelitteratuur toch ontzettend vooruit gegaan de laatste jaren. Tien jaar geleden waren de boeken van Top Naeff nog het summum van heerlijkheid voor de meisjes van 14 tot 17 jaar. En zeker, die boeken hadden veel aantrekkelijks. Ze waren zoo vlot geschreven, zoo vol humor, de heldinnen waren zoo flink en vroolijk en toch zoo gevoelig, zoo ernstig soms, ze waren zoo écht, die boeken..... Maar hebben ouders en opvoeders zich wel eens afgevraagd, toen ze de bakvischen dit soort boeken in handen gaven, welke geest hierdoor bij de meisjes aangekweekt werd?

In die boeken werd als vanzelf sprekend de verhouding tusschen kinderen eenerzijds, ouders en opvoeders anderzijds als een vijandige beschouwd, de belangen tusschen die beide groepen als van nature tegenstrijdig. Zonder een woord van afkeuring worden allerlei achterbaksigheden beschreven als behoorend bij het bakvisschenleven, om niet te spreken van de schoolkinderflirtations, die er natuurlijk ook bij hoorden. Kon het anders, of de meisjes, die zich in die boeken verdiepten (enkele zeer gezonde of zeer nuchtere, of zeer goed geleide naturen uitgezonderd) gingen zich verbeelden dat dit leven, dat zij òn om zich heen, òn in de boeken telkens ontmoetten, dat dit het echte bakvisschenleven was? Wilde je met je tijd meegaan (wat werd er, wat wordt er nog ook door bakvisschen met die uitdrukking geschermd!) dan moest je zoo zijn als de heldinnen uit de boeken. En er kwam een wisselwerking tusschen de meisjeslitteratuur en het meisjesleven; in de boeken werd het schoolmeisjesleven zoo natuurgetrouw mogelijk weergegeven en de meisjes op haar beurt raakten geheel onder den invloed van de boeken en zorgden, dat hun leven zooveel mogelijk geleek op dat der boekenheldinnen en om het bakvisschenleven heen vormde zich een onzuivere atmosfeer van veel oneerlijkheid en geknoei, van harteloosheid tegenover en opstand tegen ouders en opvoeders, van vroegrijpheid, van veel ijdelheid en zelfbeklag, van verkeerde verhoudingen en ongezonde gedachten. Er kwam wel langzamerhand reactie, maar de oude geest is er nog in veel milieus, op vele scholen. Er kwam ook reactie in de meisjeslitteratuur, maar zoolang men wat literair gehalte betrof niet kon concurreeren tegen, wat ik nu maar korthedshalve het Top Naeff-genre zal noemen, zoolang bereikte men weinig. En nu komen daar de boeken van Mevrouw Hille—Gaerthé en ze zijn zoo mooi, zoo absoluut zuiver gevoeld, zoo prettig geschreven, ze zijn zoo frisch, zoo vroolijk, zoo rein, dat groot en klein wel onder de bekoring moet raken, dat de bakvischjes, als ze nog niet geheel bedorven zijn, wel moeten voelen: dit is het echte! Dit is het heerlijke, rijke

leven, dit is ware blijheid, dit is jeugd en frissche vroolijkheid! Wat wordt dat gezin van Arlevoort ons lief onder het lezen! Niet, omdat de menschen zoo bijzonder zijn, maar om den heel bizonderen, den echt Christelijken geest, die er heerscht. Welk een atmosfeer van vriendelijkheid, van welwillendheid, van levensblijheid is er onder dat stroodak! Wat is die verhouding van onderling vertrouwen mooi! Hoe weten de ouders van Arlevoort de persoonlijkheid van ieder hunner kinderen te ontwikkelen en te eerbiedigen! Hoe voeden zij hen op tot zelfstandige, flinke, moedige menschen! En welk een geest van liefde en van waarheid en van gehoorzaamheid bij de kinderen tegenover hunne ouders! En dan die groote gezelligheid van het tehuis onder het stroodak! Die heerlijke, eenvoudige en toch zoo blijde huiselijke feestjes! Wat zouden wij het heerlijk vinden als het stroodak bestond en als wij er eens een paar dagen mochten vertoeven! Helaas! alle tehuizen lijken lang niet op het stroodak! Er zijn er zelfs maar heel weinig, die er op lijken. Dat wist Mevrouw Hille—Gaerthé ook wel en het is ongetwijfeld mede daarom, dat ze „aan de Zonzijde” schreef.

Conny's milieu is dat van het doorschnitt-schoolmeisje, niet bijzonder ongunstig, maar ook niet onverdeeld gunstig, in de eerste verte niet gelijkend op het ideaal tehuis van de Arlevoortjes. En nu komt Conny in aanraking met de bewoners van het stroodak, ze gaat er logeeren, en Mevrouw Hille—Gaerthé toont meesterlijk hoe Conny, met haar van nature eerlijk en gevoelig karakter, op de aanraking met dat milieu reageert. Conny leert de groote les, dat haar leven is geweest aan de zonzijde „ondanks alles..... alles wat anders zou kunnen zijn..... zooals het was bij de van Arlevoorten” en dat „dit leven aan de zonzijde verplichtingen meebrengt”; de aanraking met het milieu der van Arlevoorten maakt, dat Conny aan den avond van haar zeventienden verjaardag zoo blijde en zoo rustig haar geheele leven — de vreugde, en het werk, de schoonheid en de moeite, de strijd en het leed, dat zij het alles in God's handen kan neerleggen.

Ik heb nu eigenlijk al genoeg gezegd over deze twee mooie boeken, waarvan de lezing voor ouders en kinderen zoo genotvol is. Nog een paar opmerkingen. Dat de wijze, waarop een paar maal in dit boek Bijbelsche geschiedenissen ter sprake komen, wel héél ernstig, maar wat vaag is, vind ik geen groot bezwaar. Kinderen, die het anders geleerd hebben, zullen gauw genoeg gevoelen, dat het goddelijk kind uit Bethlehem's stal alles is geweest voor de menschen, wat in dit boek van Hem verteld wordt, maar nog oneindig méér bovendien. Wél vind ik jammer de beschrijving van het kinderbal in „Onder het stroodak”. Men behoeft waarlijk nog niet bekrompen te zijn om kinderbals af te keuren. In *Stemmen des Tijds* van October 1.1. schrijft Dr. J. H. Gunning Wzn. in zijn zeer lezenswaard artikel: *Problemen der rijpere jeugd*: „Ik houd echter mijn hart vast voor de dansclubs, waarvan de bals en de danshuizen de voortzetting zijn, want daar wordt, vooral door de moderne gemeene dansen, heel wat kwaad gebrouwen.” Geeft dit woord van een onzer meest bekende paedagogen, wiens ruimheid van opvatting onverdacht is, niet te denken? En is de kinderdansles en het kinderbal niet de allereerste schakel van deze noodlottige keten?

Gelukkig zien vele verstandige ouders dit in. En het valt mij een beetje tegen van zulke uitnemende opvoeders als Vader en Moeder van Arlevoort zijn, dat zij er geen oog voor hebben. Hun Phientje hoorde niet op het kinderbal.

Wat de uitvoering dezer boeken betreft, die voldoet aan alle eischen; alleen weegt m. i. de ééne, inderdaad héél mooie voorplaat in kleuren van Jo Koster in „*Aan de Zon-zijde*”, niet op tegen de vele sprekende pen-teekeningen van Tjeerd Bottema in *Onder het Stroodak*. Ook vind ik het jammer, dat het formaat van deze twee boeken, die toch eigenlijk één geheel vormen, niet precies ge-

lijk is. Ik hoop — allereerst dat deze twee door meerdere gevolgd zullen worden. De van Arlevoortjes zijn ons zoo lief geworden, we willen graag meer van hen weten. En dan, bij een herdruk, alle boeken dezer serie in één formaat en zoo mogelijk allen met een voorplaat in kleuren van Jo Koster en met pentteekeningen tusschen den tekst van Bottema..... Maar zooveel wenschen wordt haast onbescheiden!

Na de boeken van Mevrouw Hille—Gaerthé is de eerste indruk, die „*Haar erfdeel*” op ons maakt, wat duf. Maar wij zouden de schrijfster toch onrecht aandoen, door bij dezen indruk te blijven staan. Zeker, dit werk is nog niet rijp, het is ook niet altijd even oorspronkelijk, verschillende tooneeltjes er uit herinneren ons aan Eline Vere, aan Voor de Poort, aan David en Jonathan..... Natuurlijk is er van bewuste imitatie geen sprake; alleen de drie bovengenoemde boeken hebben blijkbaar bij de schrijfster een sterken indruk achtergelaten, een indruk, die bij haar eigen werk soms overheerschend is geworden. Maar dit alles neemt niet weg, dat deze eersteling veel goeds bevat. De dialoog is over 't geheel levendig, de beschrijvingen getuigen van een, zij het dan niet zeer persoonlijke, toch juiste visie; het boek laat zich prettig lezen. En, wat van heel weinig moderne Hollandsche romans gezegd kan worden, men kan het met een gerust geweten in ieders handen geven. Een *Christelijk* boek is „*Haar erfdeel*” niet; religie schijnt voor de meesten der daarin voorkomende personen een overtolligheid te zijn, waarmede ze zich niet bezighouden. En zoo laat het boek wel een indruk van onvoldaanheid achter, van medelijden met zoo groote leegte. Maar dit kan dan ten slotte toch weer een goeden invloed hebben. Summa summarum: goede, eenvoudige ontspanningslectuur voor de groote meisjes.

F. v. d. B. v. V.

In de Natuur.

WINTER.

Zoo is dan nu alles in de rust. De boomen hebben hun blad laten vallen en hoe is, nu het beschuttend en bekleedend bladerdek verdwenen is, iedere eigenaardigheid van stam, tak en takje duidelijk zichtbaar. Wie er belang in stelt de boomen niet alleen aan het blad maar ook aan schors en groeiwijze te leeren kennen, moet nu de gelegenheid waarnemen om ze te bestudeeren. Niet alleen de soorten verschillen van elkaar in takverdeling en bast, maar ook de exemplaren van dezelfde soort zijn vaak goed te onderscheiden aan allerlei kleine bijzonderheden. Die bijzonderheden kunnen dikwijls worden afgeleid uit de omstandigheden waarin die boom opgroeide, een afgebroken of scheef gegroeide tak, het ontbreken van een behoorlijken top, een eigenaardige wrong in den stam, veel barsten in de schors, of wel een bijzonder gelijkmatige verdeling van het takkengestel, een gave bast, een rechte, krachtige stam, 't zijn alles aanwijzingen van wat de boom in zijn jeugd doormaakte. Men zou haast gaan spreken van de karakterstudie van boomen en ze menselijke eigenschappen toe gaan schrijven, zeker is uit zulk een betrachtning voldoende stof te halen voor een heele voordracht over opvoeding en karaktervorming!

Het leeren kennen van de boomsoorten door het bestudeeren van takkengroei en schors is vooral niet minder onderhoudend en menige winterwandeling langs bevroren sloten en door kale lanen wordt er door ver aangenaamd. Zoo kan men een boomgroep in de verte uitkiezen en dan trachten vast te stellen uit welke boomsoort of soorten die groep bestaat. Bij ondervinding weet ik,

hoe dat tot levendige boomdiscussies aanleiding zal geven, want ieder geeft de beste redenen op waarom het juist die boomsoort en geen andere zijn kan. Daarna kan men dan de proef op de som nemen en de groep van nabij bekijken om vast te stellen wie gelijk had. Het leeren kennen aan de schors, dus van nabij, is veel gemakkelijker dan van uit de verte aan het algemeen voorkomen. Wie de stam een beetje oplettend bekijkt, zal al gauw de bijzonderheden opmerken en onthouden.

Als men die kale takken ziet, is het wel eens moeilijk te realiseeren, dat daar nog leven in is, dat zij alleen maar staan te wachten op het teeken om uit den slaap te ontwaken en hun sap weer te laten stroomen. Vóór zij de winterrust ingingen, hebben zij gezorgd, dat alles voor het voorjaarskleed kant en klaar was. Het beste is dat te zien aan de knoppen van den kastanje en de sering. Die van den kastanje zijn wel grooter en dus gemakkelijker te bekijken, maar die van de sering zijn minder taai en kleverig en laten zich beter doorsnijden. Als men de knop overlangs doorsnijdt, zal men zien hoe, terwijl de struik bloeide en naar buiten uitgroeide, hij tevens reeds weer bezig was te werken aan de knoppen voor het volgend voorjaar. Bekijkt men de doorsnee door een vergrootglas, dan zal men de heele bloempluim van de sering in miniatuur-uitgaaf zien liggen tusschen het bundeltje pieter-kleine blaadjes. De hoofd- en zijtakjes van de bloempluim, ieder seringebloempje in knop, en de puntige bladeren, alles is al aanwezig, geheel afgewerkt. Hoe vaak men zoo iets ook ziet, altijd weer is men getroffen door dit wonder in de natuur, een van de wonderen van Gods grootsche schepping. De heele seringeknop is omgeven door een paar lagen schutblaadjes, die naarmate ze meer aan den buitenkant liggen, harder en taaiër worden. Bij den kastanje zijn die schutbladen geheel bepikt met een taaie kleefstof; de beukenknoppen hebben weer een heele bontjas aan, de buitenste schutbladen zijn glanzend vliezig, dat is de regenjas, de binnenste zijn bedekt met lange zij-ige haren; de elzenknop is ook een beetje

kleverig. Zoo is iedere knop toegerust om veilig den kouden en natten winter door te komen.

Veel moeilijker dan bij de boomen, is het om de planten in hun winterrust te beschouwen. Van de eenjarige planten is niets meer over; toen zij gebloeid hadden en haar zaad gerijpt en uitgestrooid was, zijn zij verdwenen en hun leven wordt enkel bewaard in het zaad, dat nu in den grond ligt en wacht op de lente. Maar ook van verscheiden vaste planten is niet veel meer te vinden. Toen de winter naderde, de dagen steeds korter en kouder werden en het aan de zonnestralen niet meer gelukte den bodem te verwarmen, toen zijn ook hunne stengels en bladeren afgestorven en al bleef de wortel leven, hun standplaats wordt door niets verraden. Anderen echter sterven niet geheel af maar houden een krans van bladeren over, de wortelrozet; deze bladeren zijn vaak anders van vorm dan de stengelbladeren, ze zitten als een stijf kransje vlak op den wortelhals en nemen als het heel koud is soms zulke mooie roode tinten aan.

Het madeliefje is wel de dapperste der dapperen, dat bloeit den geheelen winter door, alleen maar als het heel hard vriest wordt het ook haar te bar en drukt zij haar knop diep weg in de beschuttende blaadjes. Behalve op de dorre heide kan men haar op alle grondsoorten vinden en in alle jaargetijden kijkt het gele madelievenhartje als een vroolijk zonnetje tusschen den witten stralenkrans uit. 's Winters heeft ze geen tijd of kracht om een behoorlijken stengel te maken en dan doet ze het er maar zonder, maar bloeien moet ze en ze brengt aan de verkleumde menschheid haar boodschap van hoop en herleving.

De mooie zangvogels hebben ons nu wel verlaten, maar veel andere vogels blijven ons nog gezelschap houden, kleine en groote. De deftige zaadkraaien, de eksters die zoo geheimzinnig kunnen doen, alsof ze altijd een heel belangrijk zaakje bij de hand hebben, de reigers, waterhoentjes, meerkoeten en de vele eendensoorten, de lijsters, de vinken, de meezen, te veel om op te noemen, de vogelwereld is nog lang niet uitgestorven.

De trouwste en gezelligste winterkameraden zijn wel de meezen. In den goeden tijd toen apenooten, cocosnooten, hennepzaad en dergelijke vogellekkernijen ruimschoots voorradig waren, was het niet moeilijk ze te lokken op het balkon, de vensterbank of het voertafeltje; kon men een stukje spek aan een touwtje voor ze uithangen, dan was men zeker van druk meezenbezoek. Maar al moeten zij nu de bijvoeding van de vogelvrienden missen, de echte voorraadschuren van de meezen, de dennebosschen, blijven goed gevuld. Dat is nog eens een wintergenot om op een zonnigen dag een bezoek te brengen aan de meezen in het dennebosch. Wie een eenigszins scherp gehoor heeft en weet waarnaar te luisteren, zal al spoedig de hooge meezestemmen in druk gesprek hooren, en zijn we in het bezit van een kijker en niet bang koude te vatten, dan valt er heel wat te genieten. We gaan op den rug op den grond liggen en nemen een dennetop voor den kijker, de meezen zijn zoo vlug in hun bewegingen, dat het wel een poosje zal duren voor we ze goed in het oog krijgen. We blijven dus maar dien eenen dennetop geduldig en grondig onderzoeken. Na een poosje staren ontdekken we een mees en 't is als met het sterren tellen, al gauw zien we er meer en dan merken we dat het daar boven wemelt van de meezen, ze vliegen af en aan, ze bengelen aan de takken, ze peuteren de zaadjes uit de denneappels. Daar zijn de groote koolmeezen, zoo duidelijk blauw en geel, de lichtblauwe pimpelmeezen met een plat kuifje op het lichte kopje, de kleine zwartkopjes, als kleine muisjes, die zijn dadelijk aan hun roep „tsjick-a-die-die” te herkennen, hun felle schetterstemmen herhalen het voortdurend. Chick a dee noemt de Indiaan van Noord-Amerika ze, want ook daar in de dennebosschen zijn ze de welkome wintergasten, en er bestaan veel aardige Indiaansche sagen over de chick a dee's. De staartmeesjes zijn bijzonder elegante verschijningen, als zijge pompons met een fijne langen staart, waardoor ze zeilen van top tot top en dan weer als een pijl door de lucht schieten. Ieder voorjaar brengt een

staartmeezenpaar een bezoek aan een nestkastje vlak bij mijn raam, helaas kunnen ze er maar nooit toe besluiten het te huren, en dan draaien ze als tollers in het rond om takken en stam. Men ziet pootjes noch vleugels, alleen maar een allergrappigst klein snaveltje en twee ronde glinsterende kralen van oogen. Ik moet altijd lachen als ik die staartmeesjes aankijk. Ze hebben zulk een grappige uitdrukking van vroegwijze kindertjes. Maar de mooiste en ook de kleinste dennenbezoeker is het goudhaantje, heel na aan de meezen verwant en haast altijd in hun gezelschap. Zoo iets kleins en teers kan men zich haast niet voorstellen. Op een stormachtigen dag aan zee is een vuur-goudhaantje eens de kamer binnengewaaid, ik dacht dat het zich vervlogen had en bracht het gauw naar buiten, maar het was niet zoo, het was gewoon weggewaaid en woei dadelijk weer als een blaadje tegen het huis aan. Toen nam ik dat kleine hoopje veeren in mijn hand en bracht het gauw naar een duinpan en zette het neer in de veilige beschutting van braamstruik en duindoorn. Dat was toch wel iets heel wonders, dat kleine, kleine beestje, dat toch precies dezelfde organen heeft als reigers en ganzen en al die groote vogels en toch zoo heel, heel klein! Ik voelde tegen mijn vingers het angstig bonzen van zijn hartje, het bekje was hijgend half open, de glinsteroogjes waren vol angst, zooveel emoties in zulk een klein bestek.

Al zijn de meezen zulke mooie diertjes en al zijn ze zoo vertrouwelijk van aard, dat ze overal graag gezien worden, eerste vechtersbazen zijn het ook; alle vogels vechten wel eens en dan vooral in den paartijd, maar de zwartkopjes vechten al om het plezier van het vechten. Ze kunnen elkaar gewoon zitten uitschelden en zullen de dikste apenoot in den steek laten om een particuliere vijand van het voertafeltje af te houden. De koolmeezen hebben wel wat beter manieren, maar de pimpelmeezen, hoewel ze pronken in de teerste kleurtjes van crème en lichtblauw en er uit zien als feeën, zijn de arrogantie in persoon. Het beste is voor hem, durft een ander te naderen, dan kijkt hij hem belee-

digend aan en als dat niet helpt geeft hij een vinnige houw met opgestreken kuif en boos glinsterende oogen. Het is waarlijk een groot gemis dit jaar voor vogels en vogelvrienden de vogeltafeltjes niet naar behooren te kunnen voorzien; men zou er den heelen dag naar kunnen kijken en langzamerhand gaat men de verschillende individuen kennen en worden die vogels onze vrienden.

Niet alleen meezen en vinken, ook lijsters laten zich best lokken, als men een rotten appel voor ze op den grond legt zullen ze zich niet lang laten wachten, ten minste als er lijsters in de buurt zijn en die zijn haast overal, zelfs in de groote steden. Wie in het najaar de vruchten van bottelroos en hagedoorn verzamelde, kan rekenen op druk bezoek, daar zijn ze dol op; vooral als er sneeuw ligt, zullen ze graag van die gelegenheid gebruik maken, het is dan een heele toer om aan den kost te komen.

Die sneeuw- en ijstijd is wel de moeilijkste tijd voor de vogels. Zoo lang de grond nog zacht en het water open is vinden kraaien en lijsters, waterhoentjes en eenden nog wel voldoende voedsel, maar o, wee, als het in ernst winter wordt, dan is het een benauwde tijd. Dat hebben we gezien in dien kouden winter van '17. Eerst kregen we op onze rivier hoe langer hoe meer bezoek van allerlei watervogels, eenden in soorten, waterhoentjes en meerkoetjes. Alles was de bevroren binnenwateren ontvlucht en naar de open rivieren gekomen. Dat was een feest voor de vogelvrienden, al die verschillende eenden zagen we daar vlak bij ons rondzwemmen en konden we rustig bekijken; en het bleef vriezen en de vogels kwamen in steeds grooter getallen. Maar ten slotte kwamen er ook op de rivier groote ijsschotsen aandrijven, weldra gingen die vastzitten en het droevig lot van veel watervogels was toen spoedig beslist; vastgevroren, nagejaagd en opgevangen door jongens, doodgehongerd. 1917 was een moordjaar voor de vogels. Gelukkig zijn zulke winters zeldzaam, meestal weten de vogels zich er aardig door te slaan. Door nood gedreven komen ze 's winters wel dikwijls dicht bij de woningen der menschen,

dan leeren de menschen de vogels beter kennen en die kennismaking komt zeker beiden ten goede.

Zoo heeft wel ieder jaargetijde zijn eigen natuurgenoet, zelfs de winter staat daarin niet achter. Wie zien *wil* en genieten *wil*, zal ook in den winter geen gebrek in dat opzicht hoeven te lijden. De mooie dagen zijn wel weinige en kort van duur, vaak moet men zich veel moeite getroosten om zich dat genoet te verschaffen, maar zou het er niet eerder grooter om zijn?

M. B.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

'k Ben altijd blij, als het kleine, zeer modest uitzierende blaadje van Mevrouw Visser—

Voor Moeders. Gunning op mijn schrijftafel Dec.-aflevering. gelegd wordt. Er staat altijd iets goed in, altijd iets vertroostends en opbeurends en, al is men het ook niet altijd onvoorwaardelijk met haar eens, toch vindt men er, zonder uitzondering, altijd iets in, dat tot nadenken stemt. In de December-afl. „Voor Moeders” schrijft ze over de zorgen en moeilijkheden van den tijd, waarin we leven. „Het zijn dagen en jaren geweest, die we nooit meer vergeten zullen, ook al zouden van nu aan de vrede en de welvaart weer op de aarde beginnen terug te keeren.” En de groote moeilijkheid vindt ze voor ons en onze kinderen, hoe we tegenover die moeite en tegenover die zorgen zijn gaan staan. Sommige menschen hebben het heel gemakkelijk gevonden, die hebben zich van alles maar niet veel aangetrokken, ze hebben de vreeselijkheden niet op zich in laten werken en er zoo min mogelijk over nagedacht, daardoor — zeker, het is de beste manier om zoo min

mogelijk te slijten — hebben ze echter geen enkele les geleerd uit alles wat om hen heen gebeurt. Het is moeilijk om in dezen het juiste midden te vinden, maar toch moeten wij er ernstig naar trachten, dat de zorg en de moeite, die de tegenwoordige tijd meebrengt, niet spoorloos aan ons en onze kinderen voorbijgaan. Op die manier zouden we zelfzucht en onverschilligheid aankweeken, al moeten we zorgen dat we op de schouders van onze kinderen niet de volle last van te zware zorgen laten drukken, dan toch zou het leven alle begeerlijkheid verliezen. Een van de eerste dingen, die we ze leeren moeten, is, dat voorrechten geen dingen zijn, waarvoor we ons te schamen hebben, maar wel, die onze verantwoordelijkheid vergrooten. Als ons medelijden zich niet omzet in daden, is het niet alleen nutteloos, maar zelfs gevaarlijk.

Ook onze eigene zorgen moeten we niet zóó voor ze verbergen, dat ze er niets van merken. Ze moeten mee leeren dragen en mee leeren helpen en ook van ons afzien, hoe wij zorgen en moeilijkheden bij den Heer brengen en onze bekommernissen naar het woord van den apostel op Hem werpen.

't Meest benauwende vindt Mevrouw Visser het, als ze denkt aan de vergiftigde atmosfeer, waarin we leven en waarin ook onze kinderen zullen ademen, als zij ons huis verlaten. Wie wordt in onzen tijd niet pijnlijk getroffen door de winzucht, de hardvochtigheid, het gebrek aan goede trouw, dat zich ook in ons, van de oorlog vrij gebleven, volk openbaarde. Hoe komt het er op aan, om onze kinderen te leeren dat er met beginselen niet geschipperd mag worden, dat ze pal moeten staan en trouw zijn in hun werk, ook als de publieke opinie zich schijnt te wijzigen in menig opzicht. Als ze gaan denken, dat het bezit van ruim geld en goed, van macht en aanzien, het meest begeerenswaardige is, wat een mensch zich denken kan, laat het dan onze zorg zijn, hun te leeren, dat hoe ook de inzichten der menschen wisselen en hoe ook de toestanden om ons heen veranderen, de groote zorg voor de toekomst is de beantwoording van de vraag: hoe zullen wij in deze

donkere wereld als lichten schijnen, hoe wij, in alle dingen, den Heer welbehagelijk zijn? Aan die vergiftigde atmosfeer, waarvan Mevrouw Visser sprak, moest ik denken, toen ik de Amerikaanse „Ladies' Home Journal” in handen nam, dat mooie, rijkgeïllustreerde, royaal uitgegeven blad met zijn meer dan een millioen lezeressen in alle oorden der wereld. Op een der bladen vind ik een massa sluitzegels gedrukt, om uit te knippen, voor de moeders en zusters van de in Frankrijk strijdende jongens om ze op hare brieven te plakken.

Op een er van ziet men de silhouette van een Amerikaan met een bajonet. „Treat them rough” staat er onder (Behandel ze ruw). Moeder's boodschap — denk ik bitter bij mezelf — voor de behandeling van een anderen „moeder's jongen”!

Op een volgende is een schaduw van een Duitscher afgebeeld op een blad papier. Er boven zweeft een hand met een stempel. „Druk de Hunnen plat” staat er met groote letters onder. Moeder's boodschap — herhaal ik bitter bij mezelf — voor de behandeling van een anderen „moeder's jongen”.

Op een volgende ziet men een hand afgebeeld, die bezig is een Duitschen adelaar te plukken, de veeren liggen er overal omheen. „Pluk hem kaal” staat met groote letters onder dit sluitzegel. Moeder's boodschap voor de behandeling van een anderen „moeder's jongen”!!!

Als dat nu niet van een vergiftigde levens-atmosfeer getuigt, dan weet ik het niet.

En 't is nu maar niet hetzelfde als een van ons in het een of andere courantje wat bittere of boosaardige woorden liet drukken. Die „Ladies Home Journal”. Mej. Kuypér vertelt er ons van in haar boek van „Een half jaar in Amerika” hoe de uitgever, Mr. Bok, haar mededeelde, dat het aantal abonné's één millioen twee honderd duizend telde; dat er 53 persen en 19 vouw- en bindmachines en 50 spoorwagons noodig zijn om ééne editie van de „Ladies' Home Journal” te doen verschijnen; dat er aan het postkantoor negen duizend zakken met „Ladies' Home Journals” worden

ingepakt en dat er in verscheidene steden aan het postkantoor extra-bedienden aangenomen worden om de exemplaren rond te brengen, als het blad uitkomt.

Dus van die sluitzegels zijn er ook een millioen twee honderd duizend exemplaren afgedrukt en in even zoovele gezinnen binnengekomen. Hoeveel hooger stond niet die Fransche moeder, die kort geleden nog tegen een dagbladcorrespondent zeide, wijzende op voorbijtrekkende Duitsche gevangenen, nadat ze hem pas verteld had dat ook zij zonen in den oorlog had verloren: „In mijn hart is geen bitterheid — ils out tant souffert, eux aussi” — (Ze hebben zooveel geleden — zij ook).

Aan de vergiftigde atmosfeer, waarvan Mevrouw Visser—Gunning spreekt, denk ik, als ik het orgaan van de Nederlandsche Vrouwenbond opneem en lees het verslag van Mej. van Maltot verhooging van sem, Directrice van het Haagsche stationswerk. Als ik voor iemand respect en eerbied heb dan zijn het de middernachtzendingen en zusters, die de ontucht bestrijden. Ik denk wel dat het komt, omdat het mij zulk moeilijk en zulk droevig werk lijkt altijd te moeten ademen in zoo'n verpeste atmosfeer, daarom: God zegene ze driedubbel die prachtmenschen; Laten we hen toch altijd geldelijk steunen zooveel als we maar kunnen. Juffrouw van Malsem vertelt, dat ze er avond op avond op uitgaat met een jongen kindervriend om op donkere plaatsen kinderen van 12 en 13 jaar op te sporen, die zich schuldig maken aan degenererende zonden. Denk eens aan kinderen van 12 en 13, die nog met een kinderlijk reinen blik de wereld moesten bekijken en wier jeugdige verbeelding nog onbezoedeld moest zijn. Het is het werk van den goeden herder, dat Mejuffrouw van Malsem doet, als zij er op uitgaat en deze arme, tegenstribbelende, verloren schaapjes tracht op den goeden weg te brengen. Ook als zij probeert de lichtzinnige meisjes te waarschuwen, die zoo graag de vele vreemdelingen ter wille zijn, die met wat lekkers of sieraden haar eer en goeden naam koopen.

Orgaan van den Ned. Vrouwenbond tot verhooging van het zedelijk bewustzijn. Nov.-Dec. 1918

Hoe moeilijk het werk onder die meisjes is, zegt u wel het antwoord, dat een hunner gaf, die venerisch ziek zijnde, op haar droevigen toestand werd gewezen: „O!” — zeide ze — „dat is niets, als ik later trouw en kinderen krijg, dan gaat het wel op hen over”.

Ik hoop, dat Juffrouw van Malsem, blijmoedig en gesterkt door de sympathie van velen, met haar mooi werk zal blijven voortgaan, en dat er in vele andere plaatsen vrouwen zullen gevonden worden met zulke moederharten, die zich bekommeren om wat dreigt verloren te gaan en te verzinken in het slijk der zonde.

In „Leven en Werken” vertelt Mevrouw *Leven en Werken*. Henriette Holst-Hendrix op December-afl. haar prettige, sympathieke manier van de Japansche vrouw. Zij heeft het ditmaal over haar huis en over haar bezigheden in huis, en omdat dit plekje ook voor ons Hollandsche „the dearest spot on earth” is, zal het u evenals mij interesseeren wat ze er van vertelt. Een Japansche vrouw heeft het altijd druk met plichten en plichtjes, zelfs al kan zij zich voor het ruwere werk allerlei hulp veroorloven. De huizen zijn van hout en papier gemaakt en op den grond liggen heerlijke, zachte matten. In de kamers staat bijna geen enkel meubel en de schuifdeuren, die de kamers verbinden, kunnen heelemaal weggenomen worden. Er zijn dus geen gordijnen, geen schoorsteenen, geen kachels, geen tafels, geen stoelen, geen kasten, geen pronksieraden — niets — Elke Japansche kamer heeft echter een plaats der plaatsen, dat is een nis, waarin een enkele vaas met bloemen staat. De huisvrouw zorgt altijd dat de bloemen verfrist worden en het is aardig om te zien dat zelfs in de eenvoudigste huisjes zoo'n „tokonoma”, plaats der plaatsen, niet ontbreekt. 's Avonds worden uit de muurkasten de matrassen te voorschijn gehaald en kan men dus overal slapen, waar men wil, de meest gegoede families houden echter altijd één kamer over, waar nooit geslapen wordt. De gewone en meest voorkomende afmeting van kamers is drie bij vier, wij zouden dit benauwend klein vinden, maar omdat er niets in staat, en omdat de tusschendeuren weg-

genomen kunnen worden, is het niet hinderlijk. Om het geheele huis heen is meestal ook een breede waranda gebouwd. Het is eigenaardig om het plaatje te zien, waarop afgebeeld staat hoe twee aardige Japansche meisjes slapen, ze liggen op een matras en kleeden zich niet uit, ook hun haar blijft in den kunstig opgemaakten vorm, ze slapen niet op een kussen, maar haar nek rust op een rekje met een harde rol en ze dekken zich met een mooie, groote, gewatteerde kimona. Aan het toilet wordt 's morgens niet veel werk besteed. Op de veranda staat een koperen waschbak met warm of koud water gereed, waarin gezicht en handen gewasschen worden en die telkens voor elken persoon gereinigd wordt en van schoon water voorzien. Is er een badkamer in huis, dan gaat iedereen om de beurt een poosje in 't warme water liggen, nadat men zich voor het bad afgewasschen en bespoeld heeft.

De Japanner kan het zich niet indenken dat wij, Europeanen, het vies vinden om allen in 't zelfde water te kruipen. Waarom toch? — vraagt hij verwonderd — eerst gaat vader en de jongens en dan moeder en de meisjes. Ook in de publieke baden is een gemeenschappelijke kuip, een voor mannen en een voor vrouwen, alleen 's avonds, als alle dienstboden en werklieden zijn komen baden, is het water wat troebel geworden.

Alles gebeurt in Japan op den grond, maar vergeet niet, dat de grond zoo schoon is dat men er met recht van zeggen kan: „om soep van te eten”. Op het voorportaal doet een ieder zijn straatsandalen of „geta's” (kleine houten klompjes) uit om de stroosandalen of de zachte huissokken aan te doen. Een groot gemak is het, dat in het huis groote kasten zijn ingebouwd, waarin alles weggezet kan worden. Met het leven op den grond hangen allerlei gebruiken en gewoonten samen, die de Japanners zoozeer van ons onderscheiden, daarom geven zij elkaar ook nooit een hand of een zoen. Hoe zouden zij elkaar ook kunnen kussen. Zij kunnen moeilijk elkaar in de armen vallen, terwijl ze op de knieën zitten, want dan zouden ze hun evenwicht verliezen. Het is heel onbeleefd om in huis te blijven

staan of om te spreken, voordat men is gaan zitten. De Japansche huisvrouw ziet toe dat al het werk netjes gedaan wordt; als er niet veel dienstboden zijn, helpt ze zelf mee. Elken morgen worden er kleeren gewasschen, de mooie kimono's worden heelemaal los getornd en als zij gewasschen zijn op een plank uitgespreid en in de zon gedroogd, — ook neemt het maken en repareren van kimono's veel tijd, vooral als er veel kinderen zijn. In de gegoede families wordt de huisvrouw bijgestaan door een huishoudster en kan zij zich meer wijden aan muziek, bloemen arrangeeren, een thee-ceremonie.

In dezelfde aflevering vertelt Jelske S. S. Faber van den tijd, dien zij heeft doorgebracht in Indië, waar ze vijftien jaar als onderwijzeres gewerkt heeft. Ze noemt het den besten tijd van haar leven, die jaren van intensen, maar ook heerlijken arbeid, — en ze heeft nooit één oogenblik berouw gehad, dat ze gegaan is. Zij raadt echter aan aan anderen, die misschien na het lezen van haar stuk zich dadelijk enthousiast zullen aanmelden: „Ga niet te jong en ga, wanneer ge uw examens achter den rug hebt en niet voordat ge een weinig wereldwijs zijt geworden, dan eerst zult ge er met succes kunnen arbeiden.”

De Javaansche kinderen zijn zeer gemakkelijk en rustig in de klasse, eerder te gedwee en te zoet, men moet ze wel eens wakker schudden om ze wat belangstelling in de dingen te leeren krijgen. Als men ze vriendelijk en rechtvaardig behandelt, zijn ze zeer aanhankelijk, ze hebben veel aanleg voor teekenen, handwerken en schrijven, zelfs rekenen gaat goed, alleen zijn ze niet vlug van begrip en hun taalgevoel staat bepaald achter bij het gemiddelde Hollandsche kind. Wil men met vrucht werkzaam wezen, dan moet men trachten zich in de Indische maatschappij in te leven, zich vertrouwd te maken met de taal, de voorstellingen, de gewoonten, de omgeving der kinderen, waarmee men te doen heeft.

Ik moet eerlijk bekennen, dat ik met groote nieuwsgierigheid de Evangelische „Frauenzeitung” opende om te zien wat er wel zou

staan over de dingen van den dag in Duitschland. 't Was echter de October-aflevering, die ons nu hier pas in December bereikte, en alles wat er in den laatsten tijd heeft plaats gehad, was toen nog niet gebeurd.

De Evangelische
Frauenzeitung.
Oct.-afl.

Er staat een mooi stuk in van Mevrouw Enke—Düsseldorf over de opvoeding der jonge vrouwen en meisjes in onzen tijd, in dezen moeilijken — haast te moeilijken — tijd, vindt zij. „Wij moeten de vragen, die er leven op den bodem der jonge harten aan 't woord laten komen; wij moeten ze helpen om er een oplossing voor te vinden; we moeten haar zoeken in goede banen trachten te leiden; we moeten haar blik richten op 't goede, dat er om haar heen te zien is, en de betekenis leeren verstaan van de gaven van hart en gemoed, die waarlijk opwegen tegen eenzijdige, intellectueele kennis.

Een daad uit liefde gedaan trekt het betere in de wereld naar voren en laat de idealen werkelijkheid voor ons worden. Laten we niet altijd klagen en zuchten over 't booze en slechte van onzen tijd, maar laten wij den blik richten op het goede en den vasten wil hebben om te herstellen, te heelen en te helpen. Neen, niet met een weemoedig gebaar ons nu uit het leven teruggetrokken, maar krachtens onze idealen den moed hebben om den strijd weer op te nemen midden in het leven staande en laat dan een vroom en sterk geloof in God, een inniger familie- en volksbewustzijn en een dieper vrouwelijk eergevoel ons daarbij helpen om aan de jeugd te laten zien, wie wij zijn.

Ach! ja, Mevrouw Enke—Düsseldorf — dacht ik bij me zelf — u hebt daar zoo'n enthousiast goed stuk geschreven over de jeugd en ons, ouderen, maar de jeugd is niet zoo volgzzaam als u wel denkt, dielaatzich de bliken maar niet zoo richten en wil niet geholpen worden in 't zoeken. Van de week las ik nog een stukje van een jonge, vrouwelijke student in de „Vox studiosorum”. Als men dan, zooals ik, tot een generatie behoort, die van jongsafaan geleerd heeft zich zelf te beheerschen, die opgegroeid is met den vasten

De Vox Studio-
sorum van 28 Nov.

wil om het booze in je zelf te onderdrukken, en haast moe is geworden van het vele strijden, dan kijkt men zich toch wel wat de oogen uit, als zoo'n jonge, intellectueele vrouw van het volgende geslacht haast vroolijk schrijft over haar twee-natuur: „Wij ook, wij gewone lieden, hebben in onze jeugd veel tegenstrijdigheden in ons, die we helaas op ouderen leeftijd schijnen te moeten verliezen. Persoonlijk houd ik van mijn stemmingen, ik probeer me in elk van hen intens in te leven, kan me zelfs van tijd tot tijd geheel indenken in de ziel van een misdadiger, een moordenaar. Men zegt: dat is de jeugd! Ik verlang er op 't oogenblik absoluut niet naar, oud te worden en deze innerlijke veranderlijkheid te verliezen; want uit die tegenstrijdigheid komen voor mij dikwijls de gelukkigste oogenblikken, als ik me na voel tot ieder mensch afzonderlijk. Ik laat 't er bij. 't Is een onderwerp, waar je pas goed over nadenkt, als je 't neer moet schrijven.”

Zeker, als zij er eenmaal goed over heeft leeren nadenken, dan zal zij misschien iets leeren verstaan van de paulinische uitdrukking „te strijden ten bloede toe” en de paulinische klacht, die zoovelen na hem overgenomen hebben. „Als ik 't goede wil doen, zoo ligt het kwade mij bij.” Het kwade, dat ons van God vervreemdt en als een schip zonder roer in de levenszee heen en weder doet slingeren.

Wij en de jeugd!!.....

In de laatste aflevering van het orgaan der christen-jongens en meisjes gymnasia-ten heeft D. Bouwman zoo'n bijzonder goed stuk geschreven over de oudere en jongere generatie.

„Bah! dat vervelende, ouderwetsche, dat stijf conservatieve — schrijft hij — We hebben er zoo 't land aan, 't staat ons zoo tegen, 't gaat nooit eens met onzen gedachtengang mee, 't gaat altijd tegen ons in. We kunnen ons niet in dat kalm-beredeneerende ouderwetsche thuis gevoelen. Zoo denken wij en we lachen vaak om de vermaningen der ouderen. Er is tusschen die beide generaties een kloof, een elkaar-niet-begrijpen, veelal.

Wel komt er langzaam aan verbetering, maar o, zoo langzaam. De ouderen zijn bezorgd over ons; haast op elk gebied is er tegenstelling tusschen hen en ons — litteratuur — begrip over opvoedkunde — op religieus gebied.”

Bouwman schrijft dit stuk, niet om de kloof tusschen de oudere en jongere generatie dieper te maken, maar juist om middelen te zoeken om die te overbruggen, daarom wil hij dat de jeugd beginne eerst zich zelf eens onderhanden te nemen.

Als ik zijn goed geschreven, aardig stuk gelezen heb, dan denk ik bij mezelf: Zeker, maar wij ouderen, wij moeten ons zelf ook eens onderhanden nemen. Wij praten dikwijls te veel, en wij beleven te weinig, wij berijden stokpaardjes en wij poseeren. Als wij echter innige christenen zijn in handel en wandel en ons geloof in daden omzetten en een geheiligd leven leiden, dan trekken we de jeugd of ze willen of niet en dan zijn wij ten zegen.

A. v. H. S.

God zal zorgen.

Wees gerust, gij Christen, God de Heer zal zorgen;
Hij, die voor u stierf, verlaat u nimmermeer!
Onder Zijne vleug'len zijt gij wel geborgen
En, zoo g'af mocht dwalen, roept Zijn stem
u weer.

Moog' uw levenspad u vaak te moeilijk schijnen,
Wankelt uw geloof in Gods onfeilbaar Woord,
Klaag uw nood aan Hem, die meevoelt met
de Zijnen,
En uw stil gebed wordt zekerlijk verhoord.

Wees gerust, mijn kind, de Heer zal voor u zorgen,
U vertroosten, u verkwikken t'allen tijd;
Op den donk'ren nacht volgt straks de blijde
morgen,

Als uw moede ziel voor eeuwig wordt bevrijd!

G. v. H.

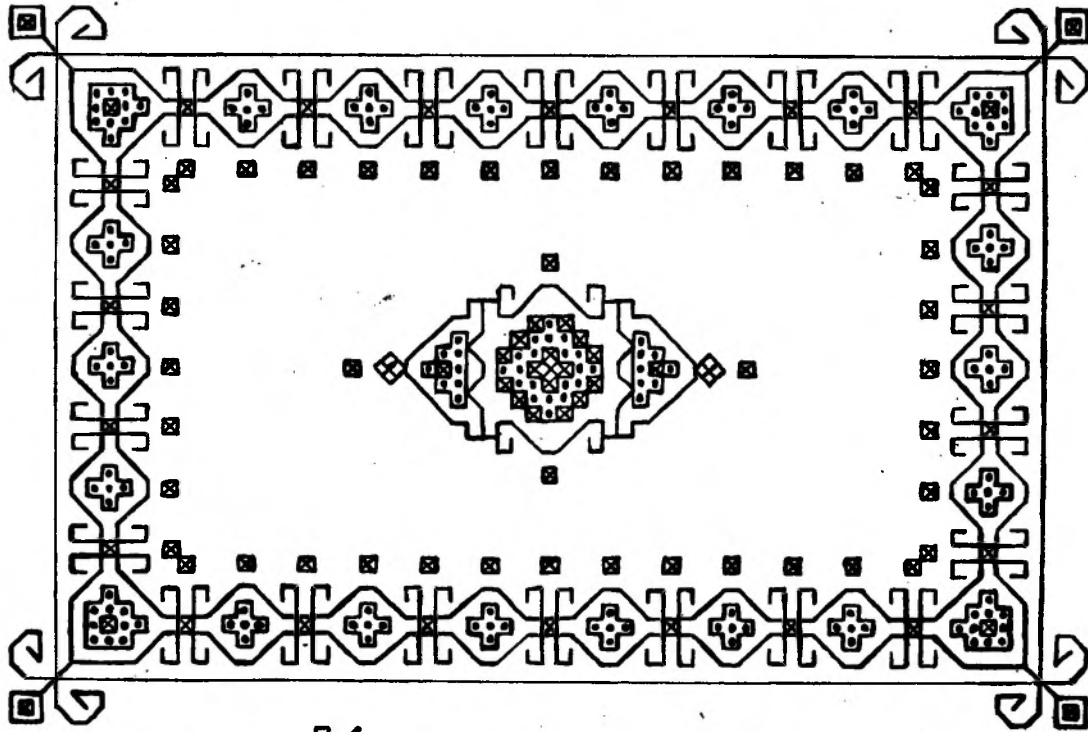
Handwerken.

Ons model, dat als portefeuille voor zilver-

de maat van een zilverbon en kan of als omslag met taschje, of als zoogenaamd „tooverboekje” dienen, dat we allen kennen uit de speelgoeddoos in de kinderjaren.

Op grovere stof kan het als boekband dienst doen. Het formaat is te wijzigen door meer of minder patroontjes tusschen te voegen of weg te laten.

De stiksteeken zijn gewerkt met zwarte

☒ GEEL ☒ ROOD ☑ ZWART.

bons bedoeld is, kan natuurlijk ook voor andere doeleinden worden gebruikt. Gewerkt op fijn kruissteeklinnen heeft het

zijde, de kruisjes in rood en geel op grijs linnen.

MARG. VERWEY.

Huishouding en keuken.

Nu we wat meer brood krijgen is 't in sommige gezinnen misschien wel mogelijk wat bons over te houden voor meel, om eens een extratje te bakken.

Maar de boter is zoo duur!

Dan maar iets bakken, dat weinig of geen boter kost.

Ziehier een paar recepten.

Kruidkoek. I.

- 1 pond meel.
- $\frac{1}{2}$ pond stroop.
- 100 gram suiker.
- $\frac{1}{4}$ L. lauwe melk.
- $1\frac{1}{2}$ theelepels gemalen kruidnagel.
- 2 theelepels kaneel.
- 1 theelepels zuiveringszout.

Zeef het meel. Roer er de suiker, stroop en de kruiden doorheen. Los het zuiveringszout op in de lauwe melk en roer dat er het laatste door. Besmeer een broodblik of taartvorm met boter (of olie) en bestrooi ze met wat meel. Doe het deeg er in en laat het ongeveer 1 uur in een flink warmen oven gaar worden.

Kruidkoek. II.

- 250 gram meel.
- 250 gram kunsthonig.
- 1 theelepels kaneel.
- 1 theelepels nootmuscaat.
- 1 theelepels gemalen kruidnagel.
- 1 theelepels zuiveringszout.
- $1\frac{1}{4}$ d.L. water.

Kneed het gezeefde meel, de kruiden en de honig dooreen. Los het zuiveringszout op in 't lauwe water en meng het door het deeg. Laat 't in een met boter besmeerden vorm gaar bakken.

Deze koek kan men ook nog op een andere manier maken; ze wordt dan lekkerder, maar ook duurder.

- 400 gram meel.
- 100 gram basterdsuiker.
- 150 gram honig.
- 100 gram boter.
- 1 ei.
- 1 theelepels kaneel.
- 1 theelepels zuiveringszout.
- 1 d.L. melk (lauw).

Roer de boter tot room. Voeg er de andere ingrediënten bij, het laatste de melk met het zuiveringszout. Doe alles in een met boter besmeerd blik en laat de koek $1\frac{1}{2}$ à 2 uur bakken.

M. G. L.

Antwoord aan *Zr. M. v. A. te N.*

Handschoenen van zeemleer en peau de suède zijn lastig te wasschen. U trekt de handschoenen toch wel aan, als u ze wascht? Dan blijven ze beter in model. U moet vooral niet te warm water gebruiken, liever lauw. En om 't hard worden te voorkomen, kunt u in 't naspooelwater een paar druppels (niet te weinig) slaolie doen, en goed door 't water heen slaan, anders blijft de olie natuurlijk boven op drijven. Ook kunt u op de schoongewaschen handschoenen hier en daar een druppeltje sla-olie gieten, en dat er flink in en door wrijven.

Hebt u al eens geprobeerd ze in melk te wasschen? De behandeling hangt ook een weinig van de kleur af. Donkere handschoenen worden wel eens met heel fijn schuurlinnen of amaril-papier schoongeschuurd. Het is echter voorzichtig deze bewerking eerst even aan een der vingertoppen te probeeren.

M. G. L.

VOOR DE HUISHOUDING.

Elke huismoeder heeft graag in de komende feestdagen iets extra's op tafel. Het volgende recept probeerde ik; 'k verkreeg een heel smakelijk koekje van \pm 9 ons. De smaak leek op Utrechtsche theerandjes. Anderen zeiden: Deventer koek. 't Is in ieder geval lekker en niet duur. Alleen 't opmaken van de taaie massa kost een beetje moeite. 't Gebak moet een klein uur in een heeten en toch niet te gloeienden oven staan; telkens draaien en keeren.

- 3 ons regeeringsbloem;
- 1 kopje stroop.
- 1 kopje suiker.
- 1 kopje water of melk.
- 2 theelepeltjes kaneel.
- 1 theelepeltje fijne kruidnagel.
- 1 „ „ nootmuscaat.
- 1 „ „ maagzout.

Alles flink dooreen kneden. Ik bakte 't in een gewoon geëmailleerd schaaltje, met wat boter besmeerd.

MELK IN BUSJES.

Gecondenseerde melk is een heerlijk hulpmiddel in de keuken. Zij brandt echter spoedig aan. Het beste is de vla, pudding of pap *eerst* geheel klaar te maken met *water* en er dan op 't laatste oogenblik de gecondenseerde melk door te roeren.

EEN SMAKELIJK GOEDKOOP NAGERECHT.

Men weekt dunne sneedjes wittebrood ruim in gecondenseerde melk en zet het ijzeren bord of de braadslede met afdruipele en al in een lekker warm oventje. 't Gebak wordt lichtbruin en knappend. 't Kost geen druppel olie of geen boter en is bijzonder smakelijk. Vooral als 't gebak warm is.

JOHANNA BREEVOORT.

Onze Bloemen en Planten.

Mej. M. te K. vraagt, wanneer het de beste tijd is, om Hortensia's te verplanten.

Hortensia's kunnen zoowel in 't voorjaar als in 't najaar verplant worden. Zorgt u er echter voor, dat deze met flinke kluit uit den grond worden genomen en overgeplant in vruchtbaren grond.

Bij najaarsverplanting verdient het aanbeveling om bij de plant een laagje turfmoel of blad aan te brengen tot bedekking der wortels en vooral ook de plant zelf te bedekken. Dit doet men op de volgende wijze: de plant moet geheel van blad ontdaan worden, daarna al de takken bijeen binden, en deze geheel omgeven met dennengroen of stroo.

De heer F. W. te 's-Gr. vraagt, hoe met succes Bolbegonea's te vermeerderen door verdeling der bollen.

Daartoe neemt u goede, nieuwe bollen, snijdt ze in 't voorjaar door, bedekt de snijwond met wat houtskool en laat ze zólang liggen, tot de wond is ingedroogd. Daarna worden ze geplant en mogen vooreerst heel weinig water hebben, totdat u merkt, dat de bol gaat groeien, dan kunnen ze wat meer verdragen.

Deze behandeling moet bij voorkeur geschieden in huis, in een bak met bladaarde, of in bloempotten, maar niet buiten in den vollen grond.

Misschien mag ik naderhand de resultaten wel eens van u hooren.

H. M.

Boekbespreking.

Arbaidersmensken, door P. Keuning.
J. H. KOK, Kampen.

Arbaidersmensken is een boek in dialect. Dit heeft zijn eigenaardige bekoring voor de menschen die in zoo'n streek wonen. Maar buitenstaanders missen er wel iets door. Ze kunnen ook meestal niet beoordeelen of 't gesprokene zuiver provinciaalsch is weergegeven.

Het verhaal boeit; is eenvoudig. Er ligt een gezonde levensbeschouwing en vreeze Gods in. 't Is ook wel eens interessant de zeden en gewoonten van „Arbaidersmensken” uit een andere streek te leeren kennen.

Wekke de arbeidersellende (die zoo sijntjes in dit boek geteekend wordt, ook al is er sinds de wet op het arbeidscontract verbetering gekomen) ieder die daar kans toe ziet op, om te helpen „met de snelheid die past bij den polsslag van den tijd”.

JOHANNA BREEVOORT.

De zekerheid des Geloofs, door Dr. H. Bavinck. Derde herziene druk. J. H. KOK, Kampen. 1918.

Dit boekje neemt positie tegen de twijfelzucht dezer eeuw, door „de zekerheids des geloofs” als een stralend licht omhoog te heffen. „Twijfelzucht is de zielsziekte dezer eeuw geworden”, zegt Dr. B. in zijn inleiding.

In drie hoofdstukken legt de auteur uit „Wat in wetenschap en religie onder zekerheid is te verstaan, Hoe buiten en vooral in het Christendom naar zekerheid des geloofs is gezocht en welke naar de H. Schrift de weg is, die tot zekerheid voert”. Het blijmoedig Christendom, dat in heel dit boek tot uiting komt, sterkt het hart. Geen wonder dat dit werkje reeds den derden druk haalde.

Dat geeft moed voor de toekomst voor ons Gereformeerde volk.

JOHANNA BREEVOORT.

Onze groote Kinderen. Hun wezen en ons doel, door I. Kooistra. Uitgave P. N. VAN KAMPEN en Zn. Amsterdam.

Van de hand van de bekwame oud-directrice der Rijkskweekschool voor Onderwijzeressen te Apeldoorn ontvingen wij bovengenoemd werk. Het boek beweegt zich op het in ons land nog weinig betreden terrein der opvoeding van onze rijpere jeugd en is de frissche, boeiende, menschkundige vrucht van ernstige, degelijke studie en rijpe ervaring en daardoor voor onze paedagogische litteratuur een groote aanwinst. Het is een

boek vol levenswijsheid, de schrijfster kent de „groote kinderen” in hun schoone en goede oogenblikken en ook de oorzaken, waardoor ze zoo moeilijk en lastig kunnen zijn.

Het boek wordt beheerscht door den ernstigen wil om de kinderen in deze belangwekkende en rijke, maar tegelijk moeilijke levensperiode beter te begrijpen en hen te steunen in hun ontwikkeling tot menschen, zooals de schrijfster dit trouwens zelve in haar voorwoord uitdrukt. Wanneer dit boek met dezelfde liefde en denzelfden ernst wordt gelezen en toegepast als waarmede de begaafde schrijfster het ons schonk, dan zal het niet alleen zijn weg in de opvoederswereld vinden, maar velen, die de rijpere jeugd liefhebben, tot grooten steun zijn.

Het boek zal een standaardwerk in onze paedagogische bibliotheek worden.

W. K.

Ontvangen boeken.

Nog eenige opmerkingen over het onderwijs in de kunsgeschiedenis. Openbare les, gehouden bij den aanvang harer lessen als lector in de moderne kunsgeschiedenis aan de Rijks-Universiteit te Groningen, op Zaterdag 19 October 1918, door Dr. Elisabeth Neurdenberg.

Uitgave J. B. Wolters. Groningen.

Kleine Kleuters in de Zendinglanden, door Mary Entwistle, vertaald door J. v. d. M. 4e—6e druk. Uitgegeven door den „Boekhandel van den Zending-Studentraad” te Den Haag.

Eer van Frankrijk verplicht, door Prof. André Weiss.

Mededeelingen.

VAN DE REDACTIE.

Vragen voor de Vragenbus worden vóór 10 Januari 1919 aan het adres der Redactie (Mevrouw Diepenhorst, Prinsengracht 552) ingewacht; de copie voor het Februari-nummer uiterlijk 15 Januari. Ongevraagde bijdragen worden slechts teruggezonden als de portkosten (in postzegels) vergoed zijn.

Ter voorkoming van misverstand merken wij op, dat uiteraard bedoeld zijn de vragen op den inhoud van het blad betrekking hebbende.

Alles wat de Administratie raakt, als adresverandering, opgave van nieuwe abonnées, moet aan den Uitgever worden gericht.

CHRISTELUK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR- VAN DER BORCH VAN VERVOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPEN-
HORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT,
N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS, (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER,
J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH,
H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVER: E. J. BOSCH JBZN., BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

DE GROOTE LEUGEN.

„Gijlieden zult den dood niet sterven”.
Genesis III : 4.

Dat is de groote leugen, waarmede Satan den mensch heeft verleid tot zonde en het koningspaar heeft doen vallen.

Alles rondom hen ademde leven.

Het ruischte in het weelderige lommer van Edens hof, ook in het lommer van den boom der kennis des goeds en des kwaads.

Het zong in de vogelenkelen van tusschen de takken. Het kabbelde in de golven der goudstroomende rivieren.

Het schitterde in de dauwdrop en in de veelkleurige bloemenpracht.

Maar bovenal leefde het bewust in het

menschenpaar, dat door den adem Gods was beziel en de koningskroon in Gods schoone schepping had ontvangen.

Geen vreeze des doods had hen nog benauwd, geen gevoel van zwakheid hen ontmoedigd.

Geen schaduw had het licht op hun levenspad nog verdonkerd.

Geen vreeze des doods had hen nog beklonken, dan deze eene: „Ten dage als ge eet van den boom der kennis des goeds en des kwaads, zult gij den dood sterven.”

Maar zoeven had de flurweelen stem van den verleider de vrouw in het oor gefluisterd: „Gij zult den dood niet sterven.”

En schooner dan ooit leek haar de verboden vrucht. Alle vrucht in Edens hof begon haar bekoorlijkheid te verliezen en de begeerlijkheid werd met elken polsslag sterker naar de vrucht van den boom der kennis des goeds en des kwaads.

„Gij zult als God wezen; Gij zult den dood niet sterven.”

Dit Satanische woord maakte de zonde ongevaarlijk. Zelfs profijtelijk voor den mensch.

„En zij nam van zijne vrucht en zij at; en zij gaf ook haren man met haar, en hij at.”

* * *

„Gijlieden zult den dood niet sterven.”

Waar de satan erin slaagde, den zondelozen mensch door dien leugen ten val te brengen, is het te verstaan, dat hij daardoor den zondigen mensch zonder de minste moeite tot het kwaad weet te bewegen.

De gevolgen der zonde worden dan geloochend of gemaskeerd, en het genot der zonde, de begeerlijkheid van de verboden vrucht aanprezen.

Zoo vangt de satan nog dagelijks duizenden jongelingen en jongedochters in zijn netten en brengt ze door wellust ten val. Hij prikkelt hun verbeelding door boek of tijdschrift of plaat; hij verhit hun bloed door sterken drank; hij schertst hun bedenkingen weg en lokt lachend en stoeiend hen in zijn strikken.

Of hij gaat ter beurs en weet door voorspiegeling van groote winsten de stem van het geweten tot zwijgen te brengen; hij spot met uw bekrompen opvattingen van eerlijkheid en goede trouw. „In den handel is ieder vrij.” En geld verdienen is het ideaal.

Geld beteekent genot, geld is weelde, geld brengt eere en invloed, vrienden en macht.

De algemeenheid van het kwaad ontnemt aan het kwaad zijn onteerend karakter. Wie is er, die niet zondigt?

Daar staat de boom, wiens vrucht zooveel schoons en begeerlijks belooft. De zondvloed heeft hem niet ontworteld. Hij is nog steeds de verboden boom, maar van allen kant wordt zijn vrucht geplukt, op ruwe, onbeschaamde wijze, doch ook onder onschuldigen schijn.

De schijn moet bewaard blijven, dat ge een eerlijk man zijt, een eerbare maagd of vrouw, een rein-levend jongeling, en angstvallig wordt voor den schijn gewaakt, terwijl met minachting wordt neergezien op hen, die hetzelfde kwaad doen als gij, maar zonder den schijn van netheid, fatsoen, eerlijkheid en eerbaarheid te bewaren. De wereld is vol van

elegante zondaars en zondaressen, die zich hebben laten wijsmaken, dat zooals zij zondigen, het geen kwaad kan. „Gij zult den dood niet sterven.”

Dat is de fatale satansleugen, onder welks hypnose schier heel de wereld leeft en straks in ellende wegsterven zal. De veelgeprezen vrucht in revolutie, in opstand tegen God, gegeten, werkt den dood, werkt ontbinding. We zien het in die landen, waar alle band van orde en tucht is verscheurd en in naam der vrijheid wordt vermoord en geplunderd. Schrikkelijke illustratie van het aloude psalmwoord: „Wie God verlaat, heeft smart op smart te vreezen”.

Dit is het begin van het einde. Want nog is het einde niet. De ongerechtigheid zal zich nog meer vermenigvuldigen. De nacht nog donkerder worden.

De zonde komt tot ons onder zoo schoonen schijn. Het heeft er soms alles van, dat de Satan gelijk heeft. De wereld zonder God is langen tijd een schitterende wereld geweest, een ontplooiing van krachten op elk gebied van wetenschap, kunst, handel en industrie, van wereld- en volkerenleven.

Het „Gij zult den dood niet sterven” scheen althans in menig opzicht waarheid te zijn.

Zie het maar aan den beursspeculant, — kleine burgerman voor korte jaren, nu kapitalist, des zomers buiten in boschrijke streken, of aan het strand der zee; tevoren met kleine middelen, zich behelpend om rond te komen, maar nu, overal blinkt en schittert de weelde u tegen en zie hem eens zitten met een breed, welvoldanen glimlach om den mond, in zijn auto, die hem pijlsnel voert naar Mammons tempel. Neem het niet te nauw met de eerlijkheid en het goud stroomt u toe.

Gij zult den dood niet sterven.

Zoo fluistert satan de jonge maagd in het oor en brengt haar naar prachtige modemagazijnen en laat haar weelderige boudoirs zien.

„Eet van de verboden vrucht, dan zult ge eerst recht het leven genieten in al zijn schoonheid en vreugd.”

En niemand herkent in die rijk-gekleede dame, die als ze in de tram stapt of u op de

boulevards voorbij trippelt, een wolk van odeur achterlatend, dat eenvoudige meisje van vroeger.....

Maar ik ga niet voort u het leugenwoord van satan te illustreeren, alleen moet ik, om niet al te onvolledig te zijn, u den speculant van zoeven doen zien in de gevangenis als bankroetier, en de fijngekleede dame van zoo straks als ongeneeselijke patiënt in het gast-huis.....

Gij zult den dood niet sterven.

Heeft de vader der leugenen het u ook niet menigmaal in het oor gefluisterd, als de zonde lonkte en lokte, en ge, blind voor de gevolgen, alleen haar begeerlijkheid zaagt? Wie was het, die u toch voor de zonde heeft behoed, en de oogen voor haar schandelijkheid en haar ontzettende gevolgen heeft geopend?

Was het niet uw God, die tegenover het leugenwoord van Satan Zijn woord van waarheid en gerechtigheid deed dreunen door uw ziel: „Tendage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven?”

Wie was het, die u de verfoeilijkheid der zonde heeft doen zien en u een afkeer van het booze inboezemde?

Was het Christus niet, die den leugenaar van den beginne ontmaskerde, hem in de woestijn der verzoeking weerstond, maar u ook deed zien de vreeselijkheid der zonde, waar Hij voor de zonden zijns volks den bitteren en smadelijken dood des kruises heeft moeten ondergaan?

En wie is het, die u dag aan dag staande houdt in het midden der verzoeking, zoodat de Satan geen voordeel over u behalen kan; al deed hij u ook struikelen en somtijds vallen? Wie is het, die met boete en berouw u vervulde en deed opstaan om tot den God der waarheid, uw Vader, weder te keeren?

Is het de Heilige Geest niet, die u doet zoeken en bedenken de dingen, die boven zijn, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods?

„Gij zult den dood niet sterven,” liegt Satan. En als antwoord op zijn leugentaal klinkt een duizendvoud herhaalde kreet uit de krochten der hel: bedrogen, bedrogen!

Hoort dan de stem van Hem, die de weg,

de waarheid en het leven is; voorwaar, voorwaar zeg ik u: zoo iemand Mijn woord zal bewaard hebben, die zal den dood niet zien in der eeuwigheid. Die in Mij gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven.

En als antwoord op Zijn waarheidswoord klinkt een duizendvoud herhaalde jubelzang door de zalen des hemels:

„Het lam, dat geslacht is, is waardig te ontvangen de kracht, en rijkdom, en wijsheid, en sterkte, en eer, en heerlijkheid en dankzegging.”

Satan voert den mensch naar den boom der kennis des goeds en des kwaads en laat hem den dood eten, den eeuwigen dood; Christus voert u naar den boom des levens en biedt u de vrucht van Zijn lijden en sterven, opdat ge leven zoudt en niet sterven tot in eeuwigheid.

Wien volgt gij? Aan wiens roepstem geeft gij gehoor? „Kiest toch het leven, opdat gij levet, gij en uw zaad; liefhebbende den Heere uwen God, Zijne stem gehoorzaam zijnde, en Hem aanhangende; want Hij is uw leven en de lengte uwer dagen.”

H. MULDER.

Kroniek.

In November 1891 werd het eerste Christelijk Sociaal Congres onder Dr. Kuyper's presidium te Amsterdam gehouden. Reeds toen werden maatregelen getroffen om het beleggen van een tweede congres te verzekeren. Die plannen staan nu verwezenlijkt te worden. De verschillende bladen hebben reeds aangekondigd, dat het Tweede Sociaal Congres D.V. 10, 11, 12 en 13 Maart te Amsterdam zal worden gehouden. Onderwerpen als het *Loonvraagstuk*, *Overheid en bedrijf* en *Maatschappelijke organisatie* staan op het program, terwijl *Prof. Bavinck* en *Mej. Crommelin* zullen spreken over „De

vrouw en het beroepsleven". De referaten worden vooraf aan de leden van het Congres rondgezonden, opdat de discussie over de bijgevoegde stellingen des te belangrijker kan wezen. Op de gezellige avondsamenkomsten komen onderwerpen als *Zondagsrust, Zedeloosheid en Barmhartigheid en Sociale voorzorg* aan de orde.

De deelname aan het congres staat open voor mannen en vrouwen, die Christus' Koningschap alom erkennend, bij het licht van de Heilige Schrift als Gods Woord de oplossing der maatschappelijke vraagstukken zoeken. De deelname kost f 3.50. De referaten ontvangen de deelnemers gratis. Wij wekken de vrouwen op zich als lid op te geven bij den heer Diemer, Goudsche Singel 105, Rotterdam.

Een vrouwencomité, waarvan *Mevrouw Havelaar—van Beeck Calkoen* presidente is, belegde in overleg met de Regelingscommissie van dit congres eene eenvoudige vergadering voor vrouwen op Dinsdagmiddag 11 Maart, in 't gebouw van 't Nut van 't Algemeen, waar onze gedachten bijzonder zullen bepaald worden bij de volgende kwesties: *De vrouw in het publieke leven, De vrouw in het huisgezin en De vrouw in dienst van de barmhartigheid*.

Wanneer wij lezen van de toebereidselen van dit Tweede Congres, komt vanzelf het eerste congres in onze gedachten, waarbij ook een afzonderlijk Vrouwencomité eene vrouwenvergadering belegde. De toen behandelde onderwerpen stonden in het teeken van dien tijd: *De bevordering der zedelijkheid, De vrouw en de strijd tegen de dronkenschap, De vrouw en de philantropie*.

Wel is de positie der vrouw in de laatste dertig jaar veel veranderd. Daarover spreekt ook *E. M. F. K.* in de *Nederlander*, waar zij eene beschouwing over *De Christelijke Vrouwenbeweging* geeft. Zij vertelt van ouderwetische meisjesverenigingen, die veranderd zijn in kniplessen; de goederen worden „thuis” op de machines genaaid en de aldus „uitgehaalde tijd aan het voordragen van opstellen en Bijbelbespreking besteed. *Mej. K.* wijst er verder op, dat Zondagsschoolarbeid en

Evangelisatiearbeid niet meer uitsluitend door het onderwijzend personeel wordt verricht; langzamerhand komt ieder gemeentelid in actie „en vooral worden wij, vrouwen, mobiel, op alle terrein van Christelijken arbeid.”

„De actie der Christelijke vrouwen in 't algemeen is een gevolg van de veranderde meisjesopvoeding in de laatste dertig jaren. De emancipatie van onder op begonnen, toen de coëducatie meisjes met jongens in de lagere school als kameraden samenbracht, heeft zich voortgezet in de, zich noemende „betere” standen en is thans wel tot haar climax gekomen.”

„Eigenaardig is het, dat er onder ons nog verscheidenen zijn, die héél deze verandering in de positie der vrouw hebben meegemaakt, en zich hebben afgevraagd in hoeverre veel arbeid (b.v. in fabrieken en sommige takken van studie) niet in overeenstemming was met natuur en wezen der vrouw, maar die zich nu op eens bezorgd maken, of deze wel in staat zal zijn haar „politieke” plichten mettertijd te vervullen! Daarover hebben veel vrouwen wel degelijk nagedacht en, door ervaringen geleerd, zullen zij zeer zeker in staat zijn, 't zij door adviezen in de Staten-Generaal, 't zij door voorlichting in vereenigingen, of in de pers, zorg te dragen, dat de vrouw der toekomst z o o v r o u w e l i j k mogelijk blijve en zich niet verder begeve op banen, die haar niet dienstig zijn en waaraan dikwijls haar opvoeding de meeste schuld heeft.”

Mej. K. waarschuwt tegen afzonderlijke vrouwenverenigingen en maant tot *samenwerking* met de mannen, overal waar dit mogelijk is. Ten slotte geeft zij nog eenige wenken voor de meisjesopvoeding.

In de *Residentiebode* treft ons een uitvoerig verslag van een enthousiaste vergadering van R.-K. vrouwen. De deelname was zoo groot, dat in der haast een tweede samenkomst in een der kerkgebouwen belegd werd met de vrouwen, die in de overvolle zaal van den Dierentuin in Den Haag geen toegang meer konden krijgen. *Mevr. Vinkesteyn*, presidente van de Haagsche afdeeling van den R.-K. Vrouwenbond wekte ernstig op tot aansluiting

ting bij den Bond, die in hare veelomvattende organisatie en de verschillende vereenigingen die bij hem aangesloten zijn, vrouwen uit elken stand bereikt.

De tweede spreker, *rector Möller* zeide o.a., dat het leven der vrouw moet aangepast worden aan den nieuwen tijd. Zij zal ook haar krachten moeten geven aan den socialen arbeid.

In de pauze, die op deze toespraken volgde, werd gelegenheid gegeven zich op te geven als lid van den R.-K. Vrouwenbond en bij honderdtallen kwamen de biljetten binnen.

Ten slotte sprak de heer *Guit* over „*De vrouw en de vakbeweging*” en wekte op tot een krachtige principiële organisatie.

Het was eene vergadering voor de Protestantische vrouw om jaloersch op te zijn! Te meer omdat de actie in het R.-K. kamp vooral in *den laatsten tijd* zoo krachtig wordt gevoerd. De heer *Jansen* zeide het in zijn openingswoord: De Roomsche vrouw heeft niet om het stemrecht gevraagd, maar nu dat recht haar gegeven wordt, gaat zij een goed gebruik daarvan maken.

In Engeland zijn de verkiezingen achter den rug en *Lloyd George* heeft eene schitterende overwinning behaald. De coalitie, vooral de Unionistische partij zit voorloopig vast in het zadel. De grootste verwoestingen zijn aangericht in de gelederen van de liberalen en van de arbeiderspartij. Een belangrijk feit bij deze verkiezingen is ook de nederlaag van de vrouwen. In al de 602 Engelsche, Schotsche en Welsche districten waren slechts 14 vrouwelijke kandidaten gesteld. En van deze is geen enkele gekozen, zelfs niet de eenige coalitie-candidate, *Miss Christabel Pankhurst*, die tijdens den oorlog niet minder felheid van oorlogsijver en anti-pacifisme toonde dan vóór den oorlog felheid als suffragette. De eenige vrouw, die gekozen is, is de Iersche *gravin Markiewicz*, de Sinn Fein-candidate. En dus zal het Engelsche Lagerhuis ook thans nog een zuiver mannelijk college blijven. (De Sinn Fein-partij eischt zelfregering voor Ierland; hare afgevaardigden verschijnen uit protest tegen de huidige regering niet in het Lagerhuis.)

Behalve in de politiek, laat de vrouw ook in andere kringen van zich spreken. Zoo schrijft de heer *W. Mansfeldt* in het weekblad *De Vrijz.-Democraat*, dat het *Hoofdbestuur der Ver. van Vrouwenkiesrecht* in Nederland thans op vrouwelijke burgemeesters aanstuurt. In Engeland en andere staten zijn vrouwen reeds in dit ambt in functie. Hij deelt tevens mede, dat de nieuwe Hongaarsche republiek de eerste vrouwelijke *gezant* benoemd heeft en *Frau Schwimmer* als haar afgevaardigde naar *Bern* zendt. *Jus suffragië*, het orgaan van den wereldbond voor Vrouwenkiesrecht, prijst de krachtige persoonlijkheid en de groote redenaarstalenten van de nieuwe gezante. In 1914 bij het uitbreken van den oorlog in Oostenrijk-Hongarije, vestigde zij zich te *Londen*, met het voornemen zich meer dan tot dusver aan de journalistiek te wijden. Toen kort daarna ook Engeland den oorlog aan de centrale mogendheden verklaarde, vertrok zij naar Amerika met het vaste voornemen om alles aan te wenden tot bevordering van den vrede. Zij maakte persoonlijk deel uit van de *Ford-expeditie*.

Is een vrouwelijke *gezant* iets nieuws, van vrouwelijke *predikanten* hoorden wij reeds een en andermaal spreken. In ons land is alleen bij *Doopsgezinden* en *Remonstranten* het predikambt voor de vrouw opgesteld. De kerkeraad der Remonstrantsche gemeente van Rotterdam heeft thans de eerste proponente van haar Broederschap, *Mejuffrouw F. W. Rappold*, voor den tijd van drie jaren benoemd tot hulppredikant naast de drie predikanten, die de gemeente heeft. In het „*Handelsblad*” juicht *C. E. H.* deze stap toe, omdat in de dorpen de vrouwelijke proponenten altijd achter zullen staan bij hare mannelijke collega's en voegt daarbij: Wat de dorpspastorie voor de nieuw-aankomende jonge mannen is, wordt het stadsvicariaat voor de afgestudeerde vrouw.

Laten wij hopen, dat de toevloed van vrouwelijke predikanten niet zoo groot is en hare toelating tot het ambt bij de genoemde vereenigingen beperkt blijft.

In de *Loods* — het orgaan van den Economischen Bond — schrijft *A. Kellenaers* een

artikel over *De vrouw en de Middenstand*. De vrouwen die een zelfstandig middenstandsberoep uitoefenen wekt hij op om lid te worden van de bestaande Middenstandsvereeningen, terwijl voor geen enkele Middenstandsvereening ook maar eenige reden bestaan mag, haar van het lidmaatschap uit te sluiten, of voor haar bezwarende bepalingen te maken.

In de tweede plaats handelt de schrijver van het artikel over de opleiding der meisjes, die voor den handel bestemd worden. Deze moet eenigszins anders zijn dan die der jonge mannen, omdat nooit uit het oog mag verloren worden, dat ook een meisje, dat thans voor een zelfstandig beroep wordt opgeleid, eens huisvrouw worden kan. Daaraan moet op de handelsscholen voor meisjes het onderwijs in de huishoudkunde met het beroeps-onderwijs gecombineerd worden. In verband hiermee wijst de heer Kellenaers op „het meesterlijk rapport van de Staatscommissie tot reorganisatie van ons onderwijs”.

Ten slotte bespreekt hij nog een leerplan van eene onlangs te *Krefeld* opgerichte handelsschool voor vrouwen, van welke het doel drieledig is:

- A. de meisjes op te leiden tot haar eigenlijk beroep: de huishouding.
- B. haar een volledige handelsopleiding te geven;
- C. haar algemeene vorming te verbeteren en uit te breiden.

In bovengenoemde voorbeelden gaven wij aan, hoe de vrouw zich telkens op breeder terrein gaat begeven.

Prof. Bavinck wees er een en andermaal op, hoe noodzakelijk de studie van de psychologie der vrouw is om haar naar waarde te schatten.

Een overzicht van hetgeen zij vroeger en onder andere volken presteerde wordt ons af en toe geboden. Zoo bevat het practisch Maandschrift voor godgeleerdheid „*Nieuwe theologische studiën*” een interessant artikel van Prof. Dr. J. van Wageningen over „*Algemeene psychologie van de vrouw bij de Grieken*”. In het gedicht „*Blaam der vrouwen*”, uit de 5e eeuw na Christus, dat de

schrijver vertaald weergeeft, worden vrouwentypen vertoond, die wij met hedendaagsche dames vergelijken kunnen, zooals de schrijver terecht opmerkt.

Het blijft bij de Grieksche wijsgeeren langen tijd bij teekeningen van bepaalde vrouwenkarakters. Van een algemeene psychologie der vrouw is zelfs bij *Plato* nog geen sprake.

Geheel anders staat het met *Plato's* leerling, *Aristoteles*, die een meer systematische studie begint. Bijzonder belangrijk is wat hij in een zijner werken over de vrouw zegt. Prof. van Wageningen eindigt zijn artikel met een vergelijking van de lijst van vrouwelijke eigenschappen door *Aristoteles* gegeven met de tabellen van *Heyman's* heriditeitsenquête in zijn „*Psychologie der Frauen*”. Veel punten van overeenkomst treft men aan en daarnaast verschillen, in de meeste gevallen op aannemelijke wijze te verklaren.

Een populair overzicht van de positie der vrouw bij de oude volken geeft Ds. Knap in „*Oude Paden*” in de rubriek „*In 't hoekje van den Haard*.” De schrijver wil eene beschouwing geven over de plaats die de vrouw onder Israël innam. In zijn eerste artikel duidt hij aan dat men voor eene juiste beoordeeling hiervan haar leven niet moet vergelijken met de zeden der tegenwoordige samenleving, maar met die van Israëls' tijdgenooten onder de heidenen. In een vluchtige schets is de vrouw in de Oostersche wereld geteekend, waarin hare positie weinig benijdenswaardig was. In zijn tweede artikel voert Ds. Knap ons naar de *Westersche* wereld, waarin hij ons allereerst de *Grieksche* vrouw doet zien.

Daarna de vrouw bij de *Germanen*, die in vele opzichten zooveel hooger stond dan hare *Grieksche* zuster.

De vrouw bij de *Romeinen* stond ook veel hooger dan die bij de *Grieken*, getuige o.a. de verantwoordelijke taak aan de *Vestaalsche* maagden opgedragen en het vertrouwen en de eer, die dezen genoten.

In deze artikelen, evenals in die over de „*Teekenen der toekomst*” toont de redacteur van *Oude Paden*, dat hij ook in dezen nieuwen jaargang zijne lezers zeer belangrijke

en ernstige lectuur weet te verschaffen.

Een keurig overzicht geeft Z. in een der laatste nummers over de financieele gelijkstelling, die voor de onderwijzers op komst is. Het ontwerp van den Minister van Onderwijs, *Dr. de Visser*, beoogt:

1o. invoering van gelijke salariering bij het openbaar en bijzonder onderwijs;

2o. overbrenging van de salariering naar het Rijk;

3o. normaliseering der jaarwedden.

De Minister wil bij de bezoldigingen der onderwijzers dezelfde regeling invoeren als bij de nieuwe regeling voor de ambtenaren-salariering. Mede in verband met grootte van de plaats hunner woning en de duurte daarin, worden de onderwijzers in een der vijf klassen ingedeeld. Vooral de christelijke onderwijzer gaat aanmerkelijk vooruit met zijn tractement en een jarenlang bestaand onrecht tegenover de christelijke school zal worden opgeheven, als dit ontwerp wet wordt. Dat de Minister thans al weer een ontwerp indiene tot verhooging van subsidie aan gymnasium en H. B. S. getuigt van zijn stoere werkkraft. Trouwens op de Christelijke inrichtingen is de salariering vaak treurig. Wij hebben respect voor de mannen die, hun beginsel getrouw, hunne krachten geven aan een Chr. H. B. S. of gymnasium en wij verheugen ons, dat een verdienste voor hen in aantocht is, die meer overeenstemt met hunne kostbare studie en lange opleiding.

Ten slotte nog een enkel woord over de groote mogendheden. Gelukkig hebben wij geen oorlogsberichten meer te geven, hoewel de burgeroorlog die in Duitschland ontstond een rampzalige toestand met zich brengt. De verkiezingen voor de *Constituante* waren nog in vollen gang toen *Liebknecht* op zijn vlucht werd doodgeschoten en *Rosa Luxemburg* op vreeselijke wijze om het leven kwam. Zij waren de vertegenwoordigers van de uiterste linkerzijde, *Wijnkoopianen* zou men in Holland zeggen.

Wij hopen dat de rust langzamerhand in Duitschland zal terugkeeren. De verkiezingen zijn nu ten einde en den republikeinen is een

meerderheid verzekerd. Van de 421 afgevaardigden kreeg de *Duitsch-nationale volkspartij* 34, de *Christelijke volkspartij* 88, de *Duitsche volkspartij* 23, de *Duitsche democratische partij* 77 en de *sociaal-democratische partij* 164 en de *onafhankelijke socialistische partij* 24 zetels, terwijl nog een aantal plaatsen door afgevaardigden van kleinere partijen zullen worden ingenomen.

Het Vredescongres te Parijs schiet niet hard op met zijn werkzaamheden. *Wilson* en *Lloyd George* behaalden eene overwinning op Frankrijk toen zij hun voorstel om met de Bolsjewikische regeering van Rusland te onderhandelen doorzetten. Gedelegeerden van de verschillende Russische republieken (Finland uitgesloten) zijn uitgenoodigd hun gedelegeerden te zenden naar een samenkomst op het *Prinseneiland* in de Zee van Marmora.

De Volkerenbond op de basis der Engelse voorstellen is nu aan de orde.

Als het zoo doorgaat zal het nog lang duren voor de wapenstilstand plaats heeft gemaakt voor een werkelijken vrede. A. D.

Kunst.

DE ONTWIKKELING VAN HET MUZIKAAL GEVOEL BIJ HET KIND, IN VERBAND MET DE METHODE VAN EMILE JAQUES DALCROZE, DE RHYTHMISCHE GYMNASTIEK ¹⁾.

De Zwitsersche dichter-componist *Emile Jaques-Dalcroze* is niet alleen een rijk schep-

¹⁾ „Méthode Jaques-Dalcroze pour le développement de l'instinct rythmique, du sens auditif, et du sentiment tonal”, en cinq parties, huit volumes. *Jobin & Co., Lausanne.*

Zie ook: *Muziekonderwijs aan het kind.* III. „De Methode van Emile Jaques Dalcroze tot ontwikkeling van het rhythmisch gevoel en het muzikaal gehoor”, door schrijfster dezes. „*Montessori—Opvoeding*”, 7 December 1918.

pend artist, wiens liederen door oud en jong worden gezongen; wiens koorwerken, o.a. „*La Veillée*”, „*Poème alpestre*” met geestdrift worden vertolkt; wiens „comédies musicales”: „*Janie*”, „*Sancho Panza*”, ook buiten zijn vaderland (in Frankfurt, Brussel, Parijs) met succes werden opgevoerd, maar hij is tevens een groot *Paedagoog*.

De eenvoudigen liefhebbend, gaf hij hun den schat zijner volksliederen, waarin stemmingen, door de natuur opgewekt, tot uiting komen, als in het teere lenteliedje: „*Quand le Mai va venir*” (Lieve, jonge Mei), liedjes, waarin het heimwee klaagt: „*L'oiselet*” (Het vogeltje), waarin het hart jubelt: „*Vivons en chantant*”, „*La Farandole*” (Laat ons zingen, de Farandole). Een echte *volkskunst*!

Deze liederen zijn o.a. in 't Hollandsch vertaald door *Nina Gorter*, uitgegeven, en ten behoeven van volkskoren voor 10 ct. per partijtje verkrijgbaar gesteld door den Zwitserschen uitgever *Jobin, Lausanne*.

En hoe heeft hij de kinderen, zij, die zoo dicht bij de natuur staan, lief! Hoe spreekt zijn kunstenaarsgemoed tot hun opene hartje! De behoefte van het kind: het leven der verbeelding in beeld te brengen, te spelen, datgene wat het zich voorstelt, begrijpend, componeerde hij zijne „*Rondes enfantines*”, „*Chansons d'enfants*” (kinderspelletjes, op muziek gebracht). Eene kunst, waarin toon, woord en handeling zóó ineenvloeien, dat de kinderen, zich in hun spel verdiepend, *vanzelf* de daarbij passende bewegingen maken. Eene kunst, waarin de *persoonlijkheid* van het kind tot uiting en ontwikkeling komt, daar de componist tracht de *natuurlijke* gebaren van *ieder* plastisch en harmonisch schoon te vormen. Eene kunst, — tafreeltjes uit het kinderleven gevend, treffend door eenvoud en reinheid, door de frischheid der melodie en de fijnheid der harmonie, — eene kunst, die de kinderen er dus toe brengt, al *spelend*, iets schoons te vertolken.

Ook in enkele *onzer* muziek-dramatische werkjes voor het kind, bijvoorbeeld in het fijn gecomponeerde, geestige kindersangspel „*Jantje in Modderstad*” van *Nelly v. d. Linden van Snelrewaard*, en in de mooie „*Speel-*

liedjes” van *Hendrika v. Tussenbroek* vloeien toon, woord en handeling samen.

Allerliefst zijn hare nieuw verschenen „*Speelliedjes*”, „*Liedekens blijde in Donkere Tijden*”²⁾. Eene *verademing* in de somberheid van dezen tijd! In het eerste liedje: „*Bruidsvaart in de sneeuw*”, rinkelen in de pianobegeleiding vroolijk de schellen der slede, die men ziet voortglijden in het reine sneeuwlandschap. Achtereenvolgens worden het „*bruidspaar*”, de „*ouders*”, de „*grootouders*” en de „*kinders*” afgehaald. Men hoort de paardjes trappelen, en de kinderen juichen. Welk eene *vreugde* in dit lied! Vol leven is ook „*Het eendenhoedstertje*”: het moet „*duidelijk en rap van stapel loopen in eenzelfde rusteloos tempo*”, en klinkt dan „*als het gedoe van snaterende, druk berederige eenden*.” In het laatste coupletje, als het „*zonnetje heen is*”, en de vos loert, is er angst in het liedje, en worden de eendjes door het „*hoedstertje*” weer veilig naar de beschermende eendenkooi teruggelokt.....

Nog zij de aandacht gevestigd op de kleine kinderoperetten in één bedrijf van *Virgilio Sacchi*.³⁾ Deze eenvoudige werkjes toch, geschreven om op school, in Italië, in de ontspanningsuren door de kinderen te worden opgevoerd, staan, door de nauwe samen-vloeiing van woord, toon en handeling, muzikaal-dramatisch op een geheel modern standpunt. Met teer gevoel gecomponeerd, melodisch en harmonisch *zeer zangrijk*, geeft ieder werkje, op treffende wijze, muzikaal-dramatisch eene *moreele* gedachte weer. Deze opvoedende tooneelstukjes, „*scène educative*” noemt ze de componist, — maken dan ook een diepen indruk op het kind. — Wie bewerkt deze treffende composities eens in 't Nederlandsch voor onze kinderen?

²⁾ „*Liedekens blijde in donkere tijden*”. „*Nieuwe Speelliedjes door Hendrika van Tussenbroek*” Uitgave J. H. A. Wagenaar, Utrecht.

³⁾ *Virgilio Sacchi*, „*Scène Educative*”. „*Spazzacchino*” (het schoorsteenvegertje) „*in un atto*” (in een bedrijf) „*Carnevale*” (carnaval) „*in un prologo ed un atto*” (in een proloog en een bedrijf), „*Monelli*” (Straatjongens), „*in un atto*” (in een bedrijf), *Milano*, G. Ricordi et Co., Editori.

Maar, om weer op *Dalcroze* terug te komen, om zeker te zijn, dat zijne „Speelliedjes” op natuurlijke wijze werden weergegeven, reisde hij rond, zooveel mogelijk de opvoeringtjes leidend, zijne kunst verklarend.

Een kleine persoonlijke herinnering moge hier volgen. *Dalcroze* arbeidde veel aan de verbetering van den volkszang in zijn land. Hoe scherp veroordeelde hij, in 1905, in zijne rede: „*La Réforme de l'Enseignement musical à l'école*”, op het Solothurner muziekcongres, de *geestdoodende, dreunerige* wijze van zingen op de scholen, waardoor de kinderen, gedurende den geheelen leertijd, meestal niet in staat zijn, *eenvoudige* liedjes *zuiver*, en met *goede voordracht* te zingen.

„Ontwikkel het gehoor, het gevoel”, zegt hij, „wek *liefde* op voor muziek.”⁴⁾

Eenige jaren vóór dit congres had ik het voorrecht hem, in ons land, te ontmoeten. Hij had eene opvoering zijner mooie kinderspelletjes geleid en, na afloop, waren wij samen. Ik had vóórdien, met mijn Middelburgsch volkskoortje, een der eerst opgerichte volkskoren ten onzent, eene „*matinée*” gegeven op de „Tentoonstelling van Vrouwenarbeid” in Augustus 1898 in Den Haag.⁵⁾ En wij spraken over de gevolgde leerwijze. Hoe zij, die *zwoegen* moeten, die weinig tijd hebben, de zon te zien, het veld, de bloemen, onbewust hunkeren naar muziek. Hoe gretig vangen zij op het vermoeden van het schoone, dat men ze geeft. Zingt men hun op *muzikale, expressieve* wijze eene natuurlijk-schoone melodie voor, met teere stemmingen, de wijze van uitvoering toonend, welke goede resultaten zal men bereiken! Men heeft aan die kinderen het schoone geopenbaard, en hoe geven zij het u terug: als een zuiver spiegelbeeld van het door hen gehoorde, in hunne ziel opgevangen, en onder dien sterken indruk tot uiting ge-

bracht. Een indruk en eene uiting, voor hun onvergetelijk!

Wij behoeven hier slechts te wijzen op de prachtige uitvoeringen tegenwoordig van het Volks-kinderkoor, onder leiding van H. J. den Hertog, in Amsterdam, op het kinderkoor van „De kleine Stem”, aldaar, en dergelijke schoone, bekende volkskoren.

Het is ook hier weder de harmonie van *hooren, voelen, begrijpen* en *van genieten van het schoone* in de muziek, — te krachtiger door den zoo goed als *eersten* indruk er van op het gemoed van volkskinderen, niet *gewoon* aan het hooren van kunst, die de goede, met *geestdrift* gezongen uitvoering te weeg brengt.⁶⁾

Dalcroze werd er door opgewekt op dergelijke grondslagen, te Genève, in 1902, eene zangschool voor het volk te stichten: „*L'école genevoise de choeurs*”, de ideën er van, overnemend van die van het Hollandsche volkskoor, vermeldend in het tijdschrift „*La Musique en Suisse*”.⁷⁾

* * *

Vloeien niet dikwijls de denkbeelden in de verschillende landen samen, waar zij niet door *ruw geweld* gestoord worden? — Onderwijzen ook niet de moderne Duitsche paedagogen den zang aan het volkskind direct door het *lied*? — En hier denken wij aan de schoone instelling in Frankrijk: „*L'université populaire*”, waar dichters als Maurice Bouchor, waar artisten en zangers, 's avonds, in de schoollokalen, in de verschillende wijken van Parijs, aan het volkskind hunne kunst geven en onderwijzen. — Hoe prachtig zou dat ook hier kunnen ingevoerd worden! De gemeentebesturen zouden zeker gaarne de schoollokalen 's avonds daarvoor afstaan!

Wij denken ook aan den Bretonschen dich-

⁴⁾ Zie: „*De pianoles aan het kind*” door Schrijfster dezes, „*Christelijk Vrouwenleven*”, juni 1918, blz. 175.

⁵⁾ Zie het „Verslag der Inleiding, gesproken op de *Matinée* van het Meisjeskoor van „*Ons Huis*” uit Middelburg, op de „Nationale tentoonstelling van vrouwenarbeid” te 's-Gravenhage, door Schrijfster dezes. „*Vrouwenarbeid*”, 3 Sept. 1898.

⁶⁾ Zie „*De pianoles aan het kind*” door Schrijfster dezes. „*Christelijk Vrouwenleven*” No. 6. Juni 1918, bladz. 176.

⁷⁾ „*L'école genevoise de choeurs*” door Schrijfster dezes. „*La musique en Suisse*” 15 Mai 1902.

ter-zanger *Botrel*, zijne „Berceuse noire” (Het donkere wiegeliëdje) zingend, opgedragen aan „de vrouwen en kinderen der mijnwerkers in het Noorden van Frankrijk en aan de Loire”, aan den Vlaamschen zanger *Emiel Hullebroeck*, zingend zijne liedjes, gegroeid in zijn land, zoo wreed geteisterd, wiens werk: „De Notenleer door het lied” door de Belgische Regeering op de scholen verplichtend werd gesteld!

* * *

Maar *Dalcroze* deed meer dan dit. Het opvoedingssysteem in muziek moet, volgens hem, eene geheele verandering ondergaan. Opdat er harmonie zij tusschen geest en lichaam, moeten beide zóó gevormd worden, dat het lichaam den geest gehoorzamen kan. Het kind moet leeren meester worden over zichzelf, het moet zich leeren beheerschen, het moet vertrouwen en zekerheid krijgen. Het moet leeren luisteren naar zijn innerlijk gevoel, zooals ook Maria Montessori zegt, het moet leeren zich te *concentreeren*. Denkt men *regelmatig rhythmisch*, dan worden de bewegingen ook *regelmatig rhythmisch* uitgevoerd; door 't *bewust* rhythmisch denken ontstaan de *bewust* rhythmische bewegingen, ontstaat de harmonie van gedachten en bewegingen. Door het lichaam aan regelmatige bewegingen te gewennen, die het oog ziet, kan men een onrhythmisch voelend kind het gevoel voor rhythmus geven.

Evenals de hand van den artist, van den klavierspeler, beeldhouwer, schilder, chirurg, *buigzaam* en *veerkrachtig* is, zoo wordt het lichaam door de kunst der rhythmische gymnastiek *buigzaam* en *veerkrachtig*. Het uit, vol gratie, de natuurlijke gemoedsaandoening, daar het steeds een indruk der *ziel* weergeeft. *Voelen, denken* en *handelen* wordt één: de *willekeur* wordt *geregeld*.

Het gevoel van *vreugde*, zegt *Dalcroze*, is het gewichtigste gevoel voor ons: de *levenslust*, die ons energie en kracht geeft. Droefheid, angst, twijfel werken verslappend op de spieren, op ons geheele zijn.

Het kind uit zijn levenslust in het spelen:

het scheidt zich, door zijne fantasie, een *eigen* werkelijkheid. In het spel zijn zijne bewegingen natuurlijk, ongedwongen, eenvoudig: *het uit zichzelf*. Dat spelen is dan ook geheel het tegengestelde van wat wij „comedie-spelen” noemen. Denken wij bijv. aan de dikwijls gemaakte bewegingen der „ballet-danseres”!

Natuurlijkheid en eenvoud der bewegingen *verrukken!* Zie eens de houding van het hert, als het luistert of in gevaar is! Alles is ééne spanning! De harmonische houding drukt precies uit, wat het voelt: gebaar en houding zijn vol uitdrukking.

De ongedwongen beweging is vol bevalligheid, de gedwongen beweging is ongratieus. Ook hieruit blijkt weder duidelijk, op het gebied der muziek, dat men de techniek der muziek niet op *dorre* wijze kan onderwijzen, daar de techniek onafscheidbaar verbonden is aan de muziek-zelve, die haren oorsprong vindt in de *ziel*.⁹⁾

Het *eerste* onderricht moet spelen zijn. Iedere les moet in den vorm van een *spel* gegeven worden, dat eene der zekerste uitingen van den geestelijken arbeid van het kind is.

Ons onderricht is meestal te abstract.

Voor het kind is het spelen *ernst*: het vormt het *zelfbewustzijn*, het leert *nadenken*, de bewegingen worden *karakteristiek*. In de *wijze*, waarop hij het spel *opvat*, *hoe* hij zijn lichaam gebruikt, toont hij zijne individualiteit.

Wij worden altijd door de kracht van het *voorstellingsvermogen* geleid. Geef het kind gelegenheid, zich *voorstellingen* te vormen, zich eene *werkelijkheid* te *scheppen*.

De mensch moet zich eene *heldere voorstelling* maken van het werk, dat hij verrichten wil.

Het heele leven is een voortgaan in het onbekende, in het geheimzinnige.

Het heele leven is eene *kunst*, want het is de uitvoering van datgene, wat de *verbeeldingskracht* scheidt.

⁹⁾ Zie „De eerste Pianolessen” door Schrijfster dezes. 3e druk. G. Alsbach en Co., Amsterdam.

Het *spelen* is dus in 't leven van het kind, dat, wat de *arbeid* is in 't leven van den mensch: een *doel*.

In de fantasie, *die geene grenzen kent*, ligt voor het kind de *juichende vreugde* van het *spel*. Hoe vermeteler die is, hoe grooter het trotsche gevoel van vreugde, dat hem bezielt!

Het geloof aan de *scheppende* kracht van den geest, aan *dat wat zijn zal*, neemt alle hindernissen der *werkelijkheid* uit den weg! Het geloof aan 't *komende*, geeft ons levens-*vreugde*, want het leven *gaat voort*.

De idealist heeft *heldere* voorstellingen en *sterk* geloof, en krijgt daardoor *liefde* tot *arbeid* en *scheppen*.

Leven is denken, willen, doen zegt Dalcroze.

* *
* .

En, om op zijne „rhythmische gymnastiek” terug te komen, het *rhythmisch gevoel* en het *muzikaal gehoor* moeten zoodanig gevormd worden, zegt hij, dat het muzikaal *bewustzijn* ontstaat. Dan zal het noten- of het klankenbeeld van den rhythmus direct eene duidelijke voorstelling van dien rhythmus in ons wekken; dan zal het notenbeeld of de klank van den toon ons dien toon *bewust* doen hooren. Leert men nu eene rhythmische figuur door rhythmische bewegingen van het lichaam weer-geven, zoo ontstaat in den geest eene voorstelling van dien rhythmus, des te helderder, naarmate de bewegingen juister zijn.

Leert men het *oor* zich *rekenschap* geven van den toon, zoo ontstaat het *toonbewustzijn*, het vermogen: zich den toon voor te stellen, het „absoluut hooren”. Om dus den rhythmus en den toon *zuiver te leeren denken*, zoodat men deze in zich opnemen en goed weer-geven kan, vindt Dalcroze eene vernuftige methode uit. Scheidend de muziek in rhythmus en klank, en beginnend met het hoofdbestand-deel, tegelijk voor het kind het natuurlijkste: den rhythmus, leert hij dezen door rhythmische bewegingen van het lichaam uitdrukken; daarbij, vanaf de allereerste les in „rhythmische gymnastiek”, den leerling het besef van het *essentieele* van den rhythmus: *het ordenen*

van den tijd, en de tegenstelling van het zware en het lichte deel gevend. In de *eerste* oefening toch: het gelijkmatig wederkeerend *stampen en heffen* van den voet, toonend den *neerslag* en den *opslag* in de $\frac{3}{4}$ maat, komen deze twee hoofdbeginsels reeds tot uiting. Het krachtig neerzetten van den voet bij het *zware*, het lichte optillen bij het *zwakke* maat-deel, in door den leerling *gelijk gedeelde* tijdruimten, geven eene duidelijke sensatie van den tweedeeligen rhythmus. Voeren de voeten *afwisselend* deze oefening uit, na elkaar *sterk* en *onhoorbaar* den grond rakend, overeenkomstig 't *zware* en 't *lichte* maatdeel, in *regelmatige tijddeeling*, zoo ontstaat de rhythmische marsch. Het lichaam rust steeds op den voet, die neerkomt; de andere voet blijft geheel vrij, om den volgenden pas te kunnen maken. De *voeten* brengen de noten in beeld; op iedere *noot* komt een stap; een kwartnoot vertegenwoordigt een stap. Het marcheeren op kwartnoten geschiedt bij rustig tempo op de voetzolen, bij snelle tijdmaat op de teenen. Bestaat echter eene noot, dus ook een pas, uit meer maatdeelen, zoo worden deze door lichte bewegingen van den vrijen voet uitgedrukt. Deze plaats zich bijv., bij het tweede maatdeel der *halve noot*, op de spits, achter den voet, die den stap gedaan heeft. Men maakt daarbij eene halve kniebuiging. Een pas, welke drie maatdeelen duurt: *de halve noot met de punt*, wordt als volgt uitgevoerd:

Een voet doet een schrede voorwaarts; de andere, vrije voet kruist den eersten op het tweede maatdeel, en zet zich op het derde, naast den eersten voet. Dezelfde gekruiste figuur vormt het tweede maatdeel der *heele noot*; op het derde plaatst zich de voet dan in zijdelingsche richting, tegengesteld aan de voorafgaande, om zich op het vierde maatdeel naast den eersten voet te stellen. Bij al deze voetbewegingen slaan de armen, rhythmisch de maat, terwijl hoofd en romp op natuurlijke, harmonische wijze de voetfiguren volgen. Maakt de rechervoet bijv. de kruisende beweging naar links, zoo buigt het lichaam zich naar rechts, zoodanig, dat eene rechte lijn loopt van den rechterschouder naar de

spits van den rechtervoet, — en omgekeerd.

Alle muzikaal-rhythmische figuren nu worden door lichaamsbewegingen in beeld gebracht; kleinere tijddeelen: *achtsten, triolen*, door snelle, kleine bewegingen van handen en voeten; *rusten*, door plotselingen stilstand, in de houding, voorafgaande aan de pauze; dynamische teekens, door krachtige of minder krachtige spierbewegingen (krachtig of zacht maatslaan, enz.).

Uit deze rijke stof stelt *Dalcroze* vele soorten van oefeningen samen, o.a.: *Evenwichts-oefeningen en oefeningen tot ontwikkeling van de kracht en de lenigheid der spieren*: dat zijn oefeningen, om het uitvoeren der rhythmisch-gymnastische oefeningen mogelijk te maken.

Oefeningen tot bevordering der onafhankelijkheid van de ledematen: de handen voeren bijv. een „*accelerando*” en de voeten een „*rallentando*” uit; of hoofd, armen en voeten geven ieder tegelijkertijd verschillende maatsoorten weer. Dat zijn dus oefeningen, waardoor het uitvoeren van verschillende rhythmten, gelijktijdig, mogelijk wordt.

Oefeningen voor de ontwikkeling der directe wilsuiting: de kinderen moeten den rhythmus zóó leeren beheerschen, dat zij *plotseling* de bewegingen kunnen veranderen.

Afgebroken en voortgezette marschoefeningen: de tijd der rust wordt *in gedachte* gelijkmatig ingedeeld. Het kind leert hierdoor *in gedachte tellen*, den tijd, in gedachte, regelmatig indeelen.

Gehooroefeningen: het weergeven van vooraf voorgespeelde melodieën, dikwijls in zeer afwisselende tijdmaat, in rhythmische marschbewegingen. Dit zijn zeker eenige der belangrijkste oefeningen om het muzikaal voorstellingsvermogen te ontwikkelen.

En al dit materiaal dient, om het rhythmisch bewustzijn op te wekken en te ontwikkelen. Gevoelt men den rhythmus lichamelijk, kan men dien in regelmatige bewegingen uitdrukken, zoo ontstaat in den geest een helder beeld van den rhythmus. Tegelijk vormt zich, door het lichamelijk weergeven van den rhythmus, de zin voor gratie en harmonie.

Ontwikkelt dus de „rhythmische gymna-

stiek” het rhythmisch gevoel, maakt zij de lichaamsbewegingen licht en bevallig, ook de aanleg voor plastische kunst — door de langzame expressieve marschen — wordt door haar gewekt. Deze marschen toch, waaraan eene stemming: droefheid, vreugde, toewijding, angst, ten gronde ligt, eischen eene volkomen concentratie van den geest, zich uitend in de spierbeweging van het geheele lichaam. De houding is als een heldere spiegel der ziel, de harmonische uitdrukking van den gemoedsindruk. Het kleinste gebaar weerkaartst de individualiteit. Tot welk eene schoone kunstuiting kan deze verbinding van plastische kunst en muzikalen rhythmus voeren!

* *
*

Muzikaal denken is niet minder het doel zijner methode „tot vorming van het muzikaal gehoor”, welke voornamelijk ontwikkeling van het toonbewustzijn, van het „absoluut hooren” beoogt. In de jongste klasse van het conservatorium te Genève — Jaques *Dalcroze* was o.a. leider der solfège- en harmonie- klassen aldaar, — leeren de kleintjes van vijf en zes jaar, al „*fröbelend*”, met ijzeren noten, staafjes rusten, enz. op het kartonnen notenblad melodietjes leggen, die hun, op la, voorgezongen worden. Het doosje met dit materiaal heet „*compositeur musical*” door *Marie Chassevant*. *Dalcroze* hierop voortbouwend, bereikt het resultaat, dat, in den eersten cursus zijner solfège- klassen, elf- en twaalfjarige kinderen reeds in staat zijn, de *toonsoort* van de hun voorgespeelde melodieën te noemen, en het gehoorde op *noten* te zingen! — Zoodra n.l. de afstand van den heelen en den halven toon (groote en kleine seconde) onderscheiden wordt, leert hij, door oefening van het gehoor en het verstand, den *toon* met den *naam* van den toon verbinden. Een vernuftig middel daartoe vindt hij o.a. in de vergelijkende studie der toonschalen. Hij laat deze n.l. alle van c^1 tot c^2 zingen, echter met de *tonica* (den grondtoon) van iedere toonschaal, die door den leerling *zelf* gevon-

den wordt, sluiten. Men begint dus, bij iedere toonschaal, op *denzelfden* toon, c¹. De hierdoor ontstane, voor iederen toonaard *verschillende* melodische opvolging, geeft den leerling een indruk van het eigenaardige, dat iedere toonsoort kenmerkt; de tonen worden niet getransponeerd, maar door *muzikaal denken* gevonden (daar het schema der opvolging den leerling bekend is, vindt hij de tonica gemakkelijk door de *plaats* van den halven toon (den *zevend*en toon, den *leid*-toon). Bijvoorbeeld: toonschaal-oefening in g, met c beginnend, en met den grondtoon g¹ sluitend:

TONICA.

zingt men dit rijtje, dan zal men ondervinden, dat de tonen niet machinaal gevonden worden (zooals bij het opdreunen der toonschalen gebeurt), maar dat iedere toonschaal op-nieuw, door *denken*, wordt samengesteld. Daarbij prent het vele herhalen van c¹ dezen toon zóó in het gehoor, dat het gebruik van een stemvork spoedig onnoodig is!

Andere oefeningen, om den toon te leeren *denken*, zijn bijv. het kind dikwijls (met de oogen toe, om zich beter te kunnen concen-treeren) een toon te laten zingen, op la, en het daarna den *naam* van den toon luid te doen uitspreken.

Af en toe laat men het kind beproeven de toonhoogte te bepalen van klokgelui, 't slaan van de klok, 't rinkelen van glas, den *naam* van den toon te noemen, en door een stemvork of op een instrument, zijn meening te controleeren.

Men leere het kind vooral naar de geluiden in de natuur *luisteren*: het gezang der verschillende vogels onderscheiden, hooren naar het ritselen der blaadjes, naar het murmelen der golfjes, naar het zuchten van het windje over de velden. Dit alles maakt een onuit-wischbaren indruk op de ziel van het kind. Het contact met de natuur door het oog, het gehoor, het gevoel en de beweging geeft ons indrukken, die lichamelijk tot uitdrukking ko-

men. De ziel kan zich niet anders uiten dan door het lichaam. ⁹⁾

* *
*

Natuurlijk kan men, ook zonder rhythmische gymnastiek, het muziekonderwijs zóó inrichten, dat de kiem van het rhythmisch gevoel, van het muzikaal gehoor, vanaf de allereerste muzikles ontwikkeld wordt, door de muziek te onderwijzen direct door de *muziek-zelve*, door het kind, vanaf de *aller-eerste* les, den toon, in *muzikalen* vorm, te doen hooren, zoodat deze in zijn ziele weer-klinkt, (zie de toepassing hiervan in „*De eerste Pianolessen*, door schrijfster dezes). ¹⁰⁾ Muziek is eene kunst van *gehoor* en *gevoel*, de muzikles moet dus *gevoelens* teweeg brengen. En daartoe is in de eerste plaats de *opwekkende* invloed der muziek *noodzakelijk*. Wekt men de *belangstelling* van het kind, ontwikkelt men op *natuurlijke* wijze zijne muzikale neiging, dan zijn de resultaten niet alleen verrassend, doch elke muzikles zal dan waarlijk *boeiend*, *vreugdebrenghend* zijn.

Een uitstekend hulpmiddel nu bij het muziekonderwijs is *Dalcroze's* methode.

De rhythmische gymnastiek leert het 6 à 7-jarige kind den rhythmus *bewust hooren*, *voelen* en *weergeven*. Blijde drukt het den gehoorde (vooraf op de piano gespeelden, of geziene — op het notenbord geschrevene —) rhythmus door zijne lichaamsbewegingen uit; verzint kleine rhythmische zinnen, brengt die voor zijne makkers, door lichaamsbewegingen, in beeld; telt den tijd der rust in *gedachte*, geeft natuurlijk en met gratie, verschillende rhythmten door gelijktijdige, tegen-gestelde bewegingen weer. Krachtig worden het rhythmisch gevoel, en het vermogen: zich den rhythmus voor te stellen, ontwikkeld.

De oefeningen, tot vorming van het toon-

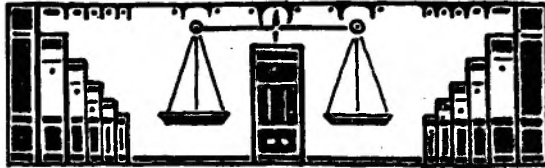
⁹⁾ Zie hierover ook: *De pianoles aan het kind*, door Schrijfster dezes, „Christelijk Vrouwenleven”, Juni 1918, blad. 179.

¹⁰⁾ G. Alsbach & Co. A'dam. 3e druk. „Methode om op natuurlijke wijze bij het kind het muzikaal gevoel te ontwikkelen, en vreugde te wekken voor rhythmus en klank.

bewustzijn, leeren den *klank bewust* hooren, en de regelen der nuanceering, phraseering toonen, hoe de melodie te versieren.

Kwam deze leerstof in aller bereik, zoo kon de kiem van het muzikaal gehoor, van het rhythmisch gevoel, in allen meer of minder ontwikkeld worden. Allen zouden dan leeren, ieder volgens zijnen aanleg, den rhythmus te gevoelen, muzikaal te hooren en den ontvangen indruk tot uitdrukking te brengen. En is de ontwikkeling en de onbevangen, harmonische uiting van het muzikaal gevoel niet het schoone doel van het muziekonderwijs?

MARIE BERDENIS VAN BERLEKOM.

Litteratuur en Leven.

Die Heilige und ihr Narr, van Agnes Günther: in het Nederlandsch verschenen onder den titel: *De Heilige en haar nar*, vertaald door Oswaldi.

In het voorwoord van dit Duitsche werk, dat ook in het Hollandsch verscheen, staat een korte levensbeschrijving der Schrijfster, waaraan wij het volgende ontleenen:

„Agnes Günther, geb. Breuning, was de dochter van den bankier Breuning te Stuttgart. Zij werd er geboren 21 Juli 1863, huwde 1887 Rudolf Günther — Duitsch theoloog. Met hem woonde zij te Langenburg, later te Marsburg, waar zij 16 Febr. 1911, oud 47 jaar, stierf aan de tering, een ziekte, waarmee zij jarenlang kampte, en waarvoor zij te Davos en aan de Riviera tevergeefs genezing zocht. In haar twee laatste levensjaren arbeidde zij aan haar litterairen arbeid, aan het eenige boek, dat zij ooit schrijven zou: „Die Heilige und ihr Narr”. ¹⁾ Het verscheen na haar dood en maakte grooten opgang.

„Wie met zijn ziel weet te lezen, zal de

¹⁾ Er verscheen nog een boekje van haar: „Von der Hexe, die eine Heilige war”, maar dit is een korte bewerking van een familie-overlevering, voorkomende in haar hoofdwerk: „Die Heilige und ihr Narr”.

ziel der schrijfster in dit boek ontmoeten, want zij heeft zich daarin uitgestort”, met deze woorden eindigt de korte levensschets, en inderdaad! — zelfs zonder deze toelichting — zou men het reeds weten, dat Agnes Günther en Prinses Rosemarie von Brauneck (de hoofdpersoon van het boek) één en dezelfde zijn! Zóó subjectief is het boek geschreven. Natuurlijk, Agnes Günther — hoewel ongetwijfeld in weelde grootgebracht, met veel bediening, met alle voorrechten van een goede opvoeding, met het genot van veel reizen — was geen prinses! Zij had geen stiefmoeder, die haar uit louter haat met een geweerschot wondde op de jacht, en waaraan zij ten slotte zou sterven —, zij trouwde geen armen graaf, die schilder was, en die eensklaps beroemd werd en duizenden marken met zijn schilderijen verdiende! Maar misschien was Rudolf Günther ook een arme theoloog, dien zij — rijke bankiersdochter — liefhad, zooals Prinses Rosemarie haar armen „Ruïnegraaf” liefhad.

Maar het subjectieve van het boek ligt vooral in het nauwkeurig weergeven van alle gevoelens, alle invallen van de hoofdpersonen, van het opgaan in zichzelf, dat de schrijfster daarin doet, in haar twee dikke deelen van tezamen ± 740 bladzijden. En daarom ook, omdat men steeds de schrijfster ziet in den hoofdpersoon, is de titel van het boek hinderlijk. Het klinkt als een zelfverheffing: „Die Heilige.....”, temeer omdat het beeld van Prinses Rosemarie niet het beeld van een Heilige is! Zij moge alle denkbare deugden gehad hebben, maar een Heilige was zij niet!

Een Heilige is een zeer sterke ziel! Het is een, die steeds uitgaat naar zijn God, die tracht op te gaan in gemeenschap met zijn God, hetzij in contemplatie, hetzij in den arbeid, die Hij op de aarde aan de Zijnen opdroeg — in het bijstaan van den minsten broeder. Het is een volkomen vergeten van zichzelf om God te vinden; en daarom zijn er weinige Heiligen op de aarde, want het is een bovenmenselijke poging, die veel malen faalt.

Was Rosemarie von Brauneck geen heilige, zij was nochtans een fijnbesnaarde ziel,

„Seelchen” werd zij als kind genoemd door degenen, die haar begrepen, die haar gave van het tweede gezicht niet bescotten, want Rosemarie, eenigst kind van den vorst von Brauneck, zag dikwijls in het voorvaderlijke slot, de geesten harer voorvaderen rondwaren; vooral een, „der Junker Heinz” zag zij dikwijls, „den schoonste van allen”, zooals zij hem noemde. Uit de annales van het kasteel bleek, dat deze Junker Heinz von Brauneck gehuwd was geweest met een gravin Gisela von Thorstein; en deze Gisela was beschouwd geworden — in haar tijd — als een heks, terwijl zij eigenlijk een heilige bleek te zijn. Zeer verward en vaag is echter de levensgeschiedenis dier voorouders van Rosemarie geteekend. Waaruit bijv. de hekserijen, en later de heiligheid van Gisela zou bestaan hebben? Het wordt niet gezegd. Evenmin geeft hierin licht het kleine boekje „Von der Hexe, die eine Heilige war”, dat een korte levensschets der gravin Gisela is. Zeer onduidelijk is ook, hoe die Junker Heinz von Brauneck een zegelring gedragen heeft — niet met zijn eigen wapen — maar met dat van het geslacht von Thorstein. Als men indenkt, dat een zegelring in dien tijd (de 17de eeuw) beteekende, dat een wapen het geslacht weergaf; dat het niet maar een willekeurig gekozen teeken was, dat men droeg, maar zijn eigen naam en waarde, dan had er op zijn minst in het verhaal weergegeven moeten worden, waarom „der Junker von Brauneck” het wapen van een ander geslacht droeg, al was dit ook het wapen zijner vrouw.

De eerste helft van het eerste deel is de beschrijving van „Seelchen's” kinderjaren; de natuurbeschrijvingen zijn bijzonder fijn geteekend, en het bezoek aan het slot „Schweigen”, is zeer goed weergegeven; het slot, waar ook eenmaal Gravin Gisela toefde, en waar „Seelchen” haar ziet met haar geestesogen.

In een schrift, waarin zij hare innerlijke gevoelens neerschrijft, heeft Seelchen ook eens geschreven over de geesten, die zij ziet. „Dezen gaan onhoorbaar rond, en werpen geen schaduw.” Zij noemt ze „vrienden”, want in hun nabijheid voelt men zich blijder

dan anders, en alles schijnt mooier te worden; het is alsof de hemeldeuren geopend zijn geworden. „Spoken” zijn heel iets anders; „dat zijn de dooden, die kwaad hebben gedaan en die niet in vrede rusten kunnen, totdat de lieve God hen opwekt”. — Haar voorvaderen Heinz en Gisela telt zij tot haar liefste „vrienden”; dezen ziet zij dikwijls.

Tot dusver is de toon van het boek goed volgehouden; het geheimzinnige op het oude kasteel Brauneck, het vreemde, bezielde „Seelchen”, die ook de natuur met haar phantasieën vult, en daartegenover de groote menschen, haar goedhartige vader, haar jonge, wereldsche stiefmoeder; haar hofdame, de moederlijke Mevrouw von Hardenstein en dan — de „Ruïnegraaf”, Harro von Thorstein, die bij zijn eerste optreden op den lezer den indruk maakt van een reeds bezadigd iemand van tegen de veertig, maar die achteraf blijkt niet ouder geweest te zijn dan zesentwintig jaar!

Maar als „Seelchen”, of „Prinses Rosemarie”, volwassen is, wordt het boek wellicht boeiender aan romantische situaties, maar het heeft zijn bekoring als iets bizonders verloren! Rosemarie is hier en daar niet gelukkig weergegeven! Van een Heilige heeft zij niets, als zij aan de Riviera vertoeft voor haar gezondheid. Ook is zij daar, omdat haar vader haar niet meer bij zich wil dulden, — door een misverstand, op haar vertoornd. Zij brengt haar dagen door met niet te eten, met eindeloos te borduren, en met niet in te gaan op haar vader's vriendelijke brieven. Haar dagen zijn één verlangen naar Harro von Thorstein, die grooten naam maakt als schilder, en een nieuw huis bouwt naast zijn ruïne, een huis, dat schittert van goud! De ontkenning is, dat Rosemarie zeer ziek wordt — Harro op hetzelfde oogenblik ten tooneele verschijnt, en, dat de goede vorst von Brauneck zijn toestemming tot een huwelijk geeft, als hij bemerkt hoezeer zijne dochter herleeft in de tegenwoordigheid van den beminden graaf.

In de eerste helft van het tweede deel wordt de eerste huwelijktijd van het jonge paar beschreven. De schrijfster is er echter

niet in geslaagd ons de figuur van Rosemarie in haar groote aantrekkelijkheid aannemelijk te maken. Haar uiterlijk moet geheel beantwoorden aan haar innerlijk! Zij draagt altijd „gewaden”, nooit japonnen; zij is zeer lang geworden, maar draagt nog steeds de gouden schoentjes, die Harro eens voor haar liet maken toen zij *elf* jaar was! Het zware, blonde haar draagt zij in vlechten; zij is een anachronisme in haar tijd (want het verhaal speelt in *onzen* tijd — in de 20ste eeuw), en een anachronisme is ook haar innerlijk wezen. Het is niet wel aan te nemen, dat iemand zoo onwetend is gebleven als Rosemarie, opgegroeid toch bij een zoo'n wereldsche en cynische vrouw als haar stiefmoeder, die werkelijk haar tong niet in bedwang hield in de tegenwoordigheid van de door haar gehate stiefdochter. Het tooneel, waar Rosemarie als fee poseert voor haar man, den schilder, doet zonderling aan. Dit is werkelijk niet de behandeling van een heilige, hoe onschuldig en onaantastbaar haar beeld door de schrijfster is getracht weer te geven. *Heiligen* zijn anders.

Het grootste gedeelte van het tweede deel behandelt de ziekte en het sterven van Rosemarie. Gewond door een geweerkogel, door haar stiefmoeder afgeschoten, in een vlaag van blinden haat, leeft de ongelukkige nog enkele maanden om dan te sterven. Noch haar echtgenoot, noch haar vader weten wie haar moordenaar is; alleen *zij* weet het; en groot is Rosemarie in haar vergevensgezindheid jegens degene, die toch haar gansche levensgeluk hier op aarde verwoestte. In haar dagen van lijden ziet zij weder dikwijls Gisela, die haar troost met hare nabijheid, en haar sluier troostvol over haar heenlegt, zoodat tijdelijk de pijnen en de onrust verdwijnen. Zij voelt zich als het ware één met die verre verwante, die haar voor was gegaan in de eeuwige rust, en, die zij spoedig volgen zou.

Heeft Agnes Günther diezelfde gewaarwordingen doorleefd? Het boek is in dit gedeelte weder zoo subjectief, dat men het onwillekeurig geloof. Hier voelt men weder ook de schrijfster in de kleinste bijzonderheden, vooral in het lange uitspinnen der ziekte-

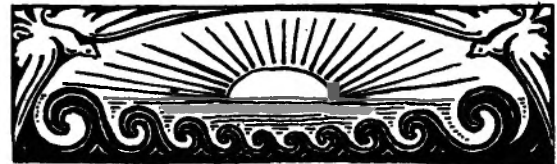
gevoelens, de benauwdheden, de onrust van Rosemarie. Vreemd is ook in dit gedeelte, hoe weinig de moeder zich bekommert om haar kind, want Rosemarie had een zoontje, een gezonde dreumes van een paar jaar oud; en hij verschijnt dikwijls als décor ten tooneele, maar nergens leest men, dat Rosemarie in hem opgaat; dat zij over zijn toekomst droomt, dat zij bij hem zou willen blijven om hem verder te leiden. Had Agnes Günther wellicht geen kinderen, zoodat zij deze gevoelens niet vermocht weer te geven?

Maar niettegenstaande de fouten, die de critiek in het werk kan vinden, is het zeer begrijpelijk, dat het boek opgang maakte en door zoovelen werd bewonderd, en bemind wordt, want er zijn vele aardige tooneelen in, de toon is niet laag of platvloersch, maar verheffend.

Rosemarie von Brauneck was een edele verschijning. Boeiend is het boek zeer zeker, menige lange winteravond zal er door verkort worden.

Maar de titel is foutief.

L. E.

Pater Brugman.

Het Nederlandsche volk van alle standen en rangen heeft dezen man, die zijn beste jaren en krachten aan de hoogste belangen onzer voorvaderen wijdde, nog niet vergeten. De uitdrukking: „al praat gij ook als Brugman” is vierhonderd jaren lang, van dag tot dag, op de lippen van duizenden. Men vindt van deze spreekwijze reeds gewag gemaakt tijdens zijn leven, hetgeen blijkt uit een lijst der Amsterdamsche regeeringsleden van het jaar 1462, die nog bestaat.

En wie is nu die Brugman? Is hij slechts een ijdel klapper of een welsprekend volksredenaar? of meer dan dit — een Amsterdamsch pleitbezorger of een Leidsch hoogleeraar?

Brugman was een ziener in de toekomst, een profeet, een dichter en een baanbreker.

Ontelbare schrijvers vermelden zijn naam, de een laakt hem in de meest minachtende termen, noemt hem „een stijfkakigen en gladtongigen monnik, een dwaas met labbere lippen, een ledig hersenbekken”, of „een ontaarde, een dweper en bedrieger”, de ander „een godvruchtigen en zeer devoten vader, die terecht Joannes heette, omdat hij onvermoeid en ijverig arbeidde aan de geloovigen en alzoo voor hen een *brug* was, waardoor zij uit de bitterheid en onrust des levens tot de liefelijke en kalme haven des eeuwigen behouds kwamen.” Zijn werkkring werd die eens goeden Engels genoemd en hij een mede-arbeider des Allerhoogsten in het brengen der zielen tot haren Schepper.

Mannen, die in het openbaar werken, worden dikwijls getroffen door de scherpste der tongen hunner tijdgenooten; wij zien dit even sterk in onzen tijd, die nog veel méér gemeen heeft met de latere middeleeuwen. Bij het volbrengen van hun levenstaak zij hun blik opwaarts gericht naar den Eénigen, wiens vonnis en vrijspraak zuiver is en voor den sterveling alleen beteekenis heeft.

Johannes Brugman aanschouwde het levenslicht te Kempen, een vriendelijk stadje, niet ver van Kleef, alom bekend door zijn geestverwant en tijdgenoot Thomas, die naar zijn geboorteplaats is genoemd. Zijn geboortjaar is niet bekend, maar moet in het einde der veertiende eeuw vallen. Welke school hij bezocht, is eveneens onbekend, maar zeker is het, dat hij een geleerde opvoeding genoot. Hij sprak het Latijn niet slechter dan de beschaafde geleerden van dien tijd en even gemakkelijk. Hij had dit geleerd uit een toenmaals algemeen gebruikte Latijnsche grammatica in verzen, welke hij tot in hoogen ouderdom wist aan te halen. Ook de oude wereldlijke en kerkelijke schrijvers had hij gelezen. Zeker waren zijn leermeesters niet gelijk aan dien anderen fakkeldrager Johannes Cele, een man, die de jongeren in liefde en zachtmoedigheid, gepaard aan ernst en vromen zin, tot een zuiver en onberispelijk leven trachtte te leiden; den vurigen geest

van den jongen man hebben zij gewis erkend, maar hun slappe hand hield de tuchtroede niet. Althans den bloeitijd zijns levens bracht hij door in het jagen naar genot, gelijk ontelbare kloosterlingen zijner dagen.

Na zijn gelofte afgelegd te hebben, werd hij opgenomen in een klooster, waarin weinig ernst en veel ongebondenheid heerschte, zoodat hij lichtzinnig was met de lichtzinnigen en degenen, die toen reeds voor zichzelf en anderen een zedelijke hervorming zochten, bespote. Ergerlijke feiten hebben echter zelfs zijn vurigste tegenstanders niet tegen hem kunnen inbrengen. De zonden zijns volks en van zijn tijd waren die zijne: twistgierigheid en ontucht. Maar er kwam een keerpunt in zijn leven, toen hij tot zijn schrik zag, zoodat het klinkt in zijn aandoenlijk bekeeringslied:

„Den weg heb ik verloren.”

En van nu af aan behoort hij tot die innige vromen, die sinds den aanvang der vijftiende eeuw op merkwaardige wijze in Nederland en de aangrenzende gewesten in aantal toenamen.

„Adieu, der werelt minne
„Adieu, 't is al gedaen!
„Ik heb in minen sinne
„Wat niewes aangegaan.
„Ik wil gaen avonturen
„Te gaen een andren gang.
„Al zal 't me worden zure
„Och, ewig is zoo lang!”

In het strenge klooster te St. Omer in Artois, niet ver van Henegouwen, zocht en vond Brugman geestverwanten. Deze kloosterlingen waren beroemd om hun vroomheid en ernst, hun prediking voor het volk en den krachtigen invloed, dien zij op andere kloosters uit de omstreken uitoefenden. Spoedig won hij zich daar en door zijn levenswandel en door zijn kennis en begaafdheden de achting zijner strenge medebroeders, zoodat hij tot lector in de godgeleerdheid werd verheven. Deze betrekking plaatste hem aan het hoofd des kloosters, waardoor hij tevens zijn aandacht moest wijden aan het

onderwijs. Grootendeels in school of cel vertoevend, verdiepte hij zijn vroomheid, verrijkte hij zijn kennis en breidde hij zijn belesenheid in de Heilige Schrift uit, hetgeen alles den grond legde tot zijn voortreffelijke leerredenen. Want het was Brugman's bestemming niet, zijn leven in school en klooster te slijten. Zijn aanleg wees op een werkzaam leven in het midden der wereld.

De goede geruchten, die van het klooster St. Omer uitgingen, waren aanleiding, dat men van uit Gouda en Groningen aanvroeg om eenige monniken te zenden, die ook in die plaatsen het geestelijk welzijn der inwoners wilden behartigen. Overal was het volk maar al te zeer verwaarloosd en deze volkspredikers kwamen op tegen misbruik en onrecht en zochten door de „reformatie” of „hervorming” (d. i. bekeering) van het eigen hart gedrongen, anderen er voor te winnen en tot inkeer van zichzelf te brengen. En zoo is Brugman als boetprediker gedurende minstens twintig jaren de verschillende gewesten van ons land doorgetrokken.

Het dobbel- of kansspel was toen zeer algemeen; men had zelfs dubbelscholen in de meeste steden, soms door de overheid opgericht en verpacht, zooals nu te Monte-Carlo geschiedt. In de stad Gelre werden de Drost van Gelre en de Burgemeesteren en de Schepenen zoo diep getroffen door Brugman's prediking tegen het dobbelen, dat het daar verboden werd op een boete van vijf mark. Te Bolsward eveneens.

Ook drong hij aan op het houden der Christelijke feest- en Zondagen. Het volk vierde die niet in de kerk, maar in de herbergen. Wel werd van de menigte in dit opzicht veel geëischt, daar er, behalve de gewone, nog vijftig feestdagen waren ingesteld door bisschop Jan van Arkel met verbod van arbeid. Ook hierover zweeg Brugman niet, maar het grootste kwaad achtte hij de wraakgierigheid. En bij het flikkeren der oorlogsvlammen sprak hij van vergevensgezindheid en liefde! Er is beweerd, en zeker niet geheel ten onrechte, dat het bijleggen der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten een gevolg van zijn preeken was.

Bij het klimmen der jaren bleef hij, hoewel uiterlijk, een zwak man, maar inwendig vol vuur en leven, onvermoeid in zijn arbeid en onverdrotentrotseerde hij de bezwaren zijner reizen, die hij, ook in het barste seizoen, meestal te voet deed.

Toen hij eens door de vroedschap te Arnhem uit Deventer was ontboden om te komen prediken en van daar naar Nijmegen vertrok, vergezelden hem twee mannen, Krijn Vogel en Gheel Jordaan, die twee flesschen wijn, door de Arnhemsche overheid hem geschonken, en zijn boeken en kleeren droegen, want het was vuil weer en de wegen waren vol diepe gaten.

Met ontelbare mensen van alle rangen in kerk en maatschappij, met aanzienlijken en minderen, met edelen en mannen van wetenschap, met hoogere en lagere geestelijken, monniken, nonnen en begijnen kwam hij in aanraking. Onvermoeid hield hij vol bij de hevigste tegenkanting, die hij, vooral van de tuchteloze geestelijkheid, voortdurend ontmoette, maar elk bezwaar bezielde hem met ijver om het te overwinnen.

Onder meer stond hij er vurig op, dat de biecht *om niet* zou worden afgenomen en ook, dat de verplegende monniken de stervenden tot het laatste toe zouden bijstaan, al waren het pestlijders.

Naar Amsterdam gekomen om ook daar op deze en andere hervormingen aan te dringen, werd het hem door de aanwezige kloosterlingen zeer lastig gemaakt. Deze beriepen zich namelijk op een oud recht, waarbij verboden was, dat er nieuwe kloosters binnen Amstel's muren zouden gesticht worden. Zij vreesden, dat zij niet alle legaten voor zich zouden bekomen of dat niet elk verzoek der vermogenden om voor grof geld in hun kerk begraven te worden, aan hen zou gericht worden. De goedgezinde burgerij steunde Brugman en de Hooge Regeering zond Raadsheeren van het Hof van Holland, die bij zijn sermoenen onder zijn gehoor zaten. Door zijn onversaagdheid en welsprekendheid slaagde Brugman er in te Amsterdam een klooster te stichten, waarvan een heilzame en verreikende invloed uitging. Het be-

sloeg een groot terrein op den Oudezijds-achterburgwal in de nabijheid der Nieuwe markt.

In de jaren zijner omzwervingen hield Pater Brugman zich dikwijls korter of langer te Deventer op. De mannen van Deventer, die zich in en buiten Nederland met den dag grooteren aanhang verwierven, beoefenden het kloosterleven op voorbeeldige wijze. Zij legden geen gelofte af en volgden geen geschreven regel. Zij deden afstand van allen eigendom en leefden in gemeenschap van goederen en van de verdiensten van hunnen arbeid, die vooral uit het afschrijven van boeken bestond. In hunne grijze mantels gehuld en met grijze kappen gedekt, bewogen zij zich nederig en ootmoedig in het openbaar, in hunne woningen waren zij stil en arbeidzaam en achtten zij gehoorzaamheid aan den Rector, het lezen van den Bijbel en inzonderheid het onderwijs der jeugd hun hoogste plicht. Gehoor gevend aan het woord van hun Heiland: „Laat de kinderkens tot Mij komen!” was de zorg voor de jeugd de voortreffelijkste zijde van het wezen der broederschap. Brugman had een helder inzicht in de beteekenis dezer stichting van Geert Groote en het strekt hem tot groote eer, dat hij ze zoozeer bewonderde en liefhad. Dikwijls preekte hij er en zeide eens: „vele jaren heb ik met grooten toeloop en toejuiching gepreekt, maar ik weet niet, of ik zelfs wel één oude vrouw heb bekeerd, maar gij ziet de vrucht van uw arbeid in de schaar van jongelingen, die den weg gaan zullen, welken de Heer hun door u heeft aangewezen.”

Toen Brugman de laatste maal van zijn leven gereed stond het Fraterhuis te verlaten, riep hij, in het voor gevoel nimmer terug te zullen keeren, al de Broeders in de zaal bijeen. Daarna nam hij een gerstebrood, brak het, doopte de stukken één voor één in een beker wijn en onder het toereiken van dit teeken van uitnemende liefde, zeide hij een ieder een laatst vaarwel.

In den zomer van het jaar 1470 toefde Brugman in het ziekenhuis te Nijmegen. Hij was nu „een arm, oud man, bevende”, maar helder van hoofd en warm van hart, hetgeen

blijkt uit de merkwaardige brieven, die hij van daar nog aan zijn Deventersche vrienden schreef.

Hij stierf in 1473 en werd te Nijmegen begraven.

Om het gesticht voor de rampen des oorlogs te vrijwaren werd het binnen de stadsmuren verlegd en bij die gelegenheid werden zijn overblijfselen in een ander graf gelegd. Aan zijn schedel werd toen een eer bewezen, die hij nooit kan begeerd hebben. Men plaatste dien onder het hoogaltaar bij de reliquiën der heiligen. Bij den beeldenstorm, die ook in Nijmegen woedde, werd deze vergruisd.

Het wezen en leven van een middeleeuwschen monnik is zeer verschillend van het wezen en leven van een Christen van onzen tijd. De naam roept ons reeds een beeld voor den geest, dat ons onvriendelijk stemt, maar dikwijls ten onrechte. Ontelbaren, die zich met geestdrift aan een edele taak wijdden, met heilige liefde die ondernamen en volvoerden ten bate der menschheid zijn ten grave gegaan, zonder dat men hun namen weet.

Omdat het monnikenwezen rust op beginselen, die voor een deel niet met het ware Christendom overeenstemmen, was Brugman's streven om het te zuiveren vruchteloze arbeid, als doel, maar zegenrijk als middel, want hij was de oorzaak van veler ernstige bekeering des harten. En toen de stemmen van Luther en Calvijn in Europa weerklonken, verlieten in Nederland niet weinigen dezer kloosterlingen hun veilige schuilplaatsen om voor de vrijheid des Woords en van het geweten te getuigen.

Brugman's preektrant, hoewel niet vrij van wansmakelijke beelden, was buitengewoon frisch en ongekunsteld. Hij wist zijne toehoorders uren aan één te boeien en bij het lezen zijner sermoenen verbaast ons nog de stoute vlucht zijner fantasie. Als hij spreekt van het huis des Vaders, waarin vele woningen zijn, leidt hij zijn toehoorders in verschillende zalen, waarin zij bijeen zijn, die tijdens hun aardse leven een der zaligsprekingen beoefend hebben. Zijn voorstelling der wandeling door de hemelzalen is meesterlijk; een

inleiding over de heerlijkheid der gemeenschap der heiligen gaat daaraan vooraf.

In geestverrukking ziet hij de gelukzaligheid der vromen: „God is in hen en zij zijn in God en de draden eens kleeds van scharlaken en damast sluiten niet dichter aan elkander dan de heiligen aanéensluiten in het eeuwige leven. God heeft een webbe geweven van het begin der wereld, en als de draden zijn zij daarin geslagen, en de Wever weeft nog en zal weven tot den jongsten dag, en wij bidden, dat wij ook in dit webbe zullen geslagen worden.” Aja.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

Er is iets, dat ik gelezen heb, en dat een diepen indruk op mij heeft gemaakt. 't Is nu wel niet juist in een binnen- of buitenlandsch blad, dat ik het gevonden heb, maar 't is een geschrift van een jonge, gestudeerde vrouw, en als zoodanig toch thuisbehoorende in deze rubriek.

Biographisch
onderzoek naar de
werking van het
Rijksopvoedings-
gesticht voor meisjes,
en naar de oorzaken
der
meisjesmisdadigheid.
Dissertatie van
H. Hillesum.
18 Juni 1918.

In haar proefschrift ter verkrijging van den graad van doctor in de rechtswetenschap heeft Mej. Hillesum een studie gemaakt van de oorzaken der meisjesmisdadigheid. Zij heeft willen onderzoeken in hoeverre de dwangopvoeding van regeeringswege goede vruchten heeft gedragen en ook welke feiten meisjes met den strafrechter in aanraking brengen en welke de oorzaken daarvan zijn. Van zes-en-dertig meisjes uit het Rijksopvoedingsgesticht heeft zij heel nauwkeurig de levensgeschiedenis nagegaan, zich op de hoogte gesteld van haar afkomst, le-

venswijze en gedrag harer ouders, eigenaardigheden van haar karakter en haar levensloop na haar meerderjarigheidsverklaring en haar opname in de maatschappij.

Wat een droevige lectuur zijn deze levensbeschrijvingen van kinderen, in een christenmaatschappij geboren, die misschien vlak in onze buurt woonden en verdorden en verwilderden zonder dat wij het wisten. Mej. Hillesum, als zij er van vertellen gaat, haalt de woorden aan van Mackirdy, die eens over de blanke slavinnen schreef: „'t Is vreeselijk om van deze dingen te moeten schrijven, maar het is nog veel erger dat ze gebeuren.”

Ik heb me geschaamd, toen ik alles las, geschaamd omdat wij, christinnen, dikwijls zoo'n hard oordeel hebben over de jonge meisjes, die we in onze huizen nemen als dag- of loopmeisje. Hoe verontwaardigd zijn we, als ze liegen en bedriegen of ons bestelen, soms maar van een klein prulligheidje of schitterdingetje. Wat weten wij af van haar strijd en van haar moeite, van hare abnormale neigingen en van haar zwaar hereditair belast zijn? Hebben we ooit ook maar getracht iets te begrijpen van den zielstoestand van het jonge meisje, dat in de moeilijkste jaren van haar leven zich onder ons dak bevindt.

Mej. Hillesum komt tot de conclusie, dat het aantal niet-normalen schrikbarend groot is en een abnormale aanleg met slechte economische omstandigheden brengt het meisje in handen van den strafrechter, want deze twee gegevens bevorderen de criminaliteit. Daarom is het ook dat Prof. Ziehen zoo vurig pleit voor „Psychopathenheime” ook voor de armen, omdat hij met zulke inrichtingen voor den rijken stand. zooveel goede resultaten bereikt heeft. Van de 36 meisjes, wier levensgeschiedenis Mej. Hillesum vertelt, zijn er maar 5 — zegge vijf — geestelijk gezond bevonden. Over de resultaten, die het rijksopvoedingsgesticht met deze 36 meisjes te zien geeft, zou men kunnen zeggen dat tegenover 17 meisjes het R. O. G. niet voldoende resultaten heeft kunnen bereiken, terwijl men ten aanzien van de 18 overige, vooral bij sommige, die als volkomen geslaagd zal moeten beschouwen.

De lezing van dit proefschrift stemt wel heel ernstig, toch zou ik het in handen van vele werkgeefsters wenschen. Hoeveel geduldiger, hoeveel liefderijker zouden wij zijn, als we meer begrepen; er zou ontferming en erbarming komen in die harten van ons, waarin tot nu toe slechts plaats was voor strenge afkeuring en vurige verontwaardiging.

Als we meer begrepen!..... schreef ik. Weten we wel dat er zooveel valt te leeren en begrijpen over opvoeding in de puberteitsjaren? Ida Heyermans vertelt ons in „De

De Vrouw, Vrouw van het belangrijke 28 Dec. 1918. boek van Mej. Kooistra: „Onze groote kinderen”.

„Opvoeding en vorming, vorming en opvoeding is de leuze, waarachter allen zich scharen zullen en moeten” — schrijft Ida Heyermans — „die uit den nacht van het heden een nieuwen dageraad tegemoet willen schrijden. Wij hebben gemeend, dat „onze groote kinderen”, zij, die in den puberteitsleeftijd zijn, het konden stellen met kennis alleen. Wij hebben ze zonder eenige vorming de fabriek en de wereld laten ingaan. Wij komen er nu langzaam achter, dat „onze groote kinderen” in een ontwikkelingsstadium zijn, dat meer dan welk tijdvak in den groei, aandacht, inzicht en verzorging vraagt.”

Zij haalt dan uit het boek van Mej. Kooistra aan: „O, als de ouders toch eens onder de vrienden en kameraden de *allerbeste* vrienden van hun kinderen waren. Als zij genoeg jeugd hadden, om hun groote kinderen, hun „overgangskinderen”, te volgen in hun droomen, hun levensvragen — genoeg belangstelling en tact en dus ook begrip, om hun vertrouwen te winnen — om voor de halve en onpreciese woorden van hun kinderen met begeleidende gelaatsuitdrukking en daden, goede verstaanders te zijn. Als zij eens de moeilijkheden, de onbevredigde verlangens eenigszins beseften — als zij het wisten, wanneer in hun zoon een geweldige strijd woedt, waarvan (wie weet) de uitslag over zijn leven beslist — een strijd, waarin de teedere zorg van een moeder, de ernstige raad van een vader wellicht de goede elementen zouden doen zegevieren; als zij 't wisten, wanneer

nederlaag en wanhoop op den strijd zijn gevolgd — wanneer er troost, maar ook krachtige steun noodig is, om hun niet opnieuw te doen vallen.”

Mejuffrouw Kooistra maakt het ons meer dan duidelijk, dat onze groote kinderen steun noodig hebben, en als ik dan aan onze jeugdige dienstboden en fabrieksmeisjes en winkelmeisjes denk, dan onderstreep ik dit in gedachte, want: „Wat zijn ze anders dan „groote kinderen”.

Mej. Ida Heyermans haalt ook nog de volgende woorden aan van Mej. Kooistra: „Jongens en meisjes beiden hebben in de puberteitsjaren in de eerste plaats noodig een goede sfeer van het eigen geslacht. Niet uitsluitend, maar in de eerste plaats” — Ida Heyermans zegt van deze uitspraak, ik heb me moeten bedwingen om dezen zin niet met dikke letters te laten afdrukken, want hier spreekt Mej. Kooistra zich voor de eerste maal uit over co-educatie.

Mej. Heyermans is niet voor co-educatie, dat heeft men aan menig artikel in „De Vrouw” kunnen merken. Zij is er *niet* voor en ze is *paedagoge*. En in een artikel van „Het Kind” schrijft Dr. C. P. Gunning, die ook pae-

Het Kind, dagoog is, dat hij er *wel* 28 Dec. 1918. voor is en dat hij steeds sterker voelt, hoe dit een der wegen is, waarlangs een betere toekomst bereikt kan worden. Mannen en vrouwen moeten (niet als gelijken), maar wel als gelijkwaardigen naast elkaar staan, en naast elkaar in deze maatschappij werken. Zij moeten de handen ineen slaan en elkaar onderling leeren begrijpen en waardeeren. Wanneer de grondslag daarvoor niet in de jongelingsjaren wordt gelegd, kan er onmogelijk naderhand iets goeds uit voortkomen. Hij vindt het ook niet eerlijk als men naar enkele gevallen, die mislukten, de co-educatie wil veroordeelen. Hij heeft ook aan verschillende ouders den raad gegeven, in speciale gevallen: doe uw meisje liever op een meisjesschool, omdat die speciale meisjes niet op een school met co-educatie pasten. Maar dat doet aan het ideeële van het systeem als zoodanig geen afbreuk.

Verder zegt hij: „Hoe meer eigen ervaring

ik van co-educatie opdoe, hoe meer het mij steeds treft, dat het juist voor *jongens* van zoo'n groot voordeel is om van beschaafde en hoogstaande leeraren les te krijgen en voor meisjes van dito leeraren. Dat is juist wat zij op dien leeftijd noodig hebben"..... Dit gaat dus vlak in tegen de opmerking van Ida Heyermans! Het is interessant om menschen, die 't weten kunnen, met elkaar van gedachte te hooren wisselen en wij, leeken, hebben daarnaar onze meeningen te vormen. Het onderwerp co-educatie is bij lange na nog niet uitgeput en ik denk dat Ida Heyermans bij een volgende gelegenheid wel nieuw materiaal om haar zienswijze te verdedigen zal te voorschijn halen.

Als ik toch over opvoeding schrijf en toch over brochures door vrouwen geschreven, dan heb ik behoefte om eens de aandacht te vestigen op den toekomstdroom over zedelijk

Een toekomstdroom
over zedelijk
maatschappelijke
opvoeding door
D^{re}. Gravin P. van
Heerdt tot
Eversberg Quarles
v. Ufford.

maatschappelijke opvoeding van Mevrouw van Heerdt. Zij heeft als motto van haar betoog genomen de mooie woorden van Romain Rolland „Assez détruit..... rebâtissons” — (Genoeg vernield..... laat ons op-

bouwen). Zij zegt, dat er twee krachten zijn, welker opleiding meer in het bijzonder met het oog op den geheelen strijd op ethisch-maatschappelijk gebied schromelijk werden verwaarloosd en welke hiervoor eens praktisch moesten worden georganiseerd en gemobiliseerd. Deze twee krachten zijn: de vrouw en het kind.

In alle scholen zou zij wenschen ingevoerd te krijgen naast eene doelmatige aanpassing van het onderwijs zelf aan het leven, de bespreking, incidenteel of niet, van een massa gegevens en onderwerpen van zedelijk-maatschappelijke aard, zorgvuldig uitgekozen en gerangschikt volgens een logisch omlind plan — en op werkelijk superieure wijze behandeld. En aan de leerlingen medegedeeld of zoover het doenlijk is door de praktijk gesteund in den lieven, nobelen geest, zooals onze onvergetelijke Jan Ligthart er de kunst van verstond. Zooals nu nog van Casimir en

naast hem van verschillende onzer beste onderwijskrachten een prachtige invloed uitgaat. Wie dien invloed heeft gadegeslagen weet hoe daar gewerkt wordt aan een schoone toekomst.

„Eenige jaren geleden” — zoo vertelt Mevrouw van Heerdt — „werd door de Mij. van Goede en Goedkoope lectuur een boekje met lessenroosters uitgegeven: „De bond voor zedelijk onderwijs en zijne werkwijze” heet het. Begrippen over persoonlijke zindelijkheid (v. 7—8 j.) worden uitgewerkt voor kinderen van 8—9. Voor de grooteren in verband met gezondheid en hygiëne ontwikkeld om eindelijk tot zedelijke reinheid in gedachte, woord en daad te komen.

Hartelijkheid en goedhartigheid (van 7—8 jaar) worden uitgewerkt tot menschlievendheid om zich langs den weg van vaderlandsliefde te verruimen voor de grooteren tot het idee van universeele broederschap. Ik neem hier even als voorbeeld het schema van onderwerpen van ethisch-maatschappelijke aard voor het onderwijs van kinderen van 7—8 jaar.

1. Zindelijkheid — a. zorg voor verschillende gedeelten van het lichaam; b. zorg voor de kleeren.

2. Manieren!! (Ach, wat hebben onze Hollandsche kindertjes onderwijs in manieren broodnoodig!! — uitroep van A. v. H. S.). a. Manieren bij het eten en drinken. b. Beleefdheid en duidelijkheid bij het vragen en antwoorden. c. Hoe men zich gedragen moet: rustige manieren, zich niet opdringen, geduld bij het wachten. d. Stiptheid in huis en op school.

3. Goedhartigheid. a. Tegenover speelkameraadjes bij het spel. b. Tegenover huisdieren en andere dieren.

4. Dankbaarheid. Jegens ouders en onderwijzers.

5. Eerlijkheid. Geen wangunst koesteren, meer in het bijzonder als anderen eens bevoorrecht zijn of succes hebben.

6. Waarheidlievendheid. Bij het spreken — het belang van nauwkeurigheid, het vermijden van overdrijving.

7. Moed. a. Pijn, onaangenaamheden en

teleurstellingen opgewekt weten te dragen — b. Klikken: wanneer het te rechtvaardigen is b.v. om zwakken en onschuldigen te beschermen. c. Angst voor onschuldige dieren, zooals muizen, spinnen en torren.

Ook over onze godsdienstlooze scholen spreekt Mevr. van Heerdt; maar ik wil niet langer over deze brochure uitwijden, wie lust heeft om ze te lezen, bestelle ze zelf, ze is uitgegeven in Haarlem, bij de firma Boissevain. Zeker is het, dat ze heel wat zwakke punten in ons volksleven aanraakt, en dat er ook in onze Hollandsche opvoedkunde nog heel wat te verbeteren valt.

Nu in dezen tijd zooveel tronen wankelen en omverstorten en gekroonde hoofden vergeten burgers worden, is het interessant om te lezen een stuk uit een brief, *The Ladies' Home Journal* die Maria, Koningin van Dec.-afl. 1918. Roemenië, geschreven heeft aan een Amerikaansche vriendin en die gepubliceerd wordt in de Amerikaansche „Ladies' Home Journal”: „Ik was zeventien jaar, toen ik mijn ouderlijk huis verliet” — schrijft deze koningin — „mijn thuis, waar ik zoo gelukkig was geweest. Evenals alles, wat jong is, dorstte ik naar geluk en vroolijkheid; het leven leerde mij echter de les van offering en toewijding en, misschien wel eens wat al te hardvochtig, leerde het mij het onderscheid tusschen droombeelden en de werkelijkheid. Vanaf het oogenblik, dat ik koningin werd, heb ik alle hoeken van mijn land bezocht, gaande van stad tot stad, overal mij bezighoudende met philanthropischen arbeid. Ik zorgde er voor, dat al mijne onderdanen mij kenden en dat ik geen koningin alleen in naam was. Sinds de oorlog uitbrak heb ik niet geweten dat een menschelijk wezen zooveel doen kon en zooveel uithoudingsvermogen bezat. Een koningin, vooral van een land als het onze, moet zich aan het hoofd plaatsen van elke nuttige onderneming. Ze moet altijd klaar staan om te hulp te snellen, raad te geven, moed in te spreken, ook te berispen, waar het noodig is. Er ging geen trein weg naar het front, zonder dat ik, de handen met bloemen gevuld, tegenwoordig was, geen hospitaal werd geopend of ik moest bij de

inwijding zijn, er was geen gewonde te vreden, zoolang de koningin hem niet bezocht had. Toen de terugslag kwam, was het alsof iedereen mij noodig had om moed in te spreken. In dienzelfden vreeselijken tijd nam God van mij weg, mijn lieve jongste kindje, op het oogenblik, toen onze fronten terugbogen, toen al onze heldenmoed tevergeefs bleek, toen de vijand het land binnenkwam, toen sloot ik de oogen van mijn lieveling. Gelijk elke andere moeder heb ik met den dood geworsteld, met al de kracht van mijn geloof trachtte ik die zwarte schaduw te verdrijven, ik wilde hem overwinnen, maar hij overmocht mij. Nauw was het kleine graf van mijn baby-jongen gesloten of ik moest mijn huis en mijn stad verlaten. Drie dagen heb ik mezelf gegund om te treuren, toen ben ik weer aan het werk gegaan en sinds dien heb ik gewerkt, al maar door gewerkt. Het drie-vierde gedeelte van ons land was in handen van den vijand; in het overgebleven stuk moest ik opnieuw beginnen met de gewonden te verzorgen, de naakten te kleeden, de hongerigen te voeden. Ik heb de vreeselijkste dingen gezien in het laatste jaar. De ernstigstebesmettelijkezieken heb ik bezocht, menigmaal heb ik den dood in het aangezicht gekeken met een glimlach om den mond. Mijn eenige belooning is, dat het volk mij „moeder” noemt en onze gewonden mij zegenen met hun vertrouwen. Ik weet niet wat de toekomst mij brengen zal, overwinning of verlies, maar ik weet dat niemand mij zal kunnen berooven van de liefde van mijn volk.

Arme Koningin Maria van Rumenië! Ik weet niet of het leven haar al geleerd heeft, dat op de liefde van een volk niet te bouwen is en dat er maar één ding is, waarop een mensch altijd rekenen kan, dat is de liefde van zijn God.

Hoe verschrikkelijk de oorlog was, dat vertelt de Redacteur, Mijnheer Edward Bok, in hetzelfde tijdschrift. Hij was een van de eerste journalisten, die Amiens, Péronne, Soissons en omstreken bezochten. „Ik heb mij over niets zoo verbaasd — schrijft hij — als over de algeheele, totale verwoesting van die streken. De menschen praten van opbouwen, maar

lieve tijd! wat willen ze toch opbouwen. Ik heb vandaag met mijn motor plaatsen bezocht, waar vroeger dorpen waren met drie, vier duizend inwoners, bloeiende fabrieksplaatsen en uitgebreide bosschen. Wat er van over is? Niets en niets en nogmaals niets. Grond met groote trechters, veroorzaakt door granaten, en roode stof tot groote hoopen overal opgejaagd; geen boom en geen struik. Gisteren was ik te Amiens en Péronne, het groote slagveld van de Somme, waar 4 maal met afwisselend geluk gestreden is. Wat er over is? Een groote, kale woesteni; hier en daar steekt een ruw kruis omhoog. De eerste refugée heb ik zien terugkomen — gebogen door ouderdom en met de sporen van onnoemelijk lijden op het gelaat. Waar ga je heen? vraag ik. „Naar huis”, antwoordt hij met een glimlach. „Naar huis!” herhaal ik en mijn hart krimpt ineen als ik denk aan hetgeen hij zien gaat. „Naar huis” — ik schouw over de kale vlakten en de eenzame, verwoeste gronden!”.....

Hoe verschrikkelijk de oorlog is, dat vertelt ons ook de Dec-afl. van het Fransche „Bulletin français”, daar staat een verzoekschrift in van vijfduizend Fransche moeders uit Lille (Rijssel), aan den President van Frankrijk. Zij verzoeken hem toch alle mogelijke moeite in het werk te stellen om de kinderen, die tijdens de bezetting en het terugtrekken van den vijand zijn medegenomen of op eenige manier verdwenen zijn, weer op te sporen. Het zijn 13 kinderen van nog geen 14 jaar, 1109 van nog geen 15, 1447 van nog geen 16, 1449 van nog geen 17 jaar.

Arme moeders! arme kinderen! arme wereld, waarin zoo onzegbaar geleden wordt!

A. v. H.—S.

In en om de Ziekenkamer.

ZUIGELINGENVERZORGING.

II.

DE VOEDING.

Als regel is iedere moeder in staat haar kind zelf te voeden.

Als regel is iedere moeder dus *verplicht* haar kind zelf te voeden.

Misschien bevreedmt het u, dat ik dit neer schrijf. Maar helaas, de ervaring heeft mij geleerd, dat vele vrouwen, ook vele Christelijke vrouwen, hierover anders denken. Zij vinden het lastig, gebonden, verzwakkend en wat niet al. Ik vind, dat deze bedenkingen voortkomen uit zondig egoïsme. En mijn liefde voor onze Koningin is, zoo het kon, nog dieper en grooter geworden, toen Zij alle bezwaren overwonnen heeft, om Haar kind zelf te voeden. En dat onze Prinses Juliana zoo kerngezond is, is zeker mede te danken aan hare goede voeding in het eerste levensjaar.

Niet bij *alle* moeders echter komt het nalaten der zelfvoeding voort uit egoïsme of gemakzucht. Een groote rol speelt vaak: de raad van anderen. Een raad, vaak goed bedoeld, maar toch zoo heel verkeerd. Een moeder b.v. bespreekt deze zaak met haar dochter, die voor het eerst moeder hoopt te worden, en zegt: „o, neen, je moet er niet aan denken je kind zelf te voeden: dat kan je toch niet, daar ben je niet sterk genoeg voor, ik heb het zelf ook nooit kunnen doen.” In vele gevallen is zulk een beschouwing reeds voldoende oorzaak, dat het ook werkelijk niet gaat, want het is een feit, dat psychische invloeden van groote beteekenis zijn voor de vorming van de melk door de borstklieren. Omgekeerd heb ik als verpleegster door aanmoediging vooraf, en hulp bij de eerste malen

der voeding, prachtige resultaten bereikt, zelfs bij die gevallen, waar het reeds bij een vorig kind mislukt was.

Laat dan iedere aanstaande moeder het vaste voornemen hebben haar kind zelf te voeden en vol vertrouwen zich daarop voorbereiden.

Dr. Cornelia de Lange schrijft in haar boek „Het Kind”:

„Duizenden en nog eens duizenden kinderen verliezen jaarlijks het leven, omdat zij niet het voedsel hebben gekregen, dat voor hen alleen bereid wordt, en dat door geen enkel surrogaat is te vervangen. Zij kwijnen als een plant, die het zonlicht ontbeert, die opgekweekt is in een vertrek met kunstlicht en dan, naar buiten verplaatst, niet is opgewassen tegen een krachtigen windstoot.

De melk van de eigen moeder is een tooverdrank, die zoo gemakkelijk is te verkrijgen, maar helaas, zoo vaak niet wordt gegeven; zij is door niets te vervangen, want zelfs de gezondste, zindelijkste en meest vertrouwbare min kan een vreemd kind geen „moeder-melk” geven. Wat in de negen zwangerschapsmaanden door het moederlijk organisme is opgebouwd, dat moet voltooid worden met behulp van het voedsel, dat de moederborst bereidt. De melk is als 't ware een levende vloeistof, die ter wille van het kind gevormd wordt, die zich aanpast aan de eigenaardigheden van een zuigeling, welke door haar gehalte aan stoffen, die gemakkelijk verteerbaar zijn, en dadelijk gereed om tot lichaamssubstantie te worden en door de aanwezigheid van stoffen, die de spijsvertering bevorderen, bij uitstek geschikt is, het kinderlijk lichaam te doen groeien en zich te doen ontwikkelen, terwijl daarenboven de aanwezigheid van zoogenaamde alexinen in de moedermelk (dit zijn de stoffen, die beschermen tegen besmettelijke ziekten, als diphterie en kinkhoest) den zuigeling tot op zekere hoogte beschut tegen ziekten of althans meer weerstandsvermogen verleent.”

Als wij dit lezen, staan wij dan niet in aanbidding voor de almacht Gods, en meer nog voor Zijne teedere liefde, waarmede Hij voor het nieuwe menschenleven dat Hij doet

groeien, het speciale voedsel bereidde waardoor dat leven tot ontwikkeling en bloei kan komen? En gevoelt ge nu niet, o, moeder, dat ge u zelf ernstig hebt af te vragen, of er eenige werkelijk geldige verhindering is, waarom ge uw kind dat door God voor hem bereidde voedsel onthouden moogt?

Laat mij u eerst iets mogen vertellen van de voeding met moedermelk en daarna iets van de moedermelk-surrogaten.

Dat psychische invloeden van groote betekenis zijn op de vorming der moedermelk, zal de zoogende moeder en hare omgeving moeten onthouden. Een zoogende moeder zal zichzelf moeten ontzien, zich niet te veel vermoeien en zooveel mogelijk emoties zoeken te vermijden.

In de maanden, die aan de geboorte voorafgingen is het kindje ook door de moeder gevoed, al geschiedde dit op geheel andere wijze dan na de geboorte. Het voedsel, dat de moeder zelf nuttigde en door het spijsverteringskanaal opgelost en in haar bloed werd opgenomen, werd toen direct in dien opgelosten toestand in het bloed van haar kindje overgebracht. Nu, na de geboorte, is haar kindje een zelfstandig wezentje geworden, wel nog hulpbehoevend en teer, maar toch een zelfstandig ademhalend, een zelfstandig spijsverterend wezen.

Als het kindje geboren is, zal het niet dadelijk behoefte hebben aan voedsel, want het komt „doorvoed” ter wereld. Gewoonlijk is er dan ook nog geen melk in de moederborst gevormd.

Moeder en kind kunnen nu samen eerst genieten van een heerlijken slaap en rust, die vooral de moeder zeker zeer welkom is. Maar na 6 à 7 uren, soms ook later, kondigt gewoonlijk het kleintje in de wieg met een hoorbare stem aan, dat zijn maag nu wel behoefte heeft aan voedsel.

Nu kan de jonge moeder probeeren haar kind te voeden. Nu moet men echter niet denken, dat dit dadelijk lukt of een gemakkelijke taak is. Misschien is er nog geen melk (deze komt soms pas na 2 of 3, soms pas na 4 dagen), misschien ook lijden de eerste pogin-

gen schipbreuk, omdat moeder en kind beiden nog onhandig te werk gaan, en zich daardoor zenuwachtig en moe maken. Nu is echter het oogenblik gekomen van geduldig en doozettend volhouden. Lukt het den eersten keer of zelfs den eersten dag niet, het zal zeker morgen of overmorgen lukken. De moeder heeft dan meer te geven en het kind heeft meer honger en zal dus meer zijn best doen om wat te krijgen. Geduld en kalmte overwinnen hier zeker. Het komt er niet op aan of het kind de eerste dagen weinig krijgt, desnoods alleen door wat gekookt water met een lepeltje gevoed. Het schijnbaar te kort aan voeding wordt ruimschoots weer ingehaald door het uitnemend gehalte der moedermelk, die het later ontvangt. In geen geval moogt ge u laten verleiden het kind maar vast een fleschje te geven: want het zuigen aan een fleschje kost aan het kind veel minder inspanning, zoodat het dan oneindig veel moeilijker wordt het kind er toe te krijgen de moederborst te nemen.

Is het kindje zéér zwak en is men bang, dat het de kracht niet heeft te zuigen, dan kan men nog de moederborst uitdrukken of met een speciale borstpomp de melk uitspomp en dit met een theelepeltje het kind voeren; want juist omdat het zwak is, zal het des te meer de moedermelk behoeven.

De eerste melk is de z.g. biest, ziet geelachtig en bevat een groot vetgehalte. Langzamerhand wordt de melk dunner en witter van kleur. Ook deze overgang in het melkgehalte past zich juist aan bij de veranderende behoefte van het kind.

Het kind zal zijn eerste levensdagen verdeelen tusschen slapen en drinken, en telkens als de honger hem plaagt dit kenbaar maken, door op zijn manier om voedsel te vragen. De practijk leert echter, dat 't kind een zeker aantal maaltijden in het etmaal noodig heeft, dat wij die maaltijden alle kunnen doen plaats hebben overdag, waardoor en aan de moeder en aan 't kind (en aan den vader!) 7 uur slaap gegund wordt. Dit kan men bereiken door het kind overdag op vaste tijden (om de 3 uur) te voeden; en ook al slaapt het kind, dan moet het toch

worden opgenomen om gevoed te worden, anders zou het spoedig van den dag een nacht maken, maar dan ook van den nacht een dag. Heeft het kind zijn zes maaltijden gehad, dan moogt het ook wennen om 's nachts zonder voedsel te zijn en door te slapen. Dit lukt niet altijd dadelijk. Drie uren na de laatste voeding begint het soms onrustig te worden in de wieg. Eerst zijn het nog maar zachte geluidjes bij lange tusschenpoozen en ge poogt door te slapen, hopende, dat uw kleintje hetzelfde zal doen. De geluidjes worden echter harder en de tusschenpoozen korter en eindelijk klinkt het gehuil onafgebroken. Wat zult ge nu doen? *Niet* voeden, dit staat vast. Ge kunt eerst het kleintje eens omleggen, als dit niet helpt verdrogen en zien of er geen andere oorzaak is voor het huilen, als: een prikkende speld, koude voetjes enz., en desnoods een lepeltje water geven voor den dorst. (Want een kind kan ook dorst hebben al heeft het geen honger, vooral in den warmen zomertijd.) Laat u echter nooit verleiden het kind een „zoethouder” (fopspeen) te geven. Behalve de bron van infectie-kiemen, die het steeds uit den mond vallende en met stof in aanraking komende zoethoudertje biedt, is de eindeloze zuigbeweging heel verkeerd voor het kind en kan later aanleiding tot adenoïde vegetaties geven.

Een van deze maatregelen of alle samen helpen gewoonlijk wel om de rust te herstellen. Sommige kleintjes toonen echter reeds in de wieg een taaie vasthoudendheid om hun wil door te zetten. Geef u echter niet gewonnen, want dan zijt ge verloren! Laat het huilen gerust maar een tijdje voortduren, al kost het u een gedeelte van uw nachtrust. Deze moeite weegt ruimschoots op tegen de voldoening, die ge zult smaken, als na enkele nachten van tobben, de 6- of 7-urige rust gewonnen is. Is dat nu geen egoïsme? zal misschien deze of gene vragen, om ter wille van eigen nachtrust, het kleintje zoo streng te behandelen? Schijnbaar ja, maar in werkelijkheid niet. Een moeder moet zooveel mogelijk een goede nachtrust hebben, anders kan zij overdag voor

haar man, voor haar huishouden en ook voor datzelfde kleintje in de wieg niet zijn, wat ze zijn moet. Terwijl eindelijk ook de oververmoeidheid der moeder weer een psychische oorzaak zou kunnen zijn, dat de melkafscheiding verminderde.

Deze regeling der voedingsuren is betrekkelijk uit den lateren tijd. Ik herinner mij nog heel goed den tijd, zoo'n twintig à vijf en twintig jaar geleden, dat de verpleegsters begonnen met deze regeling toe te passen, die door de moeders aarzelend aanvaard, maar door de bakkers vijandig opgenomen werd. En het is best mogelijk, dat nu nog een moeder, die een baker heeft, eerst na haar vertrek zal moeten beginnen deze regeling der voedingsuren in te voeren. Het is echter vrij wat gemakkelijker als de verpleegster of kraamverzorgster dit reeds doet in de eerste weken na de geboorte van het kind.

Naarmate nu het kindje groeit en het groeiende lichaam zwaarder voedsel vraagt, zal ook de samenstelling der moedermelk veranderen, en aan het kind alles geven, wat het in dat speciale tijdperk van zijn jong leven behoeft.

Het is mogelijk, dat de moedermelk niet in voldoende mate aanwezig blijkt te zijn, om het kind te laten gedijen. Twijfelt men hieraan, omdat het kindje of niet rustig genoeg is, of niet groeit, dan kan men het voor en na de voeding wegen, en daardoor nagaan, hoeveel het per keer drinkt. Mocht dit werkelijk niet voldoende zijn, dan is het altijd nog beter z.g. „bijvoeding” te geven. De eigen moedermelk wordt dan inplaats van zesmaal daags, gereduceerd op b.v. 3 of 4 maal daags, en voor de andere maaltijden komt een fleschje in de plaats.

Ik begon met te zeggen: als regel is iedere moeder verplicht haar kind zelf te voeden. Maar evenals op iedereen regel uitzonderingen zijn, zoo zijn er ook uitzonderingen op dezen regel. En voor iedere goede moeder zal het een groot verdriet zijn, als zij merkt, dat zij zelve tot de uitzonderingen behoort. De oorzaken hiervoor kunnen van verschillenden aard zijn. Ten eerste kan het liggen aan lichamelijke gebreken van de moeder of ook

van het kind (denk slechts aan de hazenlip of het gespleten gehemelte, dat het zuigen onmogelijk maakt). Ten tweede kan de moeder ziek zijn. Of acuut ziek met koortsverloop, waardoor de melk een veel te hooge temperatuur bereikt en door het kind wordt uitgebraakt, of wel chronisch ziek, waardoor haar gestel ondermijnd wordt, hetgeen door het zoogen van haar kind nog zou verhaast worden.

Eindelijk zijn er ook gevallen, waarin de ziekte der moeder van dien aard is, dat de geneesheer vrees koestert, dat de ziekte op het kind zou kunnen worden overgebracht.

Wat is nu in die gevallen, waarin de moeder haar kind niet zelf kan, ja, niet mag voeden, het beste surrogaat, de voeding, die de moedermelk het meest nabij komt?

Het meest nabij de moedermelk komt de melk van een andere vrouw, die ook moeder werd. Men geeft het kind een „min”. Het spreekt wel van zelf, dat zulk een vrouw alleen gekozen mag worden in overleg met den geneesheer, die haar goed moet keuren.

Een „min” heeft echter vele bezwaren, en zal ook vanwege de kostbaarheid altijd een uitzondering blijven, en alleen gevonden worden in de huizen der meergegoeden.

Na de vrouwenmelk komt in aanmerking de dierenmelk, en wel van koeien, ezellen en geiten. De bestanddeelen dezer melk verschillen onderling en verschillen ieder op zichzelf weer van de moedermelk, zooals u de volgende tabel kan doen zien.

Op 100 deelen melk:

	Suiker en				
	zetmeel	eiwitten	vetten	zouten	water
Moedermelk	6.04	2.40	3.90	0.49	87.09
Ezinnenm.	6.25	2.01	1.39	0.31	90.04
Geitenmelk	4.45	3.69	4.09	0.86	86.90
Koemelk	4.82	3.41	3.66	0.70	87.41
Karnemelk	3.38	3.78	1.25	0.65	90.62

Uit deze tabel blijkt, dat in vele gevallen ezinnenmelk en desnoods geitenmelk de moedermelk kunnen vervangen. Een groot bezwaar is echter, dat beide duur zijn en niet altijd overal te verkrijgen. Karnemelk is

bij vele kinderen een uitstekend voedingsmiddel. Het te kort aan zetmeel, suiker en vetten kan dan aangevuld worden door op een kan karnemelk 1 lepel maizena te koken en al of niet een klein stukje boter toe te voegen.

Hoewel de ezinnenmelk het meest de moedermelk nabij komt, leert de praktijk, dat de koemelk, mits in verdunnen toestand gegeven, zeer goed door de meeste zuigelingen verdragen wordt, en omdat zij altijd en overal te krijgen is, het meest geregeld aan het kind kan worden gegeven.

In gevallen, waarin zoete melk niet verdragen wordt, ziet men soms karnemelk, die minder vetgehalte heeft, goed werken. Dat verandering in de wijze van voeden steeds moet geschieden in overleg met en onder leiding van den geneesheer, spreekt wel van zelf.

Denk nu echter nooit, dat koemelk „even-goed” is voor het kind als moedermelk! Wij, die leven in een tijd van surrogaten van onze oude kostelijke voedingsmiddelen, weten het immers maar al te goed, dat een surrogaat nooit „evengoed” is als het voedingsmiddel, waarvoor het in de plaats treedt!

Bovenstaande tabel deed u reeds zien, dat het gehalte der melk verschilt. Vooral het eiwitgehalte is grooter. Maar er komen nog andere factoren in aanmerking. Niet alleen, dat het eiwit quantitatief verschilt, maar ook kwalitatief. D. w. z. de eiwitten en vooral de kaasstof van de koemelk heeft andere natuur- en scheikundige eigenschappen dan die der moedermelk, en wordt daardoor niet zoo gemakkelijk door het kind verteerd. Dit is een van de redenen, waarom koemelk verdund moet worden. Bovendien is de koemelk, die, voordat zij de flesch van het kind bereikt, reeds met vele handen, emmers, kannen enz. in aanraking is geweest, niet meer steriel, d.w.z. vrij van ziektekiemen.

En als ge u herinnert, wat ik in mijn vorig artikel verteld heb over de groote ontvanke-lijkheid van den zuigeling voor infectie door ziektekiemen (bacteriën) en dat een van de kanalen, waardoor de infectie binnentreedt, het darmkanaal is, zult ge begrijpen, dat de

koemelk opnieuw steriel gemaakt moet worden. Dit doen wij door ze te koken. Helaas, ondergaat de melk hierdoor weer een wijziging, die de verteerbaarheid niet verhoogt. Ook moet de melk twee keer daags versch worden genomen, en niet meer dan men noodig heeft. Vóór het gebruik wordt de melk gewarmd (het gemakkelijkst in de flesch, die in een kan warm water geplaatst wordt), goed omschudden en aan de wang of 't ooglid voelen of de temperatuur goed is. Nooit de flesch aan den mond zetten om te proeven, want daarmede kunt ge mogelijke bacteriën uit uw eigen mond op de speen overbrengen. En die speen, die straks in aanraking zal komen met het mondje van het kind, kan die bacteriën brengen in de mondholte, de mondholte, die ik in mijn vorig artikel ook noemde als een der poorten, waardoor infectie kan binnendringen, en het teere jonge leven bedreigen. Zoo is b.v. de welbekende spruw een ziekte van het mond-slijmvlies, veroorzaakt door een schimmel, ontstaan door gebrek aan reinheid.

Wij begrijpen dus zeker wel, dat juist bij de voeding met de flesch, de grootst mogelijke voorzorg moet worden genomen om flesschen, spenen, pannetjes, waarin de melk gekookt wordt, enz., zoo zuiver mogelijk te houden. Alle melkresten, die achterblijven, verzuren en schimmelen. De ouderwetsche speen, die met een lange slang aan de flesch verbonden was, zien wij gelukkig nog maar hoogst zelden gebruikt. De nauwe slang is niet behoorlijk schoon te maken en is een ware kweekplaats van bacteriën. De nieuwerwetsche korte, wijde speen is gemakkelijk af te nemen van de flesch, kan omgedraaid en uitgekookt worden. Flesch en speen moeten altijd in frisch water staan, als zij niet in gebruik zijn.

Ook het mondje van het kind moet goed schoongehouden worden. Men draait hiertoe een vochtig stukje hydrophielgaas om de pink en veegt voorzichtig, doch grondig het mondje uit, ook de plooiën tusschen wang en kaak.

Hoelang moet de voeding, uitsluitend uit melk bestaande, duren?

Hoeveel moet het kind geregeld in gewicht aankomen?

Op de eerste vraag luidt het antwoord \pm 6 maanden, daarna kan het kind al wat pap verdragen van melk en kindermeel of maizena, ook bouillon. En als het 8 maanden oud is mag het soms beginnen al wat fijn-gemaakte groente met aardappelpurée en vruchtensap te eten. En eindelijk als het 9 maanden oud is hoort de melkvoeding bijna geheel achterwege te blijven. Blijft het kind nu toch uitsluitend of grootendeels melkvoeding genieten, dan zien wij allerlei ziekelijke verschijnselen optreden. Het vleesch wordt slap en wit; het beendergestel heeft niet de vereischte stevigheid, en het uitzicht is mat en dof. Gevaar voor Engelsche ziekte. Steviger kost brengt in dezen toestand van mindere welvaart echter spoedig een verandering ten goede.

Op de tweede vraag wil ik antwoorden door hieronder te laten afdrukken een tabel van gemiddelden groei over het eerste levensjaar, berekend op het gemiddeld gewicht van 3000 gr. (6 pond) bij de geboorte.

Ouderdom	Gewicht in grammen
bij de geboorte	3000
3 dagen	2700
10 dagen	3000
1 maand	3750
2 maanden	4500
3	5250
4	6000
5	6500
6	7000
7	7500
8	8000
9	8250
10	8500
11	8750
12 maanden (1 jaar)	9000

Zoals wij zien valt het kind de eerste levensdagen iets af, om daarna met snelheid het verloren gewicht in te halen. De eerste vier maanden neemt het dan 750 gr. per maand toe in gewicht, van de 4e tot de 8e maand slechts 500 gr., en van de 8e tot de 12e maand nog maar 250 gr.

Twee dingen moet ge echter nooit vergeten.

Ten eerste, dat het onmogelijk is voor ieder kind een vaste regel te stellen, noch wat de voeding, noch wat de gewichtstoename betreft. Hoeveel alle zuigelingen op elkander lijken (vooral volgens het oordeel van den man), zij toonen ook hierin zelfstandige individuen te zijn, met een eigen aard en aanleg, die de medische wetenschap telkens voor verrassingen plaatst.

En ten tweede, dat ieder mensch, maar ook elke zuigeling een zeker aanpassingsvermogen heeft aan abnormale toestanden. Ook hierdoor wordt de medische wetenschap telkens voor verrassingen geplaatst, wanneer het b.v. blijkt, dat wat in theorie voor het kind slecht moet zijn, toch goed verdragen wordt. Iedereen zal echter wel doen in dit opzicht nooit proefnemingen te doen, maar zich te houden aan de regels, die na jarenlang onderzoek zijn vastgesteld.

Een volgend maal iets over ziekten bij zuigelingen.

J. H. KUYPER.

Huishouding en keuken.

VEREENVOUDIGING DES LEVENS.

Van verschillende kanten worden we er op gewezen, hoe nuttig en noodig het is ons leven te vereenvoudigen. Nu, de harde noodzakelijkheid dwingt de meesten van ons er wel toe, want, zoo ooit Hare Schrale Majesteit „de Zuinigheid” reden heeft gehad tot klagen, in dezen tijd kan Ze voldaan zijn. Ze wordt ijverig gediend, zij het dan ook niet altijd met vreugde!

Vereenvoudiging des levens! Op velerlei gebied, maar zeker 't meest toe te passen op 't gebied van „kleeding” en „voeding”. In een stad als Amsterdam zoude ge zeker niet

zeggen dat daar naar gestreefd wordt. Tenminste niet als ge door de druk bezochte winkelstraten loopt. Aan mooie en z.g. mooie kleeding ontbreekt het hier niet, de uitstallkasten prijken nog met tal van smaakvolle artikelen; stoffen voor japonnen, en japonnen kant en klaar; ondergoed met rijk borduursel; hoeden met beeldige garnering. Maar let eens op den prijs!

Is het voor velen niet onmogelijk, voor de meesten niet ongewenscht zooveel voor kleeding uit te geven? Nu kan men wel ten koste van veel tijd datgene namaken of ongeveer namaken, wat in de winkels tegen zooveel geld wordt aangeboden, en zeker komt het dan goedkoper, maar men moet daar dikwijls zooveel uren aan opofferen, dat er geen tijd overblijft voor betere dingen. Ook vallen de onkosten in den regel niet mede.

De waarschuwendende stem van Mevrouw S. te B. heeft reeds lang geroepen, heeft ook reeds lang geleden verzocht, den lezeressen van Chr. Vrouwenleven haar ernstige vraag te mogen voorleggen, maar er was tot nog toe zoo weinig plaats. Ook nu moet 'k mij bepalen hier en daar een greep te doen uit al het belangrijke dat ze schreef.

Mevrouw S. stelt dan kort en goed voor: „Laat ons breken met de Mode.”

„Die Mode knecht u!” roept ze ons toe. „Ze rooft u tijd, veel tijd, die oneindig beter kan besteed, en geld dat voor oneindig betere dingen kan uitgegeven worden. Ze kan zóó uw gedachte in beslag nemen, dat ge kans hebt een onbeduidend iemand te worden, die niet alleen zich zelve schade doet, maar ook anderen meetrekt. Ze eischt dat uw japon, die nog goed en netjes is, moet veranderd; dat uw mantelpak, dat u uitstekend zit en waar nog niets aan mankeert, moet vervangen worden door een nieuw.

Ge wilt toch niet met een nauwen rok loopen, als de Mode ze wijd voorschrijft? Dus maar nieuw koopen! Ge kunt toch, misschien één jaar later, niet met een wijden rok loopen, als ze nauw wordt gedragen? Dus maar aan 't veranderen. Ten minste *als het kan*. Want dikwijls is tevens de snit zoo gewijzigd, dat 't heel wat hoofdbreken, passen en meten

eischt, voor men den vermaakten rok voor een nieuw-modische kan uitgeven!

Is die tijd, die zorg, die moeite wél besteed?

Lees toch eens wat Kierkegaard zijn Manufacturier over de vrouwen laat zeggen, hoe ook Bossuet en nog anderen ons laken om onze dwaze volgzaamheid van de Mode.

Moest er vooral bij ons, Christenvrouwen, niet een ernstig streven zijn om den strijd tegen de Mode aan te binden; wij die weten hoeveel tijd en geld, nu nutteloos besteed, de Christelijke Barmhartigheid ten goede zou komen? Moesten wij ons niet schamen, wij, die weten hoe licht de mensch geneigd is zich alleen met de zienlijke dingen op te houden, dat ook door ons meedoen anderen worden aangemoedigd?”

Zoo ongeveer schrijft Mevr. S. te B., en dan vraagt ze zichzelf en ons af „hoe kunnen we ons nu op de beste manier aan die heerschappij van de Mode onttrekken?”

Háár antwoord is: „Door er absoluut mede te breken! Geheel-onthouding!

Door het invoeren van een eenvoudig, eenvormig costuum, dat door verschil van kleur afwisseling kan brengen. Zooals b.v. de patricische vrouwen in Rome het droegen.”

En als we twijfelachtig vragen of dat ooit mogelijk zal zijn, zegt Mevr. S. overtuigend: „Laat een aantal vrouwen er eens mede beginnen, en de mogelijkheid zal blijken. Dragen ook de mannen geen eenvormig costuum, en wie zou een 150 á 200 jaar geleden geloofd hebben, dat zoiets mogelijk was, gewend als de mannen toen waren aan kleeding, die we nu nog bewonderen als we ze zien op schilderijen in 't Rijks Museum, maar die we niet terug zouden wenschen.

Laten de Christenvrouwen het met elkaar probeeren (want één vrouw kan zoo iets niet doen) om alzo, ook door dien eenvoud in kleeding te toonen te gelooven: de dingen die wij zien vergaan, maar de dingen, die we niet zien, blijven!”

In hetgeen Mevr. S. zegt is ongetwijfeld veel, dat ons kan treffen, maar of de aangeezen weg de ware is, betwijfel ik. Is het wenschelijk door een kleeding, zóó afwijkend van de gewone dracht, op straat voordurend

in 't oog te loopen? Zou de vrouwelijke ijdelheid zich door een éénvormig costuum laten inbinden?

Is eenvormigheid noodig om eenvoud te krijgen? Dit zijn slechts een paar opmerkingen, die voor de hand liggen. Doch hoe denken de lezeressen er over?

Vereenvoudiging de levens!

Ook op het gebied van voeding vallen stemmen te beluisteren, die ons den weg willen wijzen naar vereenvoudiging. Het is vooral Martine Wittop Koning die ons, door haar boekje „Moderne Voeding”, even tot staan wil brengen om ons te zeggen: „Ge dacht dat ge zuinig waart? Geen kwestie van! Veel te veel tijd en geld besteedt ge nog aan uw maag en aan de magen uwer huisgenooten. Luister eens naar wat een man van Europeesche vermaardheid, de Deensche Hoogleraar M. Hindhede zegt en waar ik het zoo van harte mede eens ben, dat ik niet nalaten kan, het u in 't Hollandsch na te vertellen.

Grof brood, boter of margarine en vruchten, ziedaar al wat ge noodig hebt!

Uw kookkunst heeft heel wat op haar geweten.

1o. Ze bederft onze tanden.

Ongebouwd, zeer grof gemalen tarwebrood zou ons gebit weer de noodige arbeid verschaffen om gaaf te blijven. (Vele voorbeelden uit menschen- en dierenwereld lichten deze stelling toe).

2o. Ze geeft ons voordurend te veel.

Hebben vroeger geleerden als Rubner, Voit enz. gezegd dat we in ons voedsel per dag 100 á 120 gram eiwit moeten hebben, mijn jarenlange onderzoekingen hebben bewezen, dat men zich kan behelpen met desnoods 20 á 25 gram verteerbaar eiwit.

Ons voedsel moet ons per dag 2500—3100 Caloriën¹⁾ warmte leveren. Zwaar arbeidende menschen hebben misschien wel 4000 Caloriën noodig. „Maar het ongeluk is, dat er zooveel stilzittende stadsmenschen zijn, die het tot 3000, 3500, zelfs 4000 Cal. brengen. Wat is hiervan het gevolg? Ja..... of de be-

trokken persoon wordt te dik of — als hij geen aanleg heeft voor een burgemeestersbuik — overspant hij zijn inwendige organen met 't verbranden van een groote massa onnoodig voedsel, waarvan de gevolgen zich dan doen gevoelen in de talrijke spijsverteringsziekten, nier- en leveraandoeningen..... De oorzaak van die overvoeding is, dat het voedsel te veel afwisseling biedt, te lekker is, met andere woorden te *verleidelijk* (blad. 25).

3o. Ze geeft te veel geld uit.

Wilt ge voorbeelden?” vraagt Dr. H.

3100 Cal. warmte kan men krijgen van:
1.22 K.G. roggebrood = f 0.17 (prijzen vóór den oorlog) of van 0.88 K.G. gort = f 0.22

doch ook van:

2.29 K.G. kalfsfricandeau = f 2.29 of
15.12 K.G. asperges = f 9.07

Een boer (hij wordt met name genoemd) geeft in Denemarken uit:

aan goede voedingsmiddelen 31.2 öre
aan luxe voedingsmiddelen 12.8 öre

te zamen 44.0 öre

Een tandarts aldaar:

aan goede voedingsmiddelen 35.3 öre
aan luxe voedingsmiddelen 68.8 öre

te zamen 105.1 öre

En per slot van rekening wordt de boer beter gevoed dan de tandarts.

Goede voedingsmiddelen zijn: brood, meel, grutten, aardappelen, margarine, spek, melk, kaas, suiker. Luxe voedingsmiddelen zijn: vleesch, eieren, groenten, vruchten, bier, koffie enz.”

Is het niet eigenaardig dat de goedkoope voedingsmiddelen de meest noodige voedingsstoffen bevatten?

Doch niet alleen de kookkunst moet noodig herzien, ook de kunst om te eten.

Dr. Hindhede zou boven elke eettafel een bord willen hangen, waarop met groote letters geschreven staat:

¹⁾ Calorie = warmte-eenheid.

„Geen maaltijd zonder honger!
Houdt op met eten, zodra de honger gestild is!
Aan tafel wordt niet gepraat, maar gekauwd!
Eet brood! eet aardappels!

Hoewel we, bij het lezen van dit boekje, getroffen worden door de krachtige overtuiging die Dr. Hindhede en Martine Wittop Koning bezielt, we kunnen onmogelijk den indruk van overdrijving en eenzijdigheid wegslikken. Dr. Hindhede heeft vele proeven genomen, niet alleen in zijn laboratorium maar ook in 't praktisch leven, waaruit gebleken is, dat men gedurende $\frac{1}{2}$ à 1 jaar zijn lichaamsgewicht, zijn gezondheid en zijn kracht kan bewaren bij een voeding van *enkel aardappelen, margarine en water*. Ook bij een voeding van *enkel grof brood, margarine en water*.

Dat kan men zeker wel vereenvoudiging des levens noemen!

We bewonderen, maar hopen vurig dat we voor de noodzakelijkheid van zulk een proefneming zullen gespaard blijven en — dat is een goed ding — we vinden onze misschien zeer eenvoudige maaltijden rijk en overvloedig.

Ik zou ook niet durven aanraden het voorbeeld van Dr. H. te volgen, want bij al die wetenschappelijk bewezen proefnemingen denk 'k wel eens aan 't woord van den dichter:

„Straks komt er een wijzer, die 't wegredeneert!”

Toch lijkt 't me goed, er eens iets van te hooren. Dr. H. hoopt „dat de menschen (zullen) erkennen, hoe ze zich niet dadelijk angstig behoeven te maken over hun eigen gezondheid of over die van hun kinderen, wanneer tijdelijk het huishoudgeld krap is en ze zich geen vleesch, melk en eieren kunnen verschaffen.”

Verder bevat het boek 283 recepten; sommige welbekend, sommige hoogst eigenaardig.

Misschien hebben we een volgend keer

eens gelegenheid eenige van deze recepten bekend te maken.

Waterglas, dat gebruikt is om eieren in te bewaren, kan dienst doen voor soda. Niet weggoeien dus!

M. G. L.

Boekbespreking.

Groelen en Bloeien. Lotgevallen van de Familie Peereboom, door Agnes Sapper. Met toestemming van de Schrijfster uit het Hoogduitsch vertaald door C. W. Coolsma, Herv. Pred. te Groningen. Tweede druk. Rotterdam, D. VAN SIJN EN ZONEN.

Dat reeds zoo spoedig een tweede druk van dit boek noodig werd, pleit voor den smaak van het lezend publiek. Johanna Breevoort, die den eersten druk van dit werkje uitvoerig bespreekt in het September-nummer van 1917 zegt er o. a. van: „Deze boeken, (dus ook het eerste deel, getiteld „de Familie Peereboom”) zijn familie-romans van de allerbeste soort. Zij brengen je onder de bekoring van het Christelijk huiselijk leven met al zijn vreugde, leed en werkzaamheid”.

Is dit getuigenis niet een warme aanbeveling?

A. M.

Ontvangen boeken.

Alle Smeding. *Tusschen de Golven.* Verhaal uit het Visschersleven. Ster-Editie IX. Drukkerij Libertas. Rotterdam. 1918.

Wilma. *Het Schoone Leven*, 2 deelen. Uitgegeven door C. M. B. Dixon & Co. te Apeldoorn.

Mededeelingen.

VAN DE REDACTIE.

Vragen voor de Vragenbus worden vóór 10 Februari 1919 aan het adres der Redactie (Mevrouw Diepenhorst, Prinsengracht 552) ingewacht; de copie voor het Maart-nummer *uiterlijk 15 Februari*. Ongevraagde bijdragen worden slechts teruggesonden als de portkosten (in postzegels) vergoed zijn.

Ter voorkoming van misverstand merken wij op, dat uiteraard bedoeld zijn de vragen op den inhoud van het blad betrekking hebbende.

Alles wat de *Administratie* raakt, als adresverandering, opgave van nieuwe abonneés, moet aan den Uitgever worden gericht.

CHRISTELUK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR^e VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPENHORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT, N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS, (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER, J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH, H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVER: E. J. BOSCH JBZN. BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

DE TWEEDE LEUGEN.

Gij zult als God wezen, kennende het goed en het kwaad.

Genesis 3:5b.

Gij zult als God wezen. Dit leugenwoord van Satan is daarom zoo gevaarlijk, omdat er een element van waarheid in schuilt. Inderdaad is er iets goddelijks in, te kennen het goed en het kwaad. Hier komt het aan op de rechte beteekenis van het woord „kennen”.

Dat wil hier zeggen: bepalen, uitmaken, keuren. Welnu, door van den boom der kennis des goeds en des kwaads te eten, ging de mensch zelfstandig uitmaken, wat goed was en wat kwaad.

Hij stoorde zich niet, onderwierp zich veel minder aan hetgeen God te dezen opzichte had bepaald.

Daarvan maakte hij zich geheel los, daar

stelde hij zich vierkant tegenover. Tegenover het goddelijk neen stelde hij zijn ja en tegenover het goddelijk ja stelde hij zijn neen.

Had het er nu niet alles van, alsof hij Gode evengelijk was geworden?

Bovendien, heeft God het zelf niet erkend, door te spreken: Zie, de mensch is geworden als onzer een, kennende het goed en het kwaad?

Is dan het woord van Satan inderdaad een leugenwoord?

* * *

Gij zult als God wezen.

Ja, zoo zou hij zich aanstellen, zoo zou hij zich vermeten te denken. Hij zou doen, alsof...

Maar daarom was hij het nog niet.

Als in dagen van revolutie de eerste de beste opstandeling zich van de koningskroon weet meester te maken en den hermelijnen mantel zich om de schouders hangt, is hij dan een koning?

Als een koning ziet hij eruit, maar 't is niets dan schijn. Straks moet hij allicht zijn vermete daad met den dood bekoopen.

Zoo is het bij den mensch, die als God wilde zijn. Hij, de schijn-god, werd van zijn hoogen troon neergestooten, de blinkende

morgenster is in duistere diepten neergetuimeld, de zoon van God is een kind des toorns geworden, tot wien het donderend woord gesproken werd: Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeeren.

Maar dat heeft de Satan voor den mensch verborgen. Hij is de verleider, de misleider van den beginne. Er is een glimp van waarheid op zijn woord, maar daarachter is de giftige leugen. Want dat als God willen zijn, zou hij met den dood moeten boeten.

Immers:

Wat afvalt van den hoogen God moet
vallen.

Eenzelfde schuld, eenzelfde lot, voor allen.

't Gezin, 't geslacht, het volk, de Staat,

De kleinen met de grooten.

Verlaten wordt, wat God verlaat,

Wat God verstoot, verstootten.

Wel hoort men dagelijks stem op stem
weerklinken.

Geen nood, wij redden 't zonder Hem,

Maar die het zeggen, zinken.

* * *

Gij zult als God wezen.

De mensch van de 20ste eeuw had het zoover reeds gebracht. Hij leefde in de eeuw van het kunnen. De wonderen der techniek vermenigvuldigden zich bij den dag. Het woord „onmogelijk” hoorde langzamerhand niet meer in zijn woordenboek thuis. Hij voelde zich een koning, een god. Hij deed, wat goed was in zijn oogen. Met Gods Woord, den ouden Bijbel, had hij afgerekend. Dat was een verouderd boek, waarmee hij in ernst zich niet meer bezig kon houden. Daaraan was hij ontgroeid. Hij was zichzelf tot God, kennende het goed en het kwaad. Alle gezag kwam uit hem op en uit het volk, waarvan hij een deel was. Het Evangelie van den soevereinen mensch en het soevereine volk was zijn Evangelie. Dat had de toekomst. Die toekomst begint heden te worden. De theorieën des ongeloofs worden in practijk gebracht. Het is de tijd geworden van de democratie in den revolutionnair zin van het woord. De groote wereldklok wijst een uur verder aan dan te voren.

En dat is voor ons een ernstige waar-

schuwing, er ons op te bezinnen, wat wij thans hebben te doen.

Al is het gevaar van revolutie voor ons volk in November afgewend, het is nog niet voor goed bezworen.

Het Satanische leugenwoord: gij zult als God wezen, betoovert nog steeds de geesten, en houdt hen onder zijn ban bevangen. Het is een geweldig ernstige tijd. Voor ons allen, voor de vrouwen niet het minst. Voor haar in 't bijzonder is een nieuwe tijd aangebroken. Ook een betere? Zal de vrouw vrouw blijven in de liefelijke beteekenis van het woord, zal zij de verteedering blijven in het menschenleven, zal zij de schoonheid, de warmte, de muziek, de zoete vrede, het stil geluk van ons menschenleven blijven?

Zij zal het als zij op haar plaats blijft en niet als God wil zijn.

Zij zal het, als zij niet wil bepalen, naar eigen zin en wil, wat goed is en wat kwaad, maar ootmoedig vragen blijft: Wat wilt Gij, Heere, dat ik doen zal? Zij zal het, als zij blijft spreken met de gelukzalige maagd: Zie, de dienstmaagd der Heeren.

De vraag is gedaan: Moeten wij in deze diep-ernstige tijden ons nog verblijden over de geboorte onzer kinderen?

Ongetwijfeld, al is het ook een zich verheugen met beving. God zet Zijn werk voort in de geslachten en uit uw kinderen bouwt Hij aan Zijn geestelijk huis. Ze zijn levend materiaal, levende steenen. Onze Christenmoeders mogen blijde zijn, als in deze tijden kinderen geboren worden, want ook het volgende geslacht zal God moeten prijzen en moeten zeggen: „Gij alleen zijt God, en wij zijn de schapen Uwer weide.”

Gij zult als God zijn.

Wie dat wil, wie de vermetelheid heeft, dat aan te durven, heeft ten volle reden, om te beven en zich beangst te maken voor de toekomst. Want die toekomst brengt hem den dag des grooten toorns.

Dan worden al die soevereine menschjes, die miniatuurgodjes, over wien God in den hemel lacht, in het stof geworpen en ze ker- men: Bergen, valt op ons, heuvelen, bedekt ons!

Maar wie God als God heeft erkend, en Zijn bepaling van goed en kwaad geëerbiedigd, zal juichen, omdat God gerechtvaardigd wordt en Zich als God handhaaft.

Ja, daar zullen we ons in verblijden, als eindelijk de smaad van den naam Gods zal worden gewroken en Hij groot zal zijn in het midden van Zijn schepping. Bevende zullen we ons voor Hem buigen, en zaligheid zal onze ziel vervullen, als we tot Hem opzien en spreken: O mijn God. En Hij zal ons in liefde aanzien, zooals een bruidegom zijn bruid aanziet en Hij zal zeggen: O mijn volk!

H. MULDER.

KRONIEK.

In het Februari-nummer hebben wij reeds het *Tweede Christelijk Sociaal Congres* aangekondigd en tot deelname daaraan opgewekt. Het onderwerp „*De vrouw en het beroepsleven*”, door *Mej. H. W. Crommelin* en *Prof. Dr. H. Bavinck* ingeleid, zal ongetwijfeld vele vrouwen interesseeren. Daarbij komt nog de vrouwenvergadering, waar *Mej. Dudok van Heel* van *Zetten* zal spreken over: „*De vrouw in dienst der barmhartigheid*”, *Mej. E. M. F. Kleyn* van *Driebergen* over: „*De vrouw en het publieke leven*” en *Mevr. van Hoogstraten* — *Schoch* van *Zeist* over: „*De vrouw en het gezinsleven*”, terwijl *Mej. H. S. S. Kuyper* van *Den Haag* een slotwoord zal spreken. Aan onze redactie zijn verschillende vragen gericht in verband met dit Congres. Vele vrouwen, in een of ander beroep werkzaam, betreuren het, dat, met name de bovengenoemde vergaderingen niet op een avond worden gehouden, om alle vrouwen in de gelegenheid te stellen deze samenkomsten bij te wonen. Laten wij hopen, dat de actie, waartoe het Congres de christenvrouwen oproept, van die kracht zal wezen, dat meerdere en uitgebreider vrouwenvergaderingen in de toekomst belegd zullen worden, waarbij zoo

mogelijk met verschillende geuite wenschen zal worden rekening gehouden.

„Een gewone vrouw uit den kleinen burgerstand”, zooals zij zichzelf betitelt, schrijft, dat zij heel graag het Congres en vooral de vrouwenvergadering zou willen bijwonen, maar kleine kinderen heeft en geen vier dagen in haar huishouding kan gemist worden. Zij toont haar meeleven in deze woorden: „Daar ik gaarne met de dingen op de hoogte blijf, vooral als het ons vrouwenleven raakt, kwam bij mij de gedachte op: Zou ik iets te weten kunnen komen van het Congres zonder er bij tegenwoordig te zijn?”

Aan alle belangstellenden deelen wij mede, dat de referaten der sprekers in druk verschijnen en ook een verslag van de vrouwenvergadering na afloop van het Congres in het Rapport zal worden opgenomen. Dit Rapport komt in den handel.

Nu het stemrecht op komst is worden heel wat vergaderingen belegd, waarop de vrouw de eer heeft het onderwerp van gesprek te zijn.

Op het Centralen-Convent der Antirevolutionaire Partij, 29 Januari l.l. te Utrecht gehouden, voerden *Prof. Bavinck* en *Dr. Beumer* het woord, respectievelijk vóór en tegen het vrouwenkiesrecht sprekende.

Prof. Bavinck, de bezwaren erkennende, die tegen het politieke stemrecht van de vrouw bestaan, meent dat de A.-R. Partij zich niet langer hiertegen moet verzetten, wijl het individualistische stemrecht, alsmede het passieve vrouwenstemrecht, bij de laatste Grondwetsherziening met nagenoeg alle stemmen, ook van Rechts, in de Staten-Generaal werd aanvaard, en dit bij logische consequentie tot het actieve vrouwenstemrecht leidt. Het innemen van dit standpunt vindt voorts daarin steun, dat de positie der vrouw in de hedendaagsche maatschappij veelszins gewijzigd is en dat de moderne staat zijn werkzaamheden in sociale richting zoodanig uitbreidt, dat het oefenen van invloed daarop aan de vrouw niet kan worden ontzegd.

Dr. Beumer ziet in al het bovenstaande geen reden voor de A.-R. Partij om het vrouwenkiesrecht niet te blijven wraken. Krijgt

echter de vrouw het politieke stemrecht, dan acht hij het geen bezwaar haar als leden der kiesvereniging toe te laten.

Deze laatste stelling is zeer vriendelijk bedoeld van Dr. Beumer. Wij vreezen echter, dat, wanneer men wacht met het bewerken en voorlichten der vrouwen tot het moment dat zij zullen moeten stemmen, velen „de schaatsen in het geheel niet zullen kunnen aanbinden” om in Braakensiek's stijl te blijven. ¹⁾

Veel meer voelen wij voor Dr. Bavinck's bezadigd en energiek optreden. Zelf verwacht hij geen bijzondere heilrijke gevolgen van het nieuwe kiesstelsel ²⁾, maar heeft een open oog voor de veranderingen die aanstaande zijn. Thans doet het er niet meer toe of wij vóór- of tegenstandster van het vrouwenkiesrecht zijn. Het stemrecht krijgen wij over korter of langer tijd en dan moeten wij voor onze taak bereid zijn.

In de vergadering te Utrecht is veel discussie gevoerd; tot het stellen van een conclusie is het Centralen Convent niet bevoegd.

De Voorzitter, de heer *H. Colijn*, besloot het debat met deze woorden: Komt het Vrouwenkiesrecht, dan zij het ook voor die vrouwen, die zijn opgevoed bij Bijbel en Catechismus. Rekening houdend met de groote waarschijnlijkheid dat het Vrouwenkiesrecht, komt, adviseert hij de vrouwen tot de Kiesverenigingen toe te laten en aan haar politieke opvoeding te arbeiden.

Behalve over de vrouw *in de politiek* wordt in den laatsten tijd veel geschreven over de positie van de vrouw *in de kerk*. In de afgelopen maand hield *Dr. B. Wielenga*, Geref. pred. te Amsterdam in een wijkbijeenkomst eene rede over: „*Plaats en roeping der vrouw in het Koninkrijk Gods*”. Hij begon met te releveeren hoe in 1913 op de tentoonstelling „De Vrouw” alles werd uitgesteld, waarin de vrouw vernag groot te zijn. Het

¹⁾ Braakensiek's plaat in de groene Amsterdammer stelde het komende Vrouwenkiesrecht aldus voor: Baanveger Ruys (de Berenbrouck) zegt tegen de dames die komen schaatsenrijden: Stevig aanbinden dames, want gij gaat u op glad ijs begeven.

²⁾ Voorrede „De Vrouw in de Hedendaagsche Maatschappij”.

voornaamste ontbrak echter, namelijk het werk van de vrouw voor het Koninkrijk Gods. Dit kwam niet, omdat de kerk de vrouw op dit terrein heeft klein gehouden, zooals *Dr. Gerlings* beweert. De werkelijke oorzaak is, dat de feministische beweging over het algemeen buiten de dingen van Gods Koninkrijk omgaat. Geschiedenis en H. Schrift in onderling verband moeten ons licht geven in de vrouwenkwesitie. In de Scheppingsordinantie is van een overheerschende positie van den man over de vrouw geen sprake. Deze komt eerst door den vloek. Het beginsel der emancipatie ligt in het: Eén is uw Meester, — en deze vrijmaking is gelukt naarmate het scheppingsleven wordt hersteld, dat is de soevereiniteit en de zaligheid van het moederschap en vervolgens de exploitatie van haar gaven voor de kerk, het Koninkrijk Gods, heel het wereldleven.

Ook uit het N. Testament werden verschillende teksten besproken, waarna *Dr. W.* tot de slotsom kwam, dat de vrouw gelijkwaardigen arbeid met alle ambten heeft gepresteerd en zeer waarschijnlijk het diakenambt, misschien ook het ouderlingenambt en het leeraarsambt in den eigenlijken zin des woords, maar met zekere beperking heeft uitgeoefend.

De Christelijke kerk is in deze lijn niet voortgegaan. Zelfs het *Calvinisme* met zijn „priesterschap aller geloovigen” bracht geen voldoende ontwikkeling. De consequenties van zijn eigen beginselen dorst men niet aan. Het huwelijksformulier is conservatief, omdat het aan de vrouw niet genoeg plaats en eere geeft.

Het individualistisch, anti-christelijk karakter der moderne vrouwenbeweging is gevaarlijk voor zede en godsdienst, omdat ze bestendigt de tirannie der persoonlijkheid. De vrouw verliest niet haar juk, maar haar kroon.

Anderzijds is de nieuwe beweging ons ten voorbeeld. De ontwaakte vrouw heeft wonderen gedaan in den strijd tegen slavernij, ontucht, alcoholisme. Thans begint het ook op ons terrein te leven en wij moeten gereed zijn met ons levensplan vóór de levenswerkelijkheid ons overrompelt.

Eenerzijds is ons oordeel negatief. De eereplaats der vrouw is „aan de zijden van het huis”, en zij verlaagt zich, wanneer zij onnoodig naar het publieke leven streeft.

Maar anderzijds is ons oordeel positief. De kerk mag de vrouw niet terughouden van de plaats waar zij het Koninkrijk Gods kan doen groeien. Zij behoort allereerst te ontvangen het actieve kiesrecht in de kerk, en verder moeten hare krachten gebruikt zoo noodig ten dienste van alle ambten, voor het predikambt voornamelijk in de evangelisatie en zending, — voor het ouderlingschap door het wegbanen voor en het assisteeren bij het huisbezoek, — en voor het diakenambt door het herstel van het vrouwelijk ambt in dezen.

Ook op elk ander terrein: ziekenverpleging, onderwijs, pers, litteratuur, kunst, wetenschap, — overal waar God de vrouw thans tot getuigen en werken roept, komt zij tot actie en organisatie.

Werkelijke verheffing, zoo besloot Ds. Wielenga, is echter niet te verwachten van tentobnstelling of propaganda, maar allereerst van de stille werking des Heiligen Geestes, volgens het woord van den Heere Jezus: „Het Koninkrijk Gods is binnen ulieden”, ook in de vrouw.

Van de vrouw *in de kerk* komen wij op de vrouw *in de school* en wijzen op de belangrijke brochure van den heer J. C. Wirtz, „*De vrouw in de school*”, uitgekomen als No. 2 van de brochurenreeks „*Naar de bevrediging*.”¹⁾

Eerst geeft de schrijver een kort overzicht, waarin hij o.a. constateert dat eigenlijk eerst op 1 Jan. 1890, toen de *wet-Mackay* in werking trad, de Christelijke school haar deur geheel openzette voor de onderwijzeres.

Dan komt hij tot het feit dat de onderwijzeres veelal haren werkkring in de lagere klassen vindt en wijst erop hoe noodig daarna de leiding van een onderwijzer voor het kind wordt. Mannelijke en vrouwelijke krachten

beide zijn onmisbaar bij het onderwijs. Komende tot de *opleiding*, spreekt de heer Wirtz zeer sympathieke gedachten uit. In de eerste plaats wijst hij erop, dat de opleiding al weer, evenals alle gemengd onderwijs, op jongensaanleg is gebaseerd; deze wordt voor de meisjes opengezet. De meisjes hebben het daarom reeds moeilijker; bovendien wordt van haar nog gevegd de voorbereiding voor het examen in de Nuttige Handwerken. Behalve de lesuren in dit vak, die haar minstens elke week een vrijen middag kosten, heeft het meisje heel wat tijd voor oefening noodig. Het is zoo heel juist wat de schrijver over het handwerk-examen opmerkt: „Dit examen toch gaat vrijwel geheel over vaardigheden en vaardig wordt men alleen in iets door het heel veel te doen.” Wij juichen het toe, wanneer het studeerende meisje zich met huiseelijken en handenarbeid bezighoudt. Maar dat is heel iets anders als het verplichte naaien en breien voor de handwerkles, waarmee elke week vele uren gemoeid zijn. En al dit extra werk boven den arbeid der jongens wordt van het meisje gevegd in voor haar gezondheid zoo précaire jaren.

Ten slotte geeft de heer Wirtz eene oplossing. Hij wil de onderwijzeres gebruiken voor de laagste vier klassen en haar een eenvoudiger diploma laten halen dan de onderwijzer. Hierin ligt iets sympathieks, omdat degenen die voor onderwijs aan de kleinere kinderen zijn aangewezen ontzaglijk veel overbodigs leeren voor het examen dat nu vereischt wordt. Daar staat tegenover, dat ook een groote categorie van onderwijzeressen met bewondering opzien naar hare zusters die zoo aardig en geduldig de kleintjes kunnen onderwijzen, maar zelve deze gave totaal missen. Voor deze groep blijft het onderwijzers-examen natuurlijk openstaan, maar zou men door dit tweeeërlei examen wel bereiken dat de beste en meest hoogstaande vrouwen zich voor onze kleinen geven?

Wij hopen, dat meerdere onderwijsspecialiteiten zich over het moeilijke vraagstuk der opleiding eens zullen uitlaten; hare zwakke punten zijn door den heer Wirtz duidelijk aangetoond.

A. D.

¹⁾ „*Naar de Bevrediging*”, brochurenreeks over belangrijke vraagstukken in verband met de komende gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, onder leiding van J. Lens en H. J. van Wijlen. E. J. Bosch Jbzn. 1918. Baarn.

Vragen van den Dag.

DE VROUW, DE VROUWENBEWEGING EN HET VROUWENVRAAGSTUK.

Er is een standaardwerk verschenen, een encyclopaedisch handboek, dat in de boekenkast van man noch vrouw ontbreken mag, die zegt belang te stellen in het Vrouwenvraagstuk. Het boek verscheen in afleveringen bij de Uitg.-Maatschappij Elsevier en is sinds het vorig jaar ook compleet te verkrijgen, gebonden in twee sterke leeren banden.

Als Christenvrouw neem je met een gevoel van pijnlijke zelfbeschaming dit lijvige studieboek ter hand.

Het is jammer dat onze mannen en vrouwen, onze hoogleraren en doktoren, psychologen, meesters in de rechten, literatoren, opvoeders en filantropen niet tot zulk een arbeid het initiatief genomen hebben.

Dit zeg ik niet, omdat in het geheel geen Christenen met wetenschappelijken zin, aan den opbouw van dit studieboek hebben gewerkt. Integendeel, ik lees bekende en geliefde namen; ik noem er geen, omdat ik niet graag een enkele wil overslaan.

Maar toch, uit welk een anderen gezichtshoek zouden vele vraagstukken, vooral het vrouwenvraagstuk en de vrouwenbeweging in het algemeen bekeken zijn, wanneer de opstellers als uitgangspunt, als basis van hun denken de Openbaring Gods in Zijn heilig Woord hadden erkend.

Laten wij eerlijk zijn. Wij, Christenen, hebben lange jaren het breede terrein der Vrouwenbeweging prijs gegeven aan de wereld, we hebben in *het algemeen* nagelaten om mee te leven met de hedendaagsche Vrouwenbeweging.

In het algemeen. Want in onderdeelen heeft de Christelijke vrouw zeer zeker hard ge-

werkt, ja zelfs in het begin der achttiende eeuw de spade in den maagdelijken grond gestoken.

Wij, Christenen, mogen trotsch zijn op *Elisabeth Fry*, de hervormster van het gevangeniswezen (1780—1845). Op *Florence Nightingale*, de grondlegster der georganiseerde ziekenverpleging; op *Josephine Grey-Buttler*, de eerste publieke vrouwelijke strijdsster tegen de gereguleerde ontucht (1828—1906); op *Priscilla Brig-Mac. Laren*, de kampvechtster voor de politieke ontvoogding der vrouw (1815—1906). Ook *Lucretia Mott*. Op *Henriette Becher Stowe*, die het vaandel liet wapperen tegen de slavernij; op *Caterine Mumford-Booth*, de moeder van het *Leger des Heils*. Op *Frau Chr. Gnauck-Kühne*, de vormster van de Evangelisch-sociale Frauengruppe.

Wij wijzen op de in 1878 gestichte *Union internationale des amies de la jeune filles*, die in Neufchatel hare zetel heeft, en afdelingen in alle landen van Europa, ja zelfs in Turkije, Azië, Basoutoland en de Tahitielanden.

In ons land herdenken we met liefde *Jeltje de Bosch Kemper*, zoovele vrouwen van het Reveil, de dames *Groen v. Prinsterer*, *Gravin v. Hogendorp*, *Mevr. Esser-Hovy* en zoovele anderen.

In den arbeid van Diaconessenhuizen, in de Chr. drankbestrijding, in de Heldringsgestichten heeft de Christelijke vrouw getoond in liefde en barmhartigheid, ijver en opoffering niet achter te staan bij de wereld. Zij heeft zich aan de onderdeelen der hedendaagsche vrouwenbeweging vol zelfverloochening gegeven, zich in opvoeding en onderwijs lauweren behaald.

En toch, en toch is in ons land de Vrouwenbeweging in het algemeen langs haar heen gegleden, begint de Christelijke vrouw eerst in de laatste jaren haar oogen wijd open te doen voor de eischen van den modernen tijd.

Wij moeten het erkennen, we leven verbazend snel, we worden plotseling gesteld voor feiten, die we nog jaren en jaren verwaanden, ons inzicht rijpt met den dag en we leeren anders oordeelen over begrippen, die

vroeger rotsvast in ons denken stonden, on-aangevochten.

Hebben wij niet wel eens geschermd met *beginselen*, die achteraf bleken geen *beginselen* te zijn en nu *bezwaren* worden genoemd.

De tentoonstellingen van Vrouwenarbeid, 1898, en *De Vrouw*, 1813—1913, hebben ook de Christelijke vrouw wakker geschud.

* * *

De vrouw. Wat weten we nog van *de psychologie der vrouwen*. Hymans schonk ons zijn kostelijk boek. Prof. Winkler gaf in het nu door ons besproken werk ¹⁾ „Eenige opmerkingen over de anatomische en physiologische grondslagen *eener psychologie der vrouwen*”. Lichtten onze christen-psychologen en psychiaters ons in over het wezen der vrouw, de vrouwelijke kracht, hare verhouding tot den graad, waarin de verschillende vermogens en eigenschappen bij de vrouw en bij den man voorkomen? Hebben zij al eenige orde gebracht in den chaos van verschijnselen op psychologisch gebied?

De Christen-wijsgeer, de Christen-onderzoeker heeft toch zooveel vasteren grond onder de voeten dan de mensch, die met het historisch materialisme en de leer der Evolutie rekt. Tegen tien en tienduizend vragen en misschien van het ongelooft staat het *wij weten* voor hem die buigt voor Gods openbaring. Voor den Christen is de schepping van de vrouw en *de oorspronkelijke paradijs-verhouding* ook eene wetenschappelijke basis en geeft het feit van den zondenvall licht over de degeneratie van en vrouw en man.

Het vrouwenvraagstuk. Voelen wij iets van zijne draagwijdte?

In het artikel „Het vrouwenvraagstuk in andere vraagstukken”, en „Het hedendaagsche vrouwenvraagstuk” plaatsen Mr. Werker en Werker-Beaujon zich op het standpunt der Evolutie, dat nooit het beginsel der Christenvrouw kan zijn. Wel zoeken zij het Vrouwenvraagstuk in alle andere vraagstukken: „Het vrouwelijke is in alles” — dit axioma heeft een broeder „het mannelijke is in alles”. Het menschelijke is in alles. Al wat

leeft is een kruisingsproduct. Zoo is er in elk ras een stamvraagstuk — zoo goed als in de familietheorie, een vrouwelijk element naast een mannelijk en wijl de beteekenis van het vrouwelijk element hierin niet ontward is, staat het vast, dat in ieder dezer vraagstukken een vrouwenvraagstuk begrepen is.

Hierover kan Christen en niet-Christen het volmaakt eens zijn. De breedte en de lengte en de diepte van het Vrouwenvraagstuk is groot.

Maar wij, Christenen, gaan terug tot den oorsprong aller dingen, die wij vinden in Gods onfeilbaar Woord en dan trekken wij de scheidingslijn scherp en ongebroken en aangaarden we nooit de hypothese: „dat het gedifferentieerd manlijke wezen zou voortgekomen zijn uit het vrouwelijke oerlichaam.” ²⁾

Wat niet wegneemt dat er op dit punt eensgezindheid kan bestaan: „er is van den beginne een verschil van manlijke en vrouwelijke eigenschappen geweest, samenhangende met het ontstaan der sexen en met de aan iedere sexe toekomende rol bij de verdeling van den arbeid.” ²⁾

Het komt er maar op aan hoe we dat „van den beginne” verstaan. „De aanwezigheid der sexen is van dieperen aard, dan dat waarbij de vraag of de vrouw het stembiljet moet krijgen, de hoofdrol speelt, hoewel ook dit in verband staat en verscholen ligt in de vraagstukken, die ras, volk, stam, familie en individu beheerschen.”

Het *vrouwenvraagstuk* is de drijvende kracht der *Vrouwenbeweging*. Het staat midden in de Maatschappij, in Kerk en Staat. Door de studie van het vrouwenvraagstuk moet er komen vernieuwing van cultuur, van levensverhouding, van inzicht. De vrouw ondergaat in haar zijn en werken den invloed der Maatschappij, van het leven om haar en zij beïnvloedt die op haar beurt.

De vrouw wenscht in onzen tijd van wijziging en overgang de *achterstelling* in te halen, van de *bewegingsonvrijheid* los te komen,

¹⁾ Mr. W. H. M. Werker, *De Vrouw*, blz. 5.

²⁾ Id., blz. 7.

¹⁾ Encyclopaedisch Handboek. Deel I, blz. 1—84.

hare ware vrouwelijkheid te ontplooiën te midden van de nieuwe vrijheid in recht en in kracht.

De vrouw voelt te staan op een keerpunt der historie, nieuwe idealen en verschieten openen zich voor haar, de machtige strooming der geesten trekt hare mede.

Wij vrouwen, ook de conservatiefsten onder ons, *moeten* rekening houden met de practische en geestelijke ontwikkeling van de samenleving.

Dit doen wij door *onwetend* of *welbewust*, *willens* of *met tegenzin* deel te nemen aan de *hedendaagsche vrouwenbeweging*.

Onder de hedendaagsche vrouwenbeweging verstaan wij het totaal van de Vrouwenvereenigingen, die zich wijden aan het publieke leven.

Ga ik in de Vde afd. van het Encyclopaedisch Handboek na hoe breed deze beweging om zich henen grijpt, dan vervult èn blijdschap èn droefheid mijn hart.

In zes hoofdstukken geeft dit studiewerk een beeld van dit werk de vrouw in Nederland. Er leeft blijdschap in over de schoone taak die de Christelijke vrouw vervult in het werk der barmhartigheid en der opvoeding, bij droefheid over den noodzaak van dien arbeid. Hoeveel ellende en zonde en schande óók tengevolge van de slechte bestaansvoorwaarden der arbeidende vrouw, ook door onvoldoende huisvesting en verwaarloosde opvoeding!

Droefheid ook over het achterblijven der Christelijke vrouw op politiek gebied. Hoeveel achterstand moet nu met man en macht worden ingehaald. Hoe weinig weten wij, Christenvrouwen, van Vereenigingen voor Vrouwenkiesrecht, voor verbetering van het recht der vrouw, van het Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid. Wat weten wij van vakorganisatie der vrouwen en zoo meer.

Een groot, wijd studieveld ligt braak, niet alleen voor onze Christelijke wijsgeeren, doch ook voor onze mannen en vrouwen met gewoon, gezond verstand.

In het Encyclopaedisch Handboek van Mr. Werker en Mr. Werker-Beaujon en Mr. Clara Wichman, wordt ons de spade in de hand

gegeven om af te steken naar de diepte om het ontginningswerk te kunnen aanvangen.

Er is geen denken aan, dat de zoo velerlei omvattende stof ons als een smakelijk gebakje wordt voorgezet, dat we rustig kunnen opeuzelen.

Integendeel, dit boek moet bestudeerd worden. Afdeling na afdeling, hoofdstuk na hoofdstuk na te gaan en hun inhoud na te pluizen, met anderer uitspraken te vergelijken om in te leven in den gang der historie, beteekent verheldering van ons inzicht, verbreding van onzen blik, verhooging van ons ideaal, verrijking van onze kennis, ja ook verwarming voor ons gemoedsleven.

Niet alsof een mensch van gewone gaven zich tot de studie van alle onderdeelen zou moeten of zelfs kunnen zetten. Ook hierin beslist aanleg, levenspositie, onze sympathie of antipathie, ons karakter.

De eene vrouw ziet in het gezinsleven haar ideaal, voelt zich getrokken tot opvoeding en onderwijs, de andere vindt meer bevrediging in het publieke leven met al zijne vertakkingen.

Het groote alomvattende vraagstuk is voor de opstellers dezer Encyclopaedie: „Wat is het wezen der vrouw, en welke *is* en *was* hare verhouding tot de maatschappij en hare onderdeelen?

Hoe hare verhouding *zijn zal*, d.w.z. wat is de waarde van idealen, daarover laat het zich niet beslist uit.

Bij het inzicht in de volstreckte betrekkelijkheid en de veranderlijkheid aller dingen, moeten de idealen wisselen. Zij aanvaarden de tweeledigheid in 's menschen natuur, eenerzijds verandering bewerkend, anderzijds inziende het niet standhouden van iedere verandering.

„Die twee gedachten samen te denken tot eenheid van wijsheid, zal het besef voor de slechts betrekkelijke waarde van iedere verandering aanzetten om steeds opnieuw te *blijven* werken aan ontwikkeling; maar tevens zal hem dat besef een andere *richting* aangeven voor zijn streven; zijne activiteit zal zich niet meer voornamelijk richten op verwezenlijking van absolute idealen, maar meer

op verdieping van bestaande cultuur, welke fijner, zuiverder differentieerende ontwikkeling in de toekomst mogelijk maakt — doch naast meer en dieper geluk, ook méér en dieper leed zal moeten brengen.¹⁾

Wij staan op een keerpunt in de Nederl. Vrouwenbeweging. Het centrale vraagstuk is: „Hoe ontplooit zich de ware vrouwelijkheid?” Uitstralingen, onderdeelen van dit gemeenschappelijk kernpunt zijn de stroomingen: vrouwenarbeid, kiesrecht, invloed, studie, met welken naam men ook hare geestelijke en praktische ontwikkeling van de samenleving noemen moge.

Afdeeling I geeft de algemeene, voor het geheele boek geldende inleiding tot het Vrouwenvraagstuk.

De grondideeën van deze twee hoofdstukken kunnen wij als Christenvrouwen *niet* aanvaarden.

Ook wij rekenen met het „van den beginne”. In dat begin vreet de zonde als een giftige kanker in de menschelijke natuur. In het Paradijs ontstond het *eerste vrouwenvraagstuk*, kwam de vrouw onder den vloek van onderdanigheid en met smart voortbrengen, d. w. z. werd èn haar psychisch èn haar psychologisch leven ontwrict.

Wij Christinnen rekenen met het bevrijdend woord van den Zoon des Menschen: Het is van den beginne alzo niet geweest, man en vrouw *een* vleesch, niet *onder*, niet *beneden*, maar *naast* en *tegenover* den man.

Toch bevinden zich in deze Inleiding schatten van inzicht die voor de Christenvrouw de moeite van het opgraven dubbel waard zijn, indien we met den Bijbel in de hand en met oordeel de beschouwingen over het fysieke en psychische wezen der vrouw en de daaruit te ontwikkelen kracht nagaan die in Afd. II gegeven worden. Hier zuchten wij om den Christen-psycholoog.

In afdeeling III en IV wordt het Vrouwenvraagstuk behandeld. Hier vindt de aandachtige lezer verhandelingen over de economische, juridische en moreele verhouding tot de haar omringende maatschappij. De positie der vrouw in gezin, maatschappij en staat wordt nagespeurd meer bepaald in Afd. III.

De plaats der vrouw in de gezinsorganisatie in Hoofdstuk I, de drie eerste paragrafen. In Hoofdstuk II bekijkt men de beroeps- en loonarbeid der gehuwde en ongehuwde vrouw, de invloed van den industrie- en landarbeid op het persoonlijk leven. Hoofdstuk III geeft de plaats aan van de vrouw in de Maatschappij, ook zooals ze door het ethisch feminisme wordt bepaald. Een opstel vooral door ons, Christenvrouwen, dubbel ter lezing en overdenking aanbevolen. Hoofdstuk IV daalt af in onderdeelen. De vrouw en het maatschappelijk vraagstuk, de volksgezondheid, het woningvraagstuk, de coöperatie, de woekerbestrijding, de sociale verzekering, armenzorg, verplegingswerk, drankbestrijding, de openbare leeszaal, de kindervetten, de kinderrechtbanken, sociaal opvoedingswerk, Boddaert-tehuizen, kinderarbeid. Hoofdstuk V bepaalt de plaats der vrouw in de politiek. Hoofdstuk VI heeft het èn over de staatsrechtelijke èn de privaatrechtelijke positie der vrouw, terwijl Hoofdstuk VII in twee paragrafen onderzoekt welke de plaats en de taak der vrouw in den Staat en hare gemeenschapsdienst zij.

In Afd. IV laten de samenstellers hun licht schijnen over de Vrouw en het toekomstig geslacht (opvoeding, onderwijs, studie, over de noodige ontwikkeling der vrouw voor de positie en de taak, die de nieuwe verhoudingen meebrengen. Ook daar opent zich een ruim studieveld. Zoowel het huishoudonderwijs als de academische studie op elk gebied wordt behandeld. De vrouwenstudie is een van de golven in de groote energievermeerdering der vrouwelijke persoonlijkheid in de laatste kwart of halve eeuw, in die innerlijke beweging, die zich in de individueele levens voltrekt en waarvan ten slotte de geheele georganiseerde vrouwenbeweging niet anders dan de theoretische bewustwording is.¹⁾ Ook in deze materie is de onchristelijke vrouw de Christelijke voorgegaan. Toen wij, Christinnen, onze meisjes nog ver hielden van Gymnasium en Universiteit, stapten de anderen onvervaard de hoorzalen in.

Geven de vier eerste afdeelingen de *vraag-*

¹⁾ De vrouw, vrouwenbeweging en het vrouwenvraagstuk, blz. 708.

stukken aan en de wenschen, die het wetenschappelijk onderzoek als billijk heeft aange-toond, in Afd. V vinden we de uiteenzetting, wat er zool tot bereiking van al deze idealen op economisch, juridisch, algemeen maatschappelijk en moreel gebied wordt gedaan, d. w. z. we beschouwen de *hedendaagsche vrouwenbeweging*.

In de zesde afdeling vinden wij eene beschouwing over de vrouw zelf, hoe zij als persoon met capaciteiten, fysiek, psychologisch, intellectueel, moreel, haren invloed doet gelden op allerlei gebied voor persoonlijke cultuur en omgekeerd ook voor die levensferen werkende stroomingen, den invloed ondergaat. Afd. 6 en 7 toonen ons de vrouw en de cultuur en de rede.

Deze afdelingen dienen door ons, die gelooven in de Openbaring, met groot voorbehoud en voorzichtigheid gelezen te worden.

Heel juist voelt de Redactie van dit handboek, dat Afd. VI en VII voor het juiste begrip van Afd. I—IV van veel belang zijn. Ja, zij gelooft zelfs, dat de hier behandelde onderwerpen op den duur als de belangrijkste punten zullen worden beschouwd.

Dat zal wel waar zijn!

Ook hier heeft het eene beslissende betekenis of wij uitgaan van het standpunt der evolutie of van de leer der Heilige Schrift. Of wij gelooven in den mensch zijnde van Gods geslacht, in een door God ingesteld huwelijk, of wij buigen voor de zedelijkswetten, die God ons gaf in Zijn Heilig Woord.

Neen, neen, niet uit de dierlijke geslachtsdrift ontstond de menschelijke liefde,¹⁾ maar God bracht den mensch met eigen hand zijne huisvrouw en stelde het huwelijk in als een heilig symbool van de diepste eenheid. De begrippen der zedelijkheid zijn geen slingerende golven, maar eeuwige rotsen.

De Christenvrouw heeft een ander licht over het zedelijkheidsvraagstuk dan de vrouw die niet ter uiterste beslissing rekt met den Bijbel.

In Afd. VIII wordt al het voorafgaande geresumeerd en dit geheel door ethno-sociolo-

gische en historische beschouwingen verdiept, belicht in het kader der groote wereldontwikkeling, door centrale slotbeschouwingen over het Vrouwenvraagstuk.

Het slothoofdstuk plaatst de vrouw in het licht der Evolutie. Hierin vinden wij eene ruimte van inzicht, waarop wij jaloersch kunnen zijn en die een perspectief openen.

Het is zeer belangrijk studiemateriaal die ons door dit Encyclopaedisch handboek wordt verschaffd.

Oppervlakkig doorgebladerd, lijkt dit boek eene verzameling van losse beschouwingen door menschen geleverd, die hemelsbreed van elkander afstaan, lijkt het ons toe of de eenheid ontbreekt.

Dit is ook inderdaad in zeker opzicht het geval. De Redactie wilde alle levens- en werkphases der vrouw doen belichten door personen, die daartoe door studie en arbeid het meest bevoegd waren.

Toch ontbreekt de eenheid niet geheel. De verscheidenheid van opvattingen vullen elkaar aan.

* * *

Het vrouwenvraagstuk is ook onder den invloed der pas geëindigde oorlog, meer nog dan vroeger, een brandende kwestie geworden.

Dr. Bavinck heeft in de Eerste Kamer zijn bevrijdend woord doen hooren en schonk ons zijn boek „De vrouw en de hedendaagsche Maatschappij. Wij hebben het Maandblad Christelijk Vrouwenleven gekregen, dat ons voorlichten wil, beter dan een dag- of weekblad dat doen kon.

De ziel der vrouw is ontwaakt, heeft Dr. B. gezegd, en geen macht der wereld kan haar tot den staat der onbewustheid brengen van voorheen”.

Om die ontwaking te bevorderen, besprak ik het groote studiewerk: „De vrouw, de vrouwenbeweging en het vrouwenvraagstuk”. De Redactie Mrs. Werker—Werker Beaujon en Mr. Clara Wichman hebben eer van hun arbeid.

Met onzen conservatieven, in veler oog verouderden Bijbel, zullen ook wij, Christenvrouwen, de aangegeven terreinen ontgraven, zoo-

¹⁾ a. v. blz. 567.

ver wij er vreemd tegenover staan, wij zullen streven naar verdieping, verbreding, verruiming van ons inzicht.

Al dit studiemateriaal zal ons leeren, hoe er in den loop der jaren is gedacht, gewerkt en gestreden, hoe ook door onzen wederstand de moderne vrouw vaak is geprikkeld tot nieuwe weerkracht, hoe de vrouwen, waarover men in de vorige eeuw vaak met een spottend glimlachje den schouder ophaalde, hebben volgehouden, met krachtigen moed, tegen vergezizing en verongelijking in.

De tijden rijpen. Voor de vrouw opent zich een nieuw verschiet van verren, intensieven invloed, de grondslagen der Maatschappij sidderen, de vrouw krijgt stem in het nieuwe koor der Menschheid, de vrouw wordt geroepen door haar inzicht nieuwe wegen te zoeken tot oplossing der verschrikkelijke problemen waarin we gekomen zijn door de moderne cultuur.

De vrouw heeft ook buiten het huwelijk eene ontzachelijke taak voor den boeg.

Wanneer zij eenmaal het stemrecht heeft, bezit zij een wapen om te strijden tegen zoo veel wat de vrouw vernedert, verarmt, ont-eert, misbruikt. Men onderschatte en overschatte dit wapen niet, doch stelle het op den rechten prijs.

„Na het pionierswerk der vrouwenbeweging kwam haar eisch tot vrijheid. Nu is de Sturm en Drangperiode voorbij. De filosofie der Vrouwenbeweging moet komen. Maar óók de wil en de macht en de daad der vrouw. Daarheen leidt de weg der Menschheid. Dat is de weg der evolutie.¹⁾”

Dit laatste woord onderschrijven wij, Christenvrouwen, niet. Dat is de weg der van God gewilde ontwikkeling gelooven wij.

„De Vrouw, de Vrouwenbeweging en het Vrouwenvraagstuk” ontbreke op geen boekenplank van eene ontwikkelde christenvrouw. Ter vergemakkelijking van de studie heeft de Redactie een uitvoerige inhoudsopgave en een zoo uitgebreid mogelijk zaakregister gegeven.

In ons vrouwenleven is de kentering ge-

komen, gelijk in de gansche Maatschappij. Geen blad of tijdschrift, dat het Vrouwenvraagstuk thans negeert.

Kome er nu ook gang in onze Christelijke Vrouwenbeweging.

Tot eere des Heeren, tot welzijn der vrouw, met al hare heerlijke gaven.

JOHANNA BREEVOORT.

Opvoeding.

HET MEISJE IN DE PUBERTEITSJAREN.

II.

(OPVOEDING).

We sloegen het meisje in de puberteitsjaren gade in haar fysieke en psychische verschijnselen, en wij hebben gevoeld, dat wij ons aan den heiligen plicht, dien we tegenover haar opvoedkundige eischen hebben te vervullen, niet mogen, niet willen onttrekken.

Het is dan ook niet alleen onze tijd, die de noodzakelijkheid der opvoeding in deze kritieke jaren gevoelt, al is het een feit, dat de meisjesopvoeding en -opleiding in deze eeuw meer onder de aandacht valt dan in eenige voorafgaande, ja zelfs meer dan in de laatste tientallen van jaren het geval was. Eigenlijk heeft men zich ten allen tijde met dit vraagstuk beziggehouden en in den loop der eeuwen treedt dan de eene, dan de andere richting naar voren en in den gang der geschiedenis vindt men tal van aanwijzingen, waaruit blijkt, dat de opvoeding van het meisje in ieder tijdperk een belangrijk punt van overweging en van aanhoudende zorg is geweest.

Wie tot oplossing der belangrijke tijdsvragen wenscht te komen, doet wijs, als hij luistert naar de stem der historie. Daarom kan het zijn nut hebben, in breede trekken na te gaan, welke plaats de meisjesopvoeding in verschillende tijden heeft ingenomen en welk oordeel men met betrekking tot dit

¹⁾ De vrouw. Deel II, blz. 712.

hoogst interessante vraagstuk vindt opgeteekend.

De geschiedenis der paedagogiek daalt af tot Plato. Hij is de man geweest, die voor het eerst zijne gedachten over opvoeding in geschrift heeft neergelegd. Natuurlijk was zijn geheele paedagogisch systeem een uitvloeisel van den tijd, waarin hij leefde: zoowel voor de vrouw, als voor den man was de individueele beteekenis ondergeschikt aan de plaats, die men bekleedde als deel der gemeenschap, als lid van den staat; daarom had men den opvoeding in de eerste plaats te beschouwen als toekomstig staatsburger en had de opvoeding zich dan ook eenvoudig te richten naar het doel, dat de staat met zijn burgers beoogde.

Plato verlangt volkomen burgerlijke gelijkstelling van man en vrouw en hij eischt deze gelijkstelling, omdat hij tusschen man en vrouw geen reëel, geestelijk verschil kan ontdekken. Zeker, hij is ervan overtuigd, de man is sterk, de vrouw zwak, de man zal lang en krachtig kunnen arbeiden, de vrouw wellicht korter en minder intens, daarom zal volgens hem het totale prestatievermogen van den man mogelijk grooter zijn, dan dat van de vrouw, maar het verschil blijft zich bepalen tot het quantum, het strekt zich niet uit tot de qualiteit van den arbeid; de vrouw zal met hetzelfde succes op allerlei terrein werkzaam kunnen optreden, als de man.

Daarom acht Plato voor het meisje dezelfde opvoeding noodzakelijk, als voor den jongen: ontwikkeling van het lichaam, zoowel als van den geest, acht hij onmisbaar voor de aanstaande staatsburgeres, die bevrijd moet worden van den staat der slavernij, waarin zij in zijn tijd nog gebonden was. Tot dien toestand van vrijheid zal zij kunnen komen door lichaams oefening en intellectueel onderwijs en zoo zal zij in staat gesteld worden om den grooten arbeid aan te vatten, waarin zij met den man het welzijn der geheele menschheid kan dienen.

Aristoteles, de groote leerling van Plato, heeft zich ook uitgesproken over de opvoeding van het meisje, al vormen zijne geschriften in dit opzicht minder een samenhangend

geheel, dan bij zijn leermeester. Hij beschouwt de vrouw als een wezen, dat op een minder hooge ontwikkelings trap is blijven staan dan de man, maar toch eischt hij, dat de man de vrouw zal behandelen, geheel overeenkomstig hare waardigheid. Volgens hem ligt haar arbeidsterrein binnen den kring van haar huis en haar gezin, haar bestemming is, een goede huisvrouw te worden. Aan gelijkstelling van man en vrouw denkt hij niet; wel zijn beiden bestemd voor de gemeenschap, maar men dient dit niet op te vatten, als zouden beiden volkomen gelijke levensbestemming hebben; de een zou zich moeten eigen maken, wat de ander ontbrak, opdat beiden tezamen, als een harmonisch geheel, den staat en de menschheid in hun vollen omvang, zouden kunnen dienen en gelukkig maken. Opvoeden wil hij dus, opvoeden tot het peil, waarop in zijn tijd de vrouw stond en waarmede zeer nauw samenhang de plaats, die het huisgezin in den staat innam. En deze plaats was ondergeschikt aan die van het openbare leven, waaraan de beste krachten gewijd moesten worden; daarom kon Aristoteles aan de vrouw geen hogere plaats aanwijzen, dan die tusschen den vrijen man en den slaaf en zijn opvoedingseischen gaan dan ook niet verder dan de vorming tot deugd en arbeidzaamheid en de opleiding tot alle huisvrouwelijke bekwamenheden.

Slaan we den blik van de volkeren der klassieke oudheid naar de Germaansche landen, dan bespeuren we bij de Germanen weinig van intellectueele vorming der meisjes. Wij zouden allicht de positie der vrouwen en meisjes in den tijd dezer oude volken weinig benijdbaar vinden; de geheele verzorging van allen huislijken arbeid, het werken op het land met zijn ploegen en eggen, zaaien en oogsten, de zorg voor de kinderen, dit alles rustte op haar schouders, en geen enkele geestelijke ontspanning of oprissing was daarbij haar deel. De vrouw en het meisje gingen op, maar meermalen ook onder in den strijd om het materiële. Later begon haar arbeid zich te beperken tot wat wij meer speciaal de huishouding zouden noemen, maar daarmede ging toch nog altijd gepaard het spinnen en weven,

de vervaardiging van alle kleeding en het wasschen en reinhouden hiervan.

Langzamerhand begon het cultuurleven en daarmede ook het gezinsleven zich uit te breiden; in de huisgezinnen begon de hulp van dienstdoenden noodzakelijk te worden, natuurlijk in de eerste plaats in de hogere kringen; de vrouw des huizes moest zich belasten met het toezicht en de leiding der vrouwelijke dienstboden en hoewel ze met deze laatste den arbeid nog deelde, begon zij toch reeds tijd te vinden om hare bedrevenheid in allerlei kunstwerken, inzonderheid in het naaldwerk, te oefenen, en menig museum vertoont ons nog op familie-wapen en kerk- en kloostersieraad de bekwaamheid in het hanteeren van naald en verder borduurmateriaal. Maar hiermede hebben we dan ook het arbeidsveld der vrouw in de Middeleeuwen overzien.

Van intellectuele ontwikkeling was weinig of geen sprake en we meenen het sterk in twijfel te mogen trekken, of de geschiedkundige afbeeldingen op altaarstukken en muurversieringen wel waarborg zijn voor de historische kennis van ons Oudgermaansch voor-geslacht.

Met den arbeid der vrouw hield de opvoeding van het meisje gelijken tred; men ging niet verder, dan het aanbrengen van die dingen, die voor het praktische leven der vrouw onontbeerlijk en begeerlijk waren.

Maar met het Christendom kwamen groote veranderingen; dit toch rekent in de eerste plaats met de geestelijke behoeften van den mensch, en al zijn de dragers van het Christendom zwakke en in dezen tijd veelal onervaren menschen, ze zien, dat de mensch bij brood alleen niet zal leven en ze bieden daarom naast de spijze, die vergaet, het geestelijk voedsel aan, ook aan de meisjes; de kloosterscholen ontstaan en deze openen haar deuren voor de meisjes, zoowel als voor de jongens.

Het zijn nu ook de apostelen der Christenheid, die de opvoeding van het meisje tot het onderwerp van hunne overdenkingen hebben gemaakt. Als eersten christelijken paedagoog noemen wij Hieronymus, den kerkvader der

vijfde eeuw, die zijn invloed als opvoeder op jeugdige vrouwen met gunstig gevolg heeft aangewend en het resultaat van zijn studie in deze richting te boek heeft gesteld. Aanleiding hiertoe was een vraag van een zijner oudere, vrouwelijke volgelingen, die hem raadpleegde over de opvoeding van haar kleindochter. Het antwoord aan deze vrouw werd zijn eerste „*verhandeling over meisjesopvoeding*” en deze werd later gevolgd door een tweeden brief, ditmaal aan Gaudentius, die zich met hetzelfde doel tot hem wendde met betrekking tot de opvoeding van zijn dochter.

Een systematische paedagogiek kunnen wij van hem niet verwachten, hij geeft deze ook niet, evenmin op opvoedkundig, als op didactisch terrein, maar toch vinden we in zijn geschriften tal van voorschriften op het gebied van voeding en lichaamsbeweging en evenzeer op het terrein der intellectuele en zedelijke vorming, die voor zijn tijdgenooten een vasten leidraad bij de opvoeding der meisjes konden vormen. Strengen eenvoud, verzaking der wereld en ontzegging van zinnelijk genot prees hij met alle kracht aan; de moeder beschouwde hij als *de* opvoedster van het meisje, en zij moest in haar taak worden bijgestaan door andere vrouwen, totdat de opvoeding hare voltooiing vond in het klooster.

Toen in de 13e eeuw de scholastiek haar hoogtepunt had bereikt, begon datgene, wat tot nog toe alleen als dogma was verkondigd, zich in wetenschappelijken vorm te omkleeden, ook op paedagogisch terrein, en het zijn vooral twee mannen, die zich met al de inspanning hunner krachten op de verbetering der meisjesopvoeding hebben toegelegd: het waren de Benedictijner monnik de Beauvais en Mapheus Vegius. Beiden dringen aan op voorbereiding voor de taak in het huisgezin, maar tegelijkertijd zien zij in de veranderde tijden een oorzaak tot de noodzakelijkheid van intellectuele vorming.

Beauvais beschouwt het ouderlijk huis als leerschool voor het meisje en wil haar daarnaast doen onderwijzen in het lezen en verstaan der Heilige Schrift. Ook hij is van oordeel, dat na de huislijke opvoeding, de op-

name in het klooster ter voltooiing hiervan zeer is aan te bevelen. Vegius ziet in Monica het beeld van wat hij zich voorstelt als een goed geslaagde meisjesopvoeding: hij eischt voor het meisje niet uitsluitend godsdienstige ontwikkeling en Bijbelsch onderwijs, maar ook reeds onderricht in de historie en de ongewijde litteratuur.

Ook het humanisme heeft zijn invloed op de meisjesopvoeding in niet geringe mate doen gelden. De Spanjaard Ludovicus Vives dringt aan op een voor zijn tijd breede geestelijke ontwikkeling: onderwijs in de geschiedenis, in vreemde talen, ook in de oude talen acht hij gewenscht. Behalve voor de verrijking van den geest als zoodanig, meent hij in het verwerven van kennis en kundigheden een krachtig middel te zien, om het gemoed af te leiden van hartstocht en boosheid.

Met nog meer nadruk dan Vives, spreekt zijn oudere tijdgenoot Desiderius Erasmus, de groote vertegenwoordiger van het humanisme, zich over deze zaak uit. Hij wendt zijn bitteren spot en zijn scherpe ironie tegen de opvatting van zijn tijd, waarin men de opvoeding der meisjes als voltooid beschouwde, wanneer zij naast de destijds gangbare beleefdheidsvormen en eenige kennis der moedertaal, in staat waren spinrokken en weefgetouw te bedienen, terwijl wetenschappelijke ontwikkeling niet alleen als onnoodig werd verworpen, maar bovendien schadelijk voor haar karakter en goeden naam werd geacht. Hij beveelt integendeel het lezen der klassieken en van andere wetenschappelijke litteratuur voor het meisje aan, hij wil haar beschermen tegen al wat onrein en slecht is, maar hij wil haar niet van de wereld afzonderen; het klooster noemt hij een gevangenis, door den duivel uitgevonden. Zijn opvoedingstheorieën gingen, zooals trouwens het geheele humanisme, boven het niveau van zijn tijd uit, zoodat hij alleen de meisjes en jonge vrouwen uit aanzienlijken kring bereikte.

Maar machtiger dan de invloed van scholastiek en humanisme was die der gezegende kerkhervorming. Luther is de man geweest, die en de opvoeding en het onderwijs der meisjes in geheel nieuwe banen heeft geleid.

Terwijl de Middeleeuwsch-Roomsche opvatting der kerk de groote beteekenis van het individu voorbijzag, legt Luther juist den nadruk op den enkelen mensch, met persoonlijke behoeften, persoonlijke verantwoordelijkheid tegenover God en menschen. Het kan niet anders, of deze Hervormer verlangt principieel een opvoeding, die alle standen, die beide geslachten omvat, en waarop dus het meisje een even groot recht had, als de jongen.

Daarom heeft Luther er bij de wereldlijke overheid op aangedrongen, overal scholen op te richten, natuurlijk afgescheiden van de kloosters, met name van de nonnenkloosters, omdat hij het meisje niet aan de zorg van onbeschaafde en onontwikkelde nonnen toevertrouwde. Bijzondere meisjesscholen trachtte hij in het leven te roepen, waar de meisjes gedurende één uur per dag in het Duitsch of in het Latijn onderwijs in het Evangelie zouden ontvangen. Maar dit onderricht alleen achtte hij niet voldoende; men leze slechts zijn geschriften „*An die Ratsherren aller Städte deutschen Landes, dasz sie christliche Schulen aufrichten und halten sollen*” en zijn „*An den christlichen Adel deutscher Nation von des christlichen Standes Besserung*”, en men zal gevoelen, hoezeer de opvoeding van het meisje hem ter harte ging en hoezeer hij al zijn invloed aanwendde om voor haar te krijgen een opvoeding en vorming, die haar geschikt zou maken om aan den geestelijken opbouw van het menschelijk geslacht mede te werken en die haar in staat zou stellen in de sociale wan-toestanden, die hun oorzaak vonden in het verschil van ontwikkelingspeil van man en vrouw, verbetering aan te brengen.

Niet alleen in Duitschland, ook in de andere landen van Europa begon het zaad, door humanisme en hervorming uitgestrooid, wortel te schieten, niet het minst in Frankrijk, het klassieke land der vrouwen, al moest hier eerst nog de reactie komen van een te eenzijdige toepassing van de humanistische beginselen. Molière geeft ons in zijn „*Précieuses*” en „*Femmes savantes*” een kostelijk voorbeeld van de vrouwen, die naar de nieuwe richting waren opgevoed en op wie de nieuwe

theorieën zonder oordeel des onderscheids waren toegepast.

Daar trad Fénelon op, de jeugdige geestelijke van St. Sulpice.

Door den aartsbisschop van Parijs d'Harley aangesteld als geestelijk leider van de „*Instituts des Nouvelles Catheliques*”, vond hij ruimschoots gelegenheid om zijn opvoedersgaven, hem door de natuur geschonken en zijn door studie verworven kennis, met practisch waarnemen uit te breiden. In deze instituten, waar jeugdige Calvinistische vrouwen en meisjes werden samengebracht met het doel om haar tot het Catholicisme terug te brengen, deed hij zijn ervaringen op en het verworven materiaal verwerkte hij tot zijn verhandeling „*l'Education des filles*”. Dit boek, dat in het jaar 1687 verscheen, werd oorspronkelijk geschreven voor de markiezin de Beauvillier om haar als leidraad te dienen bij de opvoeding van haar acht dochters, maar al spoedig werd het overal gelezen en als een geschrift van de grootste beteekenis erkend. We gaan dit belangrijke geschrift niet ontleiden, ons bestek zou zulks niet toelaten; genoeg zij het mede te deelen, dat hij den strijd aanbindt tegen de meening, als zou de wetenschap onnoodig zijn voor het meisje, en dat hij derhalve aandringt op ontwikkeling, op beoefening der kunst en bovenal ook op practischen arbeid. De moeder erkende hij als de opvoedster bij uitnemendheid, de ouderlijke woning als de plaats, waar deze opvoeding het best zal slagen.

De 18e eeuw kenmerkte zich vooral in de laatste decenniën door een verlangen naar degelijker en uitgebreider opvoeding van het vrouwelijk geslacht. Van uit Frankrijk begon de nieuwe richting, waar de Emile van Jean Jacques Rousseau, uitgekomen in 1762, met graagte ontvangen en gelezen werd. In „*Sophie*” geeft hij het ideaal der vrouw, zooals hij zich dat voorstelt. „Laat de vrouwen”, zoo drukt Rousseau zich uit, „eerst weer moeder en echtgenoot worden, dan zullen de mannen spoedig weder vader en „man” worden.” Basedow was de eerste, die de denkbeelden van Rousseau en ook die van John Locke, die zich bij zijn opvoedingstheorieën liet leiden

door de rede, de deugd, de natuur en de ervaring, op Duitschen bodem ingang deed vinden en ze toepaste in zijn beroemde model-school, het Philanthropinum te Dresden. Hij is het met Rousseau eens, als hij beweert, dat de geheele opvoeding der meisjes ten doel moet hebben, de vrouw en de moeder in het meisje tot ontwikkeling te doen komen; men moet dus, hoewel de groote waarde van ontwikkeling van het verstand en van aankweeking van den kunstzin niet voorbij ziende, bovenal in het oog houden, dat de plichten der huisvrouw en der moeder van oneindig grooter belang en hooger waarde zijn.

Maar hoezeer de overtuiging veld won, dat het meisje moest gevormd worden overeenkomstig haar natuurlijken aanleg, toch begon men ook hoe langer hoe duidelijker de noodzakelijkheid van geestelijke ontwikkeling in te zien. In de verschillende landen ontstonden naast de kloosterscholen openbare scholen voor meisjes, die of door den staat of door het particulier initiatief in het leven werden geroepen en waarin aan het meisje de gelegenheid werd geboden om haar geest te voeden met de schatten, die de wetenschap en de kunst ook voor haar in hun schoot verborgen houden.

Zoo zien we in Duitschland in de laatste tientallen van jaren der achttiende en in het begin der negentiende eeuw tal van scholen ontstaan, die bij de samenstelling van haar leerplannen rekening hielden met de bijzondere behoeften der meisjes en die zich volkomen bewust waren, dat de geest, ook der vrouwelijke leerlingen, behoefte heeft aan de beantwoording van vragen, die uit een helder denkend brein en een naar ontwikkeling dorstenden geest opwellen. Heyse, die de oprichting van zulke scholen met woord en daad krachtig voorstond, vond wel veel tegenstand, maar hij heeft met veel anderen zijn invloed in de goede richting doen gelden.

Ook Frankrijk bleef niet achter, de kostscholen van Madame Campan en andere „*pensionats*” deelden zelfs in de sympathie der Overheid en hebben veel meisjes uit den hooger stand en de middelklasse binnen

haar muren tot waardige en veelbeteekende jonge vrouwen zien opgroeien.

Engeland ontwikkelde zich langzamer. Wel werden de theorieën van John Locke aangehoord en vonden ze ook ingang, maar hier was de weg tot practisch resultaat een langere, dan in de reeds genoemde landen en eerst toen reeds heel wat bedorven was, begon men het oor te leenen aan de stem der waarschuwing en moest men tot reddingswerk overgaan, hetgeen allicht minder noodig was geweest, als tijdig was opgebouwd en goed zaad was uitgestrooid, aler het onkruid wortel had geschoten.

Ook in ons land begonnen de nieuwe denkbeelden van het laatste gedeelte der achttiende eeuw ingang te vinden en ze openden hier een nieuw tijdperk in de geschiedenis der opvoedkunde. Twee vrouwen, geheel en al behoorende tot de tweede helft der genoemde eeuw, al valt beider sterven in het jaar 1804, zijn de baanbreeksters geweest, die met de oude denkbeelden durfden afrekenen en die anderen opwekten tot sympathie voor wat destijds geheel nieuw was. Het waren Elisabeth Wolff en Aagje Deken, die als voorvechters voor de nieuwe richting optraden, en die aandrongen op de toepassing der nieuwe begrippen bij de opvoeding der meisjes. Welk een opvoedende kracht ging er uit van haar romans: Sara Burgerhart, Cornelia Wildschut, ze toonen met practische voorbeelden aan, wat de opvoeding tot stand kan brengen en wat zij kan bederven en ook hare andere werken, met speciaal opvoedkundige bedoeling geschreven, doen blijken, hoe de opvoeding in het algemeen en die van het meisje in het bijzonder, haar aandacht bezighield en hoezeer zij de beste wegen zochten voor de aanstaande vrouw, die een geheel nieuwe toekomst tegenging.

Wat toch was het meisje in haar tijd? Het was verschillend, al naarmate de sociale en economische verhoudingen van den kring, waartoe zij behoorde, verschillend waren. Hier zien we de jonkvrouwe, der ijdelheid prijsgegeven, opgroeien tot de coquette, die geen hooger ideaal kent, dan te schitteren in de salons der grooten van die

dagen, totdat de levenskracht is opgeteerd en de ster van schijngeluk ondergaat in doffe moeheid en een mat en veelal te vroeg afgeleefd zijn. Of we vinden het eenmaal levenslustige jonge meisje terug in den drukken, afmattenden kring van het gezin, dat haar te machtig is geworden, omdat ze eigen wil en idealen te vroeg en te zeer moest prijs geven en zich vernederde tot slavin van man en kinderen.

Aan beide wanverhoudingen moest het meisje onttrokken worden, en het is de groote verdienste van beide genoemde vrouwen geweest, dat zij den vinger hebben gelegd op de wonde plek van het toenmalige maatschappelijk leven en haar invloed hebben gebruikt om tot betere toestanden te geraken: het meisje los te maken uit den sleur van den tijd, haar op te voeden tot vrouw, tot moeder, tot opvoedster, dat was het ideaal, waarnaar zij streefden. En haar invloed is groot geweest.

Deze opvoeding moest het meisje ontvangen onder het oog der moeder, in de ouderlijke woning, niet in de school. Dus wel onderwijs, degelijk, tamelijk uitgebreid onderwijs, dat zoowel het intellect, als de hand vormde, maar geen schoolbezoek: tot het vijftiende of zestiende levensjaar ontving het meisje huisonderwijs, en de meesten wachtten dan thuis den tijd maar af, waarop een eigen gezin haar krachten en gaven kwam opeischen. En kwam het huwelijksleven niet, dan bleef men toch thuis, wanneer althans geen finantieele nood drong. En maakten de economische verhoudingen van het gezin het wel noodzakelijk, dat buitenshuis een taak werd gezocht en aanvaard, dan stond de volwassen dochter geen andere weg open, dan de werkkring van gouvernante of helpster van andere moeders bij de opvoeding van andere kinderen.

Deze richting is langen tijd de heerschende gebleven, en we behoeven nog niet zoo heel veel geslachten terug te gaan, om het nog met voorbeelden aan te toonen, dat de vorming van het meisje voor het maatschappelijk leven de bovengenoemde grenzen niet of slechts bij hooge uitzondering overschreed. Was het

meisje van een honderd jaar geleden zooveel gemakkelijker te bevredigen, dan het onze? Vond men altijd instemming met de voorgeschreven levensrichting? O neen, we hooren tal van klaagtonen, als we aan onze oudere zusters het woord geven. Er was eenvoudig geen andere weg en er opende zich geen ander levensterrein, maar toch konden de stemmen niet altijd tot zwijgen worden gebracht, die in de stilte of luide riepen om werk, dat bevrediging zou schenken, om een taak, die beantwoordde aan gaven van verstand en aanleg, om een levensbestemming, die een uiting zou zijn van den innerlijken drang des harten. Hoe klaagde, om slechts van één voorbeeld te gewagen, Anna Louisa Geertruida Toussaint, toen zij als eerbare gouvernante haar onderwijs- en opvoedings-taak te Hoorn vervulde en hoe gevoelde ze zich als een vogel, ontsnapt aan de kooi, toen zij zich in de richting harer gaven mocht gaan ontplooiën?

Men heeft zich dan ook ontworsteld aan de verouderde begrippen en we zien met diepen eerbied terug naar de vrouwen, die de baanbreeksters zijn geweest der nieuwe richting en die de negentiende eeuw in ons land en daarbuiten hebben voorbereid. Niet aan onzen tijd komt de verdienste der nieuwe richting toe, wij behoeften slechts te volgen in het spoor, dat is achtergelaten door de groote vrouwen der beide vorige eeuwen, die den spot en de achterdocht van haar tijdgenooten hebben getrotseerd en aan wie wij nog den tol van onze dankbaarheid betalen, omdat ze het voorbereidingswerk met den moed des geloofs en taaie volharding hebben volbracht en het nageslacht hebben doen deelen in de blijdschap, die ontstaat, wanneer men onbelemmerd en onbedwongen de vleugels mag uitslaan, om het hoogtepunt te bereiken, dat God ook aan het meisje aanwijst.

Denken we, als we dit neerschrijven, niet aan een Elizabeth Fry, die in haar vaderland, in Engeland, in geheel Europa en ook zelfs daarbuiten, haar invloed heeft aangewend om het gevangeniswezen, inzonderheid voor de vrouw te verbeteren; of aan Florence Nightingale, mede een Engelsche vrouw, die de zie-

kenverpleging niet alleen zelve ter hand nam, maar doordat zij de noodzakelijkheid van opleiding bepleitte, oorzaak is geweest, dat een groote schare van vrouwen zich aan dezen arbeid der liefde ging wijden; of aan Josephine Buttler die den strijd durfde aanbinden tegen de ongereguleerde en de gereguleerde prostitutie en die daardoor tal van ongelukkigen heeft gered en veel zwakken voor den ondergang heeft bewaard; of aan Amalie Sieveking, de voorbereidster van den hernieuwden diakonessenarbeid in Duitschland en daardoor in Europa? Haar beeld schittert voor ons oog en we brengen aan deze edele vrouwen onze eerbiedige hulde, omdat ze voor de vrouw een schoone toekomst hebben geopend en aan het meisje de mogelijkheid geschonken, om het echt vrouwelijke tot de schoonste ontwikkeling te doen komen. Allen zijn zelve aan den arbeid getogen, allen hebben het reddingswerk aangevat en voorgaande op den moeilijken weg, die tot verbetering van moreele en sociale toestanden heeft geleid, hebben ze tegelijkertijd aan jongeren getoond, hoe men zijn leven schoon en groot kan maken, door het in den dienst van anderen te besteden.

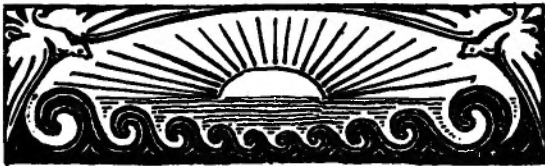
Daarom hebben al deze vrouwen groote opvoedkundige beteekenis en danken wij het mede aan haar, dat de opvoeding en de opleiding van het jonge meisje in maatschappelijke richting is geleid.

Op dezen weg is de negentiende eeuw met reuzenschreden voortgegaan: geen levensverhouding, waarin voor het meisje, voor de jonge vrouw niet een arbeidsveld is te vinden; geen levensrichting, waarin ze haar gaven en krachten niet tot heil van anderen kan ontplooiën. Wel haar, als zij bij die ontplooiing van haar talenten zich bewust blijft, dat zij haar roeping om mensch, om vrouw, om christin te worden voor geen prijs ter wereld mag verloochenen. Wel haar, als zij in haar jeugdig leven den leidsman en de leidsvrouw vindt, die haar den weg door dit leven aanwijst, waarin ook zij een lichtend spoor kan achterlaten, maar die haar tegelijkertijd de hoogste, heiligste kracht doet deelachtig worden in de bewustheid, dat de eigenlijke

doelstelling haars levens verre boven dit aardisch bestaan uitgaat.

In een slotartikel willen we de opleiding en de opvoeding van het meisje in onze moderne samenleving trachten te schetsen.

W. KLINKERT.

EEN KLOOSTERSCHOOL IN DE 18e EEUW.

In de voorrede van haar onderhoudend werk „Une grande dame au XVIIIe siècle”, beschrijft Madame Lucien Perey ons, hoe zij, snuffelend in de Bibliotheek van Monsieur A. Gaiffe, in 't kasteel Oron in Frankrijk, tusschen de ernstige werken der hugenootsche schrijvers, stemmig in zwart leer of somber marokijn gebonden, een stapeltje schriften ontdekte die met hunne frische, roode en gele kafften fleurig tegen hunne deftige buurlieden uitstaken. En toen Madame Perey ze verwonderd opensloeg, welk eene verrassing! Dit dagboek, door een schoolmeisje omstreeks 1772 gehouden, bevatte inplaats van aantekeningen op Beza of Calvijn, het vroolijke verhaal van dartele kindergrappen, afgewisseld door inktvlekken, of krabbels, vriendinnetjes en leermeesteressen voorstellend. Er viel aan de echtheid niet te twijfelen — 't waren inderdaad de „Mémoires van Appoline Hélène Massalska en l'Abbaye royale de notre Dame aux Bois, Rue de Seve, Faubourg St. Germain”, zooals dadelijk op de eerste pagina vermeld staat. Madame Lucien Perey heeft trouwens met groote nauwgezetheid allerlei bronnen bestudeerd, en zich er van overtuigd, dat de personen en feiten door de kleine schrijfster beschreven, bestaan hebben of gelijk zij 't vertelt, plaats vonden, en noemt ons de werken op door haar geraadpleegd. Wij kunnen dus van deze kostbare vondst genieten zonder 't ontmoedigende gevoel, dat wij met gedenkschriften te doen

zouden hebben, door de een of ander met al te veel vrijheid „uitgegeven” of liever veranderd. Madame Perey geeft ons alleen de noodige inlichtingen en laat meerendeels Hélène zelf aan 't woord.

In de inleiding schetst zij ons echter op beknopte en toch duidelijke wijze, hoe 't kwam, dat de kleine Poolsche prinses, dank droeve familieomstandigheden — zij was wees en haar oom en voogd had wegens politieke verwickelingen zijn land moeten verlaten — in 't klooster van l'Abbaye Aux Bois geplaatst, er 176 medeleerlingen vond die toch niet van ouders en vaderland beroofd waren. Het antwoord valt niet moeilijk te geven. In de kringen waartoe die kinderen behoorden, was 't gezinsleven, gelijk wij 't thans kennen, eene onmogelijkheid! Hun vaders dienden den Vorst zoo niet in het leger, dan toch aan 't hof en waren haast nimmer in hun eigen woning, hunne moeders omringden de Koningin en de Prinsessen van den bloede als hofdames en de weinige vrije uren die ter hunner beschikking stonden moesten zij of aan hun toilet of aan 't afleggen en ontvangen van tallooze visites besteden. Wij zijn thans van oordeel, dat dit drukke leven geene verontschuldiging kon zijn voor 't verwaarloozen hunner taak als ouders, maar wij dienen niet te vergeten, dat zij zich juist op deze wijze van hunne plicht meenden te kwijten en dat — zooals Dr. L. de Boer in hare interessante studie over Bussy-Rabutin (Onze Eeuw, Aug. 1917) zegt, de toekomst der Franschen van de 17e (en ook van de 18e eeuw) geheel afhankelijk van den Koning was, en eene dergelijke afhankelijkheid was onder Lodewijk XIV — en XV — zoo volkomen, dat wij, Nederlanders van de twintigste eeuw, ons daarvan nauwelijks eene voorstelling kunnen maken. De Vorst beschikte immers over alle ambten, wilde de oudste zoon van een adellijk gezin in 't leger vooruit komen, dan had men 's Konings steun nodig, zocht men voor den jongeren eene rijke abdi, of verlangde men een bruidschat voor de dochter, welnu, de Koning kon met eene penne-streek al deze gunstbewijzen verlenen — maar — de ouders moesten tot de hofkringen

behooren, tot degenen die hun leven in de zalen van Versailles sletten, en die den vorstelijken gever nooit uit 't oog verloren. Er waren slechts weinigen die 't begrepen, dat een gelukkig thuis toch meer waard was, dan de meest schitterende loopbaan en dat zelfs de eer, hofdame der Koningin te zijn, niet een eenzame jeugd en 't gemis aan moederlijke zorgen vergoeden kon.

Sommige dames lieten hunne dochters thuis onder de leiding eener gouvernante opvoeden; in de meeste gevallen was 't leven in de kloosterscholen voor de kinderen vrij wat aangename. Rousseau zegt terecht in zijn „Emilie”, dat deze scholen, waar de leerlingen wel eenvoudig eten, maar veel in de buitenlucht spelen, hard loopen enz. boven het ouderlijk huis te verkiezen zijn, „waar een meisje, aan lekkere kost gewend, altijd ge„vleid of berispt wordt, altijd onder 't oog „harer moeder in een bedompt vertrek zit, niet „durft opstaan, spreken, spelen of ademenhalen „— geen oogenblik vrijen tijd heeft om te „dartelen, te springen, te hollen of te schreeuwen, of zich aan de uitgelatenheid aan haren „leeftijd eigen over te geven — altijd of ge„vaarlijke toegeeflijkheid of verkeerd begrepen strengheid, nimmer iets volgens de „rede.....” Rousseau verwijt de kloosters wel, dat zij „des écoles de coquetterie zijn, en dat dank aan de gewoonte de meisjes er heen te zenden het familieleven, zooals men dat in Protestantsche landen kende, in Frankrijk niet bestond. De eerste pogingen zijner bewonderaarssters dit ideaal der opvoedende moeder te verwezenlijken waren niet al te gelukkig, en hoewel op den duur de toestanden verbeterden en vele vrouwen ernst met hare taak maakten, voelen we toch een diep medelijden met de eerste proefkonijntjes, wanneer wij bijv. in de „Dialogues” of „Conversations d'Emilie”, omstreeks 1774, door Madame d'Epinaay geschreven, dit onderhoud tusschen eene moeder en haar vijf-jarig dochttertje lezen:

Emilie: „Wat ben ik dan nu toch, een kind?”

De Moeder: „Hoe nu! Ge zijt 5 jaren oud en ge hebt nog niet nagedacht over wat ge

zijt, tracht daar zelf een antwoord op te vinden!”

't Arme wichtje: „Mama, ik vind niets.”

De Moeder: „Een kind is een zwak schepsel, dat van iedereen ter wereld afhankelijk is. Een kind is onwetend, onnadenkend, zwak, onschuldig, hinderlijk en vrijpostig.”

Emilie roept verpletterd uit: „Wat, heb ik al die slechte eigenschappen!”

De Moeder vervolgt hare zedepreken steeds in dienzelfden onkinderlijken toon gesteld. Het gemis aan liefde tot het kind en het koud verstandelijke dezer beroemde samenspraken doet ons ijszig aan, en wij zouden tenminste heel wat liever een dochttertje aan de vriendelijke nonnen der Abbaye Aux Bois dan aan deze verlichte blauwkous toevertrouwen, te meer daar de zusters, zoo niet „gediplomeerde onderwijzeressen”, dan toch van de jarenlange ervaringen hunner voorgangsters profijit konden trekken, en te midden der kinderen hunne dagen doorbrachten.

Reeds in de middeleeuwen werden vele jonge meisjes aan de hoede der kloosters toevertrouwd, zeker niet alleen omdat zij in die woelige tijden achter de hechte muren eener abdij 't veiligst geborgen waren, maar ook omdat de nonnen toch tot de meest ontwikkelde vrouwen behoorden en hunne leerlingen tenminste lezen en schrijven leerden, en ze soms zelfs in vreemde talen onderwezen werden. De Engelsche dichter Chancer, die omstreeks 1400 schreef, vertelt ons in zijne „Canterbury Tales” van eene priorin:

„Fransch sprak zij, fraai en sierlijk..... „naar de wijze der school van Stratford atté „Bow.

Want 't Fransch van Parijs was haar onbekend.”

Chancer's ondeugenden spot met de Engelsche uitspraak der priorin geeft wel de zwakke zijde eener dergelijke opvoeding te kennen, waar alles op traditie berustte en men vaak te weinig met de werkelijkheid in aanraking kwam. Trouwens bestonden er toen ter tijden geene kloostergenootschappen, welke zich uitsluitend met het opvoeden van jongedochters bezighielden. In 't midden der zestiende eeuw stichtte eene Italiaansche

Jonkvrouwe, Angela de Brixis, de orde der Ursuliner maagden, welke tot doel had „de „vrouwelijke sekse in de kristelijke leere, „deugden en plichten der maagden betamende „te onderwijzen op dien voet, gelijk de vaders „Jesuïten de mannelijke doen.” De Ursulinen kwamen spoedig tot grooten bloei en verkregen in 1612 haar eerste klooster te Parijs. Toch behoorde het genootschap, dat misschien op dit gebied den meest ingrijpenden invloed op het Frankrijk der zeventiende eeuw uitoefende, niet tot de Ursuliner, maar tot de Bernardyner orde. Onder 't bestuur van Angelique Arnauld werd het klooster van Port Royal wegens de vrome levenswandel en de ernstige plichtsbetrachting der nonnen beroemd, en de dichter Boileau kon aan een zijner vrienden schrijven:

„de echtgenoot, die Gij neemt, van onbesproken gedrag.
„En zoo vertelt men mij, in alle deugden te Port Royal onderwezen.
„Regelt naar de wetten der plicht al hare begeerten.”

De leerlingen van Port Royal bleven voor 't meerendeel aan de verheven beginselen trouw in welke zij opgevoed waren, en toen de nijd der Jesuïten een einde aan deze kloosterschool (1679) maakte, verspreidden zij in andere genootschappen de denkbeelden van Port Royal. Wij hooren ook dadelijk, dat de nonnen van 't Abbaye aux Bois van Jansenisme (zoo noemde men de geestelijke richting, waartoe de nonnen van Port Royal behoorden) verdacht werden, en zelfs eenige malen met de kerkelijke autoriteiten moeilijkheden kregen.

De jaren van Port Royal's verval vormen den bloeitijd van St. Cyr (1680—1715), waar Madame de Maintenon, in 't geheim met Lodewijk XIV gehuwd, jonge meisjes van adellijke, doch arme gezinnen kosteloos liet opvoeden. Madame de Maintenon had zonder twijfel vele der eigenschappen eener hoogstaande onderwijzeres, doch zij miste dat bijzondere, die gewijde vroomheid, die alleen te Port Royal te vinden was. Men heeft de zusteren van Port Royal wel eens verweten, dat

zij hunne leerlingen meer voor 't geestelijke leven dan wel voor de wereld opleidden, maar de alles behalve bemoedigende wijze, waarop Madame de Maintenon zich in 't bijzijn harer pupillen over den huwelijken staat uitliet zal deze niet tot het lot eener getrouwde vrouw hebben aangetrokken. Misschien was dit een der redenen, evenals 't feit, dat, gelijk Madame Perey 't zegt, St. Cyr. eigenlijk voor den armen adel en Protestantsche bekeerlingen bestemd was, die er de hovelingen toe brachten hunne dochters naar de kloosters van Panthemont en l'Abbaye aux Bois te zenden.

l'Abbaye aux Bois was oorspronkelijk eene Abdij der Bernardyner Order te Noyon in Picardië, maar door de troebelen der burgeroorlog van 1654 hadden de nonnen de wijk naar Parijs genomen, waar zij bleven. In 1718 legde „Madame”, Liselotte van de Palts, Hertogin Weduwe van Orléans, schoonzuster van Lodewijk XIV, en oud-tante van den kleinen koning Lodewijk XV (1715—1776), den eersten steen van een nieuwe kerk (de nonnen hadden bij hunne komst een leegstaand klooster gekocht) en schreef aan hare zuster, dat zij 't eene zeer lange en vervelende plechtigheid vond, waaraan zij deel moest nemen: „ik „moest den steen zegenen, en dit liet mij lachen, want daar zit veel kracht „in mijn „zegen.”

In 1771, toen Hélène Massalska in de Abbaye aux Bois geplaatst werd, leefden er in 't klooster 73 nonnen, 104 leekzusters, 177 leerlingen of pensionnaires, 8 proefzusters. Het genootschap beschikte over ruime inkomsten, het schoolgeld voor elke leerling bedroeg eene vrij hooge som, en behalve deze kinderen woonden er nog een zeker aantal bejaarde dames of weduwen, die, zooals wij zouden zeggen, „er in pension waren”, en van de rust en de bescherming der Abdij genoten. In 1778-9 werd alleen van deze dames de som van 47.277 frs. ontvangen. Vele oer meisjes hadden afzonderlijke slaap- en zitkamers, welke gezamenlijk frs. 7.350 per jaar opbrachten.

Er werd echter heel wat geld aan de lessen enz. besteed, niet alleen genoten de meisjes

van uitstekend muziekonderwijs, maar het dansen werd hen door balletmeesters der opera geleerd. Tooneelspelers brachten hen de kunst verzen voor te dragen bij, en aan deze voor een klooster vrij wonderlijke vakken werd groot gewicht gehecht. Héléne vertelt vol trots, hoe goed zij de verzen van Racine voordroeg en hoe sierlijk zij danste, zoodat zij hiervoor den eersten prijs verwierf. Nu moeten wij wel bedenken, dat dansen toenmaals beteekende het zich gratievol voortbewegen in de statige menuetten, die aan 't hof in zwang waren, en dat een verkeerde pas eene kleine vergissing iemand levenslang belachelijk kon maken of een bespottelijken bijnaam bezorgen. De bevalligheid, waarmee Héléne danste, vond algemeenen bijval en men stond haar zeker als belooning toe soms kinderbals buiten 't klooster te bezoeken. De andere vakken, welke in l'Abbaye aux Bois onderwezen werden, waren geschiedenis, aardrijkskunde, lezen, schrijven, rekenen enz. Héléne deelt ons het leerplan der eerste klasse (de jongsten van 7—10) mede:

„'s Maandags, 's Woensdags en Vrijdags, 's zomers om 7 uur, 's winters om 8 uur, opstaan. Voor 8 uur in het klasselokaal in de banken zitten ten einde Madame de Rochechouart (de non die de opvoeding der leerlingen leidde) af te wachten, die om 8 uur binnenkomt. Zoodra zij vertrokken is, de Catechismus van Montpellier (een Jansenistisch werk) uit 't hoofd leeren en opzeggen, om 9 uur het ontbijt, om 9½ uur de mis. Van 10—11 lezen, van 11—11½ muzikles, van 11½—12 teekenen. Van 12—1 les in aardrijkskunde en geschiedenis. Om 1 uur middageten, tot 3 uur speeltijd. Van 3—4 schrijf- en rekenles, van 4—5 dansles, gevolgd door vesperbrood en spel tot 6 uur. Van 6—7 harp of clavecimbaal. 7 uur avondeten, 9½ naar de slaapzaal.

De andere dagen der week waren op dezelfde wijze ingedeeld, maar in plaats van leeraren onderwezen de nonnen zelf. Op Zonen feestdagen werd aan de meisjes het „evangelie van den dag” voorgelezen, en hield een der biechtvaders hen 's morgens eene korte toespraak.

In het begin kostte 't Héléne heel wat moeite aan dit geregelde leven te wennen. Zij was tamelijk verwend en had allen uit hare omgeving steeds aan hare grillen zien toegeven. De omgang met de andere meisjes viel haar zwaar, hoewel allen de kleine vreemdelinge vriendelijk ontvangen hadden. Zij beschreef ons den dag harer aankomst, hoe eene vriendin van haren oom, de bekende Madame Geoffrin, haar 't spreekvertrek der Abdis binnenleidde, waar Madame de Rochechouart en de zuster, die meer bepaald 't opzicht over de klasse had, waartoe Héléne zoude behooren, haar verwelkomden. Het kleine ding, zij telde pas acht jaren, had op de lange reis uit Polen, haast verleerd Fransch te spreken en uit angst fouten te maken, antwoordde zij niet op de vragen, haar gedaan. Men schoof haar door de opening in 't traliehek, en in de kamer der Abdis kleedde men haar in de zwarte uniform der leerlingen. Héléne snikte 't uit, toen zij dit sombere gewaad aankreeg, maar de blauwe linten, die 't kenmerk der jongste klasse waren, troostten haar een weinig. Een der zusters gaf haar wat lekkers met het bemoedigende bericht, dat dit alle dagen gegeten werd! De oudere meisjes, die zich in de kamer bevonden, kwamen Héléne bekijken, en betreurden 't geen Poolsch te kennen: „Wat is 't gek Poolsch te zijn”, zeiden ze. De eene, Mademoiselle de Montmorency, nam Héléne op haar schoot en vroeg haar of zij haar „moedertje” mocht wezen. In de kloosterscholen bestond de aardige gewoonte, dat elk der oudere meisjes als „moedertje” van een der kleintjes beschouwd werd, voor deze hielp zorgen, hare lessen overhoorde, van alle gebruiken enz. op de hoogte bracht. Héléne's moedertje nam haar op verzoek van Madame de Rochechouart naar de blauwe klasse mede en stelde haar aan de leerlingen voor. Volgens een gebruik, dat ons zeer vreemd voorkomt, noemden de meisjes elkaar bij den familienaam, doch „Massalska” leek hen zoo moeilijk te onthouden, dat zij besloten de nieuwelinge bij haren doopnaam Héléne te noemen; 't was 't uur, waarop de kinderen vrij hadden en

daar 't regende speelden zij in den overdekten kloostergang. Allen kwamen Héléne hartelijk tegemoet, doch zij bleef zóó hardnekkig zwijgen, dat enkelen uitriepen: „zij is stom”. Mademoiselle de Montmorency kreeg vergunning Héléne 't klooster te laten zien. Wat zal Héléne vreemd opgekeken hebben bij dezen rondgang, door 't groote gebouw. Zij vertelt ons in hare Mémoires hoe prachtig de kerk, hoe ruim de spreekvertrekken, hoe groot en geriefelijk de keukens waren. Ja, van zeer intieme gelegenheden zegt zij, „dat zij reusachtig zijn”. Zij zal de tuinen vol bloemen bewonderd hebben, met de warme kasten, „waarvan een om in te wandelen”. De comediezaal „met vele fraaie decors”, was achter in den tuin. De meisjes hadden natuurlijk flinke speel- en leerkamers in elke slaapzaal stonden twintig bedden, aan het eene einde der zaal sliep eene non in een klein vertrek en aan het andere twee leekzusters. Voor dat Héléne alles bekeken had, zal zij dus eene heele wandeling gemaakt hebben, de nonnen, die zij tegenkwam, spraken haar welwillend aan en gaven haar allerlei snuisterijen, zoodat zij zich weldra meer op haar gemak begon te voelen en bij 't avondeten 't waagde een paar woorden tegen hare buurvrouw „Choiseul” te zeggen, die uitriep „de kleine Poolsche spreekt Fransch.” Later nam zij aan alle spelen, zooals „de kindermoord van Bethlehem” (1) deel, en de anderen vertelden haar, dat zij ter eere harer aankomst om een vrijen dag en eene tractatie vragen moest.

Gaarne voldeed Héléne aan dezen wensch en Choiseul vroeg met haar madame de Rochechouart om deze gunst. Verstandig als altijd, vroeg madame de Rochechouart eerst of Héléne's oom dit wel goedkeurde, daar zoo'n feestje liefst 500 fcs. kostte (f 250) „want er hoorden ijsjes bij!” Toen zij vernam, dat hij zijne toestemming gegeven had, willigde zij 't verzoek der kinderen in.

Zoo begon Héléne's kloosterleven met een vroolijken dag. Maar gelijk wij reeds vertelden, had zij 't de eerste tijden niet gemakkelijk. Reeds in den aanvang van haar verblijf werd zij ernstig ziek — men had haar, waar-

om zegt zij niet, in een der slaapzalen der oudsten „der rooden” laten slapen, en op een avond nadat alles ter ruste was, verzamelden deze jonge dames zich om eene pastei te verorberen! Héléne verlangde haar deel van 't feest, en toen ze aan 't smullen was, kwam een der nonnen haar een poeder geven, die de arts haar voorgeschreven had. Groote consternatie; een meisje vloog met al de overblijfselen der pastei onder de dekens; na 't vertrek der zuster begon 't feest opnieuw en de ouderen mopperden geducht, dat zij zoo'n vervelend kind in hunne kamer moesten dulden, dat alles in de war stuurde. Zij gingen appelwijn drinken en Héléne, die noch door standjes, noch door klappen te bedaren was te brengen, kreeg een glas vol. Den volgenden morgen had zij eene hooge koorts en was twee maanden lang ernstig ziek. Men oordeelde 't beter voor hare gezondheid niet op de slaapzaal te blijven, en zij kreeg haar eigen vertrekken met eene kinderjuffrouw, eene kamenier en eene meid. Als zakgeld ontving zij 80 fcs. (f 40) per maand en de kosten harer opvoeding mochten f 15,000 per jaar bedragen.

Maar al deze voorrechten konden Héléne niet gelukkig maken, zolang hare tijdgenooten niet van haar hielden, en Héléne was allesbehalve bemind, want — zij kliktel en de achttiend' eeuwse kloosterleerlingen van l'Abbaye Aux Bois deden in hun afkeer van klikken niet voor de hedendaagsche „meisjes van de H. B. S.” onder. Héléne vertelde alles aan de meesteres over, en de anderen kregen een hekel aan haar, scholden haar voor „klikspaan” uit. Eens, toen zij eene zekere „Nagu” eene straf bezorgd had, en kort daarna de meisjes de speelplaats in holden, wisten ze Héléne omver te gooien en schopten en traptten haar zoo hard, dat zij vol blauwe plekken was en naar bed moest! Den volgenden dag kwam Madame de Rochechouart haar bezoeken en toen Héléne zich beklagde, kreeg zij tot antwoord: „Indien uwe speelgenootjes van „u hielden, zoudt u zooiets niet overkomen „zijn. Ge moet groote karakterfouten hebben „omdat alle klassen tegen u zijn.” Héléne was verstandig genoeg de waarheid dezer verma-

ning te begrijpen. Zij klikte niet meer, gedroeg zich heel anders en werd spoedig door allen bemind, zoodat „Nagu” zelf tot hare dierbare vriendinnen behoorde.

Misschien is 't wel na dit voorval, dat voor hare schooljaren van zoo veel beteekenis was, dat Héléne voor Madame de Rochechouart de liefde en vereering ging voelen, die ons op elke bladzijde van haar dagboek als 't ware tegenstraalt — trouwens daarin volgde zij slechts 't algemeene voorbeeld. Alle meisjes van l'Abbaye aux Bois hadden deze merkwaaardige vrouw van harte lief, en Héléne teekent ons een aantrekkelijk beeld van haar, die, gelijk hare verwante Madame de Ste. Delphine 't placht te zeggen, een meer onbepaalde heerschappij uitoefende dan welk Oostersch despoot ter wereld. Héléne en hare speelgenooten zouden Madame de Rochechouart ter wille 't onmogelijke hebben trachten te doen, zoo hoog werd zij geacht en zoo goed wist zij zonder veel berispingen of straffen die jeugdige gemoederen te leiden. De geestige spot waarmede zij de meisjes op hunne fouten opmerkzaam maakte, miste zelden hare uitwerking. Héléne verhaalt hoe de „blauwen” eens in den tuin eene onderaardsche stem meenden te hooren en spoedig ontdekten, dat zij door eene opening in een riool met den koksjongen van een naburig huis konden spreken! Dat was eene grap! Zij vertelden hun nieuw vriendje van alles, luisterden naar zijn fluitspel, spoedig kende hij hunne namen en riep luid „Cossé, Mortemart, enz., hij beloofde hun, wanneer het hem gelukte een ijzer traliehek weg te nemen, allerlei lekkers toe te reiken. Gelukkig hoorde eene der nonnen zijne stem, de opening werd gesloten en inplaats eener strafpredikatie plaagde Madame de Rochechouart de jonge dames met hunne verovering, oordeelde dat zij van een fijnen smaak en verheven gevoelens blijk hadden gegeven door den omgang met een koksjongen zoo op prijs te stellen en dat degenen die hem hunne namen hadden verteld zich op zijn bezoek konden voorbereiden, zeker tot groote vreugde hunner verwanten. „Zoo vernederde zij ons ter dege zonder ons een standje te maken.”

Héléne heeft Madame de Rochechouart

zeer veel te danken gehad, en wanneer men, zooals Madame Perey het zegt, haar dagboek doorbladert en ziet hoe 't verwerende, eigenwillige kind in een vriendelijk ontwikkeld meisje verandert en de onbeholpen zinnen en slordige hanepooten voor een welverzorgde stijl vol geestige gezegden en goed gekozen uitdrukkingen plaats maken, dan beseffen wij hoe groot de invloed dezer hoogstaande vrouw geweest moet zijn, die de opvoeding der meisjes geheel voor hare rekening nam, alles bestuurde en regelde. Zelf had zij tegelijk met hare twee zusters den schuier genomen, opdat haar broeder het familiefortuin onverminderd erven zoude. Mooi en geestig, met een betooverenden glimlach en die aantrekkelijke manieren waarvoor hare verwanten de Mortemarts beroemd waren, heeft dit besluit Madame de Rochechouart heel wat moeilijke uren gekost, en zij trachtte in 't vervullen harer plichten troost voor haar eenzaam leven te zoeken. In verstand zoowel als ontwikkeling was zij verre boven hare omgeving verheven, en Héléne weet heel fijn weer te geven hoe de andere nonnen haar scherp oordeel wel wat vreesden! Zij aarzelden niet tegen straffen, die zij verkeerd vond, of gewoonten, die haar verouderd leken, op te komen en ook hare leerlingen tot voorspraak te dienen, wanneer zij op ondeugende streken betrappt werden. Zooals toen Héléne en Choiseul 's nachts uit hunne kamers slopen en het wijwaterbekken der kerk met inkt vulden! De nonnen die ter vroegmetten kwamen, merkten in 't halve duister er niets van en beseften pas wat er gebeurd was, toen zij elkaar in de koorbanken als negerinnen ontmoetten en zóó begonnen te lachen, dat de dienst niet voort kon gaan. De Abdis was geneigd hier heiligschennis in te zien, maar dank aan de voorbede van Madame de Rochechouart, kwamen de twee boosdoensters er met eene flinke straf af, en werden niet weggestuurd.

Maar deze guitenstreek en nog ander katekwaad hadden tengevolge, dat 't geruimen tijd duurde voor dat Héléne naar de tweede klasse, „de witten”, verhoogd werd. Men oordeelde, en terecht, dat zij zich niet goed genoeg gedroeg om tot deze klasse waar de

meisjes tot hunne eerste communie werden voorbereid, te worden toegelaten en zij „bleef zitten”. Eindelijk brak 't lang verlangde oogenblik aan en werden de blauwe linten door witte vervangen. Bij de „witten” beleefde Héléne twee der voornaamste gebeurtenissen van hare kloosterjaren, een opstand en een huwelijk!

De ruimte ontbreekt ons om even uitvoerig als Héléne 't doet, een relaas van den opstand te geven. Zij verhaalt hoe eene der meesteressen, Madame de St. Jérôme, het met de meisjes niet vinden kon en steeds tot mikpunt hunner plagerijen diende. Zoo verzonnen zij, dat, wanneer deze non met een der biechtvaders trouwde, dan zouden, daar zij beide eene donkere gelaatskleur hadden, hunne kinderen zeker mollen en nikkertjes zijn. Dit fraaie verzinsel deed als een loopend vuurtje de ronde door de school en de rakkers schreven daarenboven een brief aan hunnen biechtvader waarbij zij zich er van beschuldigden dit praatje te hebben verteld! Met 't gevolg, dat deze misplaatste grap iedereen ter oore kwam en Madame de St. Jérôme natuurlijk zeer ontstemd was. Madame de Rochechouart voelde scherpzinnig als altijd, dat voor Madame de St. Jérôme een anderen werkkring gevonden diende te worden, wilde men eene uitbarsting vermijden, maar de Abdis en de priorin luisterden niet naar haar — de jonge dames besloten zich zelve recht te verschaffen. De heethoofden beraamden eene samenzwering, waarbij de medeplichtigen als herkenningsteeken een groen lint zouden dragen. Met algemeen applaus werd dit voorstel aangenomen en kort daarna brak de revolutie uit. De opstandelingen weigerden Madame de St. Jérôme te gehoorzamen en gedroegen zich zoo brutaal, dat zij ten einde raad de klasse verliet om de hulp van Madame de Rochechouart in te roepen. De jonge dames besloten de keukens in bezit te nemen en — zéer modern — op de nonnen het blokkade-systeem toe te passen tot dat deze hunne eischen inwilligden. Zonder eenige moeite lukte dit koene plan, en zij behielden eene jonge zuster als gijzelaarster. Een manifest werd aan Madame de Rochechouart gezonden, waarin de grieven

der meisjes geformuleerd werden en zij behalve de verwijdering van Madame de St. Jérôme, nog acht dagen vacantie verlangden om van de doorstane vermoeienissen uit te rusten! Madame de Rochechouart was van deze taal niet gediend en gaf Héléne en die haar dit fraaie stuk brachten een flink standje!

Men kan zich de opschudding begrijpen, die onder de nonnen heerschte. Eenige wilden, toen de meisjes de geheele nacht hunne rebellie volhielden, de schutterij ter hulpe roepen! Madame de Rochechouart wist gelukkig een beter middel, zij liet de moeders der meest oproerigen verzoeken hunne dochters te komen halen en toen deze dames verschenen, volgden hunne kinderen hen gedwee als lammetjes! Den overigen werd aangezegd dat, zoo zij vóór 12 uur in hunne klasselokalen terug keerden, alles vergeven en vergeten zoude zijn. De ergste belhamels waren verdwenen, de anderen besloten toe te geven. Madame de Rochechouart deed als of er niets gebeurd was. Madame de St. Jérôme bleef nog een maand aan 't hoofd der roode klasse en kreeg toen een andere taak. Alleen, de meisjes welke niet meegedaan hadden, werden door hare speelgenooten op weinig vriendelijke wijze behandeld. „Ze waren dood ongelukkig”.

Gelukkig bracht de tweede groote gebeurtenis van Héléne's „witten” tijd, de gewenschte afleiding. Mademoiselle de Bourbonne keerde van eene vacantie zeer treurig terug, en enkele dagen daarna kwam zij — gelijk 't gebruik 't wilde — door hare beste vriendin begeleid, de leerlingen mededeelen, dat zij acht dagen later haar eerste communie zoude doen en na verloop eener week den Graaf d'Avaux zoude huwen — en — daar zij pas twaalf jaar oud was, onmiddellijk naar 't klooster terugkeeren. „Zij was zoo diep bedroefd, dat wij haar vroegen of haar aanstaande haar niet beviel. Zij zeide ons, dat „hij heel oud en heel leelijk was en haar den „volgenden dag zoude bezoeken.” De meisjes wisten Monsieur d'Avaux te zien te krijgen „en vonden hem zooals hij was, afschuwelijk”. Toen Mademoiselle de Bourbonne het spreekvertrek verliet, zeiden allen haar: „Lieve He-

„mell, wat is je man leelijk! Als ik jou was, „zou ik hem niet trouwen! Ach! jij ongeluk-„kige!” en zij zeide „och, ik zal hem trouwen, „want Papa wil het, maar ik zal hem niet „liefhebben, dat staat vast.” De kleine bruid hield vol. Zij weigerde haren bruidegom een kus te geven, en zelf een prachtige uitzet, fraaie diamanten en andere heerlijkheden konden haar niet bewegen vriendelijk jegens haren echtgenoot te zijn..... 't Behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat dit geen gelukkig huwelijk geweest is.

Hier schuilt natuurlijk de groote fout der kloosterlijke opvoeding. De nonnen, hoe vroom ook, en hoe geheel aan hunne taak gewijd, konden de meisjes niet op de moeilijkheden van 't leven eener gehuwde vrouw wijzen, van welks gevaren zij geheel onkundig waren. De kloostertijd had, zooals meest bij de burgerij 't geval was, gevolgd moeten worden door een aantal jaren waarin de jonge dochter onder de wieken harer moeder voor hare toekomstige plichten voorbereid werd. Maar in de achttiend' eeuwse hofkringen dacht men er anders over, de huwelijken werden alleen uit berekening gesloten, en wanneer zoo'n kind op vijftien jaar 't klooster verliet, moest zij aan de zijde van een man, dien ze vaak noch kende, noch beminde, 't leven in gaan. Soms werd hare jeugd nog verbitterd door den harden dwang eener schoonmoeder. De jongelieden bleven bij de ouders van den bruidegom inwonen en aan de bevelen zijner moeder had de jonge vrouw zonder morren te gehoorzamen. Was de schoonmoeder eene hoogstaande vrouw, die hare plichten tegenover 't kind, geheel aan hare willekeur overgeleverd, begreep, dan kon de bruid zich gelukkig prijzen. Maar vaak toonde zij zich heerschzuchtig en jaloersch en leidde 't arme vrouwtje een ongelukkig bestaan. Alleen onder de hoede van de moeder van haren echtgenoot mocht de jonggehuwde vermakenheden bijwonen, en Héléne verhaalt, dat de uitnoodigingen tot de feesten in 't klooster vooral met zooveel vreugde werden ontvangen, omdat bij deze gelegenheden de schoonmoeders thuis bleven „en hunne schoondochters niet naast hen hoefden te zitten.” Toen

„Choiseul” veertien dagen na haar huwelijk in l'Abbaye aux Bois terugkeerde, vertelde zij Héléne, dat haar bruidegom jong en vrolijk was en zij dolveel van hem hield, maar hare schoonmoeder had geen dag laten voorbij gaan zonder haar te berispen.

Héléne en „Choiseul” waren toen reeds tot de hoogste of „roode” klasse bevorderd en leerden nu onder de leiding der nonnen alles wat er toe vereischt werd aan het hoofd van eene groote huishouding te staan. De meisjes werden beurtelings bij de eene of andere „obédience” (afdeeling) ingedeeld en moesten de nonnen, die er van aan 't hoofd stonden, met alles behulpzaam zijn. De negen afdeelingen waren: de vertrekken der abdis, de gerfkamer, het spreekvertrek, de apotheek, de linnenkamer, de bibliotheek, de eetzaal, de keuken, het gezamenlijke vertrek der nonnen.

Héléne vertelt ons nauwkeurig, welke diensten zij moest verrichten: in de gerfkamer trachtte een der nonnen haar borduren te leeren waar zij niet 't minste slag van had en liever met de andere zuster de misgewaden vouwde en de kerk hielp versieren. In de eetzaal dekte Héléne de tafel, zette de borden weg en bediende de andere leerlingen. Van de eetzaal werd Héléne voor een dag of veertien naar de poort overgeplaatst waar ze de portierster ter zijde stond, en van de poort verhuisde zij naar de ontvangzaal. Het zoude te lang ophouden, wilden wij even nauwkeurig als in Héléne's mémoires hare ondervindingen in de „obédiances” beschrijven, zij teekent met eene geestige pen al de nonnen, die haar onderrichtten en de meisjes in wier gezelschap zij leefde. Zoo leeren wij de twee stokoude dames der archiefkamer kennen, die jaar in jaar uit om 't bezit eener suikerrasp twistten, en in enkele zinnen schetst zij ons karakter en uiterlijk eener „roode”: Melle de Barbantane „vijftien jaren, op een jongen ge„lijkend, zeer ondeugend, mooi, danst heel „goed. Cossé was pas twaalf jaar oud, leelijk, maar vol gratie en heel teer.”

Natuurlijk brachten Héléne en hare vriendinnen niet alle uren van den dag in eene „afdeeling” door en werden hare andere lessen ook voortgezet, maar op deze wijze wer-

den de leerlingen der hoogste klasse voor hunne toekomstige taak opgeleid, als „femmes du monde accomplies”, volmaakte dames zouden zij l'Abbaye aux Bois verlaten. Wij zouden licht geneigd zijn te denken, dat bij het koken enz. meer toegekeken dan aangepakt werd, maar dan zouden wij ons vergissen. Jaren later wist Héléne nog lekkere schotels te bereiden in de keukens van l'Abbaye aux Bois geleerd. De rooden werden in 't linnennaaien, boekhouden enz. grondig onderricht en opdat zij van allerlei zaken op de hoogte zouden zijn werd aan eenige hunner opgedragen toezicht over de werklieden te houden, en staken andere, onder de leiding eener non, die zij de „Moeder der Lichten” noemden, de lampen aan. 't Groote nut dezer ouderwetsche vakschool blijkt zeker uit 't feit, dat, toen met de Revolutie de kwade dagen aanbraken en de adellijke gezinnen, waar vele der oud-leerlingen van l'Abbaye aux Bois toe behoorden, van alles beroofd in den vreemde een kammervol leven sleten, juist de vrouwen en meisjes door hoeden maken, borduren en 't vervaardigen van allerlei snuisterijen in 't onderhoud der hunnen voorzagen. Het meest overtuigend bewijs van de waarlijk goede opvoeding, welke zij ontvingen, is wel dat zij onder al deze beproevingen hun vroolijken moed, hun geloofsvertrouwen en hunne verfijnde manieren niet verloren, zoodat de vrouw, die 's morgens uw vuil linnen waschte, u 's avonds bij 't licht eener walmende vetkaars met dezelfde vriendelijke gratie in een zolderkamertje ontving, waarmede zij u vroeger in de prachtige vertrekken van haar eeuwenoud kasteel had verwelkomd.

Waar Héléne, nu dat zij ouder werd, vooral van genoot, was de vrijere omgang met Madame de Rochechouart, van haar leerden de meisjes dien fijn beschaafden toon, en die bevallige manieren, die hen zoo bijzonder aantrekkelijk maakten. Toen Héléne in den zomer van 1778 bij de apotheek ingedeeld werd, voelde zij zich zoo gelukkig, dat zij schrijft: „Ik had gewild dat die tijd altijd duren zoude.” Helaas! die gulden dagen zouden integendeel ras verstreken zijn! In Augustus

1778 besloten de meisjes ter eere van Madame de Rochechouart's naamdag het schouwspel „Esther”, door Racine eertijds voor de leerlingen van St. Cyr geschreven, op te voeren. Héléne vervulde de hoofdrol met al de diamanten van de moeders harer vriendinnen getooid. Voor dat het stuk een aanvang nam, trad zij in haar eenvoudig gewaad van pensionaire naar voren en sprak Madame de Rochechouart in de woorden van den proloog aan, welke voor deze gelegenheid gewijzigd waren en de dankbaarheid van 't jonge volk aan hare zorgen toevertrouwd aandoenlijk weergaven. Aan 't einde der toespraak gekomen weenden èn Héléne èn Madame de Rochechouart. Kortens tijd daarna werd Madame de Rochechouart door hevige koorts overvallen en overleed na eene ziekte van veertien dagen. De leerlingen waren diep bedroefd en Héléne schier radeloos. Zij eindigt hare gedenkschriften door ons te vertellen, dat zij van de opvolgster van Madame de Rochechouart nooit houden kon, hoewel zij besepte, dat zij hierin ongelijk had. „In den „tijd van Madame de Rochechouart's heengaan, werd ik voor de eerste maal begeerig „'t klooster te verlaten.”

Heel lang behoefde zij niet te wachten: de schoonheid en ook de rijkdom van 't Poolse Prinsesje waren buiten de muren der l'Abbaye aux Bois genoegzaam bekend en na eenige onderhandelingen werd eene passende partij gevonden. Den 29sten Juli 1779 huwde Héléne den Prins Charles de Ligne, oudsten zoon en toekomstigen erfgenaam van den Prins de Ligne, een der voornaamste edellieden der Oostenrijksche Nederlanden. Dat de bruidegom stil en afgetrokken was — hij had ter wille zijner ouders de vrouw, die hij sinds zijne kinderjaren beminde, vaarwel gezegd — hinderde Héléne schijnbaar niet. Zij had aan alle klassen, blauwen, witten en rooden, een luisterrijk afscheidsfeest „met ijsjes” gegeven en de kleinsten kregen daarenboven een zak bonbons. Haar uitzet was vorstelijk, de rijkste juweelen, de fraaiste kanten werden haar aangeboden en bovenal twee diamanten oorbellen, die haar den bruidegom geheel deden vergeten.

Toch bezat Héléne voor degenen, die zij liefhad een hart vol teederheid. Haar huwelijk werd, daar zij te Parijs geen ouderlijk huis had, in alle praal en statie in l'Abbaye aux Bois voltrokken, maar voordat de jonge vrouw in de reiskoets stapte, die haar het nieuwe leven zoude invoeren, snelde zij naar de stille kloosterkerk en knielde weenende bij 't graf van haar neer, die voor de kleine vreemdelinge eene tweede moeder was geweest. Toen sloot de poort van l'Abbaye aux Bois zich achter haar. Héléne's kloosterjaren waren ten einde.

Uit 't verwende, schuchtere kind, dat met zoo'n tegenzin 't zwarte gewaad der pensionnaires had aangetrokken, was een lieftallige jonkvrouw gegroeid, wier innemend gezichtje ons door zoo menige reproductie bekend is. De groote, zielvolle oogen geven iets droomerigs en de zwarte krullen bevallig door een blauw lint vastgebonden, verhoogden de fraaie gelaatskleur. „Blanche comme une Polonaise”, zegt 't spreekwoord immers. Geen wonder, dat de Prins Charles zijne eerste liefde bijkans geheel vergat en onder de bekoring zijner jonge bruid raakte. Maar ach! hoe ontbrak Héléne nu Madame de Rochouchouart's verstandige leiding! Zij was pas vijftien jaar, en terwijl haar echtgenoot een ernstig, hoogstaand mensch was, met iets Duitsch-sentimenteels in zijn karakter, een soort Werther misschien, die veel van studie hield, en aan een rustig buitenleven de voorkeur gaf, begeerde Héléne bovenal van haren rang als echtgenoot van een voornamen edelman te genieten en in de salons van Versailles door geest en schoonheid te schitteren. Te jong om de goede eigenschappen van haren man naar juiste waarde te schatten, vond Héléne hem weldra vervelend. Allengs vervreemdden zij geheel van elkaar zoodat kort na de geboorte van een dochtertje Héléne gretig de eerste de beste gelegenheid te baat nam haren Oom in Polen te gaan bezoeken. Daar leerde zij een anderen man, Graaf Potocki, kennen en liefhebben, en ware Prins Charles niet in den oorlog tegen de Fransche republiek gesneuveld (1792), dan had zij zich laten scheiden om den man harer

keuze te huwen. Na vele moeilijkheden — want Potocki was reeds tweemaal getrouwd geweest en moest zich nu voor de tweede maal laten scheiden — werd Héléne zijne vrouw. Een huwelijk op deze wijze aangegaan kon niet gelukkig zijn. Potocki was het type van den adellijken Don Juan en Héléne, die hem hartstochtelijk liefhad, wist de jaloezie, waartoe zij al te gegronde redenen had, niet te bedwingen. 't Kwam tusschen hen herhaaldelijk tot heftige tafereelen, door kortstondige verzoening gevolgd. Héléne's gezondheid leed onder al dit verdriet, zij zoude in 1815 nog jong overlijden.

Eene welkome afwisseling vormde de reis, welke zij omstreeks 1806 naar Parijs deed. Met welk een bewogen hart zal zij zich naar de l'Abbaye aux Bois gespoed hebben! Maar ach, hoe hadden de stormen der Revolutie hier ook gewoed — de poorten waren gesloten, het groote gebouw leeg en verlaten, de nonnen verjaagd. De bewaker stond Héléne op hare dringende bede toe even de tuinen binnen te treden. Vol droefheid dwaalde zij door de kloostergangen, waar zij zoo gelukkig gespeeld had, en door de paadjes, waar bij de „hertenjacht” de „blauwe” honden en de „roode” jagers de „witte” herten achtervolgden. Ach, zoo vele waren verdwenen, sommige onder den valbijl der guillotine, andere door kommer en ellende, dat Héléne's oogen vol tranen schoten en zij stil weenende huiswaarts keerde. Eenigen, waartoe ook Choiseul behoorde, kwamen haar bezoeken, maar de ontmoeting, waarover zij vroeger geschertst hadden, was in werkelijkheid meer dan droevig. Haast allen hadden dierbare verwanten verloren, of armoede en ontberingen doorstaan, en al leefden zij nu stil en rustig, zoo was de geheele maatschappij veranderd en van de gulden droomen hunner kinderjaren bijkans geene in vervulling gegaan. Hun bleef slechts de herinnering aan hunne zorgeloze jeugd, die gelukkige dagen in de l'Abbaye aux Bois doorgebracht, als eene heerlijke heugenis achter. Zij konden zich er op beroemen, dat de lessen, daar ontvangen, van blijvend nut waren geweest, en zoo zij, gelijk Héléne, op den dwaalweg waren

geweest, zullen zij erkend hebben, dat dit aan hun hart „zoo vol angstigheid” lag, en geen blaam hunne goedé leermeesteressen mocht treffen. Met l'Abbaye aux Bois verdween zeker veel dat verouderd en verkeerd begrepen was, maar 't verheven plichtsgevoel, dat eene Madame de Rochechouart bezielde en de liefde tot 't kind, die, gepaard aan oprechte vroomheid, bij zoo menige non gevonden werd, moge 't oude klooster toch voor de vergetelheid bewaren.

M. DE LA PRISE.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

Het is een niet te loochenen feit, dat vele kinderen van echt oprechte, godsdienstige ouders het geloof van hun vaderen vaarwel zeggen, zoodra ze op eigen beenen komen te staan. Ik geloof dat de gezinnen maar weinig talrijk zijn, waarvan de vader op het eind van zijn leven kan zeggen: „Hier ben ik, Heer, met al de kinderen, die Gij mij gegeven hebt.” Het is daarom goed, dat ouders zich zelve telkens afvragen: „Beleef ik wel, wat ik belijd te gelooven, en is de manier, waarop ik mijn kinderen de dingen des heils vertel, wel de juiste?” Het is toch een historisch feit, dat een jongen kort geleden tegen een ander zeide: „Bij ons thuis zeggen ze toch allemaal, dat ik verdoemd ben, nou kan het me ook niks meer schelen.”

Onlangs ontmoette ik een hoogstaand iemand, die me vertelde van zijn troosteloze, vreugdelooze jeugd, opgegroeid als hij was tusschen menschen die het altijd over de verschrikkingen Gods hadden en over de toorn van den Almachtige. Het was hem geweest, alsof er een zware steen op zijn ziel lag en hoe verlicht had hij zich gevoeld, toen

hij later de groote wereld inging en bemerkte dat er ook nog gelukkige Christenen bestonden en een blijdschap des geloofs te beleven was.

Daarom heeft mij zoo geïnteresseerd het mooie stuk van Mejuffrouw Van Woensel Kooy in „De Schatkamer” over de gevaren

De Schatkamer, der orthodoxe opvoeding.
Maandschrift voor Zij spreekt er over in ver-
den H. Dienst. band met Kinderkerk en
No. 1. Zondagsschool. Een van de

gevaarlijke dingen, waarop zij wijst, is, dat wij onze kinderen te veel vertrouwd leeren worden met het begrip „zonde”, zoodat zij de vreeselijkheid en verschrikkelijkheid er niet meer van kunnen voelen.

Als een kind bij zich zelf leert zeggen, zonder iets van de diepte te verstaan: „ik ben toch maar een zondaar en doe niets goeds”, dan verlamt het zijn levensmoed. „Schuldbesef is een van de machtige krachten der orthodoxie. Zondebewustzijn verdiept en adelt den geest, doet ons de dingen juist waardeeren, verootmoedigt den levenstoon en is het aanknooppingspunt tusschen God en de ziel. Tot zondebesef moet het kind langzaam en met takt gebracht worden. Rustig en geloovig moeten wij op de openbaring er van wachten. Wachten — niet voorbarig en ten allen tijde het schuldbesef trachten op te wekken. Zeer voorzichtig en geduldig moeten wij met deze teere plant omgaan, anders werkt het drukkend, niet bevrijdend in het kinderleven. Menig kinderleven gaat gebukt onder een oordeelkundig aanbrenge van het zondegevoel; de frissche levensmoed wordt er door geknakt. Wij mogen het kind in geen geval in naam van het geloof het geloof in zichzelf ontnemen. Niet dat het ineensstorten van eigen kracht niet het eindelijke resultaat van de opvoeding Gods zal zijn. Dat is zij inderdaad, maar deze ineensstorting is een zoo geweldig iets, dat God zich daarvoor Zijn eigen tijd zal uitkiezen..... We moeten een kind ook niet op deze wijze toespreken: „Je bent een zondig kind” — of „natuurlijk ben jij weer ongehoorzaam geweest” — of „ik weet 't wel, jij zult 't wel weer gedaan hebben”. Dit is een wanhoopssprong, die geen heil

aanbrengt. Wantrouwen verbittert, alleen vertrouwen bouwt op. Wij moeten liever zeggen: Je hebt de bestemming om goed te zijn (zooals de Bijbel zegt: „geschapen tot goede werken”). Als je ondeugend bent, dan vindt je 't zelf eigenlijk toch niet plezierig, want ik heb wel gemerkt, dat je graag goed wilt zijn, „ik heb geloof in je.” Dit: „Ik heb geloof in je”, is de groote factor in onze opvoeding. Hoeveel goeds wordt niet wakker in het kind, wanneer men tot hem zegt: „Ik vertrouw op je, ik reken er op, dat je de waarheid spreekt.” Wij moeten uitgaan van de gedachte dat de ziel christinne is van natuur, dat er op den bodem van 't kinderhart een verlangen is naar reinheid en naar goed zijn.”

Met hoeveel instemming heb ik dit alles gelezen. Is het niet waar, dat vele ouders hunne kleine kinderkens brengen bij den Rechtvaardigen Rechter van Hemel en aarde, die toornet over het kwade en den Sinaï doet beven van Zijne gramschap en hen nooit spreken van den Heer Jezus, den Kindervriend?

Hoe heeft Hij Zijne armen geopend en ze tot zich geroepen, om zich vertrouwelijk te nestelen in Zijn schoot, om blijde zich te vleien tegen Zijne kleederen, die kinderen van vroeger, die even zondig en schuldig en even erfelijk belast waren, als de onze, en wat warmte was er in Zijn stem toen Hij zeide: „Laat ze tot Mij komen”.

Ik ben er van overtuigd, dat vele beslist geloovige ouders zich met blijdschap zullen willen laten onderwijzen door Mejuffrouw Van Woensel Kooy, als zij ook in het volgend nummer der „Schatkamer” door zal gaan met te spreken over de gevaren, die wij moeten vermijden bij ons godsdienstig onderwijs.

Een teeken des tijds zou ik willen noemen, wat Mejuffrouw Ida Heyermans ons aanhaalt

De Vrouw, in „De Vrouw”, uit „Werkend Leven”, groot orgaan van studeerend jong Nederland, onder redactie van M. van Wichem. In een artikel in „Werkend Leven” wordt in allen ernst betoogd, dat, als we geleerd hebben van de gebeurtenissen van Duitschland en erkend hebben dat een der nieuwe eischen van den tijd persoonlijkheidsontwikkeling is, we tot de

conclusie komen, dat de erkenning der persoonlijkheid van den scholier een dringende eisch is en dat hij gekend moet worden in de schoolbelangen, die ook hem aangaan. Er moet dus naast — niet tegenover de leerarenvergadering — komen een leerlingenvergadering, die om de veertien dagen bijeen komt. Daar kunnen dan, volgens schrijver, de scholieren vrij uitspreken over gebeurtenissen op school en over hun belangen, daar kunnen zij voorstellen en klachten indienen, daar zijn zij in de gelegenheid zich als persoonlijkheid te doen gelden; daar ook leeren zij elkander meer kennen dan op de schoolbanken, daar in hun kleine school-maatschappij bereiden zij zich voor op den strijd, dien zij straks in het leven zullen hebben te voeren; enz.

„Naast die leerlingenvergadering moet er ook een schoolraad zijn, die eens per maand vergadert, en waarin leeraren en leerlingen zitting hebben.”

Onder dat artikel staat dan deze oproep: „Scholieren! Door alle eeuwen heen heeft de roep om persoonlijkheden weerklonken en in onzen tijd is die roep verscherpt tot een dringenden eisch. De hedendaagsche schoolontwikkeling is niet gericht op de voldoening aan dezen eisch. Aan u de taak om hierin verbetering te brengen. Houdt daarom om de 14 dagen leerlingenvergadering, waaraan alle leerlingen uwer school moeten deelnemen, en waarvan het bestuur gekozen wordt uit de leerlingen der hoogste twee klassen. Bespreekt daar uw belangen en de schoolzaken. Strijdt tegen luiheid en wanordelijkheid, door hen, die zich daaraan schuldig maken, tijdelijk den toegang tot de leerlingenvergadering te ontzeggen. Vertrouwt en waardeert uw leeraren, die uwe belangen willen dienen. Neemt besluiten tegen allen, die u om den broode minderwaardig geestesvoedsel verstrekken.”

Tot mijn verbazing vindt Mej. Ida Heyermans dezen oproep heusch nog niet zoo kwaad, al erkent zij de gevaren van verkeerde menging der jongeren. „Zelfregering der leerlingen in alles, waar dit mogelijk is, overlage tusschen hen, die les geven en hen, die les krijgen, kan slechts de school doen wor-

den tot een oord, waar de jongeren gelijk planten zijn, die zich zelf omhoog werken tot het licht", schrijft zij. Toch vindt ze dien zin van: „Neemt besluiten tegen allen, die u om den broode minderwaardig geestesvoedsel verstrekken" enz., bedenkelijk.

Ik zou echter willen vragen: „Zijn onze jongens en meisjes nog kinderen of zijn ze al groote menschen? Bemerken wij, ouderen, niet honderdmaal op een dag, hoe onoordeelkundig ze kunnen redeneeren, hoe dwaas vaak hun principes zijn en hoe weinig steekhoudend hun betoogen. Moeten we ze dan in hun jeugd al belasten met de verantwoordelijkheid van hun eigen opvoeding?

Zullen wij in den ijs tijd moeten delibereren met leerlingenvergaderingen of het wijselijk en geraden is ze nog een dag vrijaf te geven? Wat maakt de jeugd zoo heerlijk frisch en genietbaar? — dat is juist hun leven bij 't oogeblik, ze denken nog niet aan een verre toekomst, waar wij groote menschen altijd bij leven. Vacantie als er ijs is? Wel zes dagen in de week zouden zij 't willen hebben..... wie heeft er ooit genoeg van, om met dansende oogen vol ingehouden pret te zwieren over de gladde ijsvlakten? Waar blijven wij ouders — dat vraag ik mij ook af — kunnen wij niet zorgen voor de belangen van onze kinderen? Eilieve! laat de leeraren maar eens klappen uit de school en vertellen met hoeveel onnavolgbaar geduld ze ons, ouders, dikwijls te woord staan, en in den treure ons gezeur over ons dierbaar Pietje of Jantje aanhooren.

Daar bekruipt me dikwijls zoo'n vrees, een vrees die zijn koude hand op mijn hart legt. Jaren en jaren geleden heeft de bekende Duitsche geleerde F. Bettex geschreven: „Als aanhangsel en natuurlijk gevolg zal het feminisme ons het infantisme brengen en de geëmancipeerde vrouw zal door een nog geëmancipeerder kind beheerscht worden. Het Woord Gods eischt krachtig en duidelijk de achting van de jeugd voor de ouderen, en beschouwt het heerschen der jeugd als een zware ramp voor een land: „En ik zal" — dreigt Jehova — „jongelingen stellen tot

hunne vorsten, en kinderen zullen over hen heerschen en de jongeling zal stout zijn tegen den oude." Jesaja 3, vers 4 en 5.

Van een scholierenraad in de school, naar een kinderraad in een huisgezin..... wel..... ce n'est qu'un pas!

En nu moet ik nog over een zeer nieuwe opvatting vertellen. In het serieuze blad „Leven en werken", schrijft een dame over een kant van 't vrouwen-
Leven en Werken. vraagstuk, die nog nooit
Maandblad voor naar voren is gebracht en
Meisjes en Vrouwen. die zij het belichten zeer
Febr.-afl. waard vindt.

„Het is niet goed" — constateert zij — „dat de tegenwoordige vrije vrouw een van haar beste gevoelens, haar ware vrouwelijkheid angstvallig verbergt, zoo niet verloochent. Ik geloof dat de vrouw pas waarlijk en volkomen vrij zal zijn, als zij ook de vrijheid zal hebben zichzelf een man te kiezen. Dan pas zal het vrouwenvraagstuk de wereld uit zijn."

„Laten wij toch bij ons zelf en bij onze kinderen de gedachte aankweeken, dat het niet dwaas en niet verkeerd zou zijn, als man en vrouw hierin gelijke rechten hadden."

Zij weet wel, de schrijfster, dat vele menschen zullen zeggen, dat het nu eenmaal volgens de natuur is, dat de man om de vrouw „werbt", maar zij beroept zich op Maeterlink, die het een plicht van den mensch vindt, om zich boven sommige natuurwetten te verheffen.

Deze gedachte is bij haar opgekomen door wat er gebeurde op een bijeenkomst van volwassen meisjes en jonge vrouwen. Een aardig jong ding zong liedjes met begeleiding van haar gitaar. Ze zong van allerlei Schotsche, Engelsche en oud-Fransche, eindelijk een wiegeliedje van Hullebroeck. Bij het refrein: „Ik mag er zoo graag dodeinen" schoot een snelle, verradelijke blos in haar wangen en ze boog het hoofd wat dieper over de gitaar, met de vele, vele linten om haar gezicht te verbergen..... „Was misschien de diepe oorzaak van het pijnlijke kleurtje het bewust geworden verlangen naar man en kind, en de angst dat dit tot

lied geworden verlangen door de wereld zal worden opgemerkt en bespot?"

Tot zoover S. P. A.—R. in „Leven en Werken”.

Ik maak mij over deze nieuw opduikende levensbeschouwing niet bijster ongerust, ik geloof niet, dat vele vrouwen zóó ontrouw zullen worden of kunnen worden aan de haar van God in geschapen natuur. De liefde van den man tot de vrouw en van de vrouw tot den man is een schoone gave Gods aan zijne menschheid. Ik laat Bettex nu nog maar eens even aan het woord komen, waar hij zegt: „Hoe zij het leven verfraait, hoe zij den mensch boven zijn aangeboren zelfzucht verheft en hoeveel groots en schoons zij reeds tot stand heeft gebracht behoeft niet bewezen te worden. Het schoone en goddelijke dezer liefde is, dat zij een aan de geheele menschheid verleende gave is, die niet van ontwikkeling of beschaving, van wetenschap of vooruitgang afhangt. Trouw en krachtig en waar beminden de Egyptische en de Scytische, de Germaansche en de Keltische in het donkere woud en in de primitieve hut, de Tascalanische en de Indiaansche, de vrouwen in Tartarije, China en Indië, van Odysseus en Penelope, Hector en Andromache, Frithijof en Ingeborg, Siegfried en Kriemhilde, tot Herman en Dorothea toe.”

Altijd is het geweest de vrouw, die gewonnen wilde worden, en de man, die ter overwinning uitging. Zullen wij nu in eens deze van God in ons gelegde natuurwetten willen veranderen — wij, arme, ijdele, onwetende zondaars, die altijd denken, dat we weer een nieuwe winstgevende levenswijsheid zullen uitvinden? Ik zou denken, wij doen het niet ongestraft.

Maar — zal menigeen mij tegenvoeren — de vrouwen zijn anders geworden dan vroeger, de nieuwe meisjesopvoeding heeft een gansch ander soort vrouwen ten tooneele gevoerd. Ariette in de „Groene Amsterdamer” teekent ons met haar fijne opmerkingsgave en vaardige pen, wekelijks een van de nieuw opduikende vrouwentypen. Het best geschilderd is wel die van het type,

*De Groene
Amsterdamer.*

dat wij kennen als intellectueel meisje.

„Ze is niet knap en accentueert haar gebrek aan schoonheid met een slordig kapsel als een ragebol of een rattennest, maar haar gezicht is verstandig en heeft daardoor aantrekkelijkheid.

„Ze draagt 's zomers katoenen en 's winters flanelen overhemd, blouses, rokken die slordig hangen, zwarte kousen, een slobberige, wijde mantel en een sober rond hoedje.

„Ze loopt gejaagd met dictaten en boeken, van cursus naar college. Haar handen zijn fijn nerveus, niet bijzonder gesoigneerd, op straat geschoeid, als het toeval wil, dat er handschoenen in haar mantelzak zitten.

„Ze draagt weinig of geen sieraden en nooit iets dat van slechten smaak getuigt.

„Haar gang is slordig, een beetje gebogen, druk, haastig, zonder attentie voor haar omgeving.

Ze praat graag en veel, neemt alles pijnlijk ernstig en filosofisch op, en opereert op ieder luchtig gezegde met de ernst van een biechtvader. Haar conversatie is sterk gedocumenteerd en doet een ietsje betweterig aan.

„Ze verschijnt op zware concerten en bij klassieke tooneelvoorstellingen in een wit zijden blousje zonder coquetterie en een zwarte rok, die netjes hangt.

„Ze woont in kamers, waarvan ze den wansmaak van de verhuurster niet heeft kunnen overwinnen. Aan den wand hangen portretten van Beethoven, Hegel, Nietzsche, Freud, Darwin of andere grooten. Ze troont er achter een met veel boeken beladen schrijfbureau, dat voor haar te groot en te gewichtig schijnt. Op tafel, met een servet ten deele gedekt, staat een bordje met een mesje, een botervlootje, een jampotje of een schaalje met kaas en een broodzak. Het mooiste kamersieraad is haar boekenkast.

„Zoo leeft het type studeerend meisje, meisjesstudente of werkster voor een middelbare acte.

„Naar alle zijden slaat ze haar verstandelijke geest uit om geleerdheid te verzamelen en wetenschap. Ze weet over filosofie, toonen dichtkunst, schilderkunst, Boedhisme en Christendom mee te praten. Ze hunkert steeds

naar meer en begraaft onder al die geleerdheid de mildheid van haar leven en hare natuurlijke verlangens. Tot er iemand komt die met haar licht eigenwijzen didactischen toon spotten kan, en door de moeizaam verzamelde schat weet heen te dringen en de snaren weet te raken van haar in geleerdheid bedolven gemoed. Voor hem glijdt de wijsheid weg als een stapel sneeuw van een schuin dak, waarop de zon schijnt.

„Dan engageert ze zich en wordt een verstandige vrouw.”

Of Ariëtte nu gelijk heeft, dat elk intellectueel meisje, als het huwt, een verstandige vrouw wordt, weet ik niet. Ik heb wel hooren verluiden van groote krachtsinspanning en van haast bovenmenselijke energie van wie weer moet wennen aan het geregelde huiselijke leven en aan het steeds wederkerende bezig moeten zijn met kleine besommeringen, die het lichaam afmatten en den geest ledig laten. Als men jaren voor zich zelf en met zich zelf heeft geleefd, valt het niet mee, om de kunst aan te leeren om altijd zelf achteraan te komen en eigen belangen maar altijd over het hoofd te zien.

Er zijn prachtige uitzonderingen!..... Ook ben ik niet tegen het studeeren der vrouw. Ik ben het ook lang niet eens met het stukje in „Martha”!..... Oef! hoe scherp is deze

Martha.
Maandblad gewijd
aan de belangen
onzer jonge
dochters.

Redactie:
Ds. J. J. Berends
(Maassluis)

en
Ds. F. W. Sluyter
(Maassluis).

Christelijke pen. En zou de redactie het nu met deze beschrijving eens zijn?..... vraag ik mij af. Over de moderne vrouw schrijft de eene of andere anonymus: „De vrouw van den nieuwen tijd draagt onder meer de volgende merkbare kentekenen: „hooge hakken, stijve beenen, kleederen die van boven en van beneden te klein zijn, mannelijke idealen, en dat zij niet zalig is in kinderen te baren, hoewel de Schrift zegt dat zij dit wel is..... De nieuwe tijd is een alles behalve plezierige tijd, een tijd van enkel mannen, van vrouwelijke mannen en van mannelijke vrouwen. (Waar zou anonymus toch wonen?) Ge kunt er niet zonder huivering aan denken. Ai-mij!

wat is reeds een huis zonder vrouw. Maar wat zal een wereld zonder echt vrouwelijke vrouwen zijn, zonder vrouwen, zooals zij er vroeger in menigte waren, en zooals ze er gelukkig ook nu nog zijn, maar in steeds minderend aantal?

„Een vrouwelijke conducteur, een vrouwelijke brievenbesteller, een vrouwelijke professor, wij moeten ze verdragen, gelijk wij onder den naam van „nieuw” zooveel leelijks moeten verdragen, maar ge kunt er op den duur niet naar kijken, zonder door een gevoel van onlust te worden bevangen.” (Wat hoop ik van harte dat Mej. Professor J. Westerdijk die aflevering van „Martha” niet in handen zal krijgen?.....)

Maar laat ik liever eindigen met uwe aandacht te vestigen op de mooie, gloed-

De Evangelische volle woorden, geschreven in
Frauenzeitung. de „Evangelische Frauenzei-
Januari 1919. tung”, door Paula Mueller.

Als zij eerst herdacht heeft de vreeselijke tijden, die achter de Duitse vrouwen liggen, dan zegt zij: „Gode zij dank, dat wij onzen arbeid hebben, den arbeid, die op ons wacht. We hebben niet om te zien en te klagen, vóór ons ligt de plicht. Wij mogen, wij moeten handelen, we moeten deelnemen aan den strijd, die ons opgedrongen werd. Nu wij het kiesrecht ontvangen hebben, moeten wij ons klaarlijk bewust worden van de groote verantwoordelijkheid, nu wij in het politieke strijdperk tot deelname aan den strijd geroepen worden; moeten wij zorgen voor politieke rijpheid en vaardigheid. Wij moeten mannen en vrouwen afvaardigen, die onze evangelische kerk in stand willen houden en willen opkomen voor de Christelijke opvoeding van onze jeugd. Een vernieuwing van ons volksleven hebben wij hard noodig. Misschien zal het diepe gevoel van verantwoordelijkheid, waarmede wij onze stem zullen uitbrengen, daartoe meehelpen. God helpe de Duitse vrouwen daartoe!”

A. v. H.—S.

CHRISTELIJK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR^e VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPEN-
HORST-DE GAAY-FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT,
N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS, (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER,
J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH,
H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMAN, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVER: E. J. BOSCH JBZN., BAARN.

Uit de Heilige Schrift. VAN HARTE VERGEVEN.

.... Indien gij niet van harte vergeeft
een iegelijk zijnen broeder zijne misdaden.
Matth. 18 : 35.

Gelijk de bladeren van de boomen, alzoo verschillen de karakters der menschen. We onderscheiden vierderlei hoofdvormen, het is waar, en we zien dan ook in groote lijnen een dezer temperamenten domineeren in ons zelf of in hen, die ons omringen, en toch, hoe duizendvoudig verscheiden is de aard der menschen, hoe vaak vergissen we ons in de beoordeeling van iemands karakter. Ja vinden we soms niet gansch verschillende hoofdkaraktertrekken in ons zelf terug?

Ons karakter, ons temperament te leeren kennen eischt ernstige zelfstudie, en deze studie maakt ons klein en zondig in eigen oog.

Hoe menigmaal denken we, dat we vurig zijn en beheerscht ons geestelijke traagheid, hoe vaak meenen we, dat liefde ons bezielt en sluimert de haat op den bodem der ziel, een in ons beseft voorbijgaande gemoedsbeweging heeft toch hare grijparmen uitgestrekt op den bodem des harten.

Daarom spreekt de Heere Jezus van het „van harte vergeven”. O, er zijn menschen die met een glimlach een beleediging voor een compliment opnemen, of met een ijskoud gelaat zich van een wezenlijken of denkbeeldigen vijand afkeeren. Er zijn karakters die opvliegen en aan het schelden slaan, er zijn temperamenten die elk schamper woord laten zakken in de diepte der ziel. En dan moeten we niet altijd denken, dat de lacher het scherpe woord niet voelt, dat de uiterlijk onverschillige werkelijk van marmar is, dat de hartstochtelijke, na het uitblaffen van zijn ergernis nu ook geheel over zijn toorn heen kwam, en dat hij, die als een zwaren steenlast de beleediging meedraagt nu ook werkelijk de onverzoenlijke genoemd mag worden.

O, dat hart, dat diepe hart. Dat licht en weent, duldt en scheldt, afweert, klaagt en jammert, nederig is en trotsch tegelijk. Dat

diepe hart, zich soms zelfs niet weerspiegellend in het oog, diep in het binnenste van den mensch.

Wij kennen elkaar niet, onzen lieven, onze kinderen, onze omgeving niet, ook al denken wij, dat we hen doorgronden.

Een is er, de Schepper van het hart, die Zijn kunstwerk volkomen kent.

* * *

En die Eene, van Wien de Heilige Schrift getuigt: Hij had niet van noode, dat iemand getuigen zou van den mensch, want Hij zelf wist wat in den mensch was, vermaant ons „van harte te vergeven”.

Er is velerlei terging, belediging, schamperheid en grofheid in de wereld. Een gevoelige ziel wondt zich vaak aan allen kant, waar een grover besnaarde ternauwernood iets voelt. Er zijn ongrijpbare verdrietelijkheden, die je niet tegenspreken, niet bestraffen, niet ontgaan kunt, waarop ge in woorden geen antwoord weet, of als je het weet, dat toch niet geven moogt.

Dan is het of het benauwend gewirwar van woekerplanten je over het hoofd groeit, of je machteloos in een net zit, dat je niet weg kunt scheuren.

Het zijn de menschen niet altijd, die je dit leed aandoen, het zijn de wortels der bitterheid die hun fijne vezels uitslaan, diep, diep in het hart.

Om los te komen uit dezen strik is er slechts één middel „het van harte vergeven”. Van harte. Niet met woorden, gedachten, redeneeringen, maar met liefde. De liefde, die niet zich zelve, maar den Heere zoekt.

* * *

Die liefde leert het menschenkind zijn heele zielsbestaan aan den Heere toe te vertrouwen opdat Zijn wil geschiede en Hij in alles geëerd worde. Die liefde leert anderen met

geduld te dragen, aangezien God en de mensch ons zooveel vergeven wil. Die liefde leert ons eigen onvolkomenheid zien, onze eigen onwil om terecht te worden gewezen, die liefde leert, ons zelf ten diepste te vernederen en anderen uitnemender te achten.

Hoe geestelijker het kind van God wandelt, hoe minder pijn hem het vleesch kan doen. Dan zoekt hij het welgevallen der menschen niet meer, vreest niet anderen te mishagen, doch jaagt evenmin onmin en onvrede na.

De liefde Gods leert alleen „van harte te vergeven”. God is de Rechter, die het verborgene doorspeurt, die vriend en vijand kent, die den schuldige en onschuldige oordeelen zal. Nu en in den dag der dagen.

De ijdele zucht om menschen te behagen moet worden gedooft in het hart van Gods kind, en de liefde tot den naaste, die alles verdraagt, zal alle ergernissen uitbannen, doet ons een gerust en stil leven leiden.

God weet, wat wij niet weten en Hij kastijdt vaak door menschen die ons pijn doen en wonden. Wij worden beledigd, bedroefd en geërgerd en wij verdrieten door woord en daad weer anderen, al is het soms onbewust.

God vergeeft ons alle zonden. Hij, de Hemelsche Vader, stelt zijn vriendelijk Vaderhart open, ook voor het kind dat Hem verliet.

Roepen we dan 's Heeren barmhartigheid in over onze strijdende, vaak in de engte gedreven ziel. Roeie Hij uit ons hart alle verbittering, toorn en twist en ongeduld en argwaan en gemis aan zuivere liefde.

„Van harte vergeven.” Dat heeft ons God in Christus gedaan. Zoeke dan onze ziel den vrede van Jeruzalem, den vrede der broederen en zingen wij:

De boosheid kleeft ons altijd aan,
Wie onzer zou voor U bestaan,
Had Jezus niet voor ons geleëen?
Wij schelden kwijt die ons misdeën.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

De dagen van het Christelijk Sociaal Congres liggen weer achter ons. In een afzonderlijk artikel in dit blad wordt ons het vele goede, dat de samenkomsten boden, opgesomd. Het is een zeer leerzaam Congres geweest, vooral voor de Christenvrouw, die, zooals Mej. Kleyn het uitdrukte, een tekort niet aan vrijheid maar aan kennis gevoelt. De belangstelling, die de vrouwenvergadering ondervond, getuigde van den drang om gezamenlijk iets tot stand te brengen in het belang der vrouw, die, als zij het actief stemrecht heeft, meer dan ooit voorlichting zal behoeven. Daar is gewezen op de noodzakelijkheid om door brochures kennis te verspreiden, om ook de arbeidersvrouwen door populaire blaadjes te bereiken en over de wenschelijkheid om te komen tot de oprichting van een centraal bureau, waar studiekringen omtrent de bestudeering van maatschappelijke vraagstukken inlichtingen kunnen verkrijgen. Voorlichting is dringend noodig en het bureau zal zich in verbinding hebben te stellen met deskundige personen. Om deze voorstellen nader uit te werken is het vrouwencomité van het Sociaal Congres gecontinueerd en de wensch uitgesproken, dat dit in September met definitieve plannen voor den dag zal komen.

Reeds lang gist het in de wereld der Christenvrouwen; laten wij hopen dat het gehouden Congres meewerkte om iets *blijvends* tot stand te brengen.

Niet alleen het Congres bracht leven; in verschillende vrouwenkampen kwam in de laatste maanden reeds beweging.

Acht en negen Januari werd op Hardenbroek bij Driebergen een conferentie gehouden van verschillende vereenigingen van Christenvrouwen, die behoefte gevoelden aan

meerdere samenwerking. *Prof. Dr. Ph. Kohnstamm* sprak over het verschil tusschen philanthropisch en sociaal werk. In de bespreking die hierop volgde werd als algemeen gevoelen uitgesproken, dat ook het werk, dat samen aangevat zou worden, sociaal werk zou zijn. Men wilde trachten te komen tot de oprichting van een Centraal Comité. Deze plannen werden op een tweede vergadering, op 5 en 6 Maart te Driebergen uitvoeriger behandeld, en een voorloopig comité gekozen. „In aansluiting met hetgeen als doel der samenwerking gesteld was, werd genoemd het zich op de hoogte stellen van de positie van de vrouw in de hedendaagsche maatschappij en de taak die de Christenvrouw hierin heeft, en gegevens te verzamelen voor het aanvangen van de sociale taak der vrouw.”

Tegenover het alom waargenomen verlangen der vrouw om hare taak, straks aan de stembus, waardig te vervullen, doet de vraag van *Mej. M. te B.* aan de redactie van dit blad, een weinig vreemd aan. *Mej. M.* vraagt ons of wij vóór vrouwenkiesrecht zijn. „Voorheen”, zegt de schrijfster, „werd van Christelijke zijde het vrouwenkiesrecht voorgesteld als in strijd met ons Christelijk beginsel. Indien het werkelijk in strijd is met Gods Woord is het noodzakelijk, dat zulks steeds uitkomt in alles wat er van Christelijke zijde over geschreven wordt. Natuurlijk spreekt het vanzelf, dat indien er vrouwenkiesrecht komt, ook wij klaar moeten zijn, maar dat ontnemt ons niet de verplichting er tot het uiterste tegen te strijden als het in strijd is met den Bijbel.”

Deze redeneering is niet logisch. Wanneer het stemrecht van de vrouw tegen Gods Woord is, mogen wij *nooit* stemmen, ook niet als het vrouwenkiesrecht wordt gegeven. Dan moeten wij liever boete betalen of in de gevangenis gaan dan iets tegen 's Heeren ordonnantie doen.

Zóó staat de zaak echter niet.

Dr. Kuyper schrijft in „De Standaard” van 28 Juni 1918 over personen die protest aantekenen tegen den eisch, dat, indien het vrouwenkiesrecht komt, het ook zonder uitzondering aan de vrouwen geschonken zal worden.

In een driestar „*Doelloos protest*” lezen wij: „Nooit en nimmer, zoo schrijft men dan in zijn protest, mag de vrouw voor het Parlement mee kiezen. Zulks toch is van God verboden.

Juist op die laatste conclusie nu komt het aan, doch juist daarvoor bleef nog altoos het bewijs uit.”

Jarenlang is de zaak van het vrouwenkiesrecht door theologen en christelijke politici onderzocht en merkwaardig is dat geen autoriteit heeft kunnen bewijzen, dat het vrouwenkiesrecht tegen Gods Woord ingaat.

De kwestie is dus anders dan Mej. M. haar stelt.

In hetzelfde „Standaard”nummer zegt de schrijver, dat er tal van gevallen zijn, waarin de vrouw in de plaats van den man treedt, en zich als plicht ziet opgelegd, wat anders eeniglijk voor rekening van den man komt. En op de vraag, wanneer dit recht van de vrouw kan doorgaan, antwoordt de auteur: „wanneer de noodzaak van het leven hiertoe dwingt.”

„Dit nu heeft metterdaad plaats, indien er stemrecht ook voor de vrouw wordt ingevoerd.”

Men mag de komst van het vrouwenkiesrecht met gejuich tegemoet gezien dan wel min of meer droef er onder gestemd zijn, het feit, dat het actief stemrecht komt, maakt dat wij ons moeten voorbereiden om onzen plicht zoo goed mogelijk te volbrengen. Hierover is de achthoofdige redactie van dit blad het eens. En zij wekt hare lezeressen op om, indien zij daartoe gelegenheid hebben, zich zelve te ontwikkelen. Voor zoover dat in haar vermogen is, zal de redactie gaarne voorlichting geven als deze gevraagd wordt.

In de *Nationale*, staatkundige gids, het weekblad van de *Vrij Liberalen*, geeft *Anna Polak* interessante mededeelingen over het vrouwenkiesrecht in Europa, in een artikel, getiteld: *Verrassingen en teleurstellingen*. Enkele bijzonderheden willen wij daaruit meedeelen.

„Wie zou gedacht hebben”, vraagt de schrijfster, „dat de *Luxemburgsche* vrouwen eerder politiek mondig zouden worden ver-

klaard dan de Nederlandsche? Toch heeft de Kamer aldáár reeds 5 Februari l.l. met 34 tegen 11 stemmen het wetsvoorstel tot invoering van actief en passief vrouwenkiesrecht aangenomen.”

„Hebben onze *Joodsche* burgeressen ooit gedroomd, dat zij door practisch *Zionist* te worden en naar *Palestina* te trekken, vroegde politieke medezeggenschap zouden verwerven? Toch — de *Zionistische Commissie*, die met toestemming der Engelsche regeering naar *Palestina* wordt gezonden, heeft verkiezingen uitgeschreven voor de constitueerende vergadering der Joden aldaar, waarbij het kiesrecht is toegekend aan alle Joden van beide geslachten, die 20 jaar oud zijn geworden. Verkiesbaar is ieder ten minste 24-jarige, die Hebreuwsch kan lezen, spreken en schrijven.”

De *Amerikanen* zijn minder vooruitstrevend in dit opzicht. In de Senaat was de wijziging van een enkel grondwetsartikel aanhangig, waarbij alle vrouwen in de geheele Unie met ééne slag kiesbevoegd zouden worden verklaard. Den 10en Januari 1918 werd dit voorstel in het Lagerhuis van het Federale Parlement aangenomen met ééne stem meerderheid. En begin Febr. l.l., juist 13 maanden na de aanneming in eerste instantie, is het voorstel in den Senaat *verworpen*.

Over den uitslag der verkiezingen in *Engeland* hebben wij reeds vroeger geschreven. Van de 16 vrouwelijke kandidaten werd slechts ééne gekozen en deze is eene *Sinn Feinsche*, die niet eens zitting in het Parlement neemt.

Geheel anders is het — ook *dit* zou niemand een jaar geleden hebben voorspeld — in *Duitschland* gegaan. Daar hebben niet minder dan 36 vrouwen zitting in de Nationale Vergadering, en wel 18 meerderheids-socialisten, 6 leden van het Centrum (Katholieken), 5 democraten, 3 onafhankelijke socialisten, 3 leden der Duitsch-Nationale Volkspartij en 1 lid der Duitse Volkspartij.

Met uitzondering van de heftige *Luize Zeltz*, onafhankelijk socialiste, treden de vrouwelijke parlamentsleden vooralsnog bescheiden op. Toch zijn er vooraanstaande

personen bij, als *Dr. Gertrud Bäumer* en *Dr. Alice Salomon*, presidente en vice-presidente van den Duitschen Vrouwenraad, *Dr. Marie Baum*, vroeger advocate, tegenwoordig directrice van de school voor Maatschappelijk Werk te *Hamburg*. Naast deze, niet alleen gestudeerde, maar ook wetenschappelijk niet onbeteekenende vrouwen, heeft zitting een *Johanna Reitze*, die vóór haar huwelijk dienstmeisje te *Hamburg* en arbeidster in een kunst-drukkerij is geweest, een *Anna Simon*, die vroeger machinenaaiester was, beide leden van de partij der meerderheidssocialisten. Voorts verscheidene onderwijzeressen en leeraren.....

Ook in verschillende „*landdagen*” zijn vrouwen gekozen. In de *Badensche* Nationale Vergadering niet minder dan 9, waaronder 1 lid der burgerlijke partijen, de democrate *Marianne Weber*, vrouw van den econoom Max Weber, en zelf bekend schrijfster en sprekerster. In de *Pruisische* Constituante zijn de vrouwen nog sterker vertegenwoordigd dan te Weimar, vooral wat de meerderheidssocialisten betreft. Onder de Duitse democraten heeft zitting de eenige dochter van Minister *Dr. Friedberg*, met haar vader en haar man.

Ook in verscheiden *gemeenteraden* deden vrouwelijke afgevaardigden haar intocht. In den *Duisburgschen* Raad werden 4 vrouwen gekozen: 2 sociaal-democratische huismoe- ders, en 2 onderwijzeressen, waarvan de eene democrate is en de andere Centrum-lid.

Trouwens, ook in *Engeland* werd bij de dezer dagen, gehouden verkiezing voor den „*London County Council*” het aantal vrouwelijke leden van 2 tot 8 uitgebreid.

Wat het vrouwenkiesrecht betreft, komen *Frankrijk* en *België* achteraan. Het eerste land neigt nu eindelijk tot invoering van vrouwenkiesrecht voor de *gemeenteraden*. *Clemenceau* heeft zich daarvóór, althans niet tegen verklaard. Maar vóórdat de Fransche vrouw het *parlementaire* kiesrecht heeft veroverd, zal nog menige slag moeten worden geleverd, zegt *Anna Polak*.

Uit *België* komen de meest tegenstrijdige berichten. Vermoedelijk bevat het bericht van

26 Februari waarheid, dat de socialistische federatie van *Charleroi* zich *ten nadeele* van het vrouwenkiesrecht heeft uitgesproken.

In *Nederland* zelve komt, zooals wij weten, eerst ná de belastingwetten, het *voorstel-Marchant* in de Tweede Kamer in behandeling.

Dat het huidig Ministerie niet afkeerig is van samenwerking met vrouwen getuigt o.a. 't geen Minister *Aalberse* meedeelt in de *Memorie van Antwoord* over de begroting van zijn Departement, dat hij er geenerlei bezwaar tegen heeft, ook vrouwen voor te dragen voor het lidmaatschap van den in te stellen Hoogen Raad van Arbeid.

Minder mild in hare opvatting tegenover de prestaties der vrouw toonden zich de leden der „*Beurs* voor den *Diamanthandel*”. In eene vergadering, waar het voorstel ter sprake kwam ook vrouwen toe te laten tot het lidmaatschap der *Beurs*, kon men na heftige discussie, niet tot eene oplossing komen. Op een later gehouden vergadering werd met 238 tegen 52 stemmen besloten geen vrouwen toe te laten.

Gaan wij ten slotte met onze gedachten nog even naar *Parijs*, waar de vredesconferentie o.a. ook bijgewoond zal worden door *Mejuffrouw Tsjeng*, de eerste vrouwelijke advocaat in *China*, in hare kwaliteit van verslaggeefster van de „*Associated Press*”.

Wilson is weer teruggekeerd in *Parijs*. De rapporten van de verschillende commissies zijn op een enkele uitzondering na klaar gekomen. Thans moeten de voorwaarden vastgesteld, waarop aan de *Middenrijken* een voorloopige vrede zal worden aangeboden. De vijand wordt buiten deze bespreking gehouden, zwaar zullen de eischen ongetwijfeld zijn. Toch zal men voorzichtig moeten wezen, want *Duitschland* heeft nu reeds verklaard in geen geval het *Rijnland* zich te zullen laten ontnemen.

Het *Bolsjewistisch* gevaar is nog lang niet onderdrukt, zijn krachtigste bondgenoot is zeker de voedselnood. Gelukkig dat er eindelijk een overeenkomst gesloten is, waarbij aan *Duitschland* voedsel zal worden geleverd tot aan den nieuwen oogst.

Ook in de landen der overwinnaars wordt zeer naar den vrede verlangd. Thans reeds blijkt de onmogelijkheid om den vijand alleen alle onkosten van den oorlog te laten dragen. Nieuwe en zware belastingen zullen overal moeten worden geheven en de ontevredenheid uitte zich reeds in *Frankrijk*, waar de Regeering nauwelijks een meerderheid voor haar belastingplannen kon krijgen. In *Engeland* bleek uit tusschentijdsche verkiezingen, dat de partij van Lloyd George aan invloed verliest.

Het staat te betwijfelen of er van den Volkerenbond veel terecht zal komen. *Frankrijk*, nog pas zoo ernstig geteisterd, voelt weinig voor ontbinding van zijn groot leger.

Italië treedt nog het meest kras op. Het komt met eischen, wil *Fiume* als buit aan Oostenrijk ontfutselen en stelt den confereerende regeeringen een ultimatum, dat hierop neerkomt: zoo ge niet in mijn roof bewilligt, verschijn ik niet meer ter conferentie.

Ook tusschen Italië en Servië hokt het.

Meer dan ooit is de vraag gewettigd:

Zal de vredesconferentie werkelijk den begeerden vrede brengen of zal zij slechts de kiemen voor een nieuwen oorlog zaaien?

A. D.

Vragen van den Dag.

HET TWEEDE CHRISTELIJK-SOCIAAL CONGRES.

Zooals groote gebeurtenissen hun schaduw plegen vooruit te werpen, hadden a.s. bezoekers van het 2de Chr. Sociaal Congres dit letterlijk „zien” aankomen. Niet alleen de toegezonden bewijzen van lidmaatschap, doch een lijvig boekdeel „Referaten” wekten op om zooveel mogelijk van die 4 congresdagen, 10—13 Maart, te Amsterdam, bij te wonen.

Al liggen er 27 jaar tusschen het eerste en

het tweede Sociaal Congres en kan men dus moeielijk beweren, dat het Christen-publiek daarmee wordt overladen, toch was niet ieder lid in staat om alles bij te wonen. Maar die afwisseling in het publiek was weinig merkbaar.

Iederen dag opnieuw zat de zaal vol en waren de gespannen aandacht en levendige gedachtenwisseling een doorslaand bewijs, hoe gelukkig de keus van onderwerp en spreker was geweest.

Dit gold al dadelijk voor den eersten dag, toen de openingsrede van den Voorzitter, Prof. Mr. P. A. Diepenhorst, door zes excellenties werd opgeluisterd. Voor de Wijdings-samenkomst des Maandagsavonds, waar een 3-tal predikanten optrad, was de Nieuwe Kerk op den Dam dicht bezet.

Dr. F. van Gheel Gildemeester meende in den nood der tijden de roepstem te hooren: „Christenen van alle Kerken, vereenigt U ter verdediging Uwer heiligste goederen” en wekte op om met blijden moed de toekomst tegen te gaan.

Dr. P. van Wijk wees er op, hoe bij slechte economische toestanden het zieleleven verstompt en het hoogste in den mensch niet tot zijn recht komt. Laten wij eigen en anderer ziel toch waardeeren, dan zal er meer samenbinding zijn in het maatschappelijk en politieke leven.

Dr. K. Dijk gaf als lijnen voor ons sociaal leven: „Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en Zijne gerechtigheid en al deze dingen zullen U worden toegeworpen. Gods recht zwaaiet den scepter en langs dien weg vinden de vraagstukken van brood en spijze hun oplossing. Laat de Chr. Sociale beweging niet alleen negatief front maken tegen de revolutie, maar laat ons zoeken Gods gerechtigheid ook in deze vraagstukken te doorzien.

Op den 2den dag van het Congres is de vrouwenvergadering gehouden. De belangrijke referaten „De vrouw in het beroepsleven”, die Woensdag volgden, sluiten wel in zooverre hierbij aan, dat ik deze thans uitvoeriger wil behandelen, al gaat dit ten koste van veel belangrijks, dat het Congres ter overpeinzing meegaf.

Om uit dat vele maar een greep te doen: „De verhouding tusschen overheid en bedrijf in verband met den landbouw” en ook „met den middenstand”, „zedeloosheid”, „Zondagsrust”, sociale voorzorg en barmhartigheid”, „het loonvraagstuk”, „drankbestrijding” en „maatschappelijke organisatie” zijn onderwerpen, die werden ingeleid en besproken in debat.

Al had men het zóó verwacht, de goed gevulde zaal van het Nutsgebouw deed weldadig aan. Het was een aangenaam gezicht, zich met zoovelen saám te weten, die voor een gemeenschappelijk doel bijeen waren.

Er was iets huiselijks door de vele bekenden, die elkaar begroetten, maar de kathedraal naast de bestuurtafel hield den ernstigen toon er in. Precies op tijd hanteerde Mevr. Havelaar—van Beek Calkoen haar presidentshamer, om na een kort begroetend woord de vergadering met gebed te openen.

Mej. Dudok van Heel kreeg nu het woord voor haar referaat: „De vrouw in dienst der barmhartigheid”.

Hier sprak iemand, die het werk der Chr. barmhartigheid van nabij kende en zichzelf daaraan had gegeven.

Zij beschreef de Chr. barmhartigheid als nooit bevredigd, nooit voldaan en noemde dit zelfs haar kenmerk.

Barmhartigheid heeft ten allen tijde vrouwen bezielde tot haar taak. Tabitha, Catharina van Siena, Elisabeth van Thüringen zijn op zichzelf staande figuren, maar in de kloosterorden vinden wij de eerste organisatie op dit gebied.

Na den 30-jarigen oorlog vinden wij in Frankrijk vrouwelijke leeken in dienst der barmhartigheid.

De door de „Confrérie de la Charité” opgeleide „Filles” geven zich voor 't werk van ziekenverpleging, en verzorgen verlaten kinderen en vondelingen.

Gebed en meditatie raken op den achtergrond, de praktijk komt in eere.

Bij de Protestanten zijn de kinderbewaarpplaatsen in 1779 in Duitschland de eerste sporen van dien arbeid.

Amalia Sieveking hervormt tijdens de

cholera-epidemie het Hamburgsch ziekenhuis en sticht het moederhuis.

Overal treedt nu de vrouw naar voren.

In Engeland richt Hannah More scholen en vereenigingen op; Elisabeth Fry onderneemt de zorg voor de gevangenen, Florence Nightingale hervormt de ziekenverpleging.

Thans eerst wordt de waarde erkend van het werk der vrouw in den dienst der barmhartigheid en komen de Diaconessenhuizen tot grooten bloei.

Holland neemt onder leiding van Ds. O. G. Heldring een geheel nieuwen tak van arbeid ter hand, het werk onder de gevallen, waaraan ook Mevr. Butler haar leven wijdt.

De stichting van het Asyl Steenbeek wordt de aanleiding tot heel het groot arbeidsveld, dat in de Heldring-gestichten tot zijn recht komt.

Daar arbeiden nu 80 vrouwen aan de verzorging van circa 500 vrouwen en kinderen. In het geheel werden 9540 personen verpleegd.

Met eene opwekking tot volharding in het toevertrouwde werk, ook in deze moeilijke tijden, eindigde het referaat, dat vooral door den toon van warme genegenheid voor eigen omgeving, tot jaloerschheid verwekte. Waar echter het aantal vrouwen, dat in Zetten in dienst der barmhartigheid werkzaam kan zijn, uiteraard beperkt is, drong zich de vraag op: Hoe kunnen zij, die zich geven willen, werk vinden, dat haar noodig heeft?

Mej. v. Eysselstein sprak zeker namens velen, toen zij die vraag stelde. Door de zeer beperkte salarissen, die de Chr. philanthropie beschikbaar heeft, worden velen afgeschrikt. Dit is vooral in deze dure tijden een practisch bezwaar, waardoor menige Chr. arbeidskracht te loor gaat voor eigen kring.

Ook hier klemt de tegenstelling van geheele zelfovergave aan het werk, waardoor de persoonlijkheid pas tot haar recht kan komen, met de economische eischen.

Na het zingen van het 1e en 3e couplet van „Gelukkig Vaderland”, kreeg Mej. E. M. F. Kleyn het woord voor haar inleiding: „De Vrouw en het publieke leven”.

Spreekster noemt het publieke leven, dat

deel van onze werkzaamheden, dat ligt buiten de ontuining, in tegenstelling met het meer begrensde deel der samenleving, waarin de vrouw zich vroeger bijna uitsluitend bewoog, hetzij in eigen of anderer gezin. De positie der vrouw is in den loop der tijden meermalen gewijzigd.

Bij de Grieken was de vrouw geheel uitgeschakeld wat 't publieke leven betreft, bij de Germanen daarentegen was het gezin als geheel daarin opgenomen. Al wordt de plaats der vrouw in het publieke leven steeds bepaald door religie, gezinsverband en productie, bovenal blijft het zoeken naar herstel der verloren harmonie, die sinds de zondeval het menschengeslacht verdeelt.

Bij de Oostersche volken was de positie der vrouw diep gedaald. Door de geboorte te Bethlehem gaf God voor het vrouwelijk bestaan nieuwe drijfkracht.

Het optreden van den rabbi van Nazareth brak met de oude traditie. Jezus sprak met vrouwen en kinderen; aanzienlijke vrouwen volgden Hem.

Ook vrouwen vergaderden met de discipelen en gingen uit naar de heidenen. Door de gemeenschap der heiligen krijgt de vrouw positie in de maatschappij, zelfs bij de Romeinen. Maar na 4000 jaar als minderwaardige te zijn beschouwd, gaat herstel langzaam.

Toch hadden gildewezen, kerkhervorming en wederdooperij wel degelijk met haar te rekenen. De geuzenvrouwkens, hoezeer ook bezig in huis, namen levendig deel aan den politieken strijd der mannen.

Tot de dagen der „Aufklärung” toe, is er toch weinig sprake van ontwikkeling der vrouw. Geniet zij in dien tijd van de nieuwe kennis, die ze verkrijgt, die vreugde is van korten duur.

Robespierre en Napoleon dringen haar weer terug in de vroegere afhankelijkheid om het gezin weer tot zijn recht te laten komen.

De invloed van Multatuli ging ook de vrouwenwereld niet voorbij. Laten we ons verblijden, dat daartegenover Groen van Prinsterer eigen paden wees. Speciaal de

invloed van Mevr. Groen van Prinsterer op jonge meisjes is nog te weinig bekend.

De meerdere ontwikkeling van den middenstand voedde de vrouw in zooverre op, dat zij met begrijpende belangstelling het politieke leven volgde.

Zeker mag de invloed der wel onmondige, maar dan toch in stille actie bezige vrouwen niet worden voorbij gezien bij het tot stand komen van sociale wetten als de zedelijkheidswetten, de instelling van voorgedijraden, het pogen van Pro Juventute.

Na iedere stembus ondergaat het parlement den meerderen invloed der democratie, en is het voor de vrouw, die misschien op politiek terrein met den man zal samenwerken, wel degelijk geraden zich voor te nemen: „Kom niet als propagandiste, niet als feministel”

Op kerkelijk terrein is er van vrouwelijke zijde wel een zoeken van het ambt, maar op diaconaal en catechetisch gebied is zij niet actief. En toch zal de kerk zich niet buiten deze beweging kunnen houden. Voor de sociaal-voelende Christenvrouw blijft het conflict met het socialisme niet uit.

De grondig onderlegde leidster der jeugdorganisaties b.v. beseffen volkomen den grooten macht, die zij op de gemoederen van 12—18 jaar kunnen hebben, die beslissend kan zijn voor het verder leven.

Zij drijven ijverig propaganda. B.v. in geschiedenislessen worden de principes over godsdienst ingevlochten; bij de staathuishoudkunde vestigen zij den indruk, dat aan het socialisme te danken is, wat op sociaal gebied gedaan werd.

En zoo overwint het socialisme telkens door onze laksheid. Laat ons waken tegen zoogenaamde bevrijding der vrouw door het socialisme! Dit ware ons een groot gevaar.

Ook de democratisering der universiteit is een voldoende feit en de vele studeerende jonge vrouwen van Chr. huize (14 % der N. C. S. V.-leden zijn meisjes) ondergaan dien invloed.

In Chr. kringen neemt men nog veelal een voorzichtig afwachtende houding aan tegenover vrouwelijke studie.

Er zijn dan ook wel voorbeelden, dat de

studie geen voordeel bleek voor opbloei der specifiek vrouwelijke eigenschappen.

De besten onzer meisjes-studenten zijn zich daarvan bewust. Door onbekendheid met het terrein heeft men wel misgetast en is men in jongensachtige wijze van optreden vervallen.

Maar hier komt de kentering al, en is een streven naar hooghouden der eigen sekse, dat het beste middel is om de studiejaren als voorbereiding te doen dienen voor de nierwe banen, die onze tijd aan de ontwikkelde vrouw biedt.

Verder sprak Mej. Klein: „En vraagt men mij, hoever de vrouw in het publieke leven mag gaan?” dan antwoord ik: Zoover ons vrouw-zijn toelaat. Voor mijn besef begint politiek optreden der vrouw pas met het gaan naar de stembus.

Maar het moderne leven brengt ons op tal van nieuwe plaatsen. Laat ons onze roeping gevoelen en daarvan getuigen, dat de vrijmaking door Christus aan de vrouw krachten geeft voor de nieuwe taak.”

Deze belangrijke rede gaf aanleiding tot eenige vragen, die later worden behandeld.

Mevr. v. Hoogstraten—Schoch sprak nu over „De vrouw en het gezinsleven.”

„Het gezin is als een psalm,
een rustig madrigaal.”

„Van af dat de Spreukendichter haar bezong in zijn lied, hebben miljoenen en miljoenen vrouwen haar leven besteed om die kostbare wijkplaats te vormen en te beschutten. Er zijn in onze dagen gevaren, die dat gezinsleven bedreigen. Een dezer gevaren is de nog zoo veelvuldig voorkomende beroepsarbeid der gehuwde vrouw.

Mej. Mr. E. C. van Dorp vreest daarvan een ethisch uit elkaar vallen van het gezin, een toenemende gemoedsonrust, en een te gronde richten van veel persoonlijk geluk. Zij geloof, dat de vrouwen beroepsarbeid gaan doen, omdat zij anders niet kunnen leven.

Een tweede gevaar is de groote stijging van loonen. Daarom zullen juist deze toestanden ons voeren in de armen der idealen van de

socialisten en revolutionairen, naar de één-keuken-huizen, naar de groot-huishouding, dus groot-bedrijf, naar gemeenschappelijke kinderzorg en naar de coöperatieve ondernemingen op allerlei gebied.

Het is niet de oplossing van het gezinsleven, die ons het geluk zal aanbrengen, maar veeleer het helpen en steunen van ieder voor wie dit een moeilijke zaak is.

Daarom moet er sociale ontroering in onze harten zijn.

Laat ons, zooveel als wij kunnen, de uittocht der dienstmeisjes uit onze gezinnen tegenhouden door onze liefderijke behandeling, en door tegemoetkoming aan billijke wenschen.

Als wij onze heilige idealen levend bewaren, de vlam er van intact en brandende willen overleveren aan de volgende geslachten, dan zal ook in ons hart het vurige verlangen ontstaan, om in onze eigen omgeving, zooveel in ons vermogen is alle dingen aan dat ideaal te laten beantwoorden.”

Hierna volgde als slot der bijeenkomst het opwekkende woord van Mej. H. S. S. Kuyper, dat met aandacht werd aangehoord.

Het is natuurlijk, dat het vele gehoorde in tal van gesprekken werd besproken, toen de gezellige bijeenkomst de congressisten vereenigde. Aan met bloemen getooide tafeltjes zat men gezellig bijeen, of trachtte door de volle zaal te bereiken, wie men wel in de verte speurde, maar moeilijk benaderen kon.

Een zangkoor zong en verschillende sprekers spraken veel goeds, maar op dezen avond was de onderlinge gedachtenwisseling hoofdzaak.

Het was over elfen eer men uit elkaar ging en den volgenden morgen was diezelfde zaal weer dicht bezet om Mej. Crommelin en Prof. Bavinck te hooren.

Maar eerst kwamen 10 sprekers aan de beurt, die in de referaten aanleiding vonden om vragen te stellen.

Dat wij niet al die bezwaarde gemoederen hier kunnen noemen, doet niets af aan de belangrijkheid dier woorden, maar is kwestie van beperking.

In aansluiting aan de vragen den vorigen

dag aan Mej. Klein gesteld, sprak Mej. Mr. Cats.

Zij noemde het verblijdend, dat jongeren in onze vergadering hare bezwaren zeiden.

Daardoor alleen kunnen we elkaar begrijpen en elkaar helpen.

Spreekster meent, dat de tegenstelling van den man met de vrouw te sterk wordt genomen. Er zijn zooveel overgangseigenschappen.

Bij de studeerende meisjes zijn wel eens de vrouwelijke eigenschappen in den knel geraakt. En toch vraagt de intellectueele wereld om den arbeid der vrouw.

Zelfs de veel gemaakte co-educatie zou bepaald voordeel opleveren, wanneer meer rekening werd gehouden met de specifiek mannelijke en vrouwelijke eigenschappen. Dan zou de overgang van de universiteit naar het beroep voor de vrouw eene geleidelijke zijn en zij niet behoeven te lijden onder moeilijkheden als zij nu doormaakt.

Verschillende sprekers wezen op de nadeelen voor het gezin van den beroepsarbeid der gehuwde vrouw. Waar blijft de gezelligheid?

Alleen door nood gedrongen gaat de vrouw uit 't volk „uit werken". Zij weet te goed hoe het zóó verdiende niet opweegt tegen de materiele schade van het slecht behartigen van wasch, verstelwerk, koken; gezwegen wordt dan nog over de opvoeding.

Ook kwam de vraag, of Chr. verpleegsters zich apart of met den man samen moesten organiseren.

Prof. Bavinck sprak allereerst over de studie der vrouw. In beginsel is spreker tegen co-educatie na de lagere school. In den puberteitsleeftijd komt één van beide geslachten te kort. Gymnasium en H. B. S. zijn voor jongens ingesteld en de verovering van dit begeerd terrein geeft aan de meisjes iets geprikkelds en krijgshaftigs, dat de verhouding schaadt.

Ook van de studie der vrouw is Prof. B. geen enthousiast voorstander. Zijns inziens zou ook hier de instelling van bureaux voor beroepskeuze zeer nuttig zijn en zou veel ontgoocheling bij de meisjes en haar omgeving worden voorkomen.

De vrouw heeft van nature niet *dien* aanleg tot studie als de man; zelfs het zittend leven deugt voor haar niet.

Bij de beantwoording in de kwestie van *gelijk* loon voor man en vrouw, wees spreker er nog nader op, hoe man en vrouw nooit gelijk gesteld kunnen worden.

De fabrieksarbeid toont dit ook. In hetzelfde bedrijf presteeren man en vrouw eerst hetzelfde, later komt er toch weer specificatie. Bij het Lager Onderwijs is gelijk loon, maar de verzuimde dagen der vrouw en haar vroeger opgebruikt zijn, wijzen op verschil, man en vrouw zijn in geen enkel opzicht elkaar gelijk. Naar hetzelfde beeld Gods geschapen, vertoonen zij ontzaggelijke verscheidenheid; God gaf ieder mensch de eigen variëteit.

„Iets worden" is een stuwende gedachte bij de jonge meisjes. Vooral in de steden is dit veelal het geval. Het gaat niet aan, om die jonge strooming te negeren, we moeten er mee rekenen.

Maar het huishoud-onderwijs aan alle standen ga voorop! Nu de dienstboden haar vak niet meer verstaan, laten de huisvrouwen in staat zijn haar hierin te onderwijzen om het huishouden op den been te houden. Er is gelukkig een evolutieproces in het maatschappelijk gebeuren. Niet alleen degenererende krachten werken, er is ook regeneratie, in zig-zag lijn vooruit. In deze wet om tot evenwicht te komen, „zien wij de leiding van Gods almachtige hand."

Het was jammer, dat niettegenstaande de zuinige tijndeeling, door den voorzitter toegepast, de beantwoording der vragen aan Mej. Crommelin gericht, wat in het gedrang kwam. Velen verlieten reeds de zaal, wat onrust gaf na de spanning gedurende de rede van Prof. Bavinck.

Mej. Crommelin hield zich niet zoo nauw aan haar prae-advies of ook zij kwam nog eens terug op de vraag of de maatschappij plaats heeft voor gestudeerde vrouwen. Dat er gearbeid is om iets te worden, is verblijdend, dat de bevrediging die niet onmiddellijk volgt, is niet zoo wonderlijk. Vooral, waar wij vrouwen onze positie in de wereld nog moeten vinden, zijn we te gauw geneigd te meenen,

dat de vrede reeds geteekend werd. En vrede met eigen lot en hart kan de vrouw toch alleen vinden door zich zelve te geven. Waarom geven gestudeerde vrouwen zich niet meer voor het werk der opvoeding? Is enkel de salariering hier het bezwaar, of is er iets in van het pikante-zoeken van gelijke prestatie als de man? Laten we onze persoonlijkheid geven, dan brengen we vuur en warmte in elk werk.

Het is nu een tijd van overgang en daarom is spreekster voor aparte vrouwenopleiding en vindt beroepsarbeid apriori geene slechte voorbereiding voor het huwelijk.

„De mannen” besluit spreekster, „moeten zich maar niet te veel bemoeien met wat de vrouwen hebben te doen.”

Ook bij de vrouwentaak gelde: „Alles is uwe, maar gij zijt van Christus.”

Hier vertelde ik iets van hetgeen dit Congres te genieten gaf, maar een overzicht van den geheelen arbeid is het zeer zeker niet. Ik stipte slechts aan, wat in twee vergaderingen werd behandeld. Hoeveel meer zou men kunnen zeggen, wanneer men alles als geheel overzag, maar bij de rijke stof was mij dit ondoenlijk. Een bijna drukkend gevoel van de vele veelsoortige problemen, die onze tijd voor de meelevende vrouwen geeft, is mij bijgebleven. De wijze, waarop de verschillende referenten tot ons spraken, was echter weer eene aansporing om moed te vatten en voort te gaan. Een eerste eisch om een werk aan te pakken is toch wel, dat men het besef hebbe, dat er arbeid is. Nu, daaraan hoeft niemand na dit Congres meer te twifelen.

Maar hoe die aan te vatten, hoe te weten waar te beginnen?

Die moeilijkheid is voorzien, al kan ik nog niet zeggen: er is in voorzien.

Na het laatste referaat der Vrouwenvergadering kreeg Mevr. Diepenhorst het woord en wees er op, dat, al heeft de Chr. vrouw de plaats, die zij misschien binnenkort krijgt, niet gezocht, zij toch, wanneer zij voor nieuwe toestanden wordt geplaatst, voorlichting behoeft. Spreekster deed daarom volgend voorstel: de vergadering maektige het be-

staande vrouwencomité om een en ander te overwegen en een plan voor te bereiden. In het najaar, b.v. Sept., worde eene samenkomst belegd om die voorstellen te bespreken, tevens onze organisatie te regelen en een bestuur te kiezen.

Door op te staan betuigt de geheele vergadering hare sympathie met dit voorstel.

Moge dit besluit blijken, een zaad te wezen, dat vruchten afwerpt in de volle ontwikkeling der Chr. vrouw. Bij al het nieuwe, dat onze krachten vraagt, bij den verscherpten eisch om de geheele persoonlijkheid te geven, die opnieuw tot ons kwam, zij de bede van den Psalmist ook de onze, bij het betreden der nieuwe baan:

„Leer mij, o God van zaligheden! Mijn leven in Uw dienst besteden; Gij zijt mijn God, vat Gij mijn hand: Uw goede geest bestier mijn schreden, En leid' mij in een effen land.”

En zoo wij dan soms falen, verdwalen doen wij niet.

A. VAN SCHELVEN—VAN LÖBEN SELS.

DE STRIJD TEGEN DE ARMOEDE IN NEDERLAND.

Dr. Ch. A. van Manen. *Bedrijfsleven en de strijd tegen de armoede in Nederland*, uitgave van het Instituut voor economische geschriften. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1918.

„Dit boek tracht feiten te brengen, tracht vooral het verband te leggen tusschen het kloppende, jagende sociale leven en de armoede als massaprobleem met hare tot ontwaking komende armenzorg.” Met dit, in haar voorwoord vermeld doel voor oogen, heeft Mej. van Manen, die, naar ik meen, in 1912 promoveerde op een dissertatie, getiteld: „Armenpflege in Amsterdam in ihrer historischen Entwicklung”, zich gezet tot de studie van het probleem der armoede-bestrijding, en zij biedt het resultaat van haar onderzoek in een omvangrijk boekwerk aan. De schrijfster vatte haar taak niet licht op. Over de gansche breedte van het werk der barmhartigheid heeft zij haar speurend oog

laten gaan, en op allerlei terrein van sociale actie en bemoeiing haar materiaal verzameld, wat blijken kan uit een korte weergave van den inhoud van haar studie. Zij begint met een bespreking van den strijd tegen de armoede door het bedrijfsleven, en laat dan, soms in te snelle vogelvlucht, tal van onderwerpen de revue passeeren. Eerst geeft zij een overzicht van de Nederlandsche Arbeidersbeweging, en wijdt vervolgens een dertigtal bladzijden aan de georganiseerde philanthropische arbeidsbemiddeling, waarbij zij tevens het vraagstuk der jeugdige werkkrachten, en den arbeid der plaatselijke werkverschaffing onder oogen ziet. Voorts staat zij stil bij den trek der losse werklieden en de emigratie, welke verandering van woonplaats bij de bestrijding der armoede mede haar diensten verricht, en bespreekt daarna de verbetering der bedrijfsvormen, met name in het haven- en bouwbedrijf. Het eerste deel eindigt met een verhandeling over de verzorging der bedrijfsloozen (als dakloozen, bedelaars en landloopers), waaraan is toegevoegd een onderzoek naar de oorzaken en gevolgen der verandering van woonplaats.

Het tweede deel is gewijd aan den arbeid van de organen der armenzorg, en vangt aan met een beschouwing over de organisatie der kerkelijke armenzorg. Eerst geeft de schrijfster een beknopte uiteenzetting van de synodale regeling. Dan teekent zij in enkele vluchtige trekken het Luthersch en Calvinistisch type van diaconaat. Vervolgens zet zij haar gedachten uiteen over het bestuur der kerkelijke armenzorg, en onderwerpt daarna de verpleging van weezen en ouden van dagen aan haar dikwerf te weinig objectieven keur. De volgende twee hoofdstukken bevatten verschillende gegevens en opmerkingen over de bedeeling van en de zedelijke opheffing door de kerkelijke armenzorg, terwijl de autrice ons verder leidt op die terreinen, die door de diaconie zijn verlaten, n.l. de verpleging van krankzinnigen, de ziekenzorg en het lager onderwijs. Dan staat zij nog stil bij de kapitaalvorming door de kerkelijke armenzorg; de tijdsstrooming; de godsdienstige armenzorg buiten de kerk het

Leger des Heils; de vereeniging Vincen-tius à Paulo; de particuliere liefdadigheid; de burgerlijke armenzorg, en zij besluit haar aan tabellen en statistieken rijke studie met enkele bijdragen, waarin zij o.a. een lijst heeft opgenomen van de faillissementen in de bouwbedrijven van 1905—1917.

Deze inhoudsopgave meende ik niet te mogen weglaten, omdat ik gaarne aan Mej. Dr. van Manen en haar boek alle recht wil laten wedervaren, en van oordeel ben dat haar niet-lichte arbeid, waarvan deze studie de vrucht is, op onze waardeering aanspraak maakt. De schrijfster heeft onzegbaar-veel tijd en een niet mindere mate van moeite aan dit werk besteed, en het zou niet slechts gebrek aan hoffelijkheid, maar bovenal gemis aan eerlijkheid zijn, wanneer ik dit niet gulweg erkende. De vele en verscheidene gegevens, welke in dit boek zijn verzameld, getuigen van langdurige naspeuringen, en deze naspeuringen zijn gedragen door ik zou haast zeggen boven-vrouwelijke volharding, terwijl Mej. van Manen aan ieder, die zich op de bestudeering der economische problemen toelegt, veel materiaal biedt, dat hem bij zijn onderzoek goede diensten kan bewijzen. Maar..... veel verder kan ik met mijn waardeering niet gaan. Hoe gaarne ik ook dit werk met onverdeelde sympathie zou willen aanbevelen, is mij dit onmogelijk, en het spijt mij, dat, nu ik voor het eerst de eer geniet in een vrouwenblad den arbeid eener vrouw te beoordeelen, dit oordeel niet gunstig kan zijn. De studie heeft niet alleen mij teleurgesteld in de hooge verwachtingen, die het zoo-even-genoemde ideaal bij mij opwekten, maar ik moet zelfs tegen den inhoud van dit boek ernstige bezwaren inbrengen!

Deze bezwaren gelden eerst de algemeene strekking van dit boek en de conclusiën, waartoe de schrijfster vooral in het tweede deel komt. Zij maakt in haar werk een breede vergelijking tusschen de bestrijding der armoede door het bedrijfsleven, en den strijd, die in de organen van armenzorg gevoerd wordt, welke zij aldus karakteriseert dat de eerste de armoede als massa-verschijnsel opvat en het sociale op den voorgrond stelt,

en de laatste individualiseerend te werk gaat. Wie van beide is nu voor haar taak berekend? Zijn zij in staat om „den vierden stand voor ondergang te behoeden en zijn opkomst te bespoedigen, om den vijfden stand, dien der sociaal-onmachtigen beslist en afdoende hulp te bieden?” (p. 137.) Vervullen met name de organen voor armenzorg hun roeping op zulk een wijze, dat het maatschappelijk geheel er door gebaat wordt? Op die vragen geeft Mej. van Manen een antwoord, dat zeer weinig liefde voor de kerk verraadt, want haar oordeel over de praktijk der kerkelijke en particuliere liefdadigheid is verre van gunstig. Zij velt over den arbeid der kerk een hard vonnis, en verwijt haar in de eerste plaats totale onmacht op het terrein van het sociale leven. De kerk heeft naar haar meening de roeping, een sociale quaestie op te lossen, en door haar diaconalen arbeid (want hierover gaat het), is aan dien eisch nimmer voldaan. „Het sociale leven snelde in steeds bredere stroomen aan de kerken voorbij. Het heeft in zijn methodes den uiterlijken vorm, welke het beginsel der naastenliefde binnen de kerk-gemeenschap heeft aangenomen, achterhaald en verre overtroffen” (p. 248), zoodat in den strijd tegen de armoede de arbeid der kerk het finaal moet verliezen tegenover alles wat in het bedrijfsleven in deze materie geschiedt. Nu stem ik gaarne toe, dat de kerk op sociaal terrein in veel is tekort geschoten, en dat zij op den gang van het economische leven meer geestelijken invloed had kunnen oefenen dan zij gedaan heeft, doch met het oordeel van Mej. van Manen kan ik mij toch niet vereenigen. De sociale taak, welke zij aan de kerken, en dan speciaal aan haar diaconieën toeschrijft, kan dezen niet opgelegd worden, en het is allerminst haar roeping om een sociale quaestie op te lossen. Zij heeft alleen door de betooning van Christelijke barmhartigheid mede willen werken om het sociale probleem tot nadere solutie te brengen, en de fout van de schrijfster is, dat zij dit beginsel en doel niet kent, of er niet mede rekent. Zij heeft niet het recht de kerk als armverzorgster te veroordeelen, omdat deze geen orgaan bezit, dat de armoede als

massa-verschijnsel naar behooren in behandeling kan nemen, want daarmede stelt zij der kerk een eisch, die met haar karakter in strijd is, en nimmer door de kerk zal en kan vervuld worden.

Doch er is een tweede punt van critiek, dat verweer noodzakelijk maakt. Mej. van Manen meent te mogen concludeeren, dat de kerk zich eigenlijk met de bestrijding der armoede niet moest bemoeien, en de combinatie van dezen geestelijken en stoffelijken arbeid te verwerpen is. De samenkoppeling van een materieelen nood met een geestelijke zienswijze is noodlottig te noemen, want „de reinheid van het kerkelijk leven wordt daardoor geheel gestoord. In plaats van een louterende kracht gaat een verlammeende invloed van een kerkelijk orgaan uit, wat zonder twijfel door de ambtsdienaren niet gewenscht en niet beoogd is” (p. 245). Het is mij een raadsel hoe iemand, die, krachtens haar dissertatie, kan geacht worden op de hoogte te zijn met de historie van kerk en diaconie, zulk een ondoordacht en onjuist oordeel durft meer te schrijven, want de geschiedenis heeft bewezen, dat het werk der barmhartigheid, waarin het woord der liefde zich tot daad realiseert, ongemeene kracht aan de kerk heeft geschonken, en de praktijk bewijst tot heden dat niet de diaconale hulp, maar de staatszorg verlammeend werkt, en den mensch naar omlaag haalt. Mej. van Manen schijnt met het beginsel der Christelijke barmhartigheid, en met de plaats, die de diaconie in het kerkelijk organisme inneemt, niet op de hoogte te zijn, en zij had beter gedaan zich eerst te laten voorlichten door hen, die op dit punt haar konden onderwijzen, en wier leiding zij, tot objectieve beoordeeling der kerkelijke armenzorg, zonder twijfel nog noodig heeft.

In de derde plaats grondt zij haar critiek op het feit, dat de personen der diakenen dikwerf voor hun taak niet berekend zijn geweest. Zij komen voort uit de kleine burgerij, die zeer in beslag genomen wordt door haar eigen ambacht en bedrijf, en „slechts bij uitzondering vindt men in de lijsten de namen van diegenen, die in hun beroep

gewoon zijn met groote belangen en ver-reikende verantwoordelijkheid te rekenen" (p. 246). Bovendien voldoen zij niet aan de eischen, die aan het diaconaat kunnen ge-steld worden. „Het armenprobleem eischt een drieledige kennis, een zielkundige, economi-sche en sociaal-politieke kennis, zonder welke zijn behandeling onvolledig moet blijven" (p. 167, 168), en hoeveel diakenen bezitten die kennis? Daarom schiet het diaconaat in zijn arbeid te kort, en vooral presteert het niets op de laatstgenoemde terreinen. Nu begin ik te erkennen, dat het zeer gevaar-lijk is, wanneer de diaconieën in haar samenstelling een eenzijdig-sociaal karakter vertoonen, en menige kerk goed deed om meer uit de arbeiders- of uit de hoogere kringen des volks ambtsdragers te verkiezen. Doch het is onjuist, dat de armverzorging niet tot haar recht is gekomen, omdat de kleine burgerij er zoo sterk in is vertegen-woordigd. Deze staat juist dicht bij degenen, die steun noodig hebben, en kunnen beter in hun nood en kommer inleven, terwijl de be-langstelling, welke juist de mannen uit den kleinen middenstand voor het vraagstuk der armverzorging betoond hebben, bewondering afdwingt. Hun kennis is rijker dan Mej. van Manen zich kan voorstellen. Op hun diaconale conferenties luisteren zij naar en debatteeren over onderwerpen, die niet alleen op geeste-lijk, doch ook op economisch terrein liggen, en van hun vergaderingen en actie is wel kracht uitgegaan. Voor het sociale vraagstuk hebben zij groote betekenis gehad, en als ik alleen maar herinner dat de conferenties der Gereformeerde diaconieën den stoot hebben gegeven, o.a. tot de oprichting van de stich-ting Achterveld voor verwaarloosde kinderen, dan gevoelt men toch dat Mej. van Manen in haar critiek verre van objectief en billijk is. Een groote fout in haar heele betoog is, dat zij geen oog heeft voor het diep-gaand geestelijk onderscheid tusschen de sociale bemoeiing en den kerkelijken arbeid. Zij zoekt het verschil teveel aan den buitenkant, en het feit, dat zij voor het levensbeginsel van de diaconale armenzorg, het betoon der Christelijke barmhartigheid in naam van

Hem, Die onze barmhartige Hoogepriester is, geen oog schijnt te hebben, is oorzaak, dat haar oordeelvelling aan alle zijden feil gaat.

Doch bij die hoofdbezwaren kan ik het helaas niet laten. Niet alleen zijn haar con-clusies bezijden de waarheid, maar ook in het feitenmateriaal schuilt fout op fout, zoodat Dr. Adriani in zijn recensie in het Maand-blad voor Kerkelijke Armenzorg (Maart '19) het boek van Mej. van Manen „*een hoogst onbetrouwbare gids*" noemt. Deze recensent heeft enkele gegevens en tabellen gecontro-leerd, en hem is gebleken dat tal van mede-deelingen over de diaconie der Herv. Gem. te Amsterdam onjuist zijn. De schrijf-ster vergist zich in het aantal kerkeeraads-leden. Haar bewering dat voor de diaconale oudelieden-gestichten een overvloed van candidaten zich aanmeldt (p. 185) berust op pure fantasie, daar er steeds open plaatsen zijn. Zij poneert dat weduwen, ouder dan 45 jaar en met jonge kinderen, kunnen geholpen worden, terwijl het reglement geen leeftijds-grens noemt, en deze onjuistheden zijn met ettelijke andere te vermenigvuldigen. Op p. 160 lezen we b.v. dat in de Gereformeerde kerk de ouderlingen en diakenen de armen-zorg behartigen. Op p. 198 wordt verkondigd, dat in de „tamelijk jonge Gereformeerde kerk" de praktijk hierop neer komt, dat de meeste steun slechts aan oude menschen verleend wordt. Op p. 215 beweert de schrijf-ster, dat alleen de Evang. Luth. Diaconie, de Waalsche en de beide Israëlietische Gemeen-ten een voorschotkas in werking hebben, terwijl reeds geruimen tijd ook vanwege de Geref. Diaconie een voorschotkas uitgaat, en zoo zou ik nog geruimen tijd kunnen voort-gaan. In het „Diaconaal Correspondentie-blad" hoop ik deze critiek breeder en in detailpunten uit te werken, doch ik moest hier op deze feilen wijzen, om te bevestigen dat Dr. Adriani's critiek niet te scherp is.

Ook op kerkhistorisch en kerkrechtelijk terrein schijnt de schrijfster niet voldoende thuis te wezen. Reeds in haar eerste werk „Armenpflege in Amsterdam etc." gaf zij blijk van met de reformatische beginselen niet ge-noegzaam op de hoogte te zijn, want daarin

beweerde zij, dat in de calvinistische leer een waarachtig grondbeginsel voor de oefening der liefdadigheid ontbreekt (p. 29), doch haar blik is op dit punt niet verhelderd en evenmin verruimd. Ik schrijf enkele uitspraken af om voor dit laatste argumenten bij te brengen. „Het Calvinisme verlangde een tot stelsel verheven werkheiligheid..... Deze innerlijke tucht werd door hem zelf (d. i. den Calvinist) uitgeoefend, verlegde dus het zwaartepunt van alle denken en doen in hem zelf, hief hem op tot eene onafhankelijke zelfstandigheid, en omvatte zelfs zijn kleinste daden” (p. 241). „Het Nieuwe Testament is voor hen (d. i. de Calvinisten) een wetboek” (p. 150). „De vertegenwoordiger van de vereeniging (zoo noemt Mej. v. M. den ambtsdrager in de Geref. Kerk) ontvangt dus zijne bevoegdheden van den gezamenlijken wil, welke hij bij het nederleggen van zijn ambt weer aan hem teruggeeft” (p. 152, zie ook p. 160), terwijl ook andere uitspraken wonderlijk aandoen.

Op p. 231 is zij van oordeel, dat er twee Protestantse kerken zijn, die „openbare scholen” hebben, en van de revisie der Kerkenorde op de Synode der Geref. Kerken, in 1905 te Utrecht gehouden, zegt zij: „De uitgebreide kerkenordering, welke de plaatselijke kerken in het jaar 1905 ingevoerd hebben, is het resultaat van een gemeenschappelijk overleg van vertegenwoordigers dezer Gemeenten en sluit aan bij de Kerkenordering van 1619” (p. 141). Nu is deze verkeerde terminologie een gewonen leek niet euvel te duiden, maar ieder, die een wetenschappelijk werk schrijft, dient zich toch zuiver uit te drukken, en Mej. van Manen had beter gedaan de hulp van bevoegde personen in te roepen, om haar op dit voor haar onbekende terrein te controleeren en voor te lichten.

Ook in haar uiteenzetting der sociale actie is zij niet altijd even objectief en zuiver in haar uitdrukkingen. Ik geloof niet, dat de maatschappelijke strijd juist is weergegeven, wanneer de schrijfster op p. 6 zegt: „Het ingrijpendste en omvangrijkste middel ter bereiking van een economisch hooger levens-

vlak bestaat voor hen in het *afdwingen* (ik cursiveer) van een loonsverhooging in gemeenschappelijke strijd”, want in deze formuleering speelt het beginsel van den klassenstrijd haar parten. Ook doet zij de Christelijk-sociale actie onrecht aan, wanneer zij de groepeerings van de verschillende verbonden een splitsing in secten noemt, terwijl zij van de Katholieke sociale actie al zeer weinig op de hoogte is, want over deze actie luidt haar oordeel: „Zij staat aan innerlijke kracht niet zeer hoog. De beweging heeft iets slaps, in vergelijking met de huidige stuwkracht der arbeidersbeweging” (p. 11). Hebt gij pater Borromaeus de Greve wel eens hooren bezielen, Dr. van Manen, en kent ge de werken der Roomsche sociologen? Durft gij dan te zeggen, dat de Roomsche-Katholieke Vakorganisatie een eenigszins kunstmatige schepping is, innerlijk zwak in den economischen strijd, door hare principes zelf?” (p. 12). En meent ge werkelijk dat het geheele Noorden van ons land vrijzinnig is, (en daarom natuurlijk vooruitstrevend), terwijl toch in Friesland de helft der kiezers tot de rechterzijde behoort?

Ik wil het hierbij laten. Men duide het mij niet euvel, dat ik het inzonderheid voor de kerk en voor de Gereformeerde beschouwing heb opgenomen, want bon sang ne peut mentir, en vooral op dit punt maakte het boek van Mej. van Manen critiek noodzakelijk. Het is mij niet mogelijk geweest haar gegevens op economisch terrein te controleeren, hoewel het mij hier en daar voorkwam, dat de conclusies te spoedig getrokken waren. In elk geval heeft de schrijfster niet te hard over zich zelf geoordeeld, toen ze haar boek „een nog zeer onvolkomen en onvolledige studie” noemde, en ze zal, dunkt mij, toestemmen, dat op veel punten verbetering niet ongewenscht is.

Is er nu van dit werk in het geheel geen goeds te zeggen? Deze vraag ontkennend te beantwoorden zou in hooge mate onbillijk zijn, want dit boek heeft ongetwijfeld, ondanks de vele gebreken, zijn waarde. Het doet op economisch terrein interessante mededeelingen; het geeft rake opmerkingen over

ons sociale leven (o.a. over het vereenigingsleven in de vakvereenigingen, p. 32; over de verplichting tot arbeid voor den van overheidswege ondersteunde, p. 58; over de oorzaak van emigratie in de jacht naar verbetering van den levensstandaard, p. 68; over het heillooze der revolutieaire beweging, pag. 100); het wijst de groote nadeelen der „bedeeling” zonder te sparen aan, en..... het opent den blik voor de zwakke zijde van het diaconaat. De diaconieën zullen meer met de sociale problemen rekenen, en al heeft de diaken niet die taak te vervullen, welke Mej. van Manen hem wil opdragen, hij kan geen goed diaken zijn, wanneer het sociale leven en de Christelijk-sociale ideeën aan hem voorbijgaan. Het is te wenschen, dat met de critiek van Mej. van Manen wij onze winst zullen doen, en dan heeft zij haar boek niet tevergeefs geschreven. Van haar is op het terrein der armverzorging meer te verwachten. Dit werk heeft haar liefde en haar belangstelling, en zij beschikt over voldoende energie om deze studie door meerdere te doen volgen. Maar als zij zich tot een nieuwe studie zet, moge zij het doen in de overtuiging van de noodzakelijkheid van een „diepgaand onderzoek” waartoe zij, volgens haar voorwoord (p. XII), zelve den stoot heeft willen geven.

's-Gravenhage.

K. DIJK.

Biografische Schets.

AGNES WESTON.

Eene zéér merkwaardige vrouw is onlangs in Engeland overleden, wier nagedachtenis ook voor Nederlanders waarde bezit. Agnes Weston behoorde tot dat vrouwentype, dat door velen beschouwd wordt als een „produkt” van den nieuweren tijd: ééne derzulken, die aan de opofferende liefde en stille toe-

wijding, nog steeds aan de besten onzer sekse toegeschreven, de meer zeldzame eigenschappen paarde van initiatief en wilskracht, van moed en durf, ook van organisatorische talenten, tegelijk met de gave van in breeden kring invloed uit te oefenen. Hetgeen voor ons de groote waarde harer persoonlijkheid uitmaakt is het feit, dat zij al die gaven van hoofd en hart beschouwde als middelen, niet ter „zelf-ontplooiing”, niet om een rol te spelen in de maatschappij, maar eenvoudig om het rijk van Christus te bevorderen. In de voorrede van een, vele jaren geleden geschreven, boekje „Our blue jackets”¹⁾, waarin haar medewerkster, thans opvolgster, Sophia Muntz, bekendheid trachtte te geven aan het werk van Miss Weston, wordt het doel van haar schrijven omschreven als..... „enkel den Meester, niet de dienstmaagd te verheerlijken”. Daar het werkje blijkbaar in dien geest geschreven is, hindert het ons niet daarin ook bijzonderheden aangaande haar persoon en zelfs haar geestelijke ervaringen te vinden.

Agnes Weston werd in 1840 te Londen geboren, doch kwam nog als jong kind in de oude stad Bath (van Romeinschen oorsprong), gelegen in het bekoorlijke Westen van Engeland. Haar vader, advocaat van beroep, was ook een wetenschappelijk ontwikkeld man, die vooral de sterrenkunde met liefde beoefende en bij zijne huisgenooten belangstelling daarvoor wist op te wekken. Beiden, hij en zijn vrouw, waren zéér geloovig en de opvoeding was in echt Christelijken geest. Doch Agnes was allerminst een „vroom” kind. Het is mogelijk, dat haar sterk en zelfstandig karakter, zooals vaak gebeurt, juist tot tegenstand werd geprikkeld door de verwachting, dat zij zich per se zou onderwerpen aan de eischen harer ouders, ook op geestelijk gebied. Hoe het zij, ook haar eigenzinnige, driftige aard was een bron van zorg voor haar ouders. Zij moest geregeld naar de kerk, doch niemand kon haar tot luisteren dwingen. Dit verreed zij opzettelijk, vooral toen de, later zéér bekende, Fleming

¹⁾ Onze matrozen.

vicar ¹⁾ werd der parochiale kerk, die de familie bezocht. Doch de tegenstand, die zijn frissche, levendige prediking in het begin bij haar opwekte, week weldra voor oprechte belangstelling. Nu ontstond bij het zestienjarig meisje, die dorst naar God, die geen rust laat tot hij bevredigd is. Een pijnlijke zielestrijd, dien zij voor iedereen verborg, werd de grondtoon van haar leven. Eerst ongeveer tien jaren later trokken allengs de nevelen op, die haar geestesoog hadden verduisterd, en brak het volle licht door in de vaste overtuiging der liefde Gods geopenbaard in Zijn Zoon en van de kracht tot zaligheid van het „oude Evangelie”.

Nog andere, behalve zuiver geestelijke, factoren waren bezig haar voor te bereiden voor haar groote levenstaak. Haar vader bouwde een landhuis op een der hooge heuvels, die de stad Bath omringen. De gezonde en verheffende genoegens van gestadig natuurgenoet en van het buitenleven in het algemeen, een zéér gelukkig familieleven, ook het bezit van muzikale begaafdheid, die zich vooral uitte in haar beoefening van het orgelspel, waarin zij het zóó ver bracht, dat haar vader een orgel in huis voor haar liet bouwen, — een en ander werkte mede om haar te ontwikkelen tot de fysiek krachtige vrouw, de warmvoelende, veelzijdige persoonlijkheid, die zij ten slotte werd.

Intusschen, een leven van zelfzuchtig genot was haar reeds in de prille jeugd onmogelijk. In haar omgeving sprak het bijna van zelf, dat ook zéér jonge meisjes zich bezig hielden met minder bevoorrechten. Zij deed zulks gaarne. Zij gaf zelfs les op de Zondagsschool, waar zij reeds vroeg zulk een merkwaardigen slag had van met kinderen om te gaan, dat men haar beurtelings alle moeilijke kinderen toevertrouwde, van onrustige kleintjes tot op-roerige grooten toe, om door haar „getemd” te worden.

Doch eerst in het jaar 1868, toen de innerlijke tweestrijd geheel had plaats gemaakt voor een blijde geloofsverzekerdheid, kon zij werkelijk met vrucht en opgewektheid

soortgelijke „goede werken” doen. Hoe langer hoe sterker werd de innerlijke drang om aan anderen het geheim van haar vrede mede te deelen. Hier ligt de sleutel van geheel haar gezegend leven. Zij maakte geen grootsche plannen. Zij droomde er niet van dat zij eenmaal over het groote Britsche Rijk bekend zou zijn als de „vriendin der matrozen”, gelijk zij daags na haar overlijden in een groot dagblad werd betiteld. Zij deed eenvoudig wat „haar hand vond om te doen”.

Het zal bij menschen, die onbekend zijn met Engelsche toestanden, bevreemding wekken, dat Miss Weston en haar zuster zich vooral bezighielden met mannen en jongens der volksklasse. In Engeland is zulks niet zeldzaam. Mogelijk dat de aangeboren ridderlijkheid tegenover vrouwen, die men er zéér algemeen aantreft, den weg baant tot eene vriendschappelijke verhouding tusschen vrouwen van geboorte en opvoeding en mannen en jongens uit den werkenden stand, waarvan men telkens de meest gezegende gevolgen kan waarnemen.

In het jaar 1868 kreeg Miss Weston vergunning het ziekenhuis te Bath te bezoeken. Haar gesprekken met de patiënten werden zoodanig op prijs gesteld, dat men haar verzocht wekelijks in ieder der zalen, waarin mannen lagen, een korte toespraak te houden. Haar jongensklasse op de Zondagsschool werd van lieverlede, naamate dat haar leerlingen opgroeiden, een „mannenklasse”, waarbij zich zelfs getrouwde mannen voegden en die pl. m. honderd leden telde, die zij in twee ploegen ontving.

Haar werk breidde zich hoe langer hoe meer uit, ook in verband met de „Matigheidsbeweging” (temperance movement). Zij werd zelf geheelonthoudster, toen het haar uit persoonlijke ervaring duidelijk werd, dat deze stap aan haar strijd tegen misbruik van sterken drank de noodige kracht zou bijzetten.

De geheel ongezochte wijze, waarop zij voor het eerst in aanraking kwam met zeelieden, en wel met zeelieden der Koninklijke Marine, is zéér merkwaardig.

In het begin van 1868 schreef zij een brief aan een soldaat — een geloovigen man —

¹⁾ Vast hoofd eener „parochie”.

die op weg naar Indië aan boord was van een transportschip der Kon. Marine. Hij las en herlas den brief met groote waardeering en liet dien toen aan een matroos zien, die hem teruggaf met de woorden: „zou die dame mij ook willen schrijven? Ik zou alles geven om ook zulk een brief te krijgen”. Zijn vriend bracht de boodschap aan Miss Weston over, die er gaarne aan voldeed. Die bewuste brief uit Suez was het aanvangspunt van haar veelomvattenden arbeid voor de Kon. Marine. De zeeman zond een dankbaar antwoord en gaf tevens de namen op van andere matrozen, begeerlijk naar dergelijke brieven.

Menige lezer zal de schouders ophalen over het nut van brieven door een jonge dame uit een voorname en beschaafde omgeving geschreven aan mannen, in iederen zin blootgesteld aan de stormen van het leven, doch het is een onloochenbaar feit, dat die brieven op prijs werden gesteld en weerklank vonden in menig gemoed. In het begin schreef Miss Weston eigenhandig aan ieder harer correspondenten, doch spoedig bleek dit onmogelijk te zijn en moest zij den maandelijkschen brief laten drukken.

In het eerste jaar verzond zij reeds iedere maand 500 dier brieven, in dien tijd alleen aan bepaalde personen geadresseerd. In 1872 steeg het getal reeds tot 1500 per maand en sedert nam het ieder jaar met rassche schreden toe. Menigmaal werd de schrijfster verblijd door een brief van dankbetuiging, dikwijls vergezeld van een gift, en niet zelden bleek het, dat de brief het juiste woord had gebracht, dat in een kritiek oogenblik den doorslag gaf ten gunste van het goede tegen het kwade. Bij gelegenheid van een Noord-poolexpeditie, die twee jaar zou duren, werd Miss Weston verzocht een voorraad brieven vooruit te schrijven en mede te geven, om dan geregeld uitgedeeld te worden, hetgeen zij gaarne deed.

Vanaf 1874 schreef Miss Weston ook een maandelijkschen brief speciaal voor jongens der verschillende opleidingsschepen der Kon. Marine en zulks op verzoek van een deputatie uit hun midden.

Haar persoonlijke aanraking met zeelieden

begon het eerst juist met die jongens. Zij logeerde in de buurt van Devonport, in het Zuidwesten van Engeland, alwaar verscheidene schepen liggen, aan boord waarvan een paar duizend jongens worden opgeleid als matrozen der Marine. Zij zag hen des Zondags, wanneer zij met verlof aan wal waren, doelloos op straat rondzwerfen en wist dat zij al te dikwijls in slecht gezelschap geraakten. Zij dacht aan menige bezorgde moeder en besloot voor hen te doen wat zij kon. Doch de bezwaren schenen in het begin onoverkomelijk.

Tevergeefs wachtte zij de jongens op drie Zondagen af in een groote zaal, die zij met dat doel had genomen. Haar gastvrouw, Mrs. Muntz, de moeder harer latere medewerkster, stelde nu haar keuken tot haar beschikking. Miss Weston liet door een paar welgezinde mannen de jongens op straat uitnoodigen om bij haar te komen. Zij onthaalde ze op thee en gebak, praatte met hen, zong bekende godsdienstige liederen met hen; dan las of deed zij een kort Bijbelsch verhaal en eindigde met gebed.

Weldra bleek de keuken te klein voor het aangroeiend gezelschap en moest Miss Weston een vast lokaal huren. Na veel wederwaardigheden, die zij met den haar eigen gezonden humor niet te zwaar opnam, gelukte het haar hoe langer hoe meer „vat” op de jongens te krijgen.

Intusschen kwam zij in aanraking met zeelieden van iederen leeftijd. Het bleek haar dat sterke drank de groote vijand is van den zeeman en dat de bestrijding daarvan de grondslag moest zijn van alle verdere pogingen om hem van dienst te zijn. In het jaar 1873 besloot de „National Temperance League” (Nationale Matigheidsbond) de zeelieden der Koninklijke Marine te bewerken en werd — hoe vreemd het ook schijne — aan Miss Weston de leiding van dat werk toevertrouwd.

Het eerste vereischte was vergunning te bekomen om aan boord met de mannen te spreken. Men begrijpt dat de bezwaren schier onoverkomelijk waren. Men kan zich levendig voorstellen hoe de meeste zee-officieren te

spreken waren over die voorgestelde bezoeken eener filantropische dame. Gelukkig kwam een hooggeplaatst officier haar te hulp en wel de admiraal Sir W. King Hall, toenmaals „admiral superintendent of the Dockyard at Devonport“.

Hij gaf zijn toestemming onder voorwaarde, dat zij vooreerst een toespraak zou houden in zijn tegenwoordigheid en die van den geestelijke aan het schip verbonden. Zij nam de voorwaarde aan; de admiraal hield zijn woord, de „meeting“ had plaats, en als gevolg ging de boodschap naar alle schepen in de haven: „laat gerust Miss Weston aan boord komen en met de mannen spreken; ik sta voor haar borg“. Daarop ging de agent van den „Matigheidsbond“ bij iederen kapitein vergunning vragen voor Miss Weston om aan boord te komen. Later werd deze maatregel geheel overbodig, en was een briefje aan den gezaghebber meest geheel voldoende om haar op ieder schip der Kon. Marine toegang te verschaffen.

Enkele treffende verhalen van heilzame uitwerking van het gesproken woord vindt men in „Our Blue Jackets“. Doch beter bewijs voor den grooten zegen, die rustte op de pogingen van Miss Weston, is gelegen in het algemeen erkende feit, dat sedert haar optreden de toestanden in de Koninklijke Marine, wat matigheid aangaat, zóódanig zijn verbeterd, dat enkelen zelfs van een „omwenteling“ op dat gebied spreken.

Naarmate de arbeid van Miss Weston zich van lieverlede uitgebreidde, kwam telkens de vraag tot haar van de zeelieden zelf: „Zouden wij niet een huis kunnen krijgen dicht bij de werf, waar wij ook in de week zouden kunnen komen en waar wij niet aan de verleiding van drankverkoop zouden blootgesteld zijn?“ Miss Weston zeide dikwijls dat zij haar „Instituut“ waarschijnlijk nooit zou zijn begonnen, zonder dien aandrang der zeelieden zelf.

Onze plaatsruimte laat niet toe bijzonderheden meê te deelen van de wijze waarop eene inrichting in het leven werd geroepen, die voor mannen en knapen der Kon. Marine een echt „tehuis“, ook in den zin van nacht-

verblijf, zou zijn, en alwaar Miss Weston tevens haar evangelisatiewerk zou kunnen voortzetten.

Op 8 Mei 1876 werd het huis geopend met geen andere „plechtigheid“ dan den avond te voren eene bijeenkomst van vrienden in de Evangelisatiezaal, waarin vurige gebeden om zegen op den arbeid werden opgezonden.

Miss Weston, hoewel het haar leed deed het ouderlijk huis te verlaten, kwam zelve mei Miss Muntz in het Instituut wonen „to make it homelike“ (met het oog op huiselijke gezelligheid). De aanvang was in ieder opzicht bemoedigend, doch..... nu begonnen pas de ware moeilijkheden. Er moest door beide dames in de harde school der praktijk veel worden af- en aangeleerd.

Haar doel was niet, een behagelijk „ondersje“ in het leven te roepen voor de enkele mannen en jongens, die door temperament of buitengewone beginselvastheid, aan de grovere verleidingen van het zeemansleven weten te ontkomen, maar veeleer eene omgeving te scheppen, waar de gemiddelde „Jack“¹⁾, zonder zweem van dwang of hinderlijke pressie, invloeden zou ondergaan, die beide positief en negatief van de hoogste waarde voor hem zouden blijken.

Zij besloot tot absolute scheiding, finantiël en anderszins, tusschen het eigenlijk evangelisatiewerk en de zoogenaamde „Sailors Rest“²⁾ (de naam van het Instituut). Binnen dit laatste worden geen godsdienstige bijeenkomsten gehouden; in het lokaal, dat er aan grenst, worden hoegenaamd geen „wereldsche“ zaken gedaan.

Alleen zeelieden van de Kon. Marine of Mariniers hebben toegang tot het eigenlijke Instituut. De zeeman vindt er een waar „tehuis“, met netjes ingerichte slaapkajuiten, zitkamers met verschillende bestemmingen (o.a. een aparte rookkamer), couranten en tijdschriften, spelen, schrijfbenoedigheden tot kosteloos gebruik, en, vooral een vriendelijk en hulpvaardig personeel. De leden daarvan zijn allen geheelonthouders en behoo-

¹⁾ De gewone benaming van den Engelschen matroos.

²⁾ Zeemans rust.

ren, zooveel mogelijk, tot zeemanskringen.

Verder moest het Instituut, buiten de bouw- en inrichtingskosten, geheel onafhankelijk zijn van financiële steun. De openstelling der restauratiezaal voor het algemeene publiek bracht, naar de ervaring leerde, behalve andere, ook groote financiële voordeelen mede. In het eerste jaar werd reeds £ 1998 (± f 23.970.—) over de toonbank betaald.

De godsdienstige bijeenkomsten, die nooit langer dan een uur mogen duren, worden goed bezocht. Als sprekers treden leden van alle kerkgenootschappen op, want Miss Weston, zelve lid der Anglikaansche kerk, verheugde zich in de samenwerking met leden der „vrije” kerken. Dikwijls is het woord aan een „leek” — soms een officier van land- of zeemacht, of wel een werkmán, bezielde met den echten drang des harten.

Het werk, dat klein begon in de keuken van Mrs. Muntz, heeft thans een omvang gekregen, waarvoor men verbaasd staat. In 1879 werd in de groote havenstad Portsmouth een dergelijk instituut als te Devonport gesticht, dat eveneens het centrum werd van allerlei gezegende werkzaamheden, te veelvuldig om hier op te sommen. Er is in geen afdeeling van het werk ooit stilstand gekomen. De gebouwen werden telkens vergroot, vaak door aankoop van naburige kroegen. De kring van belangstellenden en van mede-arbeiders, breidde zich hoe langer hoe meer uit, ook als gevolg van de ijverige propaganda van Miss Weston en anderen, die overal in den lande gingen vertellen van hun werk.

De stichting en ontwikkeling der „Royal Naval Temperance Society”, waartoe ook Roomsche-Katholieken behooren, kan hier slechts terloops worden vermeld. Er bestaan thans afdeelingen aan boord van alle schepen der Kon. Marine, door de matrozen zelf bestuurd.

De ziel van al deze organisaties was de waarlijk groote persoonlijkheid van Miss Weston. Het geheim van haar schier ongelooftijken invloed was wel het groote vertrouwen, dat zij aan duizenden zeelieden wist in te boezemen in haar echte, ongeunstelde liefde voor hen. Zij wisten dat „Moeder

Weston”, zooals zij wel eens werd genoemd, alles over had voor hun waarachtig heil: zij konden steeds op haar rekenen. Een jonge zeeman, niet vrij van „wilde haren”, wiens ouders gestorven waren, en die bij zijn zwagers een koel onthaal vond, zeide eens: „Geen nood, bij Moeder Weston kan ik altijd terecht”.

Hoewel de zegen op haar arbeid zó groot is geweest, heeft het haar aan wederwaardigheden en teleurstellingen niet ontbroken. Zelve schreef zij de kracht tot volharding enkel en alleen toe aan de „gemeenschapsoefening met God”. De toenemende waardeering, zelfs vereering, die haar te beurt vielen, deden blijkbaar geen afbreuk aan den stillen ootmoed van een leven „met Christus verborgen in God”.

De geschriften van Miss Weston, o.a. haar „zendbrieven” en het maandblad, dat zij redigeerde, zijn te bekomen bij den uitgever Partridge & Co., 9 Paternoster Row, Londen. Voor een volledige kennis van haar werk zou men „My life among the Bluejackets”¹⁾ moeten raadplegen, dat na haar overlijden werd aangevuld met eenige, meerendeels aan de groote pers ontleende, oordeelvellingen over haar persoon en werk.

S. I. B^{ss}e VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT.

¹⁾ „Mijn leven onder de matrozen.

In de Natuur.

DE LENTE OM EN IN ONS.

Wijd open hebben wij ramen en deuren geworpen om de pittige lucht en het warme licht te doen stralen in onze muffige gangen en kamers.

Er is geveegd en geklopt, geboend en geschrobd en een glans van frischheid ligt over al het gerei, over de stoep, over de voorstraatjes, over de muren.

En nu is het Zondag, de rustdag! De kinderen spelen in hun nette jasjes of stijf gestreken schortjes. Vader wandelt jasloos op het pleintje met de lange pijp en Moeder legt de laatste hand aan het middageten.

Aan tafel komen allen met verrukte gezichten. Een lentezon straalt in de bedrijvige keuken, spiegelt zich in 't blinkende koper en porcelein; en tooveret met speelsch genoeg den gloed der levenslust op aller gelaat. Na den maaltijd zal er gewandeld worden! Gewandeld langs de esschen naar bosch en heide, gewandeld met oogen en ooren en longen wijd open.

Wij willen de heerlijke vrije natuur in! de schoone, de leerzame, de goddelijke!

Wij zullen er ons sterken met frissche, pittige lucht; wij zullen onze oogen vullen met bloemen, mooi landschaps-schoon, en onze ooren met vogelzang en windenharperuis.

Wij zullen onze harten tot overstelpens toe vullen met wonne en leute, met innige vreugde en verwarmende blijheid.

De natuur is schoon. Schoon als geheel met haar groenende gras- en roggevelden; met haar geurende bosschen; met bloeiende slootkanten; met haar zwak bewolkte hemelblauw.

Schoon is zij in haar geringe voortbrengselen, haar bloemen, haar vogels, haar vlinders, haar kevers, haar paddestoelen, haar gesteenten.

De natuur is leerzaam. Hoe leeft de Bloem? De Vogel? Hoe maakt de Behangersbij zijn nest? Hoe voedt zich de Driehoorn? Hoe beschemt zich de Heidevlinder? Ieder schepsel is interessant in zijn leven, de bloemen evengoed als de vogels of als de mieren.

De natuur is goddelijk, want zij komt regelrecht uit de hand des Scheppers. Een mooi schilderij, een fraai gebouw, een grootsch muziekstuk, het kan ons ontroeren, maar 't blijft menschenwerk, menschenmaaksel, maar de vogels en de bloemen, de zoogdieren en de insekten zijn uit goddelijke hand gesproten en vertoonen in hun schoonheid en in hun doelmatigheid de eeuwige almacht van de onovertroffen wijsheid van den Maker.

En wat kijken wij toch in 't algemeen nog

bedroefd zelden naar die schepping om. Wie let er op de onkruiden langs het pad? Wie op de vogelzang in de struiken? Wie op het hommel- en bijengezoem bij de bloeiende wilgen? Wie acht de steenen van een grint-
hoop?

Als de vaders en de moeders - wat meer kenden van de hun omringende natuur, hoe zouden ze dan hun kinderen vaker een antwoord kunnen geven op de vragen, waarmee ze aankomen, zooals: hoe heet deze bloem? Wat is dat voor vogel? Hoe leeft dat wespje? In de meeste gevallen stuurt men de kinderen weg met: 'k weet het niet; of nog erger: „och jongen, zeur toch niet!“ Ik zelf ben vader en onderwijzer en weet hoe gaarne het kind leert en hoe noode het zeurt. Vandaag komen ze zeker aandragen met een geel bloempje, dat veel lijkt op 'n paardebloem, doch de straalbloempjes zijn fijner. Aan den korten stengel zitten bruine schubjes dicht opeen. Dat is klein hoefblad. Een plant, die in de geneeskunde wordt gebruikt. De bladen komen pas over een week of zes, ze werden wel gedroogd en als tabak gebruikt. Deze plant groeit op kleigrond. Een dikke wortelstok bevat veel reservevoedsel en het is daarom, dat deze plant zoo vroeg haar bloemkorfjes kan ontplooiën. Wat hier de dikke wortelstok doet, brengt elders zooals bij de Sneeuwkllokjes, Vogelmelk, Tulpen en Crocusjes de knoeteweeg. Het zijn de voorraadschuren der bloemen.

Een veel voorkomende lantebode is het Speenkruid, dat met boterbloemachtige bloempjes onder heggen en aan wegkanten staat te glimmen. De gele krachtige Dotterbloemen langs de slootkanten zijn er familie van. Daar ontluiken al de eerste Pinksterbloemen (of Veldkers) in een beschut hoekje. Een mooi vlindertje fladdert er omheen: wit met oranje vleugeltop. De onderkant is fijn groen besprenkeld. Het is het mannetje van de Oranjepip of Peterselievler, die hier honing komt zuigen of er zijn wijfje zoekt, dat op een klein koolwitje gelijkt, daar het de oranjeteekening op de voorvleugels mist. 's Nachts slapen ze met gevouwen vleugels, hangende aan een Pinksterbloem. Daarop

leggen ze ook hun eitjes en hun rupsen leven van de malsche blaadjes. Zijn de Pinksterbloemen uitgebloeid dan ziet men ook geen oranjetipjes meer.

Op den akker zijn allerlei onkruiden aan 't bloeien getogen. Kruiskruid, Hongerbloempje, Doovenetel, Herderstaschje en klimopbladige Eereprijs, ze zijn op een paar vierkante meter aarde te vinden.

Bonte dagpauwoogen zoeken de ontspruitende brandnetels en de gele citroenvlinder is bezig zijn eitjes te leggen op het gespikkelde Sporkenhout, dat wegens de onaangenaam riekende bast ook Vuilboom wordt genoemd. Het is een heester, welke stokken door de jeugd tot vliegers worden gefatsoeneerd en die later in 't jaar groene bloempjes en blauwe bessen dragen.

Langs de kant der kleine beekjes is een grijze band getrokken. Bij nader toezien zijn het dunne albasten steeltjes, die wapperen met een vierkleppig doosje, waarin een dotje haartjes, dat de zaden (de sporen in dit geval) van de plant uitzaait. Die doorschijnende steeltjes komen uit groene, gekartelde lapjes die plat op den oever liggen. Het is een der fraaiste Levermosjes en heet *Pellia epiphylla*.

In het beekje of slootje zijn de Kokerjuffers reeds bezig hun huisjes te bouwen van zandkorrels, van grassprietjes netjes op lengte afgebeten, van lischzaadjes, van schelpjes of van wat er maar bij de hand is.

Tusschen het hout vliegen de volwassen diertjes, de imago's: grijs en bruin. Ze lijken op sprinkhanen. Als ze tegen een boom zitten vouwen ze de vleugels dakvormig en steken de lange sprieten recht vooruit.

Als wij het bosch genaderd zijn, vermeerderd het gezang der vogels. Hoorden wij boven de veldende leeuwerik tierelieren, zagen wij er een bonte ekster of zwarte kraai vliegen, of een blauwen reiger staan aan den kant eener sloot, hier zijn de kleine zangers, de meezen, de vinken, de boomklevers en boomkruipertjes druk in de weer. De groene Fitis fluit er zijn blij beginnend en melancholisch eindigend toonladdertje. De iets donkerder Tjittjaf slaat de maat: diel-diel, diel-diel, enz. De Geelgors zingt: „boer, boer,

boer, laat mij in de schuur!” Merel en Zanglijster zijn er te beluisteren. Egels uit den winterslaap ontwaakt, waggelen snuffelend over het boschpad. Tusschen het grijze korstmos der boomen zitten vlinders in driehoekvorm, grijs en grauw van kleur, precies als het mos en daarvan alieen door een geoeffend cog te onderscheiden.

Aan den zoom van 't bosch in de zon en uit den wind zoeken we een plekje om even te rusten. Hier staat het vol van wit-rose Anemonen, terwijl een vochtiger gedeelte geel te gloeien staat van *Primula's* of Sleutelbloemen. De lust komt bij ons op er een paar te plukken. 't Beste is het niet te doen. Doen wij het toch, laten wij dan zorgen, dat ze onderweg niet verlepden door ze geheel in een stevig papier te wikkelen of door ze in een boterhamtrommel te bewaren. Daarin wat mos of gras opgeborgen, blijven ze goed en kan men er thuis nog wel plezier aan beleven.

Geleidelijk zakt de gouden zon naar den blauwwazigen horizon. Het wordt tijd terug te keeren. Er is onderweg nog veel op te merken of te vragen, over hetgeen er dien middag waargenomen is. Wij, de kinderen zoowel als de ouders, voelen ons naar lichaam en ziel verkwikt. Er is kracht opgedaan voor een heele week werken, stof om er een week over te praten en om er zich vaak over te verheugen.

Want de natuur is de immer vlietende bron, die ons verjongt, die ons geneest, en die ons sterkt. Zij vloeit overal.

Des te meer zich de mensch van de natuur vervreemdt, des te erger staat het met zijn gezondheid. De natuur heeft de beste medicijnen. Het zijn lucht, licht en water. Verder beweging, rust, stilte, de afleiding, de weldoende prikkeling en het geleidelijke harden tegen weer en wind. De natuur heeft honderd krachten en invloeden, waarmee ze verzachtend, genezend en sterkend den moeden mensch verkwikt.

Leeft gij op het land, lezeres? Dank dan God uit den grond van uw hart en laat u niet door ijdele voorspiegelingen lokken naar de stad. De vlinder vliegt naar het licht en ver-

brandt zoo zijn vleugels. Woont gij in de stad? Laat deze dan u niet geheel inpalmen. Blijf contact houden met de natuur. Kweek bloemen in uw vensterbanken, op een balkon of tuintje, als ge dat hebt. Bezoek de natuur op 'n vrijen dag. Leer uw kinderen lezen in dat schoone en grootste van alle prentenboeken.

De stad heeft zijn uitspanningen, maar het land heeft zijn vreugden, welker genieting geen wrangen nasmaak laat. O mensch wat zijt gij rijk, als gij daags de bonte bloemenwei om u heen ziet, als boomen uw erf omruischen, als gouden korenaren zich buigen over uw pad! Hoe oneindig rijk is de natuur, die ons omgeeft, en altijd nieuw en altijd jong. Het morgenrood en het schitterend daglicht, de avondschemering en het zachte maan- en sterrenlicht, zij spreken van vrede en hoop, van troost en hemelheerlijkheid.

Wilt gij van de schatten der natuur genieten, dan moet gij er u aan over geven in liefde. Gij moet van haar leeren houden; gij moet ze liefhebben, haar kinderen: dat zijn haar bloemen, haar vogels, haar vlinders, ja al haar kleine dingen vooral. Gij moet de natuur beziën, haar beluisteren, haar omweven met uw liefde. Dan zal zij u meer en meer haar schatten doen toevloeien. Kosteloos zal zij u bieden haar schoonste schilderijen, haar fijnste muziek. Zij zal u een leermeesteres zijn, als gij maar wilt luisteren. Natura docet, dat is „de natuur onderwijst”.

De Lente is *om* ons. Wij openen ons huis en wij sterken ons in de natuur, warmen ons aan het heerlijke zonnelicht. Open uw oogen en zie en luister, open uw ziele wijd, wijd, werp uit al het mufte, het dorre, het liefdelooze, het trage. Laat de zon der blijheid stralen van uw gelaat. De natuur is als herboren, ook wij zullen opstaan en vlijtig beoefenen de plichten van onzen stand. Wij willen als een zon zijn voor onze huisgenooten, voor allen, die met ons in aanraking komen. Men zal het moeten merken aan al onze werken: Een nieuwe Lente is *in* ons.

D. Maart '19.

I. B. BERNINK.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

Heel toevallig ontmoette ik dezer dagen een jongen student, die pas uit Berlijn kwam, waar hij eenigen tijd had doorgebracht. Toen ik hem heel meewarig vroeg, hoe hij het wel gehad had, denkende aan al de courantenberichten, die wij lezen, antwoordde hij met een enthousiasten klank in zijn stem: „'t Is de mooiste tijd van mijn leven geweest; ik heb geestelijk zooveel aan dien tijd gehad, de Christenen zijn er in dezen tijd zoo *echt*.” Aan deze woorden dacht ik toen ik het mooie artikel las van Ida Stroeve. Zij schrijft over

Unser Blatt,
Monatsblatt für junge
Madchen aus
gebildeter Standen.
Jan. 1919.

den rijkdom van de armoede, gedachten voor den tegenwoordigen tijd. „Als wij tegenwoordig de wereld op haar grondvesten zien wankelen”, zegt zij, „en menig-een, die vroeger in onbezorgden staat voortleefde, nu door de omwenteling en revolutie in grooten nood zien geraakt, zoo gevoel ik hoe noodig het is, om deze angstige zielen toe te roepen: Houdt moed, laat het hoofd niet hangen; laten we toch toonen dat het verlies van uiterlijke pracht en aardsche heerlijkheid voor een Christen nu niet zoo iets verschrikkelijks is. De Heere Jezus wijst ons er telkens op, dat wij een sterk geloof moeten hebben in het liefderijk bestuur van den Vader, die voor ons zorgen zal, en Hij waarschuwt voor begeerigheid en hebzucht, en voor het zich terneer laten drukken door de zorgen des levens. Het is opmerkelijk dat Hij nooit bestreden heeft de afgodenleer der Heidenen. Hij heeft niet gepredikt tegen Osiris en Isis, en tegen het Grieksche en Babylonische heidendom. Hij wist, dat ze zouden voorbijgaan. Twee afgoden echter heeft Hij niet

afgelaten ten bloede toe te bestrijden en dat zijn de geldzucht en heerschzucht. Laten wij toch onze oogen wijd open zetten, en zien wat werkelijk waarde heeft. De grootsche schieping..... zij blijft de onze, al kunnen we geen automobielreizen maken. Een paleis om in te wonen..... men kan toch maar in één kamer tegelijk zijn, en als die ééne kamer gezellig is en warm..... wat begeeren we dan nog meer? Bovendien, het staat wel niet woordelijk in den Bijbel, maar toch is het bijbelsch om moedig den strijd des levens tegen te gaan, vertrouwend op God. Wie zal ons kunnen scheiden van de liefde van Christus?..... Zeker niet de gebeurtenissen van dezen dag."

Is het niet heerlijk als men zoo kan spreken en schrijven in dagen van ontzaggelijke beroering? Ik denk aan onze distributie en rantsoeneeringstijd en ik gevoel me beschaamd..... wat hebben wij, Christenen, elkander weinig opgebeurd en weinig gesproken over het beste, dat ons bleef.

Is het niet zóó, — dat God in tijden van groote verrukking zijn kinderen wil leeren wat ze aan Hem hebben?

De Amerikaanse vrouwen zijn druk bezig om zich rekenschap te geven, hoe ze *The Ladies'* op allerlei wijzen en op de *Home Journal* beste manier haar leven Febr. 1919, kunnen inrichten na den oorlog. „We hebben zooveel werkkraft ontwikkeld tijdens den oorlog” — schrijft er een — „dat we nu niet neer moeten gaan zitten, met de handen in den schoot, maar al onze energie nu moeten geven voor den wederopbouw van een goed geordende maatschappij.” Een van de eerste vraagstukken, die de vrouwen daar onder de oogen moeten zien, is hoe ze het best haar huishouden kunnen besturen zonder vrouwelijke hulp. Carey Edmunds pleit voor het huis zonder eetkamer. Een eetkamer is duur om in te richten, geeft meer werk om te onderhouden en als men een gezellige zitkamer had met ingebouwde kasten, die voor buffet konden dienen en een vierkante opening naar de keuken, waardoor men het eten kon doorgeven, zou deze inrichting een groote be-

sparing van arbeid zijn. Zij heeft er allerlei photo's bij gedaan om te laten zien, hoe gezellig men een eet-, zit- en salonkamer alles in één kan maken. Een Amerikaansche architect geeft in dezelfde aflevering een platte grond van een huis, waar keuken en eetkamer gecombineerd zijn en waar die keuken-eetkamer er allerprettigst uitziet. Hij heeft al voor honderden menschen deze „servantless houses” gebouwd (huizen zonder dienstboden). Dit laatste lijkt mij beter dan een eet-zit-kamer, want het zijn juist de etensluchtjes, waarvoor men zoo gaarne een eetkamer heeft en het is niet aangenaam iemand te ontvangen in een kamer, waar juist zuurkool of ingemaakte snijboonen gegeten zijn. Natuurlijk, dat die „servantless houses” allerlei soort gemakken hebben, zooals vaste wäschtafels en warm- en koud watervoorziening en centrale verwarming. Allerlei idealen dus voor de toekomstige huizen. Het is echter zoo waar wat Flora Klickmann schrijft in „The Woman's Magazine”, dat al deze dingen zeer

*The Girl's and
Woman's Magazine.*
Maart-afl.

zeker onze aandacht zullen vragen en dat we er toe moeten medewerken, om onze huizen zoo doelmatig mogelijk in te richten. „Maar — zegt ze — de meesten van ons zullen ons verdere leven wel moeten doorbrengen in ondoelmatige huizen, met allerlei onaangename hebbelikheden. We kunnen volstaan met nu en dan eens bij ons zelf te brommen, dat de architect, die ons huis gebouwd heeft, de domste mensch was, die ooit bestond. Maar verder..... we must make the best of it.” (We moeten trachten er ons zoo goed mogelijk in te schikken.)

Juist wij, vrouwen, die het goede willen voor de maatschappij, juist wij, intellectueele vrouwen, moeten geen arbeid schuwen. Het is nooit een goed voorbeeld geweest voor de eenvoudige vrouw, dat de meer beschaafde alle werk, dat vervelend of onaangenaam was, op anderer schouders heeft geladen.

De arbeid zal uit dit leven nooit verdwijnen en een zegen is het, dat ze het nooit doen zal..... Toen ik op een morgen uit een vergadering van het onlangs gehouden Sociaal

Congres kwam, waar de roeping en de plaats der vrouw o.a. behandeld was, hoorde ik een dame tot een andere zeggen: „Weet je wat ons mankeert, we moesten veel eenvoudiger worden, veel meer ons zelf durven zijn!”..... Hoe gelijk had ze! Waarom zou een hoogstaande intellectueele vrouw zich moeten schamen voor huishoudelijken handenarbeid of voor een aanpakken van alles wat voor de hand komt? Waarom zou men het eene oogenblik niet met vurige energie een karpet schuieren en het andere een geestdriftig artikel schrijven?

Waarom zou men geen echte dame kunnen zijn, al had men juist de kachel gepeetst?

„The Ladies' Home Journal” vertelt ook van al het nieuwe werk, dat nu voor de vrouwen openstaat na den oorlog.

Miss Bessie Lipsitz te Avoca Wisconsin vindt een prachtig bestaan in het zijn van..... ja, hoe zal ik het noemen? — misschien zou nog de beste naam zijn..... „koeienmoeder”. Zij bezoekt 25 boerderijen per maand, onderzoekt nauwkeurig het vetgehalte van de melk van alle koeien, bepaalt hun voedsel, de manier, waarop ze behandeld moeten worden, om zoo voordeelig mogelijk in melkproductie te zijn. Zij heeft gestudeerd aan The State College of Agriculture.

Een ander meisje Miss Isabel May Dress of Brooklijn zou men den „typewriter moeder” kunnen noemen. Zij voelde altijd veel voor machinerieën en heeft nu een goed bestaan in het repareren en nazien van alle mogelijke typewriters.

Mevrouw Ada B. Vail zorgt voor de electriciteit van een der groote Amerikaansche huizen met 65 kamers. Zij leert de huisvrouwen de electriciteit op het voordeeligst te gebruiken, en weet ten spoedigste een mankement op te sporen, als bij de een of de andere iets hapert.

Veel meisjes verdienen ook haar brood met het fotografeeren met X-stralen. Zij krijgen haar opleiding hiervoor op het Hunters' X-stralen college te New-York en zijn later zeer nuttig als hulp voor allerlei technici.

Ook in ons land houdt men zich met het woningvraagstuk bezig. In „De vrouw en haar

huis” heeft de heer J. A. Bientjes te Amersfoort hierover een zeer interessant artikel

De Vrouw en haar Huis. geschreven. Hij zegt: „Het zijn moeilijke dagen voor hen, die we onder den z.g.n.

middenstand opgenomen zien, de stand van werkers met het hoofd, ambtenaren, beambten bij het Rijk, de Gemeente en in particulieren dienst, als leeraren, onderwijzers, spoorwegambtenaren, gepensioneerden en zij, die van een lijfrente moeten leven — kosten van levensmiddelen en andere behoeften, zooals kleeding en schoeisel, zullen wel eenige daling ondergaan, toch zullen deze zeer veel hooger blijven dan voor den oorlog. Er is een groote categorie van ontwikkelde en beschaafde burgers en burgeressen, die de tegenwoordige huurprijzen van f 500 en daarboven niet meer kunnen betalen. De staat heeft voor den werkmán de gelegenheid geopend om zich een hygiënische woning tegen kostprijs te verschaffen, de bovengenoemden zijn echter tegenwoordig in het gedrang.

De heer Van Wamel, architect, geeft in hetzelfde blad verschillende plattegronden van huizen, die wel een eigen entrée hebben, om tegemoet te komen aan het speciaal Nederlandsche karakteristiek, bewaren der persoonlijke vrijheid, en die dus als geheel vrij perceel te bewonen zijn, doch verbonden door een speciale dienstgang, die naar een centrale werkruimte leidt. In alle woningen moeten de gemakken der moderne techniek voorkomen. Stof afnemen en bedden opmaken kan ieder bewoner zelf doen, evenzoo van de centrale keuken eten. Leiding en regeling van het ruwe werk kan door of in overleg met eene daartoe aangewezen huishoudster geschieden en moet geregeld worden door het Huishoudelijk reglement. De heer Bientjes zegt aan het eind van zijn schrijven: „Wij intellectueelen, gevoelen ons óók arbeiders, al is het dan niet in den engen zin, waarin de sociaal-democratie veelal dien eertitel van „arbeider” opvat. Ook wij werken hard en vruchtbaar of hebben dit gedaan en het zou dan toch een sociale onrechtvaardigheid zijn, als wij zelf de allereerste noodzakelijke voorwaarde tot behoorlijken gelukkig werken,

een gezonde comfortabele en voor onze bescheiden finantieele krachten bereikbare woning, zouden moeten derven. Toch zou het dien kant kunnen uitgaan. Daarom de handen uit de mouwen allerwege in den lande!"

Ook Mejuffrouw Krophöller, vrouwelijke architect, heeft voor een stampvolle vergadering, die belegd was door de Ned. Huisvrouwen-Vereeniging te Utrecht, gesproken over het moderne Huis. Ook zij heeft een dergelijk ideaal voor oogen als de Heer Bientjes. Het wil er bij mij echter nog niet in, dat zulke complexen van woningen een gelukkige gedachte zal zijn. Een mensch heeft behoefte aan rust en kalmte, aan afbakening en ontuining, aan een eigen plek en eigen thuis, en zeer zeker niet aan het zich steeds bevinden tussochen de menschen met hun drukke gedoe.

In het altijd interessante blad „Het Kind”

Het Kind, is een enquête geopend over 22 Febr. 1919 de kibbellust der kinderen. 8 Maart 1919. Het is amusant om al die antwoorden van verschillende ouders te lezen. Sommige geven grif toe, dat er in hun huis veel gekibbeld wordt, andere hebben er niet veel over te klagen, maar wijten dit aan gelukkige levensomstandigheden. De algemeene opinie is, dat het kibbelen zijn hoogtepunt bereikt op zestienjarigen leeftijd, het sterkst is het tussochen negen en veertien à zestien jaar. Eigenaardig is het dat de directie der inrichtingen van de Vereeniging tot Oprichten en Instandhouden van kleine opvoedingstehuizen constateert, dat het kibbelen bij de kinderen, die zij onder haar hoede heeft, weinig voor komt. In de 8 jaar dat 't Hoogt en de 3½ jaar dat het Haarlemsche tehuis bestaat, hadden we slechts drie kibbelperioden van langeren of korteren duur; twee waren terug te brengen tot het aankomen van een groepje kinderen, dat de kibbelgewoonte had.

Amusant is de vader N. 12 der enquête, die volmondig erkent, dat er onder zijn 6 kinderen veel gekibbeld wordt. Hij herinnert zich, dat bij hem thuis, waar 5 kinderen waren, het niet veel beter was, en zijn vrouw, die uit een familie van zes komt, vertelt dat hare ouders

meer dan eens zeiden: „ik geloof niet, dat er één huisgezin is, waar de kinderen zoo kibbelen als hier”. Ik geloof echter niet, dat wij, Christen-ouders, ons bij die kibbellust van onze kinderen moeten neerleggen, en dat wij wel degelijk moeten gevoelen, dat wij verantwoordelijk zijn voor de stemming in huis en dat ook het kibbelen onzer kinderen behoort tot de geestelijke boosheden in de lucht, die wij door ernstig *gebed* moeten trachten te bestrijden. „De kracht van het allermachtigste opvoedingsmiddel” noemt Dr. J. H. Gunning het in zijn schitterende brochure „Ouders en Kinderen”.

In „De Hollandsche Huisvrouw” staat een *De Hollandsche* verslag van een lezing, *Huisvrouw*, die Professor R. Casimir 13 Maart 1919. te Bloemendaal gehouden heeft over de opvoeding der vrouw. Op het Sociaal Congres heeft een der aanwezigen ook gezegd, dat het zoo vreemd is, dat de mannen zich zoo bemoeien met het doen en laten der vrouwen, en wat zij er wel van zeggen zouden, als de vrouwen zich eens met hun zaken gingen bemoeien. Ik geloof dat het antwoord hierop is, dat de man zich bemoeit met het doen en laten der vrouw, omdat hiermede zijn eigen belangen en dat zijner kinderen ten nauwste verbonden zijn. Van de opvoedkundige vraagstukken — zeide Prof. Casimir — is dat van de opvoeding der vrouw wel het allermoeilijkste. Op de Lagere School moest voor het meisje nooit het onderwijs in handwerken ontbreken en onmisbaar is de uitbreiding van den leerplichtigen leeftijd tot het 14de jaar, want niet vóór dien leeftijd is het kind geschikt om zich aan te passen aan de levenspraktijk. Juist in die twee laatste jaren moest kook- en huishoudonderwijs worden gegeven, waarmede de volksgezondheid en het volksgehek zoo zeer zou zijn gebaat. Ambachtsscholen voor vrouwen mogen zich hoe langer hoe meer uitbreiden en Spreker wekte zijn gehoor met aandrang op, tot het stichten van vrouwenclubs. De grootste misleiding der moderne opvoeding is wel hare minachting voor huiswerk bij de gemiddelde vrouw. Wat de man presteert is vaak voor een zeer groot deel afhankelijk van de capa-

citeiten zijner vrouw. Spreker getuigde van zijn groote bewondering voor het huiswerk, waarin zoo vaak het genie der vrouw uitblinkt. Ziet naar zooveel beroemde mannen en — *cherchez la mère.*

Spreker sprak ook over de maatschappelijke belangstelling bij de gehuwde vrouw, die alleen bestaanbaar is, wanneer de man zich ook voor een deel wijdt aan de zorgen der huishouding en aan de opvoeding der kinderen. Nog te weinig vaders zijn doordrongen van het besef, dat ze mede opvoeders behooren te zijn, en het zou voor menig gezin een zegen zijn, zoo de vaders zich wat meer bemoeiden met de opvoeding, vooral van hunne dochters. De moeder voor de dochters en de vader voor de zoons, is een stelsel dat al heel wat droevige conflicten heeft doen ontstaan.

Poetri-Mardika,
Maandblad gewijd
aan de
vrouwenbeweging
in de inlandsche
maatschappij.

Aandoenlijk is, voor wie geregeld de „*Poetri-Mardika*” leest, het steeds wederkeerend onderwerp „het huwelijk”. Welk een verlangen naar verandering en verbetering spreekt er uit

al die artikelen. Sriati Mangoenkoesoemo schrijft: „Vele zijn de plichten, weinige de rechten van de Javaansche vrouw. Er moet verandering komen. Wij vrouwen hebben ons echter aangediend, zachter en bescheidener dan de mannen. Wij worden dan ook vaak niet gehoord. Maar dat zij reeds is begonnen, dat weten we allen, sedert de gedachten van onze grootste voorgangster Kartini tot een ieder zijn doorgedrongen. Wat wil de Javaansche vrouw? Het is mij slechts mogelijk, hierop een negatief antwoord te geven. Den weg precies klaar en duidelijk zien kan de Javaansche vrouw nog niet. Wij weten alleen dat de oude toestand niet bestendig mag worden.

„Ons hart zegt ons, dat een betere verhouding tusschen ons en onze mannen mogelijk is, zoovele zijn de wegen, die naar het doel leiden. Duidelijk b.v. zien we den weg door onze Westersche zusters aangewezen. Hoe heerlijk zou het zijn de toekomst van onze kinderen mee te mogen helpen bepalen. Pret-

tig lijkt het ons het leven onzer mannen te mogen meeleven. Verheffend is de gedachte niet meer loonslaven te zijn, maar iemand, wier raad door den man het eerst wordt gevraagd en geapprecieerd als gelijkwaardig aan den zijne. Het lijkt ons een wereld gewonnen niet alleen moeder der kinderen, maar ook de vrouw te zijn van den vader dier kinderen.”

Arme Sriati Mangoenkoesoemo! Zij weet den weg niet, klaar en duidelijk ziet ze hem niet voor zich. Zou ze nooit gehoord hebben van den Zoon des Menschen, die ook de Javaansche vrouw waarlijk wil vrij maken?

A. v. H.—S.

Kleeding.

VEREENVOUDIGING DES LEVENS.

Eenige lezers zonden mij een schrijven, waarin ze hun oordeel uitspraken over de zienswijze van Mevrouw S. te B. betreffende „Modedwang” en „Uniform-kleeding” (zie vorig nummer). Houden deze brieven alle min of meer een protest in tegen het voorgestelde eenvormige costuum, Mevr. S. kan toch tevreden zijn dat haar woorden zooveel belangstelling hebben gewekt; want van zeer verschillende kanten sprak men zich uit. Ik kreeg o.a. een brief van eene dame van 70 en van een meisje van 16 jaar.

Mevr. v. H. W. schrijft o.m.:

„Volgens mijn bescheiden meening is een „vormigheid niet noodig om eenheid te verkrijgen..... Laat ons van alle buitensporigheden verre blijven en niet gedurig allerlei „veranderingen aanbrengen. Doch moet men „zich een nieuw kleedingstuk aanschaffen, „dan zie ik niet in, waarom men per sé moet „afwijken van de heerschende Mode.”

En Mevr. R. E. K. heft den waarschuwendden vinger op en vertelt ons, hoe in 't begin

der 19e eeuw eenige dames in Amsterdam een eenvormig gewaad droegen en daarmede langs de grachten wandelden. Ze hadden zoo veel last van de straatjeugd, dat ze onder politie-geleide huiswaarts moesten keeren.

„Mij dunkt”, schrijft Mevr. R., „er zijn te veel bezwaren aan verbonden..... Wat een lange, slanke vrouw goed kleedt, is meestal weinig geschikt voor kleine, corpulente dames..... Laat de vrouw, vooral de Christen-, vrouw zich kleeden naar haar stand, leeftijd en figuur.

„De kleeding moet zijn eenvoudig, smaakvol en beschaafd.”

Mag ik die woorden van Mevr. R. nog eens herhalen?

Eenvoudig, smaakvol en beschaafd.

Is hiermede niet precies gezegd wat noodig is? Als we ons daaraan houden, zal eenvoudigheid overbodig blijken en zal toch onze kleeding geen ergernis geven, zooals b.v. de opzichtige roode mantels en costuums, die Mevrouw R. zoo hinderen.

„Hoe kan men zich willen hullen”, vraagt „deze oude dame, „in de kleur der revolutie-, vaan, en dat in onze dagen?”

Ons jong lezeresje is bepaald verontwaardigd over het voorstel van Mevr. S.

„Ik voel niets voor uniformen”, schrijft ze, „wat zou het een raar gezicht zijn inplaats van aardig gekleede menschen allemaal „eenvormige costuums te zien.” En ze vreest, dat de nu zoo mooie winkels in Amsterdam zeker dan het aankijken niet meer waard zouden zijn. Misschien denkt ze aan de vervelende heerenkleeding-winkels, waar inderdaad weinig variatie in de uitstalling is te brengen.

„Om nu toch tot een oplossing te komen”, schrijft ten slotte Mevr. R., „vraag ik mij: „Kunnen wij er niet toe besluiten onze klederen te dragen, zoolang ze in goeden staat verkeeren, ons niet bekommerend om de „grilligheid der Mode..... Wat zou daardoor „geld en tijd gewonnen worden, die we voor „nuttiger doeleinden konden besteden.”

En zou 't niet verstandig zijn, wil ik er nog even aan toevoegen, als we ons vooral niet te veel aanschaffen? Dikwijls wordt een japon zoo weinig gedragen, dat ze, al maar in de kast hangend, ouderwetsch wordt. Wat komt 't er op aan, of men ons dikwijls ziet in dezelfde kleeding? Als deze „eenvoudig, smaakvol en beschaafd” is, zullen we er ons niet voor behoeven te schamen.

M. G. L.

Handwerken.

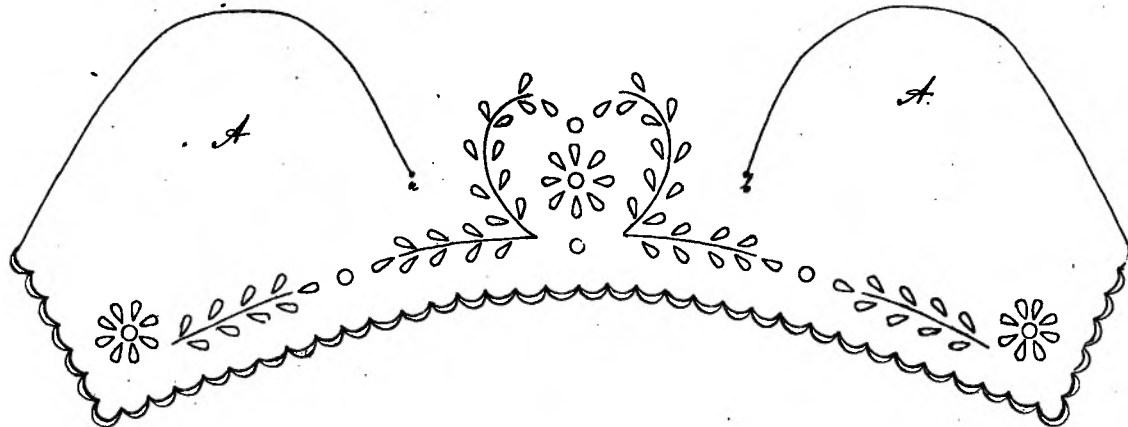
KINDERMUTSJE IN ENGELSCH BORDUURWERK.

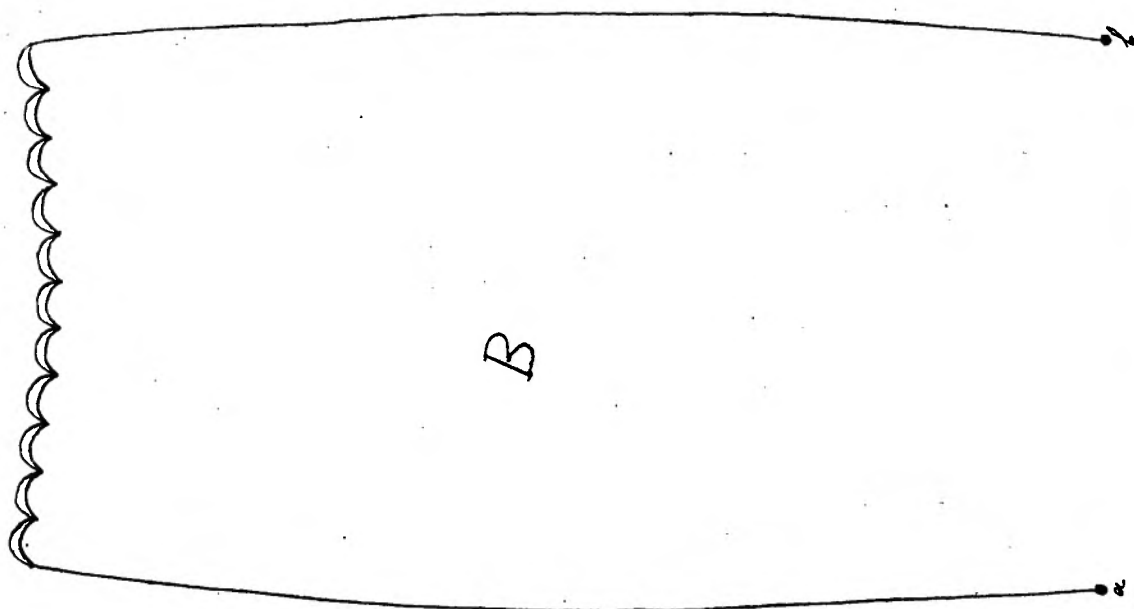
Dit mutsje is berekend voor den leeftijd

van 1 jaar. Het mutsje wordt in één stuk geknipt.

Stuk B moet met de punten a en b sluiten aan de punten a en b van stuk A.

E. v. d. ESCH.

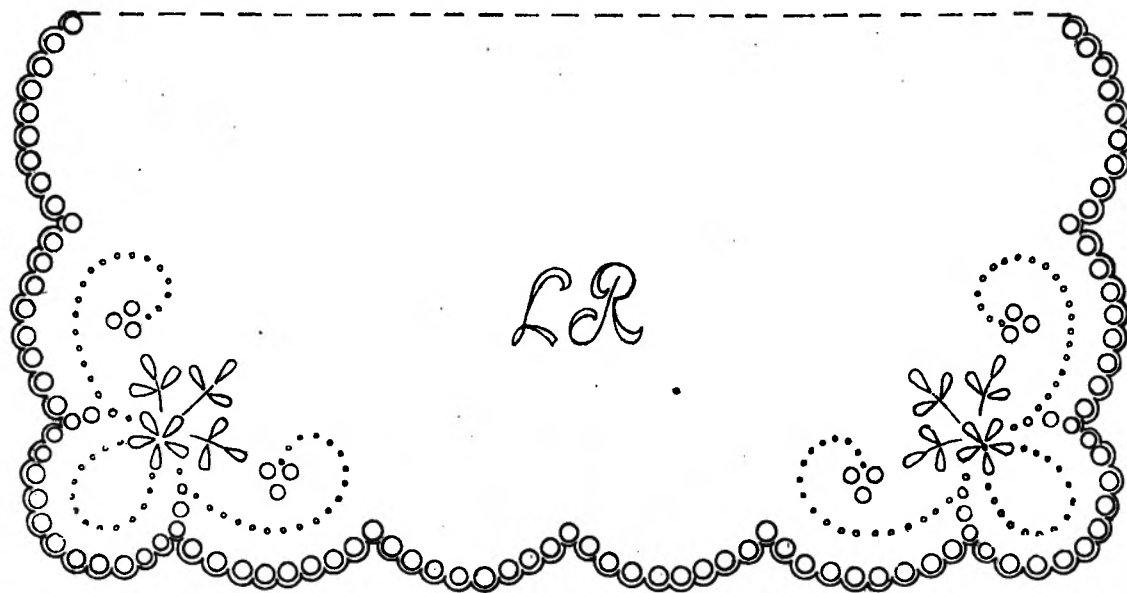
**SERVETTASCHJE
IN ENGELSCH BORDUURWERK.**

Uit te voeren op linnen (Bielefeld), of
katoen (Schirting). Men heeft een lap stof

noodig van 42 c.M. bij 28 c.M.

De hoogte van het taschje is lengte
der stof.

E. v. d. ESCH.

Boekbespreking.

Wij en onze kinderen. Korte schetsen en losse gedachten over de opvoeding in huis, door G. Meima, Leraar aan de Kweekschool te Groningen. Met een voorrede van Ds. J. J. Knap Czn. te Groningen. J. H. KOK. Kampen 1918.

Vele dezer losse opstellen las ik reeds vroeger in den „Groninger Kerkbode“ met groote belangstelling. Wel kwam toen steeds weer de vraag bij mij op of het van een zóó hoogstaand paedagoog goed gezien was, zijn artikelen te plaatsen in een weekblad, dat gewoonlijk een dag of drie op de algemeene leestafel in de huiskamer ligt, en waarnaar men ook de kinderen heeft leeren grijpen door er voor hen een rubriek in te openen. Wij ouders, weten, dat we eens door onze kinderen, als ze volwassen zijn, geoordeeld zullen worden. Doch dat oordeel zal dan verzacht worden doordat ze reeds eenigszins de moeilijkheden leerden begrijpen die aan de opvoeding verbonden zijn. Jongere kinderen echter zóó vroeg moedwillig de oogen te openen voor de te-kort-komingen der ouders schijnt mij onvoorzichtig, nadeelig, ja wreed toe. Ouders mogen niet opgevoed worden in tegenwoordigheid der kinderen; de laatsten mogen zich niet de gelegenheid ontsloten zien de feilen hunner ouders grondig te bestudeeren. Indien mij niet altijd voorgehouden was, dat vrouwen onlogisch waren, zou ik zeggen: vrouwenlogica verzet zich tegen dergelijke praktijken.

Bij deze uitgave in boekvorm is dit bezwaar echter geheel vervallen. Nu de schrijver ons met „een boekje in een hoekje“ doet plaats nemen, en ons daar vriendelijk op onze struikelingen attent maakt, kunnen wij niet anders dan ons gewonnen geven, en zijne goede raadgevingen dankbaar ter harte te nemen. A. M.

Gezondheidsleer ten dienste van Verpleegsters, het Onderwijs en het Huisgezin, door Dr. E. H. B. van Lier, Arts.

Met verlangen namen we dit boek ter hand, om met den inhoud kennis te maken. In het Voorwoord trof me echter direct iets bijzonders, n.l. dit: „Vooral de verpleegsters, die in gezondheidsleer in het geheel geen onderwijs ontvangen, missen de gelegenheid van dit voor hen zoo nuttige onderdeel der geneeskunde kennis te nemen“. Als de schrijver hierbij even goed nagedacht had, zou hij dit, dunkt mij, niet zoo geschreven hebben. Hoe zou de verpleegster berekend zijn voor haar taak, als ze niet wist, hoe ze mee kan werken tot het aankweken der gezondheid bij haar patiënten en deze, zoowel als zichzelf zooveel mogelijk voor ziek-woorden te behoeden?

Dr. Stumpf zegt in zijn „Voorlezingen over Ziekenverpleging“, dat de ziekenverpleging voor een deel niet anders is dan toegepaste hygiëne, en hij begint niet eerder over chirurgische verpleging te spreken, dan nadat hij het begrip infectie terdege verklaard heeft, en de verpleegsters alle mogelijke middelen tot bestrijding der infectie gewezen heeft.

Ik geloof, dat ik niet te veel zeg met deze uitdrukking, dat een goed geschoolde verpleegster weinig of geen nieuws in dit boek zal vinden. Dat zou te kort doen aan de eer, welke de heeren doktoren toekomt voor de moeite, die zij zich getroosten willen, om met de verpleegsters ook dit punt zoo uitvoerig mogelijk te behandelen op hun cursussen, zij het dan onder den naam van ziekenverpleging of nog afzonderlijk onder dien van gezondheidsleer.

Voor anderen, die niet in de gelegenheid zijn, dergelijke cursussen te volgen, is het een practisch, leerzaam boek. Nog al te weinig wordt er rekening gehouden met zoovele middelen, die er zijn, om verscheidene ziekten, enz. te voorkomen, eensdeels omdat ze nog te weinig bekend zijn, en anderdeels omdat er nog te vaak gedacht wordt, dat het „nog wel niet zoo erg zal zijn, al doe ik eens dit of laat ik eens dat!“ Om die kennis te bevorderen, kan dit boek een goede steun zijn. Het geeft een nauwkeurige uiteenzetting, hoe een goede voeding samengesteld moet zijn, welke voedingsmiddelen nuttig of wenschelijk, en welke schadelijk zijn, en over de bereiding er van. Verder verscheidene praktische wenken over de kleding, de woning en wat daarmee in verband staat, terwijl een groot deel gewijd is aan de bespreking van den strijd tegen de besmettelijke ziekten.

Het is een prettig geschreven leerboek, waar leerlingen van een H. B. S., een Industrie- of Huishoudschool en ook de vrouwen en meisjes, buiten deze categorieën, die er belang in stellen, hoe ze de gezondheid bij zichzelf en hun naasten zooveel mogelijk kunnen bevorderen, veel genoegen van kunnen hebben.

Zr. S. G. HEIDEMA.

Firma Ph. ZALSMAN te Kampen. Dr. F. J. Krop. Hugenootsche en Calvinistische Stemmen.

Dit lijvig boekdeel bevat een belangrijke verzameling documenten, welke tot doel hebben aan te toonen, dat Protestantisch Frankrijk recht heeft op meer sympathie van de zijde der Nederlandsche Calvinisten, dan het over het geheel geniet. Het Fransche Protestantisme telt inderdaad onder haar leden een élite van zoowel geestelijk als intellectueel hoogstaande Christenen, en het is goed als de Nederlandsche Calvinisten hier telkens weer eens op gewezen worden, juist omdat deze élite een kleine minderheid vormt, wier stem slechts zwak uitklinkt boven het geroep der anti-clericale regeeringspartij. Of Dr. Krop met dit boek zijn doel zal bereiken? Het is hiertoe m. i. te lijvig, het ziet er niet aanlokkelijk genoeg uit. En ik geloof, dat de anti-Fransche stemming van ons Calvinistisch volksdeel pas zal veranderen den dag, waarop een Christelijk dagblad het zal aandurven . . . pro-Fransche propaganda te geven? Dat is volstrekt niet noodig — het zou voldoende zijn wanneer het over Frankrijk *de waarheid* (d. w. z. de volle waarheid) gaf! ¹⁾

F. v. d. B. v. V.

¹⁾ Ik zonder hierbij „De Nederlander“ uit, die vanaf het begin van den oorlog tot heden toe loffelijke objectief is.

Firma CALLENBACH te Nijkerk. Christelijke Scheurkalender Eben Haëzer.

Kruis en Kroon, door Ds. J. J. Knap, met platen van William Hole.

Mooie platen met degelijke bijschriften.
Jacqueline E. van der Waals. — Iris.

Tot de minst aangename taak van recensenten van Christelijke bladen behoort over het geheel het recenseren van bundeltjes „Christelijke poëzie”, waarin de poëzie gewoonlijk zoek is, terwijl er alleen een dikke, kleurlooze, onsmakelijke saus van „christelijkheid” overblijft. En wat is het dan een verkwikking een bundeltje poëzie te ontvangen van een Christelijk uitgever, dat wél kunst is, dat is de héél zuivere, héél echte, dichtelijke uiting van een Christen-dichteres. In dit bundeltje staan héél eenvoudige liedjes, bekoorend door hun zangerig ryhme en door hun kinderlijke zeggenskracht; er zijn ook gedichten bij, die ons een blik doen slaan in de ziel van een kind Gods, dat de diepten der vertwijfeling, en de heerlijkheid der overwinning kent. Maar het liefste van allen is mij misschien dit „liefdesliedje”:

Mijn liefste, waar we beiden zijn,
Daar zijn we met ons bei,
Al de andre menschen, die er zijn,
Ze zijn er niet voor mij.
Ze lachen wel en praten wat,
Ze komen wel en gaan,
Maar doen ze iets of laten dat,
Het komt er niets op aan.

De andre menschen om ons heen,
Zijn ook wel lief en goed,
Maar ik bekommer mij alleen,
Om wat jij zegt en doet.
Ik glimlach maar en houd mij stil,
Dit roezig stemgegons,
Waar ieder wat beweren wil,
Wat is het, lief, voor ons?

F. v. d. B. v. V.

Uit de Mystieke Verzen van Guido Gezelle, bijeenverzameld, door Dr. J. Aleida Nijland, met een teekening van J. Toorop. (Uitgave L. J. VEEN, Amsterdam).

De uitgave van dit bundeltje zelf kan niet anders dan alle Gezelle-vrienden verheugen. Het is een genot om dit boekje van handig formaat altijd onder de hand te hebben en ze zonder veel zoeken te kunnen opslaan, die goede bekenden: „Gij badt op eenen berg alleen”, „Ja, daar zijn blijde dagen nog in 't leven”; „Zonnewende”, en zooveel anderen. Alleen heb ik eenig bezwaar tegen den titel van het boekje; de meeste dezer gedichten zijn wél geestelijk maar niet mystiek, zooals trouwens Gezelle geen mystieke geest was. (Wat niet wil zeggen, dat de mystiek hem geheel vreemd was). En zoo voelen wij ook geen verwantschap tusschen Toorop's mooie teekening en de gedichten uit het bundeltje. Of is deze teekening slechts bedoeld als een hulde aan den Vlaamschen Priester-zanger?

F. v. d. B. v. V.

L. J. VEEN, Amsterdam. Jane, een bundel novellen van Marie Corelli, bewerkt door J. P. Wesselink van Rossum.

Van de novellen, die ik in dezen bundel las (ik kon ze, eerlijk gezegd, niet allen doorworstelen) vond ik „Een oud bundeltje” verreweg de beste. Het aan deze schrijfster zoo sterk eigen, sensationeel element ontbreekt hier gelukkig. Noch naar vorm, noch naar inhoud schenken deze novellen ons echter veel! Maar . . . men zoekt wel eens lichte lectuur om de verveling van een spoorreis wat te verdrijven of om een niet-ernstige zieke ontspanning te geven. En daarom heeft een boek als „Jane” wellicht bestaansrecht! F. v. d. B. v. V.

L. J. VEEN, Amsterdam. Indische Mysteryën, door M. C. Kooy-van Zeggelen.

Dit bundeltje uit Veen's gele bibliotheek geeft iets anders dan de titel zou doen vermoeden. Het bevat eenige gevoelig geschreven schetsjes uit het Indische volksleven, en kan gerust in ieders handen gegeven worden.
F. v. d. B. v. V.

Het Klaverblad, drie liederen op muziek gezet door Anton W. Rijk, voor één zangstem met begeleiding van orgel of piano.
Woorden van: Dirk Rafaël Camphuyzen en Jacqueline E. van der Waals.
Uitgave W. TEN HAVE, Amsterdam.

Drie christelijke feestliederen voor eene zangstem met begeleiding van orgel met of zonder pedaal, harmonium of piano, getoonzet door Jac. Bonset, organist der Ev. Luth. Nieuwe Kerk te Amsterdam. Kerstlied, Paaschlied, Pinksterlied.
Uitgave W. TEN HAVE, Amsterdam.

Juicht! de vreeszon is verzezen! Danklied voor den vrede, voor eene middenstem met begeleiding van orgel, piano en harmonium.
Woorden van Ds. A. J. Mulder, pred. der Geref. Kerk te Bussum.

Muziek van Jac. Bonset, organist van de Ev. Luth. Nieuwe Kerk te Amsternam.
Uitgave W. TEN HAVE, Amsterdam.

„Wat winden dat er ruischen”, „Ik hoor trompetten klinken”, en „Die mijns harte vrede zijt” vormen een lieder-trits uitgegeven onder den naam „Het Klaverblad”. Voor een muzikale bewerking zorgde de heer Anton W. Rijk. Het laatste der drie, volgens onze meening het best geslaagde, is bij de componisten den laatsten tijd zeer gezocht. De muziek geeft het karakter der woorden goed weer, hoewel ons de declamatie in het eerste lied niet gelukkig lijkt. Een couplet-lied ontkomt bijna nooit aan het gevaar voor een foutieve accentuatie. In het derde lied bij de woorden „buiten U is niets dan strijd” den tenor de melodie te laten meespelen lijkt ons een gelukkige vondst. Wij bevelen deze liederen hartelijk aan.

De heer Jac. Bonset, die eveneens bij den uitgever W. ten Have, „Drie Christelijke Liederen” het licht deed zien, zoekt naar een eigen stijl, een eigen uit-

drukkingsmiddel, dat zich wel zal manifesteren in een neiging tot het Gregoriaansch. Hier en daar zijn de effecten dan ook in overeenstemming met het wezen van het lied. Door zuiveré declamatie en logisch harmoniebegrip nemen deze compositie's een goede plaats in naast veel dat den laatsten tijd vooral het Christelijk publiek wordt aangeboden. In „Juicht! De Vreëzon is verzezen!" treft ons weer het streven naar eigen uitbeelding, bij de woorden: „Looft den Heer, Die vrede schiep!" is ongetwijfeld de omwisseling der tonaliteit origineel. Het melodische element is o. i. wel het zwakst. Gaarne zien wij deze liederen in veler bezit.

DORA HASSELAAR DE KOSTER.

In dagen van crisis. Opmerkingen door een leek aangeboden aan de ambtsdragers in de Geref. Kerken, door J. C. Wirtz. J. H. KOK te Kampen.

Het komt mij voor dat de heer Wirtz hier spijkers met koppen slaat. Onze predikvorm is verouderd. We becritiseeren onze preeken en intusschen gaan we door van dominé de onmogelijke taak voor een mensch van gewone gaven te eischen, twee, driemaal preeken en dan toch frisch blijven. Zoo moet de gemeente verstarren en de predikant zich uitputten of de menschen vervelen.

Een uitnemende zaak lijken mij de gemeentevergaderingen toe en de bus voor vragen in de Kerk.

Mij treft altijd de geestelijke levenslust en de spontaneiteit in samenkomsten als van Jeruël. De geestelijk-geschoolde leider ontbreekt niet, maar de gemeente spreekt zich zelf uit in gebed en lofzang en vermaning. Ook over de Bioscoop en de publieke vermakelijkheden zegt de heer Wirtz kranige dingen.

Mogen in de Ger. Kerken zoogoed de ambtsdragers als de leden op dit geschrift reageeren.

JOHANNA BREEVOORT.

Wat Gods genade vermag in een jong kind. Het leven van B. H. v. d. Berg, in korte trekken geschetst door G. v. d. Berg. J. H. KOK te Kampen.

Dit boekje geeft de levensgeschiedenis van een vroeg ontwikkeld geloovig jongetje. Zijn vroeg-wijs zijn wordt gemakkelijk verklaard door zijn late geboorte uit ouders, die geen nieuwen loot meer verwachten van hun levensboom. Zoo'n kereltje mist natuurlijk den omgang met jonge levenslustige ouders, met gelijk opgroeiende zusjes en broertjes en peinst na over wat de ouderen zeggen. Denk eens over het bidden van een kind van 2½ jaar. Een moeder met een groot gezin kan zich nu eenmaal niet na het ontbijt eenigen tijd afzonderen om te bidden. Vanzelf hoort zoo'n kleine vent dit soort meditatie ook niet.

Het is dan ook geen gewone kinderpsychologie, die ons in dit aandoenlijk levensverhaal gegeven wordt. Door zijn kleine hersentjes woelden vraagstukken waarover een kind uit een groot gezin, als hij 't doet, al heel vluchtig denkt.

Heerlijk dat dit kindje vroeg naar den hemel is gegaan. Het zou op aarde geen gemakkelijk leven gekregen hebben.

Wel een beetje vreemd doet de tegenzin van den vader aan „om weer aan 't wiegetouw te moeten trekken".

Gelukkig, dat de beschaming niet achterwege is gebleven.

JOHANNA BREEVOORT.

„Christus-Ervaring", door Ds. Grosheide. Afl. 7. Schild en Pijl.

Deze brochure van Prof. Grosheide heeft misschien meer dan de tot nu toe verschenen afleveringen van „Schild en Pijl" de aandacht getrokken, omdat Z.H.G. hierin behandelt een quaeatie van den dag, ja, meer dan dat, een heilig huisje van velen in onze dagen. En omdat hij aanduidt hoe aan de uitdrukking „Christus-ervaring" een verwarring van denkbeelden ten grondslag ligt, en hoe zij op haar beurt tot begripsverwarring, tot nog meer slapheid en onbelijndheid kan voeren, daarom wordt de schrijver om deze pennevrucht van zekere zijde heftig bestreden. Nu ben ik overtuigd, dat velen, die de gewraakte term gebruiken, inderdaad vinden, dat deze hun geloof in den Christus beter dan elke andere uitdrukking weergeeft en ik zou hen dan ook niet gaarne willen verketteren. Elke tijd heeft ook op theologisch gebied zijn mode-termen, die daarom nog niet altijd gevaarlijk zijn. Maar Prof. Grosheide weet door zijn omgang met de jongeren onder de intellectueelen, want voor deze is zijn brochure geschreven, beter dan ik kan beoordeelen, of een bestrijding noodig was, en dus neem ik gaarne aan, dat hij een nuttig werk deed, en wensch hem vruchten toe op dezen arbeid.

M. M. H.

Nederlandsch Zendingsjaarboekje voor het jaar 1919.

Volledige Zendings-statistiek en alphabetische naam- en adreslijst van Zendingarbeiders in Oost- en West-Indië, samengesteld door Jan Willem Gunning J.H.zn., Secretaris van den Z. S. R.

Uitgegeven door den Boekhandel van den Zendingstudie-Raad te 's-Gravenhage.

Door deze correcte uitgave krijgt men een gemakkelijk overzicht van den arbeid der Zending. Verdeling en onderverdeling zijn op practische wijze aangebracht. Uitgestrektheid van het Zendingsterrein, de arbeid in school en hospitaal, namen der arbeiders, zending Vereeniging of Kerk worden zakelijk vermeld. Een woord van lof voor den samensteller moet ons van het hart!

De hoofdverdeling nemen wij over:

Statistiek van de Zending: A. Ned. Oost Indië, B. Ned. West-Indië, C. Nederl. Zendingarbeid buiten de Koloniën, D. Zending onder de Joden in Nederland, E. Vereenigingen ter behartiging van algemeene Zendingbelangen.

Deze volledige en tegelijk prijzenswaardig beknopte uitgave, waaraan nog een alphabetische naam- en adreslijst der Zendingarbeiders is toegevoegd, moge onmisbaar blijken voor elken predikant en voor elk meelevend gemeentelid.

A. D.

CHRISTELUK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR* VAN DER BORCH VAN VERVOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPEN-
HORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT,
N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS, (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER,
J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH,
H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVERSMAATSCHAPPIJ: E. J. BOSCH JBZN., BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

NAAR ZIJN ARBEID TOT DEN
AVOND TOE.

De mensch gaat dan uit tot zijn werk, naar
zijn arbeid tot den avond toe.

Ps. 104: 23.

Arbeid is een zegen. Te *mogen* arbeiden is een weldaad van onzen God. De mensch die van God zijn bepaalde taak ontving beseft vaak de grootte van dat godsgeschenk niet. Uit te *mogen* gaan tot den arbeid! O als er geen werk *is*, als de geofende werkmán, met kracht in zijn spieren geen arbeid heeft, als het kantoor of de fabriek geen plaats voor je inruimen kan en je met al de gaven van kracht en wil en verstand en vaardigheid ledig langs de straat moet slenteren, terwijl je gezin geen brood heeft, gebrek lijdt.

Dat is ellende, dat is lijden, dat je afbidden moet.

Arbeid is een zegen. Ledigheid is een vloek. Verveling leidt tot velerlei kwaad. De vermogens van lichaam en ziel, niet in beweging gezet om den van God verordineerden arbeid te verrichten, verschrompelen en vergaan, of ze werken in eene verkeerde richting, zoeken het kwaad.

Ledigheid kweekt luiheid, laster, opstand, humeurigheid. Ledigheid is des duivels oorkussen. Des menschen vermogens zijn te edel, zij zijn tot veel te hooge doeleinden geschapen, om als de dieren der zee, die God geformeerd heeft, om daarin te spelen (vers 26), zijn leven door te brengen in vermaak of niets doen.

Arbeid is een zegen. In den arbeid ontplooit zich de menschelijke kracht van lichaam, ziel en geest. De mensch, die werkt, blijft geestelijk frisch, wordt sterker, wanneer het geëischte de palen der aanwezige kracht niet overschrijdt, hij groeit en zet zich uit, presteert al meer en wat beters. Geen geld, geen stoffelijk bezit, maar arbeid verrijkt den mensch!

Arbeid is een zegen. God werkt en de

mensch werkt. Heel de natuur werkt. Alles wat leeft werkt. Mijn Vader werkt tot nu toe en ik werk ook" sprak de Zoon des menschen, onze Heiland.

Toch kleeft ook aan den arbeid een vloek. In het zweet des aanschijns zult gij uw brood eten. Voor den zondeval, geen doornen, geen distelen, geen hinderlijk stof, geen ziekte of zwakte, geen uitputting, geen vermoeidheid, geen altijd doorgaande doodsvernieling, waartegen de mensch heeft in te worstelen.

Die vermoeidheid, soms den krachtigsten mensch aangrijpend en neerlegend als een blok! Dat zweet des aanschijns, waarin zooveel het karig stuk brood moeten winnen. De afstomping en sufheid, die komt wanneer de draad te strak gespannen is, uitrekt, en slapte de plaats inneemt van kracht.

„Dan gaat de mensch uit tot zijn werk, naar zijn arbeid tot den avond toe", dat is de van God gewilde levensregel, waarin de mensch gelukkig is, zoover hij dat kan zijn onder den vloek.

Met dit beginsel worstelt hij in tegen den vloek, dit kan de wonden, die de zonde sloeg, genezen.

Werken, in den van God gestelden tijd, op den dag: tot den avond toe. Geen van den nacht een dag maken, niet werken tot over de grenstijden heen: de dag voor het werk en de nacht voor de rust. Geen halve dagen luieren, geen halve nachten werken.

In den nacht treedt het gedierte des wouds uit, de nacht is voor het redeloze beest. Die zoekt zijn spijs en rooft zijn maal. De mensch verdient zijn brood, werkt met hoofd en hand. In den nacht is de mensch niet normaal, dan behoort hij te slapen, nachtwerk is tegen-natuurlijk en slechts denkbaar in eene door de zonde ontworpen maatschappij.

De mensch gaat uit tot zijn arbeid. Hij moet gaan, niet kruipen en sluipen of zich voort-sleepen als de dieren. Hij moet in zijn arbeid het beeld Gods blijven, heerschappij voerend over de redeloze wereld om hem. Arbeid mag niet verlagen, verstompen en ontzenuwen, ten doode vermoeien.

* *
* *

Hoe groot zijn Uwe werken o Heere, Gij hebt ze allen met wijsheid gemaakt, „het aardrijk is vol van uwe goederen", zingt de Psalmist. Dat werken Gods wijst ons aan hoe we te werken hebben, met nauwkeurigheid en wijsheid. God werkt en laat werken. Arbeidend vervult de redelijke en de redeloze schepping haar levenstaak.

Dan gaat de mensch uit tot zijn arbeid. Leeren we levenswijsheid uit Davids lied.

Arbeid adelt, levensonderhoud zonder tegenprestatie vernedert, verlamt. Niets geven aan iemand die kracht en lust en tijd heeft, maar laten verdienen. In arbeid zit opwekkende, zit stalende, zit opvoedende kracht.

Zetten wij den werkeloze aan het werk en laat ieder die geen werk heeft vrijmoedig arbeid van zijn God begeeren. Dan krijgt hij het, wanneer hij slechts niet te trotsch is om aan te pakken, ook al acht hij 't werk beneden zich. De menschheid schreeuwt in onzen tijd bij al de werkeloosheid om dappere, toegewijde, ijverige mannen en vrouwen, die hun schouders onder het werk willen zetten.

God zegent de vlijtige hand. Niet op staken, niet op leegloopen, niet op luieren, niet op „kankeren", niet op het zoo weinig mogelijk uitvoeren, maar op gewilligen arbeid legt God zijne goedkeuring.

Op ons, Christenen, rust de zware taak ook in dit opzicht beekdragers Gods te zijn. De wereld ziet op ons. Ga er kracht en levensmoed en werklust uit van de kinderen Gods. Werken en bidden blijve de leus. Leere God ons bidden, schenke Hij ieder, die het van Hem begeert arbeid naar zijn aard.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

Over het vrouwenvraagstuk is nog lang niet het laatste woord gezegd. De Nederlander noemt het een „sociaal geneeskundig probleem". In de rubriek „Medisch Hoekje"

schrijft *W.* een artikel over dit onderwerp. Hij begint met veel over boord te gooien van hetgeen tot nu toe over „de vrouw” geschreven werd. Een echte vrouw kan het niet doen, omdat zij te weinig objectief is, een echte man lijdt aan dezelfde kwaal; wat schijn-vrouwen en schijn-mannen geschreven hebben heeft nog minder waarde. Ten slotte handhaaft hij slechts enkele studiewerken, die uitgegaan zijn van de bestudeering van de gesteldheid van lichaam en geest der vrouwen. „Het vrouwenvraagstuk is zodoende teruggebracht tot een sociaal-geneeskundig probleem, waarbij generaliseeren uit den booze, individualiseeren eerste eisch is. Uitgaande van de onbestrijdbare stelling, dat de vrouw in de eerste plaats voor het huwelijk en het huisgezin, dus voor het moederschap is bestemd, is het de taak van den sociaal-geneeskundige te onderzoeken, waarom zoo menige vrouw deze roeping niet kan of wil volgen, en noodgedwongen of vrijwillig een maatschappelijke positie bekleedt.”

In verband met het vrouwenvraagstuk, dat thans veler aandacht in beslag neemt, is het artikel van *Maria Hüffer* in het „Centrum” zeer interessant. Zij vertelt ons van *Christine de Pisan*, eene vrouw die op het einde der middeleeuwen leefde (van 1363—1431). Op verzoek van Filips den Stouten van Bourgondië schreef zij de geschiedenis van den Franschen koning Karel V (gestorven 1380). Meer nog dan als geschiedschrijfster wekt *Christine* onze belangstelling als voorvechtster en baanbrekerster op het terrein van het vrouwenvraagstuk. Zij was een zeer begaafde vrouw. Na den dood van haar man dichtte zij veel, haar smart in verzen uitende. Haar *eigenlijke* levensdoel is de strijd tegen de meening, dat de vrouw op geestelijk en moreel gebied minderwaardig zou zijn, een opvatting, die sinds het einde der 13e eeuw in breede kringen was verspreid, niet het minst ten gevolge van de lectuur van allerlei ridderromans, waarin het sensueele en het satirische sterk op den voorgrond traden. Den meesten invloed heeft in dit opzicht de „Roman van die Rose” uitgeoefend. Van de twee schrijvers, *Guillaume de Lorris* en *Jean le*

Meung wordt gezegd, dat de eerste leert, hoe men de vrouwen *winnen*, de ander hoe men ze *bedriegen* moet. Tegen deze minder ideeële opvatting keert zich *Christine de Pisan* in haar geschrift: „Cité des Dames” (de Vrouwenstaat). Onder protest tegen de verachting voor de vrouw die *Jean le Meung* aan den dag legt, wijst zij op talrijke voorbeelden van edele vrouwelijkheid in den Bijbel, de geschiedenis, de litteratuur en de sage.

Daarna betoogt zij het recht van de vrouw op intellectueele ontwikkeling door degelijk onderricht.

Behalve haar pennestrijd voor de eer en het belang der vrouw, verricht zij ook practischen arbeid in het belang van hare zusters. Zij wijst haar op hare roeping en plichten, en brengt de wetenschap onder het bereik der vrouw, zoodat deze haar geest kan verrijken. „Het was *Christine's* doel de vrouw te vormen tot de fijnvoelende en gelijkwaardige gezellin van den man, de voor haar taak berekende opvoedster van haar kinderen. Zij vraagt bovendien voor de vrouw het recht van zelfstandigen arbeid bij het onderwijs of op letterkundig gebied.”

Tot zoover de interessante mededeelingen van *Maria Hüffer*.

In het leven en den strijd van *Christine de Pisan*, die aan het einde van de 14e en in het begin der 15e eeuw leefde, is veel wat doet denken aan een dergelijken strijd, vijf eeuwen later gevoerd, waarin wij ook nu nog leven.

In een ander nummer van het *Centrum* wordt geschreven over 't geen de nieuwe tijd van de (Roomsche) vrouw eischt. En dan staat voorop: *Ontwikkeling*. „Ontwikkeling is voor elk individu noodig; de vrouw ook heeft ze reeds als enkeling hard van noode, maar ook als de moeder van de rijpere jeugd; en ook als de echtgenoot van den ontwikkelden, onderlegden man.”

In de tweede plaats noemt de schrijver: *organisatie*, in de derde plaats: *betere moeders*.

Doet vooral de eerste eisch en zijn beweegreden niet denken aan het betoog vóór vijf eeuwen door *Christine de Pisan* opgesteld?

De eisch „betere moeders te worden” wordt van meer dan ééne zijde vernomen.

In *Den Haag* werd 5 April eene vergadering gehouden om te komen tot een provinciaal comité voor Zuid-Holland, tot bevordering van het onderwijs in kinderverzorging en opvoeding. Mevrouw *Wijnaendts Francken* —*Dyserinck* sprak op deze vergadering over het wenschelijke om bij de verlangde herziening ook tot *kookonderricht* te komen, waarbij *Dr. Pigeaud*, die uit de praktijk het best de behoefte der arbeidersgezinnen kent, zich met warmte aansloot. Samenwerking zal gezocht worden met bestaande vereenigingen als *Tesselschade* e.a.

Dr. Pigeaud stelde zich meer voor van het onderwijs aan de *toekomstige* moeders dan van dat aan de moeders die misschien weinig tijd zouden hebben om te komen. Hij stelde in het bijzonder de lichamelijke opvoeding op den voorgrond, terwijl *Ida Heyermans* vooral aan de *ziel* van het kind dacht.

Een betere opvoeding tot de taak, die haar wacht, zal de vrouw zeker te pas komen in een tijd, waarin het *dienstbodenvraagstuk* steeds ingewikkelder wordt.

De *Tijd* bespreekt deze kwestie in een zakelijk artikel. De schrijver verwacht geen resultaat van eene vakvereeniging voor dienstmeisjes. Wel staat hij er op, dat het personeel goed behandeld wordt: een goed kamertje, een goed bed, goeden kost en goed loon stelt hij voorop. Maar daarbij komt ook de eisch tot de huisvrouw, dat zij liefde geeft. Zij moet moeder zijn ook over haar dienstmeisje en Christus' Woord in toepassing brengen: Gij zult Uwen naaste liefhebben als uzelf. De huismoeder moet zich denken in de gevoels- en gedachtensteer van het meisje, zij moet belangstellen in haar wel en wee, in haar kleeren.

De schrijver vertelt van een meisje van zestien jaar, dat, sprekende over eene familie zeide: „Daar zou ik niet willen dienen, die laten zoo echt voelen, dat je minder bent.” Hier kwam het tekortschieten aan liefde voor den dag, waaraan die familie zich schuldig maakt en waar alle eischen eener vakvereeniging niets aan zouden kunnen verhelpen.

E. geeft in dit artikel den verstandigen raad den kinderen zooveel mogelijk te leeren zichzelf te helpen en in het oog te houden, dat de dienstboden er meer zijn om *een bepaald werk af te doen* dan om de huisgenooten te *bedienen*. De conclusie is: *behandel uwe dienstbode, zooals gij zelf in haar plaats zoudt willen behandeld worden*. En dat is zeker een zuivere maatstaf.

Over ditzelfde onderwerp heeft *Prof. Mr. J. A. Veraart* eene lezing gehouden voor de Haagsche afdeeling van den R.-K. Vrouwenbond. Deze concludert dat aan twee kanten fouten zijn begaan: en door de dienstbode met hare vele eischen voor vrijheid en genot, en door de gezinnen: tegenwoordig wordt de dienstbode behandeld als kraakporselein, maar er is een tijd geweest, dat zij niet ge waardeerd werd en niet als huisgenoot werd behandeld.

Prof. Veraart zou de oplossing, in tegenstelling met den schrijver in de *Tijd*, wél willen zoeken in organisatie. Er zijn twee belanghebbende partijen, n.l. die der dienstboden-zoekenden en die der dienstbodenvoerende. „Misschien zouden beide groepen in den R.-K. Vrouwenbond te vereenigen zijn, misschien moet een afzonderlijke organisatie voor de dienstboden worden gevormd. Dan zouden die beide stands-organisaties op de nauwste wijze met elkaar in contact kunnen worden gebracht. Hiervan is ter oplossing van het dienstbodenvraagstuk veel meer te verwachten dan van de z.g.n. plaatsing-bureaux voor dienstboden.”

In de *Telegraaf* schrijft *Henri van Wermeskerken* over de „dienstbodenplaag” in Londen. Nadat hij enkele persoonlijke ervaringen heeft medegedeeld, n.l. van haar vier maaltijden per dag, elk van een uur, en van hare eischen wat het eten betreft, geeft hij een en ander uit het huishoudelijk reglement, opgemaakt, ten overstaan van het ministerie van Arbeid, tusschen vier dames en vier dienstboden: „Werkmeisjes boven de achttien jaar zullen ontvangen £ 20 tot £ 24 per jaar, kamermeisjes £ 28, keukenmeisjes £ 30 en meisjes van 16 tot 17 jaar £ 14—£ 17. De verdere bepalingen luiden: twee uur vrij per

dag, een halven dag in de week, een gedeelte van den Zondag en twee weken vacantie per jaar, gedurende welke vacantiedagen het loon door zal gaan en een voedselvergoeding moet worden betaald. Deze reglementen moeten schriftelijk worden vastgesteld en door beide partijen ondertekend, terwijl de werkgeefster de verzekering moet geven, dat *de positie eene gemakkelijke is* en een goede slaapgelegenheid wordt verstrekt.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de loonen zeer hoog zijn, maar wat de vrije uren en dagen betreft krijgen de Engelsche meisjes niet veel meer dan de onze, in de groote steden althans. Het minst sympathieke is het *contract-zelf*, waarop men eene „huisgenoot” ontvangt. *Prof. Veraart* klaagt zich in bovengenoemde lezing reeds over *onzen wetgever*, die in 1907 de dienstbode betrok in het arbeidscontract, waardoor hij in het huishouden ingreep: „de subtiele verhoudingen in het huishouden zijn opgelost in contractueele verhoudingen”. Het Engelsche arbeidscontract gaat nog veel verder.

Wanneer wij zien, hoe de Staat door hare wetten ook ons huishouden treft, is het verlangen van de tegenwoordige vrouw om medezeggenschap in deze dingen wel te verklaren.

Echter gaan wij in geen enkel opzicht mee met *Nine Minnema e.a.*, die opgericht hebben eene „*Algemeene Nederlandsche Vrouwenorganisatie*”, „die zich ten doel stelt het bevorderen van de belangen van de vrouw, van het gezin en daardoor van die der maatschappij door het stellen van eigen kandidaten voor de vertegenwoordigende lichamen”. „Ieder, man en vrouw, onverschillig van welken godsdienst of levensrichting, kan toetreden tot deze organisatie.”

Al weer een nieuwe „neutrale” partij er bij. De plattelanderspartij, die der kunstenaars en andere kleine organisaties, zij hebben ons reeds genoeg geleerd, hoe de krachten verbrokkeld worden, als elk voor eigen belangen en belangetjes wil opkomen.

En bovendien, aansluiting bij eene partij zal in de eerste plaats afhangen van het *beginsel*, dat zij huldigt. De christen zal aller-

eerst vragen, of de partij die hem lokt, de oplossing der staatkundige problemen zoekt bij het licht van Gods Woord. Daarom is het zoo juist gezien van de christenvrouwen, die zich nu ook langzamerhand gaan vereenigen, dat geen poging werd gedaan voor eenige politieke organisatie. De kiesvereeningen zullen weldra hare deuren ook voor de vrouwen, die Christus belijden, openzetten.

In *kerkelijke* kringen wordt ook de positie der vrouw nu en dan besproken. Zoo gaf Mr. A. J. L. van Beeck Calkoen, een keurig en helder referaat over „*Ons huwelijksformulier*”¹⁾. De schrijver pleit warm voor *herziening* van deze liturgie. Omdat de *rechtskracht* van het kerkelijk huwelijk vervallen is, moeten de woorden: „Ik neem U allen, die hier vergaderd zijt tot getuigen, dat er geen wettige verhindering is voorgekomen” vervallen.

Mr. Calkoen wijst in de tweede plaats zeer terecht op „de minder gelukkige formulering” als het formulier gewaagt van de „oorzaken van het huwelijk”, en zeer bepaaldelijk wat daarin als *derde oorzaak* genoemd wordt.

Vervolgens zou de schrijver „den somberen aanhef” (opgesteld in een tijd van vervolging) vervangen willen door een blijmoediger aanvang, waarin „niet de klaagtoon maar de danktoon voorop gaat”. Ook acht hij een andere formulering van de plichten der vrouw gewenscht. En wel zoo, dat bij de uiteenzetting van de *ondergeschiktheid* der vrouw, het rechte verband wordt gelegd tusschen de eenheid en gelijkwaardigheid van man en vrouw eenerzijds en het onderscheid tusschen beiden anderzijds, en het *gezag* van den man minder eenzijdig als verplichtend tot gehoorzaamheid dan wel als steun voor de vrouw haar wordt voorgehouden.

Voor de gewraakte gedeelten in het huwelijksformulier geeft *Mr. van Beeck Calkoen* een anderen tekst en daarin ligt zeker de kracht van zijn artikel. Zijn duidelijke uiteenzetting verlevendigt de behoefte aan een

¹⁾ In het begin van dit jaar opgenomen in het Gereformeerd Theologisch Tijdschrift. Uitgave E. J. Bosch Jbzn.. Baarn.

liturgie „die in haar geheel weerklank geeft op wat leeft in het gemoed van hen, die in de kerkelijke handeling zijn betrokken”, in dit geval van bruidegom en bruid.

A. D.

De Predikantsvrouw.

XIV.

Achter het front.

Wij willen God in alle standen,
Zoowel bij meester als bij knecht;
Want zonder God — geen broederbanden,
Want zonder God — geen plicht noch recht!

De tijden veranderen, en ook de menschen.....

Daaraan dacht ge, toen ge j.l. Zondag in de kerk met vele huismoeders uw stem paardet aan die van vele dienstmeisjes, en ge te zamen het eerste vers van den 123sten Psalm zongt, en toegekomen waart aan deze regels:

En 't oog der maagd is op haar vrouw
geslagen,
Om hulp of gunst te vragen.....

Toen dwaalden uw oogen ineens onderzoekend door het kerkgebouw, en kwam onwillekeurig de vraag bij u op: Waar vindt men thans de dienstmaagd, die hulp of gunst vraagt? Bestaat zij nog, of is dit geslacht uitgestorven, en heeft het plaats gemaakt voor een ander, dat alleen *eischt* wat haar „volgens recht!” toekomt?

Nu is de kerk de plaats niet om een antwoord te zoeken op zulke vragen, tenzij de prediker zelf de sociale toestanden plaatst onder de lamp van Gods Woord.

In dat geval zal u blijken dat de Bijbel niet verouderd is; dat, al was vroeger de verhouding tusschen huisvrouw en dienstbare een gansch andere dan nu, er toen reeds op-

gewekt moest worden tot een goede verstandhouding (Titus 2 : 9; 1 Petr. 2 : 18 e.a.).

Ge waart Zondag naar Gods huis gegaan met zorg bezwaard, en deze heeft u nog niet verlaten. Nu urwe dienstbode gaat vertrekken, zijt ge bang dat ge geen goede opvolgster zult krijgen.....

Maak u echter niet al te bezorgd. Er zijn nog heel veel dienstmeisjes voor wie het Woord Gods geldt als een richtsnoer óók voor het maatschappelijk leven. Om zulk een moogt ge bidden.

Wel heeft het gif van het socialisme groote verwoestingen aangericht, ook onder de dienstmeisjes van christelijken huize. Hare inzichten zijn vertroebeld. Een geest van ontevredenheid heeft zich van haar meester gemaakt. Zij weten zelf niet meer dat zij en hoe ver zij zijn afgedwaald. En dit verschijnsel komt niet sporadisch voor, maar veelvuldig. Met schaamte moeten wij bekennen hoe weinig kracht het christelijk geloof oefent in ons leven en in alle levensverhoudingen.

Of wordt nog onder ons openbaar dat het koninkrijk der hemelen gelijk is aan een zuurdeesem, dat niet rusten kan voordat het gansche deeg is doortrokken?

Neen, het is geen wonder, dat u de moed dreigt te ontzinken, vooral daar er zoovelen bij u komen, en u hoofdschuddend beklagen met de woorden: „Er zijn tegenwoordig geen goede dienstmeisjes meer!”

Maar zij, die zoo spreken, overdrijven, om geen sterker woord te gebruiken.

Tegen dergelijk beweren moet met alle kracht geprotesteerd. Ge weet toch wel uit eigen ervaring, dat juist een predikantsvrouw het tegendeel kan getuigen.

Het is waar, onder de velerlei nooden van de twintigste eeuw neemt de dienstboden-nood zeker niet de laagste of de laatste plaats in.

Heeft het u echter nimmer getroffen dat met name deze nood aan vele pastorieën voorbij gaat?

De menschen vragen zich verwonderd af, hoe dat nu mogelijk is!

Onze tijd kenmerkt zich immers door een groot tekort aan dienstboden, niet omdat het

aantal diensten uitgebreid is, maar omdat de meisjes niet meer op dienen zijn aangewezen.

De kring waaruit de dochters vroeger veelal dienstboden werden, levert deze thans slechts bij uitzondering. De weg naar fabriek of kantoor, naar atelier of winkel staat voor haar open, en de drang in die richting schijnt onweerstaanbaar te zijn. Doordat kost en inwoning vervalt, *schijnt* het salaris hoog, terwijl de vrije avonden buitengewoon aantrekkelijk. Daarbij — dit vooral niet te vergeten — men meent dat de positie eervoller is.

Daardoor komen de dienstmeisjes nu vaak, (gelukkig niet altijd), uit een lageren, soms uit den laagsten stand. Aan veler opvoeding kwam heel wat te kort, zoodat zij minder bruikbaar blijken, en daardoor gedurig van betrekking verwisselen.

En toch kent men in de pastorie slechts weinig van dat voortdurend „getob” met personeel.

Is hiervan een verklaring te geven?

Stellig. Er zijn in de nette, christelijke arbeidersgezinnen nog vele verstandige en zorgzame moeders met een groot en ongeschokt vertrouwen in den predikant en diens vrouw.

Zulke moeders begrijpen, dat de arbeid op fabriek of kantoor voor de meisjes in de toekomst weinig profijt brengt, en dat die veelbegeerde vrije avonden eer schade dan goed doen. Ook, dat een hoog loon niet altijd als zuivere winst kan geboekt. Hoe hooger het loon, hoe meer het hart misschien uitgaat naar strikjes en lintjes en ongepaste kleedij...

Een degelijke moeder ziet die gevaren, zij wikt en weegt ze. Toch moet haar kind aan 't verdienen, moet meê helpen de zorgen verlichten, moet meer leeren ook.....

In huis geeft een zestien- of zeventienjarige dochter vaak last. Het jonge bloed begint te gisten. Het meisje wil de wereld in, wat ondervinding opdoen, onder het ouderlijk gezag uit, en wat meer vrijheid genieten.

En nu hoort een moeder hoe in een naburige pastorie naar hulp wordt uitgezien, en ze besluit er zelf met haar dochter „opaf” te gaan.

Of anderen al trachten haar bang te maken door te zeggen, dat in een pastorie schraalhans gewoonlijk de keukenmeester is; dat er meestal veel kinderen zijn, en dat men er onmogelijk een extra-hoog loon kan geven... dat alles laat haar koud.

Ook zal ze niet in de eerste plaats vragen met hoe *weinig werk* haar dochter zal kunnen volstaan, en hoe *veel geld* ze zal verdienen. Het moge waar zijn dat vele meisjes tuk zijn op een „klein gezin en hoog loon”, laster is de bewering dat flinke ouders daar het meest naar kijken.

„Ze is gezond en sterk, ze kan er tegen”, zegt de moeder vol vertrouwen; naar 't loon vraagt ze niet dan terloops. „Als u haar maar onder uw hoede neemt alsof het uw eigen kind is”, dringt ze aan. Zoodra ze die belofte maar heeft, is haar hart gerust. Dan weet ze dat 't haar dochter niet ontbreken zal aan de *leiding*, die deze zoo noodig heeft. Want de moeder is haar eigen jeugd nog niet vergeten, zij begrijpt haar kind in haar avontuurlijke verlangens. Maar ze weet dat de wereld zoo slecht en zoo boos is, en zoo gevaarlijk voor een vroolijk, aardig jong meisje. Het verblijf in de pastorie, waar de teugels van het bewind liggen in een vaste hand, kan niet anders dan haar dochter tot zegen strekken — daar is ze héél zeker van.

Zoo hebben de ouders rust, en nieuwsgierig kruipt het jonge vogeltje onder moeders vleugelen uit, om aarzelend eerst, maar weldra met meer zelfvertrouwen op eigen wieken te gaan drijven.

Nietwaar, zóó wordt het verklaarbaar dat vele predikantsvrouwen zelfs nooit per advertentie een dienstmeisje behoeven te vragen. Er wordt slechts eenige ruchtbaarheid aan de „vacature” gegeven en de „sollicitanten” bieden zich van zelf aan. Of ook — en dat is zeker een niet te versmaden vriendelijkheid — de vertrekkende dienstbode, van wie men in liefde scheidt, kijkt zelf uit naar een opvolgster. Indien zij vertelt hoe vele jaren zij bij u is geweest, is dit gewis de beste aanbeveling die gij hebben kunt.

Een goede naam is beter dan goede olie. En de rollen zijn tegenwoordig omgekeerd.

Niet de dienstboden hebben goede getuigen van noode, maar veeleer de familie's die uit-zien naar hulp.

Indien ge een zuster, een nichtje of een vriendin krijgt van haar die u verlaat, wees verzekerd dat uw goede naam voor altijd gevestigd is.

Misschien kan er nog een andere reden genoemd, waarom men in een pastorie maar zelden verstoken blijft van goede hulp.

Hoe dikwijls ontstaat het gebrek aan hulp uit zucht naar te veel hulp!

De predikantsvrouw ziet zich door haar beperkt inkomen genoodzaakt, het zoo lang mogelijk met ééne dienstbode te doen — en zij ondervindt er een rijken zegen van. In een dergelijk gezin is *saamhoorigheid*.

Het dienstmeisje zal, naar de mate harer beschaving, min of meer met Mevrouw op-eneer gaan, en de kinderen vormen een welkome *trait-d'union* tusschen huiskamer en keuken! Zoodra echter een tweede haar in-trede doet, verandert de situatie. Het gezin verdeelt zich nu onwillekeurig in twee partijen: „vóór, en achter”. Meermalen worden het twee vijandige, althans twee *tegenover* en niet *naast* elkander staande partijen. De rechte verhouding is verbroken doordat Mevrouw komt te staan als één tegenover twee. Zij verliest grootendeels haar invloed. Ontvangt het ééne meisje een welverdiende terechtwijzing, de andere heeft, zoodra Mevrouw de keuken verlaat, haar woord klaar om de opmerking krachteloos te maken. Al botert het niet altijd tusschen de beide meisjes, hier ziet men hetzelfde verschijnsel als bij binnenlandsche twisten of bij oneenigheid in een politieke partij: zoodra er gevaar dreigt van buiten-af, sluiten zich de gelederen vast aanéén. Mevrouw's verschijning in de keuken wordt zelfs, als er niet behoorend, eenigszins wrevelig begroet, nimmer gewaardeerd; de kinderen liefst zooveel mogelijk geweerd. De gesprekken tusschen de gediens-tigen, of tusschen de dienstbode en de werkvrouw dulden immers geen stoornis, en vooral „kleine potjes met groote ooren” kunnen lastig zijn. Het onrustig opschrikken

bij storing in zulk een onderhoud of tijdens een veel te lange „pauze”, verraaft gewoonlijk niet veel goeds.

Den tijd door langdurige en veelvuldige „conversatie” aan den arbeid onttrokken in aanmerking genomen, kan vrij zeker vastgesteld, dat twee meisjes niet tweemaal zooveel presteeren als één. Voorts doet de gedeelde verantwoordelijkheid de plichtsbe-trachting verslappen, zoodat de vrouw des huizes veel meer dan vroeger zelve moet na-gaan, of alles wel naar eisch wordt verricht. En in menig geval zou zij haar krachten sparen, haar goed humeur bewaren, en — ergernis ontwijken kunnen, door in dien tòch verbruikten tijd het werk zelve te doen.

De dienstbode van onzen tijd laat zich niet veel meer gezeggen. Zij leeft in de overtuiging dat ze gemakkelijk ergens elders terecht kan. Zelfs bij een lichte terechtwijzing is ze geneigd aanstonds den dienst op te zeggen, er zich weinig over bekommerend of haar onver-wacht vertrek het gezin ook in groote ongelegenheid brengt. De band tusschen het gezin en de dienstbode, die er tijdelijk deel van uitmaakt, wordt tegenwoordig maar al te gemakkelijk ontrafeld.

Een klein, schijnbaar nietig voorval kan, helaas, een heftige woordenwisseling ten gevolge hebben, waardoor de goede verstand-houding ernstig bedreigd wordt. En oorzaak hiervan is, dat de waardeering der feiten zoo verschillend kan zijn.

Van uur tot uur komt de dienstbode in aanraking met allerlei voorwerpen, die de hare niet zijn, maar die onder haar hoede gesteld, aan haar toevertrouwd zijn. Zoodra er nu iets breekt of beschadigd wordt, dan is het de huisvrouw die in de ontstane be-hoefte heeft te voorzien. Vooral als het dienst-meisje de gevolgen van haar onachtzaamheid of onvoorzichtigheid haast niet schijnt te tel-len, kan dit met name een predikantsvrouw wel eens héél verdrietig stemmen, zoodat deze zich in haar optreden korzelig en prikkelbaar toont. Natuurlijk verdient dit afkeuring. Ook wordt er niets meê bereikt, dan dat de schul-dige onverschillig de schouders ophaalt, en op eenigszins brutalen toon vraagt of het de

moeite waard is „daar nu zoo'n drukte over te maken”.

Ach, zij begrijpt niet dat het opnieuw moeten aanschaffen van het onmisbare voorwerp een bedenkelijke bres zal schieten in het afgestane en nauwelijks toereikend huishoudgeld van de maand.

Mengen anderen zich nu maar niet in dergelijke af en toe voorkomende kleine huiselijke scènes, dan laten die gewoonlijk geen spoor na. De onderlinge achting en liefde doet spoedig de kleine wederzijdsche onhebbelijkheden vergeven en vergeten.

Gansch anders komt echter het geval te staan, zoodra een derde er in wordt betrokken die het bijna uitgedoofd vuurtje opnieuw weet op te rakelen. Breed worden dan de gebreken en tekortkomingen in personen en gezin uitgemeten, terwijl zonder opzettelijke krenking der waarheid, het gesprek toch in lasteren ontaarden kan, wanneer n.l. het goede daarbij stelselmatig verzwegen wordt. Soms gaat er vanuit de gemeente een slechte invloed uit op het dienstmeisje, alléén reeds door het zonder protest, of misschien wel met eenig leedvermaak, aanhooren van allerlei kleine kibbelerijen. De gevallen zijn niet zeldzaam, dat men door lichtvaardig kwaadspreken van de predikantsvrouw, in tegenwoordigheid van haar dienstbode, bij deze een tegenzin opwekt, die haar in overijld handelen een goeden dienst ontevreden doet verlaten, dit misschien later betreurend. Door haar onervarenheid en geringe menschenkennis begrijpt zij dikwijls niet eens dat zij zich door een oorblazer laat scheiden van hen, die het goede voor haar zochten.

Er mag nooit bij buitenstaanders geklaagd, zoolang de weg openstaat, in huis op gepasten toon rechtmatige grieven kenbaar te maken. Kan een gerezen verschil niet uit den weg geruimd, welnu dan staat voor het dienstmeisje de weg open haar dienst te verlaten, d.w.z. in dezen geest een voorstel te doen. Drie maanden is het dan nog wel vol te houden: een net meisje vertrekt niet zonder zéér dringende redenen „met-de-zesweken”.

Er wordt geheel vrijwillig van weerszijden

een verbintenis aangegaan met vaststelling van den termijn, waarop deze, wederom geheel vrijwillig, en zonder ongenoegen te geven, ontbonden kan worden. Van beide zijden verplicht men zich iets te geven, te doen of niet te doen, en zich min of meer naar elkander te schikken. Het dienstmeisje belooft onderwerping aan de huis-orde, zonder welke hare inwoning tot vele moeilijkheden aanleiding zou geven, en daarom ontoelaatbaar zou zijn. Hierdoor is reeds veroordeeld dat een dochter uit een geloovig gezin in ongeloofigen kring haar arbeidsveld zoekt. Zoo het haar ernst is met haar beginsel en zij daarnaar wenscht te leven, verwacht zij ook alleen dáár zegen, waar zij niet gedwongen kan worden tot overtreding van Gods geboden, en zal zij er b.v. niet in toestemmen op Zondag boodschappen te doen, of onnoodig werk te verrichten.

Evenmin mag, ik behoef u dit immers nauwelijks te herinneren, een ware christin haar ongeloofige dienstbode, om maar eens iets te noemen, toestaan kermis te gaan houden, zelfs al ware te voorzien, dat van de weigering een overhaast vertrek het gevolg zou zijn.

Niet altijd echter ontstaat verschil van meening door verschil van inzicht wat de beginselen betreft.

En daarom zijt gij niet geholpen, van hoe veel belang dit overigens ook is, zoo uw dienstmeisje netjes en ijverig is, vriendelijk bij het opendoen en opmerkzaam bij het aannemen van boodschappen.

Boven dit alles komt de eisch, dat zij toone, karakter te bezitten.

Wie zich aandient om hulpe te bieden in een pastorie, en niet komt met een *trouw* en *liefdevol* hart, die zal blijken daar allerminst op haar plaats te zijn.

Het is onloochenbaar, dat onze ondergeschikten onze fouten en gebreken eerder ontdekken dan onze vrienden en kennissen.

„Niemand is groot in de oogen van zijn kamerdienaar”, zegt een Fransch spreekwoord.

Ook weet ons personeel het best de kleine wondeplekken aan te wijzen, die elk gezins-

leven ontsieren, hoe ernstig en nauwkeurig we dit ook trachten in te richten naar den eisch van Gods Woord.

De naam van het predikantsgezin moet echter ongerept zijn, wil het Evangelie, door den dienaar verkondigd, ingang vinden in de harten. Voor dien goeden naam te waken, dien hoog te houden, dat is een schoone taak, ook voor de dienstbode uit de pastorie.

Slechts weinigen der meisjes die bij een predikant „wonen”, begrijpen ten volle de verantwoordelijkheid hunner schijnbaar zoo nederige betrekking. Zij beseffen veelal niet, hoe zij in de gemeente méér bederven kunnen, dan door gansch een kerkeraad kan worden goedgemaakt.

En dit geldt niet alleen van het dienstmeisje, maar, gij weet het immers al te goed, óók van de baker, de werkvrouw, de huisnaaister, ja, van ieder die op eenige manier het huiselijk leven van den predikant van zijn intiem kant kennen leert.

Ge kunt nog verder gaan en zeggen: zoo een van deze allen klachten van het dienstmeisje aanhoort met gretige ooren, zich nieuwsgierig toont, ongepaste vragen doet, ontevredenheid zaait of aanmoedigt, afkeuring te kennen geeft over gewoonten en gebruiken in de pastorie, zelfs al zou dit slechts geschieden door een zijdelingsche opmerking of door een instemmend hoofdknikken, die staat schuldig tegenover het predikantsgezin en ook tegenover de gemeente.

Misschien schijnt u deze uitspraak wat kras, doch wie niet meer aan den ingang van het leven staat, weet dat zij niet te kras is.

Men heeft het in den jongsten oorlog meermalen kunnen opmerken, dat, zoo de dienst achter het front niet correct en *volkomen betrouwbaar* was — het strijden moest uitloopen op een mislukking.

Veilig kunt ge aannemen, dat de meest ideale predikantsvrouw ook „mislukt”, als zij overgeleverd is aan gediensigen, die den waren adeldom des harten missen.

Als ge nu over eenigen tijd „uw nieuwe meisje” krijgt — o, weeg dan vóór gij spreekt, elk uwer woorden op een goudschaaltje.....

Want de vraag zal tot u komen, heel on-

verwachts misschien, of anders als het gesprek eens even hokt, bij wijze van vulling, schijnbaar argeloos, maar met een groote, goed verborgen gehouden nieuwsgierigheid:

„En bevalt uw nieuwe dienstmeisje u nogal?”

Wees nu op uw hoede, en bezin u op een antwoord, een predikantsvrouw waardig, zóó dat aan de vraagster voorgoed de lust vergaat op dit onderwerp terug te komen.

Hoe groot moet wel de geestelijke armoede zijn bij die huisvrouwen, welke bij voorkeur hun kostelijken tijd verbeuzelen door het houden van zoogenaamde „meiden-praatjes”. Hoe rukken zij zich zelf daarbij de kroon van het hoofd! Ligt er ook niet iets onedels in, den goeden naam van haar, die ge opnaamt in uw gezin, van wier diensten ge gebruik maakt, schade te doen? En denkt ge, als ge dit hoort, niet onwillekeurig aan Laurillard's satiriekken uitroep: „Mevrouwen en Juffrouwen, die benne perfect, maar mensch, 't is zoo erg met de meiden!”

Al dat uitvoerig verhalen van die kleine huiselijke schermutselingen, waarbij de belichting vaak zoo eenzijdig is....., ach, ik weet het wel, ook in de dienstbodenwereld komt dit euvel veelvuldig voor, maar wat hier nog in de onbedachtzaamheid der jeugd zekere verontschuldiging kan vinden, dient toch vermeden door vrouwen van eenigszins gerijpte ervaring. Om eerlijk te zijn moet ook erkend, dat uw dienstbode eerder gevaar loopt, in dat kwaad te vervallen, dan gij. Vooral zoo zij afkomstig is uit uw eigen dorp. Dan kan het heel licht gebeuren dat uw gezinsleven „op de straat” wordt gebracht, tenzij hare familie zedelijk hoog staat, en van haar verlangt, dat zij zich aan den beproefden regel zal houden: „hooren, zien en zwijgen”. En dat ze zal leeren wat „over-te-stappen”.

Het meest aanbevelenswaardig schijnt mij voor u, uit te zien naar een meisje van buiten. Want zoo ge er een uit het dorp krijgt, en dit eens minder bruikbaar mocht blijken te zijn, zoodat ge met den besten wil haar niet kunt houden, dan loopt ge de kans, 't voorgoed bij heel haar familie verbruid te hebben. In negen

van de tien gevallen zal deze ondeelen dat de fout héél alleen bij u ligt.

Toch — al hebt ge een meisje van elders — dan is hiendoor uw positie nog niet altijd verzekerd.

Uw dienstbode zal in haar nieuwe omgeving allicht nog eerder ingeburgerd zijn dan gij het waart, want zij behoeft in geen enkel opzicht voor de predikantsvrouw onder te doen wat de algemeene belangstelling betreft. Zij zal spoedig heele „dikke” vrienden hebben, die het altijd en in alles met haar eens zijn.

Reeds op den eersten dag van haar verschijning op 't dorp wordt zij van achter menig horretje bij 't langs gaan bespied. Men weet immers precies, hoe laat zij voorbij komt om de krant te halen of te brengen bij ouderling N..... Eerst krijgt zij een knikje, dan een tikje met een noodigende hoofdbeweging..... uw dienstmeisje snapt even naar binnen, en dan, heel voorzichtig en ongemerkt begint het verhoor:

„Dominee gaat zeker altijd laat naar bed? En niet zoo vroeg op natuurlijk? Wie er al zoo komen? Wat de pot schaft?.....”

Tot in het eindeloze kan het zoo doorgaan, want dat is zeker wel een groot gebrek ook in ons christenvolk, dat het 't met de waarschuwing van den apostel Petrus zich niet met eens anders doen te bemoeien, niet altijd even nauw neemt.

Aanvankelijk raken de vragen slechts onderwerpen van ondergeschikt belang, maar naarmate de verhouding der gemeentelieden tot de dienstbode vertrouwelijker wordt, gaat ook het peillood dieper!

Het ware te wenschen,
dat alle menschen
hun eigen gebreken
wat beter bekeken,
dan zouden zij het praten,
over anderen wel laten.

En nu nog even over een ander punt.

Niettegenstaande al wat ik straks beweerd heb over te veel hulp, kan voor u in de toekomst een tijd aanbreken, dien ook ik heb doorgemaakt.

De dokter komt, voelt u den pols en kijkt naar uw bloedeloze lippen, en zegt met iets vaderlijks in zijn stem: „Hoor eens, Mevrouw, uw gezin wordt steeds grooter, u krijgt het al drukker; en u staat 's morgens maar vóór dag en dauw op om 's avonds laat naar bed te gaan; u werkt intusschen heel den lieven dag of u van ijzer en staal bent; als u zóó voortgaat, is u versleten vóór uw tijd; u spant u in vèr boven uw krachten, — en als u dat niet laat, dan helpt al uw dokteren u niets..... dan gaat u er onder.....”

Natuurlijk heeft de dokter gelijk, groot gelijk, dat voelt ieder uit uw omgeving, maar... ach, het is zoo moeilijk — en dat begrijpt niemand.

Uw liefste plichten te moeten opgeven één voor één, en dan voor nieuwe groote uitgaven geplaatst te worden waar gij juist bezig waart u te bezinnen op meerdere bezuiniging..... Ge kunt over een zóó groote teleurstelling haast niet heen..... Maar uw man ziet het nu duidelijk in, hij begrijpt zelf niet hoe het hem zoo lang ontgaan kon, dat gij steeds zwakker werd..... Deze noodzakelijke onkosten dienen bestreden, kan het niet uit de lengte, dan maar uit de breedte, desnoods met opoffering van tabak of sigaar.....

Maar zult ge er werkelijk baat bij vinden, zorg dan voor *afdoende* en niet voor halve hulp. Wie zich zwak gevoelt, moet geen onervaren meisje van dertien of veertien jaar in huis halen.

Neem ook geen kinderjuffrouw. Laat niet het dierbaarste wat gij bezit uitsluitend over aan de zorg van anderen. Ik prijs altijd die kinderen gelukkig, die niet met een juffrouw naar een kinderkamer verwezen kunnen worden, maar om en bij Moeder mogen zijn, en meê door 't huis trekken, nu eens naar den zolder of ook in den kelder.....

Een tweede dienstmeisje verdient ook geen aanbeveling, daar deze geneigd zal zijn meer hulp te bieden in de keuken dan in de kamer... Zoek dus een „hulp in de huishouding”.....

De naam is niet aardig, dat geef ik toe. De Duitschers drukken zich beter uit als zij spreken van een „Stütze der Hausfrau”.

Immers dáaraan hebt gij, als uw gezin groo-

ter wordt, behoefte; aan iemand die u tot steun is en u schraagt..... aan iemand om u heen met nette manieren en beschaafde spraak, die u de voorgeschreven rustiger levenswijze van harte gunt. Aan iemand die u eigener beweging, heelemaal ongevraagd; eens een glas warme melk komt brengen, en u wat verwent.....

En als gij aan een jong meisje uit den gegoeden stand zulk een positie aangenaam kunt maken in uw huis, welnu, dan helpt gij van uw kant een weinig mede aan de oplossing van een der sociale vraagstukken.

Want dáár moet het heen.

Jonge dames moeten liever dan zich op een atelier of bij de posterijen geplaatst te zien en een eenzaam kamer-leven te leiden, opgenomen willen worden in een degelijk gezin, waar zij vaardigheid en kundigheden kunnen opdoen, die vrucht zullen afwerpen voor heel haar volgend leven. Zóó in de praktijk onderwezen te worden, ook in de lichamelijke en geestelijke opvoeding van de jeugd — wat wordt dat jaren daarna nog gewaardeerd, als in eigen gezin zich moeilijkheden voordoen...

Eerst dan (ach, waarom zoo laat) leert de hulp-in-de-huishouding zoo goed als het dienstmeisje verstaan, dat zij niet alleen diende, maar ook gediend werd, dat wij niet alleen hen noodig hadden, maar dat ook wij in haar leven een betekenende factor zijn geweest.

Laat er toch zoo gauw mogelijk gebroken worden met de dwaze meening, dat, zij die als verpleegster zieken verzorgt, hooger staat op de maatschappelijke ladder dan zij die zich in particuliere woning met voornamen eenvoud geeft tot hulp van een uit-groeiend gezin.

Maar dit zeggend kom ik al weêr op een ander chapitre..... ik weet ditmaal van geen ophouden.....

Daarom, basta!

Ik eindig — „met de pen, maar niet met het hart”.....

A. M.

Opvoeding.

HET MEISJE IN DE PUBERTEITSJAREN.

III.

(OPVOEDING).

We zijn genaderd tot het heden en we hebben niet meer stil te staan bij wat langs evolutionistischen weg voor het meisje is bereikt, we hebben thans nog onze aandacht te schenken aan het ten huidige dage bestaande, we hebben ons nog bezig te houden met de vraag, wat voor het meisje in onzen tijd wordt gedaan en ons rekenschap te geven, of de zorg ten opzichte van haar maatschappelijke toekomst evenredig is aan die, welke met betrekking tot hare bestemming in verband met het eeuwige plan Gods, waarin ook zij is opgenomen, aan den dag wordt gelegd. Men versta ons wel: we willen het niet doen voorkomen, als zou de mensch in twee deelen zijn te splitsen. Eén deel, één zijde van zijn wezen voor deze wereld, waarin hij dan in de eene of andere verhouding, een plaats zou hebben in te nemen en welk stukje leven, om het nu eens zoo te noemen, zou zijn geëindigd, als de periode tusschen geboorte en dood zou zijn afgesloten, en dan, daarnaast een tweede kant van het menselijk bestaan, waarin men uitsluitend zou moeten denken aan het *Jenseits*, iets derhalve, waarmede het stoffelijk bestaan, het zichtbare, het tastbare, het sociale leven absoluut geen verband zou houden. O neen, we zien in den mensch de schoonste, harmonische eenheid, de wondervolle samenmelting van geest en stof, onderscheiden en niet gescheiden, beide ontstaan uit en door God, ineengestremgeld tot dat wonderde, mooie geheel, dat naar Zijn Schepper toegekeerd, zich kan vervolmaken tot Beelddrager Gods, als hij den Geest des Allerhoogsten in zich en over zich laat heerschen.

En om nu die éénheid tot haar volle ontplooiing te doen komen, hebben we bij onze

opvoeding toch het tweeledig levensdoel, de tweeledige bestemming van ons meisje in het oog te houden: ze moet worden vrouw, moeder, ze zal eenmaal hebben te beantwoorden aan de hoogste eischen, haar door het huisgezin, het sociale leven, weldra ook door de staatsburgerlijke samenleving gesteld. Maar dit doel, hoe belangrijk ook, is ondergeschikt aan de bestemming, die zij heeft als kind Gods. Achter dit leven, achter elke verhouding in dit leven, ontwaren we een schooner, een hooger, een heiliger perspectief. Ons aardse bestaan voorbereiding..... ons eeuwig één zijn met God bestemming. Onze taak, onze arbeid, onze idealen voor deze wereld, neven-doel..... ons rijp worden voor eeuwig genieten, voor eeuwig samen zijn met Christus, hoofddoel.

We gaan na, of en in hoeverre de opvoeder zich ten opzichte van deze groote en heilige taak, zijn verantwoordelijkheid bewust is.

Maar wie is de opvoeder, op wien deze zware plichten rusten? Het is niet de enkele mensch, al ontkennen we niet de ontzaglijke waarde van den individueelen invloed op het jonge meisje, juist in deze jaren. We zouden willen zeggen het fijne, het subtiele, het diep ingaande in het jonge-meisjesleven, dat wordt bereikt door den opvoeder alleen, als hij namelijk den weg tot het innerlijk kent; dat is het werk van hem of haar, die weet, hoeveel behoefte aan frissche, jonge levensblijheid woont in het jeugdige hart en die gaarne bondgenoot en steun wil wezen in den strijd, die moet worden gestreden. Maar in haar geheel is de taak te zwaar voor den enkelen mensch en daarom moet daar ontstaan geheiligde en krachtige samenwerking van meerderen: het huisgezin en de school in vereeniging met de kerk hebben, niet gescheiden, maar gezamenlijk het jonge meisje te vormen tot lid der maatschappij, tot vrouw, tot moeder, tot christin.

Het jonge meisje is bezig vrouw te worden en we hebben derhalve bij de doelstelling van de meisjesopvoeding ons het beeld der vrouw in onzen tijd en in de naaste toekomst voor oogen te stellen. Dit schijnt anders te zijn dan vroeger; en toch is niet de vrouw veranderd,

maar de omstandigheden hebben zich zeer, zeer sterk gewijzigd en al schijnt het, dat de oude, bezadigde, rustige, bescheiden dochter van Eva van nog niet langer dan een eeuw geleden zelfs, niet is te herkennen in de pleitbezorgster, de redenaarster, de debatteerende in volksvergadering en zooveel anderen in onzen tijd, toch is de vrouw niet veranderd; de verhoudingen zijn anders geworden, ze hebben zich uitgebreid, de nooden en behoeften van onze maatschappelijke samenleving zijn toegenomen, vroeger braakliggend terrein is ontgonnen en de vrouw kreeg anderen arbeid, een nieuwe levenstaak, maar haar innerlijk wezen is hetzelfde gebleven, althans zij kan dezelfde blijven als zij slechts zorg draagt, dat het eeuwig vrouwelijke in haar niet verloren ga.

Het is nog maar eenige tientallen van jaren geleden, dat men slechts hier en daar van het vrouwenvraagstuk hoorde en dat men van vrouwen-emancipatie sprak, wanneer de vrouw zich op een ander terrein waagde, dan op dat van de huisvrouw en moeder, hoogstens op dat der opvoedster, onderwijzeres en ziekenverpleegster en het meisje werd in deze richting voorbereid. Maar we hebben acht te geven op de teekenen der tijden en wanneer eenmaal het cultuurleven der volkeren nieuwe levensverhoudingen schept, dan heeft men de verschijnselen te bestudeeren en uit die verschijnselen de wetten voor nieuwe levensvoorwaarden af te leiden. Hij, die zich tegen den stroom keert, kan hoogstens hier en daar den loop een weinig vertragen, maar op andere plaatsen bruist het tegengehouden water met te grooter kracht voort en over hem heen, en hij wordt meermalen zelf het slachtoffer van zijn troosteloos pogen. Verloopt het getij, dan heeft men eenvoudig de bakens te verzetten. Als de lente komt, ook al dekt het sneeuwkleed de aarde nog, dan ontkiemt het jonge leven en sneeuwklompje en crocus breken den ijzigen bodem door, om te toonen, dat de tijd voor hun bestaan is gekomen. En als de tijd rijp is geworden voor nieuwe begrippen en nieuwe levensverhoudingen, dan ontkiemen alom de nieuwe sociale verschijnselen, die den harden bodem der oudere ideeën

doorbreken en men doet wel, als men die kiemen zich vrij laat ontwikkelen: de vruchten, die ze in zich dragen, kunnen onontbeerlijk blijken te zijn voor de naaste toekomst.

Er heeft sedert het laatste deel der vorige eeuw meer dan één ontzaglijke verandering plaats gegrepen, omkeeringen hebben zich vertoond, zoo groot, als wellicht geen enkele vorige eeuw heeft doen aanschouwen, en dit wel speciaal met betrekking tot het leven der vrouw en van het meisje. Vroeger waren de overgangen tot nieuwe toestanden voorbereid door nog vroegere veranderingen: men kon voorzien, wat ging gebeuren, want het nieuwe sproot als vanzelf, langs geleidelijken weg uit het oude voort. Maar zoo is het in de laatste jaren niet gegaan: hoewel niet onvoorbereid, is toch, om slechts iets van recenten datum te noemen, b.v. het kiesrecht der vrouw en hare verkiesbaarheid in de volksvertegenwoordiging nog plotseling gekomen, en zoo vertoonden zich in de ontwikkeling van het vrouwenvraagstuk meerdere verrassende resultaten, die tal van vragen plotseling tot zwijgen brachten, omdat ze tal van leemten op eenmaal aanvulden.

De oorzaak tot dit alles laat zich niet lang zoeken: de vorige eeuw is de eeuw, waarin door toepassing van stoom en electriciteit de productiewijze een geheel andere gedaante begon te verkrijgen; de hand moest haar arbeid overdragen aan de machine en het productievermogen steeg tot ongekende hoogte. Gaarne nam ook de vrouw aan den nieuwen arbeid deel en gaarne verliet ook zij de eigen, eenvoudige omgeving op het land om mede te gaan arbeiden in de drukke samenleving in de groote steden, waar fabrieken en werkplaatsen duizenden vrouwen en meisjes naar zich toe trokken, en waar deze laatsten dan den wedstrijd met den man begonnen aan te binden. En het was niet alleen mogelijk, dat de vrouw en het meisje zich naast den man plaatsten om gelijken arbeid te verrichten, haar medewerking begon gewenscht, hier en daar zelfs noodzakelijk te worden. Het fabriekswezen, met zijn uitgebreide techniek heeft lange jaren, de vrouw en het meisje binnen zijn arbeidsvelden ge-

lokt, meermalen om door deze goedkooper werkkrachten tot grootere productiviteit van het bedrijf te komen. Is het geschied tot heil van het meisje, tot heil van de vrouw, de moeder?

En waar vindt men thans niet naast den man, de vrouw en het meisje als gewenschte werkkrachten? De wetenschap, de kunst, de techniek, de handel, het grootbedrijf, ze vragen alle vrouwelijke, zoowel als manlijke arbeiders. Het feit is er en we hebben met dit feit rekening te houden; alleen we hebben er voor te waken, dat het meisje *vrouw* worde en dat niets in haar het vrouwelijke element doode of ontsiere.

Daarom mag alle vakopleiding, hoe begeerlijk ook voor velen, ja zelfs hoe noodzakelijk wellicht voor de meesten, nooit uitsluitend worden gegeven. De natuurlijke bestemming van het meisje is vrouw, moeder te worden, hare opvoeding en opleiding moeten derhalve in de eerste plaats rekening houden met haar specifiek vrouwelijke toekomst. Er verheffen zich stemmen, die de groote beteekenis van het gezinsleven willen ontkennen, en die de gemeenschapszorg bepleiten, om het huisgezin van allerlei plichten te ontheffen; zij, die zoo spreken, negeeren de van God ingestelde orde van zaken en houden geen rekening met het feit, dat in het gezin het toekomstige geslacht wordt gevormd en dat derhalve met het gezinsgeluk het geluk van de toekomstige maatschappij zeer nauw samenhangt. Dat geluk te bevorderen, de kracht van het gezinsleven te kweeken en te versterken, is dus niet werk voor het oogenblik, het is toekomstwerk, het is maatschappelijke arbeid voor nu en voor later.

Voor het gezinsleven op te voeden, de vrouw, de moeder voor hare levenstaak voor te bereiden, daar ligt dus het zwaartepunt der meisjes-opvoeding. En deze opvoeding moet het meisje ontvangen in het eigen gezin, waar de moeder zich bewust moet zijn of worden van haar hooge verantwoordelijkheid tegenover haar ouder wordende dochter en daarnaast in de school. Maar we herhalen het, in de eerste plaats in het gezin, dat, indien het nog niet of niet meer de geschikte leer-

school is voor het jonge meisje, verbeterd moet worden en tot zijn hooge roeping als zoodanig moet terugkeeren. En dan kan de school en moet dikwijls de school de helpende hand bieden, vooral waar het op technische vaardigheid aankomt.

Afgezien van de vakscholen, wordt in dit opzicht door de volksschool niet genoeg gedaan, tenminste niet door de lagere school, die ook geen omvangrijker taak op zich kan nemen, omdat de haar toegemeten jaren reeds bijkans te kort zijn om het allernoodzakelijkste programma ten einde te brengen. Toch is het gemis aan alle huishoudelijke voorbereiding te betreuren, omdat vele meisjes uit de volksklasse na de lagere school volstrekt van alle verder onderwijs verstoken blijven.

Veel wordt in ons land goedge maakt door de herhalingscholen, wier onderwijs in handwerken, koken, waschbehandeling en meer andere vakken niet genoeg te waardeeren is. Maar dit onderwijs is niet verplichtend en dit is oorzaak, dat nog veel te weinigen met dit alles haar voordeel doen. Ook erkennen we met dankbaarheid, wat het particulier initiatief in dezen heeft tot stand gebracht: de uitnemende cursussen, uitgaande van „Ons Huis”, en van de Vereeniging „De Samenwerking” in Amstrdam, de uitgebreide arbeid verricht door „Het Volkshuis” en de „fabriekscholen” te Leiden, het huishoudelijk volks-onderwijs, gegeven vanwege „Ons Huis” en „Het Zuider Volkshuis”, beide te Rotterdam, voorts door de „Toynbee-Vereenigingen” te 's-Gravenhage en te Haarlem, door de Vereeniging „Ons Dorpshuis” te Paterswolde, „Ons Huis” te Wormerveer enz. achten we van uitnemend belang en we kunnen bijkans niet met voldoende aandrang op deze en dergelijke nuttige stichtingen wijzen. Maar noch het onderwijs op de herhalingscholen, noch dat, hetwelk vanwege de particuliere vereenigingen wordt gegeven, is verplichtend en zoolang aan ons volk niet door de wet de deelname aan dit onderwijs wordt geboden, blijft alles, wat gedaan wordt, stukwerk en wordt slechts een deel van de opgroeiende jeugd bereikt.

De lagere school met meer vakken te

belasten, we zeiden het reeds, dit is onzes inziens niet mogelijk en ook niet gewenscht. Het huishoudonderwijs voor de meisjes is trouwens ook niet bestemd voor leerlingen beneden de twaalf jaar. Maar de oudere vrouwelijke leerlingen, tot den 14- à 15-jarigen leeftijd, behoorden daarvoor wel in aanmerking te komen, hetzij door verlenging van den leerplichtigen leeftijd met twee jaren, zoodat dan in deze laatste beide jaren het huishoud- en ook het handwerkonderwijs volkomen tot zijn recht zou komen; hetzij door verplichtstelling van het herhalingsonderwijs gedurende één, beter nog twee jaren.

We willen een vluchtigen blik slaan in de volksscholen in het buitenland en we denken aan Amerika, waar de opvoeding zoowel in huis als op school erop is aangelegd om den jongen en ook het meisje te maken tot een zelfstandig mensch, tot een persoonlijkheid. Eigen inspanning, zichzelf helpen, nooit verlegen staan, op deze beginselen berust het geheele opvoedingssysteem en ook de geheele onderwijsmethode van de eerste leerjaren af. Leerplicht bestaat er tot den 14-jarigen leeftijd; het onderwijs omvat theorie en praktijk, strekt zich derhalve uit tot intellectueel onderricht en tot handenarbeid. Voor de oudere leerlingen bestaat de zogenoemde „Schoolgemeenschap”, die is ingericht overeenkomstig de beginselen van coëducatie en wier interne samenstelling een uitvloeisel is van door de leerlingen zelfven ontworpen en gehandhaafde wetten. Eigen arbeid staat hier op den voorgrond: woning, kleeding, voeding zijn de vrucht van eigen inspanning, van eigen werk. In dit systeem vindt de Amerikaansche opvoeder het hulpmiddel tot vorming van de onafhankelijke, zelfstandige, vrije vrouw, die geleerd heeft eigen initiatief tot uitvoering te brengen, eigen wil te beheerschen, eigen karakter te stalen en die daardoor haar doel in het leven ziet en weet te bereiken.

Ook Engeland heeft scholen, wier inrichting op dezelfde leest is geschoeid en wier opvoedings- en onderwijsstelsel veel overeenkomst vertoont met het bovenomschreven Amerikaansche. Maar de leerlingen dezer

zoogenaamde „Industrial Schools” voor meisjes komen niet voort uit de eigenlijke volksklasse, men zou ze op één lijn kunnen stellen met de meisjes, die onze tuchtcholen bevolken. We noemen ze dan ook alleen in dit verband, omdat ze de vrouwelijke rijpere jeugd bestrijken en ook omdat we wilden wijzen op den gunstigen invloed, die van deze scholen uitgaat. Hoewel de leerlingen tot de moreel minderwaardigen behooren, wijzen de statistieken uit, dat gemiddeld 94 % van de meisjes, die deze scholen bezoeken, terecht komt, voorwaar een prachtresultaat.

In Duitschland is een richting overeenkomstig de in Amerika beschrevene: de ziel hiervan is Dr. Georg Kerschensteiner. Hij gaat uit van de gedachte, dat voor de opvoeding en vorming van het meisje een schoolorganisatie in het leven moet worden geroepen, die aan de wordende vrouw een opleiding verzekert, welke haar een voorbereiding geeft voor een levenstaak, in de eerste plaats rekening houdende met hare specifiek vrouwelijke eigenschappen. Vooral moet daarom de aandacht worden geschonken aan wat het jonge meisje, als ze vrouw geworden is, zal noodig hebben als bestuurster van haar huishouding, als opvoedster van hare kinderen en ook als trouwe vervulster van hare sociale plichten. Het theoretisch onderwijs, dat voor deze opleiding noodzakelijk is, wenscht Dr. Kerschensteiner gepaard te doen gaan met practischen arbeid in schoolkeukens, voorbereidende scholen (Kindergärten), tehuizen voor schoolgaande kinderen, opvoedingsgestichten, zuigelingenbewaarplaatsen enz. Ook wenscht hij tuin- arbeid te doen verrichten. De inrichting dezer scholen wenscht hij afhankelijk te stellen van de locale en sociale verhoudingen der plaatsen, waar dergelijke scholen zullen ontstaan. Fabriekssteden hebben b.v. andere behoeften, dan landbouwdorpen. Hij meent, dat het onderwijs in dergelijke onderwijsinrichtingen aan vrouwelijke leerkrachten moet worden toevertrouwd. Verplichtstelling van dit onderwijs wenscht hij nog niet, ook nog niet uitsluitend staats- of gemeentelijke financiële verantwoordelijkheid, maar wel dringt

hij aan op geldelijken steun van rijks- of gemeentewege.

Hijzelf is de stichter van zulk een school te München en op zijn voorbeeld zijn meerdere dergelijke inrichtingen in deze zelfde stad en in tal van plaatsen in Duitschland ontstaan. De muren van kortzichtigheid en bekrompenheid zijn gevallen en het goede zaad, door hem en anderen uitgestrooid, begint alom vrucht te dragen.

In Frankrijk, Zwitserland en België strekt zich de staatszorg nog minder uit tot het meisje, dan tot den jongen, hoewel ook daar het oog zich begint te openen voor de noodzakelijkheid van verbeterde opleiding der vrouwelijke jeugd.

Ons land staat gedurende de laatste jaren niet achter bij zijn naburen. Al betreuren we het, dat de leerplichtwet nog niet een of twee jaren langer schoolbezoek voorschrijft, juist om de bovenaangegeven redenen met betrekking tot het onderwijs in vrouwelijke kundigheden, we hebben goeden moed en we hopen, dat onze Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ook in dit opzicht zijn heilzamen invloed zal doen doorwerken. Maar al zijn er nog leentmen aan te wijzen in het onderwijs voor het meisje uit de arbeidende klasse, dit is geenszins het geval voor het meisje uit de beter gesitueerde kringen. Dáár zijn geen grenzen, dáár heeft men de grootste veelzijdigheid, dáár liggen voor bijkans elk doel de weg en de middelen voor de hand. Handleidingen voor beroepskeuze voor meisjes, het „Vrouwenjaarboekje voor Nederland”, bewerkt door Marie Heinen aan het Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid wijst ons de paden, waarlangs het meisje tot de ontplooiing en ontwikkeling harer gaven kan komen en zich kan laten voorbereiden voor een levenstaak, die aan haar eigen leven groote waarde zal schenken en waarbij zij voor anderen tot een rijken zegen kan worden.

De M. U. L. O.-school met hare opleiding voor de beide M. U. L. O.-examens, de Hoogere Burgerschool, het Gymnasium, het Lyceum, met voorbereiding tot academische opleiding, de Universiteit, de Kweek- en Normaalscholen voor onderwijzeressen, deze alle

mogen slechts bereikbaar zijn voor de beter intellectueel aangelegden; ook de middelmatigen behoeven niet ledig op de markt te blijven staan: de Kook- en Huishoudscholen met hare mogelijkheid tot het verkrijgen van verschillende diploma's, de Industriescholen met hare diverse vakopleiding, de speciale vakscholen en cursussen voor kleedernaaksters, kunstnaaldwerksters, verkoopsters, de kantwerk-, kunstambacht-, rietvlecht- en weefscholen, de academiën voor beeldende en toegepaste kunsten, de inrichtingen tot opleiding voor Handel en Administratie, de opleidingsscholen voor onderwijzeressen en hoofden van fröbel- of voorbereidende scholen, de conservatoria en muziekscholen, de Opleidings-Inrichting voor onderwijzeressen bij het Landbouwonderwijs en de speciale cursussen voor Landbouwers-Dochters, de Zieken- en Diakonessenhuizen met opleiding voor zieken- en krankzinnigenverpleegster, de speciale opleidingsscholen voor vroedvrouwen en kraamverzorgsters, de opleidingsgelegenheden voor arbeiders op het gebied van Maatschappelijk Werk..... Zoo zouden we kunnen doorgaan, maar het duizelt ons en daarom staken we de opsomming, zonder op een der genoemde opleidingsgelegenheden dieper in te gaan. We zijn er van overtuigd, dat er gelegenheid te over is, om nu maar bij ons eigen vaderland te blijven, om het meisje voor te bereiden voor welken arbeid dan ook, zoowel op wetenschappelijk terrein, als op het gebied van kunst, techniek en handenarbeid en binnen de terreinen der philanthropie en van den socialen arbeid.

We willen alleen nog één vraag stellen: Is deze groote verscheidenheid van *opleidingsgelegenheden* tegelijkertijd waarborg voor nauwgezette *opvoeding*? En terugkerende tot onze eerste opmerking vragen we: Gaat de uiterste zorg, die besteed wordt aan de voorbereiding voor de maatschappelijke verhoudingen, waarin het meisje geplaatst kan worden, gepaard met evenredige zorg ten opzichte van het heil harer ziel? Is in het oog van den opvoeder de religieus-moreele vorming gelijkwaardig met de intellectuele en technische opleiding?

Dit alles zou zoo zijn, als het huisgezin en de school op den vasten bodem van waarachtig christelijk geloof en adeldom des geestes waren gegrondvest. Als ze dit waren, maar..... we willen ons niet op het standpunt der kritiek wagen, we vragen onszelf af, of wij de ware opvoeders zijn en we stellen ons voor den geest de eischen, waaraan de christen-opvoeder in de school, zoowel als in het gezin heeft te voldoen.

En dan mogen we noch ter eene, noch ter andere zijde ons in het gevaar der eenzijdigheid begeven: het welslagen voor dit leven is veel, maar het is niet alles. Eerst wanneer het aardse leven geheiligd wordt, doordat het wordt veredeld tot voorbereiding voor het eeuwige, mag het aanspraak maken op onze hoogste krachtsinspanning.

Daarom heeft de christen-opvoeder zich in de eerste plaats rekenschap te geven van het feit, dat hij staat als mensch tegenover mensch. O, er zijn tal van schakels, die den jongen mensch, die het jonge meisje vereenzelvigen met de geheele overige natuur; maar daar is één groote factor, die hen boven de geheele creatuur doet uitsteken en die dus alle gelijkheid te niet doet. Het is het feit, dat zij hebben een zedelijk bestaan, dat zij de bewustheid bezitten van het goede en van de zonde. Die bewustheid te versterken, door eigen levenswandel de krachtigste prikkel te zijn tot het nastreven van het goede en het zich afkeeren van het slechte, dat is voor den opvoeder de roeping van Boven.

Durven we het kwade nog keeren, bezitten we nog den moed, het goede op den waren prijs te stellen? We zijn zoo gemakzuchtig geworden en onze durf is zoo klein. En wat komen we dan tot wonderlijke praktijken! Hier is de school te streng, of de studie te zwaar, welnu, dan den ten halve afgelegden weg maar verlaten en maar weer in andere richting koers gezet, totdat ook daar de moeilijkheden doen terugdeinzen. Of wel daar is een natuurlijke oorzaak om eenig genot niet te smaken: de fietstocht kan door den stroomenden regen niet doorgaan of het uitzicht op een feestelijk samenzijn wordt plotseling door bijkomstige omstandigheden

weggenomen en al te spoedig zijn we gereed om vergoeding te schenken in nog blijde genieten of nog aanlokkender ontspanning. Zijn we niet mooi op weg om den zegen van ingespannen arbeid, dit opvoedingsmiddel bij uitnemendheid in de moeilijke jonge-meisjesjaren, voorbij te zien en staan we God niet in den weg, als we elke teleurstelling wegnemen en elk gemis vergoeden? We verslapen, waar wij sterken, we verweekelijken, waar wij stalen moesten.

Eenmaal komt ook in het leven van onze jonge meisjes leed en strijd; eenmaal zullen ook zij achterdocht en miskenning, gemis aan waardeering en ijverzucht op haar weg ontmoeten; zullen zij in die oogenblikken met dankbaarheid aan ons terugdenken, als wij haar geen geloof, geen zedelijken moed, geen zelfverloochening, geen fierheid hebben medegegeven, opdat zij in die moeilijke oogenblikken zouden staande blijven?

En dit alles houdt verband met de wereld buiten haar, maar daar is ook een wereld, zich concentreerende om het eigen ik, daar sluimeren vijandige machten in het diepste der ziel, die lokken en vleien, die suggereeren en in slaap wiegen, die afleiden van het goede en die het geestelijk peil doen dalen. En dan komt het uit, dat het meisje niet slechts is levend wezen, maar dat zij is wordende mensch, in zich dragende de gegevens, die haar ten leven of ten verderve kunnen voeren.

Wat zou het nu baten, of onze opleiding voor eenige aardsche roeping nog zoo nauwgezet, nog zoo degelijk, nog zoo getrouw ware, of we de beste wegen hadden gevonden, die konden leiden tot den schoonsten werkkring? Ja, wat zoude het den mensch baten, zoo hij de geheele wereld won en zijner ziele schade leed?

Daarom zullen wij in de jaren, die wij teekenden, ons in de eerste plaats hebben bezig te houden met de vorming van het karakter, dat wil zeggen, we zullen het jonge meisje leeren leven, volgens vaste beginselen, die wijzelf putten uit het heilig Evangelie, we willen haar leeren onder alle omstandigheden, tegenover allen, die zij in haar leven zal ontmoeten, in alle levensver-

houdingen dezelfde te zijn. We willen haar geestelijk materiaal medegeven, opdat zij sterk worde in den zwaren strijd tegen de wereld rondom haar, soms tegen de eigen omgeving, altijd en altijd weer tegen het eigen ik, dat haar het meest en het sterkst op dwaalwegen zal voeren. Het is onze dure plicht haar toe te rusten met vastheid van wil, met volkomen zekerheid en zelfstandigheid, waar het geldt, een keuze te doen tusschen goed en kwaad, met diep verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van haar eigen handelen, spreken en denken.

Zullen we iets van deze opvoeding, van deze karaktervorming terecht brengen, dan dienen wijzelf bij al ons pogen geleid te worden door de moreele kracht, die geput wordt uit en die gebaseerd is op het christendom, dan dienen we onze eigen beginselen te ontleenen aan de uitspraken van Hem, die alleen in staat is om de verloren menschenziel uit hare verwarringen vrij te maken en haar terug te voeren tot God, dat is tot het *absoluut Goede*.

Door dezen grooten Educator geleid, zal het ons gelukken, het meisje bewust te doen worden van de hooge waarde van haar geestelijk bestaan en haar moreele roeping en tevens zullen we haar van af dit hoogtepunt den weg doen kennen, waarlangs ze ook haar aardsche bestemming zal kunnen bereiken.

W. KLINKERT.

JAVAANSCH VROUWENLEVEN.

Een klein, donker kamertje, slaapvertrek van den kleinen Oedojo en zijn moeder. Al is 't elf uur in den morgen, en buiten een stralende zon, hier dringt het licht nauwelijks door. 't Javaansche binnenhuis is altijd donker. 't Flickerende licht van een oliepitje verlicht ternauwernood de kleine ruimte. Wij, die uit het zonlicht daarbuiten komen, zien eerst niets. Als onze oogen aan de schemering

gewend zijn, zien we rond. Voor het bed, bij het lichtje, dat op den grond staat, zit een oude vrouw. We gaan bij haar zitten, en vragen wat er gebeurt.

Het is vandaag Woensdag Kliwon, Oedojo's geboortedag, en Oedojo's moeder heeft haar opgedragen het gebruikelijke offer te brengen.

Naast onze week van zeven dagen hebben de Javanen de zoogenaamde pasarweek van vijf dagen. Eén van die dagen is Kliwon. Om de 35 dagen komt dezelfde combinatie van zeven- en vijfdaagsche weekdag terug. Bovendien hebben alle dagen een eigen getalwaarde. Die van de combinatie Woensdag Kliwon is vijftien. Op een Woensdag Kliwon is Oedojo geboren, en nu wordt elke 35 dagen die geboortedag gevierd. Hier zijn dus geboortedag en verjaardag niet synoniem. De geboortedag is de herdenking van den dag, de verjaardag die van den datum der geboorte.

Vijftien was het getal van den geboortedag, voor vijftien centen (zoo wil het gebruik) zijn verschillende snoeperijen ingekocht. Op een houten blaadje vóór de oude vrouw ligt wat mais, aardvruchten, Inlandsche koekjes, sirih, en de bij elk offer behoorende geurige bloemen, zijn niet vergeten. Daarnaast staat een bakje met water en rozenblaren, en onderin een cent.

Aan wie wordt het offer gebracht?

De baboe, die met Oedojo in de kamer rondloopt, zegt: aan Kjai en Nini Among, die zorgen voor de kindertjes.

We vragen verder: wie zijn dat? waar wonen ze? hoe zorgen ze voor de kinderen? Maar ze kan ons er niet méér van vertellen, alleen: het is altijd de gewoonte geweest, die offers te brengen.

Van godsdienstige wijding, zooals wij die bedoelen, is geen sprake. Er wordt in de kamer gepraat, gelachen, met het kind gespeeld. Wel wordt er een gebed opgezegd, een formule, die het welzijn van het kind bedoelt, en daarbij wordt tevens aan Kjai en Nini Among te kennen gegeven, dat de cent in het bakje bedoelt, dat ze zelf zullen koopen, wat er nog aan het offer ontbreekt.

Nauwelijks weten ze tot wie het gebed

gericht is, de Kjai en Nini zijn zulke vage wezens. Maar moederzorg slaat nooit het offer over, want heel de wereld door zoekt moederliefde naar het beste voor haar kleinen, naar bescherming tegen gevaren, naar bewaring en leiding op den moeilijken levensweg. Heel de wereld door voelt moederzorg eigen onmacht tegenover ziekte en gevaar, en vraagt het moederhart zich angstig af, in wiens hand toch lot en leven van haar kindje veilig kan zijn.

Kjai en Nini Among vertellen ons van moederzorg, die geen rust kan vinden; die alleen rust zou kunnen vinden in den Heiland, die de kinderen tot Zich riep en ze zegende, en bij Wien al onze kinderen, ook de Javaansche, veilig zijn.

INDICA.

Kunst.

ONTWIKKELING EN TECHNIEK.

Nu ik over technieken wil gaan schrijven en U van deze iets vertellen in verband met de ontwikkeling van den mensch, kan ik niet volstaan met er op te wijzen, hoe in dezen tijd gewerkt wordt, maar moet ik teruggaan tot de alleroudst bekende tijden, toen de mensch nog in een staat van zeer primitieve ontwikkeling was. De stuwende kracht, die van de techniek uitging, het bedenken, het volhouden en volmaken van een wijze van werken, het voerde den mensch tot steeds grootere ontwikkeling, terwijl weer door die meerdere ontwikkeling zijn kunnen hoe langer hoe meer werd opgevoerd. Een voortdurende wisselwerking dus. In onzen tijd staan wij voor een uiterste verfijning, zoowel in werkwijzen als in de werktuigen. De weg om zoo ver te komen is lang en moeilijk geweest. Hannah Lewin—Dorsch vertelt ons in het boekje „die Technik der Urzeit“ veel

hierover. De mensch was eerst geheel afhankelijk van eigen kracht — van kracht in handen, voeten en gebit, deze waren zijn eenige hulpmiddelen in den strijd om het bestaan. Toen echter, hetzij bij intuïtie, hetzij bij toeval die mensch een steen opnam, om er b.v. een harde vrucht mee stuk te slaan, toen had hij zijn eerste werktuig gevonden en de eerste schrede gedaan op den weg der technieken in den breedsten zin van het woord. Want eenmaal de helpende kracht gevonden, zou hij die niet meer loslaten, maar steeds verder gaan op den ingeslagen weg. Bij den eenvoudigen steen of stok zou het niet blijven: bij het harde slaan vlogen splinters van den steen, welker scherpe kanten aanleiding gaven deze tot snijden te gebruiken. Langzamerhand kwam men er toe deze splinters te vormen voor een bepaald doel. Priemen en speren werden gemaakt en gebruikt bij het vervaardigen van de luttelste kleedingstukken meegenomen op de jacht. De mensch, zoekend naar een bedekking, een beschutting tegen koude en vocht, vond die in het gebruik van dierenvelen. Om deze te vergrooten maakte hij met de steenen priemen gaten in verschillende stukken en hechtte die met vezels of reepjes leder aan elkaar. Hierin vinden wij den oorsprong van het naaien, van het borduren, van alles wat met naald en draad kan geschieden, want hoe verschillend materiaal en werktuigen ook mogen geworden zijn, aan de grondidee is niets veranderd. Het is eigenaardig, dat al dadelijk de lust tot versieren wakker is geworden — het schijnt den mensch ingeboren te zijn, om op de een of andere wijze uit te willen blinken, mooier, sterker, grotesker te willen zijn dan een ander. Dit gevoel gaf aanleiding, om wat men deed, zoo mooi mogelijk te doen en alle gaven in te spannen tot dit doel. Die eerste versieringen, hoe primitief ook, met gekleurde vezels, schelpen, pitten en dergelijke, wij zien ze nog bij de nu ongeciviliseerde stammen, zij toonen ons hoeveel schoons en krachtigs er met zeer eenvoudige middelen bereikt kan worden. Dat dus nut en schoonheid onafscheidelijk met elkander verbonden zijn geweest van de vroegste tijden af, is een van

de grootste waarheden, die wij overal terugvinden.

De mensch, die eerst in troepjes gezworven had, steeds de beste plekken zoekend tot behoud van leven en gezondheid, tot het verkrijgen van voedsel, kon, toen hij een warme bedekking gevonden had, beter tegen minder gunstige weersgesteldheid. Hij bleef dus meer in bepaalde streken hangen; de man ging op de jacht, de vrouw, die meer gebonden was door het zorgen voor de kinderen, werd de bewaking van het vuur opgedragen. Zij was het dié een uit twijgen gevlochten en met leem bestreken muurtje optrok om het vuur te beschermen. Zij legde zodoende den grondslag voor het bouwen van de woning. Ook de stevig gevlochten korven wist zij, door ze eerst met leem te bestrijken en ze daarna in de zon of bij 't vuur te laten drogen, tot zeer bruikbare potten te maken en zoo zien wij, dat de pottbakkerskunst haar oorsprong vond in dit eenvoudige werk van vrouwenhanden. Op het landbouwbedrijf heeft de vrouw mede een grooten invloed gehad. Zij, die thuis bleef en meer in gesloten kring leefde, had meer gelegenheid tot opmerken. Eenige korrels zaad, wellicht uitgestrooid door toeval, vermenigvuldigden zich, zoodat de vrouw overging tot het uitzaaien van grootere hoeveelheden. Thuis zittend kon zij zich geven aan allerlei bezigheden, welke invloed niet gering is geweest op den ontwikkelingsgang der menschheid. Een der grootste vooruitgangen op textielgebied is wel geweest het leeren verwerken van het ruwe materiaal tot draden, de vezels van vlas, de wol der dieren enz., met andere woorden het leeren spinnen. Hoe eenvoudig dit ging, maar tevens hoe moeilijk dit was, begrijpen wij uit het volgende:

Men gebruikte bij het spinnen de spinklos, een glad rond hout met een verdikking dicht bij een der uiteinden; het spinrokken, eveneens een hout, meestal wat dikker dan de klos. Dit dient om de vezels, die gesponnen zijn, op te winden — verder de spinschijven, meestal van gebakken klei of steen gemaakt, met in 't midden een rond gat, waardoor zij op de spinklos gestoken kunnen worden. Door

deze schijven is het mogelijk den draad een draaiende beweging te geven. Dikwijls zijn zij fraai versierd. De spinster zette het spinrokken naast zich neer of stak het in den gordel, waardoor zij ook loopend spinnen kon. In de rechterhand hield zij de spinklos met de schijf, in de linkerhand nam zij een plukje van het te spinnen materiaal en draaide dit licht met de hand om een begin-draad te hebben, die aan de klos bevestigd werd. Nu werd met de rechterhand aan de schijf een sneldraaiende beweging gegeven en deze dan in de lucht gegooid, zoodat zij, vrijhangend bleef draaien. Was de draad lang genoeg, tot op den grond, dan werd hij op de spinklos gewonden. Dat dit geheele werk zeer langzaam ging, behoef ik niet nader te bevestigen, maar de spinster wist op deze wijze een groote volmaaktheid te bereiken en de fijnheid van den draad, welke b.v. aan Egyptische weefsels te zien is, grenst aan het ongelooflijke.

Toen nu eenmaal een draad verkregen was, moest die ook op de een of andere wijze tot een stof verwerkt worden en dit geschiedde o.a. ook op de oude wijze van vezels- of biezenvlechting, n.l. met de vingers doorstoppende. Het garen werd hiertoe gewikkeld als een streng over twee dwarslatten die twee opstaande palen verbonden. Dit met de vingers werken was uiterst lastig en 't is geen wonder, dat men naar middelen zocht om hierin verandering te brengen. Men vond die verbetering door alle oneven draden 1—3—5 etc. op een stokje te nemen, zoodat men door dit stokje naar voren te trekken alle oneven draden tegelijk naar voren trok. Hierdoor, ontstond een opening, (later het vak genoemd) tusschen het voorste dradenveld en het achterste, en het was nu mogelijk met één worp den inslagdraad tusschen die twee velden te brengen. Het toestel veranderde nu ook eenigszins. De draden werden aan den bovenbalk bevestigd en hingen los neer, alleen bezwaard met gewichtjes onderaan om het verwarren te voorkomen. Hoewel men nu vlugger kon werken, was de tweede rij toch nog even moeilijk gebleven, want men moest daarvoor opnieuw alle, nu evendraden op een

stokje brengen. Voor de derde rij kon men weer 't eerste stokje opheffen. De oplossing van deze moeilijkheid is werkelijk geniaal geweest, het weven is er practisch uitvoerbaar door geworden, een geheel nieuwe aera is ingeluid, een die de verfstrekkende gevolgen had. En toch was die oplossing zoo eenvoudig. Men liet het stokje voor de eerste toer liggen, nam nu een tweede stokje, waaraan men door middel van lussen alle even draden aan verbond. Lichtte men nu het tweede stokje op, dan lichtte men alle even draden op, zoodat een tweede ruimte ontstond, waardoor het stokje met inslaggaren weer gemakkelijk kon geworpen worden. Indien men het stokje met de lussen weer in rust bracht, kon men het eerste stokje weer oplichten, zonder dat er iets in den weg zat. Beide vakken konden dus even snel geopend en gebruikt worden. Het was nu géén vlechten meer, het was weven geworden. Het principe van dit weven is tot op den huidigen dag onveranderd gebleven, alhoewel meerdere vakken in gebruik zijn genomen, waardoor men patronen leerde weven.

De oervrouw kende dus naaien, vlechten, weven. Alles wat wij hieromtrent weten hebben wij dikwijls te danken aan toevallige ontdekkingen, die tot grondig wetenschappelijk onderzoek leidden. Zoo werden op den bodem der meren in Zwitserland resten gevonden van geweven stoffen, meest linnen, geknoopte netten en vele huishoudelijke zaken als getuigen van het soort leven der paalbewoners. Met dergelijke gegevens kon men de levenswijze en gewoonten van die oude volken opbouwen en de opklimming naar grootere ontwikkeling van de vroegste tijden af nagaan. In de graven van Egypte vond men nog betrekkelijk goed geconserveerd door het zeer droge zand dier streken, allerlei kleederen, versierd met borduur-, weef- en vlechtwerk.

De betere werktuigen, ontstaan door het gebruik van hout, brons, koper en ijzer, die de werktuigen uit steen, beenderen en vischgraten enz. vervingen, hadden ook een ver-fijning der werkwijze ten gevolge. Men had

reeds lang geleerd verfstoffen te gebruiken en langzamerhand werd ook deze kunst tot groote hoogte opgevoerd, hetgeen de borduur- en weefkunst zeer ten goede kwam. Wat zuiverheid van draad en zorgzame afwerking aangaat, waren de gemaakte stoffen van groote volmaaktheid. Wollen stoffen waren vaak met goud en zilver doorweven, minder kostbare stoffen met ingeweven patronen versierd.

Waar de stoffen eerst alleen voor eigen gebruik gemaakt werden, daar ontstond langzamerhand een vraag naar die stoffen die uitmuntten door een of andere hoedanigheid. In streken waar schapenteelt veel voorkwam lag het voor de hand, dat veel wol verwerkt werd; in streken waar veel vlas verbouwd werd veel linnen werd geweven. De man mengde zich nu in 't werk en dit werd van lieverlede aan de vrouwenhand onttrokken. Er ontstonden bedrijven. De stoffen ook voor eigen gebruik behoeften niet langer uitsluitend door de vrouw gemaakt te worden. Ze konden gekocht worden.

Wij hebben gezien dat bij de arbeidsverdeling de vrouw naast den man stond in het zorgen voor de allernoodigste levensbehoeften. Nu, door het ontstaan der bedrijven, trekt de vrouw zich langzamerhand terug. Wij zien evenwel dat zij het werk dat zij eeuwenlang gedaan heeft, niet geheel opgeeft. De vrouw blijft naaien, breien, borduren — zorgen voor kleeding en versiering van haar huis. Wat zij weet voort te brengen op het gebied der kerkelijke kunst, van borduurwerk en kanten is van groote beteekenis. Een groot deel bleef dus nog in haar handen, doch sedert de machine uitgevonden werd is dit deel steeds kleiner geworden en staan wij in onzen tijd voor het verschijnsel dat er nagenoeg niets, niet machinaal gemaakt kan worden. Er zijn dan ook al vereenigingen opgericht tot behoud van volkskunst etc., hetgeen zeer begrijpelijk is, daar wij niet graag willen verliezen wat eenmaal zoo schoon was, maar de geschiedenis heeft ons tevens geleerd, dat niets behouden kan blijven wat niet uit zichzelf groeit. Iets anders is het dat wij, aan hetgeen de machine voort brengt, even groote eischen moe-

ten stellen als vroeger aan het handwerk. De machine is niet anders dan een werktuig in de handen van den mensch en wij hebben gezien, dat het werktuig van de vroegste tijden af een weldaad voor den mensch is gebleken te zijn. 't Is maar de vraag *hoe* wij het werktuig gebruiken.

Het persoonlijke wat het handwerk heeft, ook het genot om iets zoo mooi mogelijk te maken, is bij de machinale bewerking en massa-productie bijna geheel weggevallen en door de zeer snelle opkomst der machine heeft de mensch geen tijd gehad zich te bezinnen, maar heeft zich tevreden gesteld met het imiteeren van oude vormen. Een geheel nieuwe vormgeving, passend bij de snelle, omvattende werkwijze, zou kunnen ontstaan in aansluiting met de gedachten van onzen tijd op 't gebied der bouwkunst, der kleeding en versierende kunsten. Maar daartoe zouden technisch zeer bekwaame artisten als leiders noodig zijn in de werkplaatsen en op de fabrieken. Laten wij hopen dat de tijd niet verre zal zijn, dat deze weg ingeslagen wordt. Dan zal de machine een zegen kunnen blijken ook op artistiek gebied. Maar naast de machinale arbeid zal toch wel altijd blijven het handwerk, dat van de vroegste tijden af het zekere kenmerk draagt van het individueele. Hier komt de ontroering van den mensch uit, hier kan zijn fantasie zich vrij bewegen — spontaan zich uiten en de dingen maken tot voorwerpen van louter schoonheid. De vrouw ook is in staat door dit werk haar kleeding het bijzondere te geven, haar huis te maken tot iets onzegbaar aantrekkelijks en gezelligs. Het is daarom wel te betreuren, dat het onderwijs voor meisjes de ontwikkeling van den geest niet met de ontwikkeling van oog en hand samen laat gaan. Wij zijn zeker in een overgangstijdperk — de meisjes, die studeeren willen, moeten dit doen op een voor den man geschoeiden leest. Moge het wel ingezien worden dat deze eenzijdige ontwikkeling toch ten nadeele der vrouw zal blijken te zijn en haar voor haar levenstaak in minder gunstige conditie zal brengen. Het is en zal altijd een moeilijkheid blijven de vrouw op te voeden volgens haar aard en karakter in verband

met haar zeer onzekere toekomstplannen. Maar om dit te doen volgens een systeem gemaakt voor de ontwikkeling van den jongen man, is zeker wel de minst gelukkigste oplossing. Maar wij hooren ook reeds overal stemmen, die aandringen op de ontwikkeling van hoofd en hand beide. Dit is een hoopvol teeken, want nu wij gezien hebben, hoe vluchtig ik het ook heb moeten schetsen, welk een enorme plaats het handenwerk in de ontwikkeling van den mensch heeft gehad, is het zeker niet zonder reden te denken, dat het den besten weg ook voor de toekomst zal blijken te zijn, al veranderen de levensverhoudingen ook nog zoo zeer.

Deze vragen zijn echter te diep gaand dan dat ik die in enkele woorden zou kunnen bespreken. De tijden zijn doordrongen van verandering, laat ons hopen, dat ook in het onderwijs vooral, de nieuwe stemmen een schoon, krachtig geluid zullen laten hooren.

E. SIEWERTSZ VAN REESEMA.

Oosterbeek, Febr. 1919.

Litteratuur en Leven.

Maria-legenden, verzameld en met een inleiding voorzien door Dr. C. Catharina van der Graft.

Uitgave S. L. van Looy, Amsterdam.

De belangstelling voor de Middeleeuwen en in 't bijzonder voor de Middeleeuwsche letterkunde is den laatsten tijd aan het opleven; hiervan getuigt wel het succes dat bewerkingen van Middeleeuwsche letterkundige voortbrengselen, die de laatste jaren het licht zagen bij het lezend publiek, hadden. De Middeleeuwsche litteratuur zelf is echter slechts voor weinigen toegankelijk en daarom moeten wij dankbaar zijn voor iedere poging van deskundige zijde verricht, om ons een blik te doen slaan in wat Dr. van de Graft zoo teekenend noemt een „wereld van argeloos en zuivere zielen”. En dubbel dankbaar zijn

we, wanneer deze poging belichaamd wordt in een zoo aantrekkelijk, uiterlijk en innerlijk zoo zuiver schoon boekje als het boven aangekondigde. In 1903 verscheen bij Brill te Leiden een omvangrijke verzameling van 350 legenden, samengesteld door Dr. C. G. N. de Vooy. Dr. van der Graft heeft terecht gemeend, dat dit werk, van hoe onschatbare waarde ook voor den wetenschappelijken beoefenaar der Midden-Nederlandsche letterkunde, te uitgebreid was voor den belangstellenden leek. „Daarom, zoo schrijft zij in hare inleiding, daarom scheen mij de tijd gekomen om een minder kostbare bloemlezing samen te stellen, waarbij ik met toestemming van Dr. de Vooy putte uit zijn uitgaven, maar ook de bestaande verzamelingen van vroegeren en lateren tijd raadpleegde. Alleen mijn persoonlijke voorkeur heeft voor de opneming beslist: de legenden, die mij in jarenlangen vertrouwelijk omgang het liefst waren geworden, heb ik hier bijeengelezen.” Deze persoonlijke keuze van Dr. van der Graft is over het geheel een zeer gelukkige geweest. Naast een paar, door vele bewerkingen zeer bekende legenden, als die „Van een nonne die Beatrijs hiete”, „Van een soldaens dochter” en het „Exempel” van een broeder „die begheerde te weten van Onsen Lieven Heer dat onderscheit des teghenwoerdighen levens en der overster glorien” vinden we hier enkele legenden vol frisschen humor, o.a. „Een goet exempel van den abt Julianus in den berge Sinay” en eenigen vol vrome mystiek, zooals het mooie „exempel van Salve Regina”. Dit boekje verheldert inderdaad ons begrip van het Middeleeuwsch bewustzijn, dat zoo kinderlijk naef en schier onnoozel, maar ook zoo kinderlijk vroom en eenvoudig kon zijn. — Zoowel de „inleiding” als de „aanteekeningen” verhoogen de waarde van deze uitgave.

Johannes Jörgensen. De Heilige Franciscus van Assisie, vertaald door D. Logeman-van der Willigen.
Uitgevers-Mij v/h. Paul Brand te Bussum.

Ons begrip van de Middeleeuwen verhelderen, vooral ook ons een personificatie van Middeleeuwsche vroomheid ten voorbeeld

stellen, ziedaar ook het doel van bovengenoemd werk van Jörgensen. Ik weet wel, dat er menschen zijn, die den tijd, aan dergelijke lectuur gegeven, als verloren beschouwen. „Onze tijd, zoo zegt men, vraagt om daden; wij moeten actieve menschen zijn, wij moeten meelevende het bruisende leven van onzen tijd; ons vroom gepeins over voorbijgane tijden heeft nu geen pas.” Maar die zoo spreken vergeten dit: dat wij onze daden niet los mogen maken van ons innerlijk leven. Christus zeide: Van het hart zijn de uitgangen des levens. Wat zich dáár in ons voltrekt, onze innerlijke strijd en onze liefde, onze geheime gevoelens en onze innerlijke ervaring, het beslist ten slotte over onze daden. En daarom zal, bij alle activiteit, zelfinkeer immer noodig blijven; en hoe meer wij ons in onze daden geven, hoe meer het er op aan zal komen, om onze innerlijke levensbron zuiver te bewaren. — En nu is dit het merkwaardige: waar de uitgangen des levens veranderen met der tijden loop, daar blijft het menschelijk hart zichzelf gelijk. Het echt menschelijke, dat wij in zoo hooge mate vinden in den Bijbel, dat ons treft ook in de werken van Shakespeare en van Racine o.m., maakt dat deze niet verouderen. — En zoo blijven ook actueel de biographieën van die grooten van ons geslacht, die ik met den naam godsdienstige genieën zou willen bestempelen. Tot dezulken heeft Franciscus van Assisi behoord. En als wij zijn levensbeschrijving lezen, dan worden wij telkens weer getroffen door het eeuwig-menschelijke, dat ons daaruit tegenklinkt. Zijn strijd moge in vorm zeer verschillend zijn geweest van den onzen, in wezen was hij hetzelfde. Het was de oude en altijd nieuwe strijd tusschen stof en geest, tusschen wereld en Godsrijk, tusschen wat voor oogen is en wat in het hart is. En de praktische eischen van het Christendom mogen anders zijn voor den twintigste-eeuwschen mensch als voor den Middeleeuwer, de geestelijke eisch van absolute zelfovergave aan Christus blijft dezelfde. Het is wonderlijk met dezen eisch. Jaren en jaren kunnen wij er verstandelijk van overtuigd zijn, dat het zóó moet — en er ons toch aan onttrekken. Totdat het ons

plotseling aangrijpt en wij kunnen er ons niet meer aan onttrekken en wij moeten een beslissende keuze doen. Zoo is het geweest voor Franciscus van Assisi toen hij herstelde uit een zware krankheid. Wanneer wij deze bladzijden lezen, dan trekken wij onwillekeurig een vergelijking tusschen den rijken jongeling uit het Evangelie, die bedroefd heenging, omdat hij zijn vele goederen niet kon loslaten terwille van Christus, en den rijken koopmanszoon van Assisi, die „Vrouwe Armoede” gehuldigd heeft tot zijn dood, omdat zijn meester dit van hem eischte. „Het leven van ieder mensch is de vrucht van zijn innigsten wil”, zegt Jörgensen; maar hoe wonderlijk is de weg geweest, waarlangs Franciscus zijn doel bereikte, om n.l. „naakt en lijdend den naakten en lijdenden Verlosser te mogen navolgen.” Zoolang hij het zelf opzettelijk zocht, o.a. in Rome, mislukte het hem; langs den weg, waarlangs hij het het minste wellicht verwachtte en verlangde, is het tot hem gekomen — den dag, waarop zijn vader hem verloochende. Van dit oogenblik af volgt zijn leven een vaste lijn: het gebed en de overdenking van het leven van Jezus zijn de bronnen waaraan zijn ziel zich laaft en die hem in staat stellen zijn reusachtige arbeidskracht te ontplooien; aan allerlei takken van, wij zouden het noemen inwendige zending, wijdt hij zijn aandacht: melaatschen-verpleging, armenverzorging, straatprediking, kerkbouw en later het organiseren zijner orde, en aandoenlijk is zijn groote deemoed bij dit alles. Aandoenlijk is ook zijn groote liefde tot de natuur, waarin hij altijd het goddelijke ziet, zijn prediken voor „onze zusters de vogels”, zijn zorg voor de lammeren, die ter slachtbank werden geleid, en die hem altijd herinnerden aan Jezus' tocht naar Golgotha; en zijn heerlijk Zonnelied..... En eindelijk blinkt deze teere, liefhebbende ziel uit in zijn vriendschap, allereerst voor zijn Broeders: Egidio en Angelo, Maseo en Leone, „het kleine Lam Gods”; zijn vriendschap ook voor twee vrouwen: Clara, de stichtster van de orde der Clarissen, en Jacoba de Septemsoliis, die hij om haar mannelijke eigenschappen „Broeder Jakobe” noemde, in wier huis hij meermalen

gastvrijheid genoot. Als Franciscus op zijn sterfbed ligt, in zijn hut van Portiuncula, komt „Broeder Jakobe” hem bezoeken; zij maakt zijn lievelingsgerecht voor hem gereed en als hij gestorven is, is zij de eerste die bij het lijk wordt toegelaten.

Waarom gaat er juist van dit heiligenleven voor ons, Protestanten, zoo groote bekering uit? Het is, geloof ik, allereerst om het echt-menschelijke dat Franciscus' persoonlijkheid kenmerkt; het is ook, om den aard van zijn mystiek, die over 't geheel vrij was van alle excès of ziekelijkheid. Wèl is ook in dit leven een geleidelijke stijging waar te nemen; steeds inniger wordt de band, die Franciscus aan zijn Verlosser bindt, tot daar is als hoogtepunt de stigmatisatie..... Daarna komt snel het einde. Den 3en October 1226 sterft hij, na met zijn Broeders het brood te hebben gebroken. Bijna zeven eeuwen zijn sedert zijn dood verlopen. Maar nog altijd werkt de door hem gestichte Franciscaner orde voort, naar zijne beginselen; en nog altijd staat hij voor ons als een van de grooten, in wien Gods genade op zeer bijzondere wijze gewoond en gewerkt heeft.

De biographie van Jörgensen heeft hem ons weer nader gebracht. En wij zijn dankbaar voor dit mooie boek, dat ook uit litterair oogpunt aan de hoogste eischen voldoet. De vertaling van Mevrouw Logeman—van der Willigen is boven allen lof verheven.

F. v. d. B. v. V.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

'k Begin ditmaal weer met even van mijn onderwerp af te dwalen. Als ik over iets heel enthousiast ben, dan moet ik me even uiten. Door Ida Heyermans is kort geleden een

paedagogisch vlugschrift geschreven, getiteld „Onze jongeren en de moderne literatuur”. Wat zij

Onze jongeren en de moderne literatuur, een paedagogisch critische beschouwing door

Ida Heyermans.
Prijz f 0.45.

daarin schrijft, is dunkt me vele ouders, die bewust met hun tijd meelevende, uit het hart gegrepen. Aan vele Christelijke ouders, wier kinderen op Gymnasia en Hoogere Burgerscholen gaan en die van de moderne lite-

ratuur even onwetend zijn als een pasgeboren kind, zou ik willen zeggen: „Schaf u zoo spoedig mogelijk deze brochure aan en lees en herlees”. Wat ze dan wel schrijft en wat van zulk een groot belang is?.....

Zij bespreekt de bloemlezingen van de Nederlandsche letterkunde, boeken, die op de middelbare jongens- en meisjes-scholen gebruikt worden en volgens de keus van sommige stukken zich richten willen tot de lagere klassen van die inrichtingen, zooals „De Bloeiende Bongerd”, „Nederlandsche letterkunde” en „Een nieuwe bundel”.

„De Bloeiende Bongerd” vertelt in zijn inleiding: „We moeten dus een werk van literatuur niet lezen om te weten, *wat* er verteld wordt, maar om te gevoelen, *hoè* er verteld wordt..... Wie een zuiver, krachtig gevoel voor literatuur heeft, vraagt niet *wat* een dichter of een schrijver zegt, maar *hoè* hij het zegt.”

In deze beschouwing zit hem dus de kneep. Ida Heyermans zegt: „Het moet mij voorkomen, dat een dergelijke redeneering met en voor de jongens in den korten broek, en de meisjes, wier krullen nog fladderen in den wind, van hoogst verwarrende paedagogische werking is. Het komt er voor kinderen, voor jongens en meisjes in den overgangseleeftijd niet alleen op het *hoe* aan, maar voor alles op het *wat*. Dronkenschap b.v. mag voor hen nooit overgoten worden door een saus van schoonheid.”

Ida Heyermans brengt dan allerlei bewijsmateriaal aan, en haalt stukken aan uit bloemlezingen en boeken, die op scholen gebruikt worden, hartstochtscènes, zwoele, gedegeneerde uitingen van sexualiteit, en

het nauwkeurig beschrijven van lichaams-gewaarwordingen en passiebegeerten. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik met groote, verwonderde oogen dit alles heb doorgelezen en niet wist, dat het zóó was. „Welke mensch — zegt zij — kan er groeien, die op de schoolbanken de literaire vorming krijgt door boeken als hier bijna in verbijsterend groot aantal genoemd? Is het te verwonderen, dat wij een tijd beleven, gelijk wij het doen, een van decadentie op elk gebied? Hoe zouden er toch vijgen te lezen zijn van een plant, die gedachteloos of opzettelijk aan verwaarloozing is prijsgegeven of aan schadelijke insecten, die wegvreten het sappige van knoppen, welke zich ontplooien willen?”

Een beambte van de Rotterdamsche Gemeente-bibliotheek verklaarde op een vergadering, dat jongens en meisjes dikwijls boeken kwamen vragen, waarvan zij op school fragmenten hadden gelezen.

Ik zou dit met een voorbeeld uit mijne ervaring kunnen aandikken. Kort geleden bracht ik ergens een bezoek, waar de verlangenslijst van den zoon des huizes (een gymnasiast) op tafel lag. De moeder toonde mij die, en onder vele aardige, origineele wenschen voor zijn verjaardag zag ik er ook „Menschenwee van Querido” op staan. „Maar het is toch geen boek voor een jongen!” riep ik verschrikt uit.

Het bleek dat de jongen niets van het boek afwist, alleen dat het van Querido was. Van Querido las je zulke mooie stukken op school, en daarom had hij het zich gewenscht.

„Ja maar dan de klassieken!” roepen vele menschen verheugd uit, want dat is toch een prachttargument tegen het betoog. Ook die vraag beantwoordt Ida Heyermans. Koop toch en bestel de brochure, het gaat werkelijk om iets van het hoogste belang. Hoe mooi eindigt zij..... „Nu trekt de moderne literatuur onze jongeren in het moeras van somberheid, zelfverheffing, egoïsme en teugellooze hartstochten, en zij behoort te wezen — drang tot uitzeggen en uitzingen van het hoogste wat er leeft in de menschenziel, een innig verlangen naar volmaaktheid, een getuigen van en een wekken tot schoonheid.”

Ik ben zoo blij, dat Ida Heyermans een waarschuwende stem heeft laten hooren, want dat is juist de groote fout van onzen tijd, dat de zonde en slechtheid in gedichten bezongen en in wonderlijk mooie taal verpoëtiseerd wordt, en zodoende hartstocht en sekseneiging worden uitgekreten voor liefde, iets waar ze mijlen en mijlen ver van afstaat.

Indien ooit! dan is het noodig, dat in onzen tijd vrouwen en meisjes omhoog houden de vaan van reinheid en deugd.

Indien ooit! dan moeten wij getuigen door handel en wandel, dat het ideaal in ons leeft dat wij „trouw en geloof houden” aan de heilige dingen, die God ons in de handen legde.

Indien ooit!..... want de tijden zijn boos en slecht, en ze worden boozter en slechter bij den dag. Waar gaan we heen? In wat machtige zuiging zal Revolutie en Communisme ons omlaag trekken? In welken afgrond zullen wij terecht komen?

Mevrouw Avril de St. Croix, de meest bekende vrouwelijke figuur uit den strijd tegen de prostitutie in Frankrijk, heeft een reis naar Amerika gemaakt op uitnoodiging van de Christelijke Jonge-Vrouwen-Vereeniging. Op die conferenties is men overeengekomen omtrent een internationale actie voorloopig in Amerika, Engeland, Frankrijk en Canada.

Mevrouw Avril vertelde op de haar eigenaardige, levendige manier van den toestand in Frankrijk.

„Plotseling” — zeide zij — „werden honderdduizenden, neen miljoenen jonge mannen uit hun omgeving gerukt en overgebracht naar hun onbekende streken. De banden, die hen vroeger binnen de perken hielden, werden verbroken. In hunne idealen werden zij geschokt. Tegelijkertijd, dat die jonge mannen te velde trokken, werden honderdduizenden vrouwen van den huiselijken haard verwijderd en naar fabrieken gezonden, dikwijls ver van haar familie. In de oorlogsbedrijven alleen zijn in Frankrijk 1.500.000 vrouwen werkzaam geweest. Natuurlijk wil dit niet zeggen, dat al deze vrouwen het rechte pad verlaten

La Croix,
overgenomen
door de
Middern. Zending.

hebben, maar zeker is het wel, dat ze alle in zeer ongunstige omstandigheden verkeerd hebben.

Ontzettend waren de mededeelingen van Mevrouw Avril betreffende haar eigen ervaringen in het reddingshuis te Parijs en elders opgedaan.

„Nooit”, — zegt het blad „La Croix” — „heeft Frankrijk zulk een crisis doorstaan. De lange duur van den oorlog, de verspreiding der huisgezinnen, het ongebonden leven in de kampen, de corruptie achter het front, de ontmoetingen in de ambulances, de gewoonte van echtscheiding hebben de heiligste banden verbroken, ze verwijderden harten van elkander, die elkaar steeds zouden hebben blijven beminnen, als ze zulke verzoekingën niet hadden doorstaan. Men moet priester, dokter, advocaat zijn om die verschrikkelijke drama's te zien, die zich thans in Frankrijk afspelen.”

Tegen die zedelijke verworping gaat ook de internationale actie, door Mevrouw Avril de St. Croix ondernomen, waarbij zij vooral steun zoekt bij de beweging voor Sociale Hygiëne, die in Amerika algemeene belangstelling wekt. Tegen de zedelijke verworping in ons eigen land mogen wij, Christen-vrouwen, ook waarlijk wel onze stem verheffen. Hoe in-gevaarlijk en van ver strekken-

De Amsterdamer.

den invloed is wat E. C. v. d. 29 Maart 1919. M. schrijft in „De Amsterdamer”, onder den titel van „Vrouwelijk doen en denken”. „Ons gansche levensinzicht is veranderd” — schrijft ze — „onze oude theorieën zijn omvergeworpen en zoo we de oude palen weer zouden willen inplanten, weten we dat ze verrot zijn en niet meer tot steun kunnen dienen.

Als ik goed begrijp wat E. C. v. d. M. schrijft, dan wil ze het huwelijk, het huisgezin zoo maar eens eventjes uit den weg ruimen. Ten eerste stelt zij voor, dat de vrouw haar eigen naam behoudt, want juist die naam zou haar kind beschermen voor de innenging der wereld omtrent zijn afstamming. „De moeder” — zegt ze en niemand zal het willen ontkennen — „is oneindig meer één met haar kind, dan de man, zij neemt veel meer voor haar rekening het leed en de zorgen van den

kleinen mensch, zij voedt hem veel meer op dan hij en heeft hem in de meeste gevallen ook veel meer lief. Dit is geen verdienste, maar natuur. Welnu, geef dan ook de natuur de volle maat, en laat het kind zijn moeder aanhangen, naar zijn moeder heeten en van zijn moeder erven. Waar de tijd niet meer zoo ver af is, dat de vrouw ook economisch van den man onafhankelijk zal worden gemaakt, moest 't huwelijk alleen daartoe bestemd zijn, dat man en vrouw elkaar kunnen helpen en steunen, dat het een vennootschap wordt met gelijke rechten voor beide partijen, met gelijke aansprakelijkheid voor de uit die vennootschap ontstane gevolgen. Zij 't dat die vennootschap worde aangegaan voor één jaar of voor 50 jaar, bij onderlinge overeenkomst of voor een notaris, dan eerst wordt m. i. het buitenechtelijk kind opgeheven tot het peil van het uit wettig huwelijk geborene.”

Ik weet werkelijk niet, waar ik mij het meest over verbazen moet, dat het hierboven aangehaalde heel gemoedelijk in een onzer grootste couranten gepredikt wordt, of dat het een vrouw is, die het predikt.

Weet zij dan niet, dat zij met deze nieuwe wetten de deur zou openzetten voor de meest bandeloze onzedelijkheid, dat een diepe afgrond zich voor onze voeten zou openen en dat zij met de voeten vertreedt het heiligste en mooiste der goddelijke instellingen — het huisgezin? „Hoe snijdt eene vrouw zich zelve in de eigen vingers, als zij aan Gods wetten iets wil verbeteren”, schreef eens een groot Duitsche geleerde, en ik geloof dat, als onze feministische vrouwen daarvoor de oogen open hadden, zij terug zouden schrikken voor de consequentie van haar eigen voorstellen.

Welk een andere toon klinkt ons tegemoet uit het mooie, diepgevoelde

The Ladies' Home Journal.
March 1919.

verslag van Mevrouw Maud Ballington Booth in „The Ladies' Home Journal”. Zij

geeft een overzicht van haar werk in de groote Amerikaansche strafgevangenissen gedurende vijf-en-twintig jaar. Zij is verbaasd, als zij er aan denkt, hoe de gevangenen behandeld werden en over hen gedacht en gesproken werd, toen zij haar arbeid begon en

nu. Langzaam aan, mede door haar onverdroten inspanning, is men gaan inzien, dat men een der grootste zegeningen voor den mensch „de arbeid” niet buiten de gevangenispoorten mocht houden en dat men de banden, die hen met de buitenwereld verbond, niet door mocht snijden, maar dat ze aansprakelijk bleven voor vrouw en kinderen en dat zij bij machte moesten blijven om door fatsoenlijk gesalarieerden arbeid in de behoeften van dezen te voorzien.

Maar Mevrouw Ballington Booth mikt hooger dan hun goede verzorging te geven en geregelden arbeid en meerdere ontwikkeling. Zij onderschat waarlijk niet de groote betekenis, die het heeft voor een mensch om fatsoenlijk lezen en schrijven te leeren. Zij vertelt van een oude recidivist, die gewend was, om den zooveel tijd weer terug te keeren. „Jimmy” — riep een der mannen van het gevangenispersoneel hem na, toen hij de gevangenispoort uitstapte — „wanneer zien we je terug?”

„Nooit”, wat het trotsche antwoord.

„Nooit? Dat heb je al zoo dikwijls gezegd.”

„Nou mannetje, laat het je dan nu gezegd zijn, ik kan nou lezen, ik weet nu wat ik 's avonds te doen heb, je kan lang op me wachten.”

Jimmy is nu een van de gelukkigste menschen in zijn kleine huisje in een van de voorsteden van New-York, met zijn vrouw en zijn kinderen, en zijn boeken.

„Maar ontwikkeling is niet genoeg, hij moet thuis komen, verlost uit de gevangenis, een nieuw herboren mensch. Dat is mijn heilig doel geweest, al die jaren lang, daarvoor heb ik gewerkt en gesproken en dat heb ik gepredikt aan de meer dan twintig duizend gevangenen, met wie ik in persoonlijk contact ben geweest. Heerlijke ervaringen zijn daarbij de mijne geweest. Ik heb mannen hun doodvonnis tegemoet zien gaan met de grootste kalmte, vervuld met een aandoenlijk gevoel van berouw, gepaard aan een groote blijdschap over God's werk aan hun ziel.

„Ik denk aan den jeugdigen Jood, die nog vier jaar moet zitten, maar hij is geen gevangene meer naar den Geest. God

maakte hem vrij, en vol blijdschap is nu zijn gevangenisleven.

„Een gevangenis moet beschouwd worden niet als een plaats, waar men schuld uitboet, of de wraak der maatschappij uitzit, of domweg opgeborgen wordt, maar als een soort van geestelijke hoogeschool, waar de studenten nauwkeurig bestudeerd worden en men ze den weg wijst om betere menschen te worden. Natuurlijk dat er strenge discipline moet heerschen, dat kan nu eenmaal niet anders, maar alles, wat men voor ze doet, moet dat ten doel hebben. Laat de directie van een gevangenis vooral niet onderschatten het werk van hen, die God gezalfd heeft met den geest der barmhartigheid en ontferming en die Hij uitzendt om deze arme, verloren schapen weer in de schaapskooi terug te brengen.”

Er zijn van die menschen, voor wie ik, als ik van ze lees, zou wenschen dat ik bij machte was hen mijn diepste en innigste eerbiedsbetuiging te doen toekomen. Zulk een vrouw is Maud Ballington Booth!..... God zegene haar en haar werk! Hoeveel mannen en vrouwen en kinderen zullen in den loop van de laatste vijf-entwintig jaar die bede herhaald hebben.

„En wat moet er nu met *ons* gebeuren?” vraagt een aardig Europeesch prinsesje in hetzelfde blad.

„Waar moeten wij heen? Hoe en waar moeten wij leven? Hebben de menschen van dezen tijd daar wel eens over gedacht? Het is nu eenige maanden geleden, dat men mij aan den morgen van een nooit te vergeten dag vertelde, dat ik niet langer een prinses was. Ik zou geen gediensstige hovelingen meer om mij heen hebben, geen rijtuigen en paarden om naar welgevallen over te beschikken, geen paleis, dat mij langer beschutten zou. De gedachte van voortaan een gewoon mensch te zijn had echter geenerlei verschrikking voor mij, ik verheugde mij uitbundig in het vooruitzicht, dat vader niet langer aan al die vervelende verplichtingen te voldoen zou hebben, en ik stelde mij voor, dat de menschen zich beijveren zouden om ons ons verlies te

doen vergeten. Ik had mij nooit het lot van ontroonde koningen ingedacht. In grootvaders kamer hing een geschilderd portret van de graaf van Chambord, die, naar men ons vertelde, koning van Frankrijk had moeten zijn. Volgens de verhalen had hij een zeer gelukkig leven, men noemde hem altijd „Uw Koninklijke Hoogheid” en iedereen trachtte hem het gemis van den titel „Uwe Majesteit” te vergoeden. Zoo dacht ik zou het ook bij ons zijn.

„Hoe gansch anders waren mijne ervaringen.

„Prinsessen schenen op eens overbodige wezens te zijn en gewezen prinsessen waren nog gevaarlijker, van haar hield men zich op een grooten afstand. Iedereen scheen bang om zich met haar in te laten. Ik trachtte te weten te komen wat mijne lotgenooten deden, maar zij waren zoo verschrikt, dat ze niets anders konden dan tranen storten, evenals verwende kinderen om verloren speelgoed. Ik begon de vraag te bestudeeren, wat ik zou kunnen doen om in mijn levensonderhoud te voorzien. Ik had natuurlijk een uitstekende opvoeding gehad, maar tot mijn schade kwam ik maar al te spoedig tot het inzicht, dat ze mij even weinig nut was, als mijn vele hoogdravend klinkende titels. Ik begon alle advertenties van plaatselijke bladen door te kijken. en schreef op vele en ging er zelf op uit om mij aan te bieden, in mijn eenvoudigste kleeren. Niemand, die mij herkende in de straten, toch was mijn portret in haast alle huizen. Maar niemand scheen mij noodig te hebben. Ik had geen enkel diploma, en als ik de menschen vertelde dat ik talen sprak, piano speelde, zong en teekende, dan trokken ze de schouders op. Als ik vader om raad vroeg, dan zeide hij slechts: Wacht toch, wacht!... en als ik de eenige ons overgeblevene kamerheer vroeg wat ik doen moest, troostte hij mij met te zeggen, dat ik misschien nog wel met een millionair kon trouwen. Ik dacht lang na, maar eindelijk nam ik een kloek besluit, ik wilde mijn verleden vergeten en voor het heden leven. Ik wilde voortaan anderen dienen, ik die tot nu toe slechts gediend was geworden.

„Ik ben nu hier in Amerika, ik leid een nuttig leven, ik voorzie in mijn eigen onderhoud. Dit land sluit geen prinsessen buiten. Ik voel mij zelfs gelukkig ook als ik met veel moeilijkheden te kampen heb, maar ik vind in mij de krachten om ze met een vroolijk gemoed te bestrijden. Ik gevoel heel sterk, dat geen revolutie mij kan berooven van het recht dat ik als vrouw bezit, dat ik anderen kan helpen en dienen, en dat ik mee zal mogen strijden voor mooie, heilige idealen.

„De wetenschap, dat ik eens een Europeesche prinses was, bewaar ik ergens diep onder in mijn hart.”

Wat ze nu mist, en wat ze eens bezat kan men opmaken uit de gloed-

The Girl's and Woman's Magazine. Girls and Woman's Magazine" over de trouwplechtigheid van de Engelsche prinses van Connaught. Alles wat groot en voornaam en rijk is, was daar bijeen in de mooie, indrukwekkende Westminster Abbey, tot haar eigen Canadeesch regiment toe, met de stalen helmen op. Met groote nauwkeurigheid worden ons al de prachtige geschenken beschreven, al de meubels in Chippendale, Sheraton- of Queen Annestijl; haar bruidsjacon met... zilveren borduursel, haar kanten sluier, die haar over-overgrootmoeder had gecragen, Queen Charlotte.

Als ik het alles lees, kan ik niet helpen even mijn schouders op te trekken. Zeker, het is een groote zegen, dat er menschen zijn, die al die mooie dingen kunnen koopen, waar zouden we anders heen met de kunst.

Gisterenavond kwam mijn man enthousiast thuis. Hij had een bezoek gebracht bij een pas getrouwd paartje in zijn wijk. De jonge echtgenoot had in de drie jaar, dat hij geëngageerd was al zijn meubels zelf gemaakt, tot een mooi buffet toe. Zou de prinses van Connaught zoo gelukkig zijn als dat jonge vrouwtje?..... Ik zou meenen van niet. 't Is zoo waar, wat een vrouw schrijft in hetzelfde maandblad, onder het pseudoniem van „Een ouderwetsch iemand”. Zij zegt: „Ik dank God, dat Hij mij een moeder gaf, die mij leerde te genieten van de mooiste dingen in

de wereld, zij wees mij op de schoonheid van de vorstbloemen op de ruiten van ons kleine huisje; zij toonde mij de bloemen, die groeiden langs den weg; zij bracht in mijn leven — ik zou ze willen noemen — de groote klasiëken, de vogels, de dieren, de boomen, de weiden, de mooie blauwe luchten. Door haar toedoen heb ik behouden in mijn leven het vermogen om te kunnen genieten."

Kijk nu eens rond, en zie hoe geblaseerd menschen en kinderen zijn.....

Ik hoop dat het jonge Europeesche prinsesje, dat nu in Amerika is, zal blijven ondervinden, dat het geluk van een mensch niet van omstandigheden afhankelijk is. Ik hoop, dat ze niet alleen met Wilson's ideeën, waarmee ze nu zoo dweept, in aanraking zal komen, maar dat ze Jezus Christus op haar weg zal mogen ontmoeten, die haar een echt Koningskind zal willen maken en haar dan eens een kroon zal geven, die niemand haar zal kunnen ontrooven. A. v. H.—S.

De zoon van den schoenmaker.

Ze hadden al weken, al maanden gewacht,
Daar kwam geen bericht van het front.
Oud moederke schreide en bad maar gestaag:
„Ach Heere, behoud hem gezond.” —
Oud vaderke troostte, bleef dapper en groot,
En zuchtte in stilte: „Mijn een'ge is dood.” —

Doch eindelijk, eindelijk kwam er een brief:
„Gewond, maar 't gevaar is voorbij.” —
Lief moederke, wacht nog een weekje of wat,
Uw zoon komt naar huis toe, wordt vrij.
Want met het marcheeren is 't voortaan
gedaan;
„Op 't schoenmakerskrukje”, dat zal nog
wel gaan.

En vaderke lachte: zijn zoon komt in 't vak,
Zijn hartewensch tòch nog vervuld.
„Dra komt hij terug met het kruis op de borst;
Zeg moeder, waar blijft ons geduld?” —
En moeder zegt langzaam: 'k Ben dank-
baar als gij.
Zie vader, daar strompelt zoo'n strijder
voorbij.” —

Maar vaderke werkt weer, en stikt aan den
schoen,
En zingt blijde, op lustigen toon.
Het leer is wel duur, de verdienste gering,
Toch maakt hij wat goeds voor zijn zoon.
Reeds twee malen had hij een paar op de
leest;
Hoe kinderlijk blij was zijn Albert geweest.

De schoenen zijn klaar, zijn gepakt en gepost,
En eindelijk ter plaatse gebracht.
De broeder heft vroolijk 't pakketje omhoog,
De kranke ontvangt het en lacht.
Maar als hij het pakje heeft opengemaakt,
Dan wordt een doordringende smartkreet
geslaakt.

De broeder snelt toe, en hij ziet, en begrijpt.
Een steek door het harte hem gaat.
De deerlijk verminkte zegt haperend zacht:
„Ze passen me niet, kameraad”. —
De schoenmakerszoon komt straks wel in
het leer,
Maar vaderke's schoenen behoeft hij niet
meer!

JOH. C. W.

Huishouding en keuken.

Op het Christelijk-Sociaal Congres, in Maart l.l. te Amsterdam gehouden, werd o.m. door een der sprekers gezegd: „Het publiek heeft nu eenmaal geen warenkennis!”

Dat lijkt, bij 't aanhooren, eerst wat vreemd.

Degene dus, die koopt, heeft geen verstand van datgene wat hij koopt, en toch weet hij dat hij, in deze verdorven wereld, volstrekt niet altijd op den verkooper aan kan.

Immers er zijn verkoopers die niet heel veel meer warenkennis hebben dan den kooper en die moeten afgaan op wat de fabrikant of de reiziger hen zegt.

Er zijn verkoopers, die onder het eigenaardig, schijnbaar-weinig zeggend en toch zoo veel beduidend motto: „handel is handel”, zonder nu juist te bedriegen, toch in zaken vóór alles het eigenbelang in 't oog houden.

En er zijn verkoopers, die zich de les in 't harte hebben geprent van dien ouden fabrikant, die tot zijn zoon zeide: „wil je spoedig rijk worden, mijn jongen, denk er dan aan: „eerlijk duurt het langst!”

Maar er zijn ook verkoopers, die, zuchtend tot de ervaring zijn gekomen „het publiek *wil* bedrogen worden”.

Dat lijkt er dikwijls heel veel op.

Men let in den regel niet of heel weinig op kwaliteit, maar als men bij A iets kan krijgen voor f 1.60 betaalt men bij B niet graag f 2.—

Nu is het ook waarlijk niet gemakkelijk om warenkennis op te doen!

De kunst van namaken is groot, de surrogaten op velerlei gebied talrijk. Er is *honing* en er is *was*, waar nooit een bij ook maar een enkele bloem voor heeft bezocht; er is *zijde*, waarvoor zich nooit een zijderups heeft ingesponnen; en er is koffie, waar nooit een koffieboom voor heeft gebloeid. Men kan

mahonie-houten stoelen kopen, maar de mahonie-boom is er vreemd aan, en men kan borstelwerk krijgen van varkenshaar dat nooit de huid van een varken heeft gesierd.

En dan, hoe zullen wij, leeken, ooit de kwaliteit bepalen? Bij weefsels b.v. kunnen niet alleen de ketting- en de inslagdraden van verschillende herkomst zijn, maar zelfs één draad kan samengesteld zijn uit diverse grondstoffen.

En toch, zoo iemand, dan dient de huisvrouw eenige warenkennis te bezitten. Die kennis is echter in den regel niet groot en 't is opmerkelijk hoe weinig men die kennis verwacht.

Dit bleek mij toen ik in Maart l.l. de jaarbeurs bezocht. „U handelt zeker in dit artikel?” vroeg mij iemand, en op mijn ontkenkend antwoord klonk het, ongeloofig: „hoe zou U er anders zoo veel verstand van hebben?”

Zie, men was al verwonderd over het weinige dat ik wist van heel eenvoudig, huishoudelijk werkmateriaal.

In een andere stand werd ik nu juist niet overvriendelijk ontvangen. Ik had mij zelve al voorgesteld in mijn kwaliteit als leerares aan een Huishoudschool, om de gedachte aan noodelooze nieuwsgierigheid te bannen..... het mocht niet baten! Op mijn vragen kreeg ik wel antwoord, maar op zoo stroeven toon, dat 'k besloot maar heen te gaan. Doch toen werd mij een vraag gedaan! „Wat kan U dit alles nu eigenlijk schelen?”

„Het is heel moeilijk warenkennis op te doen”, antwoordde ik, „'k wil dus niet graag een gelegenheid laten voorbijgaan, waarop ik en voor mijzelve en vooral ook voor mijne leerlingen iets te weten kan komen.”

„En wat zullen Uw leerlingen aan die warenkennis hebben?” zei mijn ondervrager met een smalend lachje.

„Dit misschien: dat ze, als ze verscheidene vervangingsmiddelen kennen, ze mogelijk zullen inzien, dat goedkoop dikwijls duurkoop kan zijn. Een zeer bekend gezegde, nietwaar? Maar 't wordt, in zijn praktische beteekenis, toch in den regel zeer moeilijk door ons, vrouwen, verstaan.”

„Daar hebt U gelijk in!” en die onvriendelijke heer werd een en al welwillendheid. Ik mocht naar hartelust kijken, en kreeg zoo-veel inlichtingen als 'k maar wenschen kon.

Ik stel me voor eens af en toe iets over warenkennis te schrijven, in de hoop, dat ook de lezeressen van „C. V. L.” er belang in zullen stellen, en van hun kennis op dit gebied ook blijken zullen willen geven, anderen ten goede.

Mevr. V. te A.

Dank voor uw belangstellend schrijven, dat mij recht veel genoegen deed. Tot mijn spijt kwam uw brief juist toen mijn stukje needs ter perse was (het bleef wegens plaatsgebrek echter een maand overstaan). Ik had er graag iets uit overgenomen.

M. G. L.

Boekbespreking.

Het Animistisch heidendom als godsdienst door Dr. N. Adriani.
Uitgegeven door den Boekhandel van den Zendingstudie-Raad te Den Haag.

Nooit las ik een helderder boek over het Animisme als deze uitgave van Dr. Adriani. De schrijver heeft zijn betoog in drie stukken verdeeld en spreekt allereerst over den „Ernst van het heidendom.” Geen beschouwingen van den auteur krijgen wij te verwerken, maar het geheele boek geeft feiten en voorbeelden en laat ons daardoor den ernst van het Animisme voelen. „Daartoe” (zegt Dr. Adriani op blz. 29) „moest ik den lezer juist in het dagelijksche leven binnenleiden, opdat ik een indruk zou kunnen geven van het overal in doordringen van de animistische wereldbeschouwing, die nergens als eene afzonderlijke filosofie in afgeronden vorm te grijpen is, maar de geheele levens- en wereldbeschouwing van de volken, die er in verkeerden, omvat.”

In het tweede hoofdstuk vertelt de schrijver van den „invloed van het heidendom en zijne houding tegenover het Christendom.” Van den invloed van het Animistisch Heidendom raakt hij drie dingen aan: het geloof dat de goden en voorouders het instandhouden hunner in-

zettingen beloonen en het overtreden daarvan straffen, de overtuiging dat men zijn voorbeschikt lot niet kan ontloopen en het geloof aan het voortbestaan na den dood.

Wat de houding van het heidendom tegenover het Christendom aangaat, het spreekt van zelf, dat de aandraking van het Christendom is uitgegaan.

Uit al de door den schrijver meegedeelde feiten blijkt genoeg, dat het Christendom met den volksgodsdienst in botsing komt en niet zoo zeer met den bovenaardschen godsdienst zooals men dat eigenlijk verwachten zou.

„Tegen botsing nu is deze maatschappij niet bestand. Zij berust op een omgang met doode en levende familieleden en wat geen familie is, daarvoor heeft zij ook geen plaats. Zij verweert zich door zwijgen, afkeer toonen, gesloten zijn en een enkelen keer ook door reactie, in 't kort: met de wapenen van het conservatisme.

In zijn derde hoofdstuk „Wat er van het heidendom blijft overleven, wanneer het voor het Christendom heeft plaats gemaakt.” laat Dr. Adriani zien hoe moeilijk het is met het heidendom te breken. De „voorouders” treden telkens op den voorgrond, b.v. in de taal: hunne namen mag men niet uitspreken. Goddelijk gezag kent de Toradja als hij christen wordt niet meer aan de uitspraken der voorouders toe, maar alle autoriteit zal hij ze toch niet ontzeggen.

Gebruiken, die zich ook lang kunnen handhaven zijn die, welke bij de lijkverzorging plaats hebben en de rouwgebruiken.

Geen volledige opsomming geeft de schrijver noch in dit laatste, noch in de vorige hoofdstukken, maar wat hij zegt geeft zulk een duidelijk beeld van den strijd van den heiden en van de moeilijkheden van den zendingarbeid als slechts iemand kan geven die beide van nabij gezien heeft.

A. D.

Ontvangen boeken.

Maria Magdalena. Religieus lied, voor een zangstem met begeleiding van Harmonium of piano, door J. van Berkhout.

Mededeelingen.

VAN DE REDACTIE.

Vragen voor de Vragenbus worden vóór 10 Mei 1919 aan het adres der Redactie (Mevrouw Diepenhorst, Prinsengracht 552) ingewacht; de copie voor het juni-nummer uiterlijk 15 Mei. Ongevraagde bijdragen worden slechts teruggezonden als de portkosten (in postzegels) vergoed zijn.

Ter voorkoming van misverstand merken wij op, dat uiteraard bedoeld zijn de vragen op den inhoud van het blad betrekking hebbende.

Alles wat de Administratie raakt, als adresverandering, opgave van nieuwe abonnées, moet aan den Uitgever worden gericht.

CHRISTELUK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR^e VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPENHORST-DE GAAY PORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT, N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS, (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER, J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH, H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVERSMACHTSCHAAP: E. J. BOSCH JBZN., BAARN.

Uit de Heilige Schrift. ZEGENENDE SCHEIDEN.

En het geschiedde, als Hij ze zegende, dat Hij van hen scheidde en werd opgenomen in den hemel.

Lukas 24:51.

Scheiden en missen doet wee, het lichame-lijk van elkaar henengaan smart vaak als een losscheuren van het teerste, als een wegrukken van de wortels onzer ziel uit vruchtbaren grond. Het vertrek van onze lieven schreint soms als een nameloos wee en we kunnen 't ons niet voorstellen hoe nu voortaan ons leven zal loopen, zoo eenzaam, alleen.

God scheidt ons vaak met eigen hand van onze dierbaren, van hen die ons liefhebben, ons onderwijzen, voor ons bidden, van hen met wien we door banden des bloeds en der min vereenigd zijn. We mogen de pennen van

onzen levenstent niet te diep in de aarde slaan, ons gebouw mag zoo vast niet staan, dat we hier eeuwig zouden willen blijven. Deze aarde mag nooit, nooit onze plaats der ruste worden in ons besef. God wil niet dat we ons zoo welbehagelijk kunnen inrichten, dat we hier beneden ons volkomen op ons gemak zouden voelen.

* * *

Scheiden doet wee. Met hoeveel smart zagen de discipelen hun dierbaren, pas uit de dooden weergekregen Meester henenvaren naar den Hemel.

Wel was hij nu reeds telkens „weggenomen” uit hun gezicht, het begin der scheiding begon zich reeds te voltrekken, maar zij leefden toch nog dagelijks in de tintelende verwachting, wie weet, komt vandaag onze Heiland weer; telkens zagen zij Hem opnieuw en genoten Zijn zegenende tegenwoordigheid.

Nu heeft de Heere Jezus Zijn discipelen naar buiten geleid, tot aan Bethanië, nu neemt Hij plechtig afscheid van zijne teerbeminden, nu heft Hij Zijne handen op en zegent hen.

Bethanië beteekent *huis der smarte*. De weg naar den hemel leidt nu eenmaal dwars

door de smarten; door doodsbenauwdheid tot de vreugdige vrijheid. Scheiden om eeuwig weder te hebben.

Zegenende scheidde Christus van Zijn apostelen. Zegenende zooals de Hoogepriester van Israël de handen ophief over het bidende volk.

Zegenend zooals Jacob zijne zonen, de vertegenwoordigers van de twaalf stammen Israëls zegende, zooals Mozes deed voor hij heen ging om aan den mond des Heeren in vrede te ontslapen. Heel het geestelijk Israël heeft de scheidende Heiland gezegend, eer hij heenvoer, het volk, voor wien Hij in den dood was neergedaald en met wien Hij was opgestaan.

Van dat zegenende scheiden plukten de jongeren des Heeren dadelijk de volrijpe vrucht. Zij zagen Hem naar den hemel heenvaren en zij jammerden noch weenden. Integendeel. Zij aanbaden Hem en keerden weder naar Jeruzalem in groote blijdschap. Blijmoedig brachten zij Hem in het vergelegen land, hunne hulde en dank. Hun Heiland was niet wèg. Hij bleef met hen tot aan de vol-einding der wereld. De vleeschelijke oogen zagen Hem niet meer, maar met het geestelijk gezicht zagen zij Hem met eere en heerlijkheid gekroond aan de Rechterhand des Vaders.

Hun vleesch toefde nu in den hemel. In den hemel, dat is geen toestand, maar een plaats, een schepping Gods, in de woonstede der heiligheid. Waar Jezus nu leefde en woonde behoorden zij thuis. Bethanië, het huis der smarte, zou slechts het doorgangshuis blijven, maar boven wenkt de Meester in het Vaderhuis.

* * *

Zegenende scheiden. Christus alleen kan zoo zegenen, dat de droefheid tot blijdschap wordt, dat tranen van smarte opdrogen in het zonlicht van Gods eeuwige liefde, dat de scheidingsklacht verstommen moet door groote blijdschap.

Wij menschen kunnen slechts een afschaduwing geven van zulk zegenend scheiden. Ons beeld kan nooit zulk een schitterend licht afstralen vol zondeloozen glans in de harten

van die ons liefhebben. Wij vermogen het niet na ons heengaan de onlosmakelijke banden *nog* vaster te knopen, dan toen we nog bij elkaar waren. Wij kunnen *de* groote blijdschap niet wekken in het zieleleven van onze lieven.

Toch kunnen we zegenende scheiden. Toch kan de geestelijke liefdeband blijven trekken als onze lichamelijke oogen elkander niet meer ontmoeten. Door de wondere kracht der electriciteit kunnen we elkaars stem nog hooren, onze helpende liefde kan op verren afstand reddend en wonden-verzachtend optreden.

Bovenal binden de geestelijke banden. Wij zegenen elkaar uit 's Heeren woning. We knielen voor één Vader in den hemel, we vinden elkaar voor Gods troon terug. Met ons lichaam zijn we op een plek, onze zielen ontmoeten elkander en blijven een in Christus.

Zegenende scheiden. Er is zooveel scheiding in de wereld, die zich voltrekt door onverstond, eigenliefde, kwaadwilligheid, boos humeur, wantrouwen, afgunst, kwaadspreken. Zulk een scheiden brengt geen zegen voor de scheidenden, maar een vloek.

Zegenende scheiden. Deze aarde blijft een Bethanië, een huis der smarte. Toch wonen ook daar de Maria's en de Martha's en de Lazarussen samen. Hier op deze aarde heeft de Heiland gewoond, zegenend is Hij van ons henengevaren naar den Hemel. Laten dan allen, die den Heere liefhebben, al scheiden landen en zeeën hunne lichamen, de harten hemelwaarts verheffen, en dan één in den Heiland den weg naar den hemel bewandelen.

Eenmaal scheiden wij allen voor goed van deze aarde. Wanneer onze oogen zich sluiten in den dood. Leere God al Zijn volk zoo leven, dat in het scheiden zelfs een zegen ligt.

Al schrijnt dan het scheidingswee, en pijnigt het heengaan, de zegen des Heeren blijft.

Wees Heiland mij, van God gegeven
Het licht, waar 't brekend oog op staart.
Dan wordt mijn sterven een herleven;
De dood een blijde hemelvaart.

JOHANNA BREEVOORT.

Als door 't loover.

Als door 't loover
de lente zucht
en alle struiken
vol teer gerucht

En ritselend leven
in 't zonlicht staan,
dan moet ik henen
en zwèrven gaan,

Dan jaagt mij d' onrust
nog immer voort
door berg' en dále
van oord tot oord.

En door een rieten
of wilgen fluit
kweel ik mijn lied'ren
met vog'len uit.

En drijf met wolken
in teere vlucht
als zijden bloesems
op lentelucht.

Maar t'avond keerend
kreunt d'oude smart
op d'oude wijze
in 't leege hart.

O zon, o wereld,
mijn arm geneucht,
wij moet hooger
naar dieper vreugd,

Wij moeten stijgen
met onze smart
in Hemelsferen
daar leeft ons hart.

O bloem, o vlinder
mijn ruischend bosch,
láát bonte wereld,
ach laat mij lès . . .

laat mij maar vällen
dat 'k stijgen kan,
ontbind de winds'len
verbréék den ban . . .

En als dan weder
de lente wacht
de lijstèrs fluiten
't zonlicht lacht,

Dàn zal ik weten
dat nièts verzaadt
en alle vreugde
slechts weemoed laat

Totdat in 't einde
gij zèlf ons zijt
de volle beker
der zaligheid.

L. C. DIEHL.

Een kind te zijn, o Heer.

Een kind te zijn o Heer, een arg'loos
 een eenvoudig kind,
 dat alle wijsheid — dwaasheid weet
 en zich op U bezint.

Een kind te zijn, dat licht en speelt
 en fluitend in den morgen staat,
 of zingend door de velden gaat —
 een schuld'loos kind, o Heer!

Of in den zonneschijn een bloem,
 zoo één die al maar opwaarts bloeit
 en dankend naar den Hemel groeit —
 misschien een korenbloem?

Neen, maak m'een mensch, o God, een mensch
 die dieper dan de bloemen streeft
 en hóóger dan een vlinder zweeft,
 maar zich als kind verlóren geeft
 en dan zich eerst volkomen heeft
 gevónden Heer!

Maak mij een Christenmensch, o Heer,
 één, die niet schuwt de donk're paân,
 waarlangs úw voeten zijn gegaan,
 waar doornen veel en dist'len staan.....
 Laat mij U volgen, Heer!

Mag ik U volgen langs den weg,
 het donker pad van 't Lichtend Kruis,
 den engen weg naar 't veilig „Thuis”,
 den weg van 't Kind naar 't Vaderhuis,
 Geef mij Uw' kracht, o Heer!

Vul mij van U en Uwe vreugd!
 'k Heb niets dan mijn verlangen, Heer,
 de dwaze wijsheid waar 'k op teer,
 wat menschenroem, een beetje eer,
 't is nog zoo ijdel wat 'k begeer,
 Gij moet mij véél vergeven, Heer!
 Maak mij maar léég en vùl mij weer
 maak mij een kind in U verheugd,
 een kind, o Heer, een kind.

L. C. DIEHL.

Kroniek.

De Nationale Vrouwenraad van Nederland heeft zijn twintig-jarig bestaan gevierd. De presidente, Mej. Johanna Naber, herdacht de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid in 1898. De gedachten daar geuit in congressen en onderlinge besprekingen gaven aanleiding tot de oprichting van den *Vrouwenraad*, dien bond van vereenigingen, welke arbeiden aan de verbetering van den geestelijken, zedelijken, lichamelijken, maatschappelijken en economischen rechtstoestand van de Nederlandsche vrouw in het bijzonder en van het Nederlandsche volk in het algemeen. Het voornaamste werk van den Raad in de afgelopen twintig jaren is geweest het bewerken der openbare meening, o.a. betreffende de eenheid van zedewet voor man en vrouw, wat eindelijk hare uitdrukking heeft gevonden in de afkondiging der zedelijkheids-wetten van 1911.

Op een gevaar, waarvoor thans inzonderheid moet gewaarschuwd worden, wijst Mej. Naber n.l. „dat vrouwen, zitting hebbende in vertegenwoordigende lichamen, aansluiting zoeken bij de vrouwelijke afgevaardigden van andere partijen ter gezamenlijke behartiging van zoogenaamd specifieke vrouwenbelangen, die in den grond der zaak toch geen andere zijn dan algemeen menschelijke belangen.”

Dit is een fout.

In het staatkundige leven zal de vrouw zich bij eene bepaalde partij hebben aan te sluiten.

Maar daarom juist kan door en in den Raad het éénheidsbeginsel worden versterkt, meent *Johanna Naber*.

Ook *Mevrouw W. Drucker* ging van deze gedachte uit. Zij betreurt het, dat de Roomsche Katholieke en de Sociaal-Democratische Vrouwenbonden geen deel uitmaken van den Raad. *Mevr. Drucker* wijst nog eens op de

beteekenis van den Raad: plannenmakers kunnen hun plan niet uitvoeren, doch tusschen al die plannen kan slechts *wisseling* plaats vinden.

Met bijzondere waardeering sprak *Mevr. Drucker* over den arbeid van de eerste presidente van den Raad, *Mevr. Klerk—van Hogendorp*. „Zelve orthodox, toonde zij eene vooruitstrevende vrouw te zijn door wier toedoen de Raad een lichaam gebleven is, waar noch de eene noch de andere richting de boventoon heeft gevoerd.”

Deze eerste presidente van den Vrouwenraad is dezelfde vrouw, die op het *Eerste Christelijk Sociaal Congres de vrouwenvergadering* leidde.

Naast dezen neutralen Vrouwenbond staat de *Bond voor Vrouwenkiesrecht*, die wel in zijn banier het stemrecht voor de vrouw geschreven had, maar overigens trachtte zoo onpartijdig mogelijk voorlichting te geven, met eerbiediging van ieders politieke overtuiging.

Voor dezen Bond was het een succes, toen in de afgelopen maand de Tweede Kamer het *voorstel-Marchant* in zake vrouwenkiesrecht aannam. De taak van den Bond als zoodanig is afgedaan. Het voornemen bestaat een nieuw program samen te stellen. Op een voorloopig plan zagen wij staan „*Moederschapszorg*” en „*Gelijk loon voor gelijken arbeid*”.

Het zal te bezien staan of herziening van zijn program den Bond niet in botsing brengt met de beginselen der rechtsche partijen. „*Moederschapszorg*” is geen leuze die wij kunnen aanvaarden en „*Gelijk loon voor gelijken arbeid*” is een te vage term voor de ingewikkelde loonkwestie. Intusschen wachten wij liever eene definitieve beslissing af, vóór wij ons een oordeel vormen.

Wat het verkregen stemrecht betreft, daarvan zal de vrouw bij de volgende Kamer-verkiezingen in 1922 gebruik moeten maken.

Gehukkig hebben wij nog tijd van voorbereiding, waarin wij ons op de hoogte kunnen stellen van de beginselen der verschillende partijen. Een handig boekje kwam uit bij *Tjeenk Willink te Haarlem*: „*Wat vrouwen weten moeten*”, de voornaamste staatkundige

partijen geschetst door vrouwen voor vrouwen. Doel en streven van iedere richting wordt door eene aanhangster van de eigen partij geteekend. Zoo beschrijft *Mej. H. S. S. Kuyper* de *Anti-Revolutionaire Partij*, *Mej. Mr. Frida Katz* de *Christelijk-Historische Unie*, *Mevrouw van Riel Smeenge* de *Liberale Unie*, enz.

In Amsterdam hield *Prof. Slotemaker de Bruine* een drietal lezingen om de vrouwen voor te lichten in de volgende kwesties: „*Waarom is het plicht te stemmen?*“, „*Wat is de antithese?*“, en in de derde plaats over beginsel en streven van „*de Christelijke partijen*“.

De stemmingen voor de *Provinciale Staten* brachten *15 vrouwen* naar de *Statenvergadering*, *4 van vrijzinnige richting* en *11 van de S. D. A. P.*

De verkiezingen voor den *Gemeenteraad* bezorgden den *Rotterdamschen Raad* *3 vrouwelijke leden*, alle *sociaal-democraat*. In Amsterdam werden *5 vrouwen* gekozen: *2 socialisten*, *1 vrijz.-dem.*, *1 Roomsche* en *1 Communiste*.

Het nieuw verworven kiesrecht wordt niet door alle vrouwen met vreugde ontvangen. Nog steeds wordt door mannen en vrouwen beweerd, dat deelname aan politiek strijdt met de natuur der vrouw. Voorzichtigheid in het oordeelen zij hier geboden! In één der dagbladen lezen wij deze waarschuwing:

„Herhaaldelijk zijn voorheen allerhande functies voor de vrouw afgewezen als niet passend bij haar natuur, die thans als alleszins normaal worden aanvaard. Met welk een afgrijzen werd de eerste fietsende vrouw begroet! Wat al tegenkating vond niet de beroepsarbeid van de vrouw. Een jong meisje op de kantoorkruk, voor de klas, werd nog op het Eerste Christelijk Sociaal Congres als onvrouwelijk veroordeeld.”

In Nederland kunnen de vrouwen zich geleidelijk bekwamen voor haar nieuwe taak. Heel anders is de toestand in Duitschland, waar door een geweldigen omkeer in denken en gebeuren op eenmaal duizenden vrouwen kiesbevoegd zijn geworden. Eene interessante beschouwing van het vrouwenvraagstuk in

Duitschland (door *P. Lippert* uit *Stimmen der Zeit*) lezen wij in het *Katholiek Sociaal Weekblad*.

Voor de huiselijkheid der Duitsche vrouwen vreest de schrijver niet; de beroepsarbeid dwong de vrouw vaak uit huis te gaan om het stoffelijk bestaan mogelijk te maken, het politieke stemrecht legt geen nieuw juk op, maar brengt een vrij recht. Voor de Duitsche vrouw als zoodanig koestert de schrijver geen vrees: „moederschap en liefde, huis en haard, man en kind, ouders en bloedverwanten zullen ook in de toekomst onze vrouwen en meisjes oneindig veel nader aan het hart liggen dan alle burgerlijke rechten, waarmede men haar zou kunnen overladen”.

De man zal het weten te waardeeren als zijn levensgezellin niet alleen de leidster van zijn huishouden, maar ook de deelgenoot in zijne belangen is, een helpster bij zijn geestelijken strijd. En bij dat alles mag de vrouw hare echte vrouwelijkheid niet verliezen, niet opgaan in hare politieke plichten zooals de man in zijn vak of in zijn wetenschap, maar voor alle dingen moet zij zorgen „vrouw” te blijven.

Voor vele vrouwen zal de leegte van haar bestaan zich gaan vullen en de politieke werkzaamheid zal een opwekkende kracht ontvoorwen.

De schrijver besluit zijn artikel met deze opmerking: „Men heeft gezegd, het eigenlijke veld der vrouw is het huisgezin. Nu, zoo moge het ook het terrein van de politieke vrouw blijven.”

„Niet hoeveel handel en industrie wij bezitten, niet welk dwingend gezag in den raad der volkeren ons ten dienste staat, niet met welke kracht van uiterlijke, mechanische beslissing onze stem over de wereld uitvalt, niet dat zijn vraagstukken, die het vrouwenhart brandend in beweging zetten, maar hoe het ingericht moet worden, dat de armen geen honger meer hebben en niet meer weenen, dat de kinderen niet ten onder gaan, lichamenteel of geestelijk, dat de zwakken niet beleedigd of vernederd worden; de vraagstukken van het geweten en der innerlijke vrijheid, van het familiegeluk en van de edele vorming, van

school en kerk, van rechtvaardigheid en liefde."

Wordt aan de ééne zijde voor de politieke *vrijheid* van de vrouw gezorgd, aan de andere zijde wordt de arbeid der vrouw aan banden gelegd. *Minister Aalberse* heeft in zijn *Arbeidswet* bijzondere zorg gewijd aan de bescherming der vrouw, eene zaak die zeker het Nederlandsche volk in zijn geheel ten goede komt.

In art. 10 van zijn wet op den arbeid verklaart de Minister, dat bepaalde soorten van arbeid door jeugdige personen of door vrouwen niet mogen worden verricht op grond van gevaar voor de gezondheid, de zedelijkheid of het leven.

In het volgend artikel stelt hij den eisch, dat eene vrouwelijke arbeider voor en na hare bevalling gedurende tezamen acht weken geen arbeid mag verrichten. Wanneer zij terugkomt op de fabriek enz., moet de bestuurder der onderneming haar behoorlijk gelegenheid geven haar kind te voeden.

Bijzondere aandacht heeft *Min. Aalberse* gewijd aan den *8-urendag* en den *Hoogen Raad van Arbeid*. Op 20 November was de opdracht gegeven een arbeidsregeling op den grondslag van 8 uren samen te stellen. Dat ontwerp is nu gereed.

Mej. Groeneweg had gaarne gezien, dat ook de dienstboden in deze regeling werden opgenomen. De Minister wees dit om tweeërlei redenen af: 1o. een wet die voor ondernemingen gemaakt is mag in geen geval ingrijpen in een stuk van het gezinsleven. 2o. De arbeidersbescherming gaat uit van de arbeiders als de „economisch zwakkeren" en dat is de dienstbode tegenover de huisvrouw al lang niet meer.

Wat de *Hooge Raad van Arbeid* betreft, wil de Minister uit de leden speciale commissies voor de verschillende bedrijven samenstellen en daarnaast afzonderlijke commissies voor studie en advies, voor onderwerpen van groot sociaal belang als b.v. het Collectief Arbeidscontract e. d.

In *België* is de arbeiders-maatschappij geheel ontworicht. De machtigste socialistische federatie dáár heeft een beweging tegen

vrouwenkiesrecht op touw gezet uit „clericalen-vrees"; tevens eischt zij een wet die de vrouw uit fabriek en werkplaats „bevrijdt". Door uitstooting van de vrouwen hoopt zij de slechte economische positie der *mannen* te verbeteren.

Een vrouwenvraagstuk schijnt thans wel in alle landen te bestaan. Ook Indië kent het. De „Indische week" aan alle Universiteiten om beurten gehouden, beoogt bij onze studenten meer kennis voor Indië te wekken en verder bij allen die belang stellen in onze koloniën. Kaarten voor lezingen worden gratis op aanvraag verstrekt door den pedel der Universiteit. De meeste Academies hebben haar program reeds afgewerkt. Aan de *Nederlandsche Handelshoogeschool* te Rotterdam leidde de heer *L. E. Dom van Rombeek* het onderwerp in: *De arbeid van de inlandsche vrouw op Java*. Eerst werd aangetoond, hoe veel beter de positie van de vrouw op Java is dan in andere deelen van Indië. Officieel staat de vrouw onder den man, maar in de practijk is het juist als bij ons. In de lagere standen heeft de vrouw vaak meer te vertellen dan de man, vooral doordat zij bijdraagt in de kosten van het gezin. In de hogere standen komt de polygamie met haar funeste gevolgen vaak voor.

Het geestelijk peil waarop de vrouw staat is nog laag; de vraag naar algemeen onderwijs voor de Javaansche vrouw wordt steeds duidelijker.

Bij den *veldarbeid* speelt de vrouw een belangrijke rol. Zij beplant de rijstvelden en helpt bij den oogst. Bij de thee-, de koffie- en de tabakscultuur, vooral bij de laatste, bezigt men bij voorkeur vrouwenarbeid.

Wat de *industrie* betreft, het spinnen is achteruitgegaan. In sommige gedeelten van Java wordt nog veel aan *weven* gedaan. Het *batikken* wordt algemeen als huisarbeid beoefend, ook door vrouwen uit de hogere standen.

De vrouw is een geboren *handelaarster*. De kleinhandel in producten is meest in handen van de vrouw, ook die in ingevoerde producten.

Te Amsterdam wordt „de Indische week"

(uitgaande van de Gemeente-Universiteit en van de Vrije Universiteit) in de eerste week van Juni gehouden. Verscheidene van de onderwerpen die daar ingeleid zullen worden, zijn onze belangstelling overwaard.

Dr. J. W. Gunning zal handelen over „*De beteekenis der Protestantsche zending voor onze koloniën*”; *Dr. Adriani* over *Taal en letterkunde bij een animistisch volk van Indonesië*; *Mej. Augusta de Wit* geeft mededeelingen bij rolprenten betreffende *het leven der Inlanders in Nederlandsch Indië*.

Verder zijn er nog voordrachten over *Javaansche muziek*, over 's *Lands Plantentuin te Buitenzorg*. Vanzelf is ook van belang de bespreking over „*Gezondheid en vestiging in Nederlandsch-Indië*”.

Nu wij toch met onze gedachten aan de *Academie* vertoeven, willen wij nog melding maken van de benoeming van *Mej. Dr. J. Tammes* tot *buitengewoon hoogleerares* in de faculteit der wis- en natuurkunde aan de Universiteit te *Groningen*. Zij heeft het middelbaar examen in plant- en dierkunde afgelegd en was eenigen tijd leerares aan de R. H. B. S. voor jongens te Groningen. Daarna heeft zij eene reeks van jaren belangrijke onderzoekingen aan het botanisch laboratorium verricht. Op grond daarvan promoveerde de Senaat der Groningsche Universiteit haar *honoris causa* tot doctor.

In de latere periode heeft zij zich meer en meer tot de bestudeering der erfelijkheidsverschijnselen beperkt en met name tot die van het vlas. Hierbij heeft zij, juist doordat zij langzamerhand van het vlas een zeer diepgaande kennis kon verkrijgen, hoogst belang-

rijke en origineele bijdragen tot de leer der erfelijkheid geleverd die haar naam in den kring der vakgeleerden van de geheele wereld hebben gevestigd.

Wij eindigen met een woord over de *Vredesvoorwaarden*, waarover geen kroniek kan zwijgen in dezen tijd. Met uitzondering van de „*Telegraaf*”, is de geheele Nederlandsche pers min of meer verontwaardigd over de aan Duitschland gestelde eischen.

Ook in Engeland gaan stemmen daartegen op. De *Engelsche Arbeiderspartij* gaf haar ernstige ontstemming te kennen.

Met zorg wordt de toekomst tegemoet gezien. De vraag of Duitschland de voorwaarden zal teekenen houdt velen bezig. En toch, ligt hier wel de groote beslissing?

Teekenen of niet-teekenen, Duitschland zal de eischen nooit kunnen nakomen!

Een ons niet onsympathiek schrijver schreef in de groene „*Amsterdammer*”:

„Het Duitsche volk is geen uitgedoofde natie. Het boet thans niet voor zijn geringe krachtsontplooiing; maar voor zijn overmoed, zijn onheilige verheerlijking van de kracht.”

Tientallen jaren geleden is te Versailles een vrede gesloten, waarbij Duitschland Elzas-Lotharingen van den overwonnen vijand vroeg. *Wraak* is er toen gezaaid. Hebben de triumfators van dezen tijd de les begrepen, die de geschiedenis geleerd heeft?

Wij meenen van niet.

„Dit vredesverdrag is in waarheid eene oorlogsverklaring; het hoont den vrede.”

A. D.

De Predikantsvrouw.

XV.

Vergezichten.

Verstandig is 't, van tijd tot tijd
Een teed'ren, sterken band,
Die 't arme harte bindt en vleit,
Te schudden van de hand:
Te scheiden van een dier'bre plek.
Vol weemoed en genot;
Te wennen maar aan elk vertrek:
Verhuizen is ons lot!

Ja, dat was een typische gewaarwording! Terwijl gij bezig waart, uw man een kopje thee in te schenken, vlak voor 't ontbijt, keek hij even de krant in. Zijn gezicht school heelemaal weg achter *De Standaard*. In eens legt hij het blad neêr, kijkt u lachend aan, en zegt: „verbeeld je, ik sta op tweekant te N.!” „En moet je dat uit de krant hooren, heeft de kerkeraad je daarvan geen bericht gestuurd?”

„Nee, dat is geen gewoonte.”

„Nu, ik ben groot gebracht bij den stelregel: Beter een beleefdheid te veel, dan een beleefdheid te weinig. Mij dunkt, 't zou wel goed zijn, zoo die kerkeraad deze leuze ook tot zijn devies had.....”

„Ja”, beaamde uw man afgetrokken, „want nu zou je natuurlijk wel eens willen weten, wanneer de stemming zal plaats hebben.....”

Later hebt gij dit vernomen, eveneens uit de krant. De leden der gemeente N., die uw man *niet* tot haar leeraar begeerden, bleken talrijker te zijn, dan zij, die hem gaarne in hun midden hadden gezien.

Zóó gaat het in de kerken: men handelt *over* een predikant, maar *zonder* hem, zelfs geheel buiten hem om.

Men vindt het een totaal overbodige beleefdheid, van een geformeerd tal of van den

uitslag der stemming de betrokken personen in kennis te stellen. Alsof men dat niet „objectief” zou kunnen doen! Louter een mededeeling ware immers voldoende; hiermeê zou aan den eisch der wellevendheid zijn voldaan!

Dat publiek bekend maken van een tal, waarbij de kansen soms erg onzeker zijn, heeft stellig groote schaduwzijden, maar er schijnt weinig tegen te doen.

Het is natuurlijk volstrekt geen schande, dat uw man het heeft moeten „afleggen” tegenover een collega. Dat mag heel de wereld wel weten óók. Gij zijt toch niet zoo dwaas als sommige kortzichtige domineesvrouwtjes, die vast en zeker gelooven dat háár man de meeste gaven bezit, en dat het een miskennis is van dit feit, zoo hem een beroep ontgaat. De vrouw, die er zóó over denkt, zal zeker haar man niet verder brengen!

Nee, ge moet waarlijk niet elke preek en elke gesticulatie en elk kansel-aanwensel mooi vinden. Wat heeft hij dán aan uw oordeel? Wat helpt het hem?

Het *gedurig* voorkomen op een tal van zijn naam moet echter den predikant pijnlijk aandoen, want dan krijgt hij onwillekeurig het gevoel als „stoplap” gebruikt te worden. Er zijn kerkeraden die durven *sollen* met den goeden naam van een dienaar des Woords door hem herhaaldelijk te plaatsen op een twee- of drietal, terwijl te voorzien is, dat de keuze tóch weêr ten zijnen nadeele zal uitloopen.

Dit is natuurlijk niet zoo erg voor de gemeente die beroept, en die den man harer keuze krijgt..... maar 't werkt zeker niet verheffend in de gemeente, waar de elders niet-begeerde zijn werk moet voortzetten.....

Een kleine teleurstelling kunt *gij* samen best dragen, en er u gemakkelijk over heen zetten. Maar de eenvoudige menschen van 't dorp, die eerst zoo trotsch op hun dominee waren, gaan zich afvragen, of er niets aan hem zou mankeeren, en waar het bij hem hapert?

Geen wonder dus, dat er predikanten zijn, die verzoeken, hier of daar maar liever niet meer in aanmerking te komen. Dáárvoor heb-

ben ze hun tegenwoordige gemeente te lief!

Nieuwe ondervinding deedt ge op, toen zich op zekeren Zondagmorgen *hoorders* vertoonden in uw kleine dorpskerkje. Ze hadden getracht, één voor één ongemerkt binnen te gaan, en zich ver van elkander, als waren ze elkaar volkomen vreemd, neêrgezet. Maar toen er bij beiden een potloodje en papier voor den dag kwam om thema en verdeeling op te schrijven, hadden ze zich toch leelijk verraden!

Als de preek niet erg in den smaak gevallen is, verdwijnen de vreemde broeders gewoonlijk weêr even ongemerkt als ze gekomen zijn. En niemand uit het dorp komt te weten, door welke gemeente zij uitgezonden waren. Deze houding is zeer kiesch en te prijzen..... Maar als de broeders extra-voldaan zijn, als ze plan hebben uw man in hun gemeente dringend aan te bevelen, dan kunnen ze gewoonlijk de verzoeking niet weêrstaan, na kerktijd even bij u op de koffie te komen. Dan willen ze kennis maken ook met u, en een indruk krijgen van uw huisgezin. En dat is zéér verstandig. De manier, waarop gij de menschen ontvangt, is lang geen onverschillige zaak voor een gemeente. Zelfs uw kleeding, en die uwer kinderen, en ook de meubilering en het al of niet aanwezig zijn van orde in de pastorie trekken dan de aandacht.

Bij een dergelijke ontmoeting blijft het echter geen geheim, vanwaar de afgevaardigden komen.

En zoo opent zich voor uw geestesoog onwillekeurig een vergezicht.....

Doch als het verlangde beroep dan toch niet ontvangen wordt, wijt het dezen broeders niet! Zij waren oprecht in hun optreden, maar God heeft uw lot in Zijne handen, en niet zij...

Gelukkig dat ge het in uw dorpje altijd zóó hebt gehad, dat ge niet reikhalzend behoeft uit te zien naar verandering, ja, dat ge er van overtuigd zijt, dat lang niet elke verandering voor u een verbetering zou zijn.

Het water, dat zich even rimpelde, wordt weêr spiegelglad.....

Doch zie — daar ontvangt uw man onverwacht een beroep! Gij zelf naamt de groote,

gele enveloppe van den ouden postbode aan, en bracht haar boven op de studeerkamer, zonder dat de gedachte bij u opkwam, dat ge zulk een gewichtig document in uw handen hielt.....

Er zijn dominees die in hun eerste gemeente vele malen een roeping naar elders bedanken.

De gemeenteleden worden dan ten slotte door de mare dat er weer een beroep is ontvangen niet meer opgeschrikt. Ze zijn er vrij gerust op, dat dominee wel weêr zal blijven. „Hij heeft het hier immers goed”, zeggen ze; „wat zou hij meer verlangen?”

„Ja, ja”, merkt een ander op, „daar moet ge niet al te zeker op gaan. Hij krijgt dáár twee gulden in de week meer!”

Zóó verlagen sommigen het heilig ambt tot een dood-gewone broodwinning.

Uw gemeente maakt zich thans echter, en terecht, ongerust. In het kerkblad plaatste de scriba een treffend berichtje, dat geen twijfel overliet aangaande den wensch van kerkeraad en gemeente. Hij onthield zich er van, de hoop uit te spreken, dat uw echtgenoot „een Gode-welbehagelijke keuze” zal doen — een uitdrukking, waarvan, indien niets meer wordt gezegd, de beteekenis al heel doorzichtig is, en die daarom liever niet moest worden gebruikt. Kort en bondig sprak hij van het algemeen verlangen, dat de beroepene zijn tegenwoordige gemeente niet zou verlaten. Hij kon dit met vrijmoedigheid doen. Niemand, behalve misschien een paar „malcontenten”, zou hem gaarne zien vertrekken.

Wat komen er nu drukke dagen, dagen van spanning tevens.

Van den ochtend tot den avond bezoek, terwijl de post brieven brengt, die in roerende, hartelijke bewoordingen vertellen van den nood der roepende gemeente.

Bij vorige beroepen vond uw gemeente het altijd een heel geruststellend teeken, als ge niet samen gingt „kijken”.

Maar ditmaal wordt uw man zóó geslingerd, dat hij u meê wil hebben, om ook u een indruk te geven van heel die omgeving, opdat na onderlinge uitwisseling van gedachten de schaal goed en spoedig moge doorslaan naar de eene of naar de andere zijde!

Aan ons *lot* onderwerpen wij ons, als de gesteldheid van ons hart de rechte is, gemakkelijk in kinderlijk vertrouwen op Gods voorzienigheid. Doch wanneer we schijnbaar zelf de *keuze* hebben, dan breken er onrustige dagen en slapeloze nachten aan!

Aan het buitenleven en aan uw kleine gemeente zijt ge beiden innig gehecht. Doch uw man, die thans in de volle kracht zijns leven staat, voelt dat een uitgebreider werkkring hem niet ongevallig zou zijn. Zijn veerkrachtige geest vraagt naar afwisseling, naar gemeentelieden die wat minder gauw tevreden zullen zijn met zijn preeken, die door hun hoogere eischen hem tot meer inspanning en ijver zullen aanvuren.

Ook met het oog op de kinderen zou een verandering niet ongewenscht zijn. Als zij straks de lagere school hebben afgeloopen, wat dan?

Natuurlijk is het heel prettig, dat ge meê zijt gaan kijken, want nu kunt ge uw man beter begrijpen bij al zijn wikken en wegen.

Maar *dit* heeft het tegen, dat men het algemeen aan *u* wijten zal, zoo hij „gaat”. De vorige keeren, toen gij niet mede waart geweest, werd immers steeds tot blijven besloten?

Het is nu eenmaal zoo, dat de menschen over het algemeen, indien zij waarlijk veel van hun dominee houden, hem niet licht iets kwalijk zullen nemen, zelfs niet dat hij weggaat. En daarom is het een zêér verklaarbaar en veelvuldig voorkomend verschijnsel, dat men zich zelf diets maakt, dat..... zijn vrouw zoo graag weg wou!

Ageer daar nu maar niet tegen, dat helpt u toch niet. Ze geven u gelijk in uw gezicht, maar achter uw rug spreken ze toch weêr dezelfde meening uit.

De menschen zijn in dat opzicht als Galilei, die na belijdenis van schuld, en herroeping van de bewering dat de aarde draaide, niet kon nalaten zachtjes te zeggen: „et pourtant elle tourne!”¹⁾

Wat u zelf betreft, ge zijt eenerzijds zêér conservatief en denkt: „ik weet wat ik heb, maar nief wat ik krijgen zal”. Aan den

¹⁾ En tóch draait ze!

anderen kant, gevoelt ge u min of meer kosmopoliet.

Ge hebt reeds levenswijsheid genoeg opgedaan om te weten, dat het „overal wát” zal wezen, en dat er in iedere gemeente leden zijn, die het u héél aangenaam, en anderen die het u héél lastig kunnen en zullen maken.

Ge hebt reeds lang geleerd, de menschen te nemen zooals ze zijn, en niet zooals ze wezen moesten. Ge zijt er daarbij al te goed van overtuigd, dat ge zelf ook niet altijd zijt, zooals men u gaarne zou willen hebben...

Toch — het is niet te ontkennen — de op handen zijnde verandering lokt u wel aan. Eerst nu voelt ge, hoe de vorige beroepen, al werden ze bedankt, toch een spoor hebben nagelaten. Ze hebben onmerkbaar de wortels ietwat losgewroet, waarmede gij hier in dezen bodem geplant waart.....

Neen, ge zijt heelemaal niet wispelturig van aard, maar ge hunkerdet toch soms wel eens naar wat meer variatie in uw leven..... Het dorp ligt toch maar erg afgelegen..... Toen ge hier pas waart, kondt ge zoo gemakkelijk op de fiets springen om even naar het station te peddelen, maar tegenwoordig staat uw fiets maanden lang op stal, omdat uw positie niet toelaat, er gebruik van te maken. En uw man went er aan, alleen uit te rijden, het komt niet bij hem op, dat ge hem soms staat na te kijken, tot hij uit het gezicht verdwenen is, met oogen vochtig van een onverklaarbaar heimweê.....

Zeker, ge hebt de kinderen..... maar ge gevoelt zoo dikwijls een nameloos verlangen naar eenige verfrissching en verheffing van uw geest.....

Hoopvol ziet ge daarom de toekomst in. Een stadje, en dan gelegen aan de rivier, kan het mooier en gemakkelijker? Ge kunt zoo maar op de boot rijden met een kinderwagen of een sportkar.....

Ook met het oog op andere dingen, zou een verhuizing u niet onwelkom zijn.

De vitrages zijn glad versleten, verbrand door de zon. Maar ge moest er tóch dit jaar nog meê zien te doen..... En het zeil in de huiskamer is totaal afgeloopen, hier en daar zelfs doorgesleten; toch zult ge, als ge hier

blijft wonen, nog in geen jaren een nieuw krijgen..... Maar als ge vertrekken gaat, dan moet er een ander komen, dan kan het niet langer meê.....

Terwijl gij bezig zijt de zaak te beschouwen van uit uw standpunt en alleen van den natuurlijken kant, zit uw man boven op zijn studeerkamer in biddende overweging ter neêr. Hij let hoofdzakelijk op de geestelijke zijde, hem weegt het welzijn der beide betrokken gemeenten op 't oogenblik zwaarder dan dat van zijn gezin... En als hij straks beneden komt en den aannemingsbrief voorleest, dan voelt ge, hoe, wat u een oogenblik heel belangrijk scheen, wegzinkt in 't niet.....

Als de schemering daalt, gaat ge samen, arm in arm, langzaam door 't dorp den gewichtigen brief posten.

't Is Vrijdagavond. Tot Zondagmorgen moet de beslissing nog een geheim blijven..... Maar deze wandeling, ze is u reeds als een afscheid, en ze zal u immer in 't geheugen blijven. Hoe innig-weemoedig zijt ge thans gestemd. Vóór de beslissing viel, hadt ge aléén oog voor het goede dat u wachtte, en nu ziet ge in hoofdzaak het goede dat ge moet achterlaten..... Nu betreurt ge het gemis van het eene, dat slechts het bezit van het andere u kan schenken.....

Eerst nu gevoelt ge hoe vele de banden zijn, en hoe sterk, die u binden aan de plaats, waar gij uw eerste huwelijksjaren doorbracht. Eerst nu gaat ge erkennen en waardeeren, hoeveel geduld deze eenvoudige menschen met u gehad hebben, toen ge nog zoo „groen” hier aankwaamt, en ge in jeugdigen overmoed zoo parmantig de dingen averechts-verkeerd kondt aanpakken en zeggen..... En hoe dichter het afscheid nadert, hoe weemoediger ge gestemd wordt.

Eindelijk breekt de dag aan, waarop die groote, ongezellige verhuiswagen voor de deur komt, en men meêdoogenloos de pastorie begint leeg te halen. Ach, het is maar goed, dat ge het nu, o, zoo druk hebt, en dat ge u telkens zonder de aandacht te trekken vóórover kunt buigen om in kisten en koffers nog wat recht te schikken en er bij in te passen, en

zodoende de tranen verbergt, die u het gezicht geheel benevelen.....

En als ge dan ten slotte samen den laatsten rondgang maakt door de onbewoonde en leege pastorie, die door de kosteres bereidwillig „stofvrij” is gemaakt, dan gaat er zooveel door uw ziel, dat ge er stil van wordt, en ge geen enkel woord kunt uitbrengen.....

Hier in deze kamer werd uw eersteling geboren. Hier trippelden die kleine voetjes met moeite over dien lastigen hoogen drempel. Daar hebt ge de steile zoldertrap, met die krakende deur, die altijd goed gesloten en aangedrukt moest worden, anders stond ze den heelen nacht te klepperen, als het buiten zoo woei en er zoo'n tocht door 't huis was... Ach, wat hebt ge deze eenvoudige pastorie lief gekregen, dank zij al haar deugden en niettegenstaande al haar gebreken.

Vreemden zien nu niets meer dan een ledige woning, maar gij ziet een huis vol van de zegeningen des Heeren, en vol ook, helaas, van al uw tekortkomingen..... Geen plekje waar gij niet het goede genoten hebt..... het goede, dat gij toch dag aan dag zoo diep verbeurdet.....

Hartelijk nam een bevriende ouderlingsfamilie en de uwen op, de laatste dagen van uw verblijf op het dorp.

Als in een droom doorleefdet ge dien laatsten Zondag..... Ten slotte licht de Maandagmorgen aan, en komt het rijtuig voor, dat u naar het station zal brengen..... de bureu komen aangelopen, handen worden gedrukt, en zakjes met lekkers voor de kinderen in den wagen geworpen..... Alleen die kinderen zijn vroolijk, maar de ouderen hebben allen zonder onderscheid de tranen in de oogen...

Aan het station nog een kleine herhaling van het zoo even doorleefde, want enkele bijzondere vrienden hebben de moeite gedaan zich te voet of per fiets daarheen te begeven. Daar gilt de stoompip, en voort snelt ge, een onbekende toekomst tegemoet.....

Op dit droeve afscheid van zooveel lieve vrienden en kennissen, van zooveel dierbare plekjes, volgt dan plotseling, druk en levendig, de aankomst in uw nieuwe woonplaats.

Het afscheid bracht u in de stemming van

een oudejaarsavond, de aankomst opent u een verschieft als op een nieuwjaarsmorgen.....

Bedenk nu, dat niemand die de hand aan de ploeg slaat en ziet naar 't geen achter hem is, bekwaam zal zijn om moedig voort te gaan..... En dat is toch nu de eisch!

De menschen om u heen, hoe vriendelijk ze ook zijn, boezemen u nog zoo weinig belang in..... En hoe duidelijk ziet ge al de gebreken van uw nieuwe woning. Dit en dat was zoo-veel gemakkelijker in uw andere huis... Daar hadt ge ook meer ruimte buiten..... Hier mist ge de schuur en den fietsenstal.....

Ach, spreek dat alles toch niet uit, houd het stil vóór u. Natuurlijk is hier alles anders, dat wist ge immers vooruit..... Kwel de menschen toch niet door te zeggen hoe mooi ge dit gewend waart, en hoe gemakkelijk dat... Dan doet ge als de weduwenaar, die een tweede vrouw in zijn woning binnen geleid heeft, maar nu onophoudelijk zegt, dat z'n eerste vrouw toch een veel mooieren neus had, en sprekender oogen, ook dikker haar...

Wat u hindert, verzwijg dat, en wat u aangenaam is, prijs dat.....

Zóó zal onder vele beslommeringen, in vermoeiende dagen en onder slapeloze nachten misschien, deze eerste week ten einde spoeden.....

Als het maar eenmaal Zaterdagavond is, zult ge kalmer worden. De rommel om u heen is grootendeels verdwenen, althans onzichtbaar gemaakt voor ander oog, al *voelt* gij die nog wel in hoekjes en gaatjes.....

De groote dag der intrede is aanstaande.

Neen, het is geen wonder, dat ge gedurig terug moet denken aan vóór tien jaren, hoe alles toen was..... Alleen, geef niet te veel toe aan uw gevoel van weemoed.....

De bel doet u opschrikken. Een oogenblik later wordt een sierlijk bestrikt mandje binnengebracht, vol groen en bloemen. Op het naankaartje van de vriendelijke geefster staat met duidelijke letters geschreven: „Hartelijk welkom in ons midden!”

Weet ge het nu? Geloof ge het nu ook?

Hier in deze nieuwe gemeente zijt ge weér *hartelijk welkom!*

A. M.

Zending.

DE VROUW IN „HET HEMELSCH RYK”.

I.

Het Hemelsche Rijk — de naam spreekt nog van een tijd toen zijn heerscher den titel zoon des Hemels droeg — wordt door het eigen volk Tiong-Kok — midden Rijk genoemd. Zou daaraan niet de gedachte ten grondslag liggen — den Chinees met zijn overigens begrijpelijken nationalen trots niet vreemd — dat zijn Rijk het middenpunt der aarde, misschien wel van het heelal vormt?

Nu zijn de Westersche mogendheden — en in de laatste jaren doen Amerika en Japan daar braaf aan mede — wel heel druk bezig China te overtuigen dat het met dien trots nu maar uit moet zijn, en dat het integendeel op haar weg ligt zich op genade of ongenade zoewel politiek als economisch aan hare voogden over te geven, maar al bereiken zij uiterlijk hun doel, en is China nu vrijwel geknecht, toch is de wrok tegen deze „beschermende” (het woord heeft in dezen oorlog een bitteren klank gekregen) vrienden in de harten aan het woelen, en de nationale trots is niet gestorven. — Hoe kan het ook anders? Zelfs de vreemde, als hij tenminste om een andere reden in China komt, dan zich in zoo kort mogelijken tijd en tot elken prijs ten koste van land en volk te verrijken, komt onder de bekoring van de eigenaardige beschaving, van het primitieve kunstgevoel, van de aangename vormen, in al hun omslachtigheid toch met zooveel piëteit de lange eeuwen door bewaard en beoefend. Het is daarom te betreuren, dat over het algemeen de zendelingen zoo weinig deze sprake der eeuwen verstaan, dat zij te veel geneigd zijn in hun omgang met de Chineezzen veel wat dezen toch nog dierbaar is, als ballast over

boord te gooien. Begrijpelijkerwijze gaan de Amerikanen hierin het verst, en zonder nu een lans te breken voor gewoonten en gebruiken, die het Christendom in den weg kunnen staan, zoo kan het wel eens tegen de borst stuiten, dat er over 't algemeen niet genoeg piëteit wordt betracht. Dit geldt ook ten opzichte der vrouw — en daarmede naderen wij ons eigenlijk onderwerp.

Van ouds beweegt de vrouw in China zich niet op publiek terrein. In mindere mate geldt dit van de vrouw uit de volksklasse in de steden, en onder de landbouwende bevolking bestaat de afzondering zoo goed als niet, daar bewerkt de vrouw te zamen met den man de rijstvelden, in kleeding weinig van hem verschillend, alleen het eenigszins anders opgemaakt haar, met bloemen versierd, duidt aan, dat de door den H. Apostel Petrus gewraakte haarvlechtingen ook haar niet vreemd zijn. Maar toch, deze emancipatie is slechts onder den drang der omstandigheden ontstaan, want nauwelijks is het vermogen zoodanig gewassen, dat men zich eenige weelde kan veroorloven, of de vrouw des huizes trekt zich, in 't bewustzijn harer waardigheid, achter de bescherming harer particuliere vertrekken terug. Maar nu moet men daaruit niet opmaken, dat de Chineesche vrouw van zulk een bescheiden aard zou zijn, dat zij ook dáár geen rol wenscht te spelen. Integendeel, mijn indruk is immer geweest, dat zij binnen de perken van het gezin, de spil is waarom alles draait. En zoo beperkt is die kring ook niet, want naar Chineesche zede, brengen de volwassen zoons hunne vrouwen onder het ouderlijk dak, zoodat de ta-ke (zooals de echtgenoot van het hoofd des gezins wordt genoemd) vaak over een groot aantal eigen en aangehuwde kinderen, en een nog grooter aantal kleinkinderen onbepent heerschappij voert. Aangenaam is zulk eene verhouding meestal niet, zelfs niet wanneer de ta-ke eene liefhebbende schoonmoeder is, want onderling gekibbel kan haast niet uitblijven, wanneer zoovele verschillende families in kleine vertrekken bij elkaar huizen. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat dit patriarchale in de Chineesche samenleving

spoedig verdwijnen zal. Hieraan ligt immers de meening ten grondslag, dat het van het allergrootste belang is, dat de ouders bij hun sterven nakomelingen achterlaten om hen te beweenen en de godsdienstige plechtigheden bij hunne begrafenis en nog lang daarna in de vooroudervereering te verrichten. Daarom ook zorgde, in vroeger jaren meer dan nu, de ta-ke al zeer vroeg voor eene schoondochter. Zij nam vaak reeds kort na de geboorte van een zoon, een klein meisje in huis, dat met de eigen kinderen opgevoed, in later jaren met den zoon des huizes moest huwen. Dat dit „tshi-sim-poe” (opvoeden van een schoondochter) tot zeer verkeerde dingen aanleiding geeft, ligt voor de hand, waarom het dan ook in Christengezinnen niet geduld wordt, maar het is niet om deze reden dat het thans eenigszins minder voorkomt, maar wel omdat ook China zich meer emancipeert, en jonge menschen er gaandeweg toe komen de keuze van een echtgenoot of echtgenote niet aan ouders en „midden-personen” over te laten.

De geringschatting, die over 't algemeen der jongegeborene dochter ten deel valt, hangt ook al weer met den voorouderdienst samen, en zoo bezien heeft zij meer bestaansrecht dan het overdreven gehechtzijn aan den mannelijken eerstgeborene ten onzent. Naar hunne overtuiging staan er inderdaad groote belangen op het spel, en zullen de geesten der afgestorvenen veel moeten ontberen indien zij geen mannelijk nakomeling achterlaten om op bepaalde dagen van het jaar (nagemaakt) papieren geld te verbranden, en voor de met hunne namen beschreven houten gedenktafels op het huistaar, toebeide spijzen klaar te zetten. Daarom voorziet een echtpaar al gauw in het gemis van een stamhouder door zich tegen veel geld, want jongens zijn duur, een pleegzoon te koopen, terwijl de minder gegoede weduwe, die met eene dochter achterblijft, op andere wijze raad schafft. Wanneer deze den huwbaren leeftijd heeft bereikt, „roept de moeder” zooals de uitdrukking luidt, „een schoonzoon binnen”. Maar dit is toch slechts een lapmiddel, „ebenbürtig” is zulk een binnengeroepe ne nooit. Meestal de jongere zoon van zeer onbemid-

delde ouders, die te arm zijn om zich voor al hunne zoons een vrouw te koopen, blijft hem tot het eind van zijn leven de benaming chio-ê (geroepene) aankleven; en waar ik zulke „geroepenen” heb leeren kennen waren zij ook meermalen van het soort, dat men ten onzent als onder de pantoffel zittend aanduidt.

Een van de gewoonten, waar China voor berucht was, is bezig te verdwijnen. Ik bedoel het voetbinden. Voeger begon men daar in den geëdeelden stand al mede, als de kleine pas drie jaar oud was. De voeten werden dan stijf gezwachteld, zóó stijf, dat de groei werd tegengehouden, en dat na verloop van jaren, van den oorspronkelijken vorm niets was te herkennen, en slechts een vormlooze klomp, met onder den voet teruggebogen teenen overbleef. Loopen werd pijnlijk en kon niet dan met behulp van een langen stok om op te steunen geschieden, terwijl de rijkere zich bovendien bij het gaan bedienenden van den schouder van een steeds ter beschikking staand slavinetje. De gang der op hooge hakjes voortstropelende mode-slavinnen ten onzent brengt mij altijd weer dien der Chineesche vrouw voor den geest, inderdaad bestaat er veel overeenkomst. Vraagt men naar den oorsprong dezer onzinnige gewoonte, dan vindt men dien in een ten spits gedreven cultiveeren der stands-waardigheid, want immers voor eene dusdanig door verminking in hare bewegingen belemmerde vrouw, is andere dan lichte handenarbeid geheel uitgesloten. Hetzelfde vindt men in de in denzelfden stand voorkomende hebbelijkheid om de nagels zóó lang te laten groeien, dat iedereen zien kan, dat met de handen niet anders dan schrijf- en borduurwerk wordt verricht. Deze laatste, vrij onsmakelijke gewoonte, (de Chinees is niet overdreven op wasschen gesteld!) wordt zoowel bij mannen als bij vrouwen in eere gehouden. Het voetbinden heeft zich lang gehandhaafd, de Chinees bewondert zeer kleine voeten, men noemt die „lilie-voeten”, maar natuurlijk werd het zwachtelen in de lagere standen niet in die mate doorgevoerd, dat het daar de bewegingen afdoende belemmert, daar kwa-

men voeten van 10 c.M. niet voor, en bij den landbouwenden stand bestond deze gewoonte in het geheel niet. De Christengemeenten eischen voor hunne leden wel niet, dat de ouderen hunne voeten zouden ontbinden, — trouwens dit zou het gebrek eerder nog verergeren, want hoe zouden de arme, verninkte voetjes, zonder den steun der zwachtels nog dienst kunnen doen? — maar wel, dat men het bij de kinderen zou nalaten, terwijl het thans ook bij de niet-Christenen aan het verdwijnen is, hier en daar zelfs door de overheid werd verboden.

Boven sprak ik reeds over eenige der huwelijksgebruiken, die zulk een grooten rol spelen in 't leven der Chineesche vrouw, want ongehuwd blijven komt daar vrijwel niet voor. Wel is het aantal vrouwen ook daar grooter dan dat der mannen, sinds de onmenschenlijke gewoonte van zich door verdrinken of verstikken van pasgeborene meisjes te ontdoen niet meer bestaat, maar, waar de veelwijverij onder de mandarijnen — Chineesche overheidspersonen — en andere aanzienlijken nog welig tiert, behoeft niemand ongehuwd te blijven. In dit verband moeten we echter even opmerken, dat naast het door vermoorden afstand doen van ongewenschte telgen, ook nog andere middelen tot dit doel voeren, middelen die minder barbaarsch maar daarom niet minder tegennatuurlijk zijn.

Een dier middelen noemde ik reeds: men verkoopt of ruilt zijn dochttertje, 't laatste middel verschaft op zeer eenvoudige, goedkope wijze een schoondochter. Maar uit eigen ervaring maakte ik met nog droeviger gevallen kennis.

Op zekeren dag in een heidensch gezin huisbezoek doende, deelde de vrouw mij mede, dat, indien het door haar verwachte zesde kind, een dochter zijn zou — de 5 anderen waren alle zoons —, zij er bijzonder prijs op zou stellen mij dit ten geschenke te geven. Het antwoord luidde natuurlijk afwijzend. Niet lang daarna ontving ik bezoek van de buurvrouw van bovengenoemde onttaarde moeder, die een in blauw katoen gewikkeld pak droeg, waaruit een pasgeborene wicht te voorschijn werd gehaald. Dit was dan nu het

zede kind, de eerste dochter van de bewuste vrouw. Weer weigerde ik, en het kind werd teruggezonden. Maar nu kreeg ik de boodschap, of ik de moeder eens wilde bezoeken. Dit bezoek werd een loven en bieden. Zij bood benevens het wicht een volledig stel kleeren aan, en ik loofde een maandgeld uit, indien zij de verzorging op zich wilde nemen. Maar dit was ten eenenmale uitgesloten, niet alleen omdat het een meisje gold, maar ook omdat de geboorte op een ongeluksdag had plaats gehad, en de geesten der jonggeborene zeker niet goedgezind zouden zijn. En toen zwichtte ik ten slotte voor de bedreiging, dat de kleine anders aan het bedelaarsgilde zou worden verkocht, want dat beteekende dat zij een leven van schande tegemoet zou gaan.

Laten wij nu echter niet te vlug zijn met het werpen van steenen op deze Chineesche moeder, want al komen zulke gevallen onder de gehuwden in Christenlanden misschien minder voor, advertenties in neutrale bladen toonen aan, dat het ten geschenke of verkoop aanbieden van kinderen ten onzent ook niet tot de zeldzaamheden behoort, terwijl de reddingshuizen daar zijn om deze bewering ten volle te beamen.

Maar nu iets over de huwelijksgebruiken. De ouderwetsche manier is, dat — wanneer een jonge man den huwbaren leeftijd heeft bereikt —, door de ouders een *tiong-lâng*, (midden-man, dus tusschenpersoon) wordt gezocht, die hen helpt in de keuze eener schoondochter, en met de ouders van het meisje onderhandelt over den koopsom. Een deel daarvan wordt aan den, vrij omslachtigen, uitzet besteed. Van den huwelijksdag zelve ben ik goed op de hoogte gekomen, toen het eenmaal mijn voorrecht was zelf van den bruidstoet deel uit te maken. Wij reden bij die gelegenheid in draagstoelen achter elkaar, eerst de *tiong-lâng*, daarna ik, en ten slotte de bruid in een rijk met rood borduursel behangen vervoermiddel. Gebruikelijk is dat zij den ganschen tusschen haar huis en dat des bruidegoms af te leggen weg een eentonige klaagzang aanheft, — met een verheugd gelaat het huwelijk tegemoet gaan, is totaal in strijd met de *étiquette* des lands. Bij aan-

komst wordt zij terstond in een klein zijvertrek geleid, waar reeds verscheidene gasten zich verzameld hebben. Zij neemt dan plaats en laat zich in haar bruidstooi zien. Vooral opmerkelijk is het hoofddekseel, rijk met goud en kralen geborduurd, die als een sluier langs haar gezicht afhangen, zoodat daarvan maar weinig te zien komt. Rood is de overheerschende kleur.

In Christen-gezinnen heeft de eigenlijke plechtigheid plaats door het beantwoorden van door den leeraar gestelde vragen, waarop de bruid zich terstond weer in haar kamertje terugtrekt, en de bruidegom met zijne vrienden aan een feestdich aanzit. Ergerlijk is de heidensche gewoonte, die ook nog wel bij de Christenen voorkomt, dat de gasten het recht hebben de bruid, gedurende de soms drie dagen lang durende, feesten, allerlei persoonlijke op- en aanmerkingen van min of meer vleien den aard te maken, die soms zelfs beleedigend kunnen genoemd worden, en waarbij zij geen spier van het gelaat mag vertrekken. De huwelijksplechtigheid bij de heidenen bestaat in het gemeenschappelijk offeren op het huisaltaar aan de voorouders en het gemeenschappelijk nuttigen van eenige spijzen. Beide, de heidensche en christelijke huwelijksplechtigheid, hebben met elkaar gemeen, dat bruid en bruidegom elkaar veelal dan voor 't eerst (met schuchteren blik van ter zijde) te zien krijgen.

Na verloop van een maand of zes weken is het de gewoonte, dat de jonge vrouw eenige weken in hare ouderlijke woning gaat doorbrengen, en dit herhaalt zich meestal van jaar op jaar. Verder is voor de heidensche jonggehuwde het leven eentonig, en, gelijk ik elders reeds zeide, dikwijls vol onaangenaamheden, wanneer de *ta-ke*, de schoonmoeder, hare rechten als hoofd van het vrouwen-departement, te veel laat gelden. Wordt zij de moeder van een zoon, dan stijgt zij in de algemeene achting, en ook haar eigen genoedsrust wordt er aanmerkelijk door bevorderd.

Maar nu rest mij nog waar te maken wat ik in het begin schreef, dat niet altijd door de Zending genoegzaam met de Chineesche

volkspysche rekening wordt gehouden, en wat onbarmhartig met de oude zeden wordt omgesprongen, ook wat de positie der vrouw betreft. Daar hebt ge b.v. het in de kerken in de eerste tijden van den Zendingarbeid zorgvuldig gescheiden houden van mannen en vrouwen, door middel van een òf in de lengte, òf aan weerszijden van den preekstoel geplaatst scherm. Het is gemakkelijk te denken welk een ergernis dit met name voor de Amerikaansche zendingszusters opleverde, en met hoeveel tegenzin zij zich achter zulk een scherm nederzetten. M. i. ten onrechte, want vele der Chineesche moeders wier begrippen omtrent het in een kerkgebouw passend gedrag nog zeer elementair waren, brachten daar hunne zuigelingen mede, werden vaak door den huishond vergezeld, kortom men kreeg er de huiselijkste tooneelen te aanschouwen, en moest er zich veelal in verheugen, dat deze zich achter de beschutting van een scherm afspeelden. En dat de zendingszuster zich daar-mede moest neerzetten, be-roofde haar geenszins van het zoo noodig oefenen van invloed op den gang van zaken, want nog herinner ik mij hoe een harer, in eene kleine dorpsgemeente, waar een jeugdig evangelist voorging, toen deze zijn middagpreek maar niet tot een einde scheen te kunnen brengen, van uit haar schuilhoek den spreker heel vriendelijk toevoegde: àn-ni-tsiuho, d.w.z. zoo is het genoeg, 't geen deze goedmoedig toestemde en hem zijn amen terstond deed vinden. Nu zijn deze schermen door den volkswil aan het verdwijnen, maar waar dit door pressie van de zijde der zendingelingen geschiedt, verkracht men de rechten en den wensch van het volk, waaronder men werkt, om in onverschillige zaken, die met het Christendom geen direct verband houden, van vreemde invloeden vrij te blijven.

Dit geldt ook van de opvoeding der vrouwelijke jeugd. Vroeger leerde negentig procent der vrouwelijke bevolking nòch lezen nòch schrijven. De Zending bracht daarin gelukkig verandering, en de gedachte werkte in heidensche kringen door, dat ook voor meisjes onderwijs gewenscht is. De meisjes-scholen werden dan ook hoe langer hoe beter

bezocht en de vruchten van het onderwijs vindt men vaak dagreizen ver het binnenland in, tot in de kleinste dorpjes terug. Maar nu ging men weer overdrijven, en begon bij de Christenouders op coëducatie, en universitaire opleiding, ja zelfs op studeeren in Europa en Amerika aan te dringen, en zie, dat werd een gevaar, des te grooter naarmate de afzondering en onzelfstandigheid van het vrouwelijk geslacht volkomen geweest was. En zoiets neemt het behoudend deel van China tegen de zending in, nog afgezien van dat andere gevaar, dat in Westersche landen van de zijde der ongelooovige wetenschap dreigt, hetwelk voor den pas-tot-het Christendom bekeerde zooveel te grooter is.

Men geeft tegenover zijn pupillen ook wel eens te hoog op van de Westersche gewoonten, die in het eigen land daarmede omlaag halende; zoo komt het dikwijls voor, dat men deze leerlingen met trots hoort zeggen: „ik ga niet trouwen, ik word zooals de zendingeling”. Alsof dit een veel hooger standpunt ware. Met zulke theorieën als 16- of 18-jarige in de eenvoudige ouderlijke woning terugkerende, waar waarschijnlijk reeds trouwplannen worden gesmeed, loopt de school kans in discredit te geraken. Maar afgezien van deze nevenzaken, is de Chineesche vrouw onnoemelijk veel aan de Zending verplicht, want, nietwaar, zij is door haar met den weg des heils bekend gemaakt. En daarbenevens zijn ook vele voorrechten haar deel geworden. Zoo is in de Christengezinnen de familieband versterkt, of liever er is een bij de heidenen onbekend gezinsleven ontstaan, waarin de moeder eene eereplaats inneemt. Zij staat ook niet bloot aan een verstooten worden door den echtgenoot, zij behoeft niet te vreezen, dat het eenmaal haar lot zal zijn tweede of derde vrouw van den een of anderen rijken man te worden, met het vooruitzicht dat, zoo zij een zoon mocht krijgen, deze feitelijk aan de eerste vrouw als hoofd van den harem moet worden afgestaan. Verder geeft het leven haar meer dan hetgeen als de dagtaak eener goeode heidensche vrouw kan beschouwd worden: kibbelen met hare harem-geenooten, uren doorbrengen met het

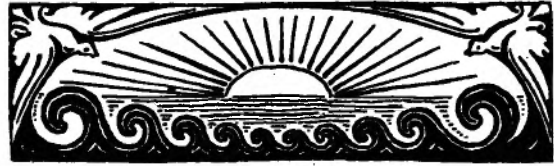
rooken van de „water-pijp” (zoo genoemd, omdat de tabaksrook door een klein water-reservoir geleid wordt) zich vermaken met het organiseeren van gevechten tusschen in kooien verzorgde vechtlijsters, en eenig borduurwerk. De Christen-vrouw bezoekt de kerk, wekelijksche moederssamenkomsten, bidstonden, zij leest zelve in haren Bijbel, helpt op de school of bij huisbezoek, kortom haar leven is rijk gevuld.

Groote moeilijkheden echter kunnen haar deel zijn, wanneer de echtgenoot van het Christelijk geloof afkeerig blijft, en zij thuis aan tegenwerking blootstaat. Ik denk hierbij aan de goedge, weinig ontwikkelde Bi-só, die op een Zondagmorgen met een blauw oog in de kerk kwam. Op mijn vraag naar de oorzaak daarvan vertelde zij zeer gegriefd, dat haar man thuis was gekomen met een zilver muntstukje ter waarde van 12½ ct., 't welk hij op den weg gevonden had. Toen hij verheugd tot haar zeide: ben ik niet knap, dat ik dit gevonden heb? had zij geantwoord: het is niet je eigen handigheid, maar Gods goedheid, die je dat heeft laten vinden. Voor deze naieve opmerking had de liefhebbende echtgenoot haar een vuistslag toegediend. Erger is de beproeving, wanneer zij in 't bezoeken van kerk en school worden belemmerd, of wanneer Christen-meisjes aan heidensche echtgenooten worden uitgehuwelijkt; ook weduwen kan dit lot treffen, want bij den dood van den man wordt zij feitelijk eigendom zijner familie, die het recht heeft haar aan een ander te verkoopen.

Wanneer ik hiermede eindig, dan heb ik over het leven der vrouw in het Hemelsche Rijk wel is waar een en ander medegedeeld, maar de geestelijke zijde van haar bestaan, 't geen de nieuweren met een leelijk woord haar „zielbeweeg” zouden noemen, is daarbij weinig ter sprake gekomen. Dit is met opzet geschied — in de hoop hieraan later een afzonderlijk artikel te kunnen wijden.

M. M. H.

(Wordt vervolgd.)

De oudste zoon

DOOR
WILMA.

Groote, zonnige herfststille langs den hemel en over de aarde. Stille, die zich luisterend neigde naar het kleurige geklank van herstbladeren, die roerloos aan de twijgen brandden, dan plotseling losgelaten, geluidloos neerdwarrelden van de sterke eikenboomen langs den heirweg en van de oude, knoestige, vruchtboomen om een tuintje, dat bij een boerenhuisje behoorde, het eerste huisje van het dorp.

Het tuintje was eigenlijk een verschongespit bleekveldje, waarin met graszoden allerlei grillige figuren gelegd waren, alsof een kinderhand aan 't werk geweest was.

Rondom de kale perkjes liepen onzekere, platgetreden paadjes, bont van 't afgestoven perenblad. Klein en zielig in de wijde heerlijkheid van 't land, waar 't altijd zomert, het land van beboschte heuvelen en korenzeeën en eindelooze heidevlakten, van blauwe diepten en hoogten, waar men den winter alleen dan vlak in het ijzerharde aangezicht kan zien, als hij zijn sneeuwmantel aandoet en de breede plooiën uitspreidt over al het bont en bruin. Want de zomer had al lang gebogen voor den winter, maar als men op dezen zonnigen herfstmorgen bij het boerenhuisje stond op het hoogste punt van den heirweg, moest men bijna 't gevoel krijgen, dat het naar een nieuwen zomer ging.

Naast de malsche spurrie kleurde en geurde teer-bloesemende seradella en ginds lag een paarse akker warm en vochtig open om het nieuwe zaad te ontvangen. Elders peilde al het jonge koren frisch en krachtig uit den grond, naast een akker, waarop de mesthoopen nog te rooken stonden.

Langs de wegen in paars en wit, dansten

de scabioten tusschen klingelende campanula's, één lange feestgalerij, waarop de fijne kaarsenbundeltjes van uitgebloede herfst-leeuwentand vroolijk stonden te branden.

Het was een gewemel alom van grijs en groen en violet. De levende landen rezen en daalden, trokken henen naar de schemerende dennebosschen, naar de rosse heidevlakten, waarachter uit den afgrond de blauwe verten schenen op te rijzen, die de torens droegen van de groote stad.

De stilte van het wijde korenland bewaarde voor de hardgedreven menschen, die daarginds het groote leven meenden te bezitten, een stuk van dat leven in zoo zuivere schoonheid en onbegrensden rijkdom, dat er hier eigenlijk voor den kleinen mensch zelf in zijn armelijken waan niets anders overbleef dan een glimlach van medelijden.

Misschien werd hij op dit oogenblik 't best getypeerd door het oude mijnheertje, dat in zijn te wijd-geworden overjas, den hoogen hoed diep over zijn geschrompelde hoofd, onzeker langs de bonte paadjes van het kindertuintje schoffelde, driemaal al de perkjes rond met kromme knieën en krommen rug.

Hij keek niet op of om. Een warme, krachtige stroom van leven vloot langs hem henen, hij scheen alleen zichzelf te zien, zijn eigen last te dragen tot bezwijkens toe. Driemaal al de perken rond en dan naar binnen, naar zijn sombere kamer, een versleten mensch, die bezig was zijn versleten ziel naar het graf te brengen.

Tegen den middag stak de storm op. De wind sloeg bruisend door de eikenkronen, de bladeren regenden neer en stoven in kringdansen over den harden heirweg. Er kwam geweldige deining in de gestolde heuvelgolven, zwarte wolkenschaduwren die de hellingen op en afvlogen, de lucht was vol van de wilde-windmuziek. Toch vertoonde het oude mijnheertje zich weer buiten, den hoogen hoed nog iets dieper op het hoofd gedrukt. Hij ging zijn gewone middagwandeling doen, driemaal om langs al de perkjes en dan weer naar binnen. De wind verpletterde hem bijna in zijn sterke omarming; hij solde met zijn arme,

oude lijf, trok hem aan de panden van zijn jas en blies zijn grauwe haren potsierlijk omhoog tegen den rand van zijn hoed. Er was niemand in huis, die door een venster naar hem keek, en hoofdschuddend naar buiten trad om hem een arm te reiken. De boer en zijn vrouw waren naar het veld, er was geen kind, geen levend wezen op het erf.

Gelaten schoof hij voetje voor voetje de paden langs en liet de wind zijn wreeden schaterlach over hem uitbrullen, tot de derde rondgang volbracht was en hij weer naar binnen kon gaan.

Zou deze gevangenschap nu werkelijk het einde zijn?..... een levensavond, die lichten moest als de avond van een langen zomerdag, die door een korten, stillen nacht heen naar den nieuwen morgen vaart?

Is er geen verzet, geen klacht?

Hij lijkt zoo ver beneden de schoone aarde, zoo onderworpen aan de stof, waaruit hij genomen is, zoo ver van den hemel!.....
.....Nog geen jaar geleden! Toen was het heel anders met hem! Hij woonde in een aardig huis even buiten de stad. Achter het huis was een mooie groenten- en vruchtentuin, en vóór bloeiden er bloemen van het eerste Lentezingen af, als de sneeuwkllokjes boven het bleeke gras stonden te klingelen, totdat het herstvuur uitgebrand was, en de laatste, trotsche dahlia's voor de nachtvorst het hoofd gebogen hadden.

Er trippelden ook dikwijls kindervoetjes door zijn huis en langs zijn tuinpaden en soms was er een jonge moeder met een klein kindje op den arm. Dan schalde de jubel door de stille kamers en hij was jong met Bertie en Rosie en Hannie en Nannie en voelde niet het gewicht van zijn vijf en zeventig jaren.

Tot opeens de slag kwam, eigenlijk het eerste, werkelijke deel dat hij kreeg aan de oorlogsellende. Zijn veilige papieren werden waardeloos, zijn inkomsten verminderden tot op de helft.

Toen moest hij zijn aardige huis verlaten en op kamers gaan wonen. Hij koos het afgelegen dorp tusschen de heuvelen, daar zou het verlies gemakkelijker te dragen zijn, dan in zijn eigen omgeving.

O zeker, de vader van de kleine meisjes was wel gekomen om hulp aan te bieden, maar hij had gemeend die hulp te moeten afwijzen.

Nu bracht hij zijn eenzame dagen door in schaduwen en verwonderde er zich over, dat het licht, waarbij hij vroeger toch altijd geleefd had, uitgebluscht scheen.

„God was er toch!..... maar als hij dien Naam noemde, voelde hij zijn hart niet meer warm worden van blijdschap, het was winter, dood en koud!

Misschien zou het einde nu wel spoedig komen! Hij dacht er aan met huivering, want zóó kon hij toch niet heengaan! zóó niet scheiden van het leven, dat hij eens zoo schoon gezien had!.....
..... Het was avond geworden, de wind was gaan liggen. De oude man zat in zijn leunstoel, het hoofd achterover gedrukt tegen het zwarte trijp van de rugleuning. De boerin kwam binnen en stak de lamp aan. Vóór ze de gordijnen dichtschoof, bleef ze even voor het raam staan, maakte met haar hand een scherpje boven de oogen én tuurde door het ronde schadrwplekje naar buiten.

Er was spanning op het gezicht van den ouden man. Toen ze voor het venster bleef dralen, maakte hij een zenuwachtig-ongeduldige beweging.

Ze keerde zich om. „Heb ie nog iets neudig”, vroeg ze.

Hij schudde het hoofd; de vrouw verliet schouderophalend de kamer en ging de blinden sluiten.

Toen richtte hij zich wat op en keek naar de deur; zijn lippen begonnen te trillen, hij zonk weer terug in zijn stoel, de spanning was geweken; maar nu bibberden er plotseling tranen in zijn oogen, die al den ganschen dag op den loer gelegen hadden; hij had ze met geweld teruggehouden in hun schuilhoeken, nu waren ze vrij! Ze vulden de diepe, blauwe kommen onder zijn oogen, liepen over den rand door de groeven in zijn wangen tot in zijn grijze baardje, ze sprongen langs zijn beenigen neus en bleven glinsteren aan den top, er was niemand, die ze wegwischte.

Dat een oude man nog zóó kon weenen! Dan leed hij dus en leefde, maar anders, heel anders dan de schoone aarde, die ontvangt en geeft en altijd weer juichend geeft, wat ze eerst ontvangen heeft. Hij leefde, maar naar een andere wet, een liefdewet, een lijdenswet, en hij paste in deze kamer, waar alles oud en grauw was als hij zelf, van de platgezeten canapé tot de vergeelde familieportretten aan den muur toe. In een hoek van de kamer stond op een tafeltje een kooi met een oud wijfjeskanarietje er in. „Piet!... piet!... piet!” zong het beestje, toen het licht opkwam, haar heele repertoire ineens.

De huisbijbel lag op de tafel. Toen er geen tranen meer kwamen, sloeg de oude man hem open bij het titelblad.

Het was bijna volgeplakt met uitgeknipte advertenties en iederen avond bracht hij zulk een bezoek aan zijn kerkhof met al zijn lieve dooden. Hij las de namen achter elkander af, en wist, dat er geen een ontbrak. „Heden overleed mijn lieve vrouw, na een lang en geduldig lijden;”..... hij weende niet, hij was hier thuis; zijn hevig trillende vingers wezen regel voor regel langs tot aan het einde, toen gleden ze af naar een kleine advertentie daar vlak onder: „Heden nam de Heer ons jongste kindje weg”..... en, „heden verloor ik mijn oudste lieveling.....”

.....„Heden was het mijn jongen, Bertie, mijn hoop.....” en „heden het laatste, dat ik bezat..... mijn oudste dochter.....”

Heden!..... heden!.....—Alle smarten van het leven samengetrokken op „heden”. Er bestond voor hem eigenlijk geen verleden of toekomst meer; enkel het moeilijke „heden” was er, dat al het licht van vroeger had gedooft.

Morgen zou het weer zijn: „heden!..... heden!” Hij verlangde zóó om heen te gaan en toch hield hij zelf met angstige handen het droevige „heden” vast; hij kon maar niet scheiden, hij had een gevoel, alsof hij altijd om en terug zou moeten zien naar de aarde, waar hij den last des daags en de hitte gedragen had, als hij niet eerst geleerd had het juk van „heden”, waaronder hij in verbittering voortzwoegde, met blijdschap te dragen.

„Opdat gij moogt kinderen zijn uws Vaders die in de hemelen is,..... heden!”

Zoo bloedig reeël als zijn armoede en strijd nu waren, zoo zalig reeël wilde hij zich baden in de diepe heerlijkheid van dit wonderwoord. In plaats daarvan was er eenzaamheid en een onwil, waarvan hij zich te voren nooit bewust was geweest. Nu naderde de nacht en hij weerde af met bevende handen.

Het moeilijkste was, dat iedereen vond, dat hij een eigengemaakt kruis droeg; de besten oordeelden: „Prachtig! die aangeboden hulp te weigeren!..... maar ondoenlijk in een wereld, die het „sauve-qui peut” tot wachtwoord gekozen heeft!”..... zoodat de twijfel als een roover op den loer lag om hem te ontnemen het eenige, dat hem nog staande hield, de zekerheid, dat hij gehandeld had naar de liefdewet van het Koninkrijk, om welks komst toch zoo vurig werd gebeden, ook door degenen, die zich nu met een medelijdend schouderophalen van hem afgewend hadden.

Eén glimlach van Gods liefde, zooals een kind-in-pijn door één glimlach van de moeder getroost wordt! Maar er was geen glimlach, er was duisternis en eenzaamheid.

Iedere goedgemeende poging van zijn vrienden, om hem weer op zijn beide voeten te zetten, zooals men het noemde, liep uit op dieper eenzaamheid.

Hij zocht een brief uit den binnenzak van zijn jas. Toen verspreidde zich opeens een zachte resedageur door de kamer, de geur van zijn geliefkoosde bloemen. Zijn oude tuin was er vol van geweest, want het was ook de lievelingsbloem van Bertha, het kind van zijn eenige zuster, die hem den brief gezonden had, de moeder van Bertie en Rosie en Hannie en Nannie en het heel kleine Juultje. Ze wist wel, wat ze deed, toen ze hem schreef op dit mooie, geurende papier!

Bertie en Rosie en Hannie en Nannie! in witte ne blauwe en rose jurkjes! vliedertjes die om zijn perken fladderden, slimme bedelaresjes om zijn vruchten en om zijn bloemen, vroolijke vogeltjes, die kwinkelerden van den morgen tot den avond en zich op zijn knieën

nestelden als ze moegespeeld en moegezongen waren.

Ja, die kleintjes!..... en Marregje, zijn dienstmeisje, met haar onuitputtelijk geduld! Het treurige heden slipte weg, hij zat met gesloten oogen te luisteren naar de stemmen uit het verleden; over zijn gezicht begon zich glans te verspreiden van zonnige herinneringen. En toen er verleden jaar een klein Juultje binnen was komen sluipen, had hij zijn twee lievelingen Bertie en Rosie gekregen om bij hem uit te rumoeren.

„Moeder had zóó'n hoofdpijn!”

„Ja, over mijn oude hoofd werd maar in 't geheel niet gedacht”, glimlachte hij, „o Bertha, Bertha, je was een kind met de kinderen! ik zie je nog komen dien eersten keer met Juultje in het wagentje en je vier kleine meisjes-in-'t-wit als een kransje er om heen. Marregje had een heelen stapel pannekoeken gebakken met veel eieren en krenten; voor één keertje mocht dat wel, al was het oorlogstijd. Daarmee hebben we toen Juultjes eerste bezoek bij Grootvader gevierd!

En nu staat het huis weer leeg. Bertha blijft er maar op aandringen, dat ik er weer in zal trekken, dat ik hulp van haar man aan zal nemen. Dat ik het doen zal terwille van haar kleine meisjes, als ik het dan niet ter wille van mijzelf kan doen. Ik moet bedenken, wat de bescherming van Grootvader's huis voor haar geweest is en wat het nog zou kunnen zijn voor haar kinderen!”.....

De glimlach verdween, de schaduwen van het heden trokken weer over zijn gezicht.

Bertha maakte het hem moeielijk! Ze vond het prachtig! echt-Christelijk van hem, dat hij zijn ongelukspapieren in dezen schrikkelijken tijd niet had willen verkoopen; haar man, die hem gewaarschuwd had, erkende het zelf. Maar het offer was gebracht! Wat belette hem nog de toegestoken hand aan te nemen? Waarom zou hij zich zoo nutteloos kwellen en haar en de kinderen berooven van het heerlijkste, dat er was: Grootvader in zijn oude huis!.....

Ja, waarom?

Hij frommelde den brief in elkander met een trek van bitteren onwil op zijn gezicht.

Begreep Bertha dan niet, dat hij dit offer gebracht had óók omdat hij de kleine kinderen zoo liefhad? Begreep dan niemand van de anderen het?

Was het dan nooit tot het bewustzijn van al die anderen doorgedrongen, dat iemand, die zich naar Christus noemt, de wet moet willen laten gelden van Zijn Koninkrijk? In plaats daarvan trachtte ieder zichzelf te redden, desnoods ten koste van de anderen. De wet van het Koninkrijk sprak van een „schuld-zijn om voor de broeders het leven te stellen en van het „dragen van elkanders lasten”.

Bertha's man was hem met een over-gelukkig gezicht komen vertellen, dat hij nog juist bijtijds het gevaar gezien had.

Dus was een ander nu in het bezit van de ongelukspapieren, die hem geruïneerd zouden hebben als hij ze gehouden had.

„En wie is die ander?” had hij gevraagd. Een schouderophalen was het antwoord geweest.

Toen had hij zelf het antwoord gegeven; „misschien wel een vader van kleine, teere meisjes, zoals Bertie en Rosie en Hannie en Nannie en Juultje, wie zou het zeggen! In ieder geval iemand, die géén waarschuwer gehad had en nu misschien in bitteren nood verkeerde.

„Begrijp je, Bertha, waarom ik óók uit liefde voor jouw kleine kinderen geen gebruik kon maken van het aanbod van je man?”

Het was zoo eenvoudig, en toch scheen niemand het te begrijpen. Handel was handel, ieder deed zijn voordeel met wat hij wist. Hij kon ook nog bijtijds aan het gevaar ontsnappen, op zijn ouden dag kon hij geen gebrek meer lijden!.....

Zijn neef had wel goed gezien! De slag was gevallen en er was voor hem niet veel meer overgebleven om van te leven. Hij wist zeker, dat hij zijn daad niet ongedaan mocht maken door nu hulp aan te nemen van zijn waarschuwer, die er nog bijtijds uitgesprongen was.

Misschien zou God hem op een andere wijze helpen..... misschien..... hoopte hij nog. Maar God had hem alles eerlijk laten

doormaken; het moeilijke afstand-doen van zijn huis en tuin, van zooveel, dat hem het leven licht maakte.

Dat was goed, het was wezenlijk goed! Het was genade van God, dat zijn leven niet verleugend werd met mooie woorden, maar... ach, weer dat weenen! De tranen drongen hem weer uit de oogen, de blauwe holten liepen boordevol. Hij zakte terug in zijn stoel en sloot de oogen, ze drongen tusschen zijn gesloten oogleden door, ze brandden hem op de wangen.

Als maar iemand hem begreep! als er maar iemand naast hem ging! Maar allen gingen ze den anderen weg en niemand voelde zich verontrust. Terwijl hij achtervolgd werd door onrust en angst, tot in de kerk toe.

De rust van de anderen, die hem aanzagen, alsof hij een arme dwaas geweest was, deed zijn onwil jegens hen groeien. Ze joegen hem de kerk uit met hun rustige gezichten. Hij ging nu ook maar niet meer; hij voelde zich 't veiligst in zijn kamertje alleen. En hier werd hem de eenzaamheid bijna ondragelijk, want hij was op een grooten afstand gekomen van het hart des Vaders, hij was er verder van af dan de verloren Zoon! Die leefde in het vreemde land en meende zich te kunnen verzadigen met de heerlijkheden, die daar waarde hadden!

Maar in het Vaderhuis te leven en den Vader niet te zien, dat was angstiger en vreeselijker dan de ontzetting van den verloren Zoon, toen hij bemerkte, dat het vreemde land al zijn goed verslonden had en hem in zijn armoede alleen liet staan. De verloren zoon kon terugkeeren, maar hij zat in verbijstering op zijn gemis te staren en begreep niet, hoe hij zoo eenzaam geworden was.

De oude man zat voor zijn laatste les als een kind op de schoolbanken. Als hij zijn les kende, dan mocht hij naar huis; en het was niet anders dan het antwoord van God op zijn eigen gebed: vóórdat hij uit het leven scheidde, een volle, breede lichtstroom over zijn leven te zien glanzen, om den hemel op aarde te hebben, heel het aardse leven verheerlijkt te zien in de glorie der eeuwigheid.

Maar de dagen waren snel aan 't korten, de

lamp brandde nog maar flauwtjes, de nacht naderde, dat voelde hij duidelijk en er was geen schemering van morgenrood.

De tranen droogden op in hun blauwe kommen, en nog zat hij met gesloten oogen in verstijving van benauwdheid.

.....Plotseling trok er een schaduw langs zijn oogleden. Hij keek verschrikt op, de lamp was uitgebrand, een enkel vonkje gloorde nog op de zwarte pit.

Haastig streek hij een lucifer af en keek op zijn horloge. Halt twaalf!.....

Het was niet heelemaal donker in de kamer; de maan schoot breede zilverpijlen door het latwerk van de blinden.

In een van die lichtlijnen vlak bij zijn stoel glimpte het wit van den ineengefrommelden brief. Hij bukte zich met moeite en raapte hem op. Toen streek hij het couvert zorgvuldig glad, hij wilde hem wegbergen in zijn latafel bij het andere. Want zóó mocht het toch niet, zóó niet!

Maar eerst wat licht maken! Met zijn handen tastend langs den tafeland strompelde hij naar het venster, schoof het op en stootte de blinden weg. Toen liet hij het voorzichtig weer zakken, en zag zich opeens midden in het blanke maanlicht, om van te schrikken! De heele kamer was er vol van. Het rilde over zijn hoofd en over zijn handen, over zijn gebogen rug, het glinsterde op de koperen sloten van de latafel, waarin hij den brief wilde verbergen en toen hij de lade opentrok viel het naar binnen en overlichtte een langwerpige, ijzeren kistje.....

Hij voelde het licht, het deed hem sidderen, als iemand, die zijn leven maakt en geopend voelt voor de oogen, die alles zien.

Het kanarietje draaide zijn kopje uit de veeren. „Piet..... piet..... piet!” begon het te fluiten, „de morgen komt!”

„Het moet toch ééns morgen worden”, zuchtte hij, en strekte de beverige vingers uit naar het kistje, waarin de noodlottige papieren geborgen waren, hij wilde nog eens, voor 't laatst..... „Kind”,..... nu schrikte hij hevig en trok zijn hand weer terug.

„Kind,..... gij zijt altijd bij mij en al het mijne is het uwe.....”

„Al het mijne is het uwe?”

Hij luisterde ontroerd. Wat was dat? Wie sprak daar?

„Gij zijt altijd bij mij, en al het mijne is het uwe?”..... Tegen niemand, niemand had de Vader ooit zoo iets teers gezegd als tegen den oudsten zoon!

Was hij dat dan? En zeide de vader dat nu tegen hem in zijn eenzaamheid?

„Altijd bij mij en al het mijne het uwe,..... kind!” Hij durfde het nauwelijks na zeggen, het was te veel! het was om te bezwijken!

Hij stootte de lade dicht en lachte en weende, zooals een kind lacht, dat in donker heeft staan schreien en nu opeens de stem van de moeder hoort.

Zijn oude beenen trilden, hij moest gaan zitten om beter te kunnen luisteren.

„Ben ik altijd bij U en is al het Uwe het mijne?” Hij werd niet moede van het luisteren en antwoord geven, altijd ditzelfde, vragende antwoord. Want nu kende hij opeens zijn les, de Vader zelf had hem geholpen met leeren. De oudste zoon had zich hoog verheven geacht boven den dwalenden broeder en hem de vreugdige ontvangst bij zijn eindelijkken terugkeer in het vaderhuis benijd!

Hij had als een spijtige loondienaar geleefd in het huis des Vaders, in plaats van als een kind, dat met vreugde den wil des Vaders doet.

Het was om te weenen van berouw en om neer te knielen in ootmoedige blijdschap; zijn hart lachte, zooals het nog nooit gelachen had en zijn lachen was het blijde antwoord geven: „al het Uwe is het mijne, omdat ik altijd bij U ben.”

Het was te veel, het was onverdiend! het was „het kostelijke kleed en de gouden ring” van den verloren zoon, het was, in den hemel gezet worden!

Toen de eerste morgenzonnestraal in de kamer viel, zat hij er nog. „Geloofd zij Jezus Christus tot in alle eeuwigheid, Amen!” fluisterde hij. De nieuwe, rijke dag was begonnen!

Na het ontbijt heesch hij zich in zijn overjas, zette den hoogen hoed op en nam zijn stokje in de hand. Het was tijd voor de dage-

lijksche wandeling, driemaal al de perkjes rond. Maar nu was er toch iets veranderd! Hij moest telkens stilstaan, niet van groote vermoeyenis alleen; hij moest opzien en rondzien en den geur van de seradella opsnuiven; óók even het hekje uit om naar zijn bloeiende spurrie te kijken.

Hij zag de paarse akkers openliggen voor het kostelijke zaad; ze rezen en daalden en trokken henen naar de blauwe, beboschte heuvelen heel in de verte.

Was de wereld zóó groot en zóó schoon, en was hij zoo rijk? „Is al het Uwe het mijne, omdat ik altijd bij U ben?” zong het in hem met bevende dankbaarheid. De stem van de juichende natuur verstilde bij dit wondere gezang in het hart van een koningskind, dat het hart des Vaders weergevonden heeft.

Litteratuur en Leven.

„De Kinderen van Batenburg”,
door H. M. Maclaine Pont.

Er zijn, in hoofdzaak, tweeërlei wijzen om een historischen roman te schrijven. Er is een weergeven van een karakter, of een weergeven van feiten, als hoofdedachte.

In de eerste soort roman is de hoofdpersoon middelpunt; men teekent zijn karakter, men geeft weer hoe de historische gebeurtenissen op zoo'n karakter inwerken, en ook, hoe zulk een karakter aan de andere kant, in zijn verschillende eigenschappen van goed en kwaad, de historie helpt vormen en tot stand brengt — al is het nog op zulk een geringe wijze. In deze soort roman is de karakterteekening hoofdzaak.

De andere historische roman is de teekening van historische feiten, waarbij, als het ware, de personen gebruikt worden als hulpmiddelen om die gebeurtenissen weer te geven. Er zijn monniken om het kloosterleven

voor te stellen, soldaten voor de teekening van het leger dier dagen; edelen, edelvrouwen, burgers, in bonte mengeling, om het dagelijks leven af te schilderen. Daar tusschen bewegen zich de hoofdpersonen, wier levensloop nauwkeurig en historisch juist wordt neergeschreven. Scherp, en naar waarheid, worden hun uiterlijk, hun huizen, hun kleding, hun bloedverwanten weergegeven. Maar een karakterteekening geeft zulk een roman doorgaans niet; geen groei althans van een karakter. Natuurlijk zijn de personen in zulk een roman wel verschillend; er zijn boozen en goeden, zachtaardigen en ruwen, maar de fijne, soms zoo tegenstrijdige eigenschappen, van een karakter worden niet behandeld.

De roman van Mej. Maclaine Pont „De Kinderen van Batenburg” behoort hoofdzakelijk tot het tweede genre. Trouwens, een veelomvattend boek, als dit is, zou bezwaarlijk anders behandeld kunnen worden, want er zijn verscheidene hoofdpersonen, en van een ieder, een haarfijne karakterteekening te geven, zou niet mogelijk zijn.

Het boek is boeiend geschreven. De verschillende tooneelen: het weelderige leven der edelen in Brussel, het overreiken van het smeekschrift der edelen aan Margaretha van Parma, de plundering der geuzen van de kathedraal van Antwerpen, enz., enz., ze zijn vol leven en gloed geteekend. Het is een heerlijke oprissing van iemands geheugen van de historiekennis uit het begin van Nederland's strijd tegen Spanje! „De Kinderen van Batenburg” zijn de vier gebroeders van Bronkhorst-Batenburg, die de partij van de geuzen kozen, en alle vier een gewelddadigen dood stierven in den strijd. Maar niet alleen deze Batenburgers, maar ook twee kinderen uit de burgerij van het stadje Batenburg vormen de hoofdpersonen van dit boek; eigenlijk worden wij door hen meer bezig gehouden dan door de Heeren van de heerlijkheid! Wessel Huygensz. van Batenburg en zijn vriend Hans (die later blijkt een jong meisje te zijn, die in jongenskleeren vermomd, ronddoelt door Nederland), hebben een zwerfend leven. Zij zijn te Brussel, te Antwerpen, te Amsterdam, te

Batenburg, in Friesland, in Enkhuizen, in Alkmaar, en, met hen, leven wij de verschillende gebeurtenissen in die plaatsen mee.

Maar hoe avontuurlijk het leven dier hoofdpersonen is, toch boeien ons die hoofdpersonen minder dan het milieu! Zij worden meer als bijzaak gevoeld, en hun milieu hoofdzaak. Men vraagt zich veel meer af, hoe toch Alkmaar gered is geworden van de Spaansche belegering, dan of Wessel en Hans (Hanna) behouden blijven in dien strijd. Veel meer ook, dan voor Wessel en Hanna, wordt de belangstelling gewekt voor den Harlinger, Ige Sjoerds. In deze figuur is meer karakterteekening dan in een der andere personen, en daarom voelt men meer voor hem. Deze opgewekte, nooit kwaaddenkende, waard uit „het Koggeschip” wordt een bloeddorstig, wraakgierige strijder onder de geuzen, omdat de Spaansche bevelhebber zijn vrouw gevangen nam, en honger deed lijden in den kerker. Toen Ige Sjoerds haar eindelijk thuis mocht halen, was zij stervende van uitputting, en leefde zij nog slechts enkele uren. Op deze Ige Sjoerds hebben de toenmalige gebeurtenissen ingewerkt, en door zijn deelname aan den geuzenstrijd heeft hij, wederkeerig, aan den voortgang der historie medegewerkt. Deze Ige Sjoerds heeft een persoonlijk karakter.

Men behoeft zich niet af te vragen aan welke zijde de sympathieën der schrijfster zijn. Heel haar wezen strijdt met de geuzen mee. Goed laat zij uitkomen, dat hun strijd niet alleen was voor het Protestantisme, maar ook om de geschonden privilegiën. Een volk, dat men zijn voorrechten en bezittingen af wil nemen, wordt een verbitterd volk, en vooral een volk zoo fel gehecht aan zijn vrijheid en aan zijn verkregen goederen, als het Nederlandsche. Onder Karel V werden de ketters reeds vervolgd en gedood, maar hij — de Nederlander — schond geen privilegiën, en het volk stond niet op. Philips II, met zijn geheele miskenning van de Nederlandsche rechten,, zou den opstand doen ontstaan.

Voelt de schrijfster alle drijfveeren der Protestanten mee, begrijpt zij ze, verklaart zij ze — de gedachtengang der Katholieken is haar vreemd. De schildering van Sophie van Baten-

burg, de Katholieke echtgenoot van Willem van Batenburg, is daardoor minder juist. Zoo, zonder eenige kwelling van het geweten, zonder schaamte, zal geen enkele oprechte Katholieke haar liefde bekennen aan een ander, dan haar echtgenoot, zooals Sophie van Batenburg deed aan haar zwager! Voor de Katholieken is het huwelijk een sacrament, en de schending van een sacrament beteekent de grootste zonde, welk kwaad alleen door terugkeer en door berouw en boete te herstellen is, maar niet door in de zonde te blijven, en op Maria te rekenen als tusschenpersoon, die alles goed zal maken. Dit laatste gelooft geen enkele, rechtgeaarde Roomsche. Het breken met de zonde is bij hen even goed een eisch als bij ons. Als oprechte Katholieke zal Sophie van Batenburg dit zeer zeker hebben geweten, en al gaf zij toe aan haar hartstocht, haar geweten moet haar beschuldigd hebben. Hoe aangrijpend had die strijd tusschen zonde en geweten hier geteekend kunnen zijn!

Met „Het Huis aan de Haven”, en „Overwinning” twee vorige boeken van Mejuffrouw Maclaine Pont over den strijd tegen Spanje, geeft „De Kinderen van Batenburg” lezenswaardige lectuur. Ongetwijfeld zal menigeen er door geboeid worden, en voor bibliotheken is het een aanwinst om uit te leenen aan aankomende jongens en meisjes.

L. E.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

„Regeeren en wetten maken” dat schijnt wel geen moeilijk werk in onze dagen. Als men zoo eens rondkijkt in de wereld en ziet hoe de menschheid in allerlei regeerings- lichamen en verantwoordelijke besturen menschen kiest, die er nooit eenige opleiding voor hebben gehad, dan zou men zeggen, dat de

bekwaamheid daartoe ieder, die 't noodig heeft, komt aanwaaien.

En toch! — hoe merkt men steeds dat een van de eerste vereischten tot regeeren en wetten maken is de breede, verre blik, die het kleine omvat, en toch het algemeene niet uit het oog verliest, het rekening houden met de belangen van ieder in het bijzonder, en nooit door het een te willen helpen, het andere afbreuk te doen. Aan dit alles heb ik gedacht toen ik las van de motie van Mej. Suze Groeneweg, die zij op 26 Febr.

De Amsterdammer.
Rubriek voor
vrouwen van
A. B. Sch.-H.
26 April.

ingediend heeft in de Kamer over „Moederschapszorg”, en die zij als onderwerp van eene bespreking heeft genomen in de Jaarvergadering van de Vereeniging „Onderlinge Vrouwenbescherming” op 15 April 1919 te 's-Gravenhage.

De motie luidt als volgt: „De Kamer van oordeel, dat het in het belang van de gemeenschap is, de levenskracht van het opkomend geslacht te bevorderen; dat de bescherming van het kind begint bij de zorg voor de moeder; noodigt den Minister uit zoo spoedig mogelijk maatregelen te willen treffen om te komen tot een premie-uitkeering bij zwangerschap of bevalling aan alle vrouwen, die dit noodig hebben, om naar behooren haar moederlijke functie te vervullen.”

Nietwaar? deze motie klinkt als een klok. Enthousiast zegt de schrijfster in de „Amsterdammer”, dat, als deze daad van kinderbescherming nog door vele gevolgd wordt ten bate van Nederland en de geheele maatschappij, de geheele natie den dag zal zegenen, waarop de Vrouw in de Volksvertegenwoordiging haar intrede deed.

Is deze motie echter wel zoo buitengewoon? „Nu ja... voor de zedelijkheidsapostelen, die zullen wel dadelijk uitroepen „een premie op de onzedelijkheid” — roept A. B. Sch. B.—H. verontwaardigd uit — „maar neem aan dat een ongehuwde moeder schuldig is, behoort bij elke schuldige vrouw dan niet een schuldige man, die, toen hij de zonde beging, een tweede zonde op zich laadde, door de vrouw alleen voor het onderhoud van het kind te laten zorgen?”

Ik heb echter bij deze motie niet dadelijk gedacht aan de buitenechtelijke kinderen, ik heb eerder gevoeld hoe men bezig is in onzen tijd op alle mogelijke manieren te schudden aan en te ondernemen het mooie, hechte gebouw van het gezinsleven. „Het geld”, zeide Mej. Groeneweg op die vergadering, „zal moeten uitgekeerd worden aan de vrouw, die het noodig heeft, en niet aan den man in den vorm van loon.

Dus de Staat zal dan niet meer rekening moeten houden met den vader van het gezin, die zijn vrouw en kinderen onderhoudt, maar met het individu, dat een kind heeft gekregen, zal aan den eenen kant eischen dat naar oude, eerbiedwaardige, christelijke zeden de mensch in gezinsvorm leeft, en zal aan den anderen kant beloonen, degene, die deze inzetten ontduikt.

Let nu op, hoe Mejuffrouw Groeneweg in haar streven, om het kind een betere intree in de wereld te geven, vergeet, hoe nameloos veel kwaad men dat zelfde kind berokkent, als men het gezinsleven op losse schroeven gaat zetten.

Het is hier niet de plaats, om dieper op deze kwestie in te gaan, maar moederschapszorg, een punt dat op het program van haast alle politieke vrouwenorganisaties staat, mag zeer zeker ook wel door christelijke vrouwen besproken en overdacht worden.

Waarom — vraag ik mij af — maakt men niet meer propaganda voor de moederschapszorg, die reeds bestaat in vele gemeenten, een mooi werk van vrouwen vóór vrouwen, en die, wanneer gesubsidieerd door de Gemeente, bijna alle vrouwen met minimum inkomen kan omvatten.

Wat mij ook zoo ergeren kan in onze dagen is het systematisch ontevreden maken van de menschen. Eerst was het de arbeider, toen de dienstbode, nu krijgt de huismoeder een beurt. „Waarom” — vragen duizenden vrouwen in *The Ladies' Home Journal* in „The Ladies' Home Journal” — „mag ik als vrouw niet het werk doen, dat ik prettig vind, en waar ik voor geschikt ben. Waarom moet ik mijn leven doorbrengen met koken, strijken,

naaien en kamers aan kant brengen, omdat ik getrouwd ben? Waarom?"

Onze tijd brengt het antwoord op deze vraag. De achturige arbeidsdag zal ook de vrouw in staat stellen buitenshuis het werk te doen, dat met haar aanleg overeen komt. Haar huis zal verzorgd worden door hulp, die ook niet langer dan 8 uur werkt en ook niet in huis woont. De kinderen gaan op scholen, waar zij overblijven; en 's avonds komt de geheele familie thuis naar een schoon, zindelijk huis, en eet gezamenlijk van een centrale keuken. De zestien uren, die de moeder per dag in huis overblijven kan zij gebruiken om te slapen, en om zich aan man en kinderen te wijden. Niemand zal in deze beschaafde wereld van de vrouwen blijven eischen de groote inspanning en moeite om het huiswerk te blijven doen."

Welk een heerlijk vooruitzicht, het nieuwe tehuis, dat de menschheid met zijn nieuwere denkbeelden zich inrichten gaat!!!.....

Wat weten die wereldhervormers toch weinig van echte moeders af. Alsof huiswerk en zorgen voor degenen, die je lief zijn, je ooit te zwaar vallen; alsof de goeden onder haar zich een acht-urigen arbeidsdag zullen laten opdringen; alsof een moeder niet altijd zorgt, ik zou haast zeggen, ook als ze slaapt.

Wat een vrouw echter wel verlangt, en waar een moeder dikwijls in te kort is geschoten, is de waardeering en liefde van haar huisgenooten. Daar heeft zoo'n goed stuk over gestaan in de Jongelingsbode van 24 April.

De Jongelingsbode. „Over 't algemeen" — Orgaan van het Ned. Jongel. Verb. 24 April. schrijft men daarin — „zijn we nogal ingenomen met den reeds verkregen of weldra komenden acht-urigen arbeidsdag.

„Wat komt daarvan terecht — voor onze moeders, onze zusters, onze dienstboden? Misschien is het waar, dat die naar een dusdanige beperking van hun dienstdag niet verlangen, misschien ook, dat het niet mogelijk is, al het vele groote en kleine werk in een huishouden telkens weer opduikend, in zoo korte spanne tijds af te handelen. Maar wat zeker kan, en dus ook moet, d. i. dat alle

onnodige arbeid voorkomen worde, en dat het geleverde werk goed worde gewaardeerd.

„Er zijn maar al te veel mannen en zoons — overigens uitmuntende kerels — die dadelijk uit hun humeur zijn wanneer het boord niet precies naar genoegen gestreken is, of hier of daar een knoopje ontbreekt, die ten opzichte hunner maaltijden en het in orde zijn der vertrekken eischen plegen te stellen, die alleen maar bewijzen, dat ze er heelemaal geen notie van hebben, welk een ingespannen en vermoeiend bezig zijn een middelmatige huishouding eischt.

„En wanneer ze zelf nog maar medewerkten, om de hoeveelheid werk te beperken! Maar ze hebben de lieflijke gewoonte alles achter zich te laten slingeren, niets op te nemen, door nalatigheid van voeten vegen b.v. dadelijk weer te verontreinigen wat nauwelijks was schoongemaakt. Moet dat nu waarlijk zoo?

„Is het voorts noodig, dat het uitgaan van moeder of de zusters telkens moet worden uitgesteld, omdat wij een vergadering hebben, waar we onmogelijk van weg kunnen blijven? Zijn wij, jonge mannen, in deze opzichten, wel half zelfverloochenend genoeg?

„En dan de belooning, welke we plegen te geven voor al den arbeid, welke onze vrouwelijke huisgenooten dagelijks ten onze behoefte verrichten, hoe staat het daar mee?

„'t Zij we ons loon geheel of gedeeltelijk afdragen, 't zij we kostgeld geven — altijd toch minder dan we bij ieder ander zouden moeten betalen — 't zij we aan het verdienen nog niet eens toe zijn, nog minder dus aan het betalen — hier kunnen we ons verzekerd van houden, dat het ten slotte toch niet de stoffelijke vergelding in de allereerste plaats is, waarnaar het vrouwenhart hunkert. Als we maar betaalden met volle hartelijkheid, met echte waardeering, met een-hand-uit-te-steken zoodra er zwaar werk te verrichten valt, voor de zwakkere vrouw te machtig, voor onze jonge kracht juist berekend, wanneer we maar eens begonnen den vrouwelijken arbeid voor minstens even-volwaardig als de onze te beschouwen."

Ik weet niet welke jonge man dit geschre-

ven heeft, maar ik weet wel, dat hij een zeer waar woord gezegd heeft. Vooral in de meer eenvoudige kringen der maatschappij, juist waar ze den meesten arbeid verricht, wordt de vrouw nog veel te weinig gewaardeerd. Hoeveel mannen zijn er, die nooit eens op de kinderen willen passen, en zelden of ooit een dankbaar waardeerdend woordje spreken.

Ik Denk er zelfs met eenigen weemoed aan, dat, als de mannen, dit eerder hadden ingezien, het feminisme zeker nooit zoo'n vaart had genomen. Die jonge man heeft zoo volkomen gelijk, 't is ten slotte toch niet de stoffelijke vergelding in de allereerste plaats, waarnaar het vrouwenhart hunkert..... hadden de mannen maar betaald met volle hartelijkheid en echte waardeering.

In de Vrouw in de XXste eeuw is een man aan 't woord. Hij schrijft over de vrouw op

De Vrouw in de XXe eeuw. doorlees, dan rangschik ik 5 Mei 1919. hem onder het type van „de vriend, die mij mijn feilen toont” — want hij zegt ons vrouwen veel waars, en 't zijn lang niet alleen de kantoormeisjes, die het zich behoeven aan te trekken. „Ik heb mij vaak afgevraagd” zoo zegt hij, „of het vele ongemotiveerde lachen van vrouwen een te-kort is aan levensernst, dan wel een te veel aan levensvreugde; maar een feit is het, dat het werk er onder lijdt. Ik spreek in dit opzicht uit ondervinding. Gedurende eenige jaren sloeg ik meisjes op kantoor van zeer nabij gade, ook maakte ik het mee, dat op een bureau voor het eerst vrouwelijke werkkrachten voor type- en agenda-werk werden aangenomen. En geconstateerd moest worden, dat het geleverde werk in het algemeen van minder waarde was. Thans nog krijg ik herhaaldelijk getypte brieven van Departementen, waarin, niettegenstaande zij geparafeerd zijn voor „gecollationneerd” tikfouten zitten.

„En het is niet alleen de accuratesse, die te wenschen overlaat, maar de geheele manier, waarop de betrekking wordt opgevat.

„Is het kantoor voor den man iets van ijzeren noodzakelijkheid, voor vele meisjes is het een soort ontspanning, een afleiding, zooals in den schooltijd het „samen pret maken”

wel opwoog tegen al het minder plezierige.

„Er moest ook door de chefs geen verschil worden gemaakt, in behandeling evenmin als in betaling. Maar nog altijd laat de mannelijke chef zich intimideeren door zijn vrouwelijke ondergeschikte. En zij — ook hierin door en door vrouw — maakt daarvan in ruime mate gebruik, om niet te zeggen: misbruik. Zij weet, hoe een man te ontwapenen. En de „man” kan 't niet over zijn hart verkrijgen de vrouwelijke employé een uitbrander te geven, dien hij, onder gelijke omstandigheden, den mannelijke niet sparen zou. Ik heb meisjes, in scherts, maar ook vaak in ernst tegen haar chefs dingen hooren zeggen van een brutaliteit, waaraan een man zich nooit ongestraft zou schuldig maken. Wat vertellen meisjes mij niet vaak van de „grootste pret”, die zij op kantoor maken. Verbeeldt men zich dan, dat het werk hieronder niet lijdt? En beseft men dan niet, dat men niet naar kantoor gaat om „pret te maken”; dat men dáárvoor niet betaald wordt, doch om deugdelijken arbeid te verrichten.

„Er leeft in de meeste vrouwen een zucht om haar vrouw zijn te exploiteeren, in dien zin, dat zij er wel voor zorgen, dat de mannelijke chef niet allereerst in haar ziet, de ambtenaar maar: „de vrouw”.

Ik weet maar één verontschuldiging” — eindigt de heer J. H. François — „en die ligt in het feit, dat de vrouw thans in een overgangsstadium verkeert.

„Het is niet onmogelijk, dat een volgende generatie in dit opzicht gunstiger zal kunnen worden beoordeeld.”

De heer François heeft gelijk, waar wij vrouwen zooveel gepraat hebben over onze rechten, is het zeer zeker wel van pas, dat wij ons bezighouden met onze plichten, maar ik geef hem lang niet toe, dat vrouwenarbeid over 't algemeen minder waard is dan mannenarbeid. Laat Marie Heinen het ons maar eens vertellen, wat er in de laatste jaren door vrouwen is gepresteerd op 't punt van journalistiek, hoe in Duitschland, Amerika, Frankrijk *De Vrouw en haar* Engeland, vrouwen allerlei *Huis. Redactie Elis.* dagbladen tot ongekenden *M. Rogge. Mei 1919.* bloei hebben weten op te

werken. Een vrouw zal misschien meer fouten maken in type-werk, en niet zoo precies zijn met corrigeeren, maar in frischheid van gedachte en losheid van stijl, doet zij waarlijk niet onder voor haar manlijken collega. Mary Booth, de redactrice van Haper's Bazar te New-York ontving jaarlijks een honorarium van twintig duizend gulden, wel een teeken, dat haar werk gewaardeerd werd. The Virginia Gazette, het Stuttgarter Morgenblatt, la Fronde, Daily-Bulletin, zijn allen couranten, waarvan vrouwen of hoofdredactrice zijn of waren, of een grooten invloed op uitoefenden.

The Girl's and Woman's Magazine. De aardige, sympathieke redactrice van *The Woman's Magazine*. May 1919. Magazine spreekt over de groote moeilijkheden, waarin zich op het oogenblik de Engelsche moeders bevinden, die hare dochters van het vaste land of uit de munitiefabrieken in eigen land, terug krijgen. De meisjes hebben hooge loonen verdiend, ze zijn gewend geraakt aan groote vrijheid, zij hebben allerhande nieuwerwetsche begrippen, waar moeder thuis van ijst, ze willen ook op het ouderlijk huis hun cachet drukken, en zijn haast niet meer genegen om zich aan de huiselijke kring aan te passen. Moeder vindt de vriendinnen, die zij gedurende haar arbeidsperiode gemaakt heeft, ruw en niet welopgevoed, zij houdt niet van hare luide manier van lachen, en van haar overdreven uitdrukkingen. Als men van weerskanten nu niet voorzichtig is, dan wordt de verhouding onverdragelijk. Flora Klickman raadt de meisjes, die niet thuis noodig zijn, aan: „Breidt je vleugelen uit, en vlieg uit, zoek een werkkring liever buitenshuis, dan in huis de ontevreden, onbegrepen dochter te spelen. Bespreek de dingen oprecht met je moeder en zoek samen naar een goede betrekking, later zal je je thuis meer dan ooit waardeeren, hoe meer we alle moeilijkheden en zorgen op eigen schouders moeten laden, des te meer zullen we de liefde en zorg van onze lieve ouders, die ons pad zooveel mogelijk effenden, op prijs stellen. Wat zou er over „onze volwassen meisjes" thuis — in ons land, ook veel te zeggen zijn., vooral in de hoogere stan-

den. Bij ons zijn de meisjes niet thuis gekomen van achter het front, of uit de munitiefabrieken, maar toch ook bij ons is waar te nemen bij vele jonge meisjes die onrustige geest, dat wegloopen met nieuwe denkbeelden, dat zich gebonden gevoelen, dat onvoldane. Ik geloof, dat, als vele moeders den durf hadden, om te zeggen: „Kind, vlieg uit, breidt je vleugelen uit, dat er vele moeilijke verhoudingen zouden verdwijnen. Maar het moet van de moeders uitgaan dit vrijmakende woord, en alleen dan, als de meisjes niet thuis noodig zijn. Men moest zich niet langer storen aan wat mén doet, en aan wat mén vindt. Mén is altijd gebleken een lafaard te zijn, als je hem maar aandurft.

Die verschrikkelijke „men" is ook de groote sta in den weg voor de vereenvoudiging des levens, dat ons op allerlei wijze met ernst en met klem gepredikt wordt, vooral voor dezen tijd.

„In en om de Woning". Homo (een man) schrijft er over in „In en om de woning". Hij zegt: „Wij zullen overigens in heel ons huiselijk en maatschappelijk doen tot radicalen omkeer moeten komen, nu een nieuwe tijd met zijn reeds voelbare evolutie op finantieel gebied de economische verhoudingen zoo aanmerkelijk wijzigt. Dit zal het sterkst worden gevoeld juist in die kringen, die beklemd raken tusschen den onafhankelijken rijkdom en de door loonsverhoging snel gerezen werkmans- en klein-ambtenarenklasse. Het uiterlijke leven van hen — de menschen, die zich door opvoeding, beschaving en intellect de gelijken achtten van de hooger en in rang en stand, — het leven van die menschen was en is nog al te veel een karikatuur van het leven der hoogere standen, dat geheel beheerscht wordt door een factor, die zij misten: het geld, onbekrompen middelen. Voor alle imitatie-weelde of meedoen boven de macht — meestal minder om het reele genot dan om het fictieve genoegen van dat meedoen, schijnbaar, in kleeding, in uitspanning, in weelde-artikelen en gewoonten — werden zware offers gebracht. Meermalen ten koste van wezenlijk noodzakelijke behoeften, en zeker altijd ten koste van de

rust, de behagelijkheid, die den grondslag moeten vormen van de wezenlijke, huiselijke gezelligheid.

Over de vereenvoudiging des levens schrijft ook een dominé's vrouw in het blad „Onze Jonge Meisjes”. Zij vindt bepaald dat christe-

„Onze Jonge Meisjes.
Mei 1919.

nen derde klasse moeten reizen en heel eenvoudig moeten leven, zoolang In- en Uitw. Zendingsver. zulke groote tekorten heb-

ben. Ik geloof niet, dat het goed is elkander wetten voor te schrijven, maar wel dat elk christen moest bidden om dien heerlijken durf, dien durf om zich zelf te zijn om te leven zooals hij zelf het 't beste kan verantwoorden tegenover zijn God, zonder zich te laten ketenen aan de zegekar van deftigheid en fatsoen en slaafsche navolging.

A. v. H.—S.

Handwerken.

Het patroon is gegeven in oorspronkelijke grootte. Met blauw calqueerpapier wordt het op wit linnen overgebracht.

't Kan zijn nut hebben nog eens erop te wijzen, dat eerst de spijltjes, daarna de omrandingen gefestonneerd dienen te worden.

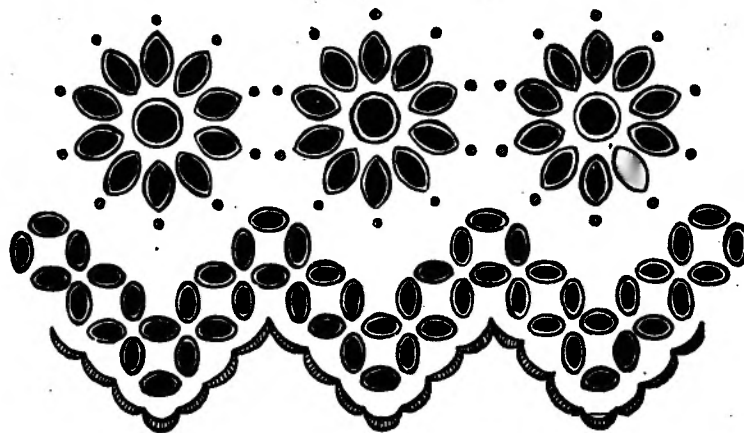
Meermalen leverde na het uitknippen, het loslaten der spijltjes groote teleurstelling aan de werkster.

De vormen worden allen met een rijsteeek tweemaal omgeren. Bij de tweede omgang werkt men de spijltjes. (Het lusje in 't midden van elk spijltje kan naar verkiezing worden weggelaten). Daarna wordt een draad grof borduurkatoen los langs den te werken vorm gelegd ter opvulling. 't Feston is dan iets hooger en 't versterkt het werk. Door het festonneren wordt de onderdraad vast gehouden.

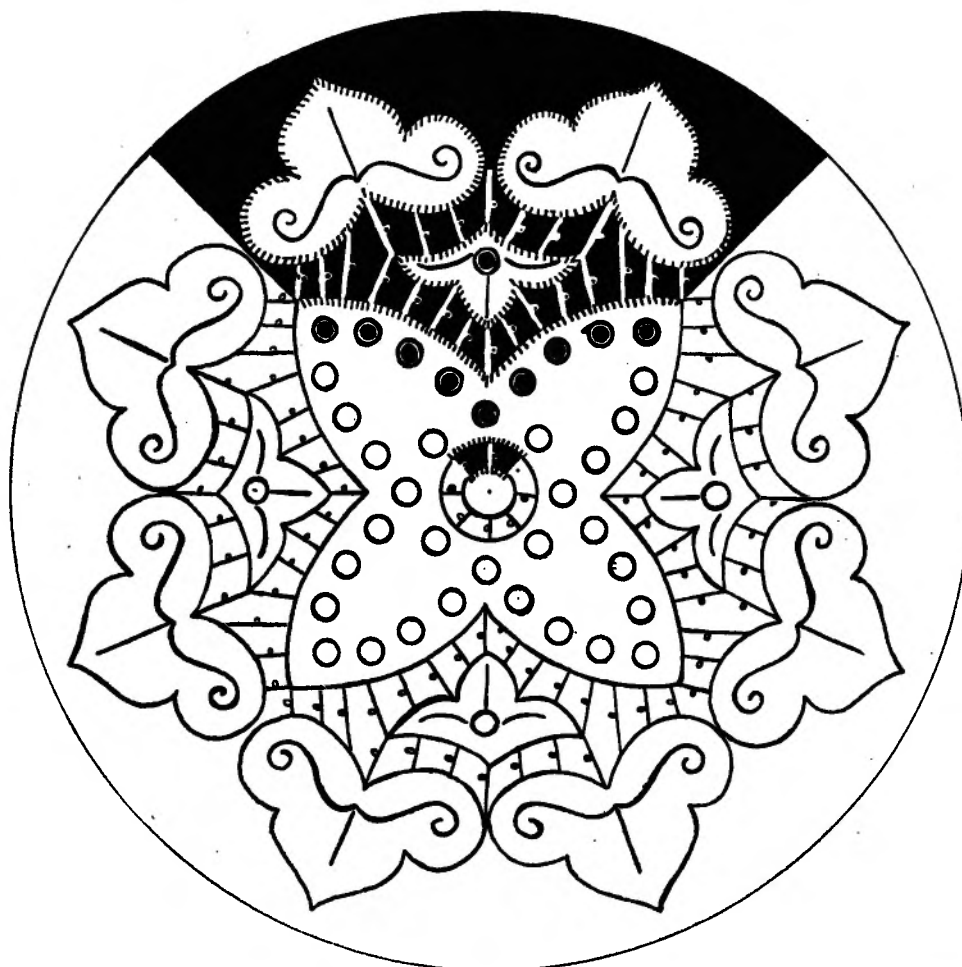
De ronde gaatjes worden gecordonneerd, als bij Eng. borduursel, terwijl de bladnerven in steelsteek gewerkt worden.

Na de bewerking wordt langs alle gefestonneerde lijnen de stof weggeknipt.

Marg. Verwey.

I. Rand voor Engelsch borduurwerk.

II. Rond kleedje in Richelieu borduurwerk.

Huishouding en keuken.

„Wil je eens even komen kijken”, vroeg mij eenige jaren geleden Mevrouw H., toen ik bij

haar logeerde. „Er is een koopman binnen, die mij een karpet aanbiedt, gemaakt van kameelhaar. Ik heb juist een noodig. Kameelhaar is ijzersterk, zegt hij, en 'k kan dit karpet krijgen voor f 30. Vindt je 't niet spotgoedkoop?”

„Verdacht goedkoop!”

Maar de koopman deed ons een lang verhaal, waaruit wij konden opmaken, dat 't ook slechts door een wonderlijken samenloop van omstandigheden mogelijk was, voor zoo'n

lagen prijs een karpel van kameelhaar te leveren.

Mijn gastvrouw had grooten lust het te koopen.

„Mag 'k er eens een haartje uittrekken”, vroeg 'k. „Ik wou graag eens probeeren hoe 't brandt!”

Jawel, dat mocht ik. Doch terwijl 'k de lucifers haalde, begon de koopman reeds een en ander in te pakken. Hij begreep zeker wel dat hij zijn waar niet kwijt zou raken. Het bleek dan ook, dat 't karpel nóch van kameelhaar, nóch van eenig ander dierlijk haar gemaakt was. Het waren plantaardige vezels, die heel spoedig plat en leelijk worden.

Een dergelijke vervalsching is vrij gemakkelijk te ontdekken.

Goede karpellen en *goede* tapijstuf voor vaste kleeden worden gemaakt van wol of van koehaar. Ook dikwijls van wol en koehaar.

Wol neemt beter verstoffen op dan koehaar, vandaar dat de kleuren van wollen tapijten meestal mooier zijn.

Wil men nu onderzoeken of een vezel werkelijk bestaat uit wol of koehaar, dan moet men er een uittrekken en er een vlammetje bijhouden. Alles wat van dierlijke afkomst is op dit gebied brandt met een knopje en verspreidt daarbij die eigenaardige haar-brandlucht, die wij ruiken als we ons eigen haar verbranden. Een vezel van plantaardige afkomst brandt vlug op, vormt geen knopje en geeft ook geen haar-brandlucht.

Nu wordt er bij het vervaardigen van tapijstuf ook wel touw, jute en katoen gebruikt, maar de vezel die de kleur geeft aan ons karpel, moeten we onderzoeken; daar komt het op aan. Het andere dient voor ondergrond of vulketting.

Natuurlijk is niet elke plantaardige vezel ongeschikt voor 't maken van een vloerbedekking. Cocos b.v. is zeer sterk. Doch cocos zal men waarlijk niet voor een spotprijse aanbieden.

In de laatste jaren hebben we (ook al dank zij de oorlog!) dikwijls papieren loopers in de uitstakasten kunnen zien prijken. Ook worden matten, karpellen enz. vervaardigd

van opgerold papier. Zij zijn te krijgen in aardige patronen en mooie kleuren.

Het onderzoek is ook hier niet moeilijk. Door branden ziet ge wel, dat 't geen dierlijke vezel is, en meestal kunt ge, door den draad uit elkaar te halen, wel ontdekken, dat ge met papier te doen hebt.

Nu wil 'k hier niet mede zeggen, dat alle papieren matten beslist zijn af te keuren. Ze kunnen soms heel goed dienst doen. Maar zoo sterk als wol (goede wol), koehaar en cocos is papier niet.

We moeten echter niet alleen letten op de grondstof, maar ook, en niet minder, op het weefsel. Doch hierover een volgend maal.

M. G. L.

Mededeelingen.

VAN DE REDACTIE.

Vragen voor de Vragenbus worden vóór 10 Juni 1919 aan het adres der Redactie (Mevrouw Diepenhorst, Prinsengracht 552) ingewacht; de copie voor het Juli-nummer uiterlijk 15 Juni. Ongevraagde bijdragen worden slechts teruggezonden als de portkosten (in postzegels) vergoed zijn.

Ter voorkoming van misverstand merken wij op, dat uiteraard bedoeld zijn de vragen op den inhoud van het blad betrekking hebbende.

Alles wat de *Administratie* raakt, als adresverandering, opgave van nieuwe abonnées, moet aan den Uitgever worden gericht.

CHRISTELUK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA. JONKVR. F. BAR^e VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPENHORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT, N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS. (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER, J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH, H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA. B. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVERSMAATSCHAPPIJ: E. J. BOSCH JBZN. BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

DE GEEST ZELF BIDT VOOR ONS.

De Geest zelf bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtigen. Rom. 8 : 27.

Er klimt velerlei gebed op voor den troon van Gods genade. Het gebed van het kind, dat in vollen eenvoud zijn hart voor den Heere opent en in voor ons vaak belachelijke kleinigheden God zoekt: het gebed van den volwassene die weet, waarvoor hij God noodig heeft en welbewust om hulp en kracht, redding en vrede vraagt. Het gebed van het kind in de genade, dat heilbegeerig naar verlossing snakt, het gebed van de doorgeleide ziel, die weet in Wien hij gelooft.

Het gebed van Christus, den ten *hemel* gevaren Heiland der wereld, het gebed van den Heiligen Geest, den Trooster op deze *aarde* gezonden.

Is het gebed van Christus te vergelijken met het ambt van advocaat; weten wij ons Christus als een voorspraak bij den Vader, volbrengt de Heiland Zijne gezegende werkzaamheid ter rechterhand Gods in den *Hemel*, het gebed van den Heiligen Geest lijkt op het bidden van de moeder die op *aarde* naast haar zwak, doodziek kind nederknielt om haar lieveling voor Gods troon te brengen. Haar zoon of dochter, die niet bidden *kan*. Zelf geen gebed kan voortbrengen door lichamelijke zwakte of door geestelijk onvermogen.

Desgelijks komt de Geest onze zwakheden mede te hulp. In den grondtekst ligt de beteekenis van dit „ter hulpe komen” in „de schouder onder den last zetten”. De Heilige Geest neemt Gods kind de lasten niet *af*, want dan zou er geen heilzaam kruisdragen meer zijn. Maar Hij *helpt* dragen, Hij steunt. Hij versterkt de krachten, verhoogt den levensmoed.

Velerlei zwakheden teisteren Gods volk. Daar is de wereld die aanlokt, met liefelijk sirenengezang, ons van God aftrekken wil. De wereld is zoo mooi en goed en rijk en heerlijk, en Christus eischt dat we zelfs vader en moeder voor Hem verlaten.

Daar is ons vleesch, dat zich de Wet Gods niet onderwerpen wil, altijd uitspringt uit den band des Verbonds, dat eigen rust en koestering en welbehagelijkheid eischt.

Daar is de Satan, die soms met schrikwekkend gebaar, meest met zoetelijk gefluit, de ziel wegtrekt van God en Zijn dienst, in een schijn van vroomheid vaak en Christelijk getint, die gevaarlijker is als engel des lichts, dan als koning der verschrikking.

Onze zwakheden. Ieder kind van God kent zijn eigene. De bittere bron altijd weer ontspruitend diep in zijn wezen. Innerlijk bederf, karakterfeilen, gevolgen van opvoedingsgebreken, slechte gewoonten, kwaad gezelschap. Zwakheden, veelal zelf niet gekend, maar altijd gevoeld, verborgen afdwalingen, waarvoor we zelf vaak als blinden staan.

Onze zwakheden, die ons vermoesten, pijnigen, moedeloos maken, verbijsteren, onvruchtbaar doen zijn.

Het is de Geest die deze onze zwakheden ter hulpe komt. Zijn schouders zet onder het gewichtig werk van leven ter eere Gods en sterven aan 's Heeren mond.

Geen zwaarder werk op deze wereld dan zich-zelf te verloochenen om Christus te volgen. Na de ontvangen genade van wedergeboorte en bekeering leidt God ons op den weg der heiligmaking.

* *
*

Hoe helpt nu de Heilige Geest Gods kind? Niet *hoe* wederbaart, hoe bekeert Hij een menschenziel. Daarvan is geen sprake in deze troosttekst van Paulus. Neen, hoe handelt Hij met het tobrende wedergeboren schepsel?

Hij bidt voor ons met onuitsprekelijke zuchtingen. Wij, blind en onwetend en onmachtig, weten niet wat we bidden zullen. Onze blik is zoo beperkt, ons hart zoo nauw. We *kunnen* niet bidden, zooals het *behoort*. Missen zelfs het inzicht in onze eerste behoeften voor ziel en lichaam. Het blijft een *zuchten*, een drang die opwelt. Het roepen van een zuigeling om voedsel onbewust.

De Geest zelf bidt voor ons. Knielt als eene moeder naast ons neer. Wat moeder niet doen kan bewerkt Hij, want hij doet ons niet alleen de knieën des lichaams buigen, maar verootmoedigt onze zielen voor God. Hij bidt naar God, voor de heiligen.

Heiligen? Wij arme, onwetende, blinde zoekende zielen? Wij heiligen en beminden voor wie Christus bidt?

Wonderbaar mysterie van den Heiligen, Geest! Gods gebouw, Gods tempel zijn wij. In ons, zondig Adam's kroost, heeft God Zijn Geest uitgestort, zoodat wij Gods tempelen zijn.

Het leven is een mysterie. Het leven op aarde, het geestelijk bestaan. We wandelen in raadselen. Kennen ons zelf, kennen den hemel, kennen de aarde niet. We weten niet *wat* we bidden zullen, *hoe* we bidden zullen. Zelfs als we onze gebeden uitspreken weten we eigenlijk niet wat we begeeren. Maar Gods Geest bidt voor de heiligen. Met onuitsprekelijke zuchtingen. God doorzoekt onze harten, beproeft de nieren. Hij kent de meening des Geestes. Alle dingen liggen naakt en geopenbaard voor Hem.

* *
*

Zalige troost van het Pinksterfeest. De Heilige Geest zet de schouders onder onzen arbeid. Wij vrouwen, die weten des Heeren eigendom te zijn, weten in onzen tijd van overgang op elk gebied, ook voor het aard-sche leven vaak niet wat we bidden zullen.

Nieuwe wegen openen zich, nieuwe raadsels duiken op, nieuwe vragen roepen om oplossing. Laten we Gods Geest in ons bidden met onuitsprekelijke zuchtingen. Laten wij ons leiden door den Geest, brande het heilig Pinkstervuur in onze harten.

Hij komt onze zwakheden te hulp. Hij zal ons leeren en onderwijzen, opdat wij als kinderen Gods ons leven kunnen wijden, Hem ter eere.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

Toen vóór 2½ jaar de kroniekschrijfster voor het eerst de pen opnam om een en ander uit de vrouwenwereld mee te deelen, bestond hare taak voornamelijk daarin, dat zij hare lezeressen op de hoogte bracht van hetgeen in het buitenland gebeurde en in de z.g.n. neutrale vrouwenverenigingen in ons land.

Veel is in korten tijd veranderd: de christenvrouwen komen hoe langer hoe meer in actie.

In het begin van dit jaar werd op het Tweede Christelijk Sociaal Congres eene vrouwenvergadering gehouden, waar plannen werden ontworpen om te komen tot een vereeniging (zoo mogelijk met een bureau), die de christenvrouw voorlicht betreffende sociale vraagstukken. Verlangend wordt door velen uitgezien naar de aangekondigde Septembervergadering, waar men hoopt, dat deze plannen meer vastheid zullen krijgen.

In de maand April noodigde de afdeling Amsterdam van de Werkliedenvereniging *Patrimonium* eenige vrouwen uit, het bestuur van advies te dienen in zake het vrouwenvraagstuk. Op voorlichting van de christenarbeidersvrouwen werd de nadruk gelegd. Als resultaat van dit overleg werd 5 Juni l.l. eene vergadering belegd voor de vrouwen van *Patrimonium's* leden in de zaal van „'t Nut v. h. A.” te Amsterdam, waar *Mevr. Bavinck* en *Mevr. Spier* als spreeksters optraden. De presidente wees er op, dat de vrouwen, nu zij het stemrecht zullen krijgen, meer belang moeten gaan toonen in de vragen van den dag en zich op de hoogte van verschillende vraagstukken dienen te stellen. De November-Revolutie heeft de vrouwen reeds wakker geschud. Hebben de mannen van de Christelijke vakverenigingen het hard te verantwoorden gehad in fabriek, werkplaats of vergaderzaal, te midden hunner roode collega's, de

vrouwen hebben in die bange dagen van uur tot uur met hare mannen. meegeleefd en zij hebben gevoeld, dat er ook buiten haar huis een terrein is dat hare belangstelling vraagt.

Op deze eerste vergadering echter komt aan de orde wat ons het naast aan 't hart ligt: „ons gezin”.

Mevrouw Bavinck sprak over „*De moeder in het gezin*” en wees erop, dat de taak der opvoeding voor een groot deel op de moeder rust. Vaak begint deze taak reeds des morgens als de man vroeg naar zijn werk is gegaan, en de moeder met de kinderen uit den Bijbel leest en met hen bidt. Vooral moeten vader en moeder samen de zaken der opvoeding bespreken en elkanders gezag hoog houden. Dat samen overleggen zal inzonderheid noodig zijn bij het kiezen van een beroep als het kind de school verlaat. Is men eenigszins in de gelegenheid, dan late men het kind verder leeren op herhalingschool en naai- en brei-inrichting. Voor het meisje wordt daarna liefst een *vrouwelijk* beroep gekozen. Ook op het kantoor kan zij zeker een eerbaar beroep uitoefenen, maar de gevaren en verleiding aan het kantoorleven verbonden zijn veel grooter dan die in een huiselijke omgeving of Christelijke inrichting.

Mevrouw Spier sprak over *De vrouw in het gezin* en wees er op, dat de nieuwste uitvindingen reeds veel vereenvoudiging in het huishouden gebracht hebben. De vrouw blijft echter altijd degene die de omvangrijkste taak in huis heeft te vervullen. Het is gewenscht, dat de acht-urige werkdag van den man ook de vrouw ten goede komt, dat de man den tijd dien hij beschikbaar krijgt in het belang van het gezin gebruikt en de moeilijke taak der vrouw helpt verlichten. Dat beide spreeksters het gehoor der vergadering hadden, bleek wel uit de gedachtenwisseling, die volgde.

De stad Utrecht was den 2en Pinksterdag getuige van hetgeen leeft in de aankomende vrouwen, toen daar de Gereformeerde Meisjesbond zijn eerste jaarvergadering vierde. *De Standaard* geeft hiervan een aardig verslag, waaruit blijkt, dat deze eerste Bondsdag uitnemend slaagde.

Mej. H. S. S. Kuyper sprak over „*Bouwen*”

en Bewaren". Zij wees op de wenschelijkheid om de conservatieve denkbeelden te overwinnen en ijverig te bouwen in den heerlijken lentetijd van het leven. De nierwe lente van dezen tijd heeft niet alleen bloemen, ook distelen en doornen voortgebracht. Hare hoorderessen wekte Mej. Kuyper daarom op niet alleen te bouwen, maar ook te bewaren, het pand haar toevertrouwd. Daartoe beval zij ernstige studie aan van de H. Schrift, van Kerk- en Vaderlandsche Geschiedenis, van taal- en letterkunde.

Ter herinnering aan dit woord van Mej. Kuyper, de eere-presidente van den Bond, werd besloten de woorden „*Bouwen en Bewaren*” op het bondsinsigne aan te brengen.

Prof. Bavinck sprak over „De opvoeding der Vrouw” en wees daarbij op de bezwaren van co-educatie. Het meisje worde meer opgeleid overeenkomstig haar aanleg en karakter. Daar kome meer waardeering voor de huishouding. Daarnaast is echter eene wijdere opvoeding noodig, omdat de tegenwoordige vrouw voor een beroep moet worden opgeleid. De vrouw moet inzicht hebben in de maatschappelijke toestanden om mede de maatschappelijke krankheden te kunnen heelen. De vrouw zij het hart van gezin, kerk en maatschappij.

Uit het verslag der genoemde vergaderingen blijkt dat de vrouwen zich hare nieuwe roeping bewust gaan worden.

Ook van de zijde der christenmannen komt meer waardeering voor hetgeen de vrouw presteert. *De Christelijk-Historische Unie* benoemde *Mej. Mr. C. Frida Katz* in haar hoofdbestuur. Met belangstelling zullen wij haar volgen op haar pad, God biddende dat Hij Zijne kracht in hare zwakheid moge volbrengen.

Mr. Katz trad reeds meermalen in eene vergadering op en sprak o.a. kort geleden nog te *Rotterdam* in eene bijeenkomst, die door *Dr. A. F. Krull* gepresideerd werd. *Mej. Katz* constateerde, dat in dezen merkwaardigen en ernstigen tijd het arbeiders- en het vrouwen-vraagstuk van alle sociale problemen het meest op den voorgrond treden. In het laatste begint een soort conflict te komen tusschen

het huisgezin en de maatschappij, een conflict dat de vrouwen in de toekomst zullen moeten oplossen, waarbij vooral voor de christenvrouw een taak is weggelegd.

De uitbreiding van de industrie die voor de vrouw groote verandering bracht, en niet het minst haar arbeid op het gebied van de philanthropie, deden de behoefte gevoelen aan medezeggenschap van de vrouw bij het bepleiten van onderscheidene belangen.

Louter vrouwenbelangen bestaan niet; hoofdzaak moet het belang van het geheele volk zijn, waaraan man en vrouw samen moeten werken. De vrouw heeft belang bij actieve deelneming aan de politiek. In de huwelijks-wetgeving zal veel veranderd moeten worden; daarbij is ook noodig de stem van de christenvrouw, willen wij dit terrein waar ons beginsel van zooveel waarde is, niet geheel aan onze tegenpartij overgeven. Dan is er de fabrieksarbeid van de gehuwde vrouw, de kwestie van gelijk loon voor gelijken arbeid en nog veel meer zaken waarbij de vrouwen rechtstreeks betrokken zijn en waarin het oordeel van de christenvrouw niet mag ontbreken naast dat der socialistische.

Voor de vrouwen is dus een taak weggelegd in de politiek, besluit *Mej. Katz*. Nu eenmaal de vrouwen geroepen zijn tot de nieuwe taak, moet ook de christenvrouw gereed zijn die te aanvaarden of zij zal het breede terrein waarop de vrouw invloed kan oefenen aan de socialistische vrouw overlaten.

Ten slotte waarschuwt *Mej. K.*: Laat U niet weerhouden door het zeggen dat de politiek iets minderwaardigs is. Als gij iets minderwaardigs ziet, leg er den vinger dan op en roei het uit.

Het is een zeer ernstig woord, dat *Mr. Katz* tot ons, christenvrouwen, gesproken heeft.

Het stemrecht hebben wij niet begeerd, het Kamerlidmaatschap nog veel minder. Wanneer alles goed gaat, zien wij het regeeren o, zoo gaarne van uit onze woonkamer aan.

Maar nu komt *Juffr. Katz* en zegt duidelijk, dat het zoo niet *goed gaat*: als wij onzen akker niet bebouwen, dan doet de socialistische vrouw het voor ons en draagt onze vruchten weg.

Komt b.v. herziening van de huwelijks-wetgeving aan de orde, waarbij man en vrouw beiden tot hun recht zullen moeten komen en ontbreekt de christenvrouw met haar oordeel, dan zal dat der socialistische beschouwd worden als *hét* gevoel van de vrouw.

Hieruit blijkt hoe noodzakelijk het is dat wij, voor zoover wij daartoe in de gelegenheid zijn, ons op de hoogte stellen van verschillende onderwerpen, niet het minst van die waarbij de vrouw en de vrouwenarbeid betrokken is. Trouwens, onze vrouwen zijn zich bewust dat ernstige studie noodzakelijk is. Sociale studie-kringen verrijzen, die met de beste voornemens beziel, het werk aanvangen. Laten nu onze leiders ook zorgen, dat „leiddraden” verschijnen om ons den weg te wijzen op het nieuwe pad. De behoefte daaraan wordt allerwege gevoeld.

Slaan wij nu nog even den blik verder en laten we zien wat de vrouwen in onze omgeving presteeren.

In Amsterdam staat no. 1 op de voordracht voor kantonrechter-plaatsvervanger *Mr. van Woudenburg Hamstra-Pauw*. Wanneer de Minister van Justitie niet van de voordracht afwijkt en deze vrouw benoemt, zal zij de eerste zijn die deze plaats in de rechterlijke macht bekleedt.

Wanneer wij over den *arbeid* der vrouw spreken, denken wij aan de *Nationale Vereeniging voor Vrouwenarbeid*, die haar 18de jaarverslag uitgaf. Door haar *Nationaal Bureau* geeft zij alle verlangde inlichtingen, die op het werk der vrouw betrekking hebben en door haar uitgebreide bibliotheek verzamelt zij een rijk materiaal. Niet minder dan 523 aanvragen zijn in het afgelopen jaar ingekomen. Zoowel de corporaties als de persoonlijke aanvragers en aanvraagsters zijn van de meest verschillende politieke en godsdienstige kleur, getuigt het verslag.

Vrouwenarbeid die, wat haar omvang betreft, respect afdwingt, volbracht het *Internationaal Congres van Vrouwenarbeid voor duurzamen vrede*, van 12—17 Mei l.l. te *Zürich* gehouden. Op niet minder dan 5 folio-bladen worden ons de besluiten dezer conferentie meegedeeld, waarbij dan nog

vermeld staat, dat „o.a. de volgende resoluties aangenomen werden”.

Wie het 2de Christelijk Sociaal Congres meegemaakt heeft en getuige was van de groote voorzichtigheid waarmede men den laatsten middag tot enkele samenvattingen kwam, staat versteld over de gemakkelijkerheid waarmede het vrouwencongres zich uitspreekt over alle mogelijke onderwerpen, die met den vrede in eenig verband staan of naar zijne meening dien kan bevorderen.

Sympathiek doet ons aan de toon van barmhartigheid die spreekt uit het gedeelte dat handelt over „*Hongersnood en Blokkade*”.

Een sterk gevoel van *rechtvaardigheid* toonen deze vrouwen van verschillende nationaliteiten te bezitten, die zich uit in hare verontwaardiging over de vredesvoorwaarden.

„Het beginsel der rechtvaardigheid wordt geweld aangedaan en de heerschappij van de macht bestendigd door den eisch tot ontwapening van één deel der oorlogvoerenden.”

„Door de financiële en economische voorstellen wordt een geheel volk in ellende gebracht, slechts haat en anarchie gezaaid.”

Het Congres dringt er op aan om door amendementen in het verdrag, den vrede in overeenstemming te brengen met Wilson's punten.

Verder wordt aan de Vredesconferentie verzocht een vrouwen-programma in het vredesverdrag op te nemen. Dit program bevat 12 punten, het eene nog radicaler dan het andere.

Punt 11 o.a. vraagt: „Dat er een evenredige, economische vergoeding worde toegekend voor den dienst van het moederschap.”

Binnenkort hopen wij dezen eisch voor Moederschapzorg, die thans alom gehoord wordt, ook in ons tijdschrift te bespreken en van Christelijke zijde te belichten.

Laten wij ten slotte terugkeeren tot ons kleine Nederland, waar jarenlang een strijd gestreden is door eenvoudige mannen en vrouwen, die thans de bekroning op hun werk zien, nu de salaris-wet van Minister de Visser's onderwijs-ontwerp werd aangenomen. Dat de vrouwen mede den last der

achteruitzetting gedragen hebben, vertelt J. L. in de „School met den Bijbel”: „Zij hebben in stilte gezwoegd; de grooter zorgen van het wassende gezin gedragen. Ze hebben niet geklaagd. Het kwam in haar niet op, ons te doen reiken naar de korf, die toch steeds b e t e r gevuld was dan de onze. Ze wisten niet beter, of het hóórde zoo, dat je als vrouw van een Christelijk onderwijzer wat meer zorg had dan die van een openbaren collega.

Haar moed is dikwijls grooter geweest dan de onze. Haar geloof krachtiger, haar invloed op de kracht van ons beginsel niet publiek zich openbarend, maar in stilte doorwerkend.

Zij mee hebben ons geholpen, zij de stille hulptroepen, die ons in 't heetste van den strijd, bij de grootste zorg, in haar liefde voor ons levenswerk, zijn trouw gebleven. Die onze zorg zóó met ons deelden, dat ze steeds de grootste helft voor háár rekening namen.

Onzen dapperen vrouwen komt dan ook nu onze hulde en onzen dank toe.

En haar aller dank gaat naar den Gever ook van dit goede, onzen God. Maar ook naar de menschen, die Hij gebruikte. Ook naar Minister De Visser, wiens naam in onze gezinnen door onze vrouwen nog lang met dankbare herinnering genoemd zal worden.

Van harte verblijden wij ons over deze uitkomst, die na jarenlangen strijd is verkregen.

Wie mocht vreezen voor inzinking van krachten nu financiële opoffering en zelfverloochening niet meer van den Christelijken onderwijzer gevraagd worden, verwijzen wij naar het keurig gestyleerde werkje van het Amsterdamsch schoolhoofd A. Jonkman „*Ons paedagogisch kapitaal*”. De schrijver moedigt aan tot aanvullen van leemten die bleven bestaan omdat de schoolstrijd geheel beslag legde op den onderwijzer. „Schild en pijl en zwaard moeten nu verwisseld worden met den troffel.”

De kracht van den christen-paedagoog zoekt de heer Jonkman niet in vermeerdering van salaris (deze kwestie blijft geheel buiten bespreking in dit geschrift), maar in zijn „geestelijk kapitaal”, welks rijkdom de schrijver ons wonderschoon teekent in het tweede hoofdstuk. Dat dit het fundament is van al

zijn arbeid, komt in dit boekje schitterend uit.

Over de school sprekende; willen wij besluiten met een woord over het schoolkind.

De Vereeniging „Vacantie Buiten”, die zwakke kinderen der christelijke volksscholen naar buiten zendt, deelt mede dat meer dan 600 kinderen wachten om naar buiten te gaan. Zij vraagt: „Wie helpt ons deze kinderen een verblijf buiten verschaffen? Wie van onze goeude mede-christenen in de gezonde streken van ons land wil zijn huis gastvrij openstellen om één of meer dezer kleinen te ontvangen?”

Wij nemen deze vraag gaarne in ons blad over, een beroep doende op het warme hart van de vrouw. Zij toch zal te beslissen hebben of zij een plaatsje in haar gezin kan inruimen. En dat zal zij zeker wanneer zij denkt aan dat kleine bleekneusje aan wien de dokter voorschrijft: „buitenlucht dringend noodig”.

A. D.

Zending.

DE VROUW IN „HET HEMELSCH RYK”.

II.

De Chineesche vrouw is in den regel zeer weinig ontwikkeld. Dit wil echter volstrekt niet zeggen, dat het haar aan gezond verstand ontbreekt. Echter is het jammer, dat zij zich met zulk waar Oostersch phlegma bij hare onwetendheid neerlegt; ze gevoelt er zich wonderwel bij, en wenscht het meestal niet anders. Het is waarlijk geene zeldzaamheid heidensche vrouwen, als antwoord op de eenvoudigste vragen omtrent háár verstandelijk leven, — om van geestelijk bestaan nu nog niet eens te spreken, — in volmaakte gelatenheid te hooren zeggen: Wij zijn domme menschen, wij begrijpen immers toch niet. En dan is het de taak van de zendeling, met veel

geduld, op de eenvoudigste wijze en met zooveel mogelijk aan 't dagelijksch leven ontleende woorden en beelden, haar gehoor duidelijk te maken, dat voor een leeren kennen van eigen hart toch geene geleerdheid noodig is. Over abstracte dingen spreken zij niet gaarne, en dat maakt de taak niet gemakkelijk. Wilt ge een voorbeeld? Men onderneemt een tocht in het binnenland, en bereikt een of ander dorp. Nauwelijks staat men even stil of van uit verschillende huisdeuren, van achter het daarvoor geplaatste scherm klinkt het: *Lâi tsê, lâi tsê, kom zitten, kom zitten*. Men geeft aan een der uitnoodigingen gevolg met een kort: „*hó lâi-lah.*” Goed, ik kom. Maar met de uitgenoodigde dringen nu allerlei buurvrouwen, die ook „*kom zitten*” geroepen hadden, de woning binnen, en zoo heeft men, de vrouwelijke bevolking der gastvrije woning er bij rekenend, meestal terstond reeds een respectabel gehoor. Men gaat zitten, de gastvrouw zet thee, die zonder melk of suiker gedronken wordt, en die zij u met beide handen toereikt, evenals de etiquette meebrengt dat gij het kopje met beide handen aanneemt. Nu begint men te spreken, men heeft het beste aanknoopingspunt aan de hoogere dingen wanneer men gebruik maakt van hun eigen gezegde: wij zijn van hemelschen oorsprong (letterlijk vertaald, „uit den hemel geboren”), want dan kan men er hen op wijzen, dat zij dus ook den Vader in de Hemelen, en niet allerlei afgoden en booze geesten moeten aanbidden. Heeft men zoo een tien minuten of langer gesproken, dan is het zelfs eene in China geboren zendeling, die haar gansche leven daar in dienst des Heeren heeft doorgebracht, overkomen dat, toen een kind uit het gezelschap begon te schreeuwen en zij dit met een „ge moet zwijgen”, tot stilzijn maande, de vrouwen plotseling in verbazing achteruit stoven met den uitroep: Ach, gij spreekt onze woorden! Alleen de dingen van 't dagelijksch leven dringen tot haar door, de rest is eerst gaandeweg voor haar verstaanbaar te maken, en ten slotte richt men tot allen als afscheid de dringende noodiging om op den volgenden Zondag in de naastbijliggende plaats, waar

zich eene Christen-Gemeente bevindt, ter godsdienstoefening te komen. En nu is het wondere van het geval, en dat kan men alleen verklaren, als men de werking des H. Geestes aanneemt, dat nog zoovelen die noodiging opvolgen en op den bepaalden dag zich den vaak eenige kilometers langen tocht getroosten om meer van de nieuwe leer te hooren. Daarom is het van zoo heel groot belang, dat de plaatsen, waar 's Zondags het Evangelie verkondigd wordt, niet ver van elkaar liggen, en opdat zij een zoo groot mogelijk rayon bestrijken, met eenig overleg over het district verdeeld worden.

Behalve over geestelijke dingen, heerscht er ook eene groote onwetendheid over andere landen en volken. Van den Westering weet men niets af; kan hem zelfs niet aanzien of hij man of vrouw is, — om hieraan tegemoet te komen is 't dragen van bloemen in 't haar, dat alleen bij vrouwen voorkomt, een goed herkenningmiddel.

Maar verder: ik was eens op reis met eene zoogenaamde Bijbelvrouw. Wij kwamen aan een rivier en moesten per veerbootje overgezet worden. Op dit bootje bevond zich nog eene vrouw, die haar, op mij wijzend, zeer belangstellend de vraag deed: Dat is zeker uw schoondochter, die gij uit Singapore hebt meegebracht! Dit zal wel de eenige maal geweest zijn, dat ik voor eene Maleische word aangezien!

Wilt ge nog een voorbeeld uit het dagelijksch leven? In Zuid-China zijn voertuigen op wielen geheel onbekend. De nauwe, steile bergpaden, en in het dal de een meter breede dijkes tusschen de rijst- of suikerrietvelden zouden het gebruik daarvan dan ook niet toelaten. Het in de haven van Amon gelegen eiland Kolong-soe, waar de Europeanen wonen, heeft echter veel breeder wegen en nu verschenen op zekeren dag aan den ingang der Chineesche Meisjesschool aldaar twee mijner Amerikaansche kennissen gezeten in een door haar in Japan gekochte jinriksja. Zulk een jinriksja kan men het best vergelijken bij een grooten kinderwagen op twee wielen, die echter niet geduwd maar door een koelie getrokken wordt. Aan de groote

verbazing, door dit ongewone schouwspel bij de leerlingen opgewekt, wisten zij niet beter uiting te geven, dan door den uitroep: „Kijk eens, nu lijkt u precies op Filippus en den kamerling”.

Voor onze blonde haren weten ze geen andere verklaring te geven, dan dat ze zeker aan 't verkleuren zijn, een tusschenstadium vóór de grijsheid.

Merkwaardig is, tegenover de algeheele onkunde omtrent den Bijbel en het Christendom, dat de zelfde pas op later leeftijd bekeerde, zich reeds in eenige jaren zóó in de nieuwe leer heeft ingeleefd, dat zij zich niet meer kan voorstellen, dat anderen daar niets van afweten en niets van begrijpen. De bovengenoemde bijbelvrouw hoorde ik in een heidenschen kring hare hoorderessen met nadruk verzekeren, dat zij moesten worden als Nicodemus, en ze was verbaasd toen ik er haar later op wees, dat die naam, in dien kring, toch zonder uitlegging, geen indruk kon maken. Dit verschijnsel komt in Christen kringen in heidenlanden meer voor, en als het ergens voor pleit, dan is het wel hiervoor, dat de nieuw-bekeerden zich op beschamende wijze in de terminologie en gedachten-wereld des Bijbels thuis gevoelen, zóó dat ook bij hen van een „tale Kanaäns” kan gesproken worden.

Deze ervaring stellen wij tegenover het beweren van zoovelen uit Christenlanden, dat de Evangelie-prediking in een land als China toch eigenlijk een onbegonnen werk is, dat men de Chineezzen maar liever Chineezzen laten moet. Integendeel, het stemt tot aanbidding als men ziet hoe groot de omkeer is, die de aanraking met de Eeuwige dingen, met den Eeuwige zelve, in hart en leven der Chineezzen, dus ook der Chineesche vrouwen, teweeg brengt. Ook van deze afgestompte, in de dingen van het tijdelijke leven vastgeroeste, met Oostersch fatalisme voort-vegeteerende menschen kan men consciëntieuse, teere Christenen maken. Ik noem in dit verband de van nature opvliegende Thah-só, die, toen het H. Avondmaal gevierd werd, met bekommerd gezicht achteraf bleef zitten, en op de vraag waarom zij niet deelnam met tranen bekende,

dat zij met eene buurvrouw ruzie had gehad. En dat was nu eene diergenen, die vroeger, als men haar wees op de onmogelijkheid om zelf de schuld zijner zonden voor God te betalen, met beslistheid beweerden dat zij geen zonden hadden. Zonden, dat waren naar haar besef, die overtredingen, die door den wereldlijken rechter werden gestraft, om het andere bekommerden zij zich niet.

Zoo treft het toch altijd weer, hoe de Bijbel ten slotte ook op zulke harten beslag kan leggen, en voor ieder een boodschap heeft. Komt het niet voor, dat een eenvoudig Bijbelverhaal zulk een indruk kan maken, dat reeds bij de eerste prediking de belangstelling wordt gewekt? En is het niet aandoenlijk, als bij het vertellen van de gelijkenis van den Verloren Zoon, een arm, oud moedertje met tranen uitroept: Zou er dan nog hoop zijn dat mijn slechte zoon, die mij verlaten heeft, ook nog eens tot mij weerkeert? En zou u daarom voor mij willen bidden?

Maar van dat bidden hebben zij eigenlijk een zeer vaag begrip. In de tempels van Boeddha bestaat het in een steeds herhalen van de geheimzinnige klanken die den naam der godheid uitmaken, en als b.v. een kinderlooze vrouw gaat smeeken dat haar een zoon geschonken worde, dan brandt zij een wierookstokje voor den een of anderen god en spreekt daarbij eenige malen hetzelfde zinnetje uit. Het was dus niet te verwonderen, dat ik eenige moeite had de nieuwe leerlingen op de school voor volwassen vrouwen, die ik in 't binnenland geopend had, aan 't verstand te brengen, dat, als ik in 't gebed vooring, zij niet met open oogen rondkijkend de zinnetjes hardop moesten herhalen; dat zij in de kerk niet luide hare op- of aanmerkingen mochten maken, en ook niet ten allen tijde op mochten staan om, nieuwsgierig alles opnemende, heen en weer te loopen. En toch — na eenige maanden was er zulk eene verandering gekomen, dat diezelfde vrouwen tot tranen toe bewogen waren als de geschiedenis van het lijden des Heeren werd voorgelezen en besproken.

Reeds eenige malen noemde ik Bijbelvrouwen, zonder echter uit te leggen, wat deze

naam beteekent. De Chineezers spreken van vrouwelijke prediker of evangelist, en die benaming laat aan duidelijkheid niet te wenschen over. Eene bijbelvrouw is eene meestal oudere weduwe of over vrijen tijd beschikkende vrouw, die tegen een klein salaris of alleen, of te samen met eene Westersche zendeling de vrouwen, die natuurlijk bij huisbezoek door mannelijke leden der gemeente niet te voorschijn komen, in hare woningen te bezoeken. Dit is, we zagen het daareven reeds, een moeilijk werk, dat veel geduld vereischt, en met veel wijsheid en tact moet worden vericht. En het meeste bereikt men, als men de vrouwen er toe krijgen kan eenige maanden den voor gehuwde, oudere vrouwen in enkele plaatsen gehouden cursus te bezoeken. Daar leeren zij lezen en Bijbelsche geschiedenis. De vlugsten krijgen ook onderricht in het schrijven, maar dit is voor de ouderen onbegonnen werk. Voor die is het reeds eene mooie prestatie als zij haar Nieuw Testament eenigszins vloeiend kunnen lezen, en de bekende gezangen uit den liederenbundel van buiten leeren. Vooral dit laatste is een mooi Evangelisatie-middel, want de Chineezers zingen onze liederen gaarne, al is hun zangtalent dan ook daarmede in omgekeerde verhouding. Het is wel eenigszins begrijpelijk, dat het bezit van een eigen boek, ook al is dit dan niet in het moeilijk letterschrift der Chineezers, maar in Romeinsche letters gedrukt, bij de eigenares een gevoel van trots en eigenwaarde opwekt. Voorzichtig in een bonte zakdoek geknoopt, wordt deze schat des Zondags medegebracht, en dan volgt men met den vinger hetgeen gelezen of gezongen wordt. De verre afstand van kerk of Evangelisatie-lokaal is oorzaak, dat men den ganschen dag in en om de pastorie blijft rondwalen, maar daar is bij den bouw op gerekend, naast het lokaal is meestal een ruimte voor gemeenschappelijke keuken ingericht en daar brengt ieder zijn portie rijst, die door den koster in de gemeenschappelijke pan wordt gekookt, en door allen gezamenlijk wordt genuttigd. Het gemeentelijk saamleven wordt door dit onderling verkeer op den Zondag sterk bevorderd, en ook de nieuwe

hoorders vinden terstond een welkom onthaal, en worden door den bestaanden broederband, die inderdaad ons tot jaloerschheid kan prikkelen, zeer aangenaam getroffen. Want in de Chineesche maatschappij is zooiets geheel onbekend, daar weet men, ik noemde dit reeds, zelfs niet van een hartelijk familieleven. Voor de in het binnenland wonende zendeling is de dag zéér druk, vooral des zomers, want de Chineezers bezitten weinig uurwerken, en menige vrouw onderneemt den tocht naar de kerk al spoedig nadat de zon is opgegaan, zoodat zij veel te vroeg aankomt, en dan meestal de zendeling reeds bij haar ontbijt komt verrassen. En deze bezoeken gaan, tusschen de diensten in, den ganschen dag door, en zijn zeer vermoeiend, want men vraagt en onderzoekt alles, en vergt veel van het geduld der gastvrouw. De hartelijkheid maakt echter véél goed, waarvan de kleine geschenken, als een bloem voor het haar, of een ander haarversiersel, of ook wel een paar gedroogde vruchten, of een minder smakelijk uitziend koekje getuigen. Het eigenaardigste geschenk was wel een paar levende kippen, mij even vóór mijn vertrek door een oud vrouwtje gebracht, opdat ik op de zeereis toch wat te eten zou hebben!

Indien ik nu in het bovenstaande bij u den indruk heb gewekt, dat de Chineesche vrouw al een zeer naïef wezen is, met weinig ambitie en weinig aanleg tot emancipatie, dan zou mij dit zeer spijten, want dan is die indruk verkeerd. Aan latente gaven is er bij haar geen gebrek, de vrouw uit de volksklasse in China is, ik zeide het reeds vroeger, zeker niet minder begaafd dan hare sexegenooten in Westersche landen, hetgeen blijkt als men in 't oog houdt, dat het voornamelijk uit dien stand is dat wij de leerlingen onzer zendingsscholen recruteeren, die zich veelal den schooltijd zóó ten nutte maken, dat zij, bij 't verlaten daarvan, in algemeene ontwikkeling ver boven de kinderen staan, die onze lagere scholen hebben doorloopen. Een domme Chinees behoort eigenlijk tot de zeldzaamheden, het Chineesche ras draagt de kenteekenen zijner eeuwenoude beschaving, en is begaafd. Maar mag het u verwonderen, dat er onkunde

heerscht bij haar, die nog in een heidensche omgeving verkeeren, als ge bedenkt, dat althans tot vóór korte jaren, hare onmondigheid zóó van overheidswege werd bevorderd, dat het in Amoy eenmaal is voorgekomen, dat de magistraat, toen een dief vóór hem werd gebracht, die door eene vrouw in hare woning werd ontdekt en vastgehouden, wel-is-waar den schuldige veroordeelde, maar toch ook de vrouw in 't openbaar eene ernstige berisping toediende, omdat zij zoo brutaal was geweest een man vast te grijpen en aan den rechter over te leveren!

Wij hebben groote verwachtingen van China in de toekomst, indien de Heere maar verhoede, dat de Westersche volken met hunne zoogenaamd neutrale wetenschap van China maken, wat met Japan voor een groot deel reeds werd bereikt, een volk van atheïsten en spotters, dat, dit worde niet vergeten, niet, z. a. ten onzent, in een reeds eeuwenlang door het Christendom doorlouterde maatschappij, althans eenigermate op zedelijk terrein voor al te groote afdolingen wordt bewaard. Waar zulk tegengif niet bestaat, is de geestelijke en zedelijke verwording, zijn de gevaren van neutrale ontwikkeling nog veel grooter. Maar, indien het der Christen-Zending mocht gelukken, de ongeloofige wetenschap vóór te blijven, dan zal onze verwachting niet worden beschaamd, en dan zal ook blijken over welke pracht-hoedanigheden onze sexe-genooten in het Rijk van het Midden beschikken. Dan zal men in ons arm uitgemeord Europa niet van een geel gevaar behoeven te spreken, maar dan zou het in een zegen kunnen veranderen, z. a. nu reeds de Chineesche Christenen ons tot een voorbeeld kunnen zijn. Dat geve God.

M. M. H.

Biografische Schets.

Mevrouw GROEN VAN PRINSTERER.

(Voornamelijk naar onuitgegeven brieven ¹⁾.)

„Groen is gekomen waar hij is gekomen, aan een vrouwelijke hand”. Er wordt bij deze woorden van Allard Pierson in zijn bekende studie Oudere Tijdgenooten, gedoeld op Mevrouw Groen van Prinsterer—van der Hoop. En het is dan ook volkomen begrijpelijk, dat de wensch opkwam om de vrouw nader te leeren kennen, die op dezen staatsman in 't bijzonder en op den kring van het Réveil in 't algemeen, heeft invloed geoefend.

Elisabeth Maria Magdalena van der Hoop werd geboren te Groningen 6 Februari 1807 als dochter van Mr. Abraham Johan van der Hoop, burgemeester van Groningen, en Arnoldina Aleida Maria Thomassen à Thuessink. 's Zomers woonde de familie op den huize „de Bult” bij Steenwijk, waar haar lust om voor anderen iets te doen zich openbaarde in haar belangstelling voor de gezinnen der boeren op de verschillende boerenplaatsen, die bij „de Bult” behoorden. De kinderen liet zij vaak voor een belooning Psalmversjes leeren en motiveerde dit voor de ouderen door te zeggen, dat de kinderen er later een zegen van zouden ondervinden als ze die versjes kenden. Uit dit feit — op zichzelf van weinig belang — ziet men haar lust om zich te geven, ook aan de meer eenvoudigen (zij was reeds als jong meisje bemind door het dienstperso-

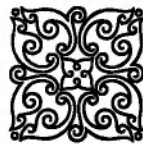

¹⁾ Het zou mij onmogelijk zijn geweest om te voldoen aan het verzoek om een biografische schets van Mevrouw Groen te bewerken indien ik niet had kunnen raadplegen de ruim vijfhonderd brieven van den heer en mevrouw Groen uit het archief van Willem de Clercq, waarvoor ik hartelijk dank breng aan Mevrouw Kluit geb. de Clercq.

neel), en haar gevoel voor het godsdienstige. Haar vader overleed toen zij 19 jaar oud was, haar vrome moeder leefde tot 1859.

Betsy had drie broers en een zuster, welke

bij Dr. Groen van Prinsterer. Zij was een nichtje van Dr. Groen's vriend, den Groninger hoogleeraar in de geneeskunde, E. J. Thomassen à Thuessink. Dr. Groen van Prinsterer

Mevrouw GROEN VAN PRINSTERER.

de oudste van het vijftal was. Het meest was zij met haar broers. Zij groeide op als één vroolijk, wild kind, dat veel aan zichzelf werd overgelaten en verzot was op lezen. Op kostschool in Den Haag, kwam zij vaak aan huis

was een geneesheer van aanzien, die onder Koning Lodewijk en later onder Koning Willem I consuleterend geneesheer aan het hof was. Terwijl hij, gehuwd met de schatrijke Mej. A. H. Caan, 's zomers op het huis Rust

en Vreugd bij Voorburg verblijf hield, woonde hij 's winters in Den Haag, in het prachtig huis aan den Kortten Vijverberg, dat later door zijn zoon, den bekenden Mr. Guillaume Groen van Prinsterer bewoond werd.

Deze verloofde zich in September 1827 met het levendig aantrekkelijke meisje, vol geest en humor, die de gast van zijn ouderlijk huis was. Hij was toen 26 jaar oud, zij 20. In Mei van het daaropvolgend jaar hurwden zij. Dat deze verlovingsstijd niet zonder eenige moeilijkheid verliep, is op te maken uit een brief, dien ze in 't begin van haar huwelijk aan een vriendin richtte en waarin we o.a. lezen:

„Dat Willem mijn man is geworden, acht ik de grootste onder alle ontelbare goe-
heden van mijn God. En toch, was ik niet in sommige opzigten, als 't ware tegen wil en dank Gods leiding moeten volgen, mijn engagement was verbroken geweest, en dat geluk van mij afgestoten. W (illem) is de eenigste mensch die zooveel empire op mij heeft, dat ik gedurig ook in zijn afzijn er op denk meer naar hem te gelijken, zaak voor mij is; zoo heb ik tot nu toe geene vriendin gehad, geen vriendin, die mij streng bestrafte en nooit verschoonde. Dat doet hij ook niet. En ik zelf? Ik ben alweer te onnadenkend.”

Er blijkt intusschen uit deze uitlatingen tevens tot welk een gelukkig huwelijk weldra dit engagement zich ontplooidde. „Ik weet dat „gij hem liefhebt, men moet hem wel liefhebben”, zoo schreef een andermaal de jonge vrouw aan haar vrienden de Clercq. En bij een ernstige ziekte van haar man: „De band is zoo nauw, ik had zooveel aan hem als ooit eene vrouw aan den besten echtgenoot kan hebben”.

En omgekeerd, Groen? Wat zij voor hem was en wat hij voor haar gevoelde, schijnt hij als een teer geheim voor oningewijden te hebben willen verzwijgen; opzettelijk heeft hij uit de papieren, die in het Rijksarchief van hem bewaard worden, alles verwijderd wat licht werpt op de zoo innige persoonlijke verhouding van hem en zijn vrouw.

Eenige dagen na hun verloving, was Groen tot referendaris aan het Kabinet des Konings benoemd en was in die functie, kort na zijn huwelijk, den Koning naar Brussel gevolgd. De taak van referendaris bestond voornamelijk in de voorbereiding der stukken, voordat de Koning ze ter inzage kreeg. Er werden dan uittreksels gemaakt, zoodat de Koning dadelijk over die stukken, waaronder vaak uitvoerige rapporten der Ministeriële Departementen, was geörienteerd. Ook werden binnen- en buitenlandsche bladen door den referendaris nagezien voor den Koning, met wien hij over alle aangelegenheden sprak. Op die manier deed Groen natuurlijk veel kennis van zaken op.

Maar meer waard dan de vermeerdering van exacte kennis, was hem de levensbeschouwing, die hij in deze jaren won. Had hij eertijds de geschriften van Rousseau verslonden, in de jaren 1827—'29 is 't vooral geweest, dat zich (naar zijn eigen woorden), zijn „christelijk-historische geloofsovertuiging „door de wetenschap en het practische leven „gevormd en ontwikkeld” heeft. Hij ontving levendige indrukken van de lectuur van v. Haller over den oorsprong der Europeesche Staten. Verder van Burke en Lamennais. Tot nu toe geknipt naar het fatsoen van dien tijd: „als de toongevende protestantsche meerderheid liberaal en christen met de leus „medio tutissimus ibis””, vond hij nu heil in „terugkeer tot de H. Schrift en, in de Schrift, „tot de hoofdgedachte die de bezielende „kracht der Kerkhervorming is geweest.”

Dit alles betreft echter theoretische inzichten. Wat zijn innerlijk leven betreft, ondervond hij, 't zij direct, 't zij door zijne vrouw, den invloed van Ds. Jean Henri Merle d'Aubigné van Genève, den jongen Zwitserschen Réveilman, die tijdens Groen's verblijf te Brussel, aldaar predikant was aan de Hervormde hofkapel. Toen Merle eens aan Mevrouw Groen — pasgetrouwde vrouw van een man, dien zij innig liefhad en met wien zij een leven vol schoone vooruitzichten was begonnen — de vraag stelde of zij bereid was te sterven, toen antwoordde zij niet, maar barstte in tranen uit. Het was niet het laatste

woord, dat Ds. Merle inzake den godsdienst tot haar richtte.

De Groen's vertrokken later naar Den Haag en in 1831 vertrok Merle weer naar Genève, maar zijn invloed was van beteekenis en de vriendschapsband werd niet ontbonden.

Onder de overigen, die een belangrijke plaats in het leven van de Groen's innamen, is vooral ook aan Willem *de Clercq* te denken. Deze bizondere man, met zijn uitgebreide kennis en fijn gevoel, de man met de „deelnemende” oogen, waarin (naar Allard Pierson's beschrijving) heel „zijn kracht, zijn aantrekkelijkheid” was te lezen, — deze man was een boezemvriend van de Groen's, dien zij in vele dingen raadpleegden. Het was jammer voor hen, dat de Clercq in 't najaar van 1831 Den Haag metterwoon voor Amsterdam verwisselde. Bijna een maand later bekent Mevrouw Groen, dat zij nog niet de moed heeft gehad om langs het voormalig huis der de Clercq'en te gaan, waar hun naam, door een anderen is vervangen.

Allard Pierson zegt in *Oudere Tijdgenooten*, als een onthulling, dat het de Clercq was, die Mevrouw Groen voor het Réveil won, terwijl zij op haar beurt haar man tot het Réveil bracht. „Tot het Réveil”. Dus tot dat rechtzinnig geloof, dat zich kenmerkt door warmte en Paulinische Christus-geestdrift, terwijl het eenigszins methodistisch getint was. Nu was stellig de invloed van de Clercq op de Groen's een invloed van beteekenis. Maar in de eerste plaats moet toch gedacht worden aan den invloed van den reeds genoemden Zwitserschen Réveil-man te Brussel, Ds. Merle.

Ook moet, om te voorkomen dat de oppervlakkige lezer zou meenen, dat Mevrouw Groen tot „het geloof” — in ruimeren zin — was gebracht, worden opgemerkt dat zij integendeel van vroegsaf godsdienstig was. Men denke trouwens dat die dagen ook in dat opzicht verschilden van de onze. Een zekere godsdienstigheid was toen vrij algemeen. Maar bij Mevrouw van der Hoop schijnt toch bepaald meer aan orthodox geloof te moeten worden gedacht en haar dochter kenmerkte zich als jong meisje reeds door godsdienstzin,

terwijl zij, niet lang na haar huwelijk, aan een vriendin schrijft:

„*Gesuiveerd* denken kan ik noch over mij „zelve, noch over dingen die mij zelfs zeer „interesseeren. Alleen heeft de godsdienst een „grootte plaats in mijn hart ingenomen; daar „van hou ik ontzaglijk, en dat ik goed denk of „spreek of schrijf of doe, dat is alleen door „het denken aan God en niet omdat het goede „in mij ligt of deugd wortelen in mij heeft „geschoten” „Wat ik goed doe, vind ik „waarlijk bijna nooit aan mijzelve toe te „schrijven”.

Wij zullen later nog gelegenheid hebben een veel langer brieffragment van haar over te nemen. In dien brief komt nog sterker uit haar o.i. positief-orthodox en warm-godsdiensstig gevoel en haar besef van de tegenstelling: God — wereld. Wanneer men nu overweegt dat die brief werd geschreven een achttal maanden na haar huwelijk, dan moet het duidelijk zijn, dat, indien in religieus opzicht bij haar van een verandering kan worden gesproken, deze verandering vrij spoedig na haar huwelijk heeft plaats gehad, en dan zeer waarschijnlijk onder den invloed van Ds. Merle. De bedoelde brief is gedateerd 24 Dec. 1828, de Groen's waren dadelijk na hun huwelijk naar Brussel vertrokken en de nadere kennismaking van Mevrouw Groen met de Clercq (die toen dadelijk zich „innig verbonden” met haar voelde) had eerst in 't najaar van 1829 plaats.

Moge nu Merle en de Clercq op Groen ook direct invloed hebben ge oefend, de invloed van Mevrouw Groen op haar man is niet te onderschatten. Ontoegankelijk voor invloed was Groen van Prinsterer niet, 't geen hij zelf ook niet ontkende. Zoo schreef hij eens aan de Clercq: „Het oordeel van anderen „heeft dikwijls meer dan wij vermoeden in „vloed op ons. Een drangreden temeer om „in de keus dergenen met wie men omgaat, „voorzichtig te zijn.” En het was aan dienzelfden vriend, dat hij over zijn innerlijk leven zich wel uitliet, zooals b.v. in een brief d.d. 26 Jan. 1832, waar wij lezen: „Wanneer ik aldus „een blik werp in uw hart, kan ik, bij ver „gelijking, zoo duidelijk zien dat ik, in de

„meeste oogenblikken althans, weinig meer „dan dat historische geloof, dan die algemeene „en onbestemde toestemming des verstands „bezit, welke op hart en wandel den invloed, „dien wij toch allen behoeven, niet uitoefenen „kan.” De Clercq denkt er anders over en Mevrouw Groen schrijft dan aan hem: „Ik „denk ook dat Will. (em) meer heeft dan een „historisch geloof — mogten wij allen maar „wat vorderingen maken in hoop, in geloof en „liefde”. En kort tevoren had zij aangaande haar man gezegd: „hij neemt toe in geloof, in „liefde ook,..... in vrijmoedigheid om voor de „goede belijdenis uit te komen.”

Maar Groen bleef gevoelen zijn afstand van het ideaal. Zoo schreef zijn vrouw 9 jaren later: „Willen is altijd zoo stil en onte- „vreden over zichzelf, bijz. klagende over „gebrek aan geestelijk leven. En toch kan ik „hem niet aanzien zonder te denken aan de „kinderen, waarvan in 't Evangelie wordt „gesproken”.

In denzelfden tijd (begin 1832), dat Groen klaagde over die „onbestemde toestemming des verstands”, vindt men in een brief aan de Clercq deze sympathieke uitlating:

„Uw geloof is zooveel levendiger en vrij- „moediger dan het mijne, ofschoon ik wel „ondervind dat ik sedert eenige maanden het „Christendom niet meer als iets geheel buiten „mij beschouw. Ik wenschte wel ook zoo een- „voudig en uit het hart te kunnen bidden als „gij”.

Wij merkten reeds op, dat de Clercq, slechts enkele jaren na Groen's huwelijk, den Haag metterwoon verliet: hij maakte deel uit van den Amsterdamschen Réveilkring. Groen bleef in Den Haag, zijn vaderstad, waar hij vele relaties had; zijn vader, wij hebben het reeds gezegd, was er bekend en geacht en zijn moeder was een vrouw, die veel hield van uitgaan en menschen zien. Maar niettegenstaande die vele relaties, door de ouders als anderszins, maakten de jonge Groen's het geregeld leven *dans le monde* niet mee, de *bavardage de salon* verlokte hen niet. Reeds vroegtijdig klaagden sommigen er over, dat zij zoo weinig uitgingen. Vanuit Brussel schrijft Groen in April 1829 aan een vriend:

„Ik behoef u niet te zeggen dat veel in de „luidruchtige en eentonige kringen der groote „wereld te wezen, mijne zaak niet is, ik vrees „zelfs dat mijne physionomie op die Haagsche „thé's enz., wel eens een trek van verveling „kan hebben vertoond, die althans uwe op- „merking niet zal hebben ontgaan. Mijne lieve „vrouw is evenmin als ik een liefhebster van „zulke réunions en wij hebben er ons daarom „zooveel mogelijk van onthouden.”

Ja, Mevrouw Groen deelde de meening van haar man. Dat blijkt ook uit een brief dien ze in 't eerste jaar van haar huwelijk aan een vriendin schreef, den brief waar we reeds boven op doelden, als pleitende voor haar warm-godsdienstig gevoel, en waarin haar opvattingen zoo duidelijk uitkomen, dat we er een groot fragment uit zullen overnemen.

De menschen vinden het verkeerd, geeft zij te kennen, als wij, „om elkander te genieten”, niet ontvangen. „Maar”, voegt zij er aan toe, „wat is 't getuigenis van de meeste menschen „bij het getuigenis van 't hart.” Zij vertelt dan hoe zij onlangs eenige avonden is uit- geweest bij overigens beste menschen, maar thuiskomende het besef had gehad: die avonden zijn verloren, voor tijd en eeuwigheid verloren. „Ik wensch niet die ernst die alles „veroordeelt en lijkt naar den ernst van la „Trappe, maar ik wensch onuitsprekelijk die „kalme tevredenheid van ziel, die bij alles „denkt aan de tegenwoordigheid van den „hoogen God..... die altijd denkt om „nader te komen tot 't heerlijk doel, onze „volmaking”.

„Ik ben er ver af tegen menschen of on- „schuldige genoegens te hebben, ieder, en „bizonder mijne vrienden, ben ik, waar ik dat „zijn kan, zeer gaarne van dienst; ik hou van „de omgang met menschen, maar dan moet „daar ook iets in gevonden worden, waaraan „of 't hart of 't verstand voelsel heeft, anders „acht ik den tijd geheel verloren. Niet liefde- „loos veroordeel ik anderen die in dansen en „zulke vermaken genoegens nemen: — deze „aarde vind ik heerlijk, de naderende lente kan „mij al meer vreugd geven, — vele menschen „heb ik lief en daarin bestaat ook ontzaglijk „veel vreugd voor een hart dat niet geheel

„ongevoelig is, — van Willem hou ik onuitsprekelijk, in meest alle opzichten is 't mijn ideaal van een man zooals hij behoort te zijn, — in mijne boeken, in mijn teekenen, in mijne briefwisselingen vind ik zoovele bronnen van wezenlijk genoeg, — en hoe zou 't dan toch in mij kunnen opkomen, dat ik niet genoeg hou van de wereld en 't geen er in en op is? Het zal in alles overtuigen dat ik niet *te ernstig* over de dingen denk. Maar daarbij heb ik eens de dood zóó gezien, dat 't bijna bij elk groot genoeg in mij opkomt: morgen is welligt dat genoeg smart, als de deelgenoot eens werd weggenomen, morgen is 't met mij welligt gedaan; *te veel*, ik hou 't er voor, kan die gedachte aan de groote onzekerheid van alles niet in ons opkomen; wanneer zij ons niet onbekwaam maakt voor ons aardsche werk, mij betrefend, hoe meer ik er aan dacht, dunkt mij, des te beter zou ik mijn werk hier doen. In 't verlangen, natuurlijk alweer in 't *redelijk* verlangen naar den dood vind ik niets ongeoorloofds, de grootste weldaad van God, is de komst van Christus, dien Heer innig, met hart en ziel beminne, krijgt men, met de verlangst om nader bij Hem te zijn, verdriet over de zonde en vrees van, door die zonde, zich verder van Hem te zullen verwijderen, vrees van door de groote menigte van 's werelds vreugd en smart, niet meer de hoogste vreugd in Zijne nabijheid, de grootste smart in de verwijdering van Hem, te zullen stellen, en waarom zou niet 't schaap naar zijn herder, de leerling naar den allerheerlijksten Leeraar, 't kind naar den liefdevollen vader mogen verlangen?”

Voor zoover zij aan genoegens en aan menschen hecht, voelt zij, van haar religieus standpunt, wien in de eerste plaats haar hart behoort. In December 1831 schrijft zij, na op een klein diner te zijn geweest, dat zij het aangenaam heeft gevonden. „Heel aangenaam zeg ik, en toch, uitgenomen nu, en dan een woord met mevrouw de J(onge), werd gisteren de naam van Hem niet genoemd aan wien wij alles, *alles* te danken hebben. In den Hemel bestaat de vreugd in het aanbidden en loven van dat Lam dat

„voor ons is geslacht — hoe ongeschikt moet ik niet zijn voor den Hemel als ik nog zoek naar genoegens buiten Hem.”

De godsdienst was dus het middelpunt van haar denken en bij het lezen van deze passage in haar brief, dacht ik aan een opmerking, die ik vond in een brief door Mevrouw Bilderdijk gericht aan een andere Vrouw uit 't Réveil, Mevrouw da Costa. Mevrouw B. zegt: „Ik breng mijne dagen rustig door met mijn man en met Capadose; de wereld zou mijn leven eentonig vinden, maar wij, vereenigd door onverbreekbare banden in Jezus Christus, wij brengen onzen tijd door in overdenking van de oneindige weldaden, die wij van Hem ontvangen”.

Groen merkt op dat in hun kring, behalve dan in zeer klein comité, het gesprek zelden rouleert over „het meest belangrijke onderwerp”. Maar het aanhouden van zulke relaties acht hij toch niet geheel ongewenscht, omdat men aldus ten minste de gelegenheid behoudt om nu en dan in een vertrouwelijk gesprek iets voor elkanders opleiding te „doen”. De inwendige zendings-gedachte dus, niet vreemd aan den Réveilkring.

In de opmerking die wij zoeven uit den brief d.d. 4 Dec. 1831 van Mevrouw Groen aanhaalden, leert men haar zoo recht kennen. Het *soli deo gloria*, dat er in trilt, is geen machinale lippenpreveling van Heere Heere. Bij een ernstige ziekte van haar man schrijft zij: „mocht ik niet bidden dat deze ure voorbij ga, maar bidden dat Zijn Naam worde verheerlijkt, — door mij als door mijn kranken, zoo teerbeminden Willem”. Zij wilde, „dat ieder gemis, iedere betrekking van vriendschap en liefde, dat alles, *alles* nader brengen tot den Heer; op wien kunnen de leden nauwere betrekking hebben dan op het hoofd”. De opvatting van lichaam en leden (1 Cor. 12 : 20, 26, 27), het „nieuw gebod”: „dat gij elkander liefhebt” (Joh. 13 : 34) en het Hoogepriesterlijk „opdat zij allen één zijn” (Joh. 17 : 21), — het zijn de beginselen, die in de brieven van Mevrouw Groen telkens terugkeeren. Steeds beschuldigde heur teer geweten haar, dat zij tekort schoot in liefde. Na het bezoek van een bepaald persoon,

schreef zij aan een vriendin: „Vanmorgen had ik tenminste zoo al geen liefde voor haar, ten minste een levendig besef hoe onnatuurlijk mijn gewone koelte is, hoe toch het eene lid niet ten eenenmale ongevoelig kan en mag zijn omtrent het andere. Ja, gebrek aan liefde, dat is vreeselijk”. Een ander maal zegt zij: „..... bidt toch met en voor mij om de ondervinding van de almachtige en vernieuwende kracht van dien Geest, opdat hart en ziel, leven en wandel, woorden en gedachten, heiliger, meer vervuld met God mogen zijn en ik meer afkeer van wereld en menschen mogen hebben”.

Was de eersaangehaalde zinsnede een weerslag van den godsdienstigen eisch: heb uw naasten lief als u zelf, de laatstaangehaalde betreft het: heb God lief bovenal. Eens schreef zij: „Wat is toch die ingenomenheid met menschen een gevaarlijk ding voor mijn hart. Jeder oogenblik vergeet ik, dat, om a Saint indeed te zijn, 't hart bovenal wat te bewaren is, bewaard moet worden, dat aan God de eerste plaats zoo geheel toebehoort.”

Dezelfde gedachte ligt in haar opvatting over magnetisme. Zij vraagt de Clercq's opinie hierover. Groen zegt: „die overgave aan den wil van een mensch, dat ineen-smelten der zielen, die toestand van clairvoyance in hetgeen men, dunkt mij, hier op aarde niet zóó behoort te zien, waren mij altijd geweldig tegen de borst”. De Clercq is ook een tegenstander van magnetisme (wij behoeven dat alles nu niet uitvoerig te citeeren) en Mevrouw Groen merkt op: „ik wil geen remedies die ons zoo nabij een mensch en zoo ver van den heerlijken geneesmeester der zielen brengen”.

Zij achtte het dus in 't algemeen een gevaar om te veel zich aan menschen te hechten. *Jésus est notre ami suprême* (Jezus is onze vriend boven allen), naar Malan's *réveillacantique*. Maar de medemenschen mag en moet men — van godsdienstig standpunt beschouwd — als reisgezellen liefhebben. Mevrouw Groen viert in zichzelf feest, om haar eigen woorden te bezigen, wanneer zij weer een ziel heeft gevonden die denzelfden weg

als zij wenscht te gaan en die zij eenmaal mag afwachten of door wie zij mag afgewacht worden in het Vaderland. Inderdaad waren er velen die haar lief waren op de wereld, vele „geliefden”, zooals zij het uitdrukt, want het woord *kennissen* vindt zij „een bitter koel woord”. Zeer velen schonken bij toeneming haar liefde en vertrouwen, een feit dat zij verklaart niet te kunnen begrijpen.

In haar hartelijke belangstelling in veler leven en lot, moest zij wel eens klagen: „Het is niet te gelooven hoevele en velerlei bezwaren tot ons worden gebracht”. Men behoeft hier gelukkig als oorzaak niet enkel te denken aan de juiste, pessimistische opmerking van den Spreukendichter: „het goed brengt vele vrienden toe”. Neen, het was niet minder haar bijzondere persoonlijkheid, die de harten voor haar won.

Gelukkig bleef zij er nederig onder. Ten deele reeds door haar voortdurende zelfcritiek. Zij vindt een absoluut vertrouwen, blijkende uit het aanwijzen van elkanders gebreken, een hoofdvereischte voor vriendschap. En dan: het voortdurend zich richten naar een bepaald ideaal, is een probaat middel tegen zelfoverschatting. Mevrouw Groen vond dit in haar intensieve en echte godsdienstzin. „Alle mijne wenschen, al waren ze ook nog zoo goed en groot, acht ik *niets*, vooral niets voor den volmaakten Regter”. Toen een harer vriendinnen eens de klacht uitte, dat het zoo moeilijk is om zóó te handelen, dat men tevreden kan zijn met zichzelf, antwoordde zij dat die uitlating de opvatting inhield, dat men *kon* tevreden worden met zich zelf. En die mogelijkheid ontkende zij. „Ik ben er nu volstrekt niet voor om het *trachten* naar deugd en volmaaktheid uit te sluiten, maar ik geloof dat hoe meer men daarin vordert des te helderder wordt ook de groote oneindige volmaaktheid van God voor onze ziel en daarbij vergaat dan alle onze deugd; „als wij alle zijne geboden hebben bewaard”, „moeten wij dan niet zeggen „ziet, wij zijn onnutte dienstknechten en hebben niets meer gedaan dan wij behoorden te doen”.”

Deze uitlatingen zijn geen koel-overgenomen formules en er blijkt door die woorden

niet, gelijk door de gaten van Diogenes' gewild-schamel gewaad, de ijdelheid, — neen het zijn Bekenntnisse einer schöne Seele.

Het feit nu dat zij ten opzichte van zichzelf zoo sterk voelde het zijn-moetende boven het zijnde, maakte haar niet enkel nederig, zooals wij zagen, maar het maakte haar ook mild in de beoordeeling van anderen. Sprekende over het gevoel van eigenwaarde, waarvoor vaak wordt gepleit, geeft zij te kennen dat een dergelijk gevoel misschien tot op zeker hoogte noodig is, maar toch niet is overeen te brengen met „die christelijke nederigheid, waar- „door wij niemand *hard* beoordeelen, „waar, „door het gedurig denken aan den eenigen „volmaakte, al onze deugd wegvallt”.

Wij hebben hier niet te doen met een negatieve liefde, waarbij men niets *ziet* dat hinderlijk is. Er waren wel degelijk eigenschappen in anderen die haar hinderden, een feit waarvan zij zichzelf als van iets verkeerdts beschuldigde. Ook was zij niet ontbloot van *le sens du ridicule*. Maar de goedheid van haar hart en haar levendig besef: wie ben ik die een ander oordeel, gaf haar die indulgentie tegenover anderen. *Nooit* wil zij anderen veroordeelen. Zij wil ook rekenen met invloeden, die op anderen hebben gewerkt. Eens sprekende over een fat in 't algemeen, drong zij er op aan om te overwegen wat „opvoeding, verstandelijke ver- „mogens en veel dingen, kunnen hebben „medegewerkt om iemand dat altijd belagche- „lijke zelfbehagen te geven”.

Niet alleen ten opzichte van 't ethische, ook ten opzichte van 't religieuze, oordeelde zij mild. Aantrekkelijk is in dit opzicht hetgeen zij schrijft in een brief d.d. 11 Dec. 1831. „Over den Hr. H. had ik vroeger u ook niet „hooren spreken — met geheel mijn hart heb „ik leed over zulk een man en toch, hij zoekt „naar waarheid, twist over godsdienst, „wenscht te gelooven somtijds — mogt Hij 't „toch in waarheid wenschen; er is niets „beters als ruste bij God, als vrede met Hem „door onzen lieven Zaligmaker. Hem te ken- „nen, te aanbidden, te verheerlijken, wat „anders geeft die vreugd? — Ik zocht Hem „nauwelijks toen Hij mij riep om toch niet

„meer 't hart geheel bezig te houden met „allerlei ijdele woorden inplaats van naar „Hem alleen te luisteren — ik was verloren „maar Hij redde — niemand kan ik nu buiten- „sluiten, want die de stem van dezen Herder „tot 't hart mogt klinken, zal tot Hem komen „al scheen hij ook verder afgedwaald dan ik”.

Voor wie dergelijke beginselen en sentimenten heeft, als wij boven hebben aan-gegeven, zijn aardsche tegenstellingen van weinig belang. Sprekend over het Nederland-sche hof in Brussel (1829) wijst zij er op hoe de magerheid en bleekheid der Koningin contrasteert met die mooie kleeren en schitterende jurweelen. En zij vervolgt: „Alles is „immers ijdelheid als men ook in zulk een „stand nog geen gezondheid kan koopen”. En over de verlegenheid der Koningin sprekend, zegt zij: „ziet, het is immers alles ijdelheid als „men in zulk een stand nog geen aïsance kan „kooopen”. In haar ouderlijk huis was een naaister vol levendigen godsdienstzin, met wie zij zich verbonden gevoelde als met een eigen zuster. Men denkt hier aan het: „in Christus is noch dienstknecht noch vrije”. Trouwens: *diepe* godsdienstzin, gelijk groot en langdurig lijden, verleent wel een zekere innerlijke beschaving, die dezulken voor ons besef vaak op eenigszins hooger niveau heft dan andersvoelenden in denzelfden stand.

Het geloof is niet aan rang gebonden en men heeft wel de meening verkondigd, dat Jezus zich bij voorkeur tot de maatschappelijk-nederigen richtte omdat Hij daar den besten klankbodem voor zijn woord vond. En Mevrouw Groen schrijft: „Willem vindt bijna „nergens sterker bevestiging van zijn geloof „in, dan juist in die heldere belijdenis van de „kleinen en onaanzienlijken naar de wereld, „die, naar ons oordeel geheel onbeschaafd „zijnde, nogtans de duidelijkste denkbeelden „hebben van de dingen die het Koninkrijk „Gods aangaan”.

In het huis der Groen's kwamen menschen van zeer verschillend maatschappelijk milieu: hoogaanzenlijken zoowel als zeer eenvoudigen. Maar godsdienstige bijeenkomsten, zooals da Costa Zondagsavonds in zijn woning

hield, meest met eenvoudigen naar de wereld, en zooals Capadose, toen hij in 't landelijk Scherpenzeel woonde, aldaar Maandags-avonds hield, vonden bij de Groen's niet plaats. Mevrouw Groen hield niet van zulke bijeenkomsten. „Als ik 't meeste liefde heb, „zoek ik 't meest naar woorden om die uit „te drukken, en als men dan gevoelt: ik moet „nu iets zeggen, ik moet nu instemmen, dan „gaat het kinderlijk gevoel niet meer zoo ge- „heel en direct uit het hart en tot den Heiland „op”. Zij wilde „stil bij God zijn.”

Intusschen ontbrak het in Den Haag niet aan omgang van geestverwanten. Ik denk, min of meer als aan een middelpunt, in de eerste plaats aan den Waalschen predikant J. C. J. Secrétan, die met de binnen- en buitenlandsche Réveilmannen in nauwe betrekking stond. Hij bekleedde een belangrijke plaats ook in het leven der Groen's. Mr. Groen maakte schetsen van de preeken die hij Zondags bij Secrétan hoorde, soms maakte Mevrouw Groen er nog eenige bemerkingen bij en zoo werden geregeld deze „extraits” of een copie er van, gezonden naar de De Clercqen, die op hun beurt weer vaak aantekeningen stuurden van de Zondagavond-bijeenkomsten bij da Costa.

De Groen's beschouwden de prediking en den omgang van Secrétan, als een der „dierbaarste geschenken Gods op den weg „onzes levens”. Het huis van Groen lag op verren afstand van het huis van Secrétan, maar niettegenstaande dat kwam de predikant vaak bij de Groen's op bezoek, bepaaldelijk vóór zijn huwelijk. Lang ongehuwd gebleven, was hij in December 1840, toen hij reeds 43 jaar oud was, gehuwd met een 19-jarig meisje uit Mühlhausen. Het was zeven jaren later dat hij met zijn vrouw en met gravin Marianne van Hogendorp geb. van Hogendorp, een vriendin van hen beiden en van Mevrouw Groen, de nog heden bestaande vereeniging *Vrienden der Armen* oprichtte, waarvan het doel bepaaldelijk was om weduwen met jonge kinderen te steunen en te raden.

Was het speciaal bij Ds. Isaac Secrétan dat de Groen's gaarne ter kerk gingen (sinds Groen in 1840 ouderling der Waalsche Ge-

meente was geworden, was er voor het gaan naar de Waalsche Kerk, voor hen nog meer reden), ook eenige Hollandsche predikanten werden gaarne door hen gehoord. Indien trouwens haar opinie, in 't begin van haar huwelijk eens geuit, dezelfde is gebleven, dan vond zij de Hollandsche taal voor prediking geschikter en meer „op het hart werkend”, „en onze psalmen en gezangen „onvergelijkelijk veel mooier”.

Dikwijls kwamen de Groen's ter kerk bij Ds. Dirk Molenaar, al vonden zij den vorm van diens preeken, wegens de gerektheid en de eindelooze herhalingen, minder aangenaam. Molenaar was de rechtzinnige predikant, wiens *Adres aan alle mijne Hervormde Geloofsgenooten*, waarin op de droeve afwijking van de Dordtsche Leerregels werd gewezen, en een Synode werd verlangd, zooals de kerkvergaderingen van weleer, zoo veel stof opjoeg. Niettegenstaande deze orthodoxe *cri de coeur*, had Molenaar niet de sympathie van alle ultra-orthodoxen. Dit blijkt uit een schrijven van Mevrouw Groen, waarin zij, deze critiek betreurend, schrijft: „Hier is 't ook al naar: Golverdinge en eenige „zijner vrienden komen bij niemand ter kerk; „waar een gezang wordt gezongen is geene „kennis der waarheid, geen wedergeboren „hart. Molenaar wordt het ergst veroordeeld; „Golverdinge zeide mij uit zijn Bijbelbeschou- „wing de meest grove Arminiaansche stellingen te kunnen bewijzen. Gij begrijpt hoe „Molenaar en zijne vrienden, die hem zóó „hoogstellen, daaronder zijn”.

Met Ds. Dermout, den hofprediker en bekenden kanselredenaar te 's-Hage, was de verhouding een andere. De Groen's waren met hem verbonden niet om 't geen zij van hun standpunt „de waarheid” achtten, maar uit trouw: van Dermout ontving Groen zijn catechetisch onderwijs. Toen Groen positief-orthodox was geworden, was er minder sprake van geestverwantschap met zijn (meer liberalen) oud-leermeester, maar daarom keerde hij dezen volstrekt niet de rug toe. Ook aan zijn vroegeren praeceptor, den bekenden paedagoog, rector der Latijnsche school te 's-Hage, J. Kappeyne van de Cop-

pello bleef Groen getrouw. Toen deze intieme vriend in 1833 overleed, schreef Groen: „ik kan niet zeggen hoeveel ik in hem verlies”, en ook Mevrouw Groen betreurde hem diep.

Met hun geneesheer, Dr. Ernst graaf v. Bylandt, was de band een bijzondere. Bylandt behoorde tot den Haagschen Réveilkring; reeds zijn moeder, te Keulen woonachtig, stond met de Haagsche Réveilvrienden in nauwe betrekking.

Toen Bylandt, een Duitscher, zich in 1840 als dokter te 's-Hage vestigde, maakten de Groens tevoren alles voor hem in orde. In een van zijn brieven, in dien tijd, leest men aan de (kinderlooze) Groens het verzoek om hem als een eigen zoon te beschouwen.

De overige Réveilvrienden zijn meer bekend. Mr. v. d. Kemp, wel eens „de advocaat der afgescheidenen” genoemd, Mr. A. baron Mackay, Jhr. Mr. Johan Anne Singendonck, Jhr. Mr. Pieter Jacob Elout van Soeterwoude, Groens trouwe vriend, verder Mr. A. M. C. v. Hall, pleiter voor de afgescheidenen en zelf tot de Afgescheidenen overgegaan, en diens vriend, Mr. Jan Willem Gefken (verdienstelijk ook door zijn bestrijding van de slavernij).

De naam *Capadose*, da Costa's boezemvriend, is onder de Réveilvrienden een der meest bekende. Hij was een strijder vol *feu sacré* voor 't Christendom. Volgens het spraakgebruik der rechtgeloovigen, zou hij een „innige, ingeleide broeder” kunnen genoemd worden. Met zijn „dierbare” da Costa, zooals hij vaak hem in brieven noemde, had hij niet alleen het klein postuur gemeen, maar ook het Joodsche bloed. Zijn hartelijke brieven, vol exuberantie van gevoel, bevatten vaak breede theologische beschouwingen. Telkens door hevige asthmajijden gekweld en dus minder voor geregelden ingespannen arbeid geschikt, beschikte hij over meer vrijen tijd dan de andere Haagsche Réveilvrienden. En dit feit gevoegd bij zijn geloofsgeestdrift die naar uiting zocht, en zijn Israëlietischen zin voor gezellig samenzijn, deed hem aan da Costa wel eens de klacht uiten: „Zwitserse gemeenschap schijnt in onze nevel-lucht niet te kunnen plaats hebben”. In elk geval miste hij een bijbelstudiekring. Zijn bittere klacht

(1830) dat hij bepaaldelijk de Groens zoo weinig zag, is meen ik niet blijvend geweest. Groen wist hem trouwens te waardeeren, in Mei 1838 schrijft Groen: „Ik zie Capadose nog „al eens; bij weinigen heb ik zooveel liefde, zooveel warmte, zooveel bijbelkennis gezien”. En ook Mevrouw Groen waardeerde hem zeer.

Verder behoorden tot den Haagschen kring de gebroeders v. Hogendorp, die in hun studententijd met Capadose en da Costa het privaatscollege in de vaderl. geschiedenis van Bilderdijk te Leiden bijwoonden. Graaf Dirk v. Hogendorp was een rechtschapen, eerlijk, vroom man, minder begaafd dan zijn broeder Willem. Deze laatste ging met du Bus de Gisignies naar Indië, kwam terug en was lang ziekelijk. Gedwarsboomd in zijn plannen, stierf hij in 1838 eenige dagen na zijn benoeming tot Staatsraad. Dirk was gehuwd met zijn nicht Marianne v. Hogendorp, die wij reeds genoemd hebben; een intieme vriendin van Mevrouw Groen.

Wanneer in die kring wordt gesproken van Mevrouw de Jonge, dan kan bedoeld zijn op de echtgenoot van den archivaris, bevrind met de Groens, maar eerder nog Mevrouw de Jonge geb. Evertsen, wier „christelijke vriendschap voor velen ten zegen geweest is” (Groen). Zij was in 1812 gehuwd met den Haagschen advocaat, later conservatief Kamerlid en Minister van Justitie, Jhr. Mr. M. W. de Jonge van Campensnieuwland.

Ook met Réveilvrienden in 't buitenland stonden de Groens in betrekking. In 1836 kreeg Groen van den koning een opdracht om in archieven te Parijs onderzoekingen te doen. In April van dat jaar reisde hij met zijn vrouw daarheen. Mevrouw Groen zag er tegenop haar home en vrienden te verlaten, een gevoel waarvan zij zichzelf beschuldigt omdat zij 't strijdig acht met den eisch om God lief te hebben met gansch de ziel. Zij gevoelde aanvankelijk in Parijs zich allerminst bevredigd. Een doode werd uitgedragen en zij hoorde zeggen: „c'est un étranger”; toen kwam de gedachte in haar op: als een van ons beiden hier eens uitgedragen werd en op even onverschilligen toon gezegd werd: c'est un étranger. „Maar wat zegt dat eigenlijk als

„de ziel gered is, of ik in het zand lig bij Den Haag of hier.” Parijs in 't algemeen stemde haar weinig aangenaam: „al die duizende „mensen dringende en woelende door elkander, die weelde in alles voor dit leven, is „toch op den duur wonderlijk beangstigend.”

Zij hadden gelegenheid den tijdelijk in Parijs toevendend César Malan uit Genève te hooren preeken en eenige oogenblikken met hem te spreken. Mevrouw Groen schrijft een diepen indruk te hebben ontvangen van zijn groote gaven en kinderlijk geloof. Dergelijke kennismakingen verzoenden haar eenigszins met Parijs. Ja, na eenigen tijd schrijft zij: „wij hebben het hier bij voortduring allerbizonderst goed; ik kan mij somtijds niet „voorstellen dat ik in Parijs ben, in die stad „en temidden van dat volk, waartegen ik van „mijne vroege kindsheid af zulke sterke vooroordeelen had.....”. „Maar in Christus is „barbaar noch Scythe; mijn hart is zoo vereenigd met deze broeders, dat ik den Heer „mijn leven lang wensch te danken voor de „zegeningen die Hij mij in deze weken gaf”... „Hier is niets van dien ophef en van die vertooning die altijd, maar vooral in Christelijke „zaken, zoo tegenstaat”..... „Zij twisten „over geene waarheden¹⁾, maar nemen ze „kinderlijk aan. Och dat ook wij nog eens één „hart en ééne ziel mogten worden met allen „die in ons land den Heer aanhangen. En „toch is het nog zooveel beter dan toen men „weinig jaren geleden nergens over twistte „omdat men sliep; velen worden nu wel wat „onzacht geschud, maar zij worden toch „wakker.”

Ook in Parijs was 't op 't gebied van het religieuze leven veel levendiger dan een tiental jaren te voren. De naam Monod in de eerste plaats is met die Parijsche Protestantsch-godsdienstige opwekking verbonden. Frédéric

¹⁾ Toch haperde ook daar in Parijs onder de broeders wel wat, althans later. In 1843 b.v. schrijft Mr. Groen (zie Brieven van Da Costa, p. 138) hoe Gasparin zich tegen l'Espérance verzet en Ds. Grandpierre zijn prediking staakt, omdat hij met de kerkelijk-politieke denkbeelden van Lutteroth, enz. niet overeenstemmen kan. Nu was Dr. Grandpierre ook een man met geprononceerde ideeën en een strijdlustigen vurigen aard. (Rambert. Alexandre Vinet, p. 124). E. G.

Monod was destijds predikant te Parijs, een ambt dat ook zijn broeder Adophe en hun vader bekleed heeft. Ds. Frédéric Monod had Zaterdagavond een réunion in zijn huis, waaraan de Groens toen ook deelnamen. Verder vermeld ik Mlle de Chabaud—Latour, een vrouw met veel gaven, die de kunst verstond om met kinderen om te gaan, en o.a. Milner's Kerkgeschiedenis vertaalde en Newton's brieven aan zijn vrouw, volgens Mevrouw Groen „een zeer belangrijke, lieve „vrouw, die onbegrijpelijk veel doet en zoo „stil en eenvoudig”. Eigenaardig was de ontmoeting met een 68-jarige Mej. da Costa, die tot 't Christendom was bekeerd en slechts in verwijderd familieverband stond met haar Amsterdamschen naamgenoot.

Met Henri Lutteroth, redacteur van het Journal religieux *le Semeur*, maakten de Groens ook met groot genoeg kennis en toen zij 4 jaar later den juist-afgestudeerden dokter v. Bylandt bij die Parijsche vrienden introduceerden, was deze over dien kring even ingenomen als zij. „Das häusliche Leben bei „(Lutteroth) ist mir immer eine wahre Erquickung, ja es ist mir ein Asyl in dem scheusslichen Babel der grossen Hauptstadt.” Dinsdagavond is bij Lutteroth een keur „der trefflichsten Menschen” vereenigd. Ds. Grandpierre hield lezingen in de kapel van de rue Taitbout.

Groen, die aan zijn vrouw zooveel mogelijk gezelligheid wilde geven, werkte bepaaldelijk 's morgens in de archieven en ging overigens veel met haar de Parijsche merkwaardigheden en omstreken bezichtigen. Groen zelf maakte kennis met Cousin, Guizot, Mignet, Michelet.

Gingen de Groens meermalen naar 't buitenland en verheugden zij zich daar geestverwanten te ontmoeten, omgekeerd kwamen ook vaak geestverwanten uit het buitenland de Hollandsche Réveilvrienden bezoeken.

Een jaar na zijn séjour in Parijs besloot Groen het mooie huis aan den Kortten Vijverberg te gaan betrekken, waar zijn ouders 40 jaar, van 't begin van hun huwelijk af, in gewoond hebben. Mevrouw Groen, bij het betrekken van dit ouderlijk huis, schreef: „dat

„is een zeer mooi huis; — menigmaal denk „ik, te mooi voor reizigers, voor vreemdelingen en bijwoners; dan weer is er voor mijn „ijdel hart genoeg in, ja wij zijn wel „ellendig, en niettegenstaande mijn dagelijksche ondervinding, vergeet ik 't nog”.

Hoe gemakkelijk zou zulk een groote woning aan een groot gezin hebben plaats geboden. Maar de Groens waren kinderloos. Was deze kinderloosheid een groote smart voor Mevrouw Groen? Uit lateren tijd zijn geen uitlatingen daarover mij bekend, maar in de eerste jaren van haar huwelijk schreef zij aan een vriendin: „Zoudt gij denken dat „ik bij al het geluk dat ik geniet, op *nog* meer „als 't ware aanspraak zou menen te hebben? „Daar zijn oogenblikken, waarin ik het een „geluk acht kinderen te hebben; maar vast, „een onaangenaam gevoel heb ik bij M. nooit „ondervonden, wanneer ik haar kindje zag. „Als ik Mad. de Staël hoor spreken van haren „vader, dan zou ik wenschen een kind te hebben, opdat het door een, in mijn oog zoo „voortreffelijken vader zou worden opgevoed. „Als ik het waarlijk engelachtig kind van „Keetje zie, zou ik wenschen *ook* zulk een kind „te hebben, maar moeite geven, een onaangenaam gevoel veroorzaken, dat zal mij het „meerdere geluk van anderen, hoop ik, *nooit*. „Van Gods liefde, niet om *mijne* aanspraak „daarop, maar alleen om dat bloed van Christus, waarop ik *al* mijn hoop geheel alleen „vestig, van Gods liefde meen ik overtuigd „te zijn; ik meen dat door de hulp van Gods „Heiligen Geest mijn verstand niet alleen „overtuigd is, maar ook mijn hart die liefde „gevoelt. — Of kinderen het geluk des levens „vermeerderen, zal ik niet beslissen, dat behoeft ik niet te weten wanneer Gods liefde „mij genoeg is, maar indien het bezit van „kinderen waarlijk een zoo groot geluk is, „dan zou ik het ook daarom niet meenen te „mogen wenschen wijl ik reeds zóó veel heb, „en te groot geluk dikwijls eene zeer groote „verzoeking is.”

Maar zelf kinderloos, gaven zich de Groens vol belangstelling, met een hart vol liefde, aan de kinderen van hun vrienden v. Hogendorp zoowel als van de vele anderen, die hun

vriendschap zochten. Steeds breidde de kring der vrienden, steeds breidden de velerlei bemoeiingen van Mevrouw Groen zich uit. Zoo den steun, in breedsten zin, van behoeftigen. In Jan. 1838 schreef Groen aan de Clercq: „Hoe vreeselijk is in de laatste weken „de koude en de armoede geweest! Het „armwezen is, dunkt mij, een punt waar „omtrent, ook in ons vaderland, vooral de „christenen hunne gedachten wel mogen laten „gaan. Hetgeen men doet, zijn eigenlijk toch „meer palliatieven. Maar wat is er te doen „tegen die dagelijks toenemende kwaal? Volgens den Gouv(erneur) van N.-Holland „wordt in Amsterdam een derde der bevolking „bedeeld: hoe moet dit op den duur? Kent „gij een werk van Chalmers over dit „onderwerp?”

De volgende winter kenmerkte zich weer door koude. Groen ging met Elout voortdurend armen bezoeken en helpen waar hij kon. Persoonlijk bezoek dus; zij maakten er zich niet makkelijk af door een gave aan de deur. Toen aan Mevrouw Groen eens voor een behoeftige onderwijzersweduwe met kinderen, steun werd gevraagd, stelde zij zich de vraag: „wat voor zoo iemand te doen? anders dan een geldelijke gave, die zoo spoedig verteerd is”. Zij onderzocht de gevallen die tot haar kwamen, poogde in de zaak door te dringen en kwam persoonlijk in de huizen der armen. Dat was iets nieuws; dat zij, haar vriendin en geestverwante Gravin van Hogendorp en andere vrouwen uit de hoogere kringen in de achterbuurten kwamen, wekte verbazing en ergernis. Dat vrouwen haar huis verlieten en arbeid deden die, naar men vond, meer voor een man paste, lokte verzet uit. Dat een diaconessenhuis gesticht werd, eerst in Utrecht, later in 's-Hage (voor de totstandkoming waarvan Mevrouw Groen zich beijverde), wekte tegenstand. Trouwens toen een der Réveil-figuren, Ds. Heldring, een oproep richtte aan de vrouwen om zich het lot van haar gevallen zusters aan te trekken, moesten zij, die zich hieraan wilden wijden, eerst recht de publieke opinie trotseeren.

Het was in 1878, dat door toedoen van Mr. Groen in de Bagijnestraat (destijds zoo

te slechter faam bekend, dat men in fatsoenlijk gezelschap den naam niet noemde) een groot en berucht danshuis werd aangekocht met de bedoeling het tot een evangelisatiegebouw te maken, waartoe het danshuis verbouwd werd. Een naai- en breischool werd er ook in opgericht. Die stichting *Opstanding en Leven* kwam later onder hoofd-beheer van kerkvoogden der Ned. Herv. Gem. Tevens werd door de Groens een complex huisjes tegenover het voormalig danshuis aangekocht en ingericht tot nette woningen, die tegen geringen huurprijs aan fatsoenlijke gezinnen werden verhuurd.

Op het Nachtegaalspad, destijds de uiterste grens van 's-Hage, thans de Parkstraat, werd door de Groens een hofje voor behoeftige oude vrouwen gesticht, dat in den volksmond het „Hofje van Groen” wordt genoemd, terwijl het officieel de stichting *Rusthof* is. Er was in dat hofje meer vrijheid dan in hofjes tot destijds pleegde te zijn. Tevens brachten de Heer en Mevrouw Groen op dat Nachtegaalspad een naaischool voor meisjes uit de volksklasse tot stand. Reeds in Mei 1831 stichtte Mevrouw Groen met Mevrouw de Clercq een naaischool voor behoeftige meisjes.

Door het bezit van het buitengoed *Oud-Wassenaar*, strekte zich haar belangstelling ook uit over Wassenaar, waar de herinnering aan haar nog voortleeft, en waar door haar bezielende persoonlijkheid, haar eenvoud en haar oprechte hartelijkheid, de bezoeken in de nederige woningen als een weldaad werden beschouwd.

Zoo was haar verschijning geliefd door arm en rijk. Wat de laatsten betreft, zij stichtte een damesleesgezelschap, 't geen voor dien tijd iets nieuws was. Van dat leesgezelschap (dat nu nog bestaat) vond ik in de correspondentie, waaruit ik putten kon, slechts weinig vermeld. Alleen blijkt dat zij in 1833 met Mevrouw de Jonge (zie boven) het plan heeft opgevat. 't Was in Oct. 1833, dat zij aan Mevrouw de Clercq vroeg haar van Hoveker een lijstje van Fransche boeken te bezorgen; „wij hopen een soort van leesbibliotheek tot „stand te brengen om de goede boeken en

„tijdschriften meer algemeen te doen lezen”. Aan een leesbibliotheek van goede Fransche en Hollandsche boeken, zoo schrijft ze, is behoefte.

In 1835 werd zij regentes van het Fransche Armhuis. En alles wat zij deed, deed zij met hart en ziel. Heel den dag door, niettegenstaande zij vaak werd gekweld door hevige hoofdpijn, was zij bezig voor anderen. Niet enkel voor anderen buitenshuis, neen in de eerste plaats voor hem, den teergeliefde van haar hart. Zij was zijn secretaresse. Groen had een zeker zwak: het schrijven viel hem moeilijk. Maar Mevrouw Groen verheugde zich hem hierin te kunnen ter zijde staan en zij mocht gefuigen: „ijveriger was geen hand, „om de gedachten van dat hoofd en de overtuiging van dat hart uit te drukken.” Brieven beantwoordde zij veelal. Bij zijn historische studiën schreef zij veel voor hem over. De administratie van het fortuin had zij op zich genomen, gelijk de zorg voor 't huis in de stad en buiten.

Toen haar man in 1832 ziek was, schreef zij: „dat weet ik dat mijn ziel en lichaam „verscheuren zullen als hij werd weggenomen, „maar dat ik geen oogenblik zou kunnen „twijfelen of hij, of wij zijn gered voor de „eewigheid — gewasschen in het alleen- „reinigend bloed des onbevleekten Lams, zul- „len wij in eeuwigheid kunnen danken — en „hier geeft Jezus geen last aan zijne verlostten „dië zij door zijn kracht niet zouden kunnen „dragen”.

De slag kwam 19 Mei 1876. Mevrouw Groen heeft haar man eenige jaren overleefd, zij ontsliep den 14den Maart 1879. Hiermee eindigt het leven van een beminnelijke vrouw. Innig geloof, vaste hoop, vurige liefde, — dat kenmerkte haar. En is de klacht, telkens weerkeerend in haar brieven, over haar „koude hart”, misschien niet geboren uit het fijn besef dat de meeste van deze drie is: de liefde? ¹⁾

EVERARD GEWIN.

De Bilt, voorjaar 1919.

¹⁾ Aan Mej. Engelberts was verzocht een artikel over Mevrouw Groen van Prinsterer te schrijven. Deze

Litteratuur en Leven.

Voor de Vacantie.

Ken ons land en hebt het lief. D. J. van der Ven.

Ons mooie Nederland.

De Veluwe.

Utrecht.

Schoon Nederland, Geill. blad tot Bevordering van het Vreemdelingenverkeer.

De groote vakantie nadert — de meeste stadsmenschen hebben hun zomerplannen reeds vastgesteld en zien met verlangen uit naar een korter of langer verblijf in het bosch of op de heide; in heuvelland of aan zee. Ook de buitenmenschen maken plannen; de vakantie — dat is toch ook voor hen de tijd waarop zij volop wenschen te genieten van de hen omringende natuur. Ze wachten logé's; allicht wel rustbehoevende familieleden en vrienden, die ze willen brengen op geliefkoosde, stille plekjes. De vakantie komt en..... brengt voor de buitenmenschen dikwijls niets dan teleurstelling. Het rustige dorp wordt overstroomd door scharen luidruchtige stadsmenschen; de wandelpaden worden onveilig gemaakt door „racende” jongens en meisjes; de stille boschplekjes worden ontwijd door de resten van pic-nics, de mooie, wilde flora wordt uitgeroeid, de landelijke bevolking wordt gedemoraliseerd en de rustige buitenbewoner slaakt een zucht van verlichting, als de vakantie voorbij is en „de vreemde heerschers” teruggetrokken zijn naar eigen omgeving.

Zegt men, dat ik in het bovenstaande heb overdreven, dan geef ik zulks volmondig toe. Iedere generalisatie is overdrijving. Maar wie,

schrijfster, niet in de gelegenheid daartoe zijnde, stelde voor de taak over te dragen aan den heer Gewin.

Hoewel deze het standpunt van Mevr. Groen en ons tijdschrift niet deelt, is de bewerking met objectiviteit geschiedt, zoodat wij de schets gaarne plaatsen. Red.

die buiten woont in een centrum van vreemdelingenverkeer, heeft althans niet iets ervaren van hetgeen ik hierboven beschreef? Zoo komt het, dat zooveel buitenmenschen eenigszins afwijzend staan tegenover het vreemdelingenverkeer of er alleen vóór zijn, omdat ze er finantieel voordeel van verwachten. De Heer van der Ven weet dit ook wel. En nu komt hij met zijn voortreffelijk boekje: Ken ons land en heb het lief! één meer ideeëele basis geven aan de bevordering van het vreemdelingenverkeer. Hij toont ons aan, dat het hier gaat om een nationaal belang, en hij laat ons, buitenmenschen, voelen, dat wij als goede vaderlanders ons niet mogen onttrekken aan de taak om het vreemdelingenverkeer te bevorderen en in goede banen te leiden. Maar ook den „Sommerfrischer” worden in dit boekje de lessen niet gespaard. Bijna op iedere bladzijde wordt hij vermaand tot eerbied voor de natuur — eerbied voor de gewijde stilte van het bosch — eerbied voor het natuurmonument, van welken aard het ook zij; eerbied voor onze wilde flora en fauna, en naast dezen eerbied tot de natuur waardeering voor de plattelandsbevolking; waardeering voor hun arbeid; waardeering voor al wat er aan primitieve eenvoud en schoonheidszin bij hen overbleef.

Zoo is dit boekje de lectuur overwaard, zoowel voor den stadsmensch als voor den plattelander — ja, vooral voor den laatste. Het kan er toch toe medewerken om zijn gevoel van eigenwaarde te versterken; het kan hem de oogen openen voor het feit, dat zijn kracht, dat zijn waarde niet ligt in het nadoen van den stadsburger, hetwelk hem als iedere naäperij slechts belachelijk maakt, maar in een handhaven van het eigen karakter, een karakter, dat zich uiten moet in den bouw van zijn huis, in de meubileering ervan, in zijn gewestelijke spraak en in zijn plaatselijke kleederdracht.

Voor ieder nationaal voelend Nederlander is het tegelijk ergernis en smart, wanneer hij moet aanzien, hoe voor iedere mooie boerderij, die verdwijnt, een leelijk burgerhuisje in de plaats komt; hoe het mooie, oude huisraad: kabinetten, stoelen, oud tin, klokken en

zilverbeslagen Bijbels plaats maakt voor prullig fabriekswerk; wanneer hij, zooals Haspels het eens zoo teekenend zeide, „iedere Zondag in de kerk een mooie muts minder en een leelijken hoed meer ziet.” Want hij weet, dat met dat oude huis en met die, van de voorvaderen geërfde meubels, en met die eigen volksdracht telkens weer iets afbrokkelt van het eigen volkskarakter, van dat, wat ons land groot, ons volk sterk heeft gemaakt. Wie dit voelt, en tegelijk een modern voelend cultuurmensch is, hoe staat hij tegenover deze dingen? Hoe kan ook op dit gebied de synthese tusschen natuur en cultuur gevonden worden? Het boekje van den heer Van der Ven geeft ons de richting aan, waarin we een antwoord op deze vraag moeten zoeken; het antwoord zelf kan slechts gegeven worden door de daad; door het sterk en eendrachtig optreden van allen, die nog voelen voor ons Nederlandsch „landseigen”.

De Heer van der Ven is een veelzijdig mensch; een mensch van zijn tijd, modernvoelend in den besten zin van het woord, en tegelijk vol piëteit tegenover de oude traditie; vurig natuurliefhebber, maar even vurig waardeerd ons stadsschoon; warm voelend voor het volkskind (getuige zijn raad om bij de groote steden „plukweiden” aan te leggen), maar even warm bestrijdend tuchtelooheid en baldadigheid; met een sterk ontwikkeld, sociaal besef, maar niet blind voor de rechten van het individu, gelijk zijn hoofdstuk over het grootgrondbezit bewijst. Zijn uitgebreide kennis, vooral ook op folkloristisch gebied, zijn ruimen blik, die ook de toekomst van ons land en volk binnen zijn gezichtkring trekt; zijn warme geestdrift voor alles wat Nederland groot kan maken, dit alles maakt, dat hij over de droogste onderwerpen onderhoudend weet te schrijven, en ons warm weet te maken voor belangen, waar wij nog nooit aandacht aan hadden geschonken. En zoo veelzijdig als de schrijver is zijn boek. Het zou mij gemakkelijker vallen te zeggen, welke onderwerpen er niet, dan welke er wél in aangeroerd worden. Want het is zeker wel opmerkenswaard, dat deze echt nationale lectuur voorbij gaat aan twee

onderwerpen, die dikwijls maar al te veel de aandacht van ons, Hollanders, opeischen: politiek en theologie. Niet, dat ik het groote belang van deze beide onderwerpen zou voorbij zien; maar, hoe belangrijk ook, zij mogen niet uitsluitend onze belangstelling vragen op gevaar af, dat wij verpolitiekt en vertheologiseerd worden. En lectuur als deze kan dan wel eens heel verfrisschend werken!

Al, wat ik zeide over „Ken ons land en heb het lief” geldt ook voor de overige uitgaven van den heer Van der Ven: de smaakvol met photographische opnamen, geïllustreerde deeltjes van „Ons mooi Nederland”, waarvan „Utrecht” en „de Veluwe” de laatst verschenenen zijn en de monografieën van Stad en Land in de serie „Schoon-Nederland”. Wie zich voorstelt in de komende vakantie Gelderland, Limburg of Utrecht te bezoeken, verzuime niet het desbetreffende deeltje van Van der Ven mee te nemen; wie nog besluiteloos is, waarheen hij zijn zomervakantie maken, bestelle eenige afleveringen van Schoon-Nederland, die voor den matigen prijs van f 0.30 verkrijgbaar zijn, en hij zal gemakkelijk tot een keuze komen; of hij moest, wat ik mij ook best kan voorstellen, zoodanig meegesleept worden door 's Heeren van der Ven's liefde tot en bewondering voor ieder plekje van ons land, dat de keuze er nog zwaarder door werd! En wie reikhalzend uitziet naar den dag, waarop de spoorverbindingen met Zwitserland weer goed geregeld zullen zijn of waarop Duitschland weer bereikbaar zal zijn, omdat er in ons land nu eenmaal toch niet veel te zien valt..... hij vooral grijpe naar deze boekjes. Het moet den Heer van der Ven welhaast gelukken den meest geblaseerden snob op dit gebied te bekeeren. Zelfs de tegenwoordige duurte kan geen bezwaar zijn voor het aanschaffen dezer werkjes. De keurig verzorgde uitgaven van de Meulenhoff-editie kosten f 1.25, een abonnement op „Schoon-Nederland” f 2.30. Zoo ik één opmerking mag maken, dan is het deze: een duidelijk wandelkaartje zou de waarde van deze uitgaven zeer verhoogen.

F. v. d. B. v. V.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

*Stemmen voor
Waarheid en Vrede.
Mei-afl.* In de „Stemmen voor
Waarheid en Vrede” spreekt
Dr. Bronsveld over het con-
gres tegen het neo-malthu-
sianisme, dat onlangs te Arn-
hem is gehouden.

Er was iets in zijn kort overzicht, dat mij trof. „Wat mij het meest verwondert en ergert” — zegt Ds. Bronsveld — „is, dat vrouwen niet krachtiger opkomen tegen het Neo-Malthusianisme”. Ik zou de hooggeachte kroniekschrijver hier gaarne op antwoorden, eensdeels door zijn eigen woorden aan te halen, waar hij zegt van het Neo-Malthusianisme, „dat het een onderwerp is dat in zijn bijzonderheden zich kwalijk leent tot openbare en openhartige bespreking”..... en dit houdt voorzeker menige vrouw terug, al moet Ds. Bronsveld dan ook getuigen, „dat men op dit punt minder schroomvallig is dan voorheen en zelfs dames hierin groote vrijmoedigheid toonen”. Ik geloof toch, dat het meerendeel der vrouwen, die over dit onderwerp zouden kunnen spreken of schrijven, juist door die schroomvalligheid worden teruggehouden. Ik geloof echter ook, dat er nog een gansch andere rede is, en vooral deze..... dat vrouwen, die sociaal werk doen, en gaarne helpende handen uitsteken, met nog veel moeilijker en brandender vraagstukken verlegen zitten dan die van het Neo-Malthusianisme. Ik weet dat velen met mij dit zéér sterk gevoelen. Het is een bedroevend feit, dat de groote meerderheid der volwassen menschen in allerlei standen der maatschappij geen flauw benul heeft van sexueele ethiek en van sexueele hygiëne. De meesten zijn even onwetend op dit punt, als de negers in de binnenlanden van Centraal Afrika.

Wie door zijn ambt, positie of innerlijke gesteldheid met het vertrouwen der menschen zich ziet begiftigd, zal dikwijls met mij ont-
daan zijn over de ongeloofelijke onwetendheid en zondigheid, die er heerscht op dit punt.

„Als men elkander liefheeft, dan doet men elkaar toch geen kwaad”, zoo denk ik dikwijls verwonderd. Van het „wonen bij elkaar met verstand” hebben vele menschen blijkbaar nooit gehoord. De verheerlijking van de breidelooze hartstocht in onze dagen, de toomlooze drang om zich uit te leven, het absolute gemis van zelfbeheersching, ziedaar factoren, die menig huwelijksleven tot een hel maken en menig huwelijksgeluk vóór den tijd verbreken.

Ds. Bronsveld schrijft: „Ik heb medelijden met de Roomsch-Katholieke geestelijken, die tot in de kleinste bijzonderheden op dat punt ingelicht worden”..... en verder — „met den Roomsch-Katholieken professor uit Rijsenburg zijn wij 't volkomen eens, dat ten slotte godsdienstige motieven hier den doorslag moeten geven”.

De Roomsch-Katholieke geestelijke is ingelicht — juist, en de kerk bemoeit zich met het meest intieme leven van haar volgelingen, bestraft, geeft raad, waarschuwt en dreigt.

Zag ik verleden niet in een winkel een boek liggen, waarin vanwege de Katholieke kerk de menschen op het gebied van sexueele ethiek en hygiëne den meest goeden raad werd verstrekt.

Bij ons, Protestanten, vind ik op dat gebied de meest hardnekkige terughoudendheid, nooit worden deze punten aangeroerd en toch zijn het ten slotte de godsdienstige motieven (zooals de professor uit Rijsenburg zegt), die den doorslag moeten geven.

Wat ik zou willen is, dat aan ieder, die zich in het huwelijk begeeft, ook vanwege onze kerken gezegd werd, welk een heilige, eerbiedwaardige, verantwoordelijke staat dit is, en hoe juist het mooiste, dat God den menschen gaf, tot iets onherkenbaars, afschuwelijks, laags en leelijks kan neergehaald worden.

Dat niet ik alleen er zoo over denk, bewijst mij de „Evangelische Frauenzeitung”. Met

De Evangelische welk een vreugde begroet zij
Frauenzeitung. niet twee boeken, die pas
 Mei 1919. verschenen zijn. Het eene:
 „Der gegenwärtige Stand der Sittlichkeits-
 frage”, door Professor Mahling. Het andere:
 „Sexueele Ethik”, door Dr. G. von Rohden. Van
 het laatstgenoemde schrijft zij: „Het verschij-
 nen van een Christelijk boek over sexueele
 ethiek voldoet aan een reeds sinds lang ge-
 voelde behoefte. Al reeds veel te lang heeft
 de Protestantsche kerk hare leden op dat
 punt in den steek gelaten. Het is Dokter von
 Rohden gelukt een duidelijke uiteenzetting te
 geven van wat als zedelijke norm op het
 gebied van het geslachtsleven mag gelden.
 Overal, het gansche boek door, voelt men hoe
 hij van oordeel is, dat alleen de vernieuwing
 van den innerlijken mensch in Nieuw Testa-
 mentischen zin in staat is de vragen op sexueel
 gebied op te lossen. Het welzijn van een volk
 berust niet alleen op den stand van zijn
 uiterlijke welvaart en de staat van zijn
 gezondheid, maar hangt voor een niet te be-
 rekenen gedeelte af van den innerlijk gezonden
 toestand van het familieleven.”

Er klinkt mij altijd zoo'n edele, waardige,
 hooggestemde toon tegen uit dat Evangelische
 Vrouwenblad, ook als het de meest
 moeilijke onderwerpen behandelt.

Anna Pappritz schrijft over het groote ge-
 vaar, dat een misschien komend wetsontwerp
 vooral voor de vrouwen zal brengen. Het gaat
 om den strijd tegen de geslachtskrankheden,
 tegen verhindering van geboorten en onder-
 breking van zwangerschap.

Voor al het eerste — de strijd tegen de ge-
 slachtsziekten — zal met zich meebrengen de
 afschaffing van § 180 van de wetsverordenin-
 gen, waarin het houden van bordeelen wordt
 verboden. Nu wil men weer tot het kazernee-
 ren en doen samenwonen van prostituee's
 overgaan. Met welk een moederlijke, teere
 bekommernis wijst zij op de gevolgen van
 het nemen van zulk een besluit, met welk een
 hartstochtelijke, meesterlijke genialiteit schildert
 zij ons zoo'n hel van samenleven, waar
 al wat slecht is en onrein is en gruwelijkheid
 doet samenstromen.

Hoe bewonder ik de vrouwen, die zich in

zulke onderwerpen durven inwerken; en die
 zich met een ontfermend en erbarmend hart
 op de mestvaalt van de samenleving begeeven,
 niet om hooghartig te veroordeelen, of met
 een gebaar van afschuw alles wat met zulke
 dingen samenhangt uit haar bewustzijn te
 verdrijven, maar met een vonk van Heilands-
 liefde in het hart, waarmede de Meester som-
 migen Zijner volgelingen begenadigt, de ar-
 men wijd uit te strekken, om op te heffen en
 op te trekken, en te zoeken naar wat verloren
 scheen.

Hoe anders zijn die vrouwen..... neen,
 maar nu doop ik mijn pen in gal, en nu
 bruischt de verontwaardiging in mij op, en nu
 wilde ik wel dat ik wakker kon schudden, de
 gewetens van al die christenvrouwen, die
 meedoen aan het decadente en frivole en
 wellustige van onzen perversen tijd. Dat ik
 toch woorden ter mijner beschikking had, om
 ze te overtuigen van de hoogheerlijke, heilige
 roeping van een volgeling van Christus. Dat

De Nederlander. ik ze toch kon doen voelen,
 3 Juni 1919. hoe decadente en Christen-
 dom niets met elkaar gemeen hebben en hoe
 een christin zich verre te houden heeft van „la
 jolie mode de décadence”, die tot ons over-
 komt uit Parijs en die bloote beenen, bloote
 armen, bloote ruggen, schandelijk korte rok-
 ken, en wat dies meer zij, voorschrijft. Zal
 het niet toch een blijvende schande voor de
 christenvrouwen zijn, datgene wat „De Ne-
 derlander” ons vermeldt uit het kerkerads-
 verslag te H. (Er staat niet bij van welke
 kerk.) „Zeer ernstig bespreekt de kerkeraad
 de vraag wat zijnerzijds moet worden gedaan
 tegen het verschijnen aan den Heiligen Disch
 des Heeren van vrouwen en meisjes in on-
 woegzame kleeding, en tegen het onder de
 bediening des Woords zitten van haar, die in
 kleeding en houding, aanleiding tot ergernis
 geven. In de prediking, in het kerkblad en
 door broeders, wijkouderlingen bij hun be-
 zoeken, zoo daartoe bijzondere aanleiding is
 in speciale bezoeken, zal dat kwaad zooveel
 mogelijk worden bestreden.”

Aan den heiligen disch des Heeren!! onder
 de bediening des Woords!.....hoe durven
 ze..... Neen, waarlijk, ik ben geen Puritei-

sche, die alle versiering uit den booze vindt, ik ben geen ijveraarster voor éénheids- en uniformkleeding, ik houd van kleuren en mooie lijnen en van wonderschoone kunst-uitingen ook in kleeding, maar ik haat dat schaamteloos zich ontblooten van vrouwen en meisjes, die met een hooghartig, koud afwijzend gebaar verre van zich werpen elke beschuldiging van verijnde zedeloosheid, en die halsstarrig weigeren zich rekenschap te geven van het kwaad dat zij doen.

Het wondermooie, dat de Schepper in de menschheid heeft gelegd, namelijk de aantrekkingskracht der seksen, mag niet omlaag en van zijn voetstuk gehaald worden door het louter aansturen op zinnenprikkeling en zinnenbekoring. Als ik „De Hollandsche huisvrouw”,

De Hollandsche Huisvrouw. het weekblad voor de huishouding open sla, dan kan ik een glimlach niet onderdrukken. Hoe humoristisch is toch des werelds loop. Kijk! nu hebben wij, vrouwen, alles gekregen, het geheele verlangenslijstje der feministen is ingewilligd, we zitten in besturen van stad en land, we trekken ter stembus, we regeeren mee..... en in ons eigen kleine staatje is alles in de war.

De dienstboden hebben 't „verzamelen” geblazen en de eischen worden ons thuis gestuurd:

Een beginnend dienstmeisje f 200; een volwassen f 300 met f 40 waschgeld en voor arbeid na zeven uur 30 cts. per uur extra loon. Arbeidsduur van 8 tot 12 uren voorm. en van 2 tot 7 uur 's namiddags. Van 12 tot 2 uur vrijaf met een vrije zitkamer. Verder 3 weken vacantie, f 1 per dag kostgeld en f 5 per week pleziërgeld.

Mevrouw Eerdmans—Hol te Leiden, had op de vergadering met de leiders en leidsters der dienstbodenvakvereeniging gauw uitgerekend, dat op deze voorwaarden middelgrootte gezinnen met minder dan vijfduizend gld. inkomen geen dienstbode meer zouden kunnen houden. Dat vond een der aanvoersters dier vakvereeniging geen bezwaar. Mevrouwen met minder dan vijfduizend gld. inkomen moeten dan maar geen dienstboden houden, en het „surplus” aan werkkrachten, dat dan zou

ontstaan, moet dan maar naar de fabrieken. Er is een moeilijke tijd voor ons huisvrouwen aanstaande; laten we ons dat geen oogenblik ontveinzen.

We willen behouden dat mooie, heerlijke overal geprezen Hollandsche familie- en gezinsleven, dat we voor een groot deel ook dankten aan onze brave, gewillige „huis-hulpen” — om met het nieuwe woord te spreken, en we zien het bedreigd door het te kort aan werkkrachten, en van alle kanten wordt het samenwonen van vele families in groote huizencomplexen ons aangeprezen.

„The woman of the *The Girl's and Woman's Magazine.* World”, die altijd zulke rake stukken schrijft in „The woman's Magazine” steekt een beetje den draak met al die idealen en niet al de uitvindingen op het gebied van besparing van werkkrachten. In Engeland zijn er één dozijn dames benoemd, die de „Advisory Council of the Ministry of Reconstruction” tot raad zouden dienen. „Men kan een ongeloovig glimlachje niet onderdrukken — zegt ze — als men hoort van waschmachines, waar de vuile wasch in een groote zak gaat en straks keurig gedroogd en geheel schoon weer uit te voorschijn komt; van kachels, die haast niets verbranden en ten allen tijde warm water leveren met een oven die altijd op temperatuur is. 't Schijnt dat ook de meest practische mensch, tot zijn eigen vermaak, wel eens genot vindt in sprookjes. Want — gaat ze voort — gelooft er nu iemand aan, dat men in een huishouden het handenwerk tot een minimum kan reduceeren. Hebt ge ooit gehoord van een electriche „handle”, die kinderen wascht en aankleedt, die schoenen poetst en borden wascht, die puddings roert en sausjes draait.

„Zeker, we kunnen veel werkkrachten besparen, als we ons bovenmatig respect voor zilver- en koperwerk wat intoomen en als we onze kamers wat minder vol maken, maar werk is er, en werk zal er blijven.”

„Daarom moeten we al die hoogdravende verhalen over „Het nieuwe gezinsleven” — „Bevrijding der Huisvrouw” — „Huiswerk

zonder inspanning" maar niet te veel „au sérieux" nemen.

Een andere schrijfster in hetzelfde maandblad, is dan ook zoo verstandig ons allerlei wenken te geven over het aanrichten van een gastmaal zonder bediening. „Het eenvoudigste" — zegt ze — „is, dat men de menschen niet meer te eten vraagt, alleen voor het avondeten met een gezellige „aangekleede boterham" en dan moet men zorgen dat men bij het verwisselen der borden en schalen een tafeltje in de gang of de „hall" heeft, waar men de vuile op kan zetten, terwijl men de schoone van te voren al moet klaar gezet hebben op het dienstafeltje. Men verzoekt vriendelijk dat al te gediensstige gasten niet mee gaan bedienen, want dan zou op zeker oogenblik niemand meer aan tafel zitten."

Hoe hoop ik toch, dat onze dienstmeisjes zullen gaan bedenken, dat het juist de gezinnen zijn met een inkomen beneden de vijfduizend gulden, die haar het meest geleerd hebben en haar altijd met de meeste liefde hebben opgenomen. Hoe het ook gaan zal, ik geloof dat een echte Hollandsche huisvrouw niet zoo gauw bij de pakken zal neerzitten; in haar zal weer ontwaken de geest van hare groot- en overgrootmoeders. Het zal weer de huisvrouw zijn met hare dochters, die het huishouden drijft en bestuurt, die de wasch opmaakt, en in de keuken kokkerelt en die ondanks alle moeilijkheden toch weer dien genoegeijken, behagelijken, huiselijken atmosfeer weet te scheppen, die ieder het hart verruimt. Het zal weer worden de vrouw uit de Spreuken.

Nog nooit heb ik mezelf rekenschap gegeven hoe gevaarlijk en ingewikkeld het is voor een vrouw om werkelijk mooi te zijn, als nadat ik de levensbeschrijving gelezen had van Eugenie, de vroegere keizerin van Frankrijk, vrouw van Napoleon III.

Charlotte Jefferson heeft haar opgezocht in Engeland in de provincie Surrey, waar ze nu woont te Tarnborough en waar ze een roode kruis-hospitaal heeft op haar buitengoed.

*The Ladies'
Home Journal.
Juni 1919.*

Ze is nu een levendige, oude dame van drie en

negentig jaar. „De eenige vrouw, voor wie ik bang ben", — heeft Bismarck eens gezegd.

Ze was het dochtertje van een Spaanschen edelman en een Schotsch meisje, dat bij haar vader woonde in de wijnzaak te Malaga.

Toen zij zestien jaar oud was, was ze zóó mooi dat de abdis — die zij vroeg om in het klooster te worden opgenomen, omdat ze een schuilplaats wilde zoeken voor al hare bewonderaars — tot haar zeide: „kind, dat kan niet, je bent te mooi, mijn nonnen zouden bij het opzeggen van hare gebeden afgeleid worden, als ze naar je keken." Zestig jaar later kwam ze weer en verzocht opname in een ander klooster..... een weduwe, een uitgewekene..... een moeder die treurde om het verlies van haar eenigen zoon..... Toen zeide de abdis: je hebt een te groote rol in de wereld gespeeld, zoek nu eerst met haar in 't reine te komen."

Nu helpt het oude in het zwart gekleede mevrouwetje de gewonden verzorgen, zij schrijft brieven voor hen naar huis, en ze kan dit doen in zes talen.

Geen enkele gewonde, die weet, dat hij de ex-keizerin van Frankrijk, zijn brieven naar huis dicteert.

Ze wordt geschat als hebbende een fortuin van dertig millioen, maar zij doet er enorm veel goed mede.

Zij heeft alles gezien en alles gekend wat de grootheid des levens aan te bieden had, zij heeft al de genoegens der wereld gesmaakt. Hare feesten en maaltijden waren wereldberoemd, zij had smaak en kunstgevoel als geen ander, hare scherpzinnigheid was voorbeeldig, en haar doorzicht zonder weerga. Hoe vergankelijk is toch alles! Nu is zij oud en zwak, en afgeleefd. In haar slaapkamer te Tarnborough staat nog altijd de wieg van haar gestorven eenigen zoon, en in haar kast heeft zij de brieven van haar man, die nooit iemand zal mogen inzien en die zij verbrand wil, voordat zij sterft. Een uitgewekene, in een vreemd land, met al de souvenirs van voorheen als glorie, de schoonheid verdwenen, een vergeten weduwe, een treurende moeder!

Ziedaar wat de wereld voor een mensch

doen kan, nadat zij hem alles gegeven heeft. Is het niet waar, dat de begeerlijkheid des levens voorbijgaat. „Que tout passe, que tout casse, que tout lasse”.....? *)

„Alleen, die den wil des Vaders doet”, voegt een christen er blijde aan toe, „die blijft in der eeuwigheid.”

Le Journal de la jeune fille. Het Fransche blad „Le Journal de la jeune fille” vertelt wat er in Amerika door den bond van Christen jongevrouwen voor „het meisje” gedaan wordt en hoe populair daar het werk is, dat onder de opgroeiende jongens en meisjes gedaan wordt.

De Y. W. C. A. (Bond van Chr. jongevrouwen) heeft een gebouw in de 53ste straat, van tien verdiepingen, waar een jong meisje van alles bekomen kan, van af een warme, moederlijke handdruk tot een heerlijk zwembad toe. Dit is het hoofdgebouw, maar in alle hoeken der stad, tot in het hartje der drukste wijken, bevinden zich filialen. Ook is er een „home” voor de kleurlingen. Dit voorziet in een groote behoefte, omdat alleen in Harlem — een deel der stad — zich dertig duizend negerinnen en andere gekleurde vrouwen bevinden, en het tehuis der Y. W. C. A. is een der weinige plaatsen, waar ze met open armen worden ontvangen. Er is ook een tehuis voor Fransche meisjes, dat den aardigen naam van „zwaluwennest” draagt.

De sympathieke vrouw, die deze mededelingen schrijft, zegt: „De meisjes tot den Heer Jezus te brengen, dat is ons doel, ze te doen voelen hoe gelukkig een leven van toewijding en opoffering is, dat is ons streven, maar we willen ze terzelfder tijd laten zien, dat de Christelijke sympathie niet bestaat in woorden, maar dat ze haar helpen wil tot een blij, gezond, vreugdig leven, dié haar gunt al de geneugten en genoogens, die voor een Christinnen betamelijk en noodig zijn.

Dat er toch ook in ons land kwame, die

*) = dat alles voorbijgaat, dat alles breekt, dat alles voorbijgaat.

liefde voor den arbeid onder onze jongens en meisjes. Wat een armoedige clublokalen en vergaderzalen zijn er bij ons, ergens in een vergeten hoekje, ergens heel bescheiden, half weggedrongen, terwijl de wereld cinema naast danszaal rijgt in de mooiste, drukste buurten.

Terwijl onze meisjes, vergiftigd door goedkope romans en cinemaverhalen, zich ontpopten tot het seksewezentje, dat alleen nog maar praat en denkt over uitgaan en veroveringen maken, of, meer verstandelijk aangelegd zijnde omgepraat wordt tot het intellectueele bolsjewisme, dat tegenwoordig zoo in de mode komt, of opgroeit tot het oppervlakkige, ruwe sportmeisje, dat onze footballvelden bevolkt, schudden wij christenvrouwen onze wijze hoofden over de houding der opgroeiende jeugd.

O, dat er bij ons toch ook kwam in groote en kleine steden, de zwaluwennesten, waar alles wat jongmeisje en jonge vrouw was met open armen ontvangen werd, waar gezellige lokalen en gemakkelijke stoelen en veel lectuur gevonden werd, en als-je-blijft niet op z'n Hollandsch met honderd en een reglement, met lidmaatschapkaarten en strenge directrices aan 't hoofd. Maar zwaluwennesten, die noodend openstonden, waar ieder zoo maar als een zwaluw neerstreek, om straks weer op te vliegen, maar niet zich medenemend het warme gevoel van binnen, dat Christelijke sympathie iets daadwerkelijks was, iets dat je zag, dat je voelde en dat je nooit vergat.

Dat er bij ons kwam, die heilige passie om alles wat jong was tot den Heer Jezus te brengen, die passie, die onze beurzen ontsluit en ons tot het haast onmogelijke in staat stelt, omdat wij gevoelen dat niets wat leelijk en saai is, en zeurig en vervelend, iets te maken heeft met het hoogheerlijke Evangelie, en met de blijmare van redding en verlossing.

A. v. H.—S.

Huishouding en keuken.

WARENKENNIS.

Deze week zag ik in een uitstalkast traploopers liggen van Tapestry voor den prijs van f 5.25 per Meter.

f 5.25 per M. — en dan nog maar Tapestry. Is het niet ongehoord?

Ach, die prijzen van tegenwoordig! Vroeger zou men nog geen f 5.25 voor Brusselsch hebben gevraagd, en dat is toch vrij wat beter dan Tapestry.

Wat is nu eigenlijk het verschil tusschen Brusselsch tapijstof en Tapestry? Het zijn bekende namen, evenals Axminster, Moquette enz. Toch zijn er vele menschen, die bij de beoordeeling van genoemde tapijstoffen niet weten waar het op aan komt.

Deze namen wijzen in den regel op het weefsel of op het patroon.

Brusselsch tapijstof en Tapestry zijn nopjesweefsels en lijken oppervlakkig gezien heel veel op elkaar.

Oppervlakkig gezien!

Waar echter dikwijls zoo groot prijsverschil is, moet natuurlijk ook verschil zijn in kwaliteit. En dat is er ook!

Niet alleen wordt voor Brusselsch meestal betere wol gebruikt, er is ook groot verschil in 't weefsel.

Bij het maken van Brusselsch tapijstof heeft men vóór het weven de woldraden geverfd. Bestaat het patroon b.v. uit de kleuren: rood, groen, geel, zwart, dan heeft men dus roode, groene, gele en zwarte draden. Die draden worden op den ketting gebracht en vormen dus de „schering-draden”. Wanneer nu in 't patroon rood boven komt, worden de groene, gele en zwarte draden naar onder verwerkt; komt groen boven, dan worden de roode draden weer onder gewerkt, enz. Men kan dat ook duidelijk aan den ondergrond,

den achterkant van 't tapijt zien. Al de kleuren, die bovenop het patroon vormen, zijn ook aan den achterkant te vinden, maar warrelig dooreen.

Geheel anders is het met Tapestry.

Bij dit nopjesweefsel worden de ongeverfde draden eerst op den ondergrond aangebracht, en daarna wordt meestal het patroon in de gewenschte kleuren er op gedrukt.

Het verschil is dus groot, nietwaar?

Terwijl bij *Brusselsch* 3 à 4 draden gebruikt zijn, is *Tapestry*, al bestaat 't patroon uit 6 kleuren, toch, behalve den ondergrond van jute, maar één-draad dik.

Terwijl bij *Brusselsch* de woldraden vóór het weven in de verf hebben gehangen, en de kleurstof dus dóór en dóór in zich hebben opgenomen, is de verfstof bij *Tapestry* er alleen maar aan den bovenkant *opgedrukt*. De kleuren bij *Tapestry* zijn dus veel minder sterk.

Hoe kunnen we nu Brusselsch van Tapestry onderscheiden?

Heel gemakkelijk op tweeërlei wijze.

1o. Door te letten op den onderkant van de tapijstof.

Zooals reeds is aangetoond, ziet men bij Brusselsch daar allerlei kleuren, en hoewel niet op dezelfde plaats, moet men toch dezelfde kleuren van den bovenkant onder kunnen vinden. Bij *Tapestry* ziet men aan den onderkant niet anders dan het jute-weefsel.

2o. Door uit de tapijstof een wollen draad te trekken.

Bij Brusselsch heeft die draad één kleur. Trekt men b.v. aan een rooden draad, dan ziet men de roode nopjes verdwijnen, de gele of groene blijven staan.

Bij *Tapestry* heeft één draad vele kleuren. Trekt men nu aan den rooden draad, dan ziet men ook de groene en gele nopjes verdwijnen en de draad is ten slotte rood, geel en groen.

Dit zijn gemakkelijke kenteekens en men kan er zich niet mede vergissen, als men 't eenmaal weet.

Bij *Tapestry* zijn ook nog verschillende kwaliteiten.

Tapestry van één kleur, (dat veel gebruikt wordt voor vloerbedekking met een karpet),

kan heel goed zijn. Er wordt een zeer goede kwaliteit wol voor gebruikt en de draden, die hierbij geen patroon behoeven te vormen, worden ook vóór het weven geverfd.

Bij sommig gekleurd Tapestry met patroon worden ook de draden vooraf geverfd. Evenals men, voor handwerkjes, zijden draden kan krijgen, waarbij een draad verschillende kleuren vertoont, zoo wordt hier ook de wollen draad vooraf in verschillende kleuren geverfd. De verf trekt dan natuurlijk beter in de wol dan bij opdrukken, doch de patronen bij zulk Tapestry zijn dikwijls wazig, weinig scherp.

Bij minderwaardig Tapestry staan de nopjes, die dan vrij plat zijn, mog al ver van elkaar. Men kan dat dadelijk opmerken, als men een stukje van deze tapijstof tegen het licht houdt. Sommig Tapestry lijkt dan wel gaas, zoo doorzichtig! Het spreekt van zelf, dat zulk Tapestry, dat natuurlijk ook van slechte wol gemaakt wordt, spoedig opslijt. Beter geen tapijstof dan zulk een tapijstof.

M. G. L.

Boekbespreking.

School en Zending. Handleiding bij het Zendingsonderwijs aan kinderen door K. Wielemaker, in leven hoofd der Christelijke school te Biggekerke.

Uitgegeven vanwege de Onderwijs-Commissie van den Zendingstudie-Raad door den Boekhandel van den Zendingstudie-Raad te Den Haag.

„Als het boompje is groot,
Is het plantertje dood.”

Met dit weemoedige woord begint het „woord vooraf” als het den ontslapen auteur herdenkt. *Wielemaker* heeft zijne rijke gaven aan dit werk besteed, maar de uitgave ervan niet mogen beleven. De Onderwijscommissie die het „Woord vooraf” schreef zegt o.a. van dezen arbeid:

„Onze bewondering steeg bij elk proefvel dat we ontvingen.”

Zóó ging het ons ook, toen wij hoofdstuk na hoofdstuk opsloegen en ten slotte opnieuw stilstonden bij de rijke inhoudsopgave.

In afdeeling A behandelt de schrijver de volgende punten: *wat wij onder Zendingarbeid verstaan, waarom het moet gegeven worden en waar; wie het moeten geven en hoe het moet gegeven worden.*

Sprekende over het Zendingsonderwijs in de lagere school, brengt de schrijver de vraag naar voren of dit *occasioneel* moet zijn of *een eigen plaats* in het leerplan moet innemen. Hij kiest voor het laatste en merkt daarbij terecht op: „een occasioneele behandeling van eenig onderwerp komt neer op een al te uitvoerige behandeling door een onderwijzer, die zich voor dit onderwerp interesseert en een veronachtzaming door een onderwijzer, met wien dit niet het geval is.”

Dan komt de tweede vraag: „zullen wij van de zending een apart *leervak* maken, dus daaraan een *eigen plaats op den rooster* geven?”

Hiertegen zijn verschillende bezwaren die de heer *Wielemaker* onder de oogen ziet. Hoewel hij dus zelf de voorkeur geeft aan een *inschakelen* van de zending in het leerplan, geeft hij in afdeeling C van dit werkje ook een leerplan voor een afzonderlijke behandeling der zending in pl.m. 40 lessen; wellicht kan dit ook Kinder-Zendingvereeningen enz. dienen.

Afdeeling B, die bijna $\frac{3}{4}$ van het geheele boek beslaat, bevat een voorbeeld van „de zending in het leerplan voor de verschillende vakken.” Alleen het onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis bevat 35 hoofdstukken. Bij het onderwijs in geschiedenis en aardrijkskunde, maar ook bij lezen, natuurkunde, slójd enz. ruimt de schrijver eene plaats voor de zending in.

Het spreekt van zelf, dat de *opleiding* van den onderwijzer hiermee in aansluiting moet wezen. Toch toont de heer *Wielemaker* een *practisch* man te zijn. Want, sprekende over de wenschelijkheid van zendingstudiekringen voor kweekelingen, wijst hij erop hoe de vier opleidingsjaren den geheelen leerling opeschen.

Wat ons in dit geheele boekje aantrekt, is, dat hier een man aan het woord is, niet alleen met een warm zendingshart, maar een echte schoolman, die met de praktijk in de eerste plaats rekest.

En ten tweede loven wij den breeden opzet, die tot in kleine details is uitgewerkt.

Als de heer *Wielemaker* over de zending op de lagere school schrijft, heeft hij het niet alleen over het *onderwijs*, maar wijst hij ook op het *gebed*. Hij dringt aan op het begrijpelijk vertellen van *belangrijke gebeurtenissen*, op het *bekijken van platen*, op het *werken voor de zending*. En bij dit laatste wijst de schrijver dan weer op contact met de ouders, van wier toestemming men verzekerd moet zijn.

Ik eindig, waar ik begonnen ben, bij het „Woord vooraf.” Daarin zegt de onderwijs-commissie: „De ervaring, die men bij het gebruiken van dit boek zal opdoen, zal ook wel op leemten wijzen.”

Leemten heb ik niet ontdekt, met een gevoel van respect voor den schrijver die zijn onderwerp tot in de kleinste punten uitwerkt, heb ik het boek ter zijde gelegd. En ik hoop er nog veel uit te leeren.

A. D.

Timotheus, geïllustreerd weekblad, onder redactie van J. N. Voorhoeve, Den Haag.

Dit weekblad biedt lectuur voor hoofd en hart. Behalve ernstige artikelen en verhalen geeft de redactie ook stukken waarin zij hare lezers van allerlei zaken

op de hoogte houdt. In de laatste nrs. komen o. a. de volgende bijdragen voor: „Een praatje over Giro”, „Aardappelweckerij”, „Iets over paddestoelen”, enz. *Mevr. Westerbrink—Wirtz* schrijft in de rubriek: „Waar in vooral een vrouw belangstelt”. Zij wijst erop, hoe twee belangrijke zaken in onzen tijd in het gedrang komen: „de godsdienst en het huisgezin”. De vrouwen moeten vasthouden aan de van God ingestelde ordonnantien omtrent huwelijk en huisgezin. Het slot van dit artikelje waarin over stemrecht en stemplicht gehandeld wordt, is heel slap: „Er zullen zeker vrouwen zijn, die, in haar geweten overtuigd, dat deze plicht strijdt met Gods Woord, blanco stemmen of in 't geheel niet ter stembus gaan. Doch hoe ook, laat ons in ieder geval vasthouden aan de overgeleverde beginselen, ook in zake het huwelijk en het huisgezin”.

In plaats hiervan hadden wij eene krachtige opwekking verwacht, want elke stem die de Christenvrouw verzuimt versterkt de tegenpartij. A. D.

Meisjesleven, Christelijk tijdschrift voor onze vrouwelijke jeugd, onder redactie van J. M. Westerbrink—Wirtz en P. Keuning.

Hou Zee, Christelijk tijdschrift voor onze mannelijke jeugd.

Vrij en Blij, Christelijk tijdschrift voor jongens en meisjes van 5—13 jaar, onder redactie van Mej. J. L. F. de Liefde en de heeren A. L. Gerritsen en P. Keuning.

Uitgaven UITGEVERS MIJ E. J. BOSCH Jbnz., te Baarn.

„Meisjesleven” gaat beslist vooruit. Het blad bevat aardige schetsjes, die vooral op het vrouwenleven betrekking hebben en waarin af en toe eene historische vrouw geteekend wordt. Ook wordt voor de ontwikkeling der lezeressen gezorgd. Vooral artikelen als van *Aja* die in de rubriek *Beroepskeuze* over de „*Enquêtrice*” schrijft en nog andere opmerkingen ten beste geeft, bevatten lectuur die onze jonge meisjes thans noodig hebben. De schetsen en verhalen zijn voor het meerendeel ook heel goed, maar o. i. moet vooral naar ontwikkeling en naar voorlichting van het jonge meisje gestreefd worden.

De rubriek „*Handwerken*” vindt vaak een plaatsje en „*Sport*” is ook niet vergeten. Afwisseling is in de rubrieken aangebracht.

De schrijfsters bezitten de gave om den goeden toon te treffen die het eenvoudige meisje trekt en begrijpt.

Het kindertijdschrift *Vrij en Blij* voldoet onze kleintjes uitnemend. Aardige verhaaltjes en leuke plaatjes vormen hier eene goede combinatie. In het laatste nummer vertelt *W. G. v. d. Hulst* over een *angstigen avond*: een plaatje met twee benauwde kindergezichtenjes die uit de dekens van een ledikant te voorschijn komen, geeft hierbij een aardige illustratie.

Het moeilijkst te redigeeren blad is „*Hou Zee*”. Sommige rubrieken zijn voor de grootere jongens wat kinderachtig, andere voor de jongeren wat zwaar. Een

rubriek die allen voldoet is bijv. „*Van Reizen en Trekken*”. Ook de verhalen worden gaarne gelezen.

In „*Van allerlei gebeurtenissen*” geeft de heer *Keuning* steeds een *veelzijdig* overzicht; deze rubriek wekt onze jongens op reeds vroeg belang te stellen in „*allerlei gebeurtenissen*”. Het geheel, de verdeling der hoofdstukken, de goed gekozen bladvullingen en de illustraties toonen de zorg der redactie. „*Onze mannelijke jeugd*” weet die op prijs te stellen. A. D.

Onder en met Papoea's, in de prauw en door het bosch. Reis-ervaringen op West-Nieuw-Guinea van zending J. van Muylwijk.

Padjangho, een Toradja „*boefje*” door A. M. Schuyt—Mansvelt.

Op reis met den Zending, vier zendingsverhalen voor kinderen. Tweede geïllustreerde druk. Uitgaven van den Boekhandel van den „*Zendingsstudieraad*” te Den Haag.

Deze drie boekjes zijn alle voor kinderen bestemd, het eerste vooral voor groote kinderen. De heer *Van Muylwijk* die hier van zijn tochten met de prauw vertelt en telkens posten bezoekt op zijne reis, weet afwisseling in zijn verhaal te brengen. Van zijn talent om overal goed te kunnen slapen krijgen wij een aardigen indruk. Ook trof het ons dat „*hutsapot*” zoo heerlijk smaakt in de tropen.

Voor al de jongens zullen van deze reis met de prauw genieten. Keurige foto's sieren het werkje.

In het tweede boekje vertelt *Mevr. Schuyt—Mansvelt* om eenvoudige wijze van een Toradja „*boefje*”. Dr. Alb. Kruyt geeft er eene inleiding bij over het leven der slaven in Passo, vóór 1905.

De vier zendingsverhalen in „*Op reis met den Zending*” zijn vooral geschreven ten dienste van scholen en zondagsscholen, kinderzendingsverenigingen, jongens- en meisjesclubs.

Mevr. Schütz vertelt eene geschiedenis uit Suriname, de heer *Van Muylwijk* behandelt eenzelfde onderwerp als in zijn bovenvermeld werkje. *Een droevige Zaterdagmorgen* van den heer *Alkema* is een schetsje van *Java*. Dit verhaal is het minst geslaagd, voor kinderen is het te droevig en de eigenlijke strekking, het bijgeloof der vaders, begrijpen misschien alleen de oudsten. Het laatste verhaaltje „*Hoe een Passo'sch schoolmeisje den Bijbel hielp vertalen*” is weer heel aardig. A. D.

Mededeelingen.

VAN DE REDACTIE.

Vragen voor de Vragenbus worden vóór 10 Juli 1919 aan het adres der Redactie (Mevrouw Diepenhorst, Prinsengracht 552) ingewacht; de copie voor het Augustus-nummer uiterlijk 15 Juli. Ongevraagde bijdragen worden slechts teruggezonden als de portkosten (in postzegels) vergoed zijn.

CHRISTELIJK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR- VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, JOHANNA BREBVOORT, A. C. DIEPEN-
HORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT,
N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS. (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER,
J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH,
H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVERSMAATSCHAPPIJ: E. J. BOSCH JBZN., BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

„DIE SPAARZAMELIJK ZAAIT....”

Die spaarzaamlijk zaait, zal ook spaar-
zaamlijk maaien, en die in zegeningen
zaait, zal ook in zegeningen maaien.”
2 Cor. 9 : 6.

Zaaien en oogsten staan met elkaar in on-
losmakelijk verband. Men leest geen druif van
doornen, men snijdt geen vijg van distels. Hij,
die in vrekheid slecht zaad in den akker werpt,
uit gierigheid de landen niet heeft bemest, zal
geen volle, rijpende oogst tegenruischen, wie
niet in zegeningen zaait, zal ook niet in zega-
ningen maaien.

Die in het vleesch zaait, zal uit het vleesch
verderfenis maaien; die in den Geest zaait
zal uit den Geest het eeuwige leven beërven.

God heeft den mensch toegerust met de
wondere gave van een zegen te kunnen zijn,

eene gave in den zondeval omgeslagen in den
vloek, een verderf te kunnen worden voor
den naaste, voor alles wat hem omgeeft.

Het is God die in den mensch het zaad *ge-
schapen* heeft; het is God die in Zijn alge-
meene genade in den mensch de gave wilde
behouden om in zegeningen te kunnen zaaien.

* *
* *
* *

Wij zaaien heel ons lange lieve leven door.
Het kind, zijn leven leidend van spel en ver-
beelding, zaait onbewust, oefent zonder het te
weten invloed uit, zooals hij die ook onder-
gaat; de jongeling en de jongedochter werkt
op zijn, op haar omgeving in, de man en de
vrouw, die teniet gedaan hebben hetgeen eens
kinds was, ontvangen van God hun levens-
taak. En waarin bestaat die anders dan in
zaaien en in maaien?

In arbeiden om vrucht voort te brengen op
heel dat ruime, wijde gebied des menschelijken
levens, om te laten uitspruiten en groeien en
bloeien de heerlijke door God geschapen we-
reld, opdat alle krachten, door God in geest
en ziel en lichaam gelegd, alles in de natuur
en in de genade leve Hem ter eere.

Zaaien en maaien! Spaarzaamlijk of in zegening. Leven in egoïsme op natuurlijk, op geestelijk gebied. Stilte, rust en warmte, dat is je ware. Geen gezinnen vol vroolijke kinderstemmetjes en rumoerige kindervoetjes, geen ingespannen arbeid van den geest waardoor de wereld verrijkt wordt, geen ontplooiing van het goede dat God in zijn Gemeene Gratie in het menschelijk wezen behield, geen uitstrooiing met milde hand van stoffelijke weldaden en zegeningen.

Leven voor je zelf, je opsluiten in eigen kring, niet meer arbeiden dan hoog noodig is om op peil te blijven, het is de valsche leuze van de eigenliefde.

Spaarzaamlijk zaaien om spaarzaamlijk te maaien. Om te verschrompelen in je eigen lieve zelf, je op te sluiten in eigen knus gesloten kringetje, om ten slotte te verdorren doordat alle groei- en stuwkracht ontbreken gaat.

In zegeningen zaaien. Dat doet de zwoegende, zorgende huismoeder uit elk stand, die welbewust den Heere in de opvoeding van hare kinderen dient, dat doet de huisvader, die werkt met zijn hoofd of de kracht zijner spieren en nog tijd uitwoekert voor zijn gezin en het Koninkrijk Gods. Dat doet de ondergeschikte in het volbrengen van de hem door God opgelegde levenstaak, de man of de vrouw op kantoor of in fabriek, op het land of in huis, dat doen we allen, indien we met lust en liefde onze schouders zetten onder den last des levens om die gewillig en blijmoedig te *dragen*, niet voort te slepen.

* *
*

Spaarzaamlijk zaaien. Hoe vaak doen we het, ook al vervallen we niet in het uiterste van den luien, gemakzuchtigen egoïst.

We zijn vaak zoo ongeregeld, van de eene pool naar de andere tuimelend. Onze *krachten* in zegening zaaien, ons *geld* spaarzaamlijk vasthoudend. Ons *geld* wijd uitstrooiend, onze *liefde* bepalend tot het enge, kleine, eigen kringetje.

Onze ondergeschikten ruim betalen, terwijl ze toch voelen er klopt geen hart voor me,

er zit geen meevoelen in den druk van de toegestoken hand. Onze meerderen dienen met volle kracht, zonder de warme zielsgesteldheid: ik wil de zaken behartigen alsof ze van mij zelve waren. We kunnen naar ieders verhouding groote sommen weggeven in den dienst der barmhartigheid en toch spaarzaamlijk zaaien en dus veroordeeld zijn om spaarzaamlijk te maaien.

In zegeningen zaaien om in zegeningen te maaien. Een ideaal dat ook de vrouw in onzen tijd moet tegenwenken.

De wereld heeft behoefte aan liefde, aan toegewijde, zich zelf gevende menschen, die eigen gemak en rust wenschen op te geven met blijmoedigheid. Wij raken in onzen tijd al meer en meer van elkaar af. Werkgever en werknemer worden vijandige machten die tegen elkander inbotsen.

De tijden der patriarchale, der matriarchale verhoudingen zijn onherroepelijk voorbij. In den patroon ziet bijna niemand een vader, in de meesteres zelden iemand eene moeder meer.

We passen af: dit voor dat; arbeid is koopwaar. Men werkt per uur. Na het eindigen van den bepaalden tijd heeft niemand iets over me te zeggen, heb ik niets te eischen. De zedelijke banden breken. We zaaien spaarzaamlijk, dus maaien we ook niet in zegening.

Wij vrouwen moeten beseffen dat we leven in een omvormingstijd. Het gezinsleven verandert, zooals het in het begin der 19de eeuw ook omgezet is. De machine is de uitbouw en tevens de verkleiner van het gezin geworden. De ouderwetsche ondergeschiktenschaar verdween uit de huizen der rijken, wie houdt zelfs nog drie of vier dienstboden? De huiselijke arbeid gaat nu per *uur* gebeuren zooals vroeger per maand, de dienstbare kan geen lid van het gezin meer blijven, ze verkeert veel te kort in het huis der familie, waar zij dient.

Die feiten zijn niet te veranderen. De stroom des tijds graaft zichzelf de bedding. De omvorming van het gezinsleven zal nog feller voortschrijden, het gezin, vader, moeder, zonen en dochters zullen al meer op *elkaar* worden aangewezen. En het leven behoeft

daar niet armer, ja kan er rijker door worden.

Toch zal ook in de nieuwe toestanden de uitspraak van Gods Woord: "Wie spaarzaamlijk zaait, zal spaarzaamlijk maaien" zijn kracht behouden.

Arme huismoeder, in wie geen hart voor hare dienstbode klopt, al dient ze per dag of per uur, arme dienstmaagd of werkvrouw, die koud en mechanisch haar werk verricht.

God heeft alleen den blijmoedigen gever (ook van zijn lichaams- en zielekrachten) lief. Niemand verliest door te geven, niemand verarmt door met den schat van zijn liefde den naaste te verrijken.

Laten we onze zielen openen voor den hongerige. Menige huismoeder, ook de rijke, zoekt naar een meegaand hart in de dienstbare, zucht om een bewijs van *meeleven*, van *mee-dragen* in de gezinszorgen. Menig dienstmeisje verlangt naar een vriendelijk, hartelijk woord, zou om te tooveren zijn in een toegewijde hulp, indien mevrouw meer in zegeningen zaaien wilde.

We kunnen rijk worden in goeddadigheid, al zijn we arm als de mieren, we kunnen arm en dor voortleven te midden van het vette der aarde.

* * *

Het is God, die het zaaisel vermenigvuldigt, het is God die vermeerdering schenkt van de vruchten der gerechtigheid. Het is God die in dezen kouden tijd, waarin vraag en aanbod zoo fel het loon beheerscht, de liefde kan werken in onze harten.

De ware christen moet de beste burger, de geloovige christin moet de beste mevrouw, de beste dienstbode zijn.

Geve God dan dat we op elk gebied des levens tot alle goed werk overvloedig mogen zijn.

Geef Heer dat ik *mijzelve* geve.
De liefde leve en bloeie in mij.
Opdat ik U ter eere leve,
Een zegen voor mijn naaste zij.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

Het Vrouwenkiesrecht is in de *Eerste Kamer* met eene belangrijke meerderheid aangenomen. Wanneer wij in aanmerking nemen dat dit college overwegend „rechts” is, dan volgt daaruit dat ook de Rechterzijde zich niet langer tegen het vrouwenkiesrecht heeft willen verzetten. Trouwens het is de logische consequentie van het „algemeen kiesrecht”. Toen dit beginsel eenmaal aanvaard was en in de wet vastgelegd werd, was er geen reden om de vrouwen van het kiesrecht uit te sluiten. Dat de Staat allengs minder gaat rekenen met het *gezin* als het fundament van de maatschappij is wel een reden, voor de christenvrouw in het bijzonder, om te waken voor de belangen van haar huis en deze steeds voorop te zetten in een tijd waarin hare aandacht, zeker niet ten onrechte, voor zoovele zaken gevraagd wordt.

Het ontvangen kiesrecht brengt vanzelf allerlei vragen naar voren. In de Juli-afl. van „*Vragen van den Dag*” bespreekt *Martina G. Kramers* de vraag: „*Moeten de vrouwen een eigen partij in de staat vormen?*” De schrijfster wijst daarin op de twee aparte vrouwenpartijen, die wij thans reeds in ons kleine land hebben, n.l. *de Feministische partij*, gesticht door *Jonkvr. Wichers* in Dec. 1918 en de *Algemeene Nederlandsche Vrouwenorganisatie*, die onder aanvoering van de schrijfster-dichteres *Nine Minnema* staat en opgericht werd in Febr. 11. Het program der eerste vereeniging strijdt niet met dat der S. D. A. P. Een der voornaamste punten is *anti-militarisme*, maar daarnaast staat ook *bestrijding van het kapitalisme*. De tweede, nog kleinere groep moet van het socialisme niets hebben. Deze vestigt vooral de aandacht op: *herziening van het Burg. Wetboek, gelijke arbeidsvoor-*

waarden voor man en vrouw, moederschap, verbetering van de volkshuysvesting.

Deze twee aparte vrouwenpartijen bestonden reeds toen nog geen enkele vrouw het kiesrecht had. Wij sluiten ons aan bij de conclusie van *Mej. Kramers*: „Een goed begrip van de eischen der vertegenwoordiging des volks in het parlement pleiten tegen het oprichten van politieke vrouwenpartijen”.

Voor al de „rechtsche” vrouw zal zich niet gemakkelijk laten overhalen tot het stichten van een nieuw partijverband. Hooger dan de vrouwenkwestie of welke andere zaak ook, staat het beginsel en de begeerte om naar eisch van Gods Woord ons land geregeerd te zien.

Politiek en wetenschap, dat zijn de nieuwe terreinen die de vrouw betreedt.

Emmy J. B. geeft in de *Nieuwe Courant* een aardige schets van *Mej. Dr. J. H. M. Manders*, de met lof gepromoveerde eerste vrouwelijke doctor in de technische wetenschap. Haar proefschrift verscheen ook in het Engelsch. Reeds vroeg toonde zij grooten aanleg. Aardig is het getuigenis van de directrice der H. B. S. toen haar oud-leerlinge gereed stond om haar stellingen te verdedigen: „Zij is nog net het eenvoudige schoolkind van vroeger”. Dat deze geleerde vrouw in 't geheel niet eenzijdig is, bewijst de berichtgeefster in de *Nwe Crt.* met deze woorden. „Zij heeft evengoed zin voor koken, als voor tuinieren en pianospelen. En wat zij doet, doet zij goed, daarvoor waarborgt haar nauwgezette natuur”. De eenvoud en de bescheidenheid van deze geboren Friesche worden geroemd; bij professoren en studenten is zij zeer gezien. Als assistente werd zij door de studenten gewaardeerd om haar heldere uitleggingen, haar geduld en hare eerlijkheid. Hoewel zij nooit repetitor wilde zijn, heeft zij heel wat studenten door hun examen geholpen. Nooit klopte men vergeefs bij haar aan. Deze vrouw, zegt *Emmy J. B.*, was wel volkomen vrouw, zonder dat haar vrouwelijkheid haar ooit beletsel was bij haar studie.

Een andere gestudeerde vrouw, die van zich deed spreken is *Mej. Dr. Jeanne G. A. M. Knoop*, die aan de Universiteit te Amsterdam

promoveerde tot *Doctor in de geneeskunde* op een proefschrift getiteld: „*De invloed van geestelijken arbeid op de specifiek vrouwelijke functies*”.

Ongeveer twee jaar geleden heeft *Prof. Damsté* te *Utrecht* bij de overdracht van het rectoraat eene rede gehouden, waarin hij zich zeer ongunstig uitliet over de studie der vrouwelijke studenten. De ongunstige resultaten schreef hij toe aan hare lichamelijke minderheid en aan hare veel grootere algemeene belangstelling, die haar dringt om zich daadwerkelijk te uiten, maar haar tevens belet zich gedurende eenige jaren genoegzaam in de eene of andere wetenschap te verdiepen.

Ook *Prof. v. d. Hoeven* laat zich in dezen geest uit. „Hersenaarbeid, mits met ernst opgevat, blijkt voor de vrouw op den duur te zwaar”.

In haar proefschrift heeft *Mej. Dr. Knoop* veel materiaal verzameld, waarmede zij aantoonde, hoe de factor „lichamelijke minderwaardigheid” in geen enkel opzicht met de feiten overeenstemt. Zij zond daartoe vragenlijsten aan de vrouwelijke studenten der verschillende academies en daarnaast aan de leerlingen van verschillende huishoudscholen en aan verpleegsters, om ook groepen van lichamelijke werkende vrouwen te bereiken. De verpleegsters zonden bijna geen enkel antwoord in; voor de beide andere groepen was het percentagecijfer van de stoornissen in de gezondheid op bepaalde tijden ongunstiger bij de meer lichamelijke werkzaamheden dan bij de studie. *Dr. Knoop* concludeerde dan ook dat van de met zooveel klem uitgesproken bewering van *Prof. van der Hoeven* niets overblijft. Het doel van de schrijfster is niet propaganda te maken voor de studie bij de jonge meisjes. Ook de academisch gevormde vrouw heeft te rekenen met de wet van vraag en aanbod. De jonge doctor komt alleen op tegen de voorstelling alsof universitaire studie op het lichamenlijk welzijn der vrouw speciaal op de psychologische functies een storenden invloed zou uitoefenen. Zij neemt daarbij tot maatstaf de vrouw met een normaal verstand,

neiging en aanleg tot studie en een normale constitutie.

Ook de niet-gestudeerde vrouw streeft naar ontwikkeling. Een R. K. dagblad wijst op de *Eerste Sociale Cursus voor Vrouwen*, die 5, 6 en 7 Augustus te *Woerden* zal gehouden worden.

In de ochtendconferentie zal het maatschappelijk vraagstuk behandeld worden, terwijl de middagen meer speciaal aan de R. K. Vrouwenbeweging en het werken van den R. K. Vrouwenbond gewijd zullen zijn. 's Avonds worden praktische oefeningen gehouden in het leiden van vergaderingen en het weergeven van 't gehoorde.

Spreekers(sters) zijn: mevr. Steenberghe—Engeringh, mevr. Steenhoff—Smulders, Prof. J. Aengenent, P. v. d. Tempel O. P., Mr. A. Tepe en Dr. D. A. Stracke S.J.

Naast den arbeid en de voorlichting in het belang der ontwikkelde vrouw, wijzen wij op de praktische opvoeding in het *pensionaat voor boerenmeisjes*. Enkele jaren geleden hebben R. K. zusters dit werk ondernomen te *Lierop* bij Helmond. De inrichting bestaat uit twee hoofdgebouwen; 't eerste is het zusterhuis met slaapgelegenheid voor de pensionairen. Enkele passen verder staat de school, bestaande uit *woonhuis* en *boerderij*. Theorie en praktijk gaan hier samen. Een uitgebreid program bevat de lijst der verschillende vakken en kundigheden, waarin onderwezen wordt. Naast het onderhouden van huis en huisraad, het naaien en verstellen van kleederen, stoppen, mazen, wasschen en strijken leeren de meisjes ook zieken verplegen en krijgen zij les in de behandeling van den zuigeling. Vakken, die meer op de werkzaamheden eener boerderij betrekking hebben, zijn: zuivelbereiding, kennis van meststoffen, de groenten- en boomkweekerij, voeding en behandeling van koeien, kalveren, varkens, kippen, boekhouding der boerderij enz. Aan de woonkamer is verbonden een praktische keuken en bakkerij.

Vakopleiding voor de boerinnen is daarom van zooveel waarde, omdat hiermede gepaard gaat eene algemeene ontwikkeling, die de

vrouw, welke straks naast den ontwikkelde boer komt te staan, goed te pas zal komen.

Vakopleiding vragen ook de dienstboden en zeker eveneens met recht, omdat het vaak voorkomt, dat mevrouw zelve de dienstbode niet onderwijzen kan, zooals dat vroeger algemeen geschiedde. Hierop wees *mej. Lodder* op eene vergadering van de *Vereeniging voor Huispersoneel te Amsterdam*.

Sympathiek was deze bijeenkomst allerm minst; oorzaak daarvan was de schampere, spottende toon waarop gesproken en gecritiseerd werd.

Mej. Lodder achtte een loon van f 250 veel te weinig en constateerde dat mevrouw er niets mee te maken had hoe het loon besteed werd. Deze koude redeneering aanvaarden wij in geen enkel opzicht, omdat wij onze meisjes als onze huisgenooten waardeeren en het ons wel degelijk aan 't hart gaat, wanneer zij haar geld niet op de beste en voordeeligste wijze besteden en reeds vroeg leeren sparen.

Mej. Lodder, en *mej. Suze Groeneweg*, die als tweede spreekster optrad, brachten ook vele grieven der dienstboden naar voren, die ongetwijfeld op misstanden wijzen. Jammer, dat de onaangename toon, waarop ze geuit werden, veel van het ernstige der zaak deed verloren gaan. Op de vaak slechte slaapgelegenheden, de te lange werktijden, de regeling van de vacantie en de vrije dagen werd de aandacht gevestigd.

De groote kwestie in deze zaak zal blijven: het *meeleven* met onze dienstboden. Wij moeten haar behandelen zooals wij zelve zouden wenschen behandeld te worden. Wanneer wij haar ontvangen, zullen wij haar kamertje zoo gezellig mogelijk inrichten, omdat wij in hare plaats ook gaarne prettig ontvangen zouden worden. Maakt de bel het een dag bijzonder druk, dan zullen wij haar tegemoet komen in hare werkzaamheden. Vooral 's avonds zullen wij haar rustige uurtjes bezorgen, omdat wij bij ondervinding weten hoe heerlijk het is na de dagtaak kalm te zitten naaien. Nu de winkels om 8 uur sluiten, voelen wij vanzelf de behoefte van onze meisjes om af en toe een vrijen middag te hebben voor het doen van boodschappen.

Eene betere verhouding tusschen twee huisgenooten, tusschen de vrouw en hare dienstbode, verwachten wij niet van contract of verdrag, maar bovenal van eene nauwgezette betrachtning van het achtste gebod, waardoor en vrouw en ondergeschikte en elk der huisgenooten het welzijn van haar naaste zoekt en van haar verdienste, naar vermogen, nog iets afzondert voor den arme. Zondag 42 leert ons, dat het „Gij zult niet stelen” behalve een verbod, ook dit gebod inhoudt: „Dat ik mijns naasten nut, waar ik kan en mag, bevordere; met hem alzoo handele, als ik wilde, dat men met mij handelde; daarenboven ook, dat ik trouwelijk arbeide, opdat ik den nooddrufte helpen moge.”

A. D.

Vragen van den Dag.

ONZE NIEUWE TAAK.

„Vindt u het een bewijs van vóór- of van achteruitgang dat het Vrouwenkiesrecht gekomen is?”

Een dame deed deze vraag in een besloten vergadering, waarin tal van vrouwen waren samengekomen om zich te laten voorlichten door een onzer leiders op 't gebied der politiek.

Deze gaf geen rechtstreeksch antwoord, maar zeide ongeveer:

„Of het vóór- of achteruitgang zal blijken te zijn, moeten de resultaten nog aantoonen. Daarvan valt met zekerheid nog niets te zeggen, omdat we nog geen statistieken hebben, die dit kunnen uitwijzen. In Australië, waar het Vrouwenkiesrecht reeds langer in werking is, behaalden de vrouwen alleen maar een overwinning ten opzichte van het drankmisbruik.”

Indien echter door invloed van de vrouw *zulk* een triomf werd behaald, dan behoeven

wij niet te spreken van „alleen maar”, want dan is er een winst verkregen, die voor tien duizenden mannen, vrouwen en kinderen tot in geslachten ten zegen zal zijn.

Er werd evenwel niet gevraagd naar de *resultaten*, want dat zou dwaasheid zijn geweest; die moeten we kalmpjes afwachten. Slechts wat te denken van het feit zelf?

Indien deze vraag voorgelegd ware aan een lid van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, dan zoudt ge stellig op dit positieve antwoord hebben kunnen rekenen:

„Natuurlijk is het vóóruitgang, en nog wel een die voornamelijk bereikt werd door ons moeizaam en onvermoeid streven.”

En zóó zullen alle „vooruitstrevende” vrouwen er wel over denken.

Maar mij komt het voor, dat wij niet aan de waakzaamheid van de vrouw, maar aan de onachtzaamheid van den man, ons kiesrecht hebben te „danken”.

„Welnu”, riep een krachtig spreker uit, in het vuur zijner rede op een druk bezochte Novembervergadering des vorigen jaars in het Concertgebouw te Amsterdam, „als onze vrouwen het kiesrecht willen, dan zullen ze het hebben óók.....”

Een luid applaus deed het slot van den zin bijna verloren gaan.

Mij schrijnde dat opgewonden handgeklap.

„Ach, wat kennen de mannen ons nog weinig”, klaagde het in mijn hart.

Hebben de christen-vrouwen er ooit voor gestreden? Slechts zéér weinigen van hen zullen ingeschreven staan als lid van den Bond voor Vrouwenkiesrecht!

Hoewel niet hunkerend naar het stemrecht, woonde ik toch meermalen uit belangstelling, en verlangen om kennis te nemen van haar streven, een vergadering bij van bovengenoemde vereeniging. Want voor mij stond het vast, dat het vrouwenkiesrecht zeker eenmaal komen zou — als onze mannen niet beter op hun „qui-vive” zouden zijn.

Deze nieuwe plichten en deze nieuwe zorgen hadden *zij* ons kunnen besparen..... Natuurlijk niet door er in de Tweede Kamer *tegen* te stemmen, als het wetsontwerp aan de orde werd gesteld.....

Dàn zou het te laat zijn, dan viel de stroom niet meer te keeren, of in een andere bedding te leiden!

De oorlog heeft het proces verhaast, en onze mannen bleken niet bij machte, weerstand te bieden aan den geest des tijds. Ze hadden verzuimd, de bakens te verzetten *eer* het getij verlopen was.

Er is altijd vóór- of achteruitgang, bij al wat leeft, *stilstand* is er niet.

En zóó is het ook in onze levende, organische maatschappij.....

Kortzichtig is, wie dat niet opmerkt!

Wij, vrouwen, we hebben er ons al jaren lang over verbaasd dat de mannen niet zagen, dat de zaken verkeerd liepen.

Altijd maar weêr, te pas en te on-pas is er geschermd met de leuze, dat aan den man het gezag is toevertrouwd, dat de man tot regeeren geroepen is, en niet de vrouw.

Niemand van hen, die het Woord Gods als regel van geloof en leven erkent, zal dat tegenspreken.

Maar uit het oog is verloren dat God den *mensch* schiep als *man-en-vrouw*, en dat de vrouw aan den man tot een *hulpe* gegeven is. En de man die meent, dat hij het wel *zonder* die hulpe stellen kan, wil wijzer zijn dan God.

Een man is maar een *half* mensch.

Onze taal kent nog wel het woord vrouw-mensch, in den vólksmond verbasterd tot „vrommes”. Vrouw-menschen schijnen er dus nog wel te zijn, maar het woord man-mensch bestaat niet, omdat er aan dat woord nooit behoefte was!

Een weduwe, die er zich met de borst op toelegt, de haar nagelaten zaak voor ondergang te behoeden, zal er zich binnen enkele jaren zóó weten „in” te werken, dat ze haar man als patroon geheel vervangen kan. Zulk een vrouw is dan uitgroeid tot een vrouw-mensch, dank zij haar veelzijdigheid.

De ervaring leert ons echter helaas, dat vele mannen *meenen* dat ze man-menschen zijn.

Als dit nu maar een verschijnsel was alleen van dezen ontredderden tijd, dan zouden wij vrouwen denken aan een kortstondige infectie, maar alle eeuwen door hebben de meeste mannen zich zelf beschouwd als complete menschen. Die gedachte is dus met hen

samengegroeid, en uit die gedachte leven zij.

En met een vrijmoedigheid die eerbied afdwingt, durven zij juist aan de vrouw verwijten, dat ze zich te veel verheft. Dat ze zich plaatst op een voetstuk, waarop ze niet hoort!

Nu, wij trekken ons dat maar niet te veel aan, en troosten elkander met het bekende spreekwoord van den pot en den ketel.

Iedere huisvader is er trouwens, hoewel hij het nooit volmondig zal erkennen, diep van doordrongen, dat, al handhaaft hij het gezag in eigen huis nóg zoo kranig, alles verkeerd zou gaan zonder de *leiding* zijner echtgenooten.

En zou het dan in de groote maatschappij goed kunnen gaan zonder het practisch inzicht en de levenswijsheid van de vrouw?

Wij, vrouwen, hebben het gezien hoe menigmaal de mannen hebben gefaald, maar dat wij er in berustten, dat was onze fout, daarin hebben wij *gedwaald*.

Zwegen wij uit kracht van opvoeding, uit gewoonte, of soms uit gemakzucht of uit onverschilligheid, óf misschien omdat wij meenden dat zwijgen plicht was, ook al zagen wij duidelijk dat het een verkeerden koers uit ging?

Nu is ons evenwel het recht van mee spreken vrijwillig gegeven, eigenlijk eenigszins opgedrongen, en wij hebben dit, zij het dan ook noodgedwongen, aanvaard. Daarom voelen wij ook dat spreken thans *eisch* is geworden.

* * *

Tal van mannen zijn van oordeel, dat „overtuigend is gebleken, dat het gemis van het kiesrecht allerminst tot gevolg heeft gehad, dat de vrouwen en hare belangen in ons land verwaarloosd zijn”.

M. i. leert echter de practijk onwedersprekelijk het tegendeel van 't geen hier beweerd wordt.

Neen, nooit kan de man zóó in de behoeften van de vrouw doordringen, die zóó voelen en begrijpen, dat hij in staat is, zonder haar medewerking of aanwijzing wetten te maken, die haar niet hier of daar te kort doen of grieven. Hij zal het niet met opzet doen, het

ligt niet in zijn bedoeling, maar het ontbreekt hem daartoe aan het juiste inzicht.

Kan niet in de hogere kringen de man het kapitaal zijner vrouw „zoek” maken, zonder dat de wet de hand op hem legt.

De wet heeft tegen dit euvel niet anders dan een voorbehoedmiddel in het niet-trouwen-in-gemeenschap-van-goederen.

Welk recht heeft de arbeidervrouw, als haar man, die een dronkaard is, haar met beroep op de wet de enkele stuivers afhandig maakt, die zij met uit-werken-gaan verdiend heeft, om haar kinderen wat eten te kunnen geven?

Welke rechten hebben hoogstaande gehuwde vrouwen tegenover hunne echtgenooten, al zijn deze ook zóó diep gezonken dat ze den naam van man en vader niet meer waard zijn, wrakken als ze zijn naar het lichaam en naar den geest?

Hoe onzegbaar veel kan er door een vrouw geleden worden, en dat alles onder „bescherming” van de wet!

* * *

Het ligt echter niet in mijn bedoeling, thans den nadruk te leggen op de krenking van ons goed recht als vrouw en als echtgenoot.

Op de inperking van ons gezag als *moeder*, daarop wilde ik voornamelijk wijzen.

De mannen hebben ons zonder vorm van proces onze kinderen ontnomen.

De Staat begon met de school te naasten, en daarmee werd alle invloed van de moeder buitenshuis voor altijd geweerd.

Welk een goed voorbeeld had er nu aan onze Regeering gegeven kunnen worden door de christelijke vaders, die geen staatsinmenging op dat gebied gedoogden.

Onder de schoone leuze van „de school aan de ouders” werd de eene „School met den Bijbel” na de andere opgericht.

Hoe *onwaarachtig* was in dezen de houding van den christen-vader!

Of speelde hier de waan een rol?

Meenen de vaders, dat ze zich met recht de „ouders” mogen noemen?

Ja, dat denken ze en dat weten ze ook erg mooi uit te leggen. Wel kunnen wij zulk een

diepzinnige redeneering niet altijd evengoed volgen, omdat een vrouw nu eenmaal niet zoo *belijnd* is in haar denken, maar we hebben het als een waarheid te aanvaarden, dat de vrouw in den man „inbegrepen” is.

Volgens dat principe konden dus stelselmatig, met een schijn van recht, alle moeders, ook de meest verstandige onder hen, uit de schoolbesturen geweerd worden.

En daardoor waren ze niet bij machte, ook maar eenige wijziging ten goede tot stand te brengen, wanneer er ten opzichte van hun kinderen groote fouten gemaakt werden, zelfs reeds bij het lager onderwijs.

Want zoo'n „inbegrepen” vrouw, en dat is lastig voor de mannen, heeft geen zand in de oogen: ze houdt haar eigen kijk op de dingen.

Maar de ziel van den man ontwaakt!!

Niemand minder dan de heer Wirtz erkent open en bloot in zijn „Meisjesopleiding”, als het gaat over het voortgezet onderwijs:

„We hebben heel eenvoudig de scholen, die geheel ingericht waren op onderwijs voor jongens, ook voor de meisjes opengezet; we hebben dezelfde boeken ook aan de meisjes gegeven; we hebben ze toegelaten tot allerlei vakscholen, die uitsluitend met jongensopleiding rekenden en we hebben geheel vergeten, dat een meisje altijd meisje blijft en in een vrouwelijk lichaam steeds een vrouwelijke ziel meëdraagt.”

Zonder grootspraak durven we beweren dat geen vrouw ooit die groote fout begaan zou hebben, (om van andere betreurenswaardige misgrepen maar te zwijgen) en dat, zoo er ook maar aan één moeder in het schoolbestuur zitting was gegeven, zij het den mannen *onmogelijk* zou gemaakt hebben, alle onderwijs alléén van mannelijke zijde te doen belichten.

Het is ontegenzegglijk misplaatste bescheidenheid, dat wij vrouwen ons zonder één woord van protest altijd hebben laten behandelen als een „quantité negligible”.

Nooit mogen wij ons kind uit het oog verliezen, noch het gehéél afstaan — zelfs niet aan den eigen vader. De moeder is en blijft van Gods wege *mede* verantwoordelijk, óók wat het onderwijs betreft.

En zij mag het niet koelbloedig toelaten dat een jong; haar toevertrouwd leven, gedeukt wordt door mannelijke kortzichtigheid.

Wat mannen-oogen nu pas beginnen te ontdekken, dat heeft de vrouw altijd instinctief gevoeld!

* *
*

Veel meer nog komt de moeder, zoo zij nauwgezet van geweten is, in het gedrang als zij haar negentienjarigen zoon op den allergevaarlijksten leeftijd dus, moet afstaan aan den Staat. Lijdelijk moet ze nu aanzien, hoe haar jongen dien ze steeds naar het lichaam en naar den geest zoo rein mogelijk heeft trachten te houden, zonder erbarmen overgeplaatst wordt in een omgeving die in hooge mate besmet is, en bij hem lichamelijk zoowel als geestelijk onherstelbare schade kan aarichten.

Behalve dat heel de omgeving zoo ongezelig mogelijk is, hoort de moeder van toestanden zóó onhygiënisch, dat ze zich in de middeleeuwen verplaatst waant. Maar constateeren kan ze niets, ze heeft alles slechts van „hooren zeggen”.

Want vóór de deur van de kazerne moet ze blijven staan. Ze blijft er buiten, zelfs met haar invloed!

Gelukkig nog maar, dat de meeste moeders niet weten hoe 'n „Jan-boel” het er is. Anders konden ze er stellig niet van slapen.

Als haar zoon ziek wordt, kan het haar nóg banger worden om het hart. Dan vervoert men hem naar het Militair-Hospitaal, al zou ze 't ook op hoogen prijs stellen, hem thuis zelf te mogen verplegen.

Maar dat gaat nu eenmaal niet.....

Als die Militaire-Hospitalen, waar de man regeert, nu maar net zoo ingericht waren als onze burger-ziekenhuizen of onze Huizen van Barmhartigheid, die Europeesch bekend en beroemd zijn door de groote zindelijkheid en orde die daar heerscht, omdat de vrouw op den gang van zaken daar zulk een overwegenden invloed heeft.

Met meer dan één voorbeeld zou echter aan te toonen zijn, dat het er somtijds een „beesten-boel” kan zijn. 'k Vraag wel excuus voor

de krasse uitdrukking, die nog platter lijkt, als ik er een zeer dubbelzinnige beteekenis aan hecht.

Meen niet, dat onze bewindsmannen hier van niets weten. Ze doen echter maar een oogje dicht, omdat ze geen kans zien, de toestanden te veranderen.

Zonder de hulp van de vrouw kàn de toestand ook niet verbeterd.

Waarom die dan niet ridderlijk ingeroepen?

Of weet een man niet, dat een verstandige vrouw héél dikwijls, en dat een goede moeder *altijd* raad weet te schaffen, vooral als het gaat om het belang of het behoud van haar kind?

Als maar het oordeel der vrouw gevraagd was in al die dingen, waar ze verstand van heeft, die geheel en al op haar terrein liggen — heusch, de vrouwen zouden meegevallen zijn.

Ach, waarom hebben de mannen niet *tijdig* Vrouwen-raden en commissies van advies en van vrouwelijk toezicht in het leven te roepen — wie weet, zou de stemplicht ons, althans voorloopig, nog niet bespaard zijn gebleven!

Als we nu straks onze meening moeten zeggen over zaken die ons niet aangaan, die buiten onzen gezichtskring liggen, en waar we geen belangstelling voor hebben, dan zullen we natuurlijk erg tegenvallen.....

* *
*

Velen zijn er, die niet met hun tijd meê kunnen of willen. Verdrietig kijken ze om, naar de jaren die achter ons liggen, naar het *afgesloten* tijdperk, want — die goede, oude tijd komt nooit weêrom!

Mannen van naam en van wetenschap verzekeren ons, dat niemand bewijzen kan dat het kiesrecht der vrouw in strijd is met de beginselen der Schrift. Geen christenvrouw mag dus willekeurig den plicht verzaken, dien de Overheid haar op de schouders legt. Want officieel heeft de wet thans een klove gedempt, die niet te overbruggen scheen, en die de vrouw scheidde van het kiesrecht.

Trouwens, de vrouw is thans erkend, evengoed lid van de maatschappij te zijn als

de man. Zou het dan geen verraad aan ons beginsel zijn, zoo we thuis bleven? Gesteld dat alle christen-vrouwen hare stem inhielden, dan zou zonder eenigen strijd de overwinning zijn voor onze tegenpartij! Immers, juist h ar stem moet nu gewicht in de schaal leggen. Wie niet stemt, stemt tegen.

Aan verkeerde voorlichting ontbreekt het onzen vrouwen tegenwoordig niet, en waar-schuwend moeten we daartegen optreden.

Er worden stemmen gehoord, die het verantwoordelijkheidsbesef van de vrouw willen wegredeneeren, in plaats van dat op te wekken en wakker te roepen.

En toch leert Gods Woord, dat een ieder, dat *zells* een vrouw, verantwoordelijk is voor haar eigen daden.

Als zij dus het kiesrecht krijgt, dan is zij zelf, en zij all een ten volle verantwoordelijk voor de stem die ze uitbrengt.

Een ander standpunt is met den Bijbel in de hand niet te verdedigen.

Natuurlijk blijft het 't ideaal, dat man en vrouw  en weg, maar dan den rechten weg, gaan.

Maar men mag het niet voorstellen alsof het kiesrecht voor de gehuwde vrouw niet anders dan het meervoudig kiesrecht voor den man zou belichamen. Alsof de vrouw al vereerd moet zijn, zoo ze maar met eigen hand een haar aangewezen blokje kan zwart maken!

Er mag, er moet een politiek individualisme *kunnen* bestaan, zonder dat de huiselijke vrede verstoord wordt.

Hierop moet  l de nadruk gelegd, om die vrouwen te sterken, die zelve trouw bleven aan het christelijk beginsel, hoewel hunne echtgenooten afbogen naar het socialisme.

Van een „wellicht” aanvaarden van het vrouwenkiesrecht mag evenmin sprake zijn, als van een aanvaarden „in dien zin, waarin wij het willen verstaan”.

Niet het hoofd des gezins beslist over de keuze, maar ieder kiesgerechtigde hoofd voor hoofd.

D t is de bedoeling der Regeering, en het schijnt ons verkeerd, daartegen in te gaan, nu de zaken eenmaal z o staan.

A. M.

BURGER DIENSTPLICHT VOOR VROUWEN.

Men kan wel zeggen, dat het vraagstuk Burgerdienstplicht voor vrouwen in de lucht zit. Echter is het niet juist te meenen, dat dit uitsluitend aan den oorlog te danken is, want reeds jaren geleden werd van de zijde der vooruitstrevende vrouwen het goed recht van zulk een dienstplicht bepleit.

En dit was harerzijds niet onlogisch geredeneerd. Immers zij eischten voor de vrouw op, dat haar, als gelijkwaardige van den man, door den Staat stemrecht zou worden verleend, en nu gevoelden zij terecht dat men met de lusten, ook de lasten zou hebben te dragen. Dat, gelijk de man, als hem dit begeerlijk medezeggenschap in de zaken van den Staat wordt verleend, eerst gedurende een jaar of langer zich erin moet oefenen dien Staat zoo noodig te verdedigen, zoo ook de jonge vrouw gedurende eenzelfde tijd hare diensten aan het vaderland zou moeten aanbieden; nu wel niet voor het dragen van wapenen, maar dan toch op de een of andere, dat vaderland ten goede komende wijze.

Aan al dat getheoretiseer, want verder was men nog niet gekomen, — de lijnen waren niet meer dan hoogst onduidelijk aangestippeld — kwam de oorlog met  en slag een einde maken. Al heel spoedig nadat hij ontbrand was, werd om praktische toepassing geroepen. Het begon met de hogere standen, waar men zich om strijd aanbood aan het vaderland, voornamelijk voor Roode Kruisarbeid, maar ook voor het beheeren der spoorweg-cantines, tijdelijke soldatentehuizen achter het front, veldarbeid en administratief werk. Maar al spoedig bleef het daar niet bij — de fabrieken, de openbare bedrijven, de verkeersmiddelen alles riep om hulp, en waar dit geene onbetaalde hulp behoefde te zijn, kwamen de arbeidervrouwen, jonge en oudere, bij drommen aanzetten. En nu riepen zij, die de dienstplicht voor vrouwen gepredikt hadden het den anderen toe; ziet wel, hadt maar naar ons geluisterd, hadt ons maar geholpen, dan hadden die duizenden vrouwen zich nu niet als ongeschoolde, nog geheel onafgerichte krachten aangemeld,

maar dan had de gemeenschap hare diensten van den aanvang af terstond productief kunnen maken, terwijl de leertijd nu schatten gelds kost. Hierin hadden zij gelijk, er is veel kostbare tijd en kostbaar materiaal verknoeid er zijn vele vergissingen begaan, vele veranderingen noodig geweest, eer de nieuwe machine behoorlijk liep. Dat was al dadelijk in de hoogere standen het geval, — waar, om het interessante, het ongewone en avontuurlijke velen in den aanvang tot alles bereid waren, maar al heel spoedig achterbleven en uitvielen, toen de eerste bekoring er af was, terwijl weer anderen, als minder gewenschte elementen, tegen haar zin moesten verwijderd worden. Vooral bleek dit laatste, thans evenals in den treurigen oorlog tegen de Boerenrepubliek, in Engeland noodig, waar de sportieve neigingen het Angelsaksische ras eigen, aan dit verrichten van mannenwerk, zulk een bijzondere bekoring gaven, nog verhoogd door de handigheid waarmede de organisators van dit werk van de vrouwelijke ijdelheid hadden partij getrokken door het uitdenken van uniformen en insignes, vlaggen, en eeretekenen, tot in onderdeelen die der mannen zoo getrouw mogelijk nabootsend. Zoo groot was dan ook de ijver, dat men de gehuwde mannen, als zij van het front met verlof thuis kwamen, hoorde klagen dat zelfs gedurende dien korten tijd hunne liefhebbende echtgenooten de uniform van W. A. A. C. of W. R. E. N. niet schenen te kunnen afleggen. Ook zelfs aan den huiselijken haard herinnerde alles aan den oorlog!

In Duitschland, Oostenrijk en Frankrijk werd den vrouwelijken aard minder geweld aangedaan, en hare diensten werden daar meer uitsluitend voor vrouwelijken arbeid aangewend. Het kwam daar niet zoo voor, dat meisjes van beschaving de auto's der officieren bestuurden, als militairen in tentenkampen ondergebracht, aan reparatie-inrichtingen voor oorlogstuig arbeidden, aan parades deelnamen, maar daarom was 't geen zij deden niet minder vaderlandslievend.

Wat den arbeid in fabrieken, voor ammunitie, en andere oorlogsbenoodigdheden, aan spoorwegen, electriche trams, op het land, betreft, daar ging het vrijwillige op den duur

in dwang over. Men moest arbeiden of men wilde of niet, het vaderland had aller medewerking noodig, en zoo kwam de tijd, dat van als ambteloos burgeres thuis zitten, voor de meeste vrouwen uit den kleinen stand niet veel meer inkwam. Er ontstond eene in hare gevolgen zeer te betreuren uithuizigheid, er werd veel geld verdiend en ook verteerd, en het is waarlijk niet alleen aan ondervoeding te danken, dat de kindersterfte zoo onrustbarend toenam. Want wat kon er van de huisgezinnen terecht komen, als de moeders en oudere dochters den ganschen dag buitenshuis arbeidden? En nu werd er in de kinderverzorging wel eenigermate voorzien, doordat de meisjes en vrouwen uit de beschaafde kringen zich beschikbaar stelden om gedurende de arbeidsuren de jonge kinderen der arbeidersvrouwen in bewaarplaatsen bezig te houden, maar het kwaad der uithuizigheid was de woningen binnengeslopen, — men vergeve mij deze contradictio in terminis! en liet zich niet meer verdringen. Zelfs in de vrije avonden werd de straat, of de bioscope weer opgezocht.

De vrouwenarbeid in oorlogstijd echter heeft zich nergens in zoo weerzinwekkenden vorm getoond als bij het in Rusland door Mevrouw Botsjkariewa opgerichte vrouwenbataillon. Hoe ook, „Tems” en „Times” deze ontaarde uiting van vaderlandsliefde hebben gepoogd te verheerlijken, men wendt zich met afschuw af van deze man-vrouwen, die met waren bloeddorst — zij noemden haar bataillon „*Bataillon des Doods*” de bajonet op het geweer plantten en den vijand met luide hoera's tegenstormden. Gelukkig was haar aantal niet groot, en lang heeft men ook niet van dit „*Bataillon des Doods*” hooren spreken.

Het was te begrijpen, dat de bestaande *arbeidersorganisaties* niet stil zaten toen het optreden der vrouw op publiek terrein zulk een ongekenden omvang aannam. Zij eischten nu ook dat deze zich behoorlijk in bonden zouden vereenigen, en de besturen dier bonden stelden zich met het ministerie van oorlog, of, voor zoover het civielen arbeid betrof, met dat van arbeid in verbinding ter verkrijging van bepaalde voorwaarden en

voorrechten, wat betreft korteren arbeidsduur dan voor mannen, geneeskundige hulp, verlof bij bevallingen enz.

In *Oostenrijk* werd een adres van dusdanige strekking door 16 bonden en vereenigingen ondertekend, terwijl daarbij de Bund Oesterreichischer Frauenvereins de stuwkracht was. Ook in Duitschland berustte in deze zaken de leiding bij de Vaderlandsche Vrouwen-Vereenigingen. Toch komt aan Oostenrijk de eer toe de zaak van het begin af principieel onder de oogen te hebben gezien. Marianne Hainisch vertelt daarvan als presidente van den Oostenrijksche Vrouwenraad. In haar artikel roept zij alle vrouwen te wapen, en geeft aan hoe zij zich naar haar verschillenden aanleg nuttig kunnen maken. Echter geeft zij toe, dat voor de intellectueelen in oorlogstijd alleen, of althans hoofdzakelijk, studie in de medicijnen en het verpleegstersvak open staan; leeraressen worden wel is waar meer dan in vreedstijd gevraagd, omdat de mannelijke leerkrachten in het veld staan, maar dit zal toch slechts tijdelijk zijn, zoodat eigenlijk alleen het verpleegstersvak zonder concurrentie van den man kan worden genoemd.

Voor meisjes uit den middenstand bepleit zij het bezoeken van ambachtscholen, omdat zij zeer zeker ook in de toekomst meer dan tot dusver in het kleermakersvak, goudsmiden, graveeren, horlogemaken en kunstweven haar brood zullen kunnen verdienen, vooral omdat men hoopt na den oorlog vele dezer bedrijven minder van het buitenland afhankelijk te maken, zoodat er voor verdringen van de uit den oorlog teruggekeerde mannen minder gevaar is.

De bekende leidster Dr. Käthe Schirmacher schrijft in haar orgaan „der Bund” Nov. 1915 (van de Oostenrijksche Vrouwenvereenigingen): „de oorlog heeft iedereen tot het bewustzijn gebracht dat de vrouw een groote factor is voor het behoud van den Staat, een groote economische kracht in het Staatsorganisme.” Zij vindt dus, dat nu het oogenblik gekomen is om het verplichte jaar van gemeenschapsdienst voor vrouwen in te voeren en wel op den grondslag, dat de Staat alle kosten van huisvesting, voeding en kleeding

draagt, evenals bij de militaire vorming van den jongen man. Het leerplan moet omvatten grondig onderricht in koken, huishouding, kinderverzorging en de beginselen van ziekenverpleging, en de practische toepassing van de verworven kennis moet daarbij een groote plaats innemen. Dit en de discipline waaraan zij zich leeren onderwerpen, kan voor de vrouwen niet anders dan heilzaam zijn en zal het geheele volk ten goede komen.

In *Noorwegen* waar het anti-militairisme vooral onder de vrouwen zeer sterk schijnt te heerschen, en ook het socialisme welig tiert, hebben de leden van den Noorweegschen Vrouwenbond zich verzet tegen eene oproeping van den Minister voor Landbouw om vrouwelijke koks uit haar midden te willen aanwijzen om voor de soldaten te koken. Zij meenden dat dit wel vrijwillig door de individuen kon geschieden, maar dat, tenzij bepaald algemeene dienstplicht voor vrouwen werd ingevoerd, op deze wijze een bepaalde stand zou worden verplicht diensten voor den Staat te verrichten, terwijl de andere vrij zouden blijven, — en daartoe wilde de Bond niet medewerken.

Van *Rusland* kunnen wij gelukkig zeggen, dat het behalve een „Bataillon des Doods” te vormen, ook nog meer vreedzamen arbeid voor vrouwen heeft uitgedacht. Een congres van vrouwen te Petersburg, onder leiding van eenige vrouwelijke studenten, drong aan op algemeenen dienstplicht voor vrouwen, sprak wel niet afkeuring uit over het dienstnemen in het leger, maar doelde toch voornamelijk op inschrijving voor het verrichten van arbeid achter het front, en dat onder dezelfde voorwaarden als voor mannen gelden. Dus algeheele gelijkstelling van man en vrouw in de bedrijven — voorwaar eene eenvoudige oplossing van eene quaestie, waarover de theoretici nog lang niet zijn uitgepraat! Maar de socialisten, vooral de socialisten in Rusland durven veel aan.

Men krijgt den indruk dat de positie der in Staatsdienst arbeidende vrouw in *Frankrijk* zeer nauwkeurig geregeld is want „l'Officiel” van 2 Dec. 1916 vermeldt de verschillende instructiën waaraan zij zich te onderwerpen hebben, en eischt dat alle vrouwen, die zulken

arbeid verrichten, van deze instructies kennis dragen. Zij worden in verschillende categorieën verdeeld, naar gelang van het intellectuele peil van hun werk; en kunnen van de eene categorie in de andere overgaan, echter is dit ook aan scherpe bepalingen onderhevig. Voor verloven, geneeskundige hulp, versterken, enz. wordt voldoende gezorgd, maar het treft, dat, waar de ontvolking van Frankrijk zulk een onderwerp van Staatszorg wordt genoemd, voor de a.s. en jonge moeder niet beter wordt gezorgd dan dat haar 4 weken vóór en 4 weken na de bevalling verlof met behoud van slechts het *halve* salaris wordt toegestaan.

„*Der Bund Deutscher Frauenvereine*” heeft de zaak der Vaterländische Hilfsdienst für Frauen grondig bestudeerd en het resultaat van zijn studie aan het ministerie van oorlog aangeboden, in de overtuiging dat hier niet iets op losse schroeven moest worden saamgesteld, omdat zulke hulpdienst, zij het dan al niet voor oorlogsdoeleinden, ook na den oorlog in stand zal blijven. Men betreurt in dit adres o.m. — 't geen ik elders reeds vermeldde — dat b.v. afgejakkerde arbeidersvrouwen in de fabrieken werken, terwijl gezonde, jonge vrouwen uit de gegoede kringen zich in kinderbewaarplaatsen en andere lokalen bezig houden met het zooveel lichter werk van het verzorgen der kinderen dezer proletariërs. Dit is echter, men zal dit terstond beseffen, onlogisch geredeneerd, en trouwens dit geven de tegenstanders zelve toe, want even later verzetten zij er zich tegen, dat de gegoeden in de fabrieken zullen arbeiden, en zoo dus anderen het brood uit den mond stooten! De ongelijkheid erkennende, zal men toch moeten toegeven, dat het dan nog maar beter is zulke meer gegoeden aan haar belangeloos verrichten hulpdienst in de crèches te laten — of zou men er soms toe komen dezen tóch aan 't werk te zetten en haar dan dwingen het door haar verdiend loon aan de andere vrouwen af te dragen?!

Of de zaak in *Engeland* principieel onder de oogen is gezien, en blijvend geregeld, is ons niet bekend. Wel vermeldde ik reeds dat voor een militairistisch vertoon naar buiten op zeer voldoende wijze is zorg gedragen.

De kleeding, huisvesting, sportieve opleiding zijn voortreffelijk, en ook voor de zedelijke belangen wordt gewaakt, nu wel niet van overheidswege, (dat heeft in den oorlog helaas! in alle landen, met uitzondering van Amerika, alles te wenschen overgelaten,) maar door de particuliere christelijke vereenigingen; die overal tehuizen op hebben gericht en zeer nuttig werk hebben gepraes- teerd.

Ik noemde daar *Amerika* als het eenige land waar officieel en algemeen tegen de geestelijke en zedelijke verwording die de oorlog en het samenbrengen van zoovele jonge menschen in kampementen en kazernes veroorzaakt, strenge maatregelen waren getroffen. Echter doelde dit meer op hetgeen voor mannen werd verricht, want voor zoover ik kan nagaan, was men daar aan *vrouw*-arbeid nog niet toe. Het mannelijk materiaal was nog zoo voldoende voorhanden, dat de vrouwen vooralsnog aan haar eigen werk konden blijven. Wanneer, dit moet er even bij, ik nu een pluim op den hoed van de Amerikaansche regeering steek, wat betreft geestelijke en zedelijke zorgen gedurende den oorlog (en dat is zeker niet gering) dan bedoel ik ook niet verder te gaan, want we moeten niet vergeten, dat er geen cultuurstaat ter wereld is waar zóó schandelijk met de arbeidsvoorwaarden wordt omgesprongen als in Amerika, waar uitbuiten van vrouwen en kinderen ongestoord voortgaat.

Van de overige oorlogvoerende of gemobiliseerde landen weten we alleen nog, dat de vrouwen zich in *Zwitserland* beijverd hebben vrijwillig de taak der gemobiliseerden zooveel mogelijk te verlichten, zoowel door directen als indirecten steun, maar de gedachte van vrouwendienstplicht was daar dan ook niet nieuw, en heeft slechts door de gebeurtenissen der laatste 4 jaren een sterken voorwaartschen stoot gekregen.

Maar, zult ge mij nu terecht toevoegen, wat we tot nog toe gehoord hebben, was toch nog iets anders dan uw onderwerp eigenlijk bedoelde. Wij meenden niet zoozeer over oorlogs- en mobilisatiewerk te hooren, maar veeleer over iets dat wij beschouwden als een gevolg van de ontwikkeling van het vrou-

wenvraagstuk, geheel los van oorlog en oorlogstoestanden. Ge hebt gelijk, daarover tot u te spreken was ook mijn plan, en daar hoop ik nu toe over te gaan, maar tot recht begrip van de zaak was een buitenlandsch overzicht alleszins gewenscht, en dit kon ik niet geven zonder telkens weer, waar al de ons omringende landen in oorlogstoestand verkeerden, op oorlogsnoodzaak en oorlogswerk te stuiten. En zoo zou ik ook niet kunnen zeggen het onderwerp volledig te hebben ontwikkeld, indien ik in dit verband den *Nederlandschen Urgentieraad* niet noemde. Daar moet ik dan ook nog een enkel woord aan wijden. Deze Raad werd al spoedig na 't uitbreken van den krijg opgericht. Men richtte door middel van de bladen een oproep tot alle vrouwen om haar te mobiliseeren voor allerlei soort van werk, zoodat zij in oorlogstijd de plaatsen der opgeroepen mannen terstond zouden kunnen innemen. Men kon zich aanmelden voor bureau-arbeid, zieken- en Roode Kruis-verpleging, koken, telegraphie, telefoon, politie-toezicht, besturen van publieke vervoermiddelen, enz., enz. En zoo kon men, om van 't laatste, als 't meest naar buiten gezien wordende, iets meer te zeggen, b.v. in den Haag na afloop van een cursus meisjes als wagenbestuurster en conductrice op de electriche tram dienst zien doen. Gode zij dank, het is bij den oefentijd gebleven, tot werkelijken arbeid is het bij ons niet behoeven te komen, maar de bedoeling was goed, en dat er niet meer deelname, niet meer belangstelling geweest is, valt te betreuren. Toch moet ter verontschuldiging van vele vrouwen, die van verre bleven staan, worden aangevoerd, dat zij, die reeds overkropt waren met socialen, maatschappelijken en Christelijken arbeid, die in den mobilisatietijd niet stilstond, maar, na kleine, tijdelijke afname, veeleer steeds toenam, meenden dit nieuwe werk aan haar te kunnen overlaten, die tot nog toe over veel vrijen tijd hadden beschikt, en voor wie het hoogst nuttig zou zijn, zich thans aan de gemeenschap te wijden. Maar, zooals het altijd gaat, zoo ging het ook hier, het zijn steeds dezelfde op wie men rekent, en als die

wegblijven, houdt men niet vele arbeidsters over.

En nu, wat is nu de eigenlijke bedoeling van deze *Vrouwen-dienstplicht* — het wel eens gebruikte woord: „vrouwen-weerbaarheid” willen we liefst vermijden, want dat heeft zulk een militairistischen klank, terwijl het hier over vredesarbeid gaat. De Duitschers noemen het *Vaterländische Hilfsdienst*, de Franschen *Enseignement professionnel obligatoire*, de Engelschen *Public Service for Women*. Bij ons spreken zij, die zich in de zaak hebben ingewerkt, ook wel van *Gemeenschapsdienst*, *landsplicht*, *gemeenschapswerk* of *plicht*, maar een vaste naam werd er nog niet aan gegeven, om de eenvoudige reden, dat zij daarvoor nog niet gevoerd was ingeburgerd.

Als men er zich nu wat grondiger mede gaat bezighouden dan treft het, dat reeds in 't begin dezer eeuw twee *mannen* over de dienstplicht der vrouw hebben geschreven, en wel *Generaal Staal* en *Dr. Lingbeek* — de eerste in 't bijzonder met 't oog op *Roode Kruis-arbeid* in oorlogstijd en de tweede omdat hij daarvan verbetering der volksgezondheid verwacht. Echter was *Mevrouw Wynaends Francken-Dyserinck* de eerste, die er eene bepaalde studie van heeft gemaakt en met name van alles wat in het buitenland was geschreven kennis genomen heeft. Reeds in 1909 en 1912 schreef zij artikelen over dit onderwerp in de „*Nieuwe Gids*” en vele van de hier vermelde gegevens zijn aan deze artikelen, die later in brochure-vorm zijn uitgegeven, ontleend, terwijl ik haar tevens grooten dank verschuldigd ben voor het mij welwillend in bruikleen afstaan van door haar over dit onderwerp verzameld materiaal. Merkwaardig is wat uit deze brochure blijkt, dat de gedachte van *gemeenschapsdienst* voor de vrouw reeds werd bepleit door *Theresia de Cabarrus* de latere *markiezin de Fontenay*, ten tijde van het Fransche schrikbewind.

De Duitse *Marie von Schmid* is echter wel een der eersten die de zaak niet alleen te berde brengt, maar haar ook in *détails* uitwerkt, welke moeite de meeste voorstanders

en voorstandsters zich niet getroost hebben, wel wetende welke klippen daarbij te omzeilen zouden zijn. Marie von Schmid stelt zich de regeling eenigszins op militairen grondslag voor; en waar zij zelve zich op kinderen kraamvrouwenverzorging heeft toegelegd, en haar daarbij gebleken is, hoeveel onkunde op dit gebied nog heerscht, denkt zij zich den éénjarigen diensttijd van jonge vrouwen tusschen 18 en 21 jaar, voornamelijk gewijd aan eene opleiding op dit terrein. Men zou dan zogenaamde moederdienstkazernes moeten oprichten, de leerlingen met uniformkleeding uitgerust, zouden eerst als recruit-leerling, later als kader ter onderrichting van nieuw-aangekomenen, onder deskundige leiding tot bruikbare kinderverzorgsters worden opgevoed. Terzelfder tijd bespreekt *Madeleine Peletier* in „La Suffragiste” dezelfde quaestie, echter uitsluitend met het militairistisch doel ('t was toen juist in Frankrijk de tijd van de uitbreiding van den dienstplicht tot 3 jaren) om de soldaten van corvee-diensten te ontlasten.

Vrijwel uit alles echter wat we hierover lezen blijkt, dat men met de verplicht te stellen *vakken* niet anders beoogt dan de specief vrouwelijke kinder-, kraam- en ziekenverzorging, kook- en huishoudkunde, kinderbewaarplaatsen, fröbelscholen, toezicht op vrouwelijken fabrieksarbeid. Hetgeen daarna door den oorlog aan het program is toegevoegd, kunnen wij wegehs het gelukkig abnormale van zulk eene periode, gevoegelijk buiten beschouwing laten. Wij kunnen ons dus met het leerplan wel vereenigen, niet waar? Maar dat is eigenlijk niet het voornaamste in deze zaak. Het voornaamste is wel, hoè men zich de uitvoering denkt. En daar is men het niet over eens, 't geen trouwens niet te verwonderen is. Want om met dien machtigen factor te beginnen: waar *moet het geld vandaan komen?* Dat men alles in dezen van den Staat verwacht is duidelijk. Immers men grondt de geheele quaestie van vrouwendienstplicht op de gewenschte gelijkstelling tusschen den jongen man en de jonge vrouw met betrekking tot hunne politieke rechten en dus ook plichten. En zoo vindt b.v.

Mevr. Wynaendts-Francken het zeer natuurlijk, dat de Staat aan deze verplichte opleiding jaarlijks desnoods millioenen uitgeeft, want, zoo zegt zij: „Leeft ons mannenleger soms van de lucht? Kost niet menig schot honderden, ja duizenden? Wat de Staat voor de mannen uitgeeft, behoort hij ook, als hij rechtvaardig is, voor de vrouwen over te hebben. En de toekomst van den Staat hangt van het vrouwenleger niet minder af dan van het nu reeds bestaande.” Naar mijn inzien is deze beschouwing niet geheel juist. Want de Staat legt beslag op de jonge mannen om zoo noodig zijn bestaan als Staat te kunnen verdedigen, volstrekt niet om. z. a. dat met den vrouwendienstplicht feitelijk het geval zou zijn, een sterker, voor zijn taak beter berekend geslacht te kweken. Met vrouwendienstplicht hangt goed beschouwd meer samen de door den Staat, eveneens ter vermeerdering der volkskracht gesubsidieerde tuberculose-bestrijding, drankbestrijding, huishoudscholen, vereenigen voor kinderverzorging en dergelijken vrijwillig voor het welzijn van het Rijk verrichten arbeid.

Een andere zienswijze omtrent het verkrijgen der benoodigde fondsen vindt men bij veel voorstanders en voorstandsters van socialistischen huize, waar zij de bezittende klassen wel willen dwingen tot dezen dienst, maar tevens ook tot het storten hunner onderhoudsgelden, en alleen de mingevoeden geheel voor rekening van den Staat brengen. Ja, nog sterker, men wil de vermogenden door eene belasting de gelden voor dezen dienstplicht doen opbrengen, en de on- en minvermogenden niet alleen gratis opleiden, maar ook eene soldij uitkeeren gelijk met hetgeen zij in de maatschappij zouden verdienen. Als men daartoe komen zou, dan zullen de jonge mannen jaloersch worden en met de alleen bij kostwinnerschap uitgekeerde gelden zeker geen genoeg meer nemen! Toch is er iets voor te zeggen; de vrouwen beginnen als dienstbode, naaister, fabrieksarbeidster reeds zóó vroeg te arbeiden, dat haar zeker niet dan met groote schade voor het gezin, gedurende een jaar de mogelijkheid van verdienen kan ontnomen worden.

Als het om landsverdediging gaat, dan voelt, naar we mogen hopen, toch nog wel de meerderheid der bevolking iets voor zulk eene zaak, maar is het terug te brengen tot eene „weitere ausbildung” der vrouw, dan dient men zoiets wel geldelijk te vergoeden. Daar komt nog iets bij. Zeer velen van de jonge vrouwen uit de minder gegoede standen zijn reeds van kind af aan in de te onderwijzen vakken, al is het dan ook vaak gebrekkig, geschoold, als daar zijn onderwijzeressen, naaisters, dienstboden, verpleegsters, van wie men toch veronderstellen kan dat zij 't zij van verplegen, kinderbehandeling, huiswerk, koken, verstellen of huishouding, althans een elementair begrip hebben. En meer dan dat zal men bij de meesten in het verplichte gemeenschapsjaar ook niet bereiken. Zoo zou ten slotte de dwang voornamelijk *de hogere standen* ten goede komen, en daarop werpen de voorvechtsters zich bij voorkeur, en niet ten onrechte. Want zou men het niet toejuchen als bereikt kon worden, wat tot nog toe aan het particulier initiatief, aan de bewerkers van de publieke opinie, niet is kunnen gelukken: het productief maken van die latente krachten en gaven, die in salon en op tennisvelden, in balzalen en schouwburgen verkwanseld worden? Een steekhoudend argument tegen het verleenen van kiesrecht aan de vrouw werd door een harer, die haar leven wél productief wilde maken te berde gebracht toen zij zeide: „talooze vrouwen hebben tijd en gelegenheid en kracht in overvloed, doch gaan slechts op in toilet en genietingen van allerlei aard. Zoolang zooveel vrouwen haar nabijliggende, ernstige *plichten* als burgeressen onverschillig verwaarloozen, zie ik geen reden haar enig nieuw *recht* als burgeres toe te kennen.”

Dat particulier initiatief hier niet baat, bewijst het voor een tiental jaren opgerichte „*Jonge Vrouwengilde*”, vrucht van een bezoek hier te lande van den Geneefschen predikant Frank Thomas. Dit Gilde beoogde aanvankelijk de jonge meisjes uit uitgaande kringen mobiel te maken, hen in kennis te stellen met wat op maatschappelijk en philanthropisch gebied in de wereld te zien is, om

hen zodoende op te wekken tot deelname aan 't sociale leven, dit alles bezielde door dezelfde gedachte die M. Thomas dringt tot zijn gezegenden arbeid: de gedachte dat een elk aan den Heere zijnen God verantwoordelijk is voor de hem of haar toebetrouwde talenten en gaven.

Met de beste voornemens begonnen, en ook voorgezet, is het Jonge Vrouwen Gilde echter niet in staat geweest een ommekeer van beteekenis te weeg te brengen. Al wat gelukte was een soort van combinatie van 't oude met het nieuwe op den grondslag van vader van Alphen's: „Mijn spelen is leeren, mijn leeren is spelen.”, al was diens bedoeling dan ook een andere.

De schrijfster van een artikel over dit onderwerp in *Le Journal du Bien Public* van Febr. 1918 verwacht, in tegenstelling met 't geen ik boven opmerkte, heil van eene eventuele Instruction professionnelle obligatoire ook voor den *midden en arbeidenden stand*, omdat de meisjes dan, alvorens een beroep te kiezen, met allerlei werk zullen kennis maken, zoodat zij later uit vrijen wil en met open oogen eene levenstaak op zich kunnen nemen. Zodoende zou het niet voorkomen, dat men, — zooals nu vaak het geval is, zonder eenige ambitie reeds op 15 jaar de keuze doet, en dan ook verder gedwongen is daarbij te volharden, ook al bleek die keuze verkeerd. Maar de schrijfster gaat vrij ver in hare wenschen — zij wil dit gedwongen beroepsonderwijs niet als eenjarigen gemeenschapsdienst opvatten, maar reeds na 't verlaten der school op 14- à 15-jarigen leeftijd beginnen, en dan zich laten uitstrekken tot alle voor vrouwen geschikte beroepen, als daar zijn kantwerken, bloembinden, tuinieren, fotografeeren, boekbinden enz., zoodat worde bereikt (wat bij het Joodsche volk in den ouden tijd, getuige de Apostel Paulus, voor mannen regel was) dat niemand 't zij rijk of arm, het leven doorga zonder een beroep te kennen. Ook zij acht de finantieële lasten, die daardoor op den Staat worden gelegd, van ondergeschikt belang tegenover de winst, die er voor dien Staat uit zou voortvloeien.

Alvorens nu tot het laatste punt: de uitvoe-

ring, over te gaan, past het ons, nu wij de zaak grondig hebben bekeken, de vraag te stellen, hoe wij er *principeel* tegenover staan. En dan kan ik wel zeggen, dat wij er als anti-revolutionairen nu juist niet mede kunnen dweepen, om de eenvoudige reden, dat we hier ook alweer het socialistisch werken voor algeheele Staatsbemoeiing in ontdekken. Tegen dit eenzijdig drijven, dat alle particulier initiatief doodt, alles en allen over één kam scheert, het zelfbeschikkingsrecht van de individuen aan banden legt, en alles opeischt voor de gemeenschap, valt zeer veel in te brengen. Maar in dezen kring behoef ik dit niet nader te bepleiten, hier verstaat men mij met een half woord. En wanneer ik later eene poging waag om de zaak in hare practische uitvoering voor ons aannemelijk te maken, dan wil dit niet zeggen dat we daarom, op utiliteitsgronden, ons zoo maar gewonnen geven, maar dan deed ik dit met de bedoeling, dat, mocht zij toch worden ingevoerd (hetgeen vooralsnog niet zeer waarschijnlijk lijkt), wij van onzen kant nu ook zouden weten hoe zij voor ons nog het minst bezwaarlijk kon worden gemaakt. En eigenlijk geldt hiervan hetgeen in mijn kindertijd mijn oude teekenonderwijzer van mijne kunstgewrochten placht te zeggen: „er zit veel goeds in, maar ook véél kwaads”, want het mag toch ook niet ontkend worden, dat er zoowel aan de ontwikkeling als aan den gemeenschapszin der vrouw nog zeer veel te verbeteren valt, hetgeen onder dwang zeker spoediger ware te bereiken.

Maar nu ten slotte nog de *uitvoering*. Hoe denkt men zich die? De een droomt van een barakkenkamp buiten, en verlustigt zich in de gedachte aan wat er in een jaar van buitenleven aan kracht en levenslust zal gewonnen worden, — de ander heeft kazernes, of wilt ge, internaten in groote steden op het oog, en deze, hoewel de hygiënische zijde niet onderschat mag worden, geeft van meer practischen zin blijk, want immers alleen in de groote bevolkingscentra zal men in staat zijn de jeugdige gemeenschapsplichtigen in de gewenschte vakken op te leiden. Op het plateland ware het toch al heel bezwaarlijk

naast de barakkenkampen ook ziekenhuizen, kinderbewaarplaatsen, kraamvrouwen- en zuigelingenklinieken, huishoudscholen, ja wat al niet op grooten schaal op te richten? Iets eenvoudiger zou de zaak worden indien men van bestaande inrichtingen zou kunnen gebruik maken, en slechts voor een centraal internaat in elke groote stad had te zorgen.

Maar ook dan nog, wat al moeilijkheden! Het saambrengen van jonge mannen van allerlei stand, levensopvatting, beschaving, kennis, heeft al zoovele bezwaren, al zijn die voor mannen uiteraard minder vèr strekkend, vooral ook omdat de militaire dienst meebrengt, dat al zeer spoedig het verschil in ontwikkeling tot bekleeden van verschillende rangen kan voeren, zoodat ten slotte een ieder zijn talenten op de hem eigen wijze kan ontplooien. Maar dat zou hier niet zoo gemakkelijk gaan, van allen wordt geëischt dat zij dezelfde vakken zullen beoefenen, alleen, althans dit vermoed ik, wordt men vrij gelaten in de keuze of men zich op kinder- dan wel op ziekenverzorging, op keuken- dan wel op huishoudwerk wenscht toe te leggen. En dan dient toch wel in het oog te worden gehouden, dat men wel, wat practische zaken betreft, aan allen 't zelfde onderwijs kan geven, maar dat dit anders wordt als men zich op theoretisch terrein gaat begeven. Daar vooral zal het moeilijk zijn het onderwijs voor allen passend te maken. Dat de omgang, naast zeer vele bezwaren, ook vele voordeelen mee zou brengen, valt niet te ontkennen, het is het grootste struikelblok voor vruchtbaar maatschappelijk werk, dat de hogere standen de volks-psyche zoo absoluut miskennen, en daartegen zou dit zeer zeker een geneesmiddel zijn. Toch ontveinze men zich niet wat het in zou houden, zooveel uit de meest uiteenlopende kringen in internaten samen te brengen. Uniformkleeding zou niet te vermijden zijn, want anders ware het verschil te groot en te stuitend, en belemmerend voor een vriendschappelijken omgang. Ook de uitrusting zou aan banden moeten worden gelegd, want waar het een bekend feit is dat jaloezie onder meisjes heel wat sterker is dan onder jonge mannen, zouden

het ivoren toiletgarnituur naast het houten kammetje, en vele andere schrille tegenstellingen tot groote moeilijkheden aanleiding geven. Maar ook zoo zijn deze niet te voorkomen, vooral van de zijde der ouders, die hunne dochters zeker niet dan zeer ongaarne zouden afstaan voor eene saamleving, waar ruwe invloeden, en veel dat ongekuist is, in de gesprekken vooral op zedelijk gebied, zooals dat in de laagste kringen der maatschappij voorkomt, niet ontbreken zouden. Men telt dit gevaar niet licht, wat de dienstplicht der jonge mannen betreft; maar nog veel huiveriger zou men er voor zijn, daar jonge meisjes aan bloot te stellen. Zoo ware ook op het zedelijk gedrag der leerlingen, vóór zij opgenomen worden, en ook tijdens hun oefentijd, zeer scherp toe te zien. En waar zou men zoovele, daartoe geschikte leerkrachten vinden, mannen (want ook mannelijke onderwijzers zouden niet geheel kunnen ontbreken) en vrouwen, bekwaam om ook dit deel van hun taak zóó waar te nemen, dat het vertrouwen der ouders kon worden geëischt?

Voor de praktische oplossing met hare vele bezwaren geen uitweg ziende, zou men misschien kunnen volstaan met het eischen van een jaar gemeenschapsdienst voor elk meisje tusschen 18 en 21 jaar, bestaande in het bij vrijwillige keuze vast te stellen bezoeken óf van eene huishoudschool óf van eene kinder-, kraam- of zieken-verpleging, en dat wel kosteloos voor de min-gegoeden, (die dit opleidingsjaar beter reeds op 15-jarigen leeftijd, eer zij gaan verdienen, zouden kunnen doormaken) en tegen den kostenden prijs voor de anderen. Deze zouden dan b.v. de school voor maatschappelijk werk in Amsterdam, of de Diaconessenschool aldaar, kunnen bezoeken. Men zou dan komen tot wat men in Duitschland sedert 1894 reeds heeft: zoogen. *Diaconie-seminare*, waar vrouwen en meisjes van 18 tot 35 jaar een „Freiwilligen Jahr” kunnen afdienen. Na dit jaar, 't welk zeer goede resultaten heeft opgeleverd bij de in 1913 reeds meer dan 3000 deelnemers, wordt van Staatswege een examen afgenomen. Dit denkbeeld heeft veel aantrekkelijks,

men zou van de zijde van den Staat dan niet anders behoeven te doen, dan contróle uitoefenen, of het jaar van gemeenschapsdienst inderdaad is vervuld, en gelden beschikbaar stellen voor de verschillende inrichtingen, die kosteloos leerlingen opnemen.

Zoedoende zou ook voor ons, als geloovigen, het bezwaar komen te vervallen, dat er voor ons inderdaad bestaan zou tegen de van Staatswege opgerichte internaten. Waar het gedwongen samenzijn in kazernes met zoovelvellen van andere levensopvatting voor den jongen man van christenhuize gevaren voor het geloof meebrengt, daar zou dit ook voor de jonge vrouwen gelden, en dan zou het groote argument, dat maakt dat de ouders er zich, wat hunne zonen betreft, bij neerleggen, het argument dat vooral de Christen zich niet mag onttrekken aan de verplichting om Vorstehuis en Vaderland in de ure des gevaars te verdedigen, met dezen gemeenschapsdienst niet kunnen verzoenen.

Wellicht, indien de stemmen die om vrouwen dienstplicht vragen, zoo luide mochten worden, dat ten slotte het vraagstuk eene praktische oplossing eischt, ware het mogelijk deze oplossing op bovengenoemde wijze te vinden. Ik geloof niet, dat men er zich zoedoende van Christelijke zijde tegen zou verzetten, integendeel ook wij zouden het immers toejuichen indien het besef, dat de mensch, dus ook het jonge meisje, eene taak in de wereld te vervullen heeft, meer dan tot dusver, — al erkennen we nu reeds vooruitgang — ingang vindt in hogere en middenstandskringen. Wij Christenen gaan verder — wij weten, Wie ons die taak oplegt, en Wien we er eenmaal rekenschap van zullen te geven hebben, en daarom betreuren wij, meer dan de meest vooruitstrevenden onder hen, die deze beweging voorstaan, dat er nog zoovelen, ook onder onze kennissen uit Christengezinnen zijn, die daar nog geen geopend oog voor hebben.

Wij bekennen het — en nu waag ik mij op glibberig terrein, loop ik gevaar van verkeerd te worden verstaan en zie mij in gedachte al voor voorstandster van vrouwelijke ouderlingen, predikanten, ja wat niet al

uitgemaakt! — dat de Kerk tot nog toe aan ons is voorbijgegaan, als ware er binnen hare muren geen werk voor ons te vinden. Ik wil u dit niet verder uiteenzetten. Gij allen hebt de leemte gevoeld, gij allen hebt gewenscht dat gij en uwe dochters en zusters op het terrein van armverzorging en wijkarbeid meer officieel dan tot nu toe geschiedde, de u geschonken gaven zoudt kunnen productief maken. Hoe schoon zou het geweest zijn, dat, wanneer ooit de Regeering met een ontwerp als thans door ons behandeld, voor 't voetlicht zou komen, wij Christenen haar dan konden tegemoet treden met de fiere verzekering, dat door onze vrouwen en meisjes deze dienst aan volk en maatschappij, wat meer is, aan de zaak des Heeren, reeds vrijwillig werd verricht. Laat ons dus geen dwang afwachten, maar zij het ons streven een ieder in den kring waarin zij geplaatst is, ons leven ten dienste der gemeenschap te stellen. Onze tijd heeft daar in bijzondere mate behoefte aan. Indien elk Christen nu niet medearbeidt, en medestrijdt, dan staat hij of zij ook medeschuldig, als straks de goden van den tijd zich van onze erve zouden meester maken.

M. M. H.

ZUSTER BERTKE'S WERELD- VERZAKING.

Wonderlijk zijn ze, al die levensbeschrijvingen van vrome en heilige vrouwen uit eeuwen, lang vervlogen en uit tijden die van onze dagen zoo oneindig ver afstaan. Er is daarin veel, dat ons afstoot, er is zooveel troebelheid en zelfs hartstocht in het hevige zielsverlangen om één te zijn met Jezus, zooveel dat valsch klinkt en ons aandoet als zondig begeeren, waar heiligheid werd gezocht. Maar toch kunnen we ze niet voorbij gaan, want er is zóóveel zielegrootheid en

godsvrucht en liefdeijver voor den Heer, die spreekt uit deze verhalen en geschriften, dat wij telkens weer tot deze vrouwen worden aangetrokken en ons klein gevoelen naast haar.

Daar is Mathilde van Maagdenburg, die leefde in Duitschland, heel in 't begin der middeleeuwen, een vrouw van hooge afkomst en groote gaven.

Haar leven wordt aangegrepen door de liefde tot Jezus.

Ze zag haar lichaam aan en hoe het zich gewapend had tegen haar arme ziel. Het eenige wapen om haar lichaam te overwinnen is voor haar het martelaarschap en de pijn van Jezus Christus. De liefdemacht, die haar tot hare verzaking beweegt, noemt ze Frau Minne. Nu klaagt zij: „Frau Minne, gij hebt mij gejaagd, gevangen, gebonden en zoo diep gewond, dat ik nimmer weer gezond word.”

En verder, waar zij regelrecht tot God spreekt: „Helaas, Gij teedere Vader, wat hebt Gij toch in mij gezien? Gij weet, dat ik een ellendig mensch ben; deze dingen behoordet Gij den wijzen over te laten.”

Toen werd de Heer toornig. „Zeg, zijt gij de mijne niet?”

„Ja Heer, dat is hetgeen ik zou willen zijn.”

„Mag Ik dan niet met u doen, wat Ik wil?”

„Ja, allerdierbaarste Heer, volgaarne, al zou ik daarbij te gronde gaan.”

Zelf geheel te gronde gaan wil ze om alleen te leven in Hem.

„Hij, uw leven, is gestorven uit liefde tot u; bemin Hem nu zoo innig dat ook gij voor Hem zoudt willen sterven. Dan brandt gij onuitbluschbaar als een levende vonk in het groote vuur van Zijne levende majesteit. —”

In de 16e eeuw leefde in Spanje Santa Teresa, die ook dikwijls wordt beschreven als een overspannen dweepster vol bovenaardsch-zinnelijke extase. Maar haar leven toont ons een wilskracht, een zelfverloochening, waardoor ook zij de wereld verzaakt, die voor haar, geboren uit een adellijk geslacht, vol kleurig genieten openlag.

Zij leeft 20 jaren in haar klooster als een heilige en nog is 't haar niet gelukt zich zelve

te verliezen. Dan breekt het nieuwe leven voor haar aan.

„Tot hiertoe”, zegt zij, „is het mijn leven geweest, dat ik geleefd heb, sedert is het 't leven, dat God in mij leefde. De Heer zij geloofd, dat Hij mij verlost heeft van mijzelve.”

Aan hare nonnen leert zij: „Uw verlangen zij, God te aanschouwen, uw vrees Hem te verliezen; uw smart Hem nog niet te genieten, uw vreugde, dat Hij u tot zich voeren kan.”

Voor Teresa is er niets hoogers, dan „het wandelen met Christus onzen Heer op wonderbare wijze”, en waar zij deze genietingen ontbeert, is haar de weg op aarde lang en moeilijk. Dan klaagt zij: „O, gij aan mijn geluk vijandig leven, naamt gij toch een einde, waar men het zoozeer verlangt.... Hoe lang is bij dit alles, Heer, mijne verbanning?”

Toch eindigt zij haar klacht in een lofzang aan haar Verlosser. „Hoop op God, ja, steeds wil ik Hem mijne zonden en Zijne barmhertigheden belijden en uit beide te zamen een met eeuwige zuchten aan mijn Verlosser gericht lofgezang vormen”.

Ik noemde slechts enkele namen, maar deze personen vertegenwoordigen een heele schaar van hen die door een machtig heimwee worden gekweld en op vaak wonderlijke wijze een vaderland zoeken. Tot dezen behoort ook zuster Bertke.

Zij is geen beroemde geweest in de Katholieke Kerk, zij schreef geen wijze, diep doorachte werken, zij werd niet heilig verklaard, maar toch mag zij ook naast deze vrouwen genoemd, omdat een zelfde geest haar bezielde en eenzelfde liefdedrang haar drong.

't Is zoo weinig, wat de geschiedenis van haar geeft, enkele sobere regels.

„In het jaar onzes Heeren, 1514, op S.-Lebuinusdag, na de geboorte van St. Jan den Dooper, is de godvruchtige maagd Bertha, Jakobsdochter, tusschen 7 en 8 uren, in het 80e jaar haars ouderdoms, vol van goede werken, uit deze wereld gescheiden, hebbende als zuster gelofte gedaan naar den regel der kluisenaressen. Welke godvruchtige Bertha in een strenge boetvaardigheid heeft geleefd; 's Winters en des zomers niet anders aan heb-

bende als een haren kleet en een enkel rokje; zonder vleesch, zuivel of vuur te gebruiken, gaande blootvoets en vele andere strengigheden onderhoudende. En nadat zij 57 jaren en langer in strenge boetvaardigheid had geleefd, is zij bij de Buurkerk te Utrecht overleden; en heeft verzocht, dat ze begraven mocht worden ter plaatse daar zij hare boetvaardigheid had volbracht.”

Hoe was toch wel Bertke's jonge leven, dat ze zoo groote boetvaardigheid zocht? Als jong burgermeisje leefde zij 't wereldleven mee zooals het was in de 15e eeuw. Toch moet zij wel iets vóór hebben gehad boven de meesten van haar stand, waar hare ouders haar een beschaafde opvoeding deden genieten. Zou het haar anders wel mogelijk zijn geweest zulke verzen te schrijven als ons van haar zijn bewaard gebleven?

Van groote jeugdzonden lezen we niet, wel vertelt ze van zich zelf en is daar streng en hard. „Ik zocht ledigheid, zachtigheid en wereldsch genot,..... ik was ongelaten, gaarne geprezen, noode gestraft,..... ik heb mijn hoofd, mijne leden dikwijls versierd naar de wereld en was ijdel vele jaren.”

En hoe zucht zij over de blindheid, waarin zij ver van Jezus' licht en liefde was gedwaald, en dat zij zoo lange had geslapen in groote zonden, zeer eigenwillig voor God, stijf en onbuigzaam jegens haar ouders, toornig jegens anderen etc.

In deze diepe tonen klaagt ze door over zichzelf en richt zich onbarmhartig streng. 't Zijn zonden, waarmede wij allen te strijden hebben, maar alleen: wij zien ze niet altijd zoo groot en zoo donker als zuster Bertke ze zag tegen 't gouden licht van Gods genade.

Als zij is tusschen de twintig en dertig jaren komt voor haar de ontwaking. 't Is een schok, een stilstaan op den weg en nu kan ze niet meer verder gaan, zooals ze dat gewend was. Zij breekt met 't leven, zooals 't voor ons openbloeit als we jong zijn, voelt zich daarin niet meer thuis nu haar geestelijk de oogen geopend worden. Bij dit opwaken is het haar of ze van verre al ziet het wenken van „haar soete brudegom”.

Geheel volgens het leven van dien tijd trekt

zij zich terug in een klooster, waar zij eenige jaren leeft, zooals de kloosterregels dat voorschrijven. Ontzegging van alle genot aan het lichaam, „dat eigenwillig ezelkijn”, het geeseltouw, vasten en waken; 't is alles onthouding, onthouding om te komen tot overgave van zich zelf aan Hem, dien zij geheel wil bezitten.

Maar dit leven van onthouding is voor haar lang niet streng genoeg, er blijft toch nog zooveel, dat afleidt van het groote doel, er blijft bij alle ontzegging nog zooveel genot en oogstreeking. Zij kan niet opklommen en stijgen op „de ladder van de afsterving des vleesches”, zooals zij dat begeert. En dan wordt zij kluisenares.

Als zij dertig jaar is, wordt zij daartoe gewijd in de Utrechtsche Buurkerk. Daar trekt zij nu in haar kluis, haar kleine cel, gemetseld tegen een van de kerkmuren. Aan de binnenzijde een venstertje, waardoor ze de mis kan hooren, misschien aan de buitenzijde een opening om lucht en licht te genieten, verder ontzegt zij zich alles en vraagt voor zich niets dan 't hoognoodige om te leven.

Waarvoor zou ze meer wenschen? Ze zingt in een harer Kerssangen:

Wie soude hier begeren
Eer, scat of groetcheit,
Daer Jhesus, onsen Here,
Wert in een cribbe gheleit?
Armoede, rou ende liden groot
Heeft hi gedaen tot in der doot
Van sinen jonghen daghen.
't Is scande, dat wi in cleinre noot
Ons selven seer beclagen.

Nu begint haar eigenlijk leven, nu ze alles heeft vaarwel gezegd. Hollands lente, zooals die komt in bloesems en teere, groene sluiers, in vogelzang en tintelende zonneschijn, — de zomer van volgroeide schoonheid en overgroote weelde en herfstpracht vol weemoed, of winter, die de wereld soms maakt tot een „blauwe en witte zale”. En dan de liefde, die 't menschenhart rijk maakt en 't leven vervult meer dan eenig ding. Dat alles zegt zij vaarwel. Of neen, dat laatste, de liefde, toch niet.

Die heeft ze juist gekozen, maar veel hoger en heiliger, dan aardsche liefde kan zijn: de liefde tot Jezus.

Niets van de wereld is er meer, dat haar afleidt; er zijn geen kloosterregels en penitenties, er is geen arbeid meer, niets is er dan 't stille overdenken.

Maar zal dat stille overdenken wel waarlijk stil en ongestoord kunnen zijn? Daar is immers nog de geweldige taak, die ook wacht, waar de kerkmuren de wereld buitensluiten; de taak van 't dooden van eigen lusten en begeerlijkheden, 't overwinnen van de vele zonden, die voortkomen uit 't hart. Dat is de zware strijd, die voor Bertke gelijk was aan den strijd voor de zaligheid. Maar zij weet op den goeden weg te zijn.

Die werelt hielt mij in haer gewout
Mit haren stricken menichvout,
Mijn macht had si benomen,
Si heeft mi menich leet gedaen
Eer ic haer bin ontcomen.

.....

Ic bin die werelt afgegaen,
Haer vroechede is also schier gedaen
In also corten daghen.
Ic en wil die edel siele mijn
Niet langer daer in wagen.

Zij treedt nu den engen weg, die „recht totter ewigher vroecheden leyt”. Al gaat 't ook door den bangen strijd, haar doel is om „Jezus te behagen”. En zou zij dan den pijnlijken strijd schuwen? Haar gansche natuur komt er wel tegen op, „Natuer si roept: „a wy, o wach!” Zij moet leeren haten, wat haar zoo lange verblijdde en dat is zwaar, maar zij is toch zóó verzekerd in haar keuze, dat er een jubeltoon doorklinkt, waar ze zingt:

„Haddieu, haddieu, nature mijn!
Mijn hart, dat moet ontcommert sijn
Ten mach gheen claghen baten
Dye mijn siel alleen begeert,
Hem wil ic nu inlaten.”

Vijanden zullen haar belagen, de verzoekingen haar benauwen, met vreugde zal zij ze afweren, want „Daer vast staet mijn betrouwen in, Hi sterct mi met sijn hoghe min.”

Zij heeft telkens oogenblikken in haar stille cel, dat niets haar meer afleidt van haar eenige verlangen, Jezus' stem te hooren, Zijn min te verstaan, Hem zelf te ontmoeten en in Hem op te gaan met al haar zondigheid en verlatenheid.

Al wat zij denkt of schrijft, 't is over Jezus en dikwijls brengt haar liefde haar in hooge vervoering en verrukking, zoodat alles wordt overstraald door een bovenaardsch licht.

Hoe gaarne zongen ze in de middeleeuwen hun „Kerssangen”. Nooit werden ze moede om te prijzen Maria en 't kindeke Jezus, soms in zoo naïve schildering, dat we vóór ons zien de oude schilderijen van de Madonna's gebogen over haar Christuskind.

Ook zuster Bertke kan daarvan niet zwijgen. In groote blijdschap vangt zij aan te zingen:

„Mi quam een schoon geluyt in mijn ooren;
Mijn hert dat heeft hem opgerecht
Om vrolichheit te horen.
Wie Jhesus stem wil nemen waer
Hi vint den vrede, dat weet voerwaer,
Die men niet en mach verstoren.
O Jhesu oversoete kindekijn,
Ic begheer u al geheel te sijn
Ic en mach niet langher heten mijn.

Na eenige coupletten, waarin ze spreekt over 't groote wonder, „God die sijn hoge mogentheit so minlic heeft gebogen ende aen-nam menschlike natuer”, zegt ze opeens alsof ze verontschuldigt, dat ze ons zoo lang van de schoone geschiedenis afhield. „Nu willen wi van der sueticheid voert horen.....

Doe God als een cleyn kindekijn
Glorioselyc wert gheboren,
Met hogher claerheyt ombevaen,
Die moeder heeft hem ghebeden aen,
Sijn duve, sijn uutvercoren.

Hoe teer, hoe vol overstelpende liefde is

deze regel en dan daarop weer het refrain: „O Jesu, oversoete kindekijn,” etc.

Al maar vertelt ze nu voort in kinderlijke vroomheid.

Die reine maget is narre bighecomen
Si heeft met groter eerwaerdigheyt
Haren soon tot haer ghenomen

.....
Die moeder heeft haer kindekijn gewonden
In snoden, reynen doekelkijn
Seer sachtelijc ghebonden.
Si heeft hem in een cribbe gheleyt;

.....
Dat kindekijn heft gescreit met sinen ogen,
Doe wert dat maechdelike hert
Moederlic bewogen.....

Hoe langer hoe meer opgaand in de wonderheerlijke geschiedenis raakt ze er zoo mede vervuld, dat ze bij het Kerstverhaal niet kan eindigen. Ze brandt van liefde om veel meer nog uit te zingen. „Die onse crancheit aengetogen heeft om ons in ewiger ewicheit in gloriën te verhogen.....

Het gaet al boven reden ende sinnen
Hoe vast dat wi gedruket sijn
In Jhesus herte met minnen.

.....
Wye Jhesus min van binnen can gesmaken
Sijn hert dat sel hem opengaen
Ende grote vreuchde maken;
Want Jhesus is altyt bereyt
Uut te storten sijn sueticheit.....

In een andere Kersszang klinkt 't:

Staent op mijn hoge vrolicheit
Mijn siel ende al mijn cracht!
Hi naect, hi sal u comen
Die ghij met suchten waecht
Hi brenct u vrede ende vrolicheit,....

Vrede en vrolicheit — kan zuster Bertke die gevonden schatten dan ook bewaren in haar eingenekozen eenzaamheid?

Ach, zegt ze, „Dat ic versmaet der werelt bin, En is mi geen verdriet..... want der

werelt gunst maect cort jolijt Maar.....
„dat ic bi hem neyt bliven en mach, dat doet
mi grote pijn en..... „dat ic hem niet aen-
scouwen en mach, dat is mi dicwil swaer”.

Haar telkens terugkeerend verlangen is,
„Die mijn siel altijd begeert, och mocht ic bi
hem sijn.....”, maar hoe moeilijk 't ook is
telkens zoo hoog op te stijgen, „hoe seldom
dat ic bi hem bin, nochtans heeft hi te pande
mijn ganse, hele min!”

En dan zijn er tijden, dat Jezus buitenge-
woon dicht tot haar nadert, dat zijn de „soete
weelden” en in woord en wederwoord zingen
ze elkander toe, Jhesus en die minnende siel.
Waar Jezus noodigt:

„Coemt, mijn uutvercoren,
Gaet blidelic in mijn rust
Daer seldi sien ende horen
Der engelen vroude ende lust....

daar zinkt weg de wereld met al haar vreug-
de, want het hoogste heil wacht nu de ziel.

Geen vroude en mach mi meer lusten
In al der werelt wijt.
Alleen is mijn begheren
O Jhesu, daer ghi sijt,

In vroude aen te scouden
Dijn soete, claer aenschijn
Eewelic sonder eynde
In dinen love te sijn.

Dit is de ziele-extase; 't is haar alsof ze
den hemel open ziet, het paleis van haar Min-
naar. Zij blikte in de gouden zalen, waar Hij
zit op Zijn hoogen troon, zeer blinkende en
bovenmaten schoon, omgeven door „die sera-
phinnen en die cherubinnen”, die „zingen
wonderlic discant, tot hoghen love der min-
nen”.

Nu komen de zielen der zaligen, voorge-
steld als reine leliën, die haren dans dansen
om den troon.

Die leliën maken eenen dans
Si sijn gheciert van binnen,
Si treden aen, si sweven aen
Nae hoghen eisch der minnen.....

Hoe hoog wil ze ons hier meevoeren en
spreken van dingen, die 't oog niet heeft ge-
zien en 't oor niet heeft gehoord.

Wie sel den hoghen dans verstaen,
Dat nighen, dat swighen, dat stille staen,
Dat sweven omme ende omme —
Dat treden van, dat sweven an,
Die snelle, hoghe spronghe.

Al zijn dit ook verzen met een heerlijk, zan-
gerig rythme, toch voldoet de inhoud niet
meer. Ze strekt zich uit naar te hooge dingen,
ze wil reeds vooruitgrijpen in dat leven, dat
God voor ons heeft weggelegd in de eeuwig-
heid en wordt hierdoor de hemelsche liefde
niet naar beneden gehaald? Ze kan er immers
geen uitdrukking aan geven, dan door de
beelden van de aardsche, zinnelijke liefde en
waar ze zich dan steeds weer verdiept in de
verhouding van de ziel tot Jezus en steeds
in gloeiender liefdezang de heerlijkheid daar-
van tracht te benaderen en uit te zeggen, daar
worden deze onzegbare dingen zoo van de
aarde aardsch en ontheilgd, zonder dat ze
het zelf wil. Zij blijft immers in dit leven vol
zondigheid en ook in die hooge liefde of juist
in die hooge liefde sluipt de zonde zoo gauw
binnen. En dan verdwijnt de extase, het wand-
elen op de lichtende hoogten is voorbij, waar
geschouwd wordt in wijde verten van de
eeuwigheid, en diep is de afdaling naar de
lage landen van het dagelijksche leven, van
het zondig bestaan.

Dat voelt ook Bertke, want telkens is in
haar verzen de klacht niet bij Jezus te kunnen
blijven en het vurig verlangen om haar „herte
ledich te maken van min der ijdelheit”.

Bij al het aangrijpende en schoone, dat er
is in zuster Bertke's wereldverzakking, 't is
immers de liefde tot Christus, die haar dringt
en goudglans spreidt ook over al het kleine,
dat er in haar kluzenaarsbestaan ligt, is er
toch een groot tekort. Arme ziel, die door
boetedoening op boetedoening, door afster-
ving van alles, wat God zelf in Zijn goeder-
tierenheid op aarde over ons uitstort, door
een onthouding, die ons doet huiveren, zalig-
heid wil verwerven en zelf ten hemel opklim-
men. Hoe heerlijk had zij uit Gods hand haar

leven gelouterd en als nieuw terug kunnen ontvangen en geen kluis had haar behoeven te verbergen, want met vernieuwde oogen had zij ook de aarde aangezien en verstaan, dat zij in de wereld kon leven zonder van de wereld te zijn. En alle schoonheid, die God hier schenkt had zij genoten als een genadig liefde-betoon van haren Heer.

Catharina van Siëna zeide dikwijls: „Zelf-erkenning is de ware cel en die nemen wij overal met ons mee; als wij in die innerlijke cel vertoeven, hebben wij de uiterlijke niet noodig.”

Voor Bertke was er geen innerlijke cel zonder de uiterlijke en dat is het arme geweest in haar leven en het kleine. Catharina van Siëna werd genoemd „de moeder van duizend en nog eens duizend zielen”, en Bertke leefde 57 jaren alleen in haar kluis, worstelende om de krachten en schoone gaven, die God haar zeker had gegeven, te temmen en te dooden. Waren 't dan ook geen duizenden, toch had zij zeker aan vele zielen den zegen kunnen mededeelen, dien zij nu alleen voor zichzelf zocht. Want haar eenzaamheid bracht haar eigenlijk slechts eigen geestelijk genoegen en eigen geestelijken welstand. Maar toch, al was haar leven gebrekkig en vol dwaling, groot blijft hare worsteling om de liefde van Christus. Door Zijne liefde was zij getrokken, daarvoor heeft zij alles schade geacht.

In een prozastuk van Bertke, een dialoog tusschen „die minnende ziel ende haren geminden Brudegom Jesus” luidt het ergens: „Want ik in de wereld zeer arm heb geweest, zoo zult gij ook arm wezen, want ik schoon ben, zoo zult gij u ook wachten voor alle vlekken, want ik gearbeid heb om de minnen van u, zoo zult gij alle ding doen voor de minne van mij, tot mijne eer.”

Deze maning heeft Bertke op hare wijze verstaan en zij heeft alle dingen gedaan voor de minne van Jezus, haren „geminden Brudegom.”

A. N.—S.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

De Amerikaansche Anne
De Haagsche Post. Warwick, die de geheele
14 Juni.

wereld doorreisde heeft, en in alle landen een studie gemaakt heeft van de vrouwen en die ons vertelde dat men dezelfde types overal terugvindt of ze nu Japansch, Chineesch, Koreaansch of Amerikaansch zijn, schildert ons de Russische vrouw. „Wij vreemdelingen” — zegt ze — „verbeelden ons, dat de Russische vrouwen anarchistische oproermaaksters zijn, revolutie kraaisters — als we ze beter leeren kennen, dan bemerken wij pas hoe sterk ze in zich hebben het alles-over-hebben voor hetgeen ze denken dat goed is. Met blijdschap zal een Russische vrouw haar leven geven om het algemeen welzijn te bevorderen, zij zal strijden voor wat recht en goed is met alle kracht.”

Eens ontmoette Anne Warwick een Russisch vrouwelijk studentje, die uit haar land was verbannen en haar geheele toekomst op spel had gezet, om vrijheid en goed onderwijs te prediken. Toen ze verbaasd aan haar vroeg: „Maar hoe kon je daar nu alles voor over hebben?” antwoordde het meisje: „Maar een mensch kan toch niet anders doen.”

Aan dat Russische studentje dacht ik, toen ik in „De Haagsche Post” las van „Baboeschka”, het grootmoedertje van de Russische revolutie. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik die levensgeschiedenis met groote schaamte gelezen heb. Niet omdat ik bolsjewistische neigingen heb, zooals zoovele intellectueele vrouwen onzer dagen, gelijk ik tot mijn groote verbazing telkens weer bemerk, maar omdat ik gevoel hoe die vrouw zich gegeven heeft, voor wat zij dacht dat de redding van haar volk zou zijn, hoe ze nooit moede werd om

te prediken datgene, dat zij vast dacht, dat aan haar volk verlossing zou brengen. En dan gaan mijn gedachte van haar naar ons Christenvrouwen, naar ons, die weten dat we hebben het beste, het heerlijkste, het gelukkigste — dat er maar te krijgen is — naar ons, die er vast van overtuigd zijn, dat er een algeheele omwenteling in elk menschenhart moet komen, naar ons, die den Heer Jezus Christus hebben ontmoet, Die alles in ons leven anders heeft gemaakt. En dan vroeg ik mij af: „Waarom spreekt Baboeschka al maar door, in dorpen, in scholen, in vergaderingen en bijeenkomsten, en zwijgen wij? Waarom is zij zoo vurig, en wij zoo koud? Waarom heeft zij die mooie zelfverloochenende liefde in zich, en zijn wij vaak zóó akelig tevreden en egoïst en zelfvoldaan?” Baboeschka heeft er in de wereld niets bij te winnen gehad om revolutionair te worden. Zij was een meisje van aristocratische, ontwikkelde en welgestelde ouders. Zij werd geboren in 1844 en haar eigenlijke naam was Ekaterina Breschko—Breschkofskaja. In haar tijd had men nog de lijfeigenschap in Rusland, en toen zij nog heel jong was, voelde zij het vernederende en ootterende van dezen toestand. In plaats van het leven te leiden van een jonge, voorname dame wordt zij onderwijzeres en acht jaar lang geeft zij les op school of als gouvernante en is ter zelfder tijd propagandiste voor de verspreiding van sociale denkbeelden. Als zij straks trouwt, doet ze afstand van haar zuigeling. „Want” — zegt ze — „ik kan niet moeder en revolutionaire tegelijk zijn.” Zij verkleedt zich als een boerin en gaat met anderen den boer op, om overal de revolutie te prediken. In 1878 wordt zij gevangen genomen, en dan krijgt zij de zwaarste straf, die een vrouw ooit gehad heeft: vijf jaar dwangarbeid in de Siberische mijnen. Als zij haar straf uitgediend heeft, wordt zij te voet duizenden mijlen ver gedreven naar Seleginatz, een dorp aan de Chineesche grens. Daar leerde George Kennan haar kennen, de man, die het beroemd geworden boek heeft geschreven over het Siberische verbanningsstelsel. Hij is verbaasd over haar geestkracht, en haar onwrik-

baar vertrouwen in het goed recht van haar zaak: „Mijnheer Kennan” — zegt zij — „wij mogen in ballingschap sterven, onze kinderen en kleinkinderen mogen in ballingschap sterven, maar ten laatste zal er toch iets worden bereikt.”

Arme Baboeschka, straks zal zij tot haar groote droefheid tot de overtuiging komen, dat zelfs het blijmoedig opofferen van je leven de menschheid niet goed en rechtvaardig kan maken. Eerst heeft ze het misschien nog wel gedacht, toen ze, nadat ze in de beruchte Peter en Paulusvesting had gevangen gezeten en levenslang naar Siberië was verbannen in 1917 na het uitbreken van de revolutie naar haar vaderland terugkwam. Haar trein was met bloemen versierd, aan vele stations werd zij door deputaties ontvangen, iedereen wilde grootmoedertje zien en toejuichen. „Nog nooit is er een bruid geweest, die zooveel bloemen heeft gehad” zeide ze naderhand. Toen dacht Baboeschka, dat zij niet tevergeefs had geleefd, en dat haar idealen verwezenlijkt waren maar kort was die waan, want spoedig daarop schreef zij aan Amerikaansche vrienden, dat domme, kwaadwillige menschen, schurken die niets te verliezen hadden, zonder geweten of eergevoel, samenkomen uit alle deelen der wereld, Rusland naar zijn ondergang voerden. Wie meer wil weten van Baboeschka, kan er van lezen in het boek van Alice Stone Blackwell „The Little Grandmother of the Revolution.”

Ik heb echter niet alleen gedacht aan de groote liefde, die deze vrouw bezielde, toen ik haar levensgeschiedenis las. Wel degelijk heb ik op mij laten inwerken de wetenschap, dat het een groot gevaar voor Staat en samenleving is, als goed bedoelende, met goede voornemens bezielde, maar onevenwichtige, maar kortzichtige vrouwen te veel invloed en zeggingskracht hebben.

Daarom denk ik soms met bezorgdheid aan onze komende gemeenteraadsvergaderingen en andere regeeringslichamen, waar zoovele vrouwen haar intree hebben gedaan.

Het is waarlijk niet genoeg, om liefde te hebben voor de verdrukten, en ontroering over alles wat ongelukkig en misdeeld is. Het gaat

niet aan om te zeggen, de vierde stand is onderdrukt geworden, nu ken ik van nu af aan alleen hun belangen, en verlies ik uit 't oog al de andere, die dezen in den weg staan. Het gaat niet aan om nu al maar door te roepen: „De Staat moet dit betalen en de Staat moet dat betalen, en hier moet hij voor zorgen en daar moet hij voor zorgen, zonder dat het ons een oogenblik kan schelen op welke manier die staatskas gevuld wordt. Wie den breeden blik mist en de groote lijnen niet kan trekken, is, al heeft hij of zij nog zoo'n medelijdend hart, een gevaar voor den Staat. Het is volkomen waar, wat „Evolutie” hiervan zegt in het nummer van 11 Juni.

Evolutie,
veertiendaagsch blad
voor de Vrouw.
Redactie:
W. Drucker.
11 Juni 1919.

Het zegt: „Al de tot heden geuite wenschen (moederschapszorg — verbod van arbeid der gehuwde vrouw — gelijke opleiding voor iedereen), loopen allen op één punt uit: — de Staatskas. Zouden de a.s. kiezeressen, die ieder voor zich geen ander laten grabbelen in haar beurs, niet in de eerste plaats er over gaan denken, dat er in de Staatkunde één groote waarheid is, dat, wil de Staat blijven bestaan, er geproduceerd moet worden? Welnu op alle politieke verlanglijstjes, die steeds gewagen van de verplichtingen van den Staat, ieder voor zich even kostbaar, wordt weggedoezeld de eenige bron voor al die uitgaven: de arbeid. Op geen enkel politiek program is te vinden: „Er moet gewerkt worden!” Als de vrouwen nu eens zich aangorden om deze eene groote waarheid te verkondigen: In de eerste plaats moet er geproduceerd worden, gewerkt met lust en met ijver.”

„Evolutie” zegt: „Aan intellectueelen is in onzen tijd geen gebrek, wel aan goede handwerkers.”

Waarom zijn we toch ook zoo dom geweest, om handenarbeid te minachten, en te doen alsof het iets minderwaardigs was? Waarom hebben wij intellectueele vrouwen, alle handenarbeid uit ons leven verbannen, en steeds zooveel mogelijk anderen voor ons laten werken. Laten we nu toch in de tijden, die weer op zijn rechte plaats laten komen, door

weer op haar rechte plaats laten komen, door zelf te toonen, dat we hem niet schuwen, en dat we gelooven aan den zegen, dien zij ook voor ons zelf heeft te geven.

Wat er gebeurt, als onevenwichtige kortzichtige menschen aan 't roer komen, daar voor behoeft men slechts naar Rusland te kijken.

De bekende Wladimir vertelt in een artikel in het *Maandblad van de Vereeniging van Vrouwenkiesrecht*. „Maandblad van de Vereeniging van Vrouwenkiesrecht” 15 Juni 1919. wat eigenlijk de groote vloek is; die het bolsjewisme heeft gebracht over Rusland. Het heeft aan de vrouwen ontnomen haar mooie werkkring op het platte land, waarin zij tot nu toe met den grootsten zegen en tegelijkertijd met de grootste zelfopoffering gewerkt hebben n.l. in de school en in de ziekeninrichtingen in de Russische dorpen. Wie geen bolsjewiek was werd verdreven. Nu zijn de hospitalen gesloten, de inventarissen verdwenen, of verwoest, de vrouwen vermoord door bolsjewistischen waanzin, die ook op het platteland alom vernietiging bracht, de boeren vervolgden hun eigen weldoensters, die hen eerst verpleegd en verzorgd hadden, nu zitten ze wanhopig terneer, nu ze tot zich zelf zijn gekomen.

Om het alles te kunnen beoordeelen moet men de verhoudingen in Rusland kennen, men moet weten dat de boeren dikwijls honderden kilometers in karren en sleden moeten rijden, voor zij de meest bijgelegen stad hebben bereikt, dat dorpen dikwijls 15 tot 30 K.M. van elkaar verwijderd liggen. De bolsjewiki hebben een organisatie verstoord, waarvan West-Europa geen begrip heeft, ze hebben vernietigd, opbouwen konden ze niet; de hulp der hoogstaande vrouwen hebben ze uitgeschakeld, en daardoor hun eigen volk de grootste wonden toegebracht. Onder het motto: „alles voor het volk” heeft de meest waanzinnige verwoesting plaats gehad van alles wat voor hetzelfde volk, met de meeste en grootste opofferingen is tot stand gekomen, en slechts kon geschieden door de groote toewijding der intelligente vrouwen.

O, 't is zoo gemakkelijk om te roepen, zooals vele socialisten doen: „Weg met alle par-

ticuliere liefdadigheid, weg met alle ondersteuning in welken vorm ook. De Staat moet alles betalen" — alsof de Staat iets anders kon geven dan koud, dood geld, waar men zelfs het allerkleinste beetje liefde niet voor koopen kon, alsof we niet geroepen zijn elkander te dienen, de een met zijn hoofd, de ander met zijn handen, de derde met zijn hart.

Voor Moeders. In het Maandblad „Voor Juli-afl. Moeders" komt nog eens de steeds wederkerende vraag aan de orde, opgeworpen door eene moeder: „Moeten wij onze kinderen, ook als ze geene lust hebben, toch dwingen om naar de Kerk te gaan? Ik weet, dat het een moeilijk punt is in het leven van alle Christen-ouders, maar ik zou willen zeggen met allen ernst, die in mij is: „Zet hef door, houdt u aan het van Gods gebodene, laat alle verantwoording aan Hem over. Laat het u toch niet vertellen, dat het niet paedagogisch is, of niet verstandig. Laat het als een paal bij u boven water staan, een vaste wet in uw huis zijn, dat ieder die onder uw dak verkeert, eenmaal per Zondag ter Kerke gaat. Zeg hen, uw kinderen dat ze later geheel vrij zullen zijn, om te doen wat ze willen, maar dat ze zoolang als ze in uw huis zijn, gehoorzaam hebben te zijn. Ik ken al de argumenten, die opgroeiende kinderen daartegen zullen inbrengen: van het zich vervelen, van het er niets aan hebben, van het afkeerig worden van godsdienst enz. Durf het aan — met God. — Leer ze, dat ook het leeren stilzitten een groote levensles is, leer ze, dat het gaan ter Kerke niet alleen het luisteren is naar een langere of kortere preek, maar dat het is de dienst der aanbidding, waar men komt om God te aanbidden, dat men een *daad* komt doen — en als ze grooter worden, laat ze dan vrij, om hun eigen dominé te kiezen, bij wien ze gaarne ter Kerke gaan, de eene predikant trekt de eene categorie menschen, de andere weer een andere; laat ze gaan, waar ze een zegen hebben, mits het in uw eigen Kerkverband is. Wees voorzichtig met uw woorden, als ge thuis komt uit de Kerk, oordeel of veroordeel niet, kinderen luisteren zoo scherp toe.

Durf het aan met God, ik spreek als een empiriste en nog nooit heb ik gezien dat de

weg der gehoorzaamheid, al week ze mischien van onze menschelijke paedagogische begrippen af, niet op „zegen" uitliep.

In het Nederlandsche diakonaat is ook een kwestie van groot belang aan de orde gesteld, een kwestie, die ook op het laatst gehouden Christelijk Congres naar voren is gebracht namelijk de salariering der Christelijke barmhartigheidsdiensten.

Het Nederlandsche Diakonaat.
1 Juni 1919.

Iedereen, die veel gereisd heeft, en in allerlei landen zich op de hoogte van de toestanden heeft gebracht, weet dat het een Duitsch-Hollandsche opvatting is, om Christelijke barmhartigheidsdienst liefst met niets, of met een heel klein salaris af te schepen. Er is natuurlijk een mooie kant aan den zaak. Hoe dikwijls denk ik niet, als ik lees over de predikants-traktementen: „Wat zou het toch heerlijk zijn, als men in 't geheel geen traktement noodig had! Wat zou men dan nog meer het mooie voelen van het dienen om Jezus' wil. Maar we zijn nu eenmaal op aarde en hebben aard-sche behoeften en we gevoelen dikwijls hoe men zich door voldoende salarissen van de beste en meest geschikte arbeidskrachten kan voorzien. Ieder, die altijd moet werken met onbetaalde of haast niet betaalde arbeiders, weet dat men dan ook heel wat door de vingers moet zien. „Maar als we nu hooger salarissen gaan geven — vraagt de heer M. C. Bronsveld te Laren — wie moet dan de meerderen onkosten opbrengen? De Christelijke inrichtingen — de particuliere liefdadigheid — de menschen zelf?" De heer Bronsveld vindt dat men plaatselijke hulp moet geven, zoodat voor iederen patiënt, de kostende prijs kan worden betaald, en dat wij de Stichtingen der barmhartigheid de zorg voor de financiën, waaronder zij steeds meer gebukt gaan, moeten besparen.

Ik, voor mij geloof dat hij groot gelijk heeft, maar ik geloof ook, dat de diaconiën de menschen meer moesten interesseeren in haar werk. Waarom niet een derde zakje ingesteld of een schaal... lieve menschen een open schaal... er is niets beters te bedenken... ieder, die wat menschenkennis heeft, zal het mij toegeven... een open schaal aan de

deur der kerk voor de zieken en zwakken, die naar ziekenhuizen of inrichtingen moeten, en elke week wordt in de plaatselijke kerkbode bekend gemaakt, hoeveel zieken en zwakken naar inrichtingen moeten, en of er veel of weinig geld voor noodig is. We laten tot nog toe de menschen veel te weinig meeleven met de nooden der gemeente en we kijken altijd naar het kleine hoopje welgestelde Christenen, die elke gemeente telt, en die zich langzamerhand gaan voelen als wild, dat achtervolgd wordt, of als citroenen, die uitgeknepen worden. We moeten de centen en de halve centen, de dubbeltjes en kwartjes hebben van alle leden der gemeente. Ieder lid moet helpen meedragen, ieder naar dat hij kan; maar dan heeft hij ook het recht om te weten wat er met zijn geld gebeurt.

In het Oosterrijksche vrouwenblad „Der Bund”, wordt de vrouwen op het hart gedrukt, toch het groote alcohol-vraagstuk niet uit het oog te verliezen, en er toch op aan te sturen, dat men overal „plaatselijke keuze” krijgt.

Der Bund,
Zentralblatt der
des Bundes Oester-
reichischer Frauen-
vereine.

In Duitschland heeft de nationale Vrouwen-onthouders-Vereeniging aan tweehonderd gemeenteleden een dringend verzoekschrift gericht, om toch niet weer de kroegen en taveernes, die gedurende den oorlog gesloten waren, te openen. In sommige gemeenteraden is dit verzoekschrift heelemaal niet in ernst opgenomen, er zijn grapjes meegemaakt en degenen, die bij de zaak belang hadden, hebben het verzoekschrift in een belachelijk daglicht gesteld, en slechts van 22 gemeenteraden is een antwoord ontvangen.

Het verzoekschrift was vergezeld van een begeleidend schrijven, waarin allerlei vreese-lijke statistieken waren neergelegd, hoe b.v. het derde deel van het geld dat Duitschland aan armenzorg besteedt, 50 miljoen Mark, op rekening van den alcohol mag geschreven worden; hoe Berlijn jaarlijks drie duizend verlaten vrouwen van dronkaards ondersteunt enz., enz.

Als ik iets hoop van de regeeringsbemoei-nissen der vrouwen in ons land, dan is het,

dat zij vierkant stelling zullen nemen tegen den alcohol. Ik geef toe: onthouders zijn wel eens een beetje vervelend, zij zagen altijd over het zelfde onderwerp, en in hun haat tegen den drank zijn zij te zwak. Ik ben het echter eens met Cyriels Buysse, die verleden schreef, dat „haat” eigenlijk een woord is voor iets kleins. Afschuw, dat is het echte woord, het woord, voor iets *groots*. Afschuw moeten wij vrouwen hebben van den alcohol. Wij moeten niet langer gedooogen, dat zij onze mannen verliederlijkt en onze kinderen heriditair belast. Afschuw moeten wij hebben van den drank, die onze jonge menschen verdierlijkt. Luister maar eens stil toe als sommigen onder elkaar aan 't vertellen zijn over drankgelagen en drinkpartijen en prent het in uw ziel, dat het de alcohol is, die onze kinderen slecht maakt en de kanker is der maatschappij. In de medicijnkast met haar! Weg moet ze uit onze huizen, weg uit de samenleving. Als wij vrouwen, ieder voor zich, hem maar verbannen uit onze huizen, dan zal ieder van ons er een steentje toe bij brengen om Nederland droog te leggen, evenals het nu is met Amerika.

In het blad „In en om de woning” schrijft Mevrouw Tydeman—Verschoor zulk een uitstekend stukje. Ik wilde wel dat elke huisvrouw dit lezen kon. Zij heeft het genoemd: „De kunst van orders geven” — op aangename manier zeggen wat onze huishulp te doen heeft. Ik haal even eenige woorden van haar aan: „De huishoudelijke arbeid is — laten wij dat toegeven — dikwijls eentonig, wordt door-gaans in eenzaamheid verricht, is nog al eens zwaar, brengt menigmaal weinig voldoening mee. De manier, waarop het werk opgegeven wordt, en de enkele woorden van waardeering, waarmede goed werk beloond wordt, kunnen de taak die dag in dag uit — en jaar in jaar uit — verricht moet worden, zooveel aangename en lichter maken. Orders geven is lastig werk, omdat men er eigenlijk alleen dan recht toe heeft, wanneer men ten volle beseft, wat men eischt, dus geheel op de hoogte is van

*„In en om de
Woning”.*

Orgaan van de
Huish. en Industrie-
scholen.
Juni 1919.

het opgegeven werk. En wat gebeurt nu dikwijls? Dat juist de onbekwame en onvoldoend bewkame huisvrouw den hoogsten toon aanslaat en het onmogelijke eischt. Mist een dergelijke huisvrouw bovendien de innerlijke beschaving, die haar anders als van zelf boven haar hulp zou stellen, dan is zij een van de hoofdschuldigen die de dienstboden-kwestie in de wereld heeft gebracht, die het verzet tegen het dienen heeft opgewekt, die ook de welwillende dienstboden er toe brengt, neer te zien op een beroep, waarin zulk een behandeling mogelijk is."

Op de goede manier orders geven kan men niet leeren. Dit moet voortvloeien uit beheersching, kalmte, kunde, overzicht, terwijl een fijn ontwikkeld medegevoel ons den geschikten toon doet vinden.

Het is zoo volkomen waar, wat Mevrouw Tydeman schrijft. Wat wordt er op dit punt gezondigd! „We kunnen het niet leeren" zegt ze, maar ik voeg er dankbaar aan toe, het is wel iets dat ons gegeven wordt, een Christin staat er voor vele dingen zoo anders voor, dat is juist onze blijdschap en vreugde.

Wie heeft leeren lief hebben, zal ook orders kunnen geven, zal ook hebben leeren geduldig zijn, zal ook zichzelf kunnen beheerschen en als van zelf den goeden toon kunnen vinden.

A. v. H.—S.

HOOGHE HAKKEN.

't Was een zonnige namiddag. Ik kwam van den trein en wilde het Plein in den Haag oversteeken, toen ik plotseling werd tegengehouden door een groepje heeren en dames, die zich haastten, om nog met lijn I mee te komen. Of 'k wilde of niet, de aanblik van dit schouwspel hield mij voor een oogenblik staande. 't Zou ook jammer geweest zijn, als ik het gemist had. Want wat gebeurde er?

De tram stond op 't punt, te vertrekken.

Geen oogenblik was te verliezen. De heeren stoven vooruit. En daar achter kwamen, huppelend, trippelend, springend, eenige dametjes, die niet wisten, hoe maar vooruit te komen. Op hun schoentjes naar Fransch model met puntige, hooge hakjes, geleken ze meer op steltlooptjes dan op natuurlijke menschen, die op gewone wijze zich voortbewegen. Vlak vóór de tram valt één dier stumperds. De hak brak af, ze zwikte door en viel in de armen van den conducteur die haar met haar gebroken houten lichaamsdeel de tram binnetrok.

Later dacht ik nog eens ernstig en rustig over het geval na en kon slechts medelijden hebben met deze slachtoffers der mode. Sindsdien zijn deze hooge hakken voor mij een onderwerp van overdenking geworden.

Misschien vinden velen dit ietwat overdreven. Ik hoop, dat bij verdere lezing van dit stukje het oordeel gunstiger zal zijn.

Wanneer men zich alleen bij de hooge hakken bepaalt, dan kan men er om huilen of lachen, maar verder zou het geval niet waard zijn, onzen geest te vermoeien.

Brengt men echter dit schoeisel in verband met de kleeding in haar geheel, dan hebben deze hooge hakken wel degelijk beteekenis en mogen niet onnadenkend worden voorbijgegaan.

Indertijd heeft Antonia Margaretha een werkje geschreven onder den titel „Onze kleeding", uitgegeven bij G. J. A. Ruys in Utrecht. Zij toont in dit boekje op duidelijke wijze aan, dat vanuit christelijk standpunt de kleeding niet als een onverschillige zaak mag beschouwd worden. Integendeel, onze kleeding moet steeds met de grootste nauwgezetheid worden overwogen. Bijna zou 'k me laten verleiden over dit boekje een recensie te gaan schrijven, was 't niet, dat 'k thans over die hooge hakken iets wilde zeggen.

Ik zal dan trachten aan te toonen, dat ze niet alleen kwellend en ondoelmatig zijn, maar bovenal dat ze vanuit hygiënisch oogpunt ten sterkste afkeuring verdienen.

Het schoeisel is een wel klein, maar niet onbelangrijk deel onzer kleeding. Ons lichaam is zóó gebouwd dat de verschillende organen, — longen, hart, ingewanden, enz. — in de

meest gunstige positie ten opzichte van elkander zijn geplaatst. Geen ervan staat op zich zelf. Tezamen vormen ze één geheel en zijn ze op elkander aangelegd. Van 't grootste belang is het dus, dat deze harmonische eenheid niet verbroken wordt. Elke stoornis toch in dezen samenhang heeft in meerdere of mindere mate invloed op het geheele organisme.

Bij het lichaam in staande houding valt het zwaartepunt tusschen de beide voeten in een lijn juist boven het hoogtepunt van het voetgewelf. Wordt nu door het dragen van schoeisel dit zwaartepunt niet verplaatst, dan houdt daardoor het lichaam de houding, waarin het 't best zijn functiën kan verrichten. Verplaatst zich echter dit zwaartepunt, dan wordt de normale verhouding der organen onderling verbroken en kunnen zij niet meer naar behooren hun werk vervullen.

Wat gebeurt er nu bij het dragen van hooge hakken? De voet wordt op een hellend vlak geplaatst en zoekt steun in de punt van den schoen, met het gevolg, dat de teenen in de klem komen, verkrommen en verschrompelen. Tevens verplaatst zich het ondersteuningspunt van het lichaam en wordt hierdoor van de enkels en kuitspieren teveel gevergd. De gang wordt onzeker. Er ontstaat gevaar voor verzwikken. Op den algemeenen gezondheids-toestand wordt een nadeelige invloed uitgeoefend.

Een verstandige vrouw vraagt in het kiezen van schoenen of laarsjes naar doelmatigheid en gemak in het gebruik. En toch zien wij, dat menige vrouw in dit opzicht zich in de slavernij der mode begeeft, zich laat verleiden, de zotste dingen mooi te vinden. Maar wellicht zult gij vragen: „Hoe dan het best een passend schoeisel te krijgen?” Ga naar een schoenmaker en laat u een paar schoenen aanmeten, niet van één voet maar van beide voeten moet hij de maat nemen, omdat in den regel de voeten niet dezelfde afmetingen hebben. De maat mag nooit zittende genomen worden, want bij het staan op den voet wordt deze $\frac{1}{10}$ langer en meer dan $\frac{1}{10}$ breder. De teenen moeten bij het loopen eenige speelruimte hebben; dus mag de schoen niet zoo spits toelopen. De hak moet groot en breed zijn en niet hooger dan 15 of 20 m.M. Men

mag van een schoen zeggen, dat hij past, als zool en hak breed zijn, de laatste niet te hoog, en als de geheele voet de noodige speelruimte heeft.

Op de wijze, waarop ik thans iets over de hakken heb gezegd, zou ik ook de geheele kleedij kunnen behandelen. Doch voor 't oogenblik zou ons dit te ver van het gestelde doel afvoeren. Toch wil ik deze raadgeving aan verstandige vrouwen met een enkel woord besluiten.

Iemand heeft eens gezegd: „Immers uit vorm en kleur van zelfgekozen kleed spreekt de geest des menschen, die in hem woont.” Niet alleen uit iemands vrienden, maar ook uit zijn kleeding kan men hemzelf leeren kennen.

Ons geestelijk leven staat met onze kleeding in zeer nauw verband. Terecht werd eens opgemerkt, dat God wel ter dege let op onze kleedij. Men vergeet dit maar al te dikwijls. Men denkt en doet, alsof de menschen alleen zien, wat wij aan hebben. Als men zich kleedt boven zijn stand, dan is dit een schijnvertooning, een leugen, een zonde! Als men zijn leeftijd in gewaad en toilet zoekt te verbergen, dan toont men den ernst des levens niet te beseffen, die wijst naar het graf.

Te weinig verstaat men, dat het kleed er is om der zonde wil. Het kleed is er niet om onze zinnelust en hoogmoed te streelen, maar moet den geest van ootmoed openbaren, den geest van Christus. Die wil, dat wij Hem dienen en eeren zullen, ook in ons kleed.

Diep treurig is het dan ook, dat vele onzer christen-vrouwen zoo weinig zich in haar kleeding door dien geest laten leiden, zoo weinig daarin zich gebonden achten aan Gods Woord en wet. Te dikwijls zijn zelfs zij, hoewel kinderen des hemels in een wegstervende wereld, slavinnen van de mode, de wet dier wereld, die in haar grillen, zinnelust en ijdelheid de zielen verstrikt en van God aftrekt.

Ermelo.

SCHOURER.

Boekbespreking.

Laatste Oorlogsklanken, door Ds. F. J. Krop.
Hervormd predikant te Rotterdam, 1919.
J. ZALMAN. Rotterdam.

Het is gelukkig dat deze *Laatste Oorlogsklanken* nu ook daadwerkelijk de laatste zullen zijn, in den afschuwelijken oorlog 1914—1919, die tot eeuwige schande voor de menschheid zal staan. We hebben meer dan genoeg van de leuzen: „strijden voor het recht der kleine naties”, de „edele beweegredenen” tot den oorlog. We voelen nòch de overwonnenen nòch de overwinnaars als strijders voor de hoogste goederen der menschheid.

Het was al bruut geweld, al geldmacht, al landhonger wat de klok sloeg. Wie lust heeft dit lijvige boek, gedrukt op gemeen papier en in grauwen troosteloozen omslag door te ploeteren, doe het. Ik beken eerlijk niet tot de helft gekomen te zijn.

JOHANNA BREEVOORT.

Ethische gedachten over sexueele opvoeding,
v. Alting v. Geusau en een grootmoeder.
Haarlem. J. W. BOISSEVAIN en Co. 1919.

Dit kleine boekje kan hartelijk aanbevolen worden aan ouders en opvoeders. Ook de rijpere jeugd mag het gerust lezen. 't Is *eenvoudig, gevoelig, waar*.

JOHANNA BREEVOORT.

Calvijn als Theoloog en de stand van het Calvinisme in onzen tijd. Drie redevoeringen van Ds. B. B. Warfield, Prof. aan het Theol. Sem. te Princeton, U. S. A. met een voorwoord van Dr. H. Bavinck, vertaald door C. M. E. Kuyper. J. H. KOK, 1919. Kampen.

In den langen titel ligt de reden waarom een theologisch ongeschoold menschenkind zich gerust voor aanbeveling of afkeuring dezer lezingen kan onthouden. Warfield, Bavinck en Kuyper. Drie namen die klinken als een klok!

In drie lezingen geeft de geleerde schrijver Johannes Calvijn als theoloog. De theologie van Calvijn en de houding van onzen tijd tegenover het Calvinisme. Vooral het laatste stuk treft door zijn belangrijkheid. Het Calvinisme staat in de wereld als een levenswekkende kracht. Calvinisme staat slechts voor Christendom. De nederlaag wacht hem, die den weg bewandelt van halfslachtige thema's en „bemiddelende constructies”. De lezing van dit boek werkt als een zonnestraal in de hedendaagsche gesluierdheden van vage religieusheid.

JOHANNA BREEVOORT.

Armen en Rijken, door Dr. J. A. C. v. Leeuwen, Hoogleeraar te Utrecht. J. H. KOK te Kampen.

In dezen herdruk van een reeks artikelen uit „De Waarheidsvriend” worden door den geleerden schrijver geen nieuwe gezichtspunten geopend. Zij geven een overzicht van wat de Heilige Schrift over Armen en Rijken in Oud en Nieuw Testament leert, óók van

N. Testamentische toestanden. De auteur steekt vaak zijn licht op bij Calvijn.

Het komt mij bescheidenlijk voor dat er wat veel gelet is op hetgeen de utterste linkerzijde leert, op den arbeider die zegt, dat hij de man is, die den toon aangeeft en oordeelt dat wie niet met de handen werkt, geen arbeid verricht. Er zijn duizenden Christelijke arbeiders, die zóó niet denken, die heusch niet alleen het materiele van beteekenis achten en toch geen vrede kunnen of mogen hebben met de bestaande toestanden. Een *geldmacht* als die nu op elk gebied des levens en voornamelijk in diplomatie en economie aan de touwtjes trekt, zag de wereld nimmer. Op de demonische macht van zulk een kapitaalvorming had m. i. wel als een teeken des tijds gewezen mogen worden.

Verder alle waardeering voor deze opstellen, die waar-schuwen tegen de verstoffelijking van het leven en wijzen op den grooten schat, de parel van groote waarde.

JOHANNA BREEVOORT.

Keur van Proza en Poëzie, uit de geschriften van Ds. J. de Liefde. Nijkerk. J. F. CALLENBACH.

Dat boek aan te bevelen is volmaakt onnoodig. Wie zuiver levensbrood behoeft, wie de eenvoudige gezonde kost heeft geproefd, die deze populaire volksprediker opschept, die neemt van zelf dezen bundel op. Als kind herinner ik me de smakelijke verhaaltjes van Ds. de Liefde uit *Burger en Boer*. De eenvoudigste van hart genoot er van en de scherpzinnigste theoloog kon er uit leeren.

Zegene God deze keur uit het werk van den godvreezenden ijverigen De Liefde met zijn groote eigenaardige gaven.

JOHANNA BREEVOORT.

Meisjesopleiding, door J. C. Wirtz Czn.
Uitgeversmaatschappij E. J. BOSCH Jbnz. te Baarn.

Een kleine brochure van 27 bladzijden — en toch hoe blij ben ik met de verschijning er van! Eindelijk schijnt er dan toch een kentering te zullen komen, en gaan de oogen open voor hetgeen er jarenlang aan de meisjesopleiding heeft ontbroken.

De heer Wirtz komt tot de conclusie, dat voor alle meisjes voortgezet onderwijs gewenscht is, maar hij is het met Prof. Bavinck eens, dat men zich van de studie der vrouw aan de universiteiten geen overdreven voorstelling moet maken, wijl deze weg toch niet de meest ideale is.

Tot zoover gaan we natuurlijk geheel met den schrijver mee.

Maar het meisje, dat meerdere ontwikkeling begeert, zonder zich echter de universitaire studie ten ideaal te stellen, doch ook zonder genoegen te nemen met industrie- of huishoudschool, zet hij voor de keus: óf Hoogere-Burgerschool óf Gymnasium. Wat zou 'k het heerlijk gevonden hebben, zoo de heer Wirtz eerlijk had erkend: *zoo'n meisje heeft geen keus*. Want waarlijk, ik kan niet zonder zorg denken aan die 23 paren, die Dr Singels met „groot genoegen” zich uit zijn oud-leerlingen heeft

zien vormen (blz. 22). Drie-en-twintig aanstaande huismoeders, die juist in de jaren, die haar van kind tot jonge vrouw doen rijpen zóó geabsorbeerd zijn geweest door die studievakken welke haar 't meeste moeite kosten en waarvan zij in haar later leven 't minst profijt hebben, maar die haar totaal verhinderen, thuis enkele uren daags de handen uit den mouw te steken of de naald te hanteeren. Slechts bij hooge uitzondering worden zulke meisjes „handige” huisvrouwen, die voor geen kleintje vervaard zijn. En dát in dezen tijd, waarin geschoolde hulp bijna onbetaalbaar is. De studie der talen is noodig voor een jong meisje en die der geschiedenis in hooge mate ontwikkeld, maar de andere vakken moest zij, naar keuze, voor de helft kunnen laten „schieten”, en in den zóó uitgewonnen tijd zich mogen bekwamen in specifiek vrouwelijke werkzaamheden. 'k Heb altijd medelijden met die jonge meisjes, die lachend in een groot gezelschap durven erkennen dat ze geen kous kunnen breien en geen blouse knippen. 't Staat eigenlijk zelfs een beetje „burgerlijk”, in die dingen ervaren te zijn. Maar reken er op, dat zulke jonge dames *dure* huisvrouwjes worden!

Waar moet ik heen met mijn weetgerige dochter, die vlug van begrip is, maar die ik niet verknoeid wil zien op een Gymnasium of op een H. B. S., en voor wie ik tijd en gelegenheid wil houden, om zelve haar in te leiden in de geheimen der gezinseconomie?

Op deze vraag is in dit boekje geen antwoord te vinden, dat in elk opzicht bevredigt.

Over het onderwerp „Meisjesopleiding” zijn we dus nog niet uitgepraat.

A. M.

De Aarde het Middelpunt van het Heelal,
door H. H. Kuyper. Afl. 8 en 9. Schild en
Pijl. J. H. KOK, Kampen.

Ik weet niet of de uitgave „Schild en Pijl” van den uitgever Kok ook in ongeloovige kringen de aandacht trekt. In dat geval zou het mij niet verwonderen dat deze aflevering bij de mannen van het vak een minachtenden glimlach te voorschijn geroepen heeft en dat om dezelfde reden, die studeerende jonge mannen er toe brengt hunne thuis onderwezen zusters, ook al maken zij nóg zulke verstandige opmerkingen omtrent 't gymnasiast of student zijn, met een hoonlach te beantwoorden. Waar bemoeit de man zich mee, zou de sterrekundige allicht van deze brochure zeggen, en dat ten onrechte. Een helder verstand als van dezen schrijver kan zich best in een wetenschap, die niet tot zijn terrein behoort, zóóver inwerken dat hij over de onbewijsbare, en daarom nooit-uit-te-vechten kwesties, van plaats en bestemming van onze Aarde in het Heelal een logisch oordeel kan geven, minstens even logisch althans als dat der beroepsastronomen, met hunne vooropgestelde meeningen. Vooropgesteld immers in zoover, dat met het Christelijk geloof in geen geval rekening mag worden gehouden. Werd niet reeds vóór honderd en twintig jaren door de sterrekundige te Göttingen van hun discipel mijn overgrootvader gezegd: „Een veelbelovend geleerde, jammer dat hij een Christen is”. En is het feit dat deze, bij al zijn astronomische en mathematische geleerdheid, een nederig kind van

God bleef, niet een bewijs, dat H. H. Kuyper heusch geen verloren zaak heeft trachten te dienen door zijn brochure. De vragen, die ook voor mij nog overblijven, verkleinen de waarde van 't geleverde werk niet.

M. M. H.

Erfelijkheid en Rasverbetering, door Dr. D. Schermers. Afl. 10. Schild en Pijl. KOK, Kampen.

Een voor den leek weinig aantrekkelijk onderwerp, dat echter gezien het vele dat van ongeloovig-wetenschappelijke zijde ervan ten beste gegeven wordt, zeker niet zonder reden door Dr. Schermers werd behandeld. Voor hen, die zich geroepen voelen de zaak nader te onderzoeken, is deze studie een veilig raadgever en gids. Zij zullen zich dan niet door anderer beschouwingen den geest behoeven te laten kwellen.

M. M. H.

Zendingsstudieraad. Zesde verslag 1917—1918.

Belangrijke plannen zijn in het afgelopen jaar verwezenlijkt. De Boekhandel is verplaatst; door de zelfstandige vestiging kan hij beter aan zijn doel beantwoorden en is er gelegenheid tot uitbreiding. Verscheidene nieuwe uitgaven zijn verschenen, die wij in den loop van dit jaar reeds in ons blad bespraken. Bijzonder interessant is het verslag van de „studiekringen”; de meest treffende uitingen van deelnemers vinden wij hier, voor eerstbeginnenden valt veel te leeren uit de werkwijze die sommige leden volgden.

De goed geslaagde zomerconferentie wordt herdacht met een waardeerdend woord van Dr. Geelkerken (overgen. uit de „Schatkamer”). Het werk der plaatselijke hulp-radn vindt ook in dit verslag bespreking; vooral Rotterdam munt uit door veelzijdigen arbeid.

A. D.

Correspondentie.

Mej. S. te A. klaagt over het gebruik van niet-Hollandsche woorden in ons blad. Zij geeft in overweging aan het einde van elk nummer een opgave op te nemen van alle daarin voorkomende vreemde woorden, waarop vele lezeressen thans stuiten.

De kwestie der „uitheemsche” woorden is reeds meermalen onder „correspondentie” besproken. De redactie spreekt ook thans weer als haar wensch uit, dat de schrijfsters zooveel mogelijk vreemde woorden en uitdrukkingen zullen vermijden.

Waar deze niet zijn uit te sluiten, wijst de redactie aan den anderen kant de lezeressen op de practische uitgave van *Kramers' woordentolk*, „bevattende de vertaling en verklaring van ruim 26000 vreemde woorden en uitdrukkingen”. Het gebruik van dit kleine, handige boekje is zeer leerzaam en ontwikkelend.

CHRISTELIJK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA. JONKVR. F. BAR^e VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPENHORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT, N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS, (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER, J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH, H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVERSMAATSCHAPPIJ: E. J. BOSCH JBZN., BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

VERBLIJDT U IN DEN HEERE.

Verblijdt u in den Heere ten allen tijd, wederom zeg ik u, verblijdt u.

Philippensen 4:4.

Ons verblijden! Gelukkig zijn! De borst te voelen zwellen van dankbaren jubel. Zorgen en zonden te kunnen vertrappen onder je voeten of liever alle narigheid en verdriet verzwonden wèg uit je leven, verzonken zoodat je er niet meer aan denken kunt.

Blijheid, vreugde, vrijheid!

Blij is de mensch, wanneer hij in vacantië rust wandelt door welige landouwen waaruit de leeuwerik jubelend opstijgt, in de van warmte trillende lucht, hoog als 'n klein stipje tegen den blauwen wolkeloozen hemel.

Blij is de landman als hij de door de zon gerijpte oogst, goudgeel koren, groenende

zomervruchten of blozend herfstooft binnenhaalt.

Blij de moeder met haar zuigeling, de vader met zijn zonen, de ouders met het groeiende gezin als olijplanten om hun tafel. Blij schalt de jubelende kinderlach.

Blij is de bruidegom met de liefste, de bruid met den man van haar liefde.

Blij is ieder, die den vollen schat van het leven en de liefde als met de armen omvatten kan.

* *

Blij is de geleerde wanneer hij een zwaar probleem heeft opgelost. Blij de denker zoodra een nieuw lichtpunt opglanst in de verte. Blij de zwoeger op het oogenblik dat zijn gunstig examen achter hem ligt. Blij de idealist, dweepend met idealen, als de verwezenlijking nadert, zijn heilstaat genaakt. Blij de componist en de dichter, de gevoelige voor muziek en zang als de liefelijke tonen ruischen, zangen van zuivere harmonie van liefde en vrede en zaligheid.

* *

Blijheid! Bestaat er ware echte blijheid op

deze aarde? Waar de slagschaduwen donkerheid werpen over de zonnigste landen? Bestaat er ongebroken vreugde voor het naar geluk dorstend menschenkind? Biedt de natuurlijke wereld, het stoffelijk en het geestelijk bestaan, het bloeiende stralende, onbreekbare blijdschap des harten?

Ai mij, hoeveel bederf en teleurstelling en schaduw en onvoldaanheid, hoeveel gebrochens teistert deze donkere aarde.

Waar schittert de blijheid als een onverwoestbare diamant, die niet smelt bij de heetste zonnestralen, niet bevriest in de felste vorst, altijd straalt, ook al ligt ze in het slijk?

Idealen, ze rizen en zingen en wenken: schenken de voorsmaak van een komend geluk, maar het vaste en *blijvende*, het onbewegelijke geeft deze aarde niet, noch iets wat op de aarde is.

* * *

En toch roept de Apostel in vollen ernst ons toe: „Verblijdt u ten allen tijd. Wederom zeg ik u, verblijdt u.”

Verblijdt u *in den Heere*. In deze drie woorden ligt het geheim van *altijd* blijde zijn.

Strikt genomen kan niemand waarlijk echt duurzaam blijde zijn dan het kind van God, dat in Christus door den Vader tot Zijn erfgenaam is aangenomen. Alle aardsche blijdschap is een stralende dauwdrop die wegdroogt als de brandende zonneshijn des levens alle vochtigheid verschroeit.

Alleen wie verzadigd is met Gods tegenwoordigheid, wie leeft uit God en in Hem, kan zich verblijden, in het licht juichen en jubelen, omdat hij in alle dingen den Heere ziet, zijn Schepper en Vader looft.

Voor het kind van God schijnt altijd ook achter de donkerste wolken de zon van Gods vriendelijk Aangezicht.

Blijdschap in God wordt alleen in den weg van *oefening* der godzaligheid verkregen, zij is eene groote plicht, die rust op de gemeente

des Heeren. Wie zich afwendt van zijn Hemelschen Vader moet vredeloos en ongelukkig worden en kan dan ook geen levende brief van Christus zijn.

O, hoeveel aangenamer zouden wij den dienst des Heeren aan onze medemenschen voorstellen, indien we ons altijd in den Heere konden verblijden. We doen vaak als de wereld, zoeken onze vreugd in het aardsche en bouwen zoomede zoodoende muren vol zwarte duisternis tusschen God en onze ziel.

Hoe dichter bij Jezus, hoe minder gevaar. Sterven aan ons zelve om te leven in Hem, bestaat er hooger blijdschap?

* * *

Verblijdt u in den Heere, ten allen tijd.

Ten allen tijd! Ook als de hemel zwart van wind en wolken is en de vliegende storm om ons henen jaagt. Geen nood gevaar of droefenis, geen zorg of armoede, ja zelfs geen zonde, indien ze betreurd en beleden wordt, kan het kind van God, zijn Vader die in de hemelen is, ontnemen. Gods vertroosting verkwikken de ziel en de overdenking van Hem is zoet.

Laten dan de jaren zich voortwentelen als wielen onder den snellen wagen des tijds, laten onze haren zich grauw kleuren en onze krachten slinken, laten Gods baren en golven over ons heenrollen op de middaghoogte des levens, laten de tijden zwaar worden en het leven al moeilijker, de blijdschap des Heeren zal toch onze sterkte zijn. Hoe meer we ons in Christus verblijden, hoe gewilliger ons hart zal zijn om voor Hem te leven en in Hem te sterven.

Straks valt de zwarte slagschaduw van den dood ook op het kind van God. Maar aan die donkerste wolk glanst de zilveren rand. Op adelaars wieken vliegt de ziel naar den Heere.

Verblijdt u in den Heere ten allen tijd. Wederom zeg ik u, verblijdt u.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

In den laatsten tijd zijn vele klachten vernomen over coëducatie op H. B. S. of gymnasium en over het onderwijs aan deze inrichtingen dat eigenlijk voor jongens bestemd en uitgedacht was. In verband hiermee is het interessant kennis te nemen van de studie van *Dr. Klinkenberg*, over *het verschil in aanleg en ontwikkeling tusschen jongens en meisjes aan de hand van een uitgebreide verzameling gegevens en statistieken hieromtrent van H. B. S. en gymnasium*. Allereerst constateert *Dr. K.*, wat thans algemeen toegegeven wordt, dat de meisjes in de moderne talen beter zijn dan de jongens, de jongens beter in wiskunde. Verder hebben de meisjes minder examenvaardigheid en meer klasse-geschiktheid. Wat *vlijt* betreft vinden wij in genoemde studie de conclusie, dat de jongens het minst ijverig zijn en dat de meisjes, die van lagere meisjesscholen komen, ijveriger zijn, dan die van de gemengde scholen komen.

Ten slotté tot de vraag der practische pedagogiek komende, acht *Dr. Klinkenberg* de verschillen tusschen gemiddelde jongens en meisjes niet zoo groot als die tusschen begaafden en niet begaafden. Daarom is het z.i. niet noodig de meisjes en jongens te scheiden, maar wel het onderwijs meer plooibaar te maken, meer te differentieeren.

Afgescheiden van de vraag der *coëducatie*, zal het zeker gewenscht zijn, dat wij onze meisjes het beste onderwijs laten geven dat onder ons bereik ligt, omdat van de vrouw in de toekomst veel gevergd zal worden; denken we b.v. aan hare medewerking op staatkundig gebied.

De „*Haagsche Courant*” verwacht van deze medewerking ten eerste een belangrijke democratische stuwkracht, omdat de vrouw vooral de belangen der zwakken en verdrukten zal behartigen; ten tweede een groote kracht in

den strijd voor een duurzamen vrede. Ten derde: haar talent om zuinig en verstandig huis te houden zal het landsbestuur ten goede komen.

In Frankrijk zijn de vrouwen nog niet zover, dat men reeds over de *vermoedelijke resultaten* van hare medewerking spreekt. Verschillende voorstellen, het stemrecht en de verkiesbaarheid der vrouw betreffende, heeft de Fransche Kamer in overweging genomen, o.a. ook het plan om alleen de oorlogsweduwen (in de plaats harer mannen) stemrecht te geven. De besprekingen hierover waren zeer uitvoerig en schenen geen einde te zullen nemen, totdat geheel onverwachts door de Kamer met een groote meerderheid van stemmen tot *gelijkstelling* werd besloten. Keurt ook de Senaat deze wet goed, dan staat voor de Fransche vrouwen de weg naar het Parlement open.

In *België* is dezelfde kwestie aan de orde. *Pater Dr. Bechtold* protesteert in het orgaan van den Vrouwenbond tegen het besluit der regering om het kiesrecht alleen toe te kennen aan de weduwen der gesneuvelden. Hij acht dit eene miskennis van het recht der vrouw zelf. In het parlement moet voor sociale belangen gearbeid worden in wederzijdse samenwerking. „Het mannelijk egoïsme zal plaats maken voor broederlijke toegevendheid en klaarder inzicht in de ware belangen der vrouwen- en kinderwereld.” „Onze vrouwen zullen met meer gevolg kunnen bijdragen om de gehuwde vrouw uit de fabriek te weren, om door het afschaffen van kinderarbeid een geslacht te laten opgroeien, dat met vreugde aan de lente van zijn eigen leven zal terugdenken, wanneer de zonneshijn niet alleen zijn eigen leven zelf verwarmen zal door een atmosfeer van christen-liefdekracht.”

Voor ontwikkeling en studie der Belgische vrouw wordt gezorgd. In Antwerpen werd een hoogeschool voor vrouwen gesticht naar Engelsch voorbeeld. 1 October wordt de cursus geopend; voorloopig zijn alleen de faculteiten der wijsbegeerte en letteren gevormd. Het doel van deze inrichting is niet alleen het geven van onderwijs zonder meer; bedoeling is, zooals het in de toelichting van het school-

programma heet, „een algemeene hogere vorming, harmonievol ontwikkelend geest en gemoed, onder de hoede van het geloof, en zich aanpassend aan de ernstige eischen en wenschen van den dag. Niet enkel geleerdheid dus, maar verdieping en verfijning van het christelijk verstandelijk leven.”

Ook voor staatsexamen wordt opgeleid; daarvoor volgt men bijzondere colleges. De taal, waarin gedoceerd wordt is de Nederlandsche, behalve bij het onderricht in de vreemde talen. Een internaat is aan de school verbonden. Bestuurster van de inrichting is *Dr. Margr. Baers*, die de lessen geeft in zielkunde en opvoeding. De volledige leergang duurt drie jaar.

Nog één vrouwenbericht uit België trof ons, n.l. dit: „De Brusselsche Tramwegmaatschappij heeft een zestigtal vrouwen in dienst genomen, meerendeels weduwen van gesneuvelde militairen, om deze tot conductrice op te leiden.”

Met ontroering lezen we vooral het laatste gedeelte van dit bericht en we vragen ons af: zijn deze weduwen alle kinderloos of worden de vaderlooze kinderen ook nog van hunne moeder beroofd?

Wij bespraken de vrouwenkwestie in onderscheidene landen en willen daarbij ook *Indië* noemen, waar de Inlandsche vrouw langzamerhand ontwaakt. De *Koemandang Djawi* meldt, dat te Solo een beweging gaande is voor de oprichting van een bond ten behoeve van prinsessen en andere vrouwen.

Het doel is: ten eerste dat de prinsessen en andere vrouwen hard zullen gaan werken voor gezin en huishouding; ten tweede dat ze zullen leeren de kinderen op te voeden en de taak harer echtgenooten te verlichten; ten derde, dat ze niet zullen trouwen met mannen, die reeds een echtgenoot hebben; ten vierde, dat ze elkander zullen bijstaan, wanneer zij, getrouwd zijnde, door haar echtgenooten slecht of onrechtvaardig worden behandeld.

Vrouwen uit alle landen worden naar *Amerika* opgeroepen, waar de Vereeniging voor *Health and Social Morality* eene zesweeksche conferentie in New York georganiseerd heeft, aanvangende 15 Sept. e.k., waar

voor vrouwen-medici-doctoren van uit de geheele wereld zijn uitgenoodigd; uit Nederland: *Dr. Aletta Jacobs* en *Dr. Ada Potter*. Alle door de doctoren te maken onkosten zijn voor rekening van de Amerikaanse vereeniging. Echt Amerikaansch royaal opgevat!

Het *Handelsblad* bespreekt uitvoerig de kwestie van het Vrouwenkiesrecht in den Kerkeraad der Joodsche gemeente te Rotterdam en de Joodsche beschouwing der vrouw. In 1909 was bij de Joodsche gemeente te Rotterdam het vrouwenkiesrecht ingevoerd zonder advies van den opperrabijn te vragen. Toen nu voor eenigen tijd het reglement der gemeente herzien werd, dienden eenige heeren een amendement op art. 20 in, waardoor het vrouwenkiesrecht weer zou vervallen. De Kerkeraad verwierp dit en handhaafde dus het Vrouwenkiesrecht. De opperrabijnen der verschillende ressorten van het Nederlandsch Israëlitisch Kerkgenootschap zijn het allen eens met hun collega te Rotterdam die *tegen* het stemrecht van de vrouw gekant is.

De vraag van het *passieve* kiesrecht is gemakkelijk te beantwoorden. *Maimonides*, de systematische codificator van het Jodendom, zegt in zijn codex kort en duidelijk: „Men mag geen vrouw in het koningschap aanstellen; en evenzoo mag men in alle „overheidsambten” alleen een man aanstellen”. Er zijn in de oude Joodsche litteratuur nog eenige plaatsen, die hetzelfde zeggen.

Veel moeilijker is de vraag van het *actieve* stemrecht op te lossen. De codex verbiedt het niet, maar dat zegt nog niet veel. Elke nieuwe tijd brengt nieuwe vragen en om deze te beantwoorden zal men een autoriteit moeten raadplegen die door studie en leven goed van den geest van het Jodendom op de hoogte is. De orthodox-Joodsche medewerker van het *Handelsblad* uit wiens artikel wij een en ander meedeelden, beantwoordt de vraag afwijzend. Hij haalt de historie aan en zegt: Als er van de „gemeente” in haar openlijk optreden gesproken wordt, wordt altijd alleen aan de mannen gedacht. Als het volk geteld wordt met het oog op de volksbelangen voor leger, tempeldienst enz., zijn het de mannen, die geteld worden. In het openlijke leven hebben de

mannen hun plaats. De vrouwen niet. In het werk in de maatschappij treden de mannen op."

Dat de vóórstanders van het passief stemrecht op deze redeneering nog wel iets in te brengen zullen hebben, betwijfelen wij niet.

Met eenige aarzeling besluiten wij onze kroniek ook deze maand met de „dienstbodenkwestie". Vooraf onze excuses aan de huisvrouwen, die niet alleen overdag vaak de kwestie met haar eigen dienstbode hebben, maar zonder ophouden in dag-, week- en maandbladen nog verkwikt worden door de dienstbodenkwestie in algemeenen zin.

Organisaties van dienstboden en huisvrouwen zijn aan de orde van den dag, ook prot. christ. vereenigingen verrijzen.

Tegen afzonderlijke organisaties waarschuwt *het Centrum* de R. K. meisjes: „Het Doorluchtig Episcopaat heeft bepaald, dat het vrouwelijk dienstpersoneel geen afzonderlijke organisatie zal vormen, dat zij zich alleen zullen vereenigen binnen de grenzen van den R. K. Vrouwenbond, en dat die vereenigingen ertoe zullen moeten leiden de katholieke opvatting van het gezin te herstellen.

In die laatste bepaling ligt de eenige mogelijkheid, om de lastige dienstbodenkwestie op te lossen.

Het gaat niet aan dienstbodenvereenigingen te stichten, in navolging van socialistische organisaties, omdat het anders te vreezen zou zijn, dat de Katholieke meisjes zich zouden gaan aansluiten bij de socialistische vereenigingen. Wij hebben een zedeleer, die ouder is, dan welke socialistische leer ook, en wat er waar en redelijk is in socialistische eischen, dat is ontleend aan de christelijke leer."

„Gebrek aan beleving van de christelijke zedeleer heeft de dienstbodenkwestie met zoveel anderen in het leven geroepen," zegt het blad verder. De *huisvrouw* schoot te kort, omdat zij hare dienstbode niet meer als huisgenootte beschouwde. „De geest van den tijd greep ook den *dienstboden*-stand zóó heftig aan, dat men vóór alles alle gezag beschouwde als iets vijandigs."

Over de eischen der dienstboden is *Het Centrum* niet te spreken. Het zegt daarvan: „In de eischen der dienstboden-vereeni-

gingen ligt iets zeer on-sociaals, al mogen zij dan ook op „zuiver socialistischen grondslag" opgebouwd zijn. Want deze eischen leiden er toe, dat alléén de rijk met aardsche goederen gezegenden of wel de „groot-kapitalisten" zich de hulp van dienstboden zullen kunnen verzekeren."

Hoewel de protestanten dezelfde beschouwing over de gezinsverhoudingen hebben als de Roomsche-Katholieken ziet men toch bij hen wél organisatie in verschillende vereenigingen. Maar deze vereenigingen moeten dan ook mede ten doel hebben bij huisvrouw zoowel als dienstbode het ideaal van eene gezinsverhouding te versterken. De reeds bestaande en nog op te richten huisvrouwen- en dienstbodenvereenigingen zullen zich voor doeltreffende actie dienen aan te sluiten bij de bestaande algemeene organisaties van onze christen-patroons en christen-arbeiders. Wanneer ze met deze optrekken „onder eigen bannier" dan zal uitteraard haar aparte positie, waarin de confidentieele tint nog zoo belangrijk is, dienen te worden geëerbiedigd.

A. D.

De Predikantsvrouw.

XVI.

Nieuwe verhoudingen.

Onze levenspaden loopen
Grillig door elkander heen,
Vallen in één richting samen
En gaan later weer uiteen.

Wonderbaar, hoe soms twee dropp'len
Waar een afstand tusschen was,
Tot elkander nad'ren kunnen
In den breedten waterplas

Alles is nu anders geworden.

Tot nog toe bewoondet ge een pastorie
naast de kerk. Beiden hoorden bij elkaar, voor
uw besef waren ze altijd onafscheidelijk.

Kwam er een logé, lang vóór den Zondag moest de kerk worden bekeken. Zelfs bij bezoek van een dag-gast, was een van de punten op het program: bezichtiging van het kerkgebouw.

De groote sleutel werd dan van den spijker bij de voordeur afgenomen, en met een vriendelijk: „Ik zal u maar eens vóórgaan”, noodiget gij tot volgen.

Al was het kerkje klein en zonder sieraad, dat deed er niet toe: ge hadt het lief als een stuk van u zelf, het hoorde, zóó als het was, in uw leven.

De consistorie, die beurtelings voor kerkeradskamer en catechisatielokaal dienst móest doen, kreeg eerst een bezoek, en dan ging het verder. Natuurlijk werd de domineesbank aangewezen en even de preekstoel beklommen. En waart ge bang dat de verveloosheid van de banken den bezoeker zou hinderen, dan zeydet ge vergoëlijkend: „Eigenlijk moet je zoo'n kerk Zondags zien, als er dienst is....”

Heerlijk toch, die kerk vlak naast het woonhuis! Als 't uw beurt was om thuis te blijven bij de kleintjes, dan werd ge toch gesticht door het gezang der gemeente. In de pastorie kondt ge elk psalmvers zachtjes meêneuriën, 't zij ge in de keuken waart of boven: het orgel was door 't heele huis te hooren. En zoodra het voorspel begon voor het laatste zingen, dan werd gauw de koffie opgeschonken. Dat was altijd het sein, dat de kerkdeuren zich nu spoedig zouden openen.... Dan werden de vitrages opengetrokken en de kleintjes in de vensterbank gezet: ze mochten knikken en „bonjouren”, wat ze altijd erg graag deden.... Soms naamt ge baby uit de wieg en op uw arm vóór het raam.... men stelde er belang in, te zien of zij groeide....

Zeker — ge hebt „promotie” gemaakt! Ge zijt nu niet meer de vrouw van een dorpspredikant, ge woont in een stad.... maar ge moet daardoor voortaan véél liefs missen.... Ge woont nu in een huurhuis en de kerk is straten-ver bij u van daan....

Voor uw man brengt de overgang eigenaardige moeilijkheden mede. Hij was *de* autoriteit in de gemeente. Iedereen was het met hem eens, en wie het niet was, durfde

er nauwelijks voor uitkomen. Onwillekeurig zijt ge beiden daardoor in den waan gebracht, dat hij het *altijd* bij het rechte eind heeft.

Voortaan zal hij zijn gezag en zijn invloed moeten deelen met een ambtgenoot. Zoodra ge nu bemerkt, dat het hem min of meer teleurstelt, een voorstel in den kerkeraad verworpen te zien doordat zijn collega er zich tegen verklaarde, tracht hem dan op te beuren, en spreek nuchter over de zaak. Heb steeds een open oog voor de gaven waarmede God andere predikanten siert, en wijs er ongemerkt op, dat de een den ander moet aanvullen. De een zal meer gaven hebben als preeker, de ander als herder, een derde als catecheet, — terwijl de vierde menigmaal uitnunt door zijn kerkrechtelijk inzicht. De gemeente is soms wel eens wat onbillijk in haar oordeel, waar ze hem, die de meeste kanselgaven bezit, tot haar „enfant-chéri” maakt.

Kerk niet uitsluitend bij uw man. Niets maakt zoo'n klein-zieligen indruk op de gemeente dan het feit dat vrouw en kinderen zonder uitzondering te vinden zijn onder het gehoor van het hoofd des gezins. Dit moet ook op den duur de kinderen bekrompen maken.

Sommige domineesvrouwen hebben zich de gewoonte eigen gemaakt, om, zoo ze al eens een ander hooren, met scherp blik het kerkgebouw rond te kijken om te zien of er meer of minder toehoorders zijn dan gewoonlijk.

Indien dit laatste het geval is, dan ergeren ze zich. Wie kan, wie durft, door zulke afgunstige gedachten gekweld, nog zegen verwachten of er om bidden?

Geen wonder, dat, thuis gekomen, de preek van broeder-collega het ontgelden moet. En zoo wordt, onbewust maar toch stelselmatig, de eenvoud en de ootmoed uitgedreven uit het hart van den predikant, die zich blindelings laat voorlichten door een naijverige echtgenoot.

In een gemeente waar twee predikanten samen werken, wordt de situatie dikwijls ietwat pijnlijk als de een veel grooter toeloop heeft dan de ander. Het is ontegenzeggelijk gemakkelijker, meer dan één collega naast zich te

hebben, dan verdeelt de sympathie der gemeenteleden zich meer geleidelijk. Een verwend domineesvrouwtje moet er zich in leeren schikken dat haar man niet meer het „eenig kindje” is. Zij moet de positie van haar man leeren hoog houden door noch op de preek, noch op het gezin van den collega ook maar iets af te dingen. Gemeenteleden, die met klachten of aanmerkingen komen over den anderen predikant, moeten nimmer een geopend oor bij u vinden, en aanstonds bemerken dat zij aan het verkeerde adres zijn.

Maar nog veel minder mogen we met bijna nijldige blikken die menschen onze kamer uitkijken, die op bescheiden wijze de een of andere opmerking komen maken met betrekking tot uws mans preeken of tot zijn arbeid in gemeente of op catechisatie.

Iedere geloovige rechtzinnige predikant *leeraart* wel de feilbaarheid van den mensch, maar soms wordt hij door velen zijner gemeenteleden zóó vergood, dat hij onwillekeurig gevaar loopt, voor zichzelf er wel een beetje aan te gaan twifelen....

Onthoud in zulke ziekte-gevallen uw manden zegen van uw critiek niet! En waardeer de gemeenteleden die eerlijk met hem durven omgaan. Hun op- en aanmerkingen kunnen werken als een heilzaam medicijn!

Het is beslist noodig voor den bloei der gemeente, dat er een vriendschappelijke, ja zelfs een hartelijke verhouding besta tusschen de verschillende predikanten en hunne gezinnen.

Geen grooter smaad voor Christus' gemeente dan dat de wereld oneenigheid ontdekt tusschen hen, die als broeders behooren samen te wonen.

Zoo dit in deze of gene plaats het geval mocht zijn, dan heeft een ieder zich ernstig te onderzoeken, bij wie de schuld ligt, en zich voor God te verootmoedigen dat de toestand zóó is.

Zelfs met een *oogenschiijnlijk* goede verhouding mogen we niet tevreden zijn. Want niet alleen dat God de harten kent en de nieren proeft, maar gewoonlijk hebben de gemeenteleden fijne voelhorens. Zij zien door het mom eener valsche vriendschap heen en herkennen wantrouwen en ijverzucht.

Want in negen van de tien gevallen ontstaat de minder goede verstandhouding uit heimelijk gekoesterde en ziekelijk aangekweekte jaloesie — vooral bij de vrouw.

Een man is altijd wijder van blik en niet zoo eng van hart in dat opzicht.

Jaloerschheid is met name voor een predikantsvrouw al een buitengewoon lastig gebrek.

De jaloesie kan haar het leven tot een kwelling maken — omdat zij er zulk een bij uitstek geschikt voedingsbodem voor vindt.

Toegelaten in de kringen der meer gegooden ziet zij van dag tot dag beter gestoffeerde en rijker gemeubileerde woningen, fijner gekleede dames, en proeft zij uit keukens waar menigvuldiger en smakelijker gebakken en gebraden wordt.

Maar dat alles heeft slechts betrekking op levenlooze voorwerpen. Meer dan in eenig ander opzicht is die predikantsvrouw te beklagen, die jaloersch is ten opzichte van haar man.

Dan zit zij daar beneden in de huiskamer achter haar theeblad, terwijl zij boven op de studeerkamer een zuster der gemeente weet, die met hem, als predikant, een langdurig onderhoud heeft.

Zulke uren kunnen voor sommige vrouwen lijdensuren zijn. En dat geheel ten onrechte.

Het behoort al meê, tot de zwaarste taak van een predikant, indien een jong meisje of eene vrouw hem een geheimen zonde-last openbaart en hem noodzaakt, dien mede te helpen dragen.

Vraag daarom niet naar hetgeen daarboven verhandeld werd. Gij, die zelve zoo goed zwijgen kunt — waardeer het in uw man, dat hij het óók kan. Tracht daarom niet, het verborgene uit te visschen -- ge zult er geen gemak van hebben, zoo ge 't weet. Het is zoo heerlijk, wanneer anderen u probeeren uit te vragen, zonder schroom te kunnen zeggen: „Ik weet er niets van”.

Natuurlijk moeten dergelijke bezoeken niet te dikwijls herhaald worden door dezelfde personen.

De predikant heeft zich te wachten voor den schijn des kwaads, al was het alleen maar tegenover zijn personeel.

In bijna iedere gemeente vindt ge de eene of andere hysterica, die telkens weer met allerlei bezwaren bij een predikant komt, maar, dikwijls geheel onbewust, in hem meer den man zoekt, dan den herder der zielen. Valt het soms moeilijk, zulk een beklagenswaardige geheel den weg te versperren, dan dient zij voortaan in de huiskamer ontvangen te worden.

Wanneer men in de gemeente er maar stellig van overtuigd is, dat de verhouding tusschen den dominee en zijne vrouw in geen enkel opzicht ook maar *iets* te wenschen laat, dan komen zulke onzuivere elementen gelukkig zelden voor den dag. Maar toch kan een predikant nooit te voorzichtig zijn. Wie reden geeft tot argwaan, ontheiligt Gods Naam, ont-eert het heilige ambt en beledigt man en vrouw beiden.

Fijngevoelige vrouwen-naturen leggen dan ook dikwijls de zaak anders aan.

Stel, gij doet hen toevallig open, dan vallen ze dadelijk met de deur in huis. Ze schudden u hartelijk de hand en zeggen. „O, Mevrouw, blij dat ik u zie. 'k Zit zoo in de moeilijkheden, 'k heb raad noodig. Maar niemand in de gemeente mag er van weten, niemand dan Dominee en u...”

Wie zóó tegemoet getreden wordt, al is het door nóg zoo'n eenvoudige ziel, bezit een kostbaar kleinood.

Zulk een predikantsvrouw verheugt zich niet alleen in de toegenegenheid der gemeenteleden, zij heeft ook de *achting*.

Men toont een onbegrensd vertrouwen, een diep respect te hebben voor haar *karakter*.

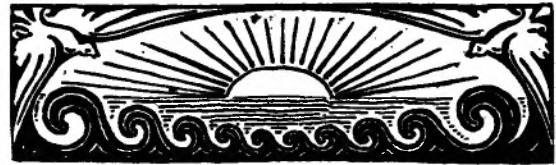
Gaarne zou ik nog enkele andere onderwerpen bespreken, die echter meer uw man dan u gelden. Daarom wil ik dit niet doen achter zijn rug.

Zoo ge er niet tegen hebt, zou ik mij liefst de volgende maal eens met hem persoonlijk onderhouden.

Wilt ge tegen dien tijd belet voor me vragen?

Bij voorbaat mijn dank!

A. M.

Zonsopgang op den Rigi.

„Laten wij morgen naar Rigi Kulm gaan” hebben wij gisteren tegen elkaar gezegd. „Als het weer goed is, zou 't toch jammer zijn dit niet te doen.”

En zie, het weer is goed.

Wel staat de lucht nog niet geheel vast, maar na de lange regenperiode, die men hier heeft gehad, kunnen wij van bijzonder geluk spreken dat het zonnetje ons weer geleidt, nu wij het smalle voetpad tegen de sterk glooiende bergweiden omhoog klimmen.

Eigenlijk zijn wij in Vitznau neergestreken om — na de inspannende toeren in het overheerlijke Wallis den tocht over den Furka en door het Reussdal — wat rust te nemen vóór wij via Luzern huiswaarts keeren. Maar hoe kunnen wij, onder aan den Rigi gezeten, de kans laten voorbijgaan, bij gunstig weer van den hoogen top de zon te zien op- of ondergaan?

Wij aanvaardden dus samen den tocht. Met de Rigibahn willen wij naar beneden, daar juist het dalen langs den tamelijk steilen weg ons wat veel vermoeit, maar te voet opwaarts, genietend van de wondere uitzichten, die stilstaande en omziende, de weg ons telkens biedt.

Wat blijft van alle heerlijkheid over als men zich met de Zahnradbahn als vrachtgoed naar boven laat hijschen?

Wij gaan op weg met den kalmen, langzamen pas ons van den bergbewoner eigen gemaakt.

Wat een heerlijke berusting, wat een zwaren ernst en dappere volharding prediken de voeten van hen, die de bergen bewonen.

Hoevelen heb ik in Wallis gezien, vrouwen vooral ook, terwijl de mannen met de kudden in het hooggebergte vertoeven of als gidsen met de vreemden er op uit zijn, vrouwen, blij-

moedig zich bukkend onder den zwaren last des velds, de nauwlijks te torsen korven op den rug, of thuiskomend van de bergweiden met de zware melkbussen op de schouders, voet voor voet moeizaam gaande.

Uit haar gang spreekt karakter.

Elke voetstap wordt getuigenis van haar leven.

Heel haar zijn is een worsteling.

't Is gebouwd op moeite en inspanning, maar óók op rust en geduld, op gelooven en hopen.

Zoo zij zijn, zoo bewegen zij zich, en haar gang wordt prediking.

Soms wordt gerust onder het kruis aan den weg. „Blicke auf zu mir, o Menschenkind, bevor du weiter gehst....”

Haar moede mond glimlacht. De oogen richten zich naar de sneeuwen toppen Gods..

Dàn gaan zij verder, voet voor voet....

Wie volhardt ten einde toe....

Met een gevoel van teleurstelling hebben wij aan het Vierwaldstättermeer de hooggehakte, mooi gelakte laarsjes weergevonden, schoentjes gemaakt voor effen wegen, waar elke steen des aanstoots ontbreekt.

Hier, waar lachende zomerhuizen zich weerspiegelen in de golven en bonte vlinders neerstrijken op vele rozen, wordt de gang cadanseerend op de maat der muziek van de Kurhauskapel.

Geén kamp behoeft meer bevochten.

Geén strijd gevoerd.

De mensch is paradenummer....

Zijn schoeisel ornament....

Ijdelheid der ijdelheden.

Ik ben blij, dat mijn schoenen nog sporen van Wallis dragen.

De genagelde zolen gerust tot den strijd zijn mij vertolking van den dieperen zin des levens.

Ik wil de herinnering bewaren aan bestoven voeten, aan den vasten gang van den doelbewusten mensch, stap voor stap moeizaam voorwaarts schrijdend, om hem dàn te zien rusten onder het kruis van den weg.

In Hoc Signo.

Zóó alleen kunnen wij verder.

Langzaam gaan wij omhoog.

Onder ons luïden de klokken hun vreugden uit over den jubelenden dag.

De boorden van het meer zijn donker smaragd van schaduw en kleur der sparbegroeide heuvels, maar verderop wordt het emerald met turkooizen weerschiin en zilveren voren der booten.

De berghelling, die wij beklimmen is vruchtbaar, maar bij Grübisbahn zijn de ooftboomen voorbij, ruischen de beken alleen voor sparren en lariks.

In Rigi Kaltbad wordt even opgehouden. Van Künzli uit hebben wij een schitterend panorama.

Diep onder ons ligt het meer als een spook van leven. Zijn spiegelend vlak houdt heel de wondere werkelijkheid gevangen; in zijn schoot komt alles tot rust. In ontroerende teerheid vloeit het emerald der bosschen saam met het pastel der bergen, met den stillen schaduw der wolken.

Nergens iets vasts, nergens iets hard.

Alle grenzen verwischt.

Slechts oneindige verteederung.

Overall weerspiegeling.

't Eene herkent zich in aandoenlijke vreugde in het andere en omhelst het verwante.

Het meer schijnt de hemel.

De hemel gelijkt het meer.

Werkelijkheid en weerschiin van werkelijkheid, géén kleur, géén bepaaldheid.

De charme van het vage, het nog onbestemde, de ontroering der nuance.

„Pas la Couleur.

Rien que la nuance,

Oh la nuance, seule fiance....”

Een „chanson sans paroles.”

En rondom de stilte.

Alleen de zilveren bellen van het grazend vee onder ons en de ontroerende geur van alpenviooltjes.

Als wij over Rigi Staffel te Rigi Kulm komen is het middag.

De lucht begint te betrekken.

Zou onze tocht vergeefs wezen? Wij weten dat de teleurstellingen vele waren. In het vreemdelingenboek van het hotel vonden ze uitdrukking. Allen gekomen als wij voor het-

zelfde doel, waarmee door mist of regen of sneeuw werd gespot.

Na het diner is alles gesluierd.

Geen de minste kans op een zons-ondergang.

Nu het uitzicht steeds meer wordt benomen, is het öde op den top. In hall en zalen van het groote hotel houden de schaarsche gasten zich op. Maar er is géén intimiteit, geen gezelligheid, de kille atmosfeer van het onbewoonde, ofschoon de electriche kachels zijn aangezet.

Hoeveel gasten kan het hotel niet bergen! Maar er zijn geen vreemdelingen. Amerikanen en Engelschen — die hier anders rondzwermen — ontbreken in heel Zwitserland. Hollanders zijn er weinige.

Maar men is blij met de komst dier enkelen.

Vijf zware jaren heeft men geleerd op hoop te leven.

Zou nu de vervulling komen?

Goed voorbeeld doet goed volgen en immers, Augustus en September moeten nog komen.

Reis- en pasbezwaren zijn er nog wel, maar men geniet toch ook het meest van wat men moeilijk heeft verkregen.

Wij hebben 't ondervonden.

En hoe wordt de komst van vreemden in deze tijden op prijs gesteld!

Nog hoor ik den triomfantelijken toon van den Chaldenschen muilezeldrijver toen hij — ons niet bemerkend — tot vrienden te Hubech zeide in zijn Zwitsersch dialect:

„Ick hdoob' zwee Russin' naak Almdogel und zwee Hóland'rin'n naak Saas-Feé gebracht.”

Er glansde zon in zijn stem.

't Klonk als een overwinning. „Jao, jao, 't wird schon besser geh'n.”

Vroeg gaan wij ter rust. Er is niëts beters te doen. Onze slaap zal bovendien niet te lang zijn, want het kan immers wezen, dat wij om vier uur gewekt worden. „Maar alleen als er iets te zien komt”, heeft de Ober gezegd, „anders laten wij de menschen slapen.”

Ik geef hem te kennen, dat wij in elk geval bijtijds willen frühstückten. Hij lacht even.

„Vanaf twee uur kunt u terecht. Den geheelen nacht door komen gasten, van Luzern en Zürich en van de omringende plaatsen en hotels. Zij wandelen in den nacht den berg op als zij vermoeden kunnen dat het weër gunstig wordt. Sommigen nemen proviand mee, maar de meesten komen bij ons ontbijten. U kunt dus vroeg genoeg terecht.”

Naar mijn kamer gegaan leg ik mij te rusten, doch ik slaap niet. De spanning houdt mij wakker. De ramen staan wijd open. Frisch als jonge dauw stroomt de nachtlucht binnen. Wij zijn hier even hoog als in Saas Feé, pl.m. 1800 M. 't Ademen is een genot. Men voelt het als weelde, als ontspanning.

Langzamerhand beginnen al wandelaars te komen, zij gaan aan de voorzijde van het hotel voorbij. 't Worden er meerdere, meerdere, en allen komen met denzelfden langzamen, stijgenden pas, de puntige bergstokken tikkend tegen de steenen.

Lachend gaan zij verder, vreugdig boven te zijn. Op vroolijken toon wordt gepraat. Sommigen fluiten, enkelen jodeln.

Ik spring uit bed, sta even voor het wijdgeopende raam — huiverend — want 't is koud. Dan draai ik het knopje van het electriche licht om en kijk op mijn horloge. Ja, de Ober had wel gelijk, de menschen komen vroeg, het is eerst twee uur.

Vóór ik weer naar bed ga, tuur ik nog even door den nevel heen naar buiten. Als ik goed kijk, meen ik af en toe sterren te zien, maar de hemel is toch nog gesluierd en ik weet niet of mijn verlangen mij soms parten speelt.

Als ik later weer voor het raam sta, begrijp ik gesluimerd te hebben. 't Is tegen vieren, maar alles lijkt nog mistig.

Eenigszins teleurgesteld roep ik mijne reisgenooten. Zij geeft mij den raad weer in bed te gaan. Wij zullen immers geroepen worden als er iets te zien komt en zoo niet... waar is men beter?

Mijn voortvarendheid heeft mij dikwijls in het ongelijk gesteld. Daarom ben ik bijna besloten den kalmen raad te volgen, als plotseeling het signaal van den Alpenhoorn weerklinkt.

't Zal dus tóch zoo zijn, 't zal tóch zoo zijn..

In zenuwachtige vreugde kleeden wij ons aan. 't Gaat vlug. De details komen wel als wij op het plateau zijn geweest. In onzen Bae-deker hebben wij het immers gelezen hoe allen bij het sein van den hoorn naar boven snellen met plaids en doeken om en hoe daarboven een zonderlinge menigte bijeen kan worden gevonden. Op onze kamer hing een bord, waarop te lezen stond hoe het den gasten verboden was ter beschutting bij het naar buiten gaan de dekens der bedden om te slaan. Ook dat was dus wel gebeurd.

Als wij behoorlijk warm op het plateau komen is het nog meer dan vroeg genoeg.

De Ober komt ons tegen.

„'t Zal mooi worden,” zegt hij, „beneden is een nevelmeer zooals in den herfst wel voorkomt, maar boven is de lucht helder.”

Op den top vinden wij een paar honderd menschen, Kurgasten uit de hotels, dichtbij en verre wandelaars, mannen en vrouwen met Rucksack en Alpenstok, anderen gehuld in warme jassen en lange mantels.

Wij staan in den klaren, koelen morgen.

Onder ons ligt het nevelmeer.

De grijze wolkenmassa's zijn in zacht wiegende beweging, deinend als de golven der zee. Géén dal, géén berg, niets is te bespeuren. Alleen boven ons de vaagblauwende hemel als een tent en beneden de nevelen uitgespannen als een door den wind bewogen doek.

Er is stilte en majesteit.

Ik denk aan den Psalmist.

„De Hemelen verkonden Gods eer en het uitspansel Zijner handen werk.”

In gespannen verwachting zien wij naar het Oosten. Wat zal 't zijn als de zon komt en alles in gloed wordt gezet!

Ons verlangen is haast te groot.

Zóó verwacht de bruidegom de bruid, dat zij zal uitreden uit hare kamer, zilver omkransd van het prille licht.

Zóó heeft Saidja gewacht op Adinda.

Zóó heeft hij uitgezien naar de komst der zon, dier trage zon, die in zijn verbeelding maar niet wou rijzen, omdat zijn verlangen haar komst al lang vooruit was.

In het zachtgrijze nevelmeer begint werking te komen.

Golven rijzen en dalen.

Ze zijn niet alleen grijs meer, maar bij het dalen openbaren zich donkerblauwe kolken.

Wij turen, turen of in de diepte iets zichtbaar wordt, maar woelende trekt zich alles weer samen tot dezelfde beweeglijke, vloeibare massa van te voren.

Nu teekent zich iets af aan den gezichtseinder; pastelblauw en wit worden teere vormen zichtbaar. Van de Berner Hoch Alpen rijst het fijne silhouet tegen de diafaan geworden lucht. De sneeuwen omtrekken worden al duidelijker; de meer nabije bergen treden donkerder blauwend naar voren.

Wij zien naar het Oosten.

Vandaar moet het heil komen.

Plotseling wordt een teere gloed zichtbaar.

Het golvende nevelmeer bloost van vreugde.

Een wondere ontroering bevangt ons.

Eensklaps een streep, een rozenroode, zich verbreedend, zich verheffend, snel, heel snel, steeds vuriger.

Dan rijst als een jarige bruid de zon op aan den hemel.

Blozende treedt zij uit de morgenfrissche kamer, haar jarige verrukking lacht over alles, kleurt de wolkenzee tot rozenbed.

En zie, de kruinen der bergen vangen het heerlijke licht, elke minuut worden de sneeuwen gestalten aanminnelijker, telkens verruimt zich het perspectief.

Daar ligt het Berner Oberland voor ons met Eiger en Mönch en Jungfrau — ginds rijst de Pilatus en aan de andere zijde wordt de Finsteraarhorn zichtbaar.

't Pastel der bergen is nu geen blauw meer, maar vloeit over tot paars en het wit der kruinen draagt den teeren gloed der jonge zon.

Onder ons komt al meer beweging.

Alles is in opstand... Alles roert zich.

De wolken beneden koken en bruisen... Ze vormen zich tot heele bergkruinen en daartusschen diepe dalen en kolken.

Plotseling een opening.

Wij zien naar beneden.

Door de wolkbreuk heen, diep onder ons — het dal, de bosschen, het meer.

't Is te veel.

Nu hinderen ons de menschen.

Zij lachen en praten.
Slechts enkelen zijn in ernst, stil als wij en heffen het gelaat.

Wij gaan even verder.

Daar staat een kruis op gindschen top.

Temidden dezer stille, heilige mis zouden wij willen knielen.

De bergen zijn als altaren van heerlijkheid.

De sneeuwen kruinen glanzen als onze aanzichten.

Dit is de morgenstond!

Dat is Aurora.

O, Gezelle, gij goede vrome Gezelle, hoe hebt gij gezongen van de zon, van den levenswekker. Hoe hebt gij hem gezien als den grooten vechter de lucht aan flarden scheurend, tot hij zit als Koning des Hemels op den rooden troon, temidden der stralende schilden der duizenden krijgeren. Als héél het Oosten brandt en heel de wereld één stemme is: „Triomphe!”

Maar dèzen morgen is hij opgerezen zónder strijd, zónder worsteling, in stille aanbiddelijkheid.

In volle heerlijkheid heeft hij zijn aanschijn doen lichten.

Zijn volle lieflijkheid ligt gespreid over de wolkenzee.

En vanuit het dal klingelen de klokken door de stilte van den Sabbatsmorgen.

Onze handen vouwen zich.

Hier wordt 't een armen zondigen mensch als hoorden zijn doove ooren van zilveren stemmen het Sanctus en het Alleluja, als zagen zijn blinde oogen Christus wandelend over het meer.

Want als Hij komt gaat het licht op.

En al de woelende wolken blozen in oneindige verteederding.

Wil voor mij rijzen als de zon over de bergen op dezen Sabbatsmorgen.

Uw komst is Aurora.

Uw komst alleen.

Miserere me, Domine.

L. C. DIEHL.

Rigi Kulm, 28 Juli 1919.

Opvoeding.

CONGRES OPVOEDING VAN DE JEUGD
BOVEN DEN LEERPPLICHTIGEN LEEFTIJD.

Onder voorzitterschap van den Heer J. D. Ros heeft van 22—24 Juli te 's-Gravenhage het „Congres Opvoeding van de Jeugd boven den leerplichtigen leeftijd” plaats gehad. Daar is op dit Congres belangrijk werk geleverd, werk, dat onze aandacht heeft bepaald bij de groote vragen, die de hedendaagsche opvoeding beheerschen en dat ons in velerlei richting antwoord heeft gegeven op vragen, die wij ten opzichte van de toekomst stellen.

Het zou niet doenlijk zijn, een eenigszins volledig verslag van dit congres binnen de beperkte ruimte van ons tijdschrift op te nemen; daarom bepalen we ons tot de belangrijkste punten, die ter tafel gebracht zijn en geven we alleen in vogelvlucht iets weer van wat ons in verband met de daar behandelde onderwerpen heeft getroffen. Onze algemeene indruk is deze: we moeten in opvoeding en onderwijs breken met het oude traditioneele en conventionele, dat in veel opzichten verouderd is. Men is in de laatste jaren met al dat oude reeds gaan breken en dat is een onwaardebaar voorrecht. Immers het object van den opvoedingsarbeid is het kind, het levende kind: dat te kennen, dat te bestudeeren is de eerste factor, waaruit de beroepskennis van den opvoeder behoort te zijn samengesteld. Vandaar dat kinderpsychologie en -hygiëne, zoowel die van het jonge kind als die der rijpere jeugd een der eerste studievakken van den opvoeder en den onderwijzer moet uitmaken. Door deze gedachte werd het congres beheerscht, en daarom werd plaats gegeven aan de behandeling der lichamelijke en intellectueele opvoeding, aan de vakopleiding en de opvoeding tot het gemeenschapsleven.

Met betrekking tot de lichamelijke opvoe-

ding werd het woord gevoerd door Prof. H. Zwaardemaker, Jhr. Jan Feith, Prof. R. Casimir en Dr. C. P. Gunning. Prof. Zwaardemaker stelde de vraag: „Wat kan er gedaan worden voor de lichamelijke ontwikkeling in verband met de intellectuele en geestelijke vorming?” Bij de beantwoording dezer vraag wijst Prof. Zwaardemaker op de noodzakelijkheid van het harmonisch samengaan van lichamelijke en geestelijke ontwikkeling, gepaard met karaktervorming. De lichamelijke vorming is een noodzakelijk gevolg van de levensverhoudingen, waarin de mensch is geplaatst. Waren deze volkomen natuurlijk gebleven, dan zou het gezonde lichaam door zijn eigen zelfregelingen in stand zijn te houden, maar de buitenwereld legt zware beproevingen op en daarom moet het evenwicht worden hersteld door doelmatige en deskundige lichamelijke ontwikkeling, waarbij men zich door Schoolartsen moet laten leiden. Deze lichamelijke vorming is mogelijk in de school, door bepaalde tijd daarvoor beschikbaar te stellen, door indien nodig, bijvoeding te verstrekken en door de jongere leeraren aan de lichamelijke opvoeding te doen deelnemen; buiten de School door de bevordering van sport, zoowel door steun van het particulier initiatief als door organiseerend optreden van de overheid.

Jhr. Jan Feith sprak over „Spel, sport, toerisme en kampeeren.” Hij wijst er op, dat de sportieve vorming van onze jeugd, zoowel van de schoolgaande, als van de niet meer schoolplichtige jeugd onvoldoende is; hij wenscht algemeen systematiseeren van alle uitingen van sport: het spel, het kampeeren, het toerisme behoort te worden georganiseerd en kan een bij uitstek doeltreffend middel worden tot normale lichamelijke en daardoor tot karakter-ontwikkeling.

Prof. R. Casimir behandelde het onderwerp „De lichamelijke ontwikkeling in en door middel van de school”. Met kracht bepleitte deze inleider de noodzakelijkheid om de lichamelijke opvoeding als integreerend deel in het leerplan op te nemen en het niet langer als faculteit voor al of niet in het schoolprogramma te doen voorkomen. Hij acht de lichame-

lijke opvoeding voor de rijpere jeugd van het grootste belang, omdat ze in de middelbare school preventief-negatieve beteekenis heeft, voor de scholen voor intellectueel onderricht curatief werken kan, voor de vakscholen een complementaire taak heeft te vervullen en voor de kweekscholen een instructief doel heeft beoogd. Voor alle onderwijsinrichtingen acht Prof. Casimir de lichamelijke ontwikkeling van nationale, ethische en aesthetische waarde en verlangt hij, dat aan de leeraren, die met dit deel der opvoeding zijn belast een even nauwkeurige opleiding en een gelijke positie en bezoldiging worde toegekend, als aan allen, die zich eenig ander vak van onderwijs zien opgedragen.

Dr. C. P. Gunning leidde stellingen in met betrekking tot de „Padvinderij”. Spreker be- toogde met vuur, dat de opvoeding moet uitgaan van het gezin, welke de voornaamste invloed moet zijn op de jeugd, en dat de eenige lichttoren, die redding kan brengen, als de jeugd dreigt te stranden, de lamp in de huiskamer is. Toch acht Dr. Gunning naast Huisgezin en School nog een derde milieu voor de jeugd boven den leerplichtigen leeftijd in onze tegenwoordige samenleving noodzakelijk. Hij vindt dit milieu in de „Padvinderij”, die samenwerking moet zoeken met het Huisgezin en de School en die rekening moet houden met de moeilijkheden en de mogelijkheden van den puberteitsleeftijd. Ze moet uitgaan van persoonlijke leiding en vrijwillige organisatie en door onderlinge zelfopvoeding leiden tot zelfontplooiing. Die eigen leiding moet geleidelijk tot stand komen; de jeugd schuwt de leiding niet, ze wenscht geen ongebreideld vrij zijn, ze vraagt zelve om leiding, mits deze aansluit bij de richting, die ze zelve aangeeft.

In verband met de intellectuele opvoeding werden referaten geleverd door Dr. J. H. Gunning Wzn. en Dr. A. de Vletter. Het onderwerp, dat werd ingeleid door Dr. J. H. Gunning, luidde: „Over de plaats van de intellectuele opvoeding en de vorming van den jeugdigen mensch.” De spreker toonde aan, dat de huidige bestrijding van het intellectua- lisme alleszins gerechtvaardigd is, maar

tegelijkertijd betoogde hij, dat de centrale beteekenis van het intellect niet mag miskend worden, omdat bij den mensch geen ontwikkeling van het gevoels- en zieleven, geen inwerking op den aesthetischen en den religieuzen zinn mogelijk is, zonder dat het intellect medewerkt. Derhalve moet de overheerschende beteekenis, die het intellect wordt toegekend, verdwijnen, en zal er harmonisch samenwerken moeten ontstaan in de vorming van intellect, gevoelsleven, wil en karakter, opdat de onderlinge samenwerking en de wederzijdsche doordringing beter dan tot dusverre gewaarborgd zij. De plaats, die de intellectueele vorming heeft in te nemen bij de algeheele opvoeding zal evenzeer bepaald moeten worden door de lichaams- en geestesgesteldheid en de daaruit voortvloeiende behoeften en verschijnselen der puberteitsjaren. Tenslotte zal men bij de intellectueele vorming bovenal rekening moeten houden met het feit, dat zij deel is van de beroepsopleiding, met haar waarde als cultureel begrip en dat zij factor is van de karaktervorming, opdat samenwerking van deze drie laatste factoren de totale opvoeding ten goede moge komen.

Dr. A. de Vletter had een antwoord te geven op de vraag: „Welke verbeteringen kunnen aangebracht worden in de intellectueele opvoeding in en door middel van het algemeen ontwikkelend onderwijs in de scholen?” De inleider meent, dat deze verbetering is te krijgen door verbetering van school en onderwijsorganisatie en door verbetering van de onderwijsmethode. De verbetering van school en onderwijsorganisatie meent spreker te kunnen bereiken door rekening te houden met de groote veranderingen tijdens de puberteitsjaren en nadat gemeenschappelijk voorbereidend onderwijs is gegeven, gelegenheid te bieden tot zoo groot mogelijke differentiatie; voorts acht hij een streven naar meer eenheid in de vorming der leerlingen op de verschillende middelbare scholen gewenscht.

De verbetering in de methode van onderwijs zal gezocht moeten worden in meer erkenning van het persoonlijke in den leerling, in de algemeene bevrediging van de activiteit in den leerling en in nauwer verband tusschen

school en leven en meer contact tusschen school en huis. Al deze verbeteringen veronderstellen proefneming, die alleen mogelijk is in vrijheid en daarom is, onder zekere waarborgen, vrijheid van onderwijs noodig. Dat al deze verbeteringen de noodzakelijkheid insluiten van betere afleiding van leerkrachten, toonde spreker tenslotte aan.

Mej. Martine Wittop Koning en de Heer Joseph Cuypers waren aangewezen tot de behandeling van onderwerpen, de vakopleiding betreffende. Mej. Wittop Koning sprak over: „Welke verbeteringen kunnen worden aangebracht in de algemeene ontwikkeling of vak-, ambachts- en kunstschoolen?” Zij ontwikkelde daarbij den volgenden gedachtengang: De vakschool heeft in de eerste plaats op te leiden voor het leven, daarnaast voor het vak; daarom moet ze naast de vakkennis ook die algemeene ontwikkeling geven, die het leven vraagt. Dat algemeene ontwikkeling aanbrenghend onderwijs moet een voortzetting zijn van het op de lagere school ontvangen onderwijs, en heeft ten doel een beter begripen van het vak eenerzijds en een warmer belangstellen in wat buiten het vak aan het leven waarde kan geven anderzijds. Natuurlijk zal dit doel het beste worden bereikt, wanneer de algemeene ontwikkeling wordt aangebracht door den vakleeraar. Zoolang dit niet geheel mogelijk is, zoeken de onderwijzer op de lagere school den overgang tot het vakonderwijs gemakkelijk en geleidelijk te maken door zich van de betreffende vakken op de hoogte te stellen en dus het volgend onderwijs zooveel mogelijk voor te bereiden; maar in de toekomst streven men voor de vakleeraren naar een opleiding, die hen in staat stelt hun vak theoretisch en practisch te behandelen en die hun een zoodanige algemeene ontwikkeling doet verwerven, dat ze aan hun leerlingen ook die algemeene ontwikkeling kunnen bijbrengen, waaraan dezen na den leerplichtigen leeftijd behoefte hebben.

De heer Joseph Cuypers had een vraag te beantwoorden, die zich aansloot bij de vorige: „Welke verbeteringen kunnen worden aangebracht in de algemeene ontwikkeling in werkplaatsen, fabrieken, in allerlei betrekkingen

door middel van cursussen, clubs, leeszalen e.a.?" De inleider is van meening, dat, indien deze algemeene ontwikkeling op doeltreffende wijze van de school naar het volle leven zal voeren, hare veelzijdigheid in organisch verband geleid moet worden. Hij wenscht instellingen, die voortkomen uit het particulier initiatief, omdat daardoor alleen de mogelijkheid ontstaat, dat de organisaties zich zullen samenstellen uit leden van dezelfde religieuze gezindte. Hij wenscht steun van de overheid, niet alleen door finantieele subsidies, maar ook door uitbreiding van leerplicht, bevordering van leerlingstelsel en bescherming van jeugdige personen, door beperking van hun werktijd. De behandeling van de Opvoeding tot Gemeenschapsleven werd geleid door Prof. Dr. H. Bavinck, Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, Mej. E. Knappert en den Heer P. Oosterlee. „Geestelijke opvoeding en karaktervorming.” was het onderwerp, waarmede Prof. Bavinck optrad. Onder geestelijke opvoeding verstond hij niet opvoeding van den geest, maar hoofdzakelijk de godsdienstig-zedelijke opvoeding. Deze godsdienstig-zedelijke opvoeding beschouwt hij als het voornaamste middel tot karaktervorming; maar einddoel is die karaktervorming niet: de godsdienstig-zedelijke opvoeding heeft tot object de vorming van den geheelen mensch in zijn diepsten aanleg en in zijn hoogste bestemming.

Prof. Kohnstamm behandelde de vraag: „In hoeverre kan de schoolopvoeding voorbereiding voor het leven geven?" Hij ging bij zijne inleiding uit van deze stellingen: de School is in staat en behoort meer dan tot heden door opvoeding voorbereiding te geven voor het leven. Om hiertoe te geraken moet zij haar opvatting, dat kennis macht is, prijs geven en tot richtsnoer nemen, dat men macht en inzonderheid macht over zichzelf alleen verkrijgt door oefening. Daarom kan men dan ook geen heil — eerder onheil — verwachten van de invoering van moraal-onderricht als zelfstandig leervak. Gelegenheid tot de zoo pas genoemde oefening behoort gevonden te worden door een voor Nederlandsche toestanden uitgewerkte toepassing van de gecombineerde beginselen van zelfbestuur (pupil-

selfgovernment) en de zelf-werkzaamheid (Arbeitsschule.) Het onderwijs aan de rijpere jeugd dient doortrokken te zijn van deze beginselen en moet, inplaats van gericht te zijn op de zoogenaamde algemeene ontwikkeling, beheerscht worden door de taak, die den leerling in het leven wacht. Splitsing van het onderwijs in dat voor jongens en meisjes acht inleider gewenscht: voor de jongens dient men rekening te houden met het gekozen beroep; voor de meisjes stelle men de taak van huisvrouw en moeder op den voorgrond.

Mej. Knappert leidde haar onderwerp: „De geestelijke en moreele opvoeding van de arbeidende jeugd buiten de school” in. Zij was van oordeel, dat de geestelijke opvoeding van de jeugd, behoorende tot de arbeidende klasse, in beginsel dezelfde moet zijn, die goede ouders uit bevoorrechte kringen voor hunne kinderen wenschen. Daarom mag het doel dier opvoeding niet utilistisch zijn, ze moet ideëel zijn. Of men dit ideëele doel zal bereiken, hangt af van de mate, waarin een nieuwe geest de volksopvoeding zal bezielen. Tusschen deze opvoeding van de rijpere jeugd uit de volksklasse en de toekomst van ons volk bestaat een onmiddellijk verband. Wat we in de toekomst in de eerste plaats noodig hebben, zijn mannen en vrouwen van karakter en toewijding, eerst in de tweede plaats behoeven we geld. Wordt voldaan aan de hoofdvoorwaarden, dan zal men in stad en land het doel dier opvoeding met eenvoudige middelen kunnen bereiken. Als middelen noemt zij nog de jeugdorganisaties en goede woningtoestanden.

Tenslotte werd nog door den Heer Van Oosterlee behandeld „De opvoeding in het gezin.” Hij ontwikkelde bij zijn inleiding deze gedachten: de gezinsopvoeding is de meest natuurlijke en de meest rechtstreeksche en daarom biedt zij de grootste kans van slagen aan. Maar die kans wordt geringer door gebrek aan inzicht, onvoldoende toewijding, ongewenschte karaktereigenschappen en zoo wordt de opvoeding vaak een caricatuur van wat ze zijn moest. Daarom moet verbetering komen en deze moet gezocht worden niet in socialisatie der opvoeding, maar in de verbrei-

ding van juiste paedagogische beginselen onder de ouders.

Het congres heeft aan allen, die het bijwoonden, schoone dagen gegeven. Er was ruimte voor veler meening, er is gewezen op vergezichten, die zich met betrekking tot opvoeding en onderwijs, openen; mogen de neergelegde denkbeelden worden opgevat en velen aansporen om in practischen arbeid om te zetten, wat in theorie schoon en navolgbaar scheen.

W. KLINKERT.

Moeder en Zoon.

INLEIDING.

Het Engelsche „provinciale” leven in streng kerkelijke, d. i. zuiver Anglikaansche kringen, is vermoedelijk voor de meeste Nederlanders, die geen persoonlijke relaties met Engeland bezitten, vrij wel een onbekend terrein. En toch werpt kennismaking met die kringen een verrassend licht op het Engelsch maatschappelijk leven, dat in zooveel opzichten grondig verschilt van dat in *alle* andere landen.

In Engeland, waar men minder vatbaar is voor den invloed van abstracte denkbeelden dan voor dien van concrete verschijnselen, is daarom misschien de invloed der persoonlijkheid grooter dan elders. Nergens nu worden meer typisch Engelsche persoonlijkheden gevonden dan juist in die kringen.

In de volgende bladzijden wordt dus beproefd menschen en toestanden te beschrijven, die ten onzent minder bekend zijn, of in elk geval minder begrepen worden. Bij voorbaat wordt het geduld der lezers ingeroepen voor schijnbaar onbeteekenende bijzonderheden, die echter, in het rechte perspectief gezien, van belang zijn ter bereiking van het voorgestelde doel.

Ter voorkoming van misverstand zij nog

gezegd, dat, hoewel het licht zooveel mogelijk zal vallen op het specifiek Engelsche in meeningen, karaktertrekken, gewoonten en toestanden, deze daarom niet immer als uitsluitend Engelsch moeten worden beschouwd.

Nog moet worden opgemerkt, dat hetgeen in deze korte schets verhaald wordt, ziet op toestanden, die, reeds vóór den oorlog en thans in veel hoogere mate, bezig zijn ingrijpende veranderingen te ondergaan. Het is mogelijk dat zij daarom over korten tijd de thans nog aanwezige actualiteit zal missen.

Op verzoek werden enkele Engelsche eigenaardigheden van taal en levenswijze opgehelderd ten bate van lezers, die weinig of niet daarmee bekend zijn.

Wat de Anglikaansche kerk betreft, — in zekeren zin staatskerk, doch zonder financiële banden met den staat — zij heeft weinig overeenkomst met onze Ned. Herv. Kerk, behalve in het groote punt harer eenzelveigheid met het geheele land naar onafgebroken gemeentelijke verdeling. Verder onderscheidt zij zich van andere Hervormde kerken, ook van de (zéér talrijke) zoogenaamde „vrije” kerken in eigen land, door haar hierarchie en andere punten van overeenkomst met de Roomsche Katholieke, of, zooals zij liever zegt, met de aloude Christelijke kerk.

Er bestaan drie hoofdrichtingen binnen de Anglikaansche kerk: 1o. die der „High Church” (hooge kerk) wier kerkelijk standpunt grenst aan die der R. K. Kerk, doch wier enkele voorstanders vaak veel dichter staan tot eene of beide der andere richtingen; 2o. de „Low Church” (lage kerk of Evangelicals), streng Protestantsch, meest „confessioneel” en geneigd tot samenwerking met de orthodoxen in de vrije kerken, 3o. de Broad Church (breede kerk) of Liberalen, een partij met oneindig veel schakeeringen, waarvan zeer weinigen echter „modern” zijn in den hier te lande gebruikelijken zin.

HOOFDSTUK I.

De klok heeft 9 uur geslagen in de ontbijtkamer van Ginge Manor op een schoonen

ochtend der maand Juni 19... Eene der meest typische Engelsche handelingen in een zeker zeer typisch Engelsch milieu zal plaats hebben. Door de open boogvensters van het tamelijk lage, tengevolge der donkere eiken beschotten ietwat duistere, vertrek komen het betooverend licht en de heerlijke geuren van een blijden zomermorgen binnen. De groote tafel in het midden der kamer is gedekt voor een talrijk gezelschap, doch de stoelen staan nog langs de muren en een paar, blijkbaar tijdelijk geplaatste, banken houden stellig geen verband met het aanstaand ontbijt. De eenige tot nog toe aanwezige persoon is een dame van circa 55-jarigen leeftijd aan een soort lessenaar gezeten en bezig verscheidene boeken in te zien en er leestekens in te plaatsen. Men ziet aan zekere kenteekenen van haar rouwkleed, dat zij weduwe is. Haar ovaal gelaat van de (naar beweerd wordt) verdwijnende Madonna-type, draagt nog de sporen van groote schoonheid; haar slank figuur heeft blijkbaar weinig der jeugdige veerkracht verloren; waardigheid, rust, zachte vastheid kenmerken haar persoon. Doch de bekoring, die van haar uitstraalt, wordt pas ten volle openbaar, wanneer de ernstige uitdrukking die haar eigen is, wordt vervangen door den blijden glimlach, waarmee zij den morgengroet harer kinderen ontvangt.

Het moederroog mag waarlijk met welgevallen rusten op het zestal knappe jonge menschen, dat successievelijk binnentreedt, ware toonbeelden van frissche, krachtige jeugd, uitgezonderd ééne der drie dochters, wier bleekheid aan een lang verblijf in Indië te danken is. Ook haar beide kinderen, een achtjarig meisje en zesjarig jongetje, missen de rozen, die men in onze noordelijke landen op kinderwangen verwacht. Het gezelschap wordt nog aangevuld met een heer en eene dame van ouderen leeftijd, die als logeergasten op het Huis vertoeven en de Deutsche gouvernante der eenige onvolwassen dochter.

Op een wenk der moeder wordt aan de bel geraakt en een lange stoet mannelijke en vrouwelijke dienstboden treedt binnen, naar

„rang en ancienniteit”, en neemt plaats op de bovenvermelde banken. De moeder gaat zitten op een der beide fauteuils rechts en links van de open haardstede, thans tijdelijk met planten gevuld. Een der zoons, een geestelijke der Anglikaansche kerk, treedt aan den lessenaar en leidt de gebruikelijke godsdienstoefening, waaraan de eigenaardige naam van „prayers” (gebeden) wordt gegeven, omdat liturgische gebeden er een voornaam deel van uitmaken. Evenals bij de Anglikaansche kerkdiensten wordt er beurtelings gestaan, gezeten, geknield. Het zéér ouderwetsch milieu, waarin wij zijn verplaatst, blijkt uit het aanheffen van een gezang, met begeleiding van een harmonium; de frissche, bekende melodie wordt meerstemmig en in zéér vlug tempo gezongen.

Men heeft rustig gewacht tot den afloop van den dienst om de post, die reeds klaar lag op een der zijtafels, in ontvangst te nemen. Het duurt nog eenigen tijd vóór het soliede maal, dat het eerste ontbijt voor Engelschen is, wordt binnengebracht. Intusschen verdiept men zich in brieven en couranten. De laatsten, door den butler¹⁾ reeds ontdaan van hunne omslagen en breed gevouwen, lokken dien morgen te meer ter lezing, omdat eene tusschentijdsche verkiezing aller belangstelling opwekt. De „Times” ontbreekt natuurlijk niet, doch, hoewel Lady Mary Vernon tot de Unionistische partij behoort, is zij er op gesteld uit de „Westminster Gazette” ook het standpunt van de tegenpartij te leeren kennen.

Doch de gong heeft geluid. Zij, die met brief of courant de aangrenzende lawn hadden opgezocht, snellen naar binnen. Men schaaft zich om de aanlokkelijke ontbijttafel, met hare bloemenversiering. De moeder, aan het ééne eind der lange tafel gezeten, schenkt thee, terwijl zij, die aan koffie de voorkeur geven, worden geholpen door de oudste der ongehuwde dochters. Intusschen zijn brieven en couranten op zijde gelegd en onder aangenamen kout wordt aan de gerechten op tafel en buffet eer aangedaan. Slechts de drie jonge mannen staan nu en dan op om het overlige gezelschap en zichzelf te bedienen, daarbij

¹⁾ Eerste huisknecht, geen livrei dragend.

tot haar altijddurende verbazing het schuchtere Fräulein met dezelfde oplettendheid als alle anderen bejegenend.

Men begrijpt, dat de talrijke aanwezigen slechts tijdelijk bij elkander zijn. Eigenlijk is de jongste dochter, Emily, de eenige vaste huisgenoot der moeder, die twee jaren geleden weduwe werd. Haar oudere zuster, Maud, heeft nog wel haar tehuis in het hartstochtelijk geliefde Ginge Manor, doch, met goedkeuring der moeder, is zij jaarlijks tweemaal gedurende circa acht weken, in afwisseling met anderen, bezig in een zoogenaamde „settlement”¹⁾ in een East Londonsche volksbuurt. Het is haar aan te zien, dat de nauwe, periodieke aanraking met de diepste ellende, te meer treffend waar de tegenstelling der beide levenssferen zó groot is, een ernstigen stempel op haar jong leven heeft gedrukt.

Een weemoediger trek echter staat op het fijne bleeke gezicht harer niet veel oudere zuster te lezen, de moeder der bovengenoemde kindertjes, die, na hun vroeg ontbijt in de kinderkamer, ieder een stoel hebben mogen aanschuiven naast den oom of de tante, die op het oogenblik het meest in de gunst bij hen staat. Zij zal in het najaar haar beide schatten moeten achterlaten om haar man in Britsch-Indië terug te vinden, alwaar hij een gewichtige betrekking als staatsambtenaar bekleedt.

Twee der aanwezige zoons zijn geestelijken, in hun wit-flanellen sportcostuums nauwelijks herkenbaar als zulks, behalve aan den eigenaardigen snit der hoogstaande boorden. Beiden hebben éénzelfde type van kracht, energie, blijden levensmoed, beiden éénzelfde open, aangename gelaatsuitdrukking, doch men onderscheidt in den oudsten een hoogere mate van intelligentie. Hij heeft dan ook een schitterende academische loopbaan achter zich en is thans leeraar aan het bekende „public school” Harrow²⁾. Hoewel jong, is hij reeds

¹⁾ Een inrichting, eenigszins gelijk aan onze Wijkgebouwen, doch meest veel uitgebreider, o.a. met logies voor tijdelijke, zoowel als vaste, werkende leden.

²⁾ Aan deze inrichtingen voor middelbaar onderwijs — geen „openbare scholen” in onzen zin,

„housemaster”, d.i. hij staat aan het hoofd van een der afzonderlijke kosthuizen, waar de leerlingen dier beroemde inrichting, die zoo veel groote mannen aan Engeland schonk, tijdens hun schoolverblijf wonen. Hij is onlangs gehuwd met de dochter eener oude „county family”¹⁾; hoewel weinig in rechtstreeksche verbintenis met de jonge lieden, is zij niet vreemd aan de atmosfeer van hooge christelijke beschaving, die het huis kenmerkt, gelijk in meerdere of mindere mate de meeste dergelijke inrichtingen.

De jongere broeder heeft zich wel als atleet, maar hoegenaamd niet als beoefenaar der wetenschap te Cambridge onderscheiden, doch aanvaardde niettemin met warme overtuiging het geestelijk ambt. In een kerk, waar men aan het gros der leeraren, wat de kansel betreft, geen hooge eischen stelt, is hij echter een zéér bruikbaar, zéér ijverig parochiale geestelijke; thans nog als „curate” (hulprediker) werkzaam in een Londonsche arbeiderswijk.

Wat den jongsten zoon, den goedig, doch ietwat lomp, uitzienden negentienjarigen Claud, aangaat, men behoeft geen Lavater te zijn, om het als een wijs besluit te achten, dat men hem onttrok aan de noodzakelijkheid van examina te ondergaan en bestemde om colonist te worden. Er is voor hem een „fruitfarm”²⁾ gekocht in het verre Britsch Columbia. Na deze belangrijke kapitale uitgave, zal hij, zooals zoo menige jongere zoon van goeden huize, verder zijn eigen weg in het leven moeten vinden. Hij heeft echter een vriend als partner gevonden en tezamen zullen zij, het werk van gewone arbeiders doende, de beste tradities van het Engelsche leven overplanten in de jonge maatschappij.

„Moeder, wat zegt U wel van den uitslag

doch zelfstandige instellingen met eigen kapitalen en vaste goederen, onder beheer van een zich steeds aanvullend bestuur — waren tot nog toe en zijn thans nog voor een deel de leeraren geestelijken der Anglikaansche kerk.

¹⁾ Erfelijke, ook niet-adellijke, grondbezitters.

²⁾ Woordelijk „vruchten boerderij”, nam. land waar hoofdzakelijk of uitsluitend vruchten worden geteeld voor export op groote schaal.

der tusschentijdsche verkiezing?" De vraag wordt gesteld door John, den Harrow leeraar.

„Dat die zéér verblijdend, doch niet onverwacht is”, antwoordde Lady Mary. „Overal zijn immers teekenen van reactie tegen de regeering.”

„Wat zullen wij er aan hebben — Liberal of Unionist, oud lood tegen oud ijzer noem ik het”, riep de curate, die als vurig Christen-socialist beide groote politieke partijen met volkomen onpartijdigheid en gelijke hartstochtelijkheid verfoeide.

Niemand was van plan zich op het gevaarlijk terrein eener politieke discussie te begeven met het jonge heethoofd. Zijn overigens uitstekend humeur was niet bestand tegen de koele houding zijner familie tegenover zijn vurige politieke overtuigingen, die voornamelijk het gevolg waren zijner persoonlijke vereering voor den edelen christen-socialistischen geestelijke Adderley.

Intusschen wierp zijn lievelingszuster Emily een veelzeggenden blik op de moeder, die zich haastte eene andere wending aan het gesprek te geven.

„Wij willen de politiek voor het oogenblik laten rusten. Ik moet weten hoe het staat met de plannen der familie voor dezen namiddag. Ik stel aan U, Miss Wilson en aan Uw broeder voor, met mij te rijden naar Nutwell Park om er de schilderijen te zien. Is Lady Egerton thuis, dan maakt U tevens kennis met eene der meest aantrekkelijke en voortreffelijke vrouwen, die ik ken. In ieder geval kunnen wij een groot gedeelte van het huis bezichtigen. Behalve de familieportretten, waaronder een paar van Dyck's, een Reynolds en twee Romney's, heeft men er ook andere meesterstukken.”

„Dat zal hoogst aangenaam zijn”, was het antwoord der aangesprokene, eene statige vrouw van middelbaren leeftijd, wier eigenaardig costuum min of meer aan dat eener abdis deed denken. En haar broeder voegde er aan toe: „Ik ben U zéér dankbaar voor de gelegenheid om een paar schilderijen te zien, die ik althans nog nooit op tentoonstellingen zag, een verrukkelijk stuk van Cuyp, een paar

kinderfiguurtjes voorstellende, en in de hall een beroemde Murillo, boven een schoorsteen geplaatst. Lady Egerton is anders steeds bereid anderen te laten genieten van hare kunstschaten, zooals trouwens de meesten onzer eigenaars van groote verzamelingen.”

De lezer moet nog kennis maken met beide laatste sprekers. Zij waren een merkwaardig zuster- en broederpaar. Hij was een bekend en niet onverdienstelijk schilder der zondlinge pre-Raphaelite school, en had zich vooral als portretschilder eenigen naam verworven. Als zoodanig en tevens als echte gentleman, hoewel van vrij bescheiden afkomst, was hij gedurende jaren een welkome gast geweest in vele voorname landhuizen. Hij was thans bezig het portret van Lady Mary te schilderen voor haar oudsten zoon. Doch te midden zijner schoone en zéér lucratieve carrière was hij in aanraking gekomen met den genialen stichter der zoogenaamde „Church army”, eene gewijzigde Anglikaansche nabootsing van het bekende Heilsleger. De nog betrekkelijk jeugdige schilder kwam onder den indruk der ontzettende geestelijke en materiële ellende in de onderste lagen der Engelsche maatschappij; zij maakte zich als een machtig visioen van hem meester en liet hem geen rust, totdat, hij, bezield met zijn reeds bestaande krachtige godsdienstige overtuiging, zich schaarde onder de mede-arbeiders, („lay helpers”), waaraan de Reverend¹⁾ James Carlisle zóó dringend behoefte had in zijn veel-omvattenden arbeid. Het was hem, ook om financiëele redenen, niet mogelijk zijn kunstenaarsloopbaan geheel op te geven, doch hij beschouwde het als een voorrecht zich jaarlijks eenige maanden, natuurlijk geheel belangeloos, uitsluitend aan het werk der „Church army” te wijden, wanneer hij dan verblijf hield in zijn bescheiden woning in Kensington²⁾. Hij bleef naar Engelschen aard de „correct gentleman”, wiens stille geestdrift voor hetgeen voor hem ongetwijfeld als de hoogste levenstaak gold, slechts door den nauwkeurigen waarnemer werd ontdekt.

¹⁾ Eerwaarde.

²⁾ Een Londensche wijk in het Z. W.

Zijne zuster, eene bekende figuur in een groote provinciestad, was eene der eerste vrouwen, die vele jaren geleden als „guardian of the poor”¹⁾ in Engeland was opgetreden.

Haar broeder had haar weten te bewegen een door hem voor haar ontworpen costuum te aanvaarden, dat in zijn oog beter strookte met haar levenswijze dan het volgen der wisselende modegrillen. Een en ander had echter den edelen eenvoud van haar geheele wezen en optreden hoegenaamd niet geschaad.

Het bovenvermelde gesprek werd afgebroken door de binnenkomst van den ouden butler, die een telegram aan zijne meesteres overhandigde. Zij opende het schielijk en riep: „Hoerah! James komt hedenmiddag voor de „week-end” (eind der week); dat treft nu bijzonder goed.”

Het aldus aangekondigd bezoek van den oudsten zoon; sedert den dood zijns vaders, eigenaar van het landgoed, wekte echter niet een zelfde mate van geestdrift bij alle aanwezigen op. Alleen John sprak zijne warme voldoening daarmee uit.

„Ik vrees echter, dat onze plannen wat gewijzigd moeten worden”, vervolgde Lady Mary. „James komt met den sneltrein, die niet ophoudt aan ons station. De koetsier zal hem moeten halen aan de „junction”²⁾ te..... John heeft het tweede paard al besproken om in eene andere richting een lang afgesproken bezoek aan de moeder van een zijner leerlingen te brengen. U weet (zich keerende tot Miss Wilson) dat wij slechts één span paarden hebben en zoo achterlijk zijn van geen motor te bezitten, wij zullen dus tot mijn groot leedwezen moeten afzien van onzen tocht. Zoudt U Uw vertrek niet kunnen uitstellen? Dan konden wij Maandag naar Nutwell Park gaan.”

„Dat is helaas onmogelijk, lieve Lady Mary”, antwoordde Miss Wilson. „Beide, Robert en ik, zijn verhinderd langer van Uwe gastvrijheid gebruik te maken.”

Een kort stilzwijgen volgde. Toen klonk het van het benedeneinde der lange tafel: „Er is

toch iets op, Moeder. Wanneer onze gásten de poneycart (hittewagen) voor lief willen nemen, zal ik ze wel met Black Beauty naar Nutwell Park brengen.”

De moeder wist, dat dit rustige aanbod eene groote opoffering beteekende voor haar, die het deed, daar Maud oneindig liever bij hare broeders was gebleven, doch zij nam het aan en stelde Miss Wilson gerust, die aarzelde er gebruik van te maken.

Lady Mary was eenigszins verwonderd over het aanstaand bezoek van haar zoon, daar hij kort geleden geschreven had door overstelpende drukte verhinderd te zijn in langen tijd over te komen. Zij had echter geen het minste vermoeden van de ernstige beteekenis van het onverwacht bezoek. Het zou Maandag worden, eer zij die leerde kennen en haar een slag trof, in zeker opzicht gevoeliger dan eenig ander leed, dat het leven haar tot nog toe bracht. Intusschen zal een terugblik op dat leven ons de sleutel verschaffen voor een goed begrip der aanstaande gebeurtenissen.

Lady Mary was de dochter van een Ierschen earl (graaf)¹⁾ en in hare jeugd eene gevierde schoonheid geweest, doch, daar de familie behoorde tot de zoogenaamde „evangelical” kringen, welke, gelijk die van het réveil in ons land, zich zooveel mogelijk op een afstand hielden van „wereldsche” vermaken, had zij minder bekendheid met de groote Londensche wereld dan anders haar talrijke relaties met den hoogsten adel hadden meegebracht. De hoofdgebeurtenis harer meisjesjaren was een maandenlang verblijf

¹⁾ Men weet dat adellijke titels in Engeland enkel toekomen aan het hoofd van ieder geslacht. Zijn onmiddellijke afstammelingen hebben echter zoogenaamde „courtesy titles” (beleefdheids-titels), verbonden met den familienaam, die meestal anders is dan de titel. De dochters behouden haar titel na het huwelijk, alsdan met den naam hunner echtgenoot. Lady Mary was vóór haar huwelijk Lady Mary Blake, en werd alsdan Lady Mary Vernon. Het tweede geslacht onderscheidt zich in niets van „commoners” (niet-adellijken), behalve in den voorrang (precedence) welke zij boven anderen bij zekere gelegenheden bezitten.

¹⁾ Lid van het burgerlijk armbestuur.

²⁾ Hoofdstation, waar twee of meer spoorwegen zich ontmoeten.

op het „Continent” (vaste land) ter voltooiing harer soliede, hoewel eenzijdig Engelsche opvoeding. Grondig voorbereid voor de reis met die veel omvattende feitenkennis, die aan Engelsche vrouwen van haar type eigen is, en vertrouwd met de romantisch-aesthetische literatuur van een, eenigszins vroegere periode, was die reis vruchtbaar in allerlei onuitwischbare indrukken, bovenal van Italië, dat van alle „continentale” landen het meest de Engelsche geestdrift opwekt. Blijvende herinneringen aan de reis waren een paar goede copïes van oude Italiaansche meesters, tal van photographies, die later geëncadreerd werden, en, wat Mary persoonlijk betrof, schetsboeken met potloodteekeningen en aquarellen, die van groote begaafdheid getuigden. Overigens kwam het geheele gezelschap even „insular”¹⁾ (om een eigenaardig Engelsch woord te bezigen) terug als het gegaan was. De mentaliteit der verschillende volken, waaronder men vertoefd had, bleef hun ongeveer even onbekend als het geval is tusschen onderling totaal verschillende menschenrassen. Wel was die onwillekeurige geestelijke afstand niet gepaard met de minste arrogantie, doch hij sloot een wisselwerking van gedachten en daardoor een waarlijk vruchtbaren omgang met „foreigners”²⁾ geheel uit.

Te Rome ontmoette Lady Mary haar aantaanden echtgenoot. Hugh Vernon, de oudste zoon en erfgenaam van een Engelschen „squire” (landbezitter) bevond zich aldaar als lid van een zoogenaamde „reading party”, — een ambulante gezelschap „undergraduates”³⁾, met aan hun hoofd een slechts weinig oudere „tutor” (gouverneur), als vriend, mentor en tusschen de bedrijven „repetitor”.

In dit geval was de „tutor” een veelzijdig ontwikkeld man, „fellow” van Keble college⁴⁾,

¹⁾ Met de eigenaardigheden van eiland-bewoner behept.

²⁾ Tot een andere nationaliteit behorende menschen.

³⁾ De benaming der studenten te Oxford en Cambridge, d. i. leden der universiteit, die nog geen graad hebben behaald.

⁴⁾ Colleges in de academiesteden beteekenen inrichtingen, waar niet enkel een bepaald aantal studenten samen wonen, doch waarvan ieder stu-

dat kort geleden gesticht werd ter nagedachtenis aan een der hoofdleiders der bekende „Oxford” beweging. Dit college heeft dus eene bepaalde dogmatische kleur en wordt enkel bezocht door geestverwanten der „High church” richting. In dien tijd was de tegenstelling sterker nog dan thans tusschen deze partij, die met kracht en klem het beweerde Katholieke karakter der Anglikaansche kerk handhaaft en de zoogenaamde „Low Church” partij, welke daarentegen de ook door hen zóó vereerde kerk beschouwt als een zuiver Protestantsch, hoewel Episcopaalsch, lichaam.

Het jonge gezelschap bracht te Rome de tamelijk lange academische Paaschvacantie door en kwam door aanbevelingsbrieven in kennis met den „Earl” and „Countess of Bellamont” en hunne bekoorlijke dochter. Men ontmoette elkander in kerken en musea, men reed tezamen paard in de Campagna, men ging het Colosseum bij maneschijn zien. Gelijk vele ernstige jonge menschen in strikt „evangelical” kringen opgevoed, voelde Lady Mary zich sterk aangetrokken door het complex van religieuse, philosophische en aesthetische denkbeelden der Puseyites of Tractarians, zooals de nieuwe school van High Churchmen toenmaals werd genoemd¹⁾.

De tutor, een geestdriftige aanhanger dier richting, zéér op de hoogte der vele gedenkteekeningen in kerken en catacomben aan de aloude christelijke gemeente, de zoogenaamde „Primitive church”, waarop zij zich bij voorkeur beroept, vond overal aanleiding om zijne theorieën op levendige wijze te verkondigen. Intusschen had de hartstochtelijke liefde, die Hugh Vernon opvatte voor de schoone Iersche, niets te maken met theologie of aethetica. Evenwel verleende hem zijne betrekking tot dien kring intellectueele enthousiasten een zekeren min of meer poëtischen nimbus in het

dent, die eventueel een academische graad verwert, levenslang stemgerechtigd lid blijft. Allerlei soms eeuwenoude voorrechten en verplichtingen zijn aan dat lidmaatschap verbonden.

„Fellow” is een inwonend lid (onder de laatsten).

¹⁾ Zulks naar Dr. Pusey, een der hoofdleiders, en naar de zoogenaamde „Tracts”, beroemde vlugschriften, aan hunne leeringen gewijd.

oog van het jonge meisje, dat toen reeds be-
loofde een zeer superieure vrouw te worden,
terwijl hij ontegenzeggelijk tot de prozamen-
schen behoorde. In maatschappelijk opzicht
was hij voor haar geen „schitterende partij”,
hoewel men in Engeland allermint die scherpe
tegenstelling tusschen adellijke en andere krin-
gen moet zoeken, die in sommige landen de
gezonde organische ontwikkeling der maats-
chappij in hooge mate belemmerd heeft.
Trouwens beide families behoorden feitelijk
tot dezelfde uitgebreide oligarchie, die, hetzij
als erfelijke leden van het Hooger Huis, (wat
de hoofden der adellijke geslachten betreft),
hetzij als volksvertegenwoordigers in het
Lager Huis, tot niet lang geleden het hoofd-
aandeel in de regeering des lands bezaten.
Lord and Lady Bellamont waren wel
niet bijzonder ingenomen met den minnaar
hunner dochter, doch de oorzaak lag vooral
in zijn „hoog-kerkelijke” richting, daar zij,
evenals de meeste Iersche Anglikenen, strenge
Protestanten waren. Hun aanvankelijke tegen-
stand was echter niet zéér ernstig en het
huwelijk, dat een jaar later werd gesloten,
viel bijzonder gelukkig uit.

Hugh Vernon was een typische Iingelsche
country-gentleman (landheer), met een goede
dosis gezond verstand begiftigd, overigens
met een zeer mager bezit van algemeene
denkbeelden, zonder de minste behoefte om
een logisch verband te leggen tusschen de
soms tegenstrijdige beginselen, die hij, hetzij
geërfd, hetzij op school en universiteit had
aangeworven, echter volkomen overtuigd van
hunne waarde en bereid ze te handhaven en
te verdedigen zonder de minste berekening
van persoonlijk vóór- of nadeel. Een echte
Tory¹⁾, handhaver van het gezag ook in huis,
was hij tegelijk vervuld met dien ingeboren
eerbied voor den medemensch als zoodanig,
die bij de meeste rechtgeaarde Britten een
gunstigen invloed uitoefent op alle levensver-
houdingen. Een eenvoudige naïeve natuur,
door en door viriel en onsentimenteel, doch
de oogenschijnlijk wat ruwe erts doortrokken

¹⁾ De vroegere benaming, der Conservatieve
partij, thans weinig of niet gebezigd.

met gouden aderen, die U op het onverwachtst
tegenlinsterden. Mogelijk had hij een uur ge-
leden gebulderd tegen de „radicale”, nivel-
leerende stroomingen van den huidige dag;
hij komt een schreiend dorpskind tegen en ziet
het in een ommezien te troosten, of neemt aan
een bejaarde vrouw haar sprokkelhout van de
gebogen schouders en brengt het met een
vriendelijk woord tot haar schamele woning.

Het huwelijk werd met twaalf kinderen ge-
zegend, waarvan twee reeds waren overleden,
een zeventienjarige zoon aan de gevolgen van
een ongeluk in het cricketveld, de oudste der
vier dochters op negentienjarigen leeftijd aan
de tering. Deze verpletterende slagen waren
niet vreemd aan de ontwikkeling eener kwaal,
waaraan de forscht uitziende squire leed; hij
stierf nog in volle levenskracht.

Sedert het overlijden zijns vaders was zijn
oudste zoon James, naar de gebruikelijke
Engelsche erfopvolging, eigenaar geworden
van het groote landgoed en tevens bezitter
van het grootste deel van het overige ver-
mogen, dat echter naar Engelschen maatstaf
niet aanzienlijk te noemen was. Toch hadden
zijn broeders niet, zooals één hunner schert-
send beweerde tevergeefs aan het verstand
van een ongeloofigen Amerikaan te hebben
willen brengen, ooit de minste begeerte voelen
opkomen om den bevoorrechte dood te
schieten.

Aan het groot landbezit zijn in Engeland
allerlei verplichtingen verbonden, ook van
onbezoldigde diensten aan de „gemeenschap”;
(o.a. was de oudere Heer Vernon jarenlang
„justice of the peace”¹⁾). Lady Mary ver-
langde zéér haar zoon de plaats zijner
voorzaten in ieder opzicht te zien vervul-
len. Ook had zij gaarne de heerschersstaf
aan een schoondochter overgegeven, met alle
voorrechten daaraan verbonden, om zelve
hare verdere levensjaren in betrekkelijk nede-
rige omstandigheden door te brengen. Derge-
lijke lotswisselingen spreken van zelf in het
Engelsche leven.

Doch James was advokaat met een drukke
en lucratieve praktijk; bovendien oefende de

¹⁾ Vrederechter.

groote Londensche maatschappij haar machtige bekoring op hem uit en de betrekkelijk beperkte levenskring, die de meeste leden van zijn geslacht had bevredigd, trok hem niet aan.

Hoewel de diepe en oprechte godsvrucht van Lady Mary haar eerezucht voor haar kinderen in wereldschen zin zóó streng beperkte, dat er weinig van overbleef, was het toch aan haar te danken, dat enkelen hunner tot een andere, meer ingewikkelde menscentype behoorden dan hunne eenvoudige, bijkans naïeve vaderlijke voorouders, die meer fysieke energie dan geestelijke activiteit hadden bezeten. Het bloed van staatslieden, van bekleeders van hooge rijksbetrekkingen, van letterlievenden (deze laatsten zijn in de Engelsche aristocratie niet zeldzaam) vloeide hem niet tevergeefs door de aderen. Daarbij kwam, dat hij meer dan één zijner broeders in aanraking was gekomen met de geestelijke stroomingen, die in alle groote centra der moderne maatschappij tot op zekere hoogte dezelfde zijn. En toch naar cosmopolitischen maatstaf beoordeeld, bleef zijn persoonlijkheid een raadsel. Hij was een echte Brit, niet die zonderlinge mengeling van latente geestdrift en van neiging tot cynisme, die men telkens bij hen aantreft. In sommige opzichten agnosticus¹⁾ en zulks niet verbergeënd, was hij evenwel langzamerhand in het bezit gekomen van enkele vaste overtuigingen op godsdienstig en zedelijk gebied, wier echtheid door niemand, die hem van nabij kende, werd betwijfeld. Gelijk bij vele Engelschen was zijn aangeboren melancholie een krachtige hefboom tot actie. Berusting in wreedheid, onbillijkheid, herstelbaar onrecht was hem onmogelijk. Hij werd van zelf een strijder tegen alle mogelijk maatschappelijk kwaad. Echter ontbrak hem de blijde bezieling, die zijne broeders ontleenden beide aan hun krachtig christelijk geloof en aan hun bondgenootschap met geestverwanten.

Een zeer Engelsche trek was hem in hooge mate eigen, die eigenlijk met geen Hollandsch

¹⁾ Iemand, die de mogelijkheid van het bezit van absolute waarheid ontkent.

woord is weer te geven. Die trek is „fastidiousness”: niet een objectief kritische geest, maar een buitengewone vatbaarheid voor allerlei subjectieve indrukken en daardoor voor gewaarwordingen, die menigmaal onevenredig schijnen aan hunne aanleidingen. Zulks is gedeeltelijk een gevolg van de gewoonte van snelle gedachteverbindingen¹⁾, hetgeen weder in verband staat met den dichterlijken aanleg, die zeker in hooge mate bij het Engelsche volk aanwezig is. Die eigenaardigheid verklaart vaak hetgeen op den eersten aanblik louter dom vooroordeel *schijnt* . . . en ook somwijlen *is*.

Dergelijke „fastidious” menschen zijn zelden zéér aangename huisgenooten, al blijkt dit meer op negatieve dan positieve wijze. James was dan ook, behalve bij zijne moeder, met wie hij innig verbonden was, het minst geliefd lid in den grooten familiekring. En voor Lady Mary zelve was hij het voorwerp van meer bezorgdheid dan één der andere kinderen, de gewoonlijk ver verwijderden niet uitgezonderd. Deze waren, behalve de reeds genoemde Mevrouw Ward, Frederick, een kapitein in het leger, wiens regiment stond te Kohat aan den uitersten grens van het Britsch-Indische rijk, George, luitenant bij de Koninklijke Marine en Hugh, katoenplanter op het eiland Jamaica.

James Vernon vond bij zijn aankomst uit Londen tegen vijf uur een gedeelte der familie vereenigd aan de theetafel op de „lawn”, het schoone, welverzorgde gazon zonder paden, behalve aan de grenzen, dat zich aan de oostzijde van het huis uitstreckte tot het eigenlijke park. Nog nooit had zijn ancestral home (erfelijk tehuis) hem zoo bekoorlijk toegeschenen als dien middag, vervuld als hij was met het voornemen om er zich binnenkort zelf te vestigen.

Daar het huis op een hoogte stond, had men tusschen de verschillende groepen boomen, eiken, beuken, platanen, Schotsche dennen en anderen, een prachtig vergezicht op een bekoorlijk heuvelachtig landschap, waar bouwen weiland afwisselden met hoog hout en in het dal een kronkelende lijn van struik-

¹⁾ Strong powers of association.

gewas, wilgen en populieren de aanwezigheid van een riviertje aanduidde. Vlak voor het huis waren eenige bloemperken in schelle kleuren en naar ingewikkelde geometrische patronen. Lang geleden door een verlichte openbare meening veroordeeld, vindt men hier en daar op ouderwetsche buitens nog deze soort aanleg. In den eigenlijken bloementuin aan de zuidzijde van het huis was intusschen aan de jongere leden der familie toegestaan, trots den tegenstand van den ouden tuinbaas hunne liefhebberijen bot te vieren, die zich uitten naar allerlei nieuwe methodes, in zijn oog gelijkstaande aan even zooveel grillen eener losbandige jeugd.

Het rood baksteen huis verried, zelfs aan het ongeoeffende oog, zijn dubbelen oorsprong. Men zag aan de puntgevels, de kleine boogvensters en de zéér lage verdiepingen, dat het oudere gedeelte stamde uit de zoogenaamde „Elisabethan” periode. Meer licht en lucht drongen door de hooge ramen van het nieuwere gedeelte, dat de „Georgian” bouw-orde aantoonde. De disharmonie tusschen beide was grootelijks getemperd door de eeuwenoude uitwerking van het vochtige Engelsche klimaat en vooral door de aanwezigheid van donkeren klimop, hier en daar afgewisseld met wilde wingerd, paarsche clematis en witte en gele rozen.

Tegelijk met zijn verhoogde waardeering van zijn voorvaderlijk bezit, rees bij James Vernon de vraag op, waar zijn moeder, wier leven naar hij hoopte, nog lang niet zijn einde naderde, haar verdere levensjaren zou doorbrengen. Zijn blik rustte met bijzondere teederheid op de rijzige gestalte, die hem tegemoet kwam bij het eerste geluid van het naderend rijtuig. Zeker deze meesteres van Ginge Manor zou moeilijk te evenaren zijn in de zachte bekoring, die er lag in haar geheele wezen, een bekoring, gepaard met absoluten eenvoud van optreden, maar de vrucht van een geheele reeks geestes-eigenschappen even talrijk en subtiel als de kleuren op het rijke palet van een groot schilder.

„Wat ziet U er goed uit, Moeder; is U eindelijk verstandig geworden en heeft U zich

minder afgesloofd voor de menschheid?” Lady Mary glimlachte, doch gaf hem geen antwoord. Zij legde haar arm in den zijnen en moeder en zoon wandelden nog even in de aangrenzende shrubberies¹⁾ alvorens zich bij het gezelschap te vervoegen. Later zouden beiden zich herinneren, dat deze de allerlaatste keer was, dat zij elkander op deze wijze op Ginge Manor ontmoetten.

S. I. Bar.^{sse} VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

¹⁾ Struikgewassen-aanleg.

(Wordt vervolgd).

Litteratuur en Leven.

C. en M. Scharten-Antink, 't Geluk hangt als een druiventros....

M. Scharten-Antink, Angelina's huwelijk.

Uitgaven van de Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur te A'dam.

't Geluk hangt als een druiventros....
Plukt het maar met z'n donkeren bos!
Je ziet het nauw door het wemelend loover
Om het te plukken, moet je 't vinden;
Pas op den hagel, pas op de winden,
Pas op 't plukken, drieste roover,
Je bent er vlakbij, en de druif is bros!
't Geluk hangt als een druiventros....

Zoo zingen de Italiaansche jongens en meisjes bij de druivenoogst, en aan dit volksliedje ontleenden de Schartens het motief voor hun laatste werk. „Roman” wil ik het niet noemen; niet zonder reden voert hun boek als ondertitel „een verhaal uit het Florentijnsche”. Een verhaal.... waarnaar wij avond aan avond zouden kunnen luisteren, als naar de sprookjes onzer jeugd. Een verhaal, mooi als een sprookje, want het voert ons, Noordelingen, in een wonderschoone wereld van zon en licht, van felle kleuren en van zoeten geur,

van goudgeel graan en van blauwe en blonde druiven, maar tegelijk in een wereld van menschen, met heel menschelijke gevoelens en gedachten.

Neen, ondanks de sprookjesachtige natuurbeschrijvingen, staat dit verhaal niet buiten het leven en wij zijn er de Schartens dankbaar voor; want ten slotte kan een werk van louter kleurige verbeelding ons niet bevredigen. Een verhaal van broos geluk. Zouden deze woorden niet als ondertitel bij de meesten onzer hedendaagsche romans geschreven kunnen worden? Maar dan met dit verschil: dat wij daar meestal hooren van een broos geluk, dat voor goed verloren gaat, terwijl hier (en ook bij Angelina's huwelijk is dit het motief) het geluk wel bedreigd wordt, zooals de druiventros het wordt door hagel en wind; het soms schier verloren schijnt, zooals de druiventros verborgen is onder „het wemelend loover”, maar het ten slotte toch heroverd wordt, geplukt, als de druiventros. Signor Filippo en zijn vrouw Emilia zijn in den loop der jaren van elkander vervreemd; hun fortuin is achteruitgegaan, zij slijten een eentonig leven op de Alberino, het familiegoed, dat almeer verkleind en verhuypothekeerd werd. Emilia houdt alles nog zooveel mogelijk bij elkaar, dirigeert het bedrijf, drilt haar dochters en doet het alles met een gestage, veelal ingehouden, soms ook uitbarstende prikkelbaarheid, terwijl Filippo zijn dagen slijt als een echte levens-dilettant, hij die draagt „het cachet der eeuwige zomervacantie”. En uit hun huis schijnt het geluk verdwenen. . . . Het wordt al donkerder, al meer drukken de schulden.

Giselda, de oudste dochter, moet haar verlovings verbreken, omdat zij inziet, dat Amadeo haar niet lief heeft, zooals zij hem; de hagelslag vernielt de helft van de druiven en Angelo Grassi, de immer gewillige geldschietser, sluit vaster zijn greep om Filippo, zijn slachtoffer, omdat hij diens bekoorlijk jongste dochtertje Lydia begeert, en omdat hij den trotschen Signor wil vernederen tot het stof. Het geluk schijnt voor goed verloren. En toch wordt het heroverd, omdat over Filippo komt, langzaam aan, als alles

hem ontzinkt, een gevoel van grooten deemoed. Omdat hij in een uur van opperste zelfvernederings „schoon van brandende oprechtheid en groot van volkomenheid” alles aan Emilia kan zeggen. „Hij was bij haar gaan staan, had behoedzaam de hand gelegd op dat zachte haar; op dat arme hoofd, waartoe hij de liefde zijner jeugd sterker en gerijpt door wroeging had weergevonden. En behoedzaam, even maar, streefde hij haar schouder. Toen had hij een stoel naast den hare getrokken, en uit de diepe volheid van zijn hart was hij gaan spreken, zacht, zacht, terwijl zij nog doorschreide, en dan. . . . o, het was zoo vreemd geweest, terwijl zij eerst droefverwonderd, angstig, vol groeiend geloof dan, hem was beginnen aan te zien, hoe hij toen voor de moeilijkste bekentenissen de woorden vond, de woorden, eenvoudig als vuur, en alles, alles had kunnen zeggen. . . . Totdat eindelijk een liefde in die groote oogen lag, als hij daarin in geen jaren meer had gezien. Het geluk is hervonden, en met schuchtere handen zullen Filippo en Emilia nu gaan opbouwen, wat reddeloos verloren scheen. De bovenverdieping van de Alberino wordt aan een rijke Amerikaansche familie verhuurd; Giselda zal daar conversatieles geven; de meid wordt weggezonden, men kan zich behelpen. Wat deert het hen alles, nu zij weten, dat Aldo, de adelborst, als hij terugkomt, een heerlijk tehuis zal vinden. . . .

Dit boek had er een kunnen zijn, van machtige ontroering; hoe komt het, dat wij niet anders krijgen dan een verhaal, al is het dan een zeer onderhoudend verhaal? Het is, omdat de tragiek er in ontbreekt. Wij doorvoelen geen oogenblik de hopeloosheid van het verloren huwelijksgeluk der Sasseti's; wij zijn geneigd het alles te beschouwen met een licht ironisch glimlachje, en de bewogenheid van de boven aangehaalde bladzijde doet ons vreemd aan. De schrijvers slagen er niet in deze ommekeer bij den levensdilettant Filippo aannemelijk te maken. Hoe anders is dit in „Angelina's huwelijk”. Wat is er een verdieping in dit kleine boekje. In de herberg te Cavarna leven bij elkaar de zachte, zuivere Angelina, haar man, Enrico, hartstochtelijk en

vurig, en hun oude blinde oom Zaccaria. Met welk een liefde is die figuur van Zaccaria geteekend, en wat is dat fijngevoeld, als Tito bij Zaccaria's doodsbed staat en hem, na de oogleden over de arme blinde oogen gesloten te hebben, de stalen bril weer opzet.... Tito, de schoolmeester, is uit vriendschap voor den ouden man, avond aan avond in den herberg gekomen om hem voor te lezen, en ook Angelina was daar. Zoo is langzamerhand zonder veel woorden tusschen die beiden iets wonderlijk schoons en teers gekomen... maar de oude man heeft op zijn sterfbed gezegd: „Denk aan Enrico!” en Angelina kent haar plicht. „Tito dacht zij. Dáár lag immers haar werkelijk geluk! En tegelijkertijd, uit de diepste onbewustheden van haar wezen zei ze: Enrico; toch was Enrico haar man.” Tito gaat weg uit haar leven. En moedig aanvaardt ze het leven, zooals het voor haar ligt, alleen met Enrico en haar kinderen. Dit kleine boekje is geschreven met een zoo innige ontroering; met een zoo groote zuiverheid, met zooveel beheerscht gevoel, dat wij het lezen en herlezen kunnen, en er altijd weer in vinden, niet slechts oppervlakkige bekoring, maar verdieping van eigen innerlijk leven. Ik houd er ook vooral zoo van, omdat de schrijfster ons in Angelina zulk een echt vrouwelijke vrouw heeft gegeven; vrouwelijk door haar zachte goedheid, haar geduld, haar medelijden en medevoelen, maar toch ook door de kalme moed waarmee zij haar leven aan de zijde van Enrico aanvaardt, in het volle bewustzijn van haar plicht tegenover hem. En in dit laatste werk van mevrouw Scharthen voelen we weer dezelfde eindelooze teederheid en liefde, die haar „Sprotje” deed schrijven; en hoè knap het gemeenschappelijk werk van deze schrijvers ook moge zijn, ik blijf de voorkeur geven aan diè boeken, waarin Mevrouw Scharthen haar heele persoonlijkheid van alles-begrijpende en veel-liefhebbende vrouw heeft gelegd.

F. v. d. B. v. V.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

In het Nederlandsche Diakonaat zijn in de Juli-aflevering een paar referaten opgenomen, die van groot belang zijn, en die mij zéér hebben geïnteresseerd. Het eene is van Ds. Knottnerus te Arnhem en behandelt het zustersvraagstuk, het andere is van Ina von Mathiesen van Breslau en gaat over de vrouwenbeweging en het diakonessenwezen. Beiden zijn de lezing overwaard. Ds. Knottnerus begint met ons te vertellen van het diakonessenwerk in ons land, met welk een groote zegen het gearbeid heeft, gedurende de 80 jaar, dat het in ons land zijn werk heeft gedaan. Er zijn nu 9 Huizen en.... vierhonderd diakonessen. In dat getal vierhonderd zit hem 't vraagstuk. Vierhonderd diakonessen en dat in een land van zeven millioen zielen. Onze zusters doen *prachtig* werk, de inrichtingen zijn gegroeid, de arbeid is toegenomen, ontelbaar zijn degenen, die de zegeningen van het diakonessenwerk hebben genoten, en er is in toenemende mate een vraag naar diakonessen, maar met dit alles is er een zustersvraagstuk, dat al nijpender wordt: naar den omvang van het werk zijn er te weinig diakonessen, er is geen verhouding tusschen arbeid en arbeidsters, die bevredigt, men vult de zusterschap aan met reserve-zusters, hulpzusters, vrije hulpen, leerling-verpleegsters en hoe verder al de toegevoegde werkkrachten mogen heeten. Als de Staatszorg in de toekomst zich zal gaan bemoeien ook met de particuliere ziekenhuizen en allerlei voorschrijven zal omtrent duur van den arbeid, vrije tijden en salariering, dan zal het vraagstuk nog nijpender

worden. En nu moet men niet denken, dat het alleen de diaconessenarbeid is, die voor een gebrek aan werkkrachten staat, overal, ook in die inrichtingen, waar niet de moederhuis gedachte ten grondslag ligt, ziet men datzelfde gebrek. „Waar zit hem de fout?” vraagt nu Ds. Knottnerus. „Hoe krijgen we die weg? Is ons beginsel goed? Is in een diaconessenhuis een vrouw te weinig vrij? Zit 't hem in de geruchten, die over de diaconessenhuizen loopen, en die ze waarlijk niet goed doen? Hebben de menschen gelijk, die spreken van een Roomsche- en Duitsche- en Kloosterstelsel? Moeten de zusters meer vrije dagen hebben, een acht-uur-werkdag, meer geld in handen? Mogen we ook niet zeggen dat het medeleven in de gemeenten maar zéér flauw is, dat de gemeenten ons wel om zusters vragen, maar ons er maar zelden verschaffen, dat we zoo dikwijls gevoelen dat de geestelijke achtergrond ontbreekt in de gemeente, dat we een opwekking begeeren, die ons zusters zal doen toestroomen?”

De besturende zuster Ina von Mathiesen heeft op de Eisenacher Conferentie der Duitse diaconessenhuizen gesproken over de vrouwenbeweging en het diaconessenwezen. Zij constateerde, dat de vrouwenbeweging in hoofdzaak uitging van de behoefte om recht voor de vrouw en een plaats in de samenleving, en de diaconessenarbeid van de ellende der hulpbehoevenden in allerlei vormen en de hulp, die de vrouw bijzonder hun geven kan. Zij vindt dat beiden van elkander kunnen leeren, ook de diaconessenhuizen van de vrouwenbeweging. Het is een niet te loochenen feit, dat de meer ontwikkelde vrouwen langs de diaconessenhuizen heengaan, het ambt niet begeeren en dit is zéér jammer, vooral omdat deze op de leidende posten zoo noodig zijn. Zij gelooft dat de Huizen zich meer moesten toeleggen op „verruiming van den gezichtskring, meer persoonlijke vrijheid, meer opvoeding tot medeverantwoordelijkheid. Verruiming van gezichtskring, hiermee bedoelt ze, dat ook een zuster bekend moet gemaakt worden met vragen en stroomingen van onzen tijd, met onze literatuur en leidende persoonlijkheden. Meer persoonlijke vrijheid.

Hierbij denkt zij aan het rekenen met bijzonderen aanleg, neiging, wenschen — meer opvoeding tot medeverantwoordelijkheid. Zij zoude de zusters medezeggingschap willen geven, o.a. door een goed samengestelden zusterraad.

Ik ben blij dat Ds. Knottnerus en zuster Ina von Mathiesen deze onderwerpen hebben behandeld, het geeft ons buitenstaanders de gelegenheid om ook eens in alle bescheidenheid ons oordeel te zeggen. Het diaconessenwezen heeft de liefde van mijn hart; ik kan mij voor eene vrouw haast niets mooiers denken... Een wijkzuster! 't Lijkt mij het heerlijkste leven, dat voor een christin denkbaar is... ik spreek natuurlijk van de ongetrouwden. In ben zelf drie maanden ter leering geweest in een der Huizen, ik was een a.s. predikantsvrouw, ik kwam om meerdere tact en levenswijsheid op te doen, ik zal mijn leven lang dankbaar zijn voor die drie maanden — maar ik heb toen wel degelijk gevoeld hoe ontzaggelijk moeilijk het is voor een meisje dat dit leven niet gewend is om het vol te houden. Laat er nu niet aanstonds een koor van verontwaardigde stemmen oprijzen, maar laten wij eens even eerlijk uitpraten, wij, de buitenstaanders, die het werk liefhebben, en de besturen der Huizen, die met de zusterkwestie zitten. Ik voor mij heb altijd zoo sterk het gevoel, dat het diaconessenwezen te veel op Duitsche leest is geschoeid. De Duitsche vrouw is een prachtmensch voor het diaconessenwerk, ieder die de groote inrichtingen van Pastor von Bodelschwing gezien heeft, zal met groote ontroering in zijn hart naar die stille zusterfiguren gekeken hebben, die waarlijk engelenwerk doen. Ze vinden er zelfs niets bijzonders in, een Duitsche vrouw is in den regel „anspruchlos”. Maar dat zijn wij, Hollandschen, niet. Voor ons is zware lichaamsarbeid een dagelijks wederkeerende gruwel, niet dat we niet bereid zijn om het te doen, als het *moet*, maar we hebben nooit begrepen *waarom* het moest. Als men in zich heeft de waarlijk levende blijde begeerte om zieken te verplegen, dan kan daar heel goed mee samengaan een afschuw van het dweilen van die eindeloos

grote zalen om zes uur vroeg in den morgenstond en een heel kleine dosis liefde voor de kenkenkachel en het pannengerei. Het is nu meer dan drie en twintig jaar geleden, maar ik herinner me nog precies, hoe ik me gevoelde, als ik 's morgens in de vroegte zoo'n zaal had gedweild. Zelfs de wetenschap, dat een vrouw alles moet kennen, helpt en troost daarbij niet, want in gewone woonhuizen is maar een enkel kraantje te poetsen of een klein vloertje te dweilen. Ik weet van vele meisjes, dat juist die zware lichamelijke arbeid het groote bezwaar is geweest, dat ze terug heeft gehouden om zich op te geven. Misschien dat er op den duur wat op te vinden is, misschien dat het den Hollandschen diakonessenarbeid te ngoede zou komen, als arbeid en verpleging wat meer uit elkaar konden gehouden worden en alles misschien meer op Amerikaansch-Engelsche leest kon geschoeid worden.

Er zal van zelf al zooveel verandering komen. Over een paar jaar zullen ook onze diakonessen ter stembus moeten gaan, en ook zij zullen geroepen worden om haar stem uit te brengen, en zij zullen moeten weten wat ze doen en waarom ze het doen.

Hoe ben ik het echter eens met Ds. Knottnerus, dat de arbeid geestelijk gesteund moet worden in de gemeenten. Hoe moest er toch gebeden worden, dat God arbeidsters zou uitstooten, hoe moest de nood ernstig aan het hart der jonge vrouwen gelegd worden.

Drie W's en drie H's zijn er noodig schrijft Mejufrouw Maclaine Pont in haar *De Bode der Heldringgestichten*. warm, ernstig woord, waar zij vraagt om zusters voor het werk in Indië.

Drie W's en drie H's.

Wakkere Hoofden, werkzame handen, en warme harten, dan komt de vierde W vanzelf: „Wijding”.... Ook in Indië is zoo'n gebrek aan hulp....

Ook ik schaam mij soms zoo. Ik ben redactrice van een blad, dat ook meisjes helpt aan betrekkingen, en ze in verbinding tracht te brengen met werkgeefsters. Ik krijg vele, vele brieven. Ik zou niet graag op willen tellen, hoeveel brieven ik krijg, waarin ge-

schreven staat: „Maar lieve Mevrouw, ik ben 't liefst bij een ouden heer....”

„Bij een ouden heer!!!.... omdat die den naam hebben van niet lastig te zijn, omdat men graag een lui, gemakkelijk leventje wil hebben, omdat men *heerschen* en niet *dienen* wil. In plaats van dat men bei zijn handen ten hemel heft en bidt: „Heer, hier ben ik, wijs Gij mij nu maar aan waar ik gaan moet.”

De Evangelische Frauenzeitung. Augusti König uit Neuburg a. D. schrijft in de *Evangelische Frauenzeitung*: „Er Juni 1919. komt een dringende bede tot alle vrouwen in onze dagen om liefde.... meer liefde, om barmhartige, ontfermende liefde. Liefde die onze blinden- en invalidentehuizen en onze weeshuizen en onze sociale inrichtingen vult met daadwerkelijke, levende liefde.

„Laten we dat van de communistische idealen overnemen, dat we bereid zijn elk mensch, dat ons op den levensweg tegenkomt, het deel te geven waarop hij recht heeft van onze naastenliefde.”

„Er is geen leuze, die meer *The Sunday at Home* kwaad heeft gedaan in zijn July 1919. tijd dan deze: „Men moet

kunnen uitleven” — zegt de bekende schrijfster Annie Swan in „The Sunday at Home”. „Alsof er zoo iets bestaanbaar is, als het leven van een eigen leven, alsof we niet onverbreekelijk aan elkaar verbonden zijn met banden van liefde, van plicht, van verantwoordelijkheid. Dat we het toch den kinderen van jong af aan leerden, dat dienen de nobelste uiting is van het zich uitleven, en de eenige die voldoet.”

O, dat ik toch in de gelegenheid ware om te bezoeken de vergaderingen, de bijeenkomsten, waar vele meisjes en jonge vrouwen tezamen zijn! Met vurige, bezielende taal zou ik ze willen oproepen tot den dienst in het Koninkrijk. Ik zou ze voor de voeten willen werpen, de beschamende, niet te ontkennen feiten van te weinig hulp in haast alle Christelijke inrichtingen en ik zou ze willen wijzen op haar mooi gebouwde, krachtige, jonge lichamen, die God bestemde voor den arbeid en waarlijk niet om ten onder te doen gaan in ledigheid. Met al den ernst, die in mij was,

zou ik ze willen wijzen op de vele zenuwzieken, op de krankzinnigen, op de onvolledanen, onbegrepenen, moedeloos terneerzittenden, morrenden en klagenden onder hen. Is dat dan soms de bedoeling van God geweest, toen hij ons dat geheimzinnige, heilige, onbeschrijflijke iets toevertrouwde dat wij „Het Leven” noemen?

We zouden samen bidden, om liefde, meer liefde, daadwerkelijke, bezielende, krachtige liefde; liefde, die dienen moet, en helpen moet, en niet laten kan zich te ontfermen.

En we zouden zingen het mooie lied. „Eén leven slechts — één leven hier beneên... en dat gaat ras voorbij... Slechts wat voor God is gedaan, blijft bestaan.”

Tot mijn eigen en anderer edificatie kan ik niet nalaten iets te vertellen van het mooie leven van de Amerikaansche vrouwelijke dominé Reverend Anna Howard Shaw. Zij is

*Amsterdamsche
Dameskroniek.
19 Juli 1919.*

pas overleden, ik las van haar in de Amsterdamsche Dames Kroniek. In Philadelphia stierf ze twee en ze-

ventig jaar oud zijnde.

President Wilson had zóó'n vertrouwen in haar, dat hij haar mede wilde nemen naar Parijs om haar daar te doen werkzaam zijn in het belang van het vredeswerk. Door ziekte was zij daartoe verhinderd; om haar echter te éeren, decoreerde hij haar. Deze vrouw was in alle opzichten een gebenedijde, haar taal was zóó meeslepend, zóó beeldend, zóó raak haar verweer, zóó snaaksch haar vernuft, dat het een genot was, om haar te hooren spreken.

En nu moet ge hooren, wat voor een leven ze gehad heeft, daar kan menig meisje in onze dagen, dat al brommerig is, als zé een beetje in 't huishouden moet helpen, en dan denkt, dat ze niet tot haar recht komt, een voorbeeld aan nemen. Degenen, die meer van haar willen weten, bestellen maar haar boek, waarin ze haar eigen levensgeschiedenis beschrijft: „The story of a pioneer”. Toen zij vier jaar was, namen haar ouders, die uit intellectuele kringen waren gesproten, haar mee naar Amerika, want het ging hen niet voor den wind in Europa.

Daar leerde zij kennen „het echte leven in de wildernis.”

't Gebeurde soms dat haar vader en broers langen tijd afwezig waren, en dan moest zij met een klein broertje het werk op het land doen. Al hare ontwikkeling en kennis put zij uit oude couranten, waarmede de muren van het blokhuis zijn beplakt. Later vormt zich een kolonie om hun huis heen, en dan heeft ze ook meerdere gelegenheid tot lezen, en dan leest ze, wat ze kan, elk oogeblikje, dat zij vrij heeft, benuttend. Eens bestraft haar vader haar ernstig over dit feit, maar dan zegt het zelfbewuste meisje: „Laat me maar, vader, u zult eens zien, als ik sterf ben ik wel honderd duizend dollars waard.” Weinig besette ze toen zelf hoe profetisch haar woorden waren. Na eenigen tijd werd zij onderwijzeres aan het kleine kolonie-schooltje en ze zette verder door, want zij kwam te Boston, werd ingeschreven aan de hoogeschool. Beangstigend is het om te lezen, hoeveel moeite en zwaarigheden zij daar te overwinnen had, honger en armoede waren niet eens de ergste. Zij zette door en werd predikante, en arbeide met grooten zegen in haar gemeente. Ze was ook een der meest bekende en vurigste strijders voor de vrouwenrechten in Amerika.

Met welk een genot heb ik het leven van deze merkwaardige vrouw gelezen; welk een energie en doorzettingsvermogen heeft zij ten toon gespreid.

De schrijfster C. S. Groot vertelt ons ook, hoe zij er uitzag. Ze was een kleine, ietwat gezette, doch fijngedebouwd vrouw met haren van glanzend grijs, en oogen van fonkelend bruin, waar licht achter zat, en handen, die uit zich zelf het verhaal van haar leven deden, die niets afwezen wat gedragen en gedaan moest worden. Dat was het mooie geheim van haar leven.

Het amuseert mij hoe alle vrouwenbladen zich bezig houden met de dienstbodenkwestie en in welke taal ze ook geschreven zijn, men kan eindigen na lezing met te zeggen: „Partout comme chez nous”.¹⁾

Evangelische L. Haarbeck schrijft een
Frauenzeitung lang artikel over „das mo-

¹⁾ = Overal als bij ons.

Juni 1919. derne dienstverhältnis." Het dienstverband staat nu in Duitschland onder de burgerlijke wet, en dit is een onhoudbare toestand voor huisvrouw en dienstmeisje. Ze zegt: Het wordt hoog tijd dat de twee partijen zich uit gaan spreken; treuren en klagen helpt voor geen van beide. Hier is arbeid voor de Huisvrouwenverenigingen. De tienurigen werkdag wordt of is al ingevoerd, de meeste meisjes arbeiden van zeven tot acht; half negen tot half een; half twee tot half vier, en half zes tot half negen.

Deze verdeling van arbeid is onhoudbaar op wasch- en strijkdagen; huisarbeid is geen fabriekswerk, elke dag brengt gansch andere arbeidsverdeling mede, en voor de meisjes is het ook een vervelende tijdsverdeling, omdat zij veel meer hebben aan totaal vrije middagen. Mevrouw Haarbeck stelt dus voor, dat elke week een vrije middag wordt ingesteld en verder de vrije avonden, maar dat de bepaling der werkuren aan de huisvrouw worde overgelaten.

„In en om de Woning”. Mevrouw Tydeman—Verschoor zegt, dat een huisvrouw er langzamerhand wel op moet gaan rekenen, dat een dienstmeisje haar per jaar f 750 zal gaan kosten, en dat de huisvrouw, die dit niet betalen kan, bijtijds andere maatregelen zal moeten nemen. De nieuwe toestand moet ons niet onvoorbereid aantreffen, met man en kinderen moeten we nieuwe plannen ontwerpen, en we moeten deze voor het geval interesseeren, omdat we voor alles hulp van dien kant moeten hebben.

„Als de huisvrouw alles op eigen schouders wil nemen, als zij in eens komt te staan voor een hoeveelheid spierarbeid, waaraan haar lichaam niet gewend is, als zij moet „sjouwen” om het huishouden zooveel mogelijk in den ouden vorm te doen voortbestaan, dan wordt dit een groote teleurstelling, eindigende met haar lichamelijken of geestelijken achteruitgang, misschien wel ondergang.” Een van de meest doeltreffende dingen, die ons te doen staan als f 750 boven onze krachten gaan, is om in een kleiner huis te gaan wonen, maar een ander huis vinden in dezen, onzen tijd,

dat is haast een sprookje, dus dan maar nieuwe werkljsten gemaakt, en een klein beetje minder gepoetst en geboend. Elke liefhebberij heeft recht van bestaan, zoo ze niemand benadeelt, maar met onvoldoende hulp wordt keurigheid een weelde, die de vrouw met hare lichaamskrachten betalen moet — dus dan de kamers, die niet gebruikt worden slechts tweemaal in de week stof afgenomen, het zilver nu en dan onder handen genomen, de uithaal- en schoonmaakbeurten wat minder en telkens voor twee dagen gekookt.

Mej. H. M. S. J. de Holl zegt in hetzelfde blad, dat verhoogde bekwaamheidseischen het vak van dienstbode zullen verheffen in de oogen van het publiek. Als daar dan nog bij komt de titel van „juffrouw” en een goed loon, en dezelfde persoonlijke vrijheid, waarop in kantoor en winkelbetrekking gerekend kan worden, dan zullen „de hulpen” zeker gaan inzien, dat ze voor heden en toekomst het beste af zijn met een aanstelling in het huishouden.

Als we dit alles lezen, dan kunnen we niet anders dan met een zucht denken aan: „Hoe moeilijk het toch voor ons worden zal.”

Maar toch is er blijdschap in ons hart, dat wij mogen beleven, dat voor elk mensch gestreefd wordt, naar een zooveel mogelijk menschwaardig bestaan, en daartoe is vrije tijd onontbeerlijk. En de oplossing zullen we zeker vinden, die de verschillende belangen met elkaar verzoent.

Mejuffrouw Knappert zegt *Leven en Werken*. 200 mooi in *Leven en werken*. Aug.- en Sept.-No. 10. Men: „Maar aan de vrouwen, die op de hoogte van haar voorspoed zijn, die de wapenen, haar in handen gegeven, tot heil der gemeenschap kunnen hanteeren, wordt, ondermeer de eisch gesteld, dat zij met bewaamen spoed niet vergaderingen gaan beleggen, om bonden op te richten tot opvoeding der vrouw, niet tentoonstellingen organiseren van wat links en rechts aan gebrekkig en aan goed werk verricht wordt, maar dat zij zelve, in eigen kring, doen wat hare vaardige hand, en hare getrainde¹⁾ hersenen en haar voor volksheil gloeiend hart te doen

¹⁾ Getrainde = geoefende.

vinden — zonder „la galerie” zonder publiciteit en publiek”.

Een ieder van ons dus op haar post, met handen zooals die van Mevr. Shaw „die niets afwijzen wat gedragen en gedaan moet worden.”

A. v. H. S.

Huishouding en keuken.

WARENKENNIS.

We moeten nog eene tapijstof bespreken, en dan stap ik van dit onderwerp af, want ik heb al enkele lezeressen hooren klagen, dat ze maar matig belangstelling kunnen krijgen voor deze warenkennis.

Toch is 't noodzakelijk nog een soort te behandelen. Want hoe duur ook alle dingen zijn, vele jonge menschen gaan hun huishouden opzetten, en *moeten* inkoop doen. Sommigen hebben al zoo lang gewacht, altijd hopen dat de prijzen zouden dalen! En welke jonge vrouw wil 't nu niet graag zoo mooi mogelijk hebben? Dat is op zichzelf ook niet te laken, mits men zich maar niet door *schijn-mooi* laat bedotten en daardoor de *degelijkheid* voorbij ziet. Daarom lijkt 't mij niet overbodig even een waarschuwend stem te laten hooren.

Als Mevrouw A. zoo'n prachtig karpert heeft, of, zooals tegenwoordig meer gedaan wordt, 2 of 3 kleine perzische kleedjes, die den grond versieren, dan begrijpt iedereen wel, dat de a.s. Mevrouw B. ook gaarne zulk een vloerbedekking wil hebben. Zoo'n tapijstof van die pluizige, wollen draden — fluweelweefsel genaamd — hetzij dan Axminster of moquette (om van Deventer en Smyrna's maar niet te spreken) staat zoo mooi, en is altijd zoo warm van tint, dat de geheele kamer er gezellig door wordt. Maar lang niet iedereen kan *f* 390.— of meer uitgeven voor een karpert!

Men kan echter wel dansen al danst men niet met de bruid! En men kan wel een Axminster karpert koopen, al kan men geen *f* 390.— er voor uitgeven.

Best! Als ge maar niet *f* 110.— of *f* 95.— uitgeeft voor.... namaak. Ge kunt ze genoeg krijgen. Er hangen zooveel van dat soort te prijken achter de winkelruiten, en stapels liggen er opgetast in de magazijnen.

Want weet ge wat 't gevolg is, als ge zoo'n namaak koopt?

Als na 10 jaar het kleed van Mevr. A. nog „als nieuw” is, is 't uwe al 5 jaar geleden zoo kaal geworden, dat ge 't er niet langer mee doen kon. Tenminste als 't karpert in een vertrek lag, dat gebruikt wordt; en pronkkamers houden we er tegenwoordig niet dikwijls op na. Ja, de menschen die buiten wonen hebben meestal vertrekken genoeg, maar in de stad is het treurig, als, bij de weinige woonruimte, één kamer nog aan 't gebruik onttrokken wordt voor pronkkamer; waar bijna nooit iemand in komt, en die alleen dient om de vrouw des huizes was onnodig werk te bezorgen.

Hoe komt 't nu dat de eene tapijstof zoo veel gauwer slijt dan de andere, terwijl ze, toch, bij inkoop, zooveel op elkaar lijken?

1o. door 't verschil in de kwaliteit wol die gebruikt is,

2o. door 't verschil in weven.

Bij een goede tapijstof van dit soort zijn al de opstaande wolhaartjes, pooltjes geheeten, *door* den ondergrond van jute heen geweven. Wordt het kleed veel beloopt, dan slijten die pooltjes een weinig af, ze worden iets korter op den duur, maar men merkt het niet; het kleed wordt niet kaal, want de opstaande wolhaartjes blijven even dicht bij elkaar staan.

Bij „namaak” echter zijn de wolhaartjes aan een draad geregen. Die draden (het lijken wel chenille-draden, maar van wol) worden *op* den ondergrond genaaid. Hoe beter de kwaliteit van dit „namaak” is, hoe dichter die draden bij elkaar zitten. Bij heel slecht goed, — en ach, hoeveel geld kost dat nog! — zijn ze niet dicht bij elkaar; men kan ze duidelijk onderscheiden; het lijken wel lange rupsen.

Slijten deze soort kleeden, en worden dus de wolhaartjes korter, dan ziet men hoe langer hoe meer de afscheiding. De ondergrond wordt al vrij spoedig zichtbaar, en uw kleed is kaal.

Hoe kunnen we nu „echt” van „namaak” onderscheiden? 1o. door een wolhaartje, een pooltje, uit 't kleed te trekken.

Bij „echt” gaat dat; ge bemerkt dat ge 't uit het onderweefsel uittrekt. Bij namaak gaat 't niet, of ge moet 't al van de draad, waarop 't geweven is, stuk trekken. Bij „echt” ziet ge een dubbel gevouwen wolletje, dat als 't ware een V vormt, (bij handwerk een W) bij „namaak” niet.

2o. Bij „echt” ziet ge aan den achterkant van 't kleed allerlei kleuren; bij „namaak” natuurlijk niet, want de wolhaartjes zitten niet *door* maar *bovenop* den ondergrond.

Maar vooral: verwacht toch niet dat ge voor minder geld iets kunt krijgen dat even mooi en *even goed* is, als iets dat veel meer kost. Alle waar naar zijn geld! En kunt ge *f* 90.— uitgeven voor een karpert, of voor kleine kledjes, neem dan een *mooi* soort in 't platweefsel, dan kunt ge iets goeds krijgen. Maar neem geen „namaak-fluweelweefsel” of „patent Axminster” of welke naam het moge dragen, want ge zoudt er al heel spoedig spijt van hebben.

Om nu bij deze rubriek „Warenkennis” niet enkel bij ons meubilair te blijven, maar ook de keuken eens een beurt te geven, wil 'k nog iets mededeelen over vervalschingen op gebied van levensmiddelen.

Boter is en blijft duur.

Geen wonder dat de een of andere fabrikant het publiek wil helpen (?) door iets goedkoopers in den handel te brengen, dat echter niet onder den naam van boter mag verkocht worden. Doch geen nood! Dan weet men wel een naam te bedenken, die aan boter doet denken. Zoo kon men eenigen tijd geleden flacons of pakjes krijgen met „Risette ontbijt-boter” en „Sardellen boter”.

Dat men veel beter margarine kan eten, blijkt wel uit de resultaten van het onder-

zoek, die ons in 't „Maandblad tegen Vervalschingen” worden bekend gemaakt.

Risette-ontbijtboter bleek te bestaan uit slechts 3.9 pCt. boter, 80 pCt. glucose-stroop en rietsuiker en ruim 14 pCt. water.

De Sardellen-boter bleek een mengsel te zijn van aardappelmeel, water, zout, kruiden en vischschubben.

De verkoop van deze artikelen werd verboden, omdat de naam 't woord „boter” bevatte. Nu komt dit zelfde produkt in den handel onder den naam „Ontbijt-pâte”.

Men zij gewaarschuwd!

BITTERKOEKJES.

100 gr. bittere amandelen, 200 gr. zoete amandelen, 600 gr. suiker, 1 eiwit.

Pel de gebroeide amandelen, droog ze en maal ze met 150 gr. suiker 2 maal door den amandelmolen fijn. Vermeng ze dan met de overige suiker en zooveel eiwit, tot een vrij slap deeg verkregen is. Spuit er door de boterspuit, waarop een gladde trechter geplaatst is, op grauw papier, dat op een bakblik ligt, ronde balletjes van. Sla die met een vochtigen doek eenigszins plat en bak ze in een tamelijk heeten oven met onderwarmte licht-bruin en gaar (ongeveer een half uur). Laat ze op 't papier bekoelen, neem ze er voorzichtig af.

N.B. Mochten de bitterkoekjes aan het papier vastkleven, dan maakt men dit met wat warm water vochtig.

M. G. L.

Mededeelingen.

VAN DE REDACTIE.

Vragen voor de Vragenbus worden vóór 10 September 1919 aan het adres der Redactie (Mevrouw Diepenhorst, Prinsengracht 552) ingewacht; de copie voor het October-nummer uiterlijk 15 September. Ongevraagde bijdragen worden slechts teruggezonden als de portkosten (in postzegels) vergoed zijn.

Ter voorkoming van misverstand merken wij op, dat uiteraard bedoeld zijn de vragen op den inhoud van het blad betrekking hebbende.

Alles wat de Administratie raakt, als adresverandering, opgave van nieuwe abonnées, moet aan den Uitgever worden gericht.

CHRISTELIJK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR^e VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPENHORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT, N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS, (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER, J. H. KUYPER, L. VAN LENNER, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH, H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSENGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVERSMAATSCHAPPIJ: E. J. BOSCH JBN., BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

BIDDEN EN PSALMZINGEN.

Is iemand onder u in lijden, dat hij bidde.
Is iemand goedsmoeds, dat hij psalmzingt.

Jacobus 5:13.

Lijden en psalmzingen lijken oppervlakkig beschouwd polen te zijn, die recht tegenover elkander liggen. Bij het lijden behoort in ons besef de klacht, bij de vreugde het vroolijk gezang.

Het schijnt alsof ook de Apostel er zoo over dacht; immers, Jacobus voegt lijden met bidden en goedsmoeds zijn met psalmzingen saam.

Het lijden, dat is het grimmige monster, dat ieder menschenkind van de wieg tot het graf benauwt en vervolgt. Het lijden door de zonde in de wereld gekomen, de verwoester

van het aardsche Paradijs, die alle goedsmoeds-zijn dadelijk bedreigt.

Het lijden, dat vaak in ons onderbewustzijn voortvreet als kanker, altijd weer in ons leven uitbreekt en vernielt en pijnigt.

Het lijden, de school waarin God ieder menschenkind zet, waaruit niemand heengaat zonder dat God hem rekenschap zal vragen van de daarin geleerde lessen.

Daar is een lichamenteel lijden, daar is een geestelijk lijden. Daar krimpt er een weg van smart te midden van de genietingen des levens, die bitterder lijdt, dan de meest beklagde der wereld.

Is iemand onder u in lijden, dat hij bidde.

Oppervlakkig lijkt dit zoo makkelijk. „Nood leert bidden”, zegt de volksmond. Bidden? Ja, het schreien en klagen en jammeren, het roepen om verlossing *lijkt* op bidden. Maar het *is* niet altijd bidden. 't Is *nooit* bidden, indien de Heilige Geest zelf niet neerdaalt in het hart van den geplaagde en de oogen opent voor den geestelijken nood, waaruit alle natuurlijk leed opdoemt.

Bidden, dat is uit de zelfvernederings en zelfvernietiging uit het besef alles verbeurd

en verzondigd te hebben, opgetrokken worden tot Gods Vaderhart.

Wie niet door Gods Geest geleid wordt, aanvaardt het lijden als een niet te ontloopen kwaad. Hij vecht tegen het leed, overwint het zoo hij meent, zet zich met man en macht tegen de neerdrukkende kracht van het lijden in. Of te wel, hij aanvaardt het leed, oefent zich in eigen kracht tot geduld en lijdzaamheid, groeit uit tot een mensch vol levenswijsheid, terwijl hij toch vreemd blijft aan de wegen des Heeren.

* * *

Wie tot bidden komt in het lijden kan ten slotte goedsmoeds zijn en psalmen zingen.

Wel is ook het kind des Heeren hardleers, onderwerpt zijn vleesch zich der Wet Gods niet, wel steigert hij in zijn natuur tegen het levensleed in, maar de Hemelsche Opvoeder laat hem toch niet los, eer hij als een gehoorzaam kind in de schoolbank des levens is ingeschreven om te luisteren naar zijn God, zijn God alleen.

En wanneer het nu zoover is, dat de ziel met den profeet Jesaja zeggen kan: „Ik dank U, Heere, dat Gij toornig op mij geweest zijt”, rijst zacht en vol liefde het danklied op, de psalm des lofs.

„Gij troost mij!”

Een kind van God, dat klaagt en jammert en opstandig is onder de kastijding, is een ondeugend, onleerzaam kind, dat druk bezig is, den Geest uit te blusschen en de Profetieën te verachten. God zendt droefenis, opdat we Hem zouden zoeken, vroeg en laat zoeken in den dageraad en bij den avond en des nachts. Wanneer de ploegschaar van het levensleed door de ziel snijdt, wordt de akker opengereten, opdat het zaad Gods daarin gezaaid zou worden. Gods offers zijn een gansch verbroken geest door schuldbesef getroffen en verslagen.

Maar juist wanneer de zielenood en de vernedering en de schaamte en de jammer op het diepst is, waakt als in den 51sten psalm het lied der hope en der aanbidding op.

Uit de vertwijfeling tot de zalige zekerheid: „een gebroken en verslagen hart zult gij niet verachten o God. Heere, open mijne lippen, zoo zal mijn mond Uw lof verkondigen” bidt de verootmoedigde met David. En dan komt zonder falen vast en stellig, het goedsmoedszijn. Gods kind zingt zijn psalmen. Te midden der grootste gevaren, in den storm en in de branding, in de duisternis!

Want God neemt het levensleed van zijn volk niet geheel weg. Dat *kan* immers niet op deze zondige aarde. Maar Hij rukt den prikkel der zonde uit als doornen van het kwaad. God leert psalmen te zingen in den nacht. Altijd goeden moed te hebben, zich ten allen tijde te verblijden. Ook al zijn de oogen vochtig en barnt het leed.

* * *

Is iemand goedsmoeds, dat hij psalmen zinge. Wij leven in een tijd van groote zorgen, van verschrikkingen en benauwdheid. Het kan ook een kind van God soms te veel worden.

Toch onttrekke niemand zich aan den heiligen plicht om „goedsmoeds” te zijn.

Laat uw vroolijk aangezicht als een lichtende lamp schijnen in dit duistere leven. Laat de wereld moeten erkennen: „dat vrome volk heeft iets bijzonders, er leeft en werkt een verborgen, louterende, sterkende kracht in hunne harten.”

Ze kunnen bidden in het lijden en daardoor welgemoed zijn en psalmen zingen. Om dat te kunnen, moeten wij hebben geleerd te knielen voor onzen God.

Is de weg dan hobbelig en duister en vermoeiend, knikken onze knieën en beven onze voeten, door het geloof voelen we ons gegrepen door de hand van den Onzienlijke, klinkt de jubelpsalm:

Kom treen wij dan gemoedigd voort,
In vast vertrouwen op Zijn Woord.
Hoe moeilijk ons de weg ook schijn,
Het eind zal zeker zalig zijn.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

In de afgelopen maand is „*Het Boek der Koningin*” verschenen, waarin „uitdrukking gegeven wordt aan de dankbaarheid van het Nederlandsche volk, voor al wat Hare Majesteit als Hoofd der Regeering gedaan heeft, in het belang van ons land, gedurende den tijd, waarin het oorlogsgevaar ons bedreigde en velerlei nood om leniging vroeg, en waarin Nederland met beleid en kracht moest optreden, niet alleen ter handhaving zijner neutraliteit, doch tevens ter verdediging van zijne rechten als soevereine staat.”

Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman wijst er in het voorwoord op, hoe H. M. de Koningin den eed bij Hare inhuldiging gezworen, trouw is nagekomen. Toen is een verbond gelegd tusschen Haar en het Nederlandsche volk.

„Dien eed (zoo besluit de heer Lohman zijn „artikel), waarvan de inhoud wordt saamgevat in de spreuk van Haar wapenschild: „*Je maintiendrai*, heeft onze Koningin met inspanning van al Haar krachten steeds „gehouden.

„Ons is het behoefte, onder betuiging van „trouw aan onze Koningin, Haar op onze beurt „toe te roepen: *Nous maintiendrons!*

„Aan die gevoelens uiting te geven verlangende de samenstellers van dit boek.”

Mannen en vrouwen van beteekenis hebben hunne bijdragen geleverd. *Prof. Bavinck* vestigt de aandacht op de reeks van schoone toespraken en redevoeringen door Koningin Wilhelmina tot Haar volk gericht en zegt: „Het woord van Hare Majesteit is even weluidend als Hare stem, en Hare gedachten even zuiver als Hare taal.”

Bijzonder mooi is de bijdrage van *Ds. L. W. Bakhuizen van den Brink*, die verhaalt van het biddende vrouwtje, wier huisje alleen bleef staan toen een geheel dorp afbrandde in het jaar 1911, waarin de verzeggende

zomerzon een verschrikkelijke droogte had veroorzaakt.

„In de jaren 1914 tot 1918, toen de oorlogs-„vlam de vreeselijkste verwoestingen in vele „landen van Europa aanrichtte, bleef één „land, Nederland, waarover de vlammen „heensloegen, gespaard.

„In die woning bleef een Vrouw biddende, „verzekerd van de bewarende macht Gods.”

Felix Rutten en *Marie Koenen* zingen beiden van Limburg's trouw. *Jan Feith* geeft in zijn aardige verteltrant het verhaaltje van een meisje met de bloemen voor de Koningin, die echter nooit hare bestemming bereikten.

Mevrouw Wijnandts Francken—Dyserinck en *Dr. Aletta H. Jacobs* prijzen hoog het vrouwenkiesrecht, dat in de afgelopen jaren werkelijkheid is geworden voor de Nederlandsche vrouw.

Sympathieker is ons de bijdrage van *Mevr. Boissevain—Pijnappel*, die wijst op de grootsche taak die Koningin Wilhelmina in de oorlogsjaren vervulde. Reeds van den aanvang af bracht kalmte en rust de wetenschap: *De Koningin wil geen oorlog*. Als een voorbeeld van plichtsbetrachting en werkzaamheid wordt onze Souvereine ons geteekend.

Ina Boudier—Bakker schildert op gevoelvolle wijze wat het begrip *thuis, moeder*, voor het kind beteekent.

Wij mogen niet te uitvoerig worden en deelen daarom alleen nog mede, dat ook beeldende kunstenaars en toonkunstenaars voortreffelijke bijdragen leverden, die *Het Boek der Koningin* tot een sieraad zijn.

Nu wij over boeken spreken, willen wij ook nog even wijzen op de jongste aflevering (Sept.-nr.) van *Stemmen des Tijds*, waarin een fijn-gevoeld artikel voorkomt over *Gustav Mahler*. Eene zakelijke biographie van dezen componist verscheen reeds vroeger van *Herman Rutten* in de brochurenreeks „Mannen en Vrouwen van beteekenis” (Holl. Drukkerij, Baarn).

Wie Mahler's werken wil leeren begrijpen en wie onder den indruk van zijn *Kinder-totolieder* wil komen, leze *Dr. de Moor's* artikel in bovengenoemd tijdschrift.

In dezelfde aflevering van *St. des Tijds*

schrijft *Dr. P. J. Molenaar* over de *Nieuwe Historische romans van Moerkerken* en *J. Lens* over *Organisatie der Rijpere Jeugd*. De werkwijze der verschillende vereenigingen wordt hierin besproken, maar vooraf geeft de heer *Lens* eene korte beschouwing over de opvoeding. Met angst vraagt hij: „Waar blijven de duizenden leerlingen, die onze Christelijke scholen bezochten? Hoeveel komen er van „terecht” voor het verdere Christelijke samenleven in kerk, maatschappij en vakorganisatie?” Door de zuigkracht der materialistische strevingen van onzen tijd worden ze héél vaak meegetrokken in den stroom. Hoe het komt, dat ze vaak méé de krachten vormen van de partijen, die onze beginselen tegen staan? Op deze vraag geeft de schrijver het volgende ernstige antwoord:

„Allerlei oorzaken zijn daarvoor aan te wijzen. De voornaamste is wel de ontarding van het gezin, dat véél te weinig zich „inlaat met de opvoeding der kinderen!

„Vooraf der oudere kinderen. Het gezinsmilieu voldoet niet aan wat in de kinderen leeft. De schrikkelijke tegenstelling van leer en leven, zooals die vooral in de laatste jaren tot uiting kon komen, draagt er het hare toe bij. Alles werkt er toe mee, om op „geestelijk terrein onze rijpere jeugd tot een „vroegrijpheid te brengen, die het door *Cats* „geprofeteerde gevolg al te vaak met zich „voert.”

Dezelfde gedachte sprak *Dr. K. Dijk* uit bij de opening van de *Juliana van Stolberg-school* te 's-Gravenhage: „Naast de schoolopleiding is noodig de gezinsopleiding, krachtige medewerking der ouders is vereischt.” Deze nieuwe Christelijke meisjesschool wil rekening houden met de nieuwe maar ook met de oude eischen, die het vrouwenleven gesteld worden. Het streven naar meerdere ontwikkeling zal in aanmerking worden genomen, maar „de vrouw blijve op alle terrein vrouw.” „Vorming tot dit Christelijk-vrouwenleven is haar doel, examenopleiding haar vreemd.”

Dr. Dijk wijst nog op de gevaren, die het meisje omringen op een leeftijd dat de groei van het lichaam met den groei van het zieleven, in 't bijzonder van het denken, zoo

verbazend snel gaat. In verband hiermee is de roeping der school zwaar; het gebed en het meelevende der ouders kan zij daarom niet missen.

Dr. Dijk besloot zijne openingsrede met op te wekken tot navolging van het voorbeeld der Moeder van de Oranje's, *Juliana van Stolberg*, die als eene waarachtige priesteresse alles geofferd heeft en spreekt den wensch uit, dat de leerlingen der school zulke priestersessen mogen worden.

Nog hebben wij de oprichting van eene andere meisjesschool te berichten, n.l. van de *Meisjes-vakschool* te *Almelo*. De Minister van Onderwijs, *Dr. de Visser*, heeft deze school geopend en wees op hare groote beteekenis voor de *gehuwde* en de *ongehuwde* vrouw. Want hier worden het huishouden en het koken onderwezen, hier komt men op de hoogte van de voedingsleer, hier wordt geleerd, hoe men op de zuinigste en tegelijk beste wijze de huishouding inricht. „Voor gehuwde vrouwen uit allerlei stand heeft dit groote waarde. De bemiddelde vrouw stelt het in staat om leiding te geven aan en rechtmatig te oordeelen over het werk van haar personeel; de meer behoeftige om te woekeren met de zuur-verdiende penningen van den man.

Voor de *ongehuwde* vrouw is deze opleiding van niet minder beteekenis, omdat zij de beroepskeuze kan vergemakkelijken. De directrice en haar medeleeraren hebben overvloedig gelegenheid de meisjes te leeren kennen en haar, in overleg met de ouders, bijtijds een keuze van beroep te laten doen, die overeenkomt met haar gaven en karakter. Ook wees Minister *De Visser* op het groote belang van deze school voor *Twente*, waar het meisje reeds vroeg haar werk op de fabriek vindt en, zeer ten nadeele van haar later gezin, weinig of niet met de huishouding op de hoogte is.

Aan de hand van een bericht, dat *Dr. D. Schermers* uit *Zeist* aan „Onze jonge meisjes” zendt, willen wij nog de aandacht op eene andere opleiding wijzen, n.l. die voor verpleegster. Onze Christelijke ziekenhuizen en sanatoria kwamen steeds krachten te kort. Met de invoering van den verkorten arbeidstijd, die zulk een zegen voor de verpleegsters

bracht, wordt de oplossing van deze kwestie nog ingewikkelder voor de besturen der bovengenoemde inrichtingen.

Dr. Schermers wekt op tot het werk der verpleging, erkent dat in elken arbeid de Heer gediend kan worden, maar van het werk in de ziekenhuizen geldt dit in bijzondere mate.

Onbegrijpelijk is het, dat geestdoodende arbeid op kantoor of magazijn vaak verkozen wordt boven de verpleging, en dat terwijl zulk eene groote behoefte aan werkkrachten bestaat.

De schrijver zegt in zijn oproep, dat het bezwaar van zwaren lichamelijken arbeid bijna overal kan worden weggenomen, een behoorlijk inkomen wordt reeds van den aanvang af gewaarborgd en na een 3-jarige opleiding staan verschillende wegen open. Eene meer zelfstandige positie bieden wijkverpleegster, schoolverpleegster en inspectrice. En ook wanneer het meisje later zelf een huisgezin begint, zal hare kennis van verpleging haar steeds ten goede komen. Waar zulk een heerlijke en veelbelovende arbeid nog te verrichten is, daar zal zeker van de verpleegsters zelf een opwekking tot hare zusters niet uitblijven om haar in dit werk te komen helpen. Liefde tot dezen arbeid is het voornaamste punt. Alle jonge meisjes die den vereischten leeftijd van 20 jaar hebben bereikt, drukt Dr. Schermers met allen ernst op het hart de groote behoefte, die er bestaat in de verpleegwereld aan ontwikkelde en geloovige krachten. Dat velen bereid mogen gevonden worden om althans enkele jaren van hun leven te geven, om het lijden van zoovele ongelukkigen te verzachten. „Zoowel in de ziekenhuizen als in de gestichten en in de sanatoria zullen zij met open armen ontvangen worden.”

Op een ander heerlijk werk van de vrouw wijst ons het *Zesde Verslag van Het Comité van Bijstand voor de Christelijke scholen voor Meisjes uit den Javaanschen Adelstand*. Behalve de *Koningin Wilhelmina-School te Jogjakarta* strekt het Comité nu ook zijne zorgen uit over de *Koningin Emma-School te Solo*. De oprichting dezer laatste school in de moeilijke oorlogsjaren is mede de vrucht van

de energieke en kloeke leiding van den adviseur der vereeniging, den heer *A. W. F. Idenburg*. Door de brieven van *Mej. Wellensiek* en *Mej. Van Andel* krijgen wij een aardig kijkje in het leven der leerlingen en der geheele school. En dan treft in het bijzonder de prettige geest, waarmede „de moeder der inrichting”, *Mej. Wellensiek*, haar geheele gezin van personeel en leerlingen weet te doortrekken. Door het noodzakelijk verlof der onderwijzeressen naar Holland is ook hier gebrek aan werkkrachten. Wij hopen daarom, dat dit verslag op ruime schaal verspreid zal worden en vooral onze onderwijzeressen mag bereiken, die roeping gevoelen voor dit gezegend werk op Java.

Hebben wij in dit overzicht op echt vrouwenwerk gewezen, daar willen wij ook nog iets meedeelen uit het sympathieke artikel in het *Handelsblad*, waarin van het oorlogswerk der *Fransche* vrouwen gesproken wordt. Trad de vrouw in de verschillende oorlogvoerende landen meer op den voorgrond, hoorden wij van haar optreden achter het front ter verzorging van de soldaten en van haar beroep als tram- of treinconductrice ter vervanging van den man, de *Fransche* vrouw heeft al haar kracht ontplooid in haar werk voor weduwen en weezen. De vader van een klein Fransch ventje sneuvelde voor Verdun. Toen het kind het vreeselijke begrepen had, realiseerde hij zijn indruk in deze klacht vol droeve waarheid: „Donc pour nous la guerre durera toujours.”¹⁾

Mogen wij in Holland merkbare verlichting van den oorlogsdruk ondervinden, voor tallozen in de meest geteisterde landen bracht de oorlog onherstelbaar verlies.

De „*Union des Oeuvres de Guerre*” is onder aanvoering van *Madame Brunot* haar arbeid onder deze verlatenen begonnen.

Mevrouw *Riemens-Reurslag* vertelt hoe prachtig de vrouwen dit liefdewerk georganiseerd hebben. Het kaartsysteem werkt ook hier voortreffelijk. De weduwen worden zooveel mogelijk aan werk geholpen en voor de weezen, voor wie groote bezendingen klee-

¹⁾ Voor ons duurt de oorlog dus altijd.

dingstukken uit Amerika komen, worden in Frankrijk — vaak ook in Amerika — *marraines* ¹⁾ gezocht. Ook treedt het comité als bemiddelaar op bij het plaatsen van het kind in een weeshuis.

De Brusselsche tramconductrices, waarvan wij vroeger melding maakten, zijn weer verdwenen. De *Federatie van Tramwegpersoneel* was van meening, dat het opnemen van vrouwen van de zijde van de maatschappij nog onaannemelijker was dan het niet onmiddellijk inwilligen van alle geëischte loonsverhoogingen. De Maatschappij heeft toegegeven en de vrouwen, die reeds in haar dienst waren, ontslagen.

Een *Zwitsers* bericht meldt, dat in het kanton *Zürich* thans twee vrouwelijke predikanten als *Pfarrheltherin* werken. Zorg voor de vrouwelijke jeugd, armen- en ziekenbezoek, het opzoeken van nieuw-gevestigde gemeenteleden is haar taak.

In *Holland* brachten de gemeenteraadsverkiezingen dezen zomer vele vrouwen in den Raad. De eerste *vrouwelijke wethouder*, *Mevr. W. A. Hofman-Poot* werd te *Oostzaan* benoemd. *Mevr. Hofman* is de vrouw van het Hoofd der O. L. School; zij is lid van de Liberale Unie.

Wij besluiten met iets mede te deelen uit het R.-K. vrouwenkamp. Te *Woerden* werd de eerste driedaagsche sociale cursus van den R.-K. *Vrouwenbond* in het *Diocees Haarlem* gehouden. *Mevr. Steenhof-Smulders* gaf een *overzicht van de vrouwenbeweging* en *Mevr. Steenberghe-Engeringh* van het werk van den R.-K. *Vrouwenbond*.

¹⁾ Pleegmoeders, die of alleen de kosten der opvoeding betalen of het kind geheel aannemen.

Pater van den Tempel sprak over het *maatschappelijk vraagstuk in verband met het vrouwenvraagstuk*.

Door *Prof. Aengenent* werd de Liberale leer behandeld: het individualistisch systeem naast de socialistische maatschappijleer, waartusschen het Katholieke solidarisme zich plaatst, dat rekening houdt met de belangen van den eenling en die der geheele gemeenschap. In aansluiting hiermede was de rede van *Mr. A. Tepe* over de Katholieke maatschappijleer, die den mensch beschouwt in het dubbele karakter als individu en als sociaal wezen.

Annie Meyer geeft van dit gezellig en leerzaam driedaagsch samenzijn een levendig verslag in de *Maasbode*. Aardig is de mededeeling van de practische oefening des avonds. Dan werd bij loting uitgemaakt wie het gehoorde zou weergeven. Druk hadden de inleidsters het bij het debat te verantwoorden en zij verweerden zich dapper, terwijl *Prof. Aengenent* steeds bereid was de spreekster ter zijde te staan.

Van zulk een samenzijn en zulke oefening kan kracht uitgaan. Ook de Prot.-Christelijke vrouwen zullen kringen moeten vormen voor sociale studie. De nieuwe vereeniging van Christenvrouwen, die zich ten doel stelt voorlichting van de vrouw betreffende maatschappelijke vraagstukken zal ook in deze richting moeten werken. Leidraden bij de studie, waarin op de bestaande handboeken wordt gewezen en populaire brochures zullen moeten verschijnen. En de leden zullen ijverig moeten werken en anderen opwekken tot het vormen van zulk een socialen studiekring.

Maar daarover een volgend maal.

A. D.

De Predikantsvrouw.

XVII.

Z66 zijn er.

Daar is een raadsel in elk menschenhart.
 Van tijd tot tijd, al zijn wij ook omringd
 Van vrienden, welbemind en liefdevol,
 Komt over ieder onzer een gevoel.
 Verlaten, eenzaam en alleen te zijn.
 De teerste vriend is vreemd aan onze vreugd,
 En leeft niet meê in onze bittere smart.
 „Er is niet één die werkelijk begrijpt,
 Niet één, die alles voelt, wat ik gevoel”,
 Roept ieder onzer uit op zijne beurt.
 Wat ook, waar ook ons levenslot mag zijn,
 Wij wand'len immer langs een eenzaam pad,
 En ieder hart, een raadsel voor zich zelf,
 Doorleeft zijn innerlijk bestaan alleen.

Héél vriendelijk van u, Dominee, zoo
 spoedig een oogenblikje voor mij beschikbaar
 te stellen!

'k Vlei me met de gedachte, niet heelemaal
 een onbekende voor u te zijn, al durf 'k niet
 veronderstellen dat u altijd notitie hebt
 genomen van 't geen ik met Mevrouw
 behandelde.

Nu dat behoefde ook niet, omdat het onder-
 werp meestal alleen haar gold, in haar ver-
 houding tot de gemeente en tot het gezin.

Maar dezen keer zou ik het graag eens
 hebben over den invloed, die er van ons fa-
 milieleven uitgaat op onze omgeving, en over
 den indruk dien anderen krijgen van de plaats,
 door de vrouw en moeder ingenomen in de
 pastorie.

Het wil mij voorkomen, alsof menige predi-
 kantsvrouw niet die eereplaats in haar huis
 inneemt, die haar van Gods wege toekomt.

Er zijn er, die meer den indruk maken, des
 pastors huishoudster of zijn dochter dan zijn
 levensgezellin te zijn. Reeds de wijze, waarop
 zij haar echtgenoot aanspreken, wekt bevreem-

ding. Zij plaatsen zich op één lijn met de
 kinderen, en noemen hem „pa”, of erger nog,
 als waren ze een vreemde in huis —
 „dominee”!

Dat een vrouw zich zoo vernedert in de
 oogen van anderen moge misschien verklaar-
 baar zijn, maar dat een wetenschappelijk-ge-
 vormd en beschaafd man dit gedooft, is niet
 te verontschuldigen.

Hij schoot daarmee te kort in zijn roeping,
 zijn vrouw zóó op te heffen, dat zij naast hem
 in het leven kan staan. Hij stelde zich tevreden
 met een goede lichamelijke verzorging voor
 zich en de kinderen.

Meerdereren laten het ongehinderd toe, dat
 hun vrouw alle levensvragen, hoe belangrijk
 ook, volkomen aan zich laten voorbijgaan, als
 zij zich maar voortdurend deze drie wél-
 bekende vragen voorlegt: „Wat zullen
 we eten? Wat zullen we drinken? En waar-
 mede zullen wij ons kleeden?”

Een feit is echter, en niemand zal dit
 ontkennen, dat zij, die nooit over de muren
 van haar huis heen kijkt, op den duur
 ongenietbaar voor anderen wordt.

Tot drie malen toe op één dag zal ze er
 terugkomen, dat het oor van de trekpot is
 afgebroken, terwijl er in haar ziel geen enkele
 gedachte van medelijden rijst met de hon-
 deren slachtoffers, die in den wereldoorlog
 pot-doof zijn geworden. Dat het kanarie-
 vogeltje 's morgens dood in de kooi werd ge-
 vonden maakt op zoo iemand meer indruk
 dan dat een vliegenier met zijn toestel te
 pletter valt.

Natuurlijk wordt men niet zóó in één jaar.

Wie een vrouw heeft met een sterke neiging,
 op te gaan in eigen gezin, moet haar met
 wijsheid en verstand zóó weten te leiden dat
 ze ook oog krijgt voor algemeene belangen.
 Zulk een huismoeder moet als 't ware
onteiend worden, evenals een stuk land dat
 tot dusverre slechts bate afwierp voor den
 enkelen bezitter, maar nu voortaan ook ten
 nutte komt van héél de gemeenschap.

Iedere vrouw moet in meerdere of in min-
 dere mate sociaal leeren voelen. En zij, die zich
 met moeite overwon en zich trachtte te geven,
 zal na vele jaren met verbazing constateeren,

dat ze zelve ten slotte de ontvangende persoon was, en geestelijk verrijkt werd.

Hoe weinige mannen, ook onder de predikanten, weten hunne vrouwen jong en frisch van geest te houden, ook door haar een zekere mate van bewegingsvrijheid te geven.

Wij, Nederlanders, mannen zoowel als vrouwen, voelen ons nu eenmaal gaarne in den goeden zin onafhankelijk. En hoe menig dienstmeisje gaat in den tegenwoordigen tijd in dat opzicht de huisvrouw verre te boven! De eerste heeft in den regel tijd en geld te over, om uit te gaan en goede sier te maken, terwijl de laatste nauwelijks de macht heeft „vrouw” te zijn in haar eigen huis, omdat haar positie van stukje tot beetje zóó beknibbeld wordt, dat er van haar glorievol bestaan niet veel meer overblijft.

Heeft zij ooit tijd om eens onbezorgd van huis te gaan?

Nietwaar, het ligt voor de hand, dat u gedurig uitgaat, nu eens voor een vergadering, dan weer om een collega te bezoeken in een naburige gemeente. Maar waarom neemt u uw vrouw dan ook niet eens meê? Waarom berust u er zoo akelig-gemakkelijk in, als ze zegt niet meê te kunnen, wanneer ge het haar eens een enkele maal aanbiedt? Weet u wel, dat er geen verfoeilijker systeem is dan dat van „wie zijn vrouw lief heeft, laat haar thuis”?

De egoïst, die deze spreuk de wereld heeft ingezonden, verdient niets dan blaam. 't Is aan den man, er bij zijn vrouw de „fut” in te houden, en een van de meest doeltreffende middelen om dit ideaal hoog te houden is, haar zoo nu en dan een dagje van ontspanning te gunnen. De huismoeder, die zelden of nooit uitgaat, begint er na verloop van tijd uit te zien als een verwaarloosde, stoffige kamerplant, die noodig een poos in de frissche lucht moest staan.

Als u uit moet, zult u onwillekeurig uw toilet wat beter verzorgen: das, boord, manchetten, alles wordt nagezien, en het oude zoo noodig vervangen door wat nieuws. Ook heeft u gelijk, dat u altijd voor dergelijke gelegenheden een costuum in reserve houdt. Maar hebt u er nooit aan gedacht, dat uw vrouw ook

eens „opgeknapt” moest? Weet u nog, hoe ze bij haar komst in uw eerste gemeente haast een te rijke garderobe bezat, en zulke mooie japonnetjes, dat ze die bijna niet aan durfde doen in het eenvoudige dorpje? Dat kwam ook omdat alles haar, met haar lenig figuurtje, zoo uitstekend kleedde. Een nieuw snuffje, een „rien-de-Paris”, daar deed ze wonderen mede.... Maar die tijd is voorbij, en hoe ouder een dame wordt, van hoe degelijker stof haar kleed vervaardigd moet, wil ze geen al te ordinair indruk maken.... En juist nu noodzaakt ge haar, in volks-confectiewinkels te gaan snuffelen naar koopjes, in plaats dat ge haar aanraadt te blijven bij haar naaister, die zulk een goede „coupe” heeft....

Een bekwaam schilder zal geen portret afleveren, zonder de grootste zorg ook aan den achtergrond van de te maken beeltenis te hebben besteed. U weet wel: „meest op d'achtergrond des levens is haar schouwtooneel bereid”.... Op den achtergrond van uw beeltenis staat de verschijning van uw vrouw, die of glans of schaduw op u werpt..

O, ik weet het ook wel, het traktement is vaak klein en schraal, daar kunt u zoo min als één uwer collega's ooit veel meê uitrichten... maar toch, door een ondoelmatige en prozaïsche gelduitkeering kan een predikant de moeilijke taak zijner vrouw om *fatsoenlijk* rond te komen, nog verzwaren.

Zij is toch niet de vrouw van een arbeider, die weekloon ontvangt?

Bij uw huwelijk werd u vermaand, niet alleen uw vrouw als het zwakkere vat hare eere te geven, maar ook om „niet bitter tegen haar te zijn”. Denkt ge wel eens aan die vermaning, als u haar, juist op een oogenblik dat u niet in uw studie gestoord wilt zijn, met een papier in de hand de studeerkamer ziet opkomen, ter rechter- en ter linkerzijde geflankeerd door de twee dochters van den bloedzuiger, die luide roepen: geef, geef?

„Man”, begint ze schuchter, met een aarzeling in haar stem, alsof ze zich in eenig opzicht had te verontschuldigen, „hier is een kwitantie, en ik heb er geen geld genoeg voor....”

Ja, ze voelt wel, dat ze u op zoo'n oogenblik

onaangenaam stemt, ook vóór ze u een eenigszins kregel antwoord hoort mompelen over huishoudgeld, dat toch nog niet op kan zijn....

Maar niet haar, u treft eigenlijk het verwijt.

Uw vrouw hoort daar niet zoo voor u te staan in die afhankelijke, deemoedige houding, alsof zij u iets misdeed!

Dadelijk bij de drie-maandelijksche uitkeering van het traktement moet er samen een uurtje gerekend: alle vaststaande en iedere maand regelmatig terugkeerende posten moeten dan ter zijde gelegd worden en duidelijk aangeteekend. Verzuimd mag niet, ook een bedragje af te zonderen voor onvoorziene uitgaven. Er is toch niets tegen, dat uw vrouw zelf dit geld opbergt, opdat ze u niet noodeloos behoeft lastig te vallen?

Het overgebleven geld (ach, hoe weinig soms!) wordt nu eerst in drieën, en dan in vijven verdeeld om te weten te komen wat per week verteerd mag worden. Van overhouden kan natuurlijk geen sprake zijn, altijd moet de tering naar de nering gezet. Doordat de maand enkele dagen korter is dan vijf weken, houdt ge zodoende iets voor buitengewone uitgaven in kas.

Met deze berekening voor oogen gaat een „buiten-staander” begrijpen, waarom Februari een lievelingsmaandje is. Jammer dat het voordeel, door deze maand gebracht, dikwijls opgeslokt wordt door het niet onaanzienlijk tekort, waarmee Januari, de gulzige rekeningen- en foioenmaand, gesloten werd. Zoo is het leven veler predikantsvrouwen ééne worsteling om niet onder de schuld te komen.

Hebt u daar wel oog voor? Waardeert u dit voldoende, en spreekt u dat ook wel eens uit?

Ik geef u dadelijk toe, dat er aan ons, vrouwen, heel wat ontbreekt, als we Spreuken 31 er op na lezen. Maar van lang niet alle echtgenooten kan getuigd: *Het hart haars heeren vertrouwt op haar*. En hoe weinigen letten op den goeden raad: *Geef haar van de vrucht harer handen*.

Al gaat uw vrouw niet naar kantoor of atelier, al werkt ze niet op een fabriek — u kunt haar toch veilig rekenen onder de „wer-

kende vrouwen”. Geef haar dan van de vrucht harer handen!

Geef het haar, niet als loon — want dát begeert ze niet. Geef het haar, nog minder als een gunst, want dan zoudt ge haar fier karakter krenken. Geef haar van de vrucht harer handen, als iets waarop ze recht heeft, waarop ze aanspraak mag maken, geef het haar uit *behoefte des harten*.

Laat haar zien, dat het u leed doet, zoo weinig te kunnen geven. Zeg haar, dat ge haar het driedubbele zoudt gunnen, dat ze dit waard is, dat ze dit verdiende....

Dan zal er wat meer poëzie in haar leven komen. Dan zal ze zich voortaan, hoe rijk ze ook was in ideëele bezittingen, niet meer zoo nameloos arm en afhankelijk voelen op materiëel gebied.

Weet ge 't nog, van 't Christelijk Sociaal Congres, dat in 't voorjaar gehouden werd? Wat had ze graag meê gewild! Maar het lidmaatschap kostte f 3.50 per persoon. En in geen enkele pastorie kan dat bedrag zoo maar afgenomen worden van het gewone huishoudgeld, zonder dat het geheele gezin er onder zou lijden.

Natuurlijk, het was een groote fout dat men voor één zelfde gezin niet meerdere kaarten kon krijgen voor den halven prijs en dan zonder de referaten. We hopen dat dit voortaan beter geregeld zal worden — maar nu de zaken eenmaal zóó stonden, zou het heerlijk geweest zijn, als uw vrouw had kunnen zeggen: „ik ga meê zonder bezwaar voor onze schatkist, 'k haal het geld van mijn spaarbankboekje, hè man? 'k Kan het immers nooit beter besteden?”

Maar ze had niets, ze had geen bokje om met haar vrienden vroolijk te kunnen zijn. En daarom gingt gij zelf maar alleen, tweede klasse, terwijl ge anders samen derde had kunnen gaan....

Geef haar dus voortaan van de vrucht harer handen — al waren het maar enkele guldens per kwartaal. Geef het haar in den vorm van zak- of reis- of kleedgeld, of hoe ge het noemen wilt. Stop haar zoo nu en dan wat toe, als ge zelf eens een extraatje hebt door bijverdienste of hoe dan ook. En dring er op

aan, sta er op, dat dit geld niet besteed worde in de huishouding, maar louter voor haar persoonlijk....

Neem geen genoegen met de uitvlucht dat ze thuis moet blijven om de kinderen. Geen enkele huisvrouw kan gemakkelijk weg, en daarom moet ge haar even over de bezwaren heen beuren.. Thuis blijven om de kinderen? Ja, dat moet dikwijls, al was het alleen nog maar om het binnenkort te verwachten kind, maar dat behoeft niet *altijd*. Juist als de kinderen jong zijn, moet de moeder haar klein kapitaal aan tijd en kracht op rente zetten, om later in staat te zijn, haar volwassen kinderen te leiden en te besturen. De moeder, die altijd ploetert en zwoegt, kweekt een geslacht dat haar met de jaren geheel over 't hoofd zal groeien. Moeder is dan in hun oogen goed voor kousen stoppen en koken, maar.... je kan nooit eens prettig met haar praten over de vragen van den dag....

In onzen tijd wordt het familie-leven sterk bedreigd. De zucht naar onafhankelijkheid heeft zich van onze jonge meisjes meester gemaakt, die haar dikwijls aarzelen doet zich zelf „aan den band te leggen” door in het huwelijk te treden. En onze jonge mannen worden vaak weêrhouden te trouwen, alleen door het weinig aantrekkelijke beeld dat ze van 't huiselijk leven hunner vrienden krijgen. Geen grooter reclame voor den Neo-Malthusiaanschen Bond dan een vrouwtje dat, als ze, zeg vier kinderen heeft, nooit meer tijd kan vinden om te doen wat ze graag zou willen. Al die dure pianolessen, al die uren van studie, ze zijn als verloren.... Alle bekoorlijkheid is weg; op scheef geloopt pantoffels, met een onder-de-ceintuur-uitgezakte rok loopt ze, den rug gekromd door de zorgen, in „ganzen-gang” door 't huis.... Zoo gaat het in vele gezinnen, maar nergens werkt het voorbeeld zoo verderfelijk als in de pastorie, omdat dit een huis is gelegen boven op een berg, opgetrokken met wanden van glas.... Indien „gij en uw huis” den Heere wilt dienen, dan moet u er zoo veel mogelijk voor zorgen, dat uw vrouw tot in hoogen ouderdom een kleurige en geurige bloem blijft,

die ook de jongere leden der gemeente aan zich weet te binden en te bezielen.

Daartoe is vóór alles noodig, dat uw vrouw haar eigen plaats in huis met eere inneemt. Dat ze uw tegenwoordigheid nooit voelt als iets dat haar drukt, noch in gezelschap, noch in allerlei huishoudelijke aangelegenheden. Het spreekt van zelf, dat in elk voorkomend geval, bij verschil van meening, de eindbeslissing bij u berust. In dingen van ondergeschikt belang moet u haar echter zooveel mogelijk de vrije hand laten. Een plant, die in een te kleine pot staat, gaat kwijnen.

Typeerend is, hoe in den boerenstand de boerin haar man meestal „de boer” noemt, en hij haar „de vrouw”. Hieruit spreekt de juiste verhouding: zij is vóór baas, d. w. z. in huis, en hij achter, d. w. z. in den stal.

Ik heb iets in mij, o, zeker slechts héél weinig, maar tòch iets van Sherlock Holmes.. Als ik een huiskamer binnen kom, waar zes gewone stoelen staan en één leuningstoel, dan weet ik al hoe laat het is.... dan neemt de vrouw in dat gezin geen *eigen* plaats in. Want Moeders zorg-stoel, die is als een symbool, die moet een middelpunt zijn in de kamer.. Neen, met een tatel, wankel klepstoeltje uit den een of anderen bazar neem ik geen genoegen, daarin mag desnoods bij het raam de bezoeker een oogenblik geplaatst.... Ik vraag, niet als een gunst, maar als een recht, een degelijken, solieden armstoel voor moeder-de-vrouw, op de leuning waarvan, na een groot aantal jaren de achter-klein-kinderen nog met piëteit de hand zullen leggen, zeggende: „In dezen stoel zat eenmaal mijn over-groot-moeder....”

U weet, hoe het gaat als uw vrouw altijd zitten moet op den stoel, die „Jan, Piet of Klaas” wordt aangeboden bij zijn bezoek aan de pastorie....

U komt vermoeid thuis van huisbezoek. Uw jas, zwaar van den regen, wordt aan de kapstok gehangen, uw natte schoenen gaan uit. Behagelijk laat ge u neervallen in uw bij de kachel geschoven zetel, u ligt meer dan u zit, in de houding van een iet-wat golvende diagonaal, uwe nog ongepantoffelde voeten recht voor u uit.... Langzaam kruipt de

warmte tegen uw beslikte broekspijpen omhoog, een heerlijk gevoel doorstroomt u, en na een kwartiertje komt u tot de ontdekking dat de vermoeidheid van zoo-even meer om en aan u hing, dan in u was....

Zoo'n gezonde, sterke man! Wat weet ge, als uw vrouw, van moe zijn tot in de zolen van uw voeten, tot in het dik van uw hielen, tot in de polsen van uw handen? Wat weet ge van oogen, droog en branderig door een al te langdurig en al te ijverig turen op zwart bij avondlicht? Als ge haar lichaam eens één oogenblik voelen kondt na een dag vol arbeid en zorg, en dan tegen den tijd dat uw gezin weër staat vermeerderd te worden....

Eer uw vrouw als het zwakkere vat, óók door een gemakkelijken stoel. Geen nood dat ze er langer dan hoogstens een half uur achter elkaar van zal kunnen genieten, maar die korte rust zal dan te meer doeltreffend zijn....

'k Weet het wel, ouderwetsche, goed opgevoede domineesvrouwen wisten in vroeger tijden, dat de pijp gestopt klaar moest liggen op den schoorsteen, en ze moesten het een voorrecht achten, een man te hebben dien ze zoo *mochten* bedienen.... Alles goed en wel, maar het laatste greintje hoffelijkheid ging zóó in den man verloren, hij werd weërgaloos zelfzuchtig en hoogmoedig.... Er zijn nu eenmaal weinig sterke beenen, die weelde kunnen dragen. We hebben sinds de hervorming het pausdom afgezworen als regeermacht in de kerk, maar onder de Protestant-sche geestelijkheid schuilden nog heel wat kleine pausjes, die zich heimelijk in de pastorie gaarne den voet lieten kussen, door hun, 'k zal niet zeggen beter, maar ander-ik. Hoewel van Schriftcritiek hartgrondig afkeurig, zouden ze toch liever in den grondtekst gelezen hebben van een hulpe, die als *aan zijne voeten* zij. Maar er staat, en dat mag geen oogenblik uit het oog verloren: Ik zal hem een hulpe maken, die als *tegenover* hem zij.

Hierbij zal ik 't laten, Dominee. Dank voor het geduld, waarmee u mij hebt aangehoord. 'k Hoop dat er uit ons onderhoud nog iets goeds voor uw vrouw mag voortvloeien.

Recht en plicht, plicht en recht behooren onafscheidelijk bijéén. Zonder plichten geen

rechten.... maar 'k durf toch niet de theorie verkondigen: zonder rechten geen plichten.. u wèl? Wat zouden sommige mannen dan veel te kort komen! Geloof u ook niet?

A. M.

Vragen van den Dag. VERBETERING VAN DEN VOLKSZANG¹⁾.

I.

Zeer dankbaar ben ik aan het bestuur dezer tentoonstelling, dat dit mij in de gelegenheid gesteld heeft om tot u te spreken over den volkszang.

Wel noemde Zijne Excellentie de Minister van Onderwijs, hier, bij de opening dezer grootsche tentoonstelling, de volkszang bij ons slecht, wel meende hij, dat men hier niet, als in andere landen, een spontaan schoon zingen hoort, met welluidenden klank, toch is er, op dit gebied, in de laatste jaren, bij ons reeds veel verbeterd. En sinds lang hunkert men naar meerdere verbetering.

Allerlei voorstellen, plannen, uit de meest verschillende richtingen, komen op, denkbeelden, waaruit, zoo hopen wij, de goede weg tot geheele verbetering ontstaan moge!

Toen ik, in Augustus 1898, dus een-en-twintig jaar geleden, het voorrecht had, hier in Den Haag op de „tentoonstelling van vrouwenarbeid” met een koortje van Zeeuwsche volksmeisjes op te treden, was daar moed toe noodig.

Wie dacht er toen aan schoonheid in den

¹⁾ „Inleiding” over den „Volkszang”, gesproken in de aula van 't gymnasium, Laan v. Meerdervoort, Den Haag, op de tentoonstelling „Opvoeding aan het kind boven den leerplichtigen leeftijd”, gevolgd door eene demonstratie van het „Haagsche Volkskaartje” op 21 Juli 1919.

Deze „inleiding” verschijnt ook in het „verslag” der tentoonstelling, dat ter perse is.

volkszang? Het zingen van het volk was ruw, banaal, leelijk!

Volkszangavonden als onder onzen zanger Arnold Spoel, prachtige volkskoren, als „De kleine Stem” te Amsterdam, als het kinderkoor van de Amsterdamsche Afdeeling van de Vereeniging tot Verbetering van den Volkszang, samengesteld uit koren van 8 zangscholen, onder leiding van H. J. den Hertog, dat nu o.a. zijne medewerking verleent op Mengelberg-concerten, bestonden toen niet. Men kon ook niet droomen, dat zoo iets ooit zou kunnen bestaan!

Het was de tijd, dat onze teere componiste voor het kind, Hendrika van Tussenbroek, met recht schrijven kon in „Maatschappelijk Werk” van 10 Maart 1900: „Hoe komt het toch, dat in een tijd als de onze, waarin zóóveel voor het kind en het onderwijs gedaan wordt, het zingen op de lagere school nog op zoo'n trap van ongelooflijke barbaarsheid staat? Wanneer ge eens vreedzaam loopt te wandelen op een zomermiddag, als het warm is, en alle ramen open staan, wordt ge, in een stille buurt, plotseling opgeschrikt door een leelijk, gelijkmatig geschreeuw.

Ge kijkt eens rond, om te zien waar dat straatrumoer vandaan komt, maar de straten zijn leeg en rustig, — en ge komt tot de ontdekking, dat ge vlak bij een school staat, waar zangles (?) gegeven wordt. Ge luistert nog even, en waarlijk, het timbre is in niets te onderscheiden van straatgeschreeuw, alleen houden de stemmen maat, en schreeuwen ze alle hetzelfde lied, wat op straat wel eens niet het geval is. Ge zet het maar gauw op een loopen, om het gezang niet meer te hooren, en, als ge heel weinig ondervinding van kinderzang hebt, denkt ge: vreemd dat die volkskinderen allemaal zulke leelijke stemmen hebben.

Maar, met wat meer ondervinding weet ge wel, dat de oorzaak niet aan de kinderen, maar aan den onderwijzer, of laat ik liever zeggen: aan den toestand, aan de omstandigheden ligt, waardoor het zangonderwijs op de lagere school niet is, wat het zijn moest....

Het is werkelijk te betreuren, zegt zij verder, dat door de autoriteiten in de school-

wereld niet wordt begrepen, hoe groot de paedagogische waarde is van mooi zingen.”

Ik woonde in dien tijd eenige zanglessen bij op de lagere volksschool, en vond het hier gegeven oordeel geheel bevestigd. Het was pijnlijk om op te merken, hoe het hunkeren naar het schoone, dat in ieder kinderzieltje kiemt, verstikt werd door het ruwe, harde, automatisch uitstooten van klanken, die met muziek niets te maken hadden. De gezichtjes der kinderen stonden dan ook strak, zonder uitdrukking, als bij iedere gedwongene, ziellooze, mechanische oefening, die hun hartje niet raakt. En toch, hetzelfde liedje, hoe eenvoudig ook, dat zij nu geheel verminkten, moesten verminken, daar zij niet anders konden dan de verkeerde aanwijzingen van den onderwijzer volgen, zou, zoodra het hun slechts muzikaal was voorgezongen, zoodra hun was aangeduid, de tonen zacht aan te zetten, op natuurlijke wijze de lijnen der melodie en van den rhythmus te volgen, een glans op de gezichtjes hebben getooverd, de oogen hebben doen stralen, en het oor zou welluidende klanken, zou muziek gehoord hebben!

Om een muzikaal zingen te bereiken, dat oor en hart aangenaam aandoet, zijn toch geene lange voorbereidende stemoefeningen of theoretische verklaringen noodig. Al onze kinderen zingen gaarne, zij hebben meestal een frissche stem, een niet al te slecht gehoor. Men leere hun dadelijk de stemming van het liedje uit te drukken, *droevig* te zingen bij een *droevig*, *vroolijk* bij een *vroolijk* liedje, steeds den zin der woorden in zich op te nemen en op natuurlijke wijze tot uiting te brengen en de belangstelling van de kinderen is gewekt. Hun schoonheidsgevoel, dat nooit is opgewekt, moet, om geprikkeld te worden, dadelijk tot het waarlijk schoone opgeheven worden. Om diezelfde reden moeten op volksconcerten slechts kunstwerken, goed uitgevoerd, gegeven worden. Hoe vreemd het moge klinken, mijne ervaring leert, dat hun frisch gemoed, onbewust, genot heeft in het teere, zich niet voldaan voelt door het banale.

Men ruste niet, voor, wat zij begrijpen en gevoelen, ook voor het oor zoo wordt uit-

gevoerd, dat de hoorder dit begrijpen en gevoelen deelt. Is, om dat doel te bereiken, de kennis van de „theorie” der muziek geheel onnoodig, des te noodzakelijker is de beoefening van eene zooveel mogelijk duidelijke en zuivere uitspraak der klinkers en medeklinkers, is het streven naar eene goede intonatie, naar het brengen van kleur in het te zingen liedje. Is eenmaal de belangstelling gewekt, dan zijn de kinderen zelve niet tevreden, voordat hun lied zoo goed mogelijk door hen wordt gezongen.

Zal het kind eene vreemde taal, met de zuivere uitspraak, de juiste accentuatie, de natuurlijke voordracht niet eerder leeren door het juist hooren voorspreken dier taal, dan door de phonotiek, die de mondvorming voor iederen klank, voor iederen medeklinker, vooraf leert?

Het is de harmonie van hooren, gevoelen, begrijpen en zelfdoen, gewekt door de vreugdevolle aesthetische ontroering, die de goede uitvoering te weeg brengt. Zwemmen de eendjes niet direct, zoodra men ze in 't water gooit?

* * *

Het is deze waarheid, die ik onbewust gevoelde, toen ik voor het eerst mijn Zeeuwsch volkskoortje, in 1896, voor mij zag, een onderdeel der juist opgerichte Toynbee-vereeniging te Middelburg, meisjes uit de heffe des volks, die hare verlangende gezichtjes tot mij ophieven. Geef haar direct den weldadigen, lieflijken invloed der muziek, zoo klonk het gebiedend in mij en ik zong voor hun een engelen-liedje, en het schoone avondlied van Hendrika van Tussenbroek, haar daarin de zachte avondstemming buiten verklarend.

Had u aan het eind dezer eerste les, den reinen klank der stemmen kunnen hooren, de ontroerende uitdrukking op de gezichtjes der kinderen kunnen zien, dan zou u met recht den „hemelschen” invloed der toonkunst gevoeld hebben. En die, het hart doordringende invloed mag aan geene muziekles ontbreken.

Muziek is eene kunst van gehoor en gevoel, de wijze waarop zij onderwezen wordt, moet dus gevoelens te weeg brengen. Daartoe ver-

banne men bij het muziekonderwijs het dorre, banale; men geve geene voorstellingen, die zich uitsluitend tot het verstand richten en die niet daarbij het muzikaal gevoel, het muzikaal gehoor en den kunstzin ontwikkelen. Voor het opwekken en het ontwikkelen van het muzikaal gevoel is dus de opwekkende invloed der muziek noodzakelijk, een denkbeeld dat ook de grondslag is van Dalcroze's prachtige methode.

Ons onderricht is meestal te schoolsch. Wij hebben ons zoo lang blindgestaard op cijfers, noten, intervallen, gamma's, dat wij de muziek zelve niet meer zien.

„Wij verzuimen meestal de voorwerpen”, zegt Multatuli, om naar de prentjes te kijken, waarop die voorwerpen — heel gebrekkig — zijn afgebeeld.

Een kind teekent een prentje na, waarop iets staat, dat een paard verbeeldt, maar zelden teekent een kind een paard. Pompeji en Herculanium zijn de eenig ware boeken over de zeden der Romeinen.

Een professor in de vischkunde was aan 't demonstreeren. De studenten luisterden... nu ja, zooals studenten luisteren. En dan, studenten in de Ichthyologie! De karper, mijnne heeren, de karper.... Daarop volgde iets over de karper.... De karper, mijnne heeren....

En zie, daar kwam een karper de kollegiekamer inzwemmen. Hoe het beest het maakte met de droogte, gaat ons niet aan. De arme studenten hadden daaronder al zoolang geleden — en een karper is niet beter dan een student. Daar is hijzelf — riepen ze uit één mond!

En ze lieten den professor staan, met zijn verhandeling over den karper, en zij bekeken den karper.

Dit nu vond ik goed en natuurlijk van die studenten. Maar ik wou, dat wij dit ook deden, en ons meer toegeden op de beschouwing van de voorwerpen zelve, dan op het luisteren naar dictaten over de voorwerpen.

Als men er over nadenkt, zal men zien, hoe waar deze vergelijking van Multatuli is.

Nemen wij ons onderwerp: den volkszang. Men wil dien verbeteren, en schrijft er theorieën over, prijst dit of dat stelsel er voor aan.

Luisteren wij echter naar wat de muziek zelve ons zegt. Zing eenige volkskinderen op muzikale, expressieve wijze eene natuurlijk-schoone melodie voor, met teere stemmingen en gij zult direct goede resultaten bereiken.

Gij hebt aan die kinderen het schoone geopenbaard, en hoe geven zij het u terug! Als een zuiver spiegelbeeld van het door hun gehoorde, in hun ziel opgevangene, en onder dien sterken invloed tot uiting gebracht. Een indruk en eene uiting, onvergetelijk.

Hier is de weg tot verbetering van den volkszang, tot het ontkomen aan het dreunrige, werktuigelijke!

Zoo natuurlijk als de bloem groeit, als de vogel zingt, zoo welt het lied uit het hart, iedere klank door het innerlijke gevoel gedragen.

Met het piano-onderwijs is het evenzoo. Door eene dorre oefening zal het kind geene muziek leeren. Speelt men het kind echter muziek voor, zoodat een ziele-indruk ontstaat, dan zal het kind met liefde aan de toetsen tonen ontlokken, zoodat de piano zal zingen onder zijne handjes.

MARIE BERDENIS VAN BERLEKOM.

(Wordt vervolgd.)

Biografische Schets,

MET PERSOONLIJKE HERINNERINGEN.

MISS DOUGLAS MONTGOMERY.

In een vorig nummer van dit Tijdschrift — April 1919 — las men, zeker met belangstelling, de regels gewijd aan de nagedachtenis van Miss Agnes Weston, de achtingswaardige en beminlijke vrouw, die in Engeland zich zoo veel gelegen liet liggen aan de verzorging, zoowel lichamelijk als geestelijk, van Britsche matrozen en ander scheepsvolk.

Dezelfde belangstelling wordt nu gevraagd voor het volgend opstel. Het zal spreken even-

eens van eene Engelsche vrouw, van haar werkzaam en nuttig leven gewijd aan verschillende „volksbelangen, in 't laatst aan die der Tommies”, gewond of gebrekkig uit den strijd teruggekeerd.

Door een 40-jarige vriendschap verbonden met de schrijfster der hier volgende schets, hielden wederzijdsche bezoeken in hare beide landen, en trouwe correspondentie dezen band onafgebroken vast.

Al wat Holland en zijne inwoners betrof, boeide Miss Montgomery's opmerkzamen geest, een geest, geheel vreemd aan die insular spirit¹⁾ welke men vaak bij de bewoners der „British isles”²⁾ vindt, en waarover men zich te meer verwondert, wetende dat de Engelschen zooveel vreemde landen bezoeken en er lang vertoeven. Italië en vooral Duitschland werden meermalen door Miss Montgomery bezocht; ze knoopte ook daar vriendschap aan, en door hare vrij uitgebreide taalkennis, gevoelde zij zich spoedig in vreemde landen niet alleen thuis, doch stelde zich op de hoogte van wat daar omging op menig gebied. Zoo nam zij in 1899 de opdracht aan in Holland, België en Duitschland verschillende volksscholen te bezoeken met 't oog op de leerwijzen in vreemde talen en op handelsgebied aldaar gevolgd; zij bracht er verdienstelijke rapporten over uit. Groot was hare verbazing over de vaardigheid in 't gebruik der Engelsche taal, en de goede uitspraak die ze op onze scholen constateerde.

Aan de groote mate van „public spirit”³⁾ die zich niet laat binden aan de grenzen der „narrow silver streak”⁴⁾ vereenigde zij helderheid van blik en gezond oordeel.

Van Schotsche afkomst — ze kon haar dubbel naam aanknoopen aan dien van eeuwenoude heerschers: Robert Bruce en Eduard I — bezat ze veel van de „shrewdness”⁵⁾ haren stamgenooten eigen.

En zoo, begaafd met een vlug verstand, een

¹⁾ Zelfgenoegzaamheid van den eilandbewoner.

²⁾ Het Britsche eilandrijk.

³⁾ Belangstelling in de openbare zaak.

⁴⁾ Waarmede het Britsch Kanaal wordt aangeduid.

⁵⁾ Geslepenheid.

trouw hart en een eenvoudig onzelfzuchtig kinderlijk gemoed, gevoelig voor indrukken en die tot praktijk uitvoerend, beschouwde zij haar gaven als van God geschonken, tot heil van velen, op zeer verschillend gebied.

Haar Vader was Predikant in de Anglikaansche Kerk, waartoe zij ook met hart en ziel behoorde; de neiging tot vormelijkheid, tot Ritualisme, was geheel vreemd aan haar diepen en tegelijk practischen zin.

Zij verloor haren Vader op vrij jeugdigen leeftijd, en had voor hare vorming en onderrecht veel te danken — naast die van eene voortreffelijke moeder — aan de leiding van haar Oom Canon Cook, gehuwd met haar moeders zuster, en bij wie ze tot hun dood bleef, gevestigd in de ambtelijke woning van den domheer van Exeter. Genoemde Canon Cook bekleedde eene welverdiende hooge plaats in de Kerkelijke omgeving niet alleen der Kathedraal-stad, maar van zijn land. Meermalen is hij als Prediker voor de Engelsche Koninklijke familie opgetreden — toenmaals het hof van Koningin Victoria — en zijne geleerdheid en fijne beschaving, gepaard aan gulheid en hartelijken omgang maakten hem tot een aantrekkelijk type van Britsche godgeleerden.

Toen hare familieplichten haar niet meer in beslag namen, wijdde Miss Montgomery zich aan de verzorging en opvoeding van de kinderen eener vroeg gestorvene nicht; ook voelde ze zich meer en meer getrokken tot de beweging die onder den naam van University Extension¹⁾ tot doel heeft de diepere verstandsonwikkeling en opvoeding der volksklassen; het verruimen van hun gezichtsveld, het eenigermate tot hen brengen van de kennis en beschaving der Universiteiten die zij niet bij machte zijn te bezoeken.

In Exeter, de hoofdstad van Devonshire, waar Miss Montgomery bleef wonen, richtte zij, met anderen, spoedig eene afdeling op van deze U. E. en werd als Secretaresse de ziel en leidster er van in al de verschillende takken van voorbereiding, uitvoering en beheer. Zij bezat ook bijzondere begaafdheid in het voordragen, in het publiek spreken, en bij

¹⁾ Volksuniversiteit.

haar optreden ten voordeele van dit werk dat ze zoo lief had, wist ze hare toehoorders steeds te boeien en te overtuigen. Ook haar collega's — niet alleen vrouwen, — getuigen van haar overredingskracht en heldere be-toogen. De briefwisseling, die ze onderhield met zeer verschillende werklieden welke zij wist te bereiken of te ontmoeten, overtuigde haar van de sluimerende gaven van begrip en doordenken die daar huisden in zoo eenvoudige en nog onontwikkelde kringen, zooals in die van mijnwerkers en handwerkslieden. Zij verstond dat het woord opvoeden „educate” tot wortel heeft „educere” d. i. opdelen.

Door haren en anderer invloed en hulp werd in Exeter als Centrum weldra een fraai gebouw gesticht, gewijd aan deze U. E.

In ruime vertrekken, ingericht voor samenkomsten, voor studie in litteratuur en verschillende ook wetenschappelijke vakken, werd hier tevens gelegenheid geboden tot het houden en bijwonen van cursussen. Bekwame en daartoe bereide mannen werden er steeds gevonden. Ook van hier uit werden z.g. Correspondence Classes gevormd; zulk onderwijs per briefwisseling werkt zeer nuttig, verscheidene Nederlandsche jonge vrouwen hadden reeds vroeger aan dergelijk onderricht deelgenomen.

Des zomers wanneer in een der zoo bekende schoone Universiteitsteden Oxford en Cambridge, ook wel in Exeter, de z.g. Zomer Conferenties werden gehouden, was Miss Montgomery ook daar veelal de „managing spirit”¹⁾; door hare bekendheid met vreemde talen viel het hare opgewekte natuur niet moeielijk er te genieten van de aanwezigheid van buitenlandsche gasten, deze als 't ware onder hare leiding te nemen, en ze tot gids te strekken in de buitengewoon schoone omgeving, ook merkwaardig uit een architectonisch en historisch oogpunt.

Hier ontmoetten elkander dan ook mannen en vrouwen van beteekenis, die hunne gaven gaarne ter beschikking stelden op deze conferenties, en wier persoonlijkheid uitlokte tot verdere kennismaking.

¹⁾ Leidende geest.

Ook Nederlandsche leerzusters behoorden tot de toehoorders; de herinnering dezer genotvolle vacantie-dagen is, het bleek mij nog onlangs, bij menigeen levendig gebleven.

Miss Montgomery had steeds eene uitgebreide correspondentie; op haar schrijfbureau vond men brieven van den dichter Tennyson, van den schrijver van „John Inglesant”, Mr. Skorthouse, die zij beide persoonlijk kende, naast die van Anton Lang uit Ober Ammergau. Meer dan eens toog zij daarheen, en ondervond er, getroffen door den eerbied en de wijding, waarmede daar des Heeren lijden in beeld gebracht werd, de ware stichting die er ondoorbroken uitsprak, en die geen schade leed bij de kennismaking en gesprekken met den zoo oprecht vromen en ernstigen Tyroler.

Dat Miss Montgomery in allerlei maatschappelijk werk belang stelde, en die met haar persoonlijke invloed en talenten steunde, terwijl door haar vaardige pen menig ernstig geschrift het licht zag, is in Engelsche kringen ruim bekend geworden, en zal ongetwijfeld gewenschte vruchten dragen. Zij was een overtuigd „Suffragist”, geen „Suffragette”, en heeft dit belangrijk onderwerp van Vrouwenkiesrecht voorgestaan, zonder hartsocht, doch oordeelkundig.

Alles wat de verschillende lagen der maatschappij tot onderslingen opbouw en geestesbeschaving, tot nut en genot kon trekken, heeft zij steeds bevorderd, hetzij het betrof de belangen van man of vrouw, van kind of van ouderen, die, zooals zij, midden in den strijd des levens stonden. Lichamelijk in haar laatste 10-tal jaren onderhevig aan een telkens terugkeerende hoogstpijnlijke kwaal, wist ze haar moed en energie óók telkens weder terug te vinden; *volhouden* kon men haar motto noemen.

Zoo gingen in veelvuldigen arbeid de jaren voorbij.... en zoo kwam de onheilspellende zomer van 1914, die weder geheel andere zorgen en verplichtingen aan de Engelsche vrouwen oplegde. Acht hospitalen met 2000 patiënten verzezen in de stad Exeter, die met Miss Montgomery's medewerking spoedig een goed voorbeeld gaven van hulpverschaffing op

verschillende wijze. Allerlei werd beraamd om de slachtoffers van den rampzaligen oorlog te helpen en te verkwikken. Geïnterneerden zoo-wel als verminkten en herstellenden wist men met groote vindingrijkheid velerlei bezigheid te verschaffen. Ook zulk vrouwelijk handwerk als borduursel werd soms kunstig door hen vervaardigd. Dan weder liet men de krijgers van de omliggende schoone natuur genieten, of wist ze op te beuren met vriendelijk gesprek en het luisteren naar goede muziek.

In haar brieven uit dien oorlogstijd sprak zij — met te verklaren nationalen trots — van de zoo onderscheiden volksstammen uit andere werelddeelen, die zij in hun zalen bezocht. Daar lagen behalve Belgen en Franschen, Australiërs, Canadeezen, Nieuw-Zeelanders, Zuid-Afrikanen, Amerikanen, die allen hun leven en krachten hadden gewaagd om onder de vlag van „the Mother Country”¹⁾ te strijden.

Ook bevonden er zich Duitsche soldaten bij, waarvan de „Tommies” betuigden. „there are quite nice chaps among them”²⁾; weinig of geen bittere woorden tegenover hun vijanden hoorde ze de lijdenden uiten; opgewekt en dankbaar lagen ze daar ter neder.

Het schoon gelegen Exeter bezit als Cathedral City een eerbiedwaardige in Normandischen stijl gebouwde Kathedraal, sprekend van vele geschiedkundige herinneringen, onder meer die uit den tijd der Revolutie, toen de stad eene korte wijle schuilplaats bood aan den voortvluchtigen Koning Karel I en zijn gezin.

De gegronde vrees voor ruwe aanvallen en invallen op de Kathedraal deed besluiten den bisschoppelijken troon, geheel vervaardigd uit in elkaar gezette stukken fraai eikenhout, af te breken en te begraven, zoodat deze later weder opgegraven, en zonder fout ingevoegd konden worden.

Vele oude handschriften werden er bewaard, kunstig beschreven perkamenten, waarin privilegiën werden verleend, oude misboeken van groote schoonheid en waarde.

¹⁾ Het moederland.

²⁾ Er zijn werkelijk aardige jongens onder hen.

Het was een voorrecht door Miss Montgomery rondgeleid te worden in die ruimten, waar zooveel sprak van belangrijke daden en voorvallen uit vroeger eeuwen.

De goede gewoonte in de meeste Catholieke landen om de Kerken niet te sluiten, bleef ook in deze protestantsche omgeving gehuldigd, en schonk Miss Montgomery het gaarne benutte voorrecht, om vooral in dagen van druk of van overstelpenden arbeid zich in deze ongestoorde stilte te verdiepen in aanbidding en gebed.

In dit kerkgebouw zal door hare vele vrienden — ook buiten Exeter — een gedenksteen worden geplaatst ter nagedachtenis aan Miss Montgomery's persoon en werk. Ook is er uit vrijwillige gaven opgericht een „Montgomery Scholarship”, een Studie-beurs, ten behoeve van hen, die te Oxford of Cambridge in een der faculteiten wenschen te studeeren.

Op den dag harer begrafenis werd, ten aanhoore eener aandachtige menigte de schoone liturgische dienst in de Kathedraal gehouden door de voornaamste geestelijken aldaar (Deken en Kanselier). Met waarheid kon de laatste van de betreurde afgestorvene getuigen hoe zij de woorden haars Heilands beleefd had: „Het is zaliger te geven dan te ontvangen.”

GRAVIN L. VAN RANDWYCK.

Moeder en Zoon.

II.

De vier jongste leden van het gezelschap waren afwezig. Godfrey en Claud waren volgens oude gewoonte op Zaterdagmiddag bezig aan een cricketspel met jonge dorpsgenooten, waarbij enkele leden van tuin- en stalpersoneel. Hun beide jongere zusters woonden het spel bij met die kennis en belangstelling en dat, voor oningewijden,

raadselachtige geduld, waarmee Engelsche vrouwen van allerlei leeftijd dergelijke prestaties kunnen gadeslaan.

De Harrow „master” ¹⁾ kwam juist aangewandeld met zijn geestelijken ambtgenoot uit de Rectory ²⁾ en diens zuster, beiden typische Engelsche persoonlijkheden, onze kennismaking overwaard.

De Rector was een merkwaardig voorbeeld dier veerkrachtige grijsaards, die enkel de lichtzijden van den ouderdom vertoonen. Waar de tijd meest zoo meedoogenloos op gelaat en houding den stempel drukt van het vorige leven en aan den scherpen waarnemer vaak menig leelijk geheim openbaart, kon men het hem aanzien, dat zich hier een schoon verleden weërkaatste. De kaarsrechte houding, de vlugge gang, de blos van gezondheid, het heldere, intelligente oog, de fijne, scherpe trekken, de wisselende uitdrukking van weemoedigen ernst en spontane blijmoedigheid — een en ander wees op den flinken atleet, ook min of meer asceet (dit laatste met geestelijke doeleinden), den degelijken „scholar”, den sympathieken pastor, die de Reverend Hugh Pemberton was. ³⁾

De overleden squire had een twintigtal jaren voor ons verhaal begint, aan den mentor zijner jeugd de „family living” ⁴⁾ aangeboden, waarop deze zijn werkring in Keble College verliet en zich verder wijdde aan zijn kleine, doch zeer verspreide gemeente en aan letterkundigen arbeid. Zelf een discipel der vroegste Tractarians, had hij hun beste tradities weten te bewaren, tegelijk met eenige minder gelukkige eigenaardigheden dier richting. Aan persoonlijk ootmoed van het meest echte

¹⁾ Leeraren aan inrichtingen voor middelbaar onderwijs worden met geen deffiger klinkenden naam betiteld.

²⁾ Pastorie der Engelsche kerk, doch slechts van een bepaalde categorie. Anderen heeten vicarage of parsonage.

³⁾ Op den titel Reverend (Eerwaarde) moet altijd de doopnaam volgen, evenals op het predicaat Sir.

⁴⁾ Het ambt van geestelijke met gebruik der pastorie en van andere kerkelijke goederen. De waardigheid van geestelijke. Men weet dat de meeste landeigenaren het recht van beroep hebben van een dorpsgeestelijke, dikwijls van meerderen.

gehalte, aan een fiere geloofsovertuiging, aan theologische geleerdheid, aan een ernstige vroomheid, zich liever uitend in handel en wandel dan in een menigte van woorden, paarde hij zekere begrippen over zijn kerk, zijn ambt, en de „zonde” der „schismatici”, die hoogst ergerlijk waren aan de dissenters (afgescheidenen) in de gemeente, — in zijn oog echter schapen, hoewel afgedwaalde, zijner kudde ¹⁾. En toch de felste Baptist, de vurigste Wesleyaan, die in hun respectieve, zeer leelijke, bedehuizen vergaderden, mochten den Rector wel lijden, en, hoe meer zij zelve de kern van het Christendom bezaten, hoe minder zij twijfelden aan de echtheid daarvan bij hem. Trouwens, hij had in den vuurdoop van het lijden getoond wat een echt Christelijk geloof vermag, toen hij, een jaar na zijn komst zijn jonge vrouw en haar pasgeboren kindje had ter ruste gelegd in de schoone churchyard, grenzende aan zijn tuin.

Jaren van eenzaamheid volgden, totdat zijne veel jongere zuster, Mrs. Blake, eene kinderlooze weduwe, bij hem was komen inwonen. Dochter van een Anglikaanschen geestelijke, deelde zij van vroege jeugd af in de talrijke werkzaamheden van een goed georganiseerde „parochie”; later huwde zij met een bisschop (een broeder van Lady Mary) en kwam als gastvrouw der deftige ambtelijke woning, welke de Engelschen vreemd genoeg het bisschoppelijk paleis noemen, in gedurige aanraking met Anglikaansche geestelijken van allerlei rang, richting en leeftijd. Zij werd van lieverlede als het ware een wandelende vrouwelijke belichaming harer beminde kerk. Zonder dezelve te beschouwen als de alleenzaligmakende, was haar mentaliteit in zulke mate gevormd door het Anglikanisme, dat haar kijk op het leven en op de menschen onafscheidelijk was geworden van den Anglikaanschen bril, dien zij onbewust droeg. Echter onderscheidde zij zich gunstig van de echt

bigotte Churchwoman ¹⁾, door een gelukkige inconsequentie in het maken van gevolgtrekkingen harer strakke opvattingen, ook op dogmatisch gebied, en door de ruime sympathieën van een door en door liefhebbend hart. Aangelegd op actie zocht zij van zelf, hoewel met een goed verstand begiftigd, eerder een speciaal practische, dan een algemeen principieele oplossing der vraagstukken, die zich voordeden. De levenslange beoefening van strenge zelf-tucht en ook — het dient gezegd te worden — de zeer autoritaire aard van vader en echtgenoot hadden haar aangeboren heerschzucht in toom gehouden en haar tot een buitengewoon beminnelijke persoonlijkheid doen rijpen. In weerwil harer rijke levenservaring, behield zij een zeker naïef optimisme. Hare neven beweerden dat hier het geheim schuilde van haar onverbeterlijke gewoonte terloops korte didactische wenken uit te strooien, daar zij steeds opnieuw goede resultaten harer vermaningen verwachtte. Hoe het zij, deze en andere eigenaardigheden leverden ruimen stof voor onophoudelijke, goedaardige plagerijen. Mrs. Blake hield echter van scherts, al was zij zelve het mikpunt, en het gebeurde zelden, dat in haar tegenwoordigheid de een of andere gelukkige inval (flash of humour, naar de eigenaardige Engelsche uitdrukking) zelfs een saai of alledaagsch onderwerp niet even kwam verlichten.

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat „Aunt Fanny” zeer bemind was bij de jeugd. Toen de kindertjes van Mrs. Ward, die juist het huis verlieten, met hunne statige „Nana” ²⁾ haar in de verte zagen, vroegen zij deze draagster van het gezag vergunning om de oud-tante te gaan begroeten. Zij stormden nu op Mrs. Blake af en verdiepten zich in gewichtige mededeelingen over hunne lotgevallen sedert de laatste ontmoeting.

Lady Mary en de Rector wisselden intusschen eenige vriendelijke woorden met de oude kindermeid, wier eigenaardige mengeling van onderdanigheid met waardigheid nauwelijks zou hebben doen vermoeden welk een

¹⁾ Iedere inwoner van Engeland en Wales, behalve Rooms-Katholieken en Joden, is volgens de wet lid der „Established Church” (Staatskerk) en heeft recht op de diensten der geestelijkheid dier kerk.

¹⁾ Churchman, churchwoman bedoelt in Engeland altijd lid der Anglikaansche kerk.

²⁾ Liefdenaam voor een kindermeid.

hooge mate van prestige zij in de familie genoot. Nurse Russell had feitelijk een groot aandeel gehad in de opvoeding der breede kinderschaar, en in weêrwil harer klimmende jaren regeerde zij thans „Miss Edith” en „Master Robert” ¹⁾ met een even vaste hand als weleer hun moeder, ooms en tantes. Het strenge decorum, dat in Engeland volstrekt niet het monopolie is van één beperkten stand, was in haar oog een deel der eenvoudige, duidelijk bepaalde, moraal, die zij hun onophoudelijk door woord en voorbeeld inprentte. Het verwijt van door compromis iedere ernstige crisis te vermijden, dat, voor zoover het een verwijt mag heeten, zeker de Engelsche natie in haar geheel moet treffen, kon aan haar niet gedaan worden. De kleine zondaar, die zich b.v. aan een opzettelijke ongehoorzaamheid, of erger nog, aan een leugentje vergrepen had, kon zich de gevolgen lang heugen. Doch teederheid en humor temperden hare gestrengheid en zonder uitzondering waren alle familieleden aan haar gehecht. Een „nursery tea” (thee op de kinderkamer) stond meestal op het programma bij ieder bezoek der volwassen zoons en dochters aan het ouderlijk huis.

Het gezelschap bleef dien schoonen achternamiddag nog geruimen tijd bij elkander. De aankomst dien morgen van een kist boeken en tijdschriften van Mudie ²⁾ gaf aanleiding tot een levendig gesprek.

„Hebt gij al reeds het artikel in de

¹⁾ Miss: freule, jonge juffrouw. Master: jonker, jongeheer.

Zelfs kleine kinderen worden in het toch zoo democratische Engeland aldus door de dienstboden toegesproken.

²⁾ Mudie is een der voornaamste dier talrijke circulating libraries (eigenlijk ambulante leesbibliotheken) tot welke bijna alle welgestelde families behooren. Er zijn grootere en kleinere abonnementen, die recht geven op een evenredig getal tijdschriften en boeken, naar eigen keus, zonder eenige tijdsbepaling en met slechts de voorwaarde van dezelve in goeden staat franco terug te zenden. Op deze wijze neemt het lezend publiek in Engeland, dat veel grooter is dan men gewoonlijk denkt, kort na de eerste uitgave van een boek of van de betere tijdschriften, gelijktijdig kennis met hun inhoud. Het spreekt van zelf, dat op deze wijze een levendigheid van geestelijk verkeer ontstaat, die anders in grootere kringen onmogelijk zou zijn.

„Quarterly” ¹⁾ gelezen naar aanleiding van de biographie van Bisschop . . . ?” vroeg Mrs. Blake.

„Neen”, antwoordde haar neef, „doch wel dat over hetzelfde onderwerp in de „Spectator” van verleden week.” Meteen wierp hij een quasi onschuldigen blik op zijn tante, voor wie dat voortreffelijk weekblad, om zijn zoogenaamde „Broad” kerkelijk standpunt, als een roode vlag voor een stier was.

Dezen keer viel zij echter niet in den voor haar gespannen strik en hervatte: „Ik kan U dat in de Quarterly sterk aanbevelen.”

Daar zij gewoonlijk zeer breedspakig was, zou het korte woord bevreemding hebben opgewekt, indien de Rector niet bijgevoegd had: „Er wordt ook daarin zeer waardeerend gesproken over William”.

William was de overleden man van tante Fanny, en in haar oog de belichaming van alle denkbare hoedanigheden van hoofd en hart, ook van dezulken, die slechts op oude grafschriften aan den zelfden persoon worden toegeschreven. Natuurlijk was in tegenwoordigheid zijner weduwe, critiek op den zeer achtenswaardigen, doch niet onfeilbaren bisschop uitgesloten. Men kwam op een onderwerp, dat voor meer objectieve behandeling vatbaar was. Het was Lady Mary, die sprak.

„De „Nineteenth Century” ²⁾ van deze maand lijkt mij een zeer interessant nummer. Ik las tot nog toe slechts een zeer pittig artikel van Trevelyian over „The White Peril” (Het witte gevaar) ³⁾, waarmede hij bedoelt den nadeligen invloed van de hedendaagsche pers op het volkskarakter en op de algemeene ontwikkeling. Voor ééns ben ik het hartelijk eens met dien „radical”.

„Moeder, moeder”, riep haar zoon”, gelukkig dat geen der jongeren aanwezig is, om U te hooren zondigen tegen Uw eigen regel van nooit het woord „radical” voor „liberal” te bezigen ⁴⁾. Daarbij zag hij zijn oom, den

¹⁾ Zeer bekend, drie-maandelijksch tijdschrift.

²⁾ De 19e Eeuw — Engelsch maandblad.

³⁾ Historisch, doch iets vroeger verschenen dan het tijdstip van dit verhaal, Dec. 1901. G. M. Trevelyian, zéér bekend historisch schrijver.

⁴⁾ Dit klinkt namelijk in den mond van een lid der unionistische partij alles behalve vlietend.

Rector, veelbeteekenend aan. Deze was namelijk, in afwijking van de meeste „High” Churchmen, een besliste aanhanger der liberale partij, gelijk, zooals bekend is, zijn geestverwant Gladstone.

Hij nam natuurlijk de handschoen niet op, doch vroeg: „Wat heeft U, Lady Mary, dan zoo er in getroffen?”

„Vooral ééne zeer merkwaardige passage, komende van die zijde”, en, zich keerende tot John, „wil mij de Nineteenth Century brengen. Ge vindt het op de tafel naast mijn canapé in mijn zitkamer boven.” Toen zij het tijdschrift ontvangen had, vervolgde zij: „Mr. Trevelyian is van oordeel, dat het tegenwoordig geslacht onzer landgenooten, noch wat karakter, noch wat geestesontwikkeling betreft, het vorige evenaart en zegt o.a.: „Hoe kan een bevolking, waar ieder mensch dagelijks de heden-daagsche pers tot zijn geestelijke spijs maakt, gelijken op een vorig geslacht, waarvan enkelen den Bijbel en eenigen goede boeken en de anderen niets lezen?” en verder: „Zoo lang het lezen van nonsens niet in ordentelijke familie’s wordt beschouwd als even nadeelig als de gewoonte van borrelen, zal de pers meer kwaad stichten dan de kroeg.”

„Nu, wel wat overdreven”, riep Mr. Vernon. „Doch die laatste zin is maar een soort knal-effect. Wanneer een schrijver dat betoogt, weegt hij niet iedere lettergreep in de balans der strikte waarheid”.

Een wolkje kwam over het gezicht der moeder. De cynische uitspraken van haar oudsten zoon deden haar altijd pijn.

De Rector gaf een andere wending aan het gesprek. Hij vroeg aan den jongen meester: „Merkt gij veel te Harrow van de nieuwe stroomingen op onderwijsgebied?”

„U bedoelt zeker de voorgestelde hervormingen in het onderwijs?” was de weder-vraag van den jongen man.

„Ja, de geheele toelig om ons Engelsch opvoedingssysteem te hervormen naar allerlei nieuwe, meest uit den vreemde afkomstige, theorieën?”

„Er wordt inderdaad veel onder ons meesters daarover gesproken. De meeningen zijn zeer uiteenlopend. Ik ben nogal behoudend,

zooals U weet. Wij Britten zijn nu eenmaal een eigenaardig ras en zullen dat wel blijven, in weerwil van een steeds wassend cosmopolitisme.”

„John Bull een cosmopoliet”, zeide de schilder met een glimlachje, dat is een toekomstbeeld, waar wij ons niet voor behoeven te verontrusten.”

„Dat weet ik zoo zeker niet”, hernam de Rector, die als ouderwetsche liberaal zeer zwakke sympathieën koesterde voor de uiterste linkerzijde zijner partij, die hoe langer hoe meer gewicht in de politieke schaal begon te leggen. „Wij zijn hard op weg om onder den druk eener machtige bureaucratie ons vrije initiatief, geheel onze individualiteit te verliezen en dan zal het spoedig gedaan zijn met de vervulling onzer roeping als wereldrijk.”

„Ik ben zoo bevreesd niet voor John Bull”, merkte de Harrowmaster, „zeker, er zijn enkele bedenkelijke verschijnselen in ons volksleven, doch het „raw material” (grondstof), zooals ik het in mijn professioneel leven zie, is nog altijd zeer belovend.”

„Hoe bedoelt gij dat?” vroeg zijn oom.

„Wel ik had kort geleden een belangwekkend gesprek met onzen Franschen meester te Harrow. Hij zeide mij nooit geloofd te hebben, vóór hij in Engeland woonde, aan hetgeen hij gehoord had van ons opvoedingstelsel op de groote public schools. Geen surveillance; een beroep op plicht en eergevoel bij eenige honderden jongens van 12 tot 19 jaar; aan de ééne zijde groote vrijheid, aan de andere zeldzame, maar zware, toch niet gewraakte straffen; dan het gezag en de macht, aan de ouderen toegekend over de jongere leerlingen en de onderworpenheid daaraan der laatsten — hij was overtuigd, dat een en ander onmogelijk was; de bewering was ongetwijfeld een staal van Engelsche „caut” en „humbug” ¹⁾, er moest wel iets achter schuilen. Hij heeft het stelsel nu zelf jaren lang in werking gezien en is natuurlijk overtuigd, dat het geen fictie is, omdat de jongens op school komen met

¹⁾ Onvertaaltbare woorden, die verschillende graden van onwaarachtigheid beduiden.

eenige eenvoudige, doch diep gewortelde, ethische grondbeginselen, die, althans in Frankrijk, verre van algemeen zijn, zelfs onder de meer bevoorrechte standen. Zijn oordeel heeft waarde omdat hij geen blinde Anglomaan is geworden, zooals enkele vreemden, die ik ontmoette en o.a. betreurt hij het, even als ik, dat de gemiddelde public schoolknaap, verre van te dorsten naar kennis, bepaald neêrziet op naarstige studie."

„Spreek geen kwaad, ik bid U, van onze flinke, gezonde, mannelijke Engelsche jongens", viel hem Mrs. Blake verontwaardigd in de rede.

„U neemt dus de partij van onze jonge „Barbarians", zeide John met een glimlach¹⁾.

„Herinner mij niet aan die boutade van Matthew Arnold, die lang vergeten had moeten zijn", hernam zijne tante, doch ziende, dat Miss Wilson wilde spreken, gaf zij haar het woord.

„En ik kom op voor een veel bredere schaar mijner landgenooten dan die met public schools in aanraking komen. Waarheidszin en eerlijkheid zijn gelukkig geen monopolie van onze hogere standen; ook is zulks niet het onderling vertrouwen, dat daarvan een gevolg is. Dat trof mij onlangs toen ik met een Deênsche dame sprak over de „Home Reading Union" (Lezersbond), wier leden voornamelijk tot den kleinen middenstand en den hoogereren werkmansstand behooren. U weet dat men zich verbindt om een zeker aantal uren per week het een of ander leerzaam boek te lezen en zelfs moet opgeven of men zich daaraan gehouden heeft. Die dame vroeg mij „hoe in de wereld oefent men contrôle?" Zij scheen het niet te begrijpen, dat men niet droomde van bedrog van de zijde der lezers en lezeressen."

„Een dergelijke vraag is wel een bewijs, dat het misverstand, waaraan wij van de zijde van zelfs hoogstaande foreigners zijn blootgesteld, niet altijd aan onze nationale fouten,

¹⁾ Toespeling op de beroemde beschouwing van Matthew Arnold in „Culture and Anarchy", waar hij zijne landgenooten verdeelt in Barbarians, Philistines en Populace. (Barbaren, Filistijnen en Volk).

maar soms ook aan onze nationale deugden te wijten is", merkte Lady Mary op.

„Dat ben ik met U eens", zeide John. „Doch eerlijkheidshalve dient gezegd te worden, dat wij vol tegenstrijdigheden zijn; ik verwonder mij niet, dat zelfs een strikt onpartijdige en schrandere foreigner ons niet begrijpt. Onze waarheidszin, onze erkende fairness heeft als tegenhanger een zeker vermogen van „make-believe", van, waar het ons te pas komt, onszelven het een of ander wijs te maken, dat Shakespeare zoo waar vertolkt als „the wish is father to the thought"¹⁾. Ongetwijfeld schuilt hierin een groot gevaar voor zelfbedrog."

Hier viel hem Mrs. Blake verontwaardigd in de rede. „Maar John, men zou haast denken, dat ge zelf een foreigner waart. Al die buitenlandsche reizen deugen U niet; dat lange verblijf te Heidelberg althans heeft U geen goed gedaan."

Men was al te gewoon aan het ingewortelde vooroordeel van Mrs. Blake, die nooit uit Engeland was geweest, tegen alles wat „foreign" was, om veel gewicht te hechten aan dien uitval. Toch stelde de jonge man haar met zijne gewone hoffelijkheid gerust.

„Maakt U zich niet ongelukkig over mijn on-Britsche gevoelens, die werkelijk slechts in Uw verbeelding bestaan. Doch een schoolmeester is nu eenmaal een professional faultfinder (criticus) en wij moeten met het oog op onze leerlingen deze kwesties uit allerlei standpunten bezien."

„Onze buitenlandsche critici", merkte hier Mr. Vernon op, „hebben dikwijls gelijk wat de premissen betreft, doch zijn schromelijk in het ongelijk met hunne gevolgtrekkingen. Zij zijn meestal veel logischer aangelegd dan wij en zoeken steeds naar synthesen, die meestal niet te vinden zijn. Dan loochenen zij vaak het bestaan van hetgeen in strijd is met hun gedachtengang, of zij laten het weg uit hun betoeg."

„Dit uitschakelingsproces valt gewoonlijk in ongunstigen zin voor ons uit", hernam Mrs. Blake.

¹⁾ De wensch is vader der gedachte.

John had het op de lippen om te vragen of de Engelsche beoordeeling van foreigners altijd vrij was van onkunde of onbillijkheid, maar wilde zijn goede tante niet onnodig kwetsen.

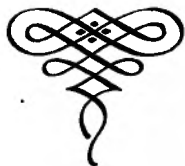
„Aan buitenlandsche critiek hecht ook ik niet veel”, zeide de Rector op ernstigen toon, „maar gezonde zelf-beoordeeling hebben wij als natie terdege noodig. Men vraagt zich af, of onze materiele welvaart niet gaandeweg een vloek wordt en wij niet achteruitgaan in hetgeen werkelijke waarde heeft.”

Niemand sprak hem tegen en de schilder voegde er bij, met bijna onhoorbare stem: „Ja, in de Church army vragen wij elkander wel eens af, of wij wel in een Christelijk land wonen.”

Iedereen zweeg, verdiept in ernstig gepeins. Met dat diepgeworteld besef van solidariteit met anderen, dat het eng persoonlijk standpunt overwint en hoogmoed en farizeïsme onmogelijk maakt, deelen Engelschen der type, die men hier op het oog heeft, in de schuld en het leed der groote massa's van hun volk. Dit besef wordt bij menig een van hen een stil, chronisch lijden, dat zij echter zelden onder woorden brengen. Wel is waar openbaart zich de nationale weerkracht zelfs bij hen, in een snelle verplaatsing der gedachte in andere sferen. Vandaar dat de jonge lieden, die kort daarop verschenen, een belangstellend gehoor vonden voor hun verhalen van het cricketveld.

S. I. Bar.^{sse} VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

(Wordt vervolgd).

Litteratuur en Leven.

H. Roland Holst-van der Schalk.
De nieuwe geboort.
De vrouw in het woud.
Het feest der gedachtenis.
(W. & J. Brusse's Uitg.-Mij. Rotterdam.)

I.

Wanneer ik hier eenige werken van Mevrouw Roland Holst ga bespreken, dan moet ik beginnen met te verklaren, dat ik niet in de eerste plaats een litteraire beschouwing over deze groote dichteres wensch te geven, noch ook een bespreking van haar politieke of economische ideeën. Het is er mij vooral om te doen, na te gaan, hoe Mevrouw Roland Holst in haar gedichten staat tegenover het vrouwenvraagstuk, en wat haar houding in deze voor de Christenvrouw te zeggen heeft. En dan kan het wel niet anders of ook de sociale beginselen, waarvan de dichteres uitgaat, zullen telkens ter sprake komen.

De invloed van Mevrouw Roland Holst op de jongeren van dezen tijd is reusachtig groot. En die invloed wordt niet genoegzaam verklaard door te zeggen, dat zij de geest des tijds incarneert. Wat in Mevrouw Roland Holst aantrekt, is de kracht van haar geloof. Een Christen, die belijdt dat er maar één Midelaar Gods en der menschen is, door welken wij kunnen zalig worden, kan nooit instemmen met hen, die zeggen, dat de inhoud van ons geloof er niet op aan komt, mits wij maar gelooven. Maar tegelijk weet ook niemand beter dan de Christen, welk een ontzettende kracht er schuilt in het geloof — het geloof, dat bergen verzetten kan. Mevrouw Roland Holst geloof in haar idealen, rotsvast, en daar volgt dan vanzelf uit, dat zij voor die idealen alles over heeft, als het moest er voor in den dood zou gaan. Dit geeft aan haar persoonlijkheid iets heroïsch; bovendien heeft

zij de gave der dichtkunst niet met mate ontvangen en zoo moet het ons niet verwonderen, dat ze velen in vervoering heeft gebracht, niet alleen voor haar kunst, maar ook voor de idealen, in welker dienst ze die kunst gesteld heeft. Maar ook, dit heroïsche in haar persoonlijkheid maakt haar invloed zoo ontzettend gevaarlijk. Er zijn soms zeer scherpe ooren noodig om te onderscheiden tusschen háár geloof en het Christelijk geloof, om op te letten, dat háár idealen toch ten slotte niet met het Christelijk ideaal samen vallen; dat, al had veel wat in deze verzen gezegd wordt, door een Christen dichteres gezegd kunnen zijn, het accent dan toch anders zou vallen. En daarom meende ik, dat een bespreking van drie der voornaamste dichtwerken van Mevrouw Roland Holst in dit tijdschrift, niet ondienstig zou zijn.

In „De nieuwe Geboort” vertelt de dichteres ons, hoe zij zelf leeft een zonnig jeugdleven van vreugde en blijheid om eigen, groeiende kracht.... Maar nog ontbreekt het ideaal, waaraan zij die kracht wil wijden. Zij kent

„Het leeg en vreemd gevoel, te staan
op dicht-bevolkten weg alleen,
waar velen gaan met vasten schreên,
als weten ze, waarheen ze gaan;
en allen spreken luid en geen
lijkt niet te weten wat daar ligt,
te ver, te ver voor het gezicht,
dan ik alleen, dan ik alleen.

Ze zoekt een „lebens-oriëntierung” en nu wekt haar het ideaal in de gestalte eener schoone vrouw, die van zichzelf getuigt.

„.... ik ben lichtdraagster voor de tijden,
die zijn; wie zich mij toekeert leeft be-
schenen.

Want de glans, die ik afstraal, is het
teeken,
waardoor allen die zich om mij vereenen,
van dit somber geslacht zich onder-
scheiden.”

En als de dichteres vraagt „o, vanwaar dragen uw oogen zulk een glans?” dan „wees

ze omhoog naar een ver licht, dat hing in heem'len.”

Een draagster van hemelsch licht, die de jonge vrouw wekt uit haar schoon, doch nutteloos droomleven, en haar den weg wijst tot het ideaal.... zien we hier niet het bedriegelijke in deze poëzie waarvan ik sprak? En als dan de dichteres getuigt:

Van af den gezegenden scheidingsdag
dat, zooals een zwaard opflitst uit een
scheede,
een waarheid, tot nu toe door ijdelheden
versluierd, naakt en blinkend voor mij lag;

dat ik erkende en op eenmaal zag
niet nog door betoog of bij 't licht der rede,
maar aan een uiterst beve in alle leden
dat ik gedwaald had, en heel mijn gedrag;

dat alles in de wereld voor de ziel
wankelend werd, zoodat zij zag vol vreezen
hoe hoogte' en laagten door elkander vloten,
heb ik, laat, dit mijn trots en blijdschap wezen,
niet ééns d' oogen gewend, noch ze gesloten,
maar ben waarheid gevolgd, wat voor haar
viel¹⁾,

is dit niet een geloof zoo sterk, dat menig Christen het de dichteres niet na durft te zeggen? Niet ééns d' oogen wenden, noch ze sluiten, voor wat men als waarheid erkent.... voelen wij niet, dat hier groote genade toe noodig is? Want al „is de strijd zoet aan 't hart bij oogenblikken” zoo doet hij toch „vele teed're dingen lijden”.

„Hij vraagt niet, wat wij minnen, wat wij mijden
en komt in vormen, die ons soms
verschrikken”¹⁾.

En telkens weer komt dit thema bij de dichteres terug: de zoetheid van het vrouwenleven voor die het zorgeloos genieten mag, tot de oogen opengaan voor het groot menschenweê op aarde. Ook hier kan de Christenvrouw wel een oogenblik verwantschap gevoelen, maar

¹⁾ Ik cursiveer.

toch . . . Niet het leed der menschheid is het eerste, of mag het eerst zijn wat haar uit jeugdige onbezorgdheid doet opschrikken, maar het leed om eigen zwakheid, het berouw om eigen zonde, het schouwen in de duistere diepten van eigen hart. De nieuwe geboorte der wereld — ook de Christenvrouw, die gelooft, dat de gansche creatuur verwacht de openbaring der kinderen Gods, ook zij verlangt er naar, en werkt er voor, maar zij weet, dat deze nieuwe geboorte ondergeschikt is aan, en afhankelijk van de wedergeboorte der enkele menschenzielen.

Gaarne luisteren wij naar deze dichteres als zij zoo schoon weet te spreken van het lijden van velen: van de heidebewoners, die nederzitten „als schapen die niet weten waar te weiden,” en we denken aan Hem, die met ontferming bewogen werd over de schapen, die geen herder hadden; en we voelen wel, hoe Hij alleen troost kan brengen en weiding geeft, en ook bij ons welt erbarmen omdat aan die arme schapen door Mevrouw Roland Holst en haar volgelingen niets wordt geboden dan . . . het uitzicht op een toekomststaat van stoffelijke welvaart.

En schoon is dat gedicht over den ouden arbeider, die aan de tafel des levens buitengestooten wordt, maar wij weten dat de spijs, die het socialisme hem biedt, hem even hongerig zal laten en wij willen hem wijzen op Eén, die alleen waarlijk de tafel doet overvloeien. De dichteres verhaalt, hoe zij komt tot de arbeidende vrouw en haar oogen ziet dwalen „hongerig naar verten buiten de sfeer van de vreugd en 't leed hunner levens,” zij spreekt tot haar en zij zeggen „dat deed ons goed, ja, er is nog een ander bestaan.” En wij huiveren, als we denken, hoe de troost die hier geschonken wordt, is: de verwachting van den socialistischen heilstaat, van gerechtigheid, die is „een drang, die we zelf hebben voort gebracht,” die „geen God handhaaft, maar wij zijn de goden, die uwe kind'ren prijzend binnenleiden in een Walhalla van vereerend minnen.” Wij deinzen terug voor de wreede troost van een, die zingen kan:

„Er troont geen eeuwige gerechtigheid

Boven gedachte en daad welft zich geen klare bewuste wet, alle' openbaar in 't zware offer dat ieder onrecht eischt. Er strijdt met de rechtvaardigen, tegen de sterken geen god die ze beschermt achter zijn schild; geen plannen zijn gefaald, gestort geen werken omdat gods vergelding zóó heeft gewild.

Boven ons hoofd blijven heem'len gesloten; geen stem ontketent het: „mijn is de wrake.” als recht vertreden wordt, onrecht verwint.

Hemel en aard zien toe, prijzen noch laken want ja, alles geschiedt naar vaste groote wetten onwankelbaar, maar ze zijn blind.

Worden wij bij het lezen dezer woorden, niet herinnerd aan het diepe woord van den spreukedichter: „de barmhartigheden der god-loozen zijn wreed”?

Liever, veel liever is het ons, wanneer wij bij de dichteres twijfel zien opkomen.

„Welk een zielsangst zou dat zijn te gelooven dat al het woelen en ontstuimig razen waarvan de maatschappij bruist als een zee ons terugbrengt, na wat onder en boven op de' eigen plek . . .”

want ook voor haar kan ten slotte slechts door deze zielsangst heen: de vertwijfeling aan menscheijk kunnen en aan menscheijke idealen, de weg voeren tot de ware nieuwe geboorte.

Twijfel, smart, telkens weer ontmoeten we die beiden in „de nieuwe geboort”. Mevrouw Roland Holst volgt haar idealen ten koste van alles, maar terwijl zij den weg tot het ideaal bestijgt, voelt zij wel scherp de doornen en distels, die haar voeten wonden, voelt ook de smart om wat zij ziet als haar taak: wonden te slaan, opdat grooter zegening hieruit voortvloeie, en dit alles met de wetenschap, dat zij de vruchten van haar werk niet zal plukken.

De vruchten van den strijd zijn niet voor u en niet voor ons de late zegeningen; maar het besef, zachte en blijde dingen

mogelijk te maken door ons werk, zoo
ruw....

En haar meening druischt wel zeer sterk in tegen het Christelijk bewustzijn, voor hetwelk kwaad kwaad blijft, ook al zou men er het goede door bereiken, dat liever onrecht lijdt, dan onrecht doet, wanneer zij aan het groote doel — het communisme *alles* ondergeschikt maakt. Alles. Ook de roeping der vrouw als echtgenoot en moeder. Wanneer in de vrouwenziel de stem van het verleden nog spreekt, zoo is dit een zwakheid, die bestreden moet worden. Dat die stem nog lang blijft spreken, Mevrouw Roland Holst weet het wel en bezingt het in de prachtige regels:

O, het schijnt wel schoon te leven
als de grenzen worden verwijd
maar het is geen geluk te komen
in een kentering van den tijd
en een vrouw te zijn geboren:
zij komt te vroeg of te laat
want een geur van 't verleden leeft
in haar hart, die niet vergaat.
Zij voelt ongetelde krachten
om licht en vrijheid vragen
en ziet beloften schitt'ren
aan de kimmen komender dagen;
juichend vliegt ze daarheen
naar de nieuwe wereld waarin
ze zal staan als een bloem in licht
met heel gezonden zin,
maar onverwachts staat ze stil:
't is als trekt haar terug een band
als smeekt een inwendige wil:
„keer weerom mijn kind naar uw land”,
dan zou ze alles willen geven
om veilig te voelen en warm
er is geen begeerte verbleven
dan naar een beschuttende arm.

O donkere diepten van tweestrijd!

Het conflict in de moderne vrouwenziel is door Mevrouw Roland Holst doorvoeld en schoon bedicht, dit conflict, dat er is omdat iedere vrouw tegelijk in zich draagt de begeerte naar afhankelijkheid en de begeerte naar vrijheid. En zij kan aan al die arme, gemartelde

vrouwenzielen geen troost bieden, omdat er voor haar slechts één troost is, die deze dichteres niet kent: Jezus Christus. Hij, de Koning, die heerschen wil over onze harten, is het tevens die vrij maakt. In zijn al-omvattende liefde kan ook de moderne, door tweestrijd verscheurde vrouwenziel, volkomen vrede vinden. Ook voor de Christenvrouw blijven de problemen en vragen, maar alle bitterheid is er uit weg. Omdat zij in Christus alle dingen geborgen weet: het verleden, en de toekomst en het heden, en alle vragen en alle twijfelingen, en alle strijd en alle moeite; omdat zij in Hem zichzelf geborgen weet — haar eigen armzalige, hongerige, vragende ziel.

F. v. d. B. v. V.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

Wat er geleden is in die oorlogsjaren die achter ons zijn!... 't Is haast niet om in woorden uit te drukken... Wat er gezondigd is!... Ach! al die dingen zijn haast te vreeselijk, om er zich in te verdiepen. Toch komen ze aan alle kanten los, de verhalen van smart en ellende, van gebrek, kommer en armoede en van gemeene ruwheid en ongelooflijke beestachtigheid. De menschen kunnen niet meer zwijgen, ze *moeten* het vertellen, hoe het wel alles geweest is. Hoe er door vrouwen geleden is!... ik zou bijna zeggen, haast nog intenser dan door de mannen.... Wee! over de mannen en vrouwen, die den geest van den afgrond loslaten over hun land, die toestaan dat het beest in den mensch ontwaakt en om zich heen grijpt als een verscheurend roofdier. Wee!.. over hen, die ook in onze dagen willen afbreken wat ze niet opbouwen kunnen, die een groot kunstgebouw omver halen, zonder dat er eenige wetenschap en

kennis bij hen is om het weer op te bouwen. Weel... over hen, die den vlam in de brandbare stoffen werpen, zonder dat ze van blusschen iets afweten.

Maar ik laat een jonge Engelsche vrouw hier aan het woord, die de geheele revolutie in Rusland meemaakte. Dat zij waarheid spreekt en er niet een beetje bij fantaseert, zooals vrouwen wel eens verweten wordt, daarvoor staat den heer Berkeley Burnand, kapitein bij het Engelsche leger, in, die verklaart, dat haar verhaal niets als de naakte waarheid bevat, en haar relaas met zijn handteekening heeft voorzien.

The Ladies' Home Journal.
Sept. 1919.

Het jonge Engelsche meisje was zestien jaar, toen zij trouwde, zij volgden haar Russischen echtgenoot, die marineofficier was, naar zijn land in 1916. Het verhaal van de eerste jaren van haar huwelijk sla ik over, dat het niet gemakkelijk was om in mobilisatietijden de vrouw van een officier te zijn, dat kunnen we wel begrijpen. Eens reisde zij met haar man naar Sebastopol; de eenige manier om mee te komen was, dat zij verkleed als officier met hem mee ging. De reis was verschrikkelijk, de koude was zoo intens, dat het haast niet te dragen was, en overal aan de stations, waar de boeren, die mee wilden reizen, niet toegelaten konden worden, sloegen zij uit boosheid de ruiten in, om toch vooral aan de passagiers, die wel in den trein waren het reizen onmogelijk te maken.

In het begin van het jaar 1917 begon haar lijdensweg. In Juni werd haar kleine meisje geboren en kort daarna brak een vreeselijk oproer uit, dat het leven van alle officieren bedreigde. Overal, waar zij zich vertoonden, werden zij koelbloedig neergeschoten. Drie dagen verborg zich haar man in den steenkolenkelder, met een flesch thee als eenig voedsel, toen werd ook dat te gevaarlijk. Telkens kwamen de menschen van het roode leger in huis om alles te doorzoeken. Op een nacht stond hij voor haar, zwart van kolenstof, zwak en akelig van honger. Ze gaf hem te eten, en liet hem eerst een paar uur slapen, bang voor het minste gerucht, daar zij geen

van de dienstboden kon vertrouwen. Terwijl hij sliep, zat zij na te denken waar ze hem kon verbergen. Het was geen kleinigheid om hem ergens weg te stoppen. Hij was 6 voet 4 inches lang, zeer breed van schouders en woog 230 pond. Op eens dacht zij aan de groote, witte, Russische kachel, die in haar kamer stond en die negen voet hoog was. Van binnen wist zij de steenen los te krijgen en de kachel op die manier uit te hollen. Al die steenen pakte ze zorgvuldig in koffers, opdat de dienstboden toch maar niets zouden merken. Toen wist haar man zich met moeite in het gat te werken en hier bleef hij toen meer dan een maand, alleen 's nachts er uit komende. Maar ook deze schuilplaats werd gevaarlijk, de roode broeders zonden haar een der hunnen als logé, hij koos haar slaapkamer als zijn logeerverblijf, gelukkig niet de kamer met de groote kachel. Zij sliep toen in de gang. Overdag, als zij met haar baby praatte, trachtte zij haar man van allerlei mee te deelen. Op zekeren avond gelukte het hem om te ontsnappen met een oude pas en wist hij te ontkomen naar zijn landgoed in Ivanof. Een paar dagen na zijn vertrek werd het huis weer van onder tot boven doorzocht, en woedend waren de soldaten, dat zij geen sieraden en kostbaarheden konden vinden. Ze had die echter allemaal in het matrasje genaaid, waarop haar kindje lag. Ze dreigden haar, dat als zij niet zorgde, dat ze hen het salaris van haar man den volgenden dag kon afdragen, de baby en zij gedood zouden worden.

Den volgenden dag werd zij naar het Huis van Bewaring gevoerd, waar zij tot haar grooten schrik een berucht officier zag, die zeer slecht bekend stond en die haar allerlei afschuwelijke voorstellen deed tot losprijs.

Zij bedong, dat zij eerst naar haar kindje zou mogen gaan kijken, dat stond hij toe. Aan den wanhoop ten prooi kwam zij thuis en wist uit radeloosheid niet wat ze beginnen zou. Onverwachts kwam een van haar vroegere naaisters bij haar, om te vragen of zij haar naaimachine mocht leenen. Ze was de vrouw van een der klerken op het passenbureau.

Met al de welsprekendheid, die ze bezat,

trachtte ze de vrouw over te halen om haar een pas te verschaffen, ze beloofde haar de naaimachine en nog van allerlei andere dingen. De vrouw bezweek voor haar smeekgeboden en verschafte haar een pas. Verkleed als een arm, vies vrouwtje met al haar bezittingen in een sjaal gewikkeld plus een tasch, die zij met opzet met het kolenstof had ingesmeerd, wist zij met haar kindje, die alles als een gezellig grapje beschouwde, in den trein te komen. Ze zat in een beestenwagen, alleen als vrouw en haar kindje van negen maanden met soldaten van het Roemeensche front. Het is niet om te zeggen, hoe ruw en verdierlijk deze menschen waren geworden. Ze zat op het eenige bankje dat er was, maar een der soldaten trok haar er af, en ging er zelf op zitten. Een ander smet doodbedaard haar bruine tasch uit het raam, omdat die hem hinderde. Maar dit alles was nog niet het ergste, onderweg werd de trein gevisiteerd door verschillende menschen van de roode garde, o.a. ook door den vreeselijken officier, die haar zoo beleedigd had. Zij dacht eerst, dat hij haar niet herkennen zou, want hij ging door, maar toen kwam hij weer terug en met den sanatischen uitroep van „ha! ha!...—die oogen!... die zou je overal herkennen”, wierp hij zich op haar en pakte haar bij de polsen. „Wacht maar meisje”, zeide hij, „nou zal je mij niet meer ontsnappen”. Toen was de maat van haar ellende vol, en ze barstte uit in tranen. De soldaten vroegen, waarom ze schreide, maar de officier beval hen op barschen toon, zich met hun eigen zaken te bemoeien. Een van hen begon met den officier te vechten, ze sloegen op elkaar los, drongen op elkaar in en voor dat ze het wisten, drukte de een den ander tegen het portier, dat naar buiten opensloeg, en verdwenen beiden in de ruimte. Geen der soldaten trok zich iets van dit voorval aan. Zij trokken het portier weer kalm toe, en zeiden tot de verschrikte jonge vrouw: „Zie zoo, die ben je nu ook weer kwijt”....

Over een afstand, waar men in gewone tijden 1½ dag over reist, deed zij nu zes weken. Aan de verschillende stations moest ieder om de beurt er uit, om een grooten

ketel met warme thee te vullen. Ook zij werd gedwongen op haar beurt door de gebroken ruiten te klimmen om thee te halen, zoo weinig beleefdheid hadden die soldaten voor haar als vrouw, (na het ongeluk had de conducteur het portier afgesloten). Zij leefde al dien tijd met haar kindje op gedroogde appels en brood.

Sonia, het kindje, was de eenige, tegen wie iedereen vriendelijk was. Als de jonge mevrouw even den trein verliet, dan vochten de soldaten er om, wie haar mocht verzorgen en zij beloonde ieder van die ruwe, verdierlijke menschen met een van haar liefste lachjes.

Na ontzettend veel moeite bereikte zij het landgoed van haar man, waar een niet te beschrijven wederzien plaats vond. Zij waren er echter nog maar kort, toen de kozakkenhorden ook die plaats lastig vielen. Er waren onder hen vrouwen met stijf in elkaar gedraaiden haren, ze waren even ruw en wreed als de mannen.

Weer moest de jonge officier vluchten, maar het gelukte hem hier gemakkelijker een pas te verkrijgen, omdat iedereen hem kende in de plaats zijner inwoning. Hij besloot naar Siberië uit te wijken. Ook zijn vrouw met het kindje kon niet blijven, daar haar leven in gevaar was. Voorzien van een pas wilde zij trachten naar Engeland terug te keeren. Wat ze alles meemaakte en doormaakte in Petersburg kan ze haast niet vertellen. Een gérant van een hotel werd geroerd door haar moeilijke omstandigheden en nam haar in bescherming. Eens wees hij haar aan het station een afschuwelijk monster van een man, met een grooten zak op zijn schouder. Hij vertelde haar, dat het zijn bedrijf was, om jonge meisjes uit den vreemde, onderwijzeressen en gouvernantes te achtervolgen waar hij kon, hij stopte ze in een zak en nooit werd iets meer van ze gehoord.... Om haar voor zulk een lot te bewaren, bracht hij haar zelf in den trein.

29 April 1918 vertrok ze eindelijk met een schip naar New Castle, en nu is ze behouden in Engeland. Van haar man heeft ze een brief uit Van Couver en weldra hoopt ze naar hem toe te gaan.

Nu ik zooveel akeligs verteld heb van de menschen is het misschien wel wat ontactvol, om zooveel goeds van „dieren” te gaan vertellen. Maar het is toch wel aardig om te weten, wat honden in den oorlog gepresteerd hebben, daarom schrijf ik er over.

In den oorlog zijn veel honden gebruikt door het „roode kruis” — ze moesten ambulance-werk doen.

Op de slagvelden, juist tusschen de twee verschillende loopgraven in, is het „Niemand's Land”, zooals het in den strijd werd genoemd. Dat Niemand's Land was natuurlijk blootgesteld aan het kanon- en geweervuur van beide strijdende partijen; daar moesten de afgerichte honden de gewonden en doden gaan zoeken. Het is verbazingwekkend zoo goed als ze gedresseerd worden. Komen ze bij een gewonden soldaat, dan moeten ze hem eerst besnuffelen, of hij dood of gewond is. Leeft hij nog, dan gaan ze rustig bij hem zitten, en wachten totdat hij iets genomen heeft uit den voorraad, waarmede hun kleine zadels bepakt zijn. Zoo'n zadel heeft zeven zakjes, in de een zit eerste hulp bij ongelukken, in een ander potlood en papier, in een derde weer voedsel en de eene of andere drank. Terwijl de soldaat hiermede bezig is, moet de hond een knoop van zijn jas afbijten en in zijn bek medenemen. Met dien knoop komt hij dan bij de ambulance terug en geleidt de hospitaal-soldaten met de brancard tot waar de gewonde ligt. Als de man dood is, moeten zij hun pet, helm of een stukje goed van het uniform meebrengen, en als het lijk door den vijand is geplunderd, een steentje of een stukje graszode. Als de honden met deze boodschap in de loopgraven terug kwamen, wisten de ambulancehelpers wat hen te doen stond. Mevrouw Walter Colverd bezat twee aardige herdershonden, „Pershing” en „Haig”. Zij stond ze af aan het roode kruis, om op de slagvelden te helpen.

Samen hebben deze twee honden aan duizend twee en zestig soldaten het leven gered. Toen zij eindelijk gewond, ziek en zwak en vermagerd van het front terugkwamen, pastte Mevrouw Colverd ze eerst op, en deed toen, echt op zijn Amerikaansch, een groote tournée

met hen door het land. Overal werden ze met de grootste geestdrift ontvangen, de zalen waren overal tot berstens toe vol. Ze collecteerde op die manier duizenden dollars voor het roode kruis-werk. Het is alleraardigst om de portretten te zien van deze twee beroemde honden.

Voordat ik van het Amerikaansche vrouwenblad afscheid neem, moet ik nog even mededeelen, wat Mevrouw Christien Frederick ons vertelt van de acht-urige hulp in het huishouden. Ik ben lang niet zoo fijngevoelig als Mevrouw Diepenhorst, die in het vorige nummer vergeving vroeg, dat zij de dienstbodenkwestie aanraakte. Ik raak ze zelfs graag aan, ik schrijf er ook graag over, want ze is voor ons huisvrouwen van niet te zeggen beteekenis. We kunnen er haast niet genoeg over lezen, als men telkens oude menschen, zieken en zwakken ontmoet, die in onze dagen zonder eenige hulp zijn, dan voel je pas, van hoe groote sociale beteekenis deze kwestie is. Van de week was nog een huisvader bij me, die met zijn zieke vrouw en kleine kindertjes totaal zonder hulp zat, en ge moet niet gelooven, dat ik er tot nog toe in geslaagd ben om een hulp voor hem te vinden.

Mevrouw Frederick dan maakt een zeer uitgebreide werklíjst voor ons, huisvrouwen. Het is zoo jammer, dat plaatsgebrek mij verhindert die werklíjst in zijn geheel over te nemen. Het toont weer zóó glashelder aan, hoe wij, Hollandsche huisvrouwen, zoo'n gansch andere manier van huishouden hebben dan de buitenlanders, maar ik kan niet laten er met trotsch bij te voegen: „Waar vindt men dan ook zulke huizen als de onze?” Als men hier bij een Hollandschen boer komt en alles den bezoeker tegenblinkt en tegenglinstert, dan kan men niet laten er zijn vreugde aan te hebben.

Mevrouw Frederick berekent drie minuten om een bed op te maken en om de kamer aan kant te maken 12 tot 25 minuten.

Voor het eten geeft zij ons maar 80 tot 90 minuten, zelfs voor een maal met 4 gangen.

Ik kan niet begrijpen, hoe ze zoo gauw wil klaarkomen, tenzij ze alles uit busjes haalt, wat de Amerikaansche huisvrouw maar al te

gaarne doet. Voor de schoonmaak van een kamer krijgen we nooit meer dan een uur (denk eens aan onze *heele* dagen). Aardig is, dat ze elken middag van drie tot vier uur vrij houdt voor „Mothers own rest period”¹⁾.... dat moeten wij, Hollandsche vrouwen, nog leeren. „Mothers own rest period” — dat bewaart voor overwerken, dat sterkt zenuwen, dat houdt ons humeur in orde, dat geeft ons een gepast gevoel van eigenwaarde. Misschien troost het ons ook een beetje bij de groote stijging van arbeidsloonen, dat ze daar voor een ongeschoolde kracht 50 cent per uur en 12 dollars per week moeten betalen.

Ik kan echter niet eindigen zonder nog even *De Proletarische Vrouw* iets uit een paar brieven in „De proletarische Vrouw” Af. 26 Juli. aan te halen. Eenigen tijd geleden heeft de Amsterdamsche Gereformeerde Kerkbode geschreven: „Verbijsterend is de verwarring van denkbeelden, die de geesten rondom ons heeft aangegrepen. Een tijd is aangebroken, waarvan gezegd mag worden, dat de fundamenten omver gestooten worden.” Ik weet niet goed, wat ze wel schrijven zou, als ze deze brieven in „De proletarische Vrouw” had gelezen.

Een paar eenvoudige vrouwen zijn aan het woord. Ze schrijven over het huwelijk; de een getuigt zelf, dat ze in haar jeugd weinig onderwijs heeft genoten.

Deze schrijft: „dat ze omtrent het huwelijksleven drie dingen zou willen veranderen: Ten eerste dat de vrouw financieel gelijk met den man staat, opdat geen vrouw een man zal nemen om geborgen te zijn, zooals nu maar al te dikwijls voorkomt. En dat dus geen enkele vrouw meer zal behoeven te hooren: „ik moet voor je werken”.

Ten tweede, dat iedere vrouw het recht moet hebben, om, als zij den man ontmoet, voor wien zij liefde gevoelt, dit hem eerlijk te kunnen zeggen.

Ten derde, dat iedere vrouw, welke moeder wil zijn, dit ook kan worden, zonder dat haar dit als een schande wordt aangerekend, dan

behoeft ze niet eenzaam, en ook niet tegen de natuur in te leven om het fatsoen.

Een andere vrouw schrijft: „Een gelukkig huwelijk! Bestaat het inderdaad? Stellen wij onze wenschen te hoog of schieten we zelf in zooveel te kort? Ik geloof, dat over 't geheel voor de massa het bankroet van het tegenwoordig huwelijk vrijwel vaststaat.

„Meer verscheidenheid, meer vrijheid in huwelijksvorm moet mogelijk zijn. Ik zou voor ieder menschenpaar, dat zich meer dan vluchtig tot elkaar aangetrokken voelt, de vrijheid willen opeischen, hun leven in te richten naar eigen keus. Zouden dan niet velen komen tot tijdelijk samenzijn, wanneer de behoefte aan elkaars tegenwoordigheid het grootst is, en zouden zoowel mannen als vrouwen daar niet veel bij winnen. Denk eens aan de grootere bewegingsvrijheid van de mannen. Hoeveel gebrom en slecht humeur veroorzaakt in menig gezin nu nog de uithuizigheid van den man. Wat zou de maatschappij winnen aan productiviteit, wanneer alle vrouwen een deel van den dag zich wijdden aan nuttigen arbeid. De moeder zou vrij moeten zijn in de keus zelf de kinderen te verzorgen en groot te brengen of niet.... geen veroordeeling van de moeder, die zich zelf niet geschikt acht haar kinderen op te voeden. Voor de kinderen van zulke moeders zullen dus inrichtingen moeten bestaan, zoo uitstekend mogelijk ingericht, waar andere vrouwen met moederlijken aangeleg haar werk overnemen.”

Zoo schrijven in ons Christelijk Nederland *vrouwen* in onze twintigste eeuw! Of die kerkbode ook gelijk had, dat de verwarring van denkbeelden verbijsterend is!....—Zoo willen wij menschen het mooiste, het heiligste, het teerste, dat God ons in de handen gaf, neerwerpen in het slijk, en het met de voeten vertreden. Ouderliefde, huwelijks- en gezinsleven.... 't heeft afgedaan voor velen, ze zien om naar iets nieuws.

God beware ons voor dien geest, God beware Nederland om zijn eerbiedwaardigste instelling, het gezin te gaan verachten en ondermijnen. Zouden wij aan die vrouwen durven schrijven:

„Kijk maar naar ons, naar ons, Christenen,

¹⁾ Moeders eigen rustuurtje.

bij ons is trots moeilijke levensomstandigheden, trots armoede en kommer, het huwelijk een hoog heilig iets, dat twee menschen samen doet gaan den levensweg, als twee gelieven, als twee vrienden, als het zorgende ouderpaar, als twee strijders, alles om de beurt, met die mooie liefde (ik denk aan het mooie Fransche vers).

Et lorsque l'un faiblissait sous l'orage
L'autre etait fort
De cet amour que rien ne decourage
Et qui grandit au moindre effort.¹⁾

God zij dank in vele, vele, vele gevallen mogen wij zeggen: „Kijk maar naar ons, Christenen.... Wij gelooven nog in, en wij beleven nog vandaag het mooie, heilige, Christelijke huwelijksleven.

¹⁾ Als de eene zwak was, was de andere sterk.
Met die liefde die nooit ontmoedigd is,
En die bij elken tegenslag sterker wordt.

A. v. H.—S.

Herfstgedachte.

In pijlsnelle vaart,
Hun doel welbewust,
Vliegen zwermen van vogels,
Naar warmer kust.
Naar 't land van eeuwige lentel!
Van vroolijke zonneschijn.
Waar overvloed van voedsel,
En heel geen koude zal zijn.

Ik sta ze na te staren,
En zie, een zonnestraal,
Verblijdt de dorrende aarde,
En spreekt vertroostende taal.
't Is ook van blijde landen,
Van eeuwige zonneschijn,
Waar in 't geheel geen tranen,
Maar enkel vreugde zal zijn.

En weer gaan dichte zwermen,
Vlak langs mijn venster heen.
Vertrouwend reizen ze verder,
Vol moed, al zijn ze klein.
En ik, ik vouw er mijn handen,
En zacht zingt mijn ziele deez' wijs:
„Geloovig, vertrouwend maar verder,
De Hemel is 't doel van de reis.”

J. V.

Handwerken.

Deze tekening is geschikt voor een borduurwerk op blouse of japon.

Het kan op tweeërlei manier gewerkt worden:

1e. Zoals volgens afbeelding, draden spannen en met een andere kleur omlijnen; uitvoering in wol.

2e. Men kan ook alles dik borduren en dan de uitvoering in zijde.

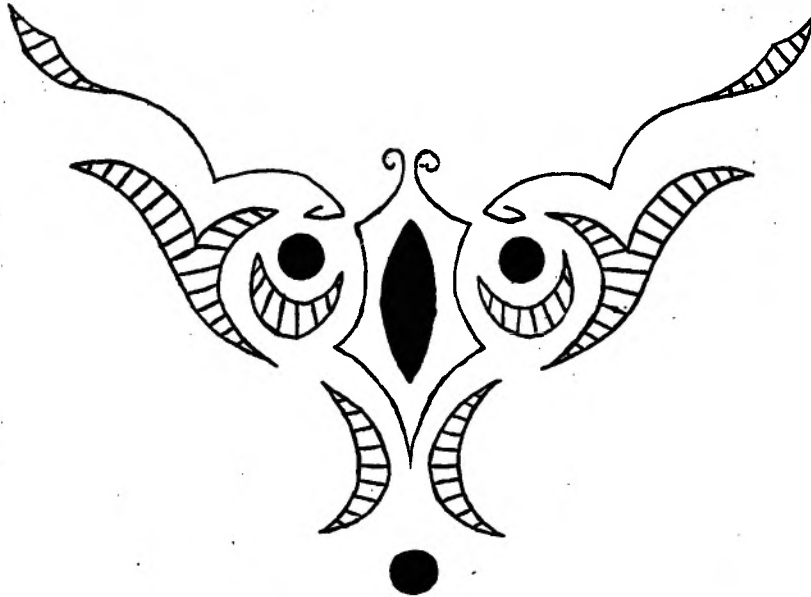
De kleuren zijn op donkerblauwe stof, uitgevoerd in wol, als volgt:

draden spannen; kleur: beige;

omlijning; kleur: donker oud rose of rood;

de volgens afb. zwart aangegeven figuurtjes groen of blauw.

E. v. d. ESCH.

Boekbespreking.

De Christelijke Verpleegster. Opleiding—Leerjaren—Werkkring, door J. H. Kuyper. Uitgeversmaatschappij E. J. BOSCH, Baarn.

Dit boekje is ontstaan uit innerlijken drang tot raadgeven. Velen, die er over denken in de verpleging te gaan, zullen de schrijfster er dankbaar voor zijn.

Vriendelijk wijst zuster Kuyper, zelve een ervaren verpleegster, op veel wat de aandacht van ons die buiten het door haar aangeprezen liefdewerk staan, licht zou ontgaan. Ook op de velerlei gevaren die de christelijke verpleegster bedreigen.

De behandeling is systematisch, het betoog helder. Na een korte voorrede krijgen we:

I. De opleiding van onze jonge meisjes tot verpleegster.

II. Ziekenhuisleven.

III. De gediplomeerde verpleegster en haar werkring. Dan volgen enkele „Woorden voor Verpleegsters” en „Woorden voor Kranke”.

Indien we op bijzonder mooie bladzijden wezen, (zoals b.v. op bladz. 15, 24 en 25) zou mogelijk de gedachte worden gewekt dat we niet het gehele boekje dringend ter lezing en overdenking aanbevelen, en dien schijn willen we vermijden. Hebt gij een dochter of pupil, in wie de lust is ontwaakt tot het verpleegsterleven, laat

dan dit werkje niet ongelezen en geef het ook aan de candidaat zelve in handen.

De uitvoering is mooi, al zijn de kleuren op den omslag wat onnatuurlijk koningsgezind. Jammer dat een inhoudsopgave ontbreekt.

A. M.

„Heden”. Een verhaal van gisteren, door Mevr. A. D. F. Whitney. Uit het Engelsch vertaald door Mevr. A. E. Schuurman. Nijkerk. G. F. CALLENBACH, 1919.

Dit mooi uitgegeven boek, op stevig papier, met duidelijke letter gedrukt, houdt van het begin tot het einde de belangstelling levendig. Het is geschikte lectuur voor zwakken en herstellenden, om telkens een eindje te lezen, en dan kalm en rustig er over na te denken. De lezing er van kan strekken tot verdieping van het geestelijk leven en tot reiniging en verrijking van den gewonen gedachtengang. 't Valt echter niet te ontkennen dat het geheel Amerikaansch getint is.

A. M.

Oostloorn. Dorpsschetsen door S. Ulfers, Rotterdam, D. VAN SIJN en Zonen.

Op den omslag van dit boek staat in blauwe letters gestempeld: *RECENSIE-EXEMPLAAR*. Hebben de uitgevers vrees, dat onze redactie een tweede-handsch boekhandel zal openen? Waartoe anders die ontsierende aanduiding? Kon die niet op een kaartje los in het boek? Zóó is het om je plezier heelemaal te bederven! Hier komt nog bij, dat deze niet ernstig bedoeld kan zijn. Hoe? Wij zouden „Oostloorn” moeten... *recenseeren*, een kunstwerk dat tot het beste behoort wat onze vaderlandsche letterkunde heeft voortgebracht en dat in meerdere Europeesche talen werd overgezet. Wie „recenseert” nu de Camera Obscura? Ulfers' werk moge niet met dat van Hildebrand op één lijn zijn te stellen, Harders en Ake en Wiegen de Droomer hebben toch een bekendheid verkregen, welke die van Robertus Nurks, het Diakenhuismannetje en de familie Stastok nabijkomt... Laat ons daarom met de mededeeling volstaan dat het thans voor de tiende maal de pers verliet, in keurig typografisch gewaad, en door Isings verdienstelijk verlucht.

A. M.

De Boer van 't Grootshof. Een verhaal uit den Gelderschen Achterhoek, door N. W. van Diemen de Jel. Uitgave van J. H. KOK te Kampen.

Met dit boek debuteert de heer van Diemen de Jel op het erf der belletristiek. En hij doet het goed. Wij achten de voorspelling niet gewaagd, dat, wordt hem tijd en kracht gegeven, hij onze christelijke literatuur zal verrijken.

't Verhaal is in den trant van Cremers Novellen geschreven en laat het leven in den Achterhoek zien. De uateur, wien het aan opmerkinggave en uitbeeldend

talent niet ontbreekt, teekent de menschen in liefdevol begrijpen, en stelt hen ons voor zooals ze zijn. Zoo althans schijnt het mij toe: wij kennen deze Gelderschen niet, maar hebben den indruk, dat zij zóó uitnemend zijn getypeerd, dat ze ons niet vreemd bleven. We leerden hen verstaan als ze spreken in hun eigen taal, maar ook ons oor te luisteren leggen als ze zwijszaam handelend optreden. Een boer is maar zelden iemand van veel woorden.

Het boek is keurig uitgegeven.

A. M.

Meisjesroeping, door Mevr. Adolf Hoffmann. Naar het Duitsch door B. Derde druk. Baarn. E. J. BOSCH. 1918.

Moeder, door Mevr. Adolf Hoffmann. Naar het Duitsch door B. Tweede druk. Baarn. E. J. BOSCH. 1919.

Deze beide boeken zijn eigenlijk al zóó bekend, dat we er maar weinig van behoeven te zeggen. In den geest van „Meisjesroeping” bestaan er wel meer boeken (denk b.v. maar aan „Wees een zegen” van H. W. S.) maar één boek, waarin met de Moeders over de belangen van haar gezin wordt gesproken, hadden we nog niet, voor zoover ik weet. En toch hebben de moeders er behoefte aan, in haar moeilijke taak gesteund en geleid te worden.

'k Deel de meening niet van hen, die beweren dat dit boek, omdat het vertaald is, minder geschikt zou zijn voor de Hollandsche Vrouw. De moeilijkheden die de opvoeding met zich brengt, zijn in hoofdzaak voor alle moeders, van welke nationaliteit ook, gelijk. Het is een troost, dat wij allen worstelen moeten om te overwinnen. God helpe ons geduldige, verstandige en liefdevolle moeders te zijn. We struikelen dagelijks en komen met ons zelf teleurgesteld uit.

A. M.

Ter herdenking van het 150-jarig bestaan der zendingsfirma C. Kersten en Co. Paramaribo.

Ieder heeft wel eens gehoord van het groote handels-lichaam der Broedergemeente, die onder bovengenoemden naam in Suriname arbeidt. Het doel waarvoor de firma werkt, namelijk zooveel mogelijk voor het onderhoud van de zending in Suriname te zorgen is van den aanvang af onveranderd gebleven. De Kerkelijke Afdeling en die voor Handelszaken zijn sinds 1900 administratief geheel gescheiden en dit mag zeker eene verbetering genoemd worden.

Het werk der Broedergemeente in Suriname is een arbeid van zaaien met tranen geweest. Dit boekje spreekt daar duidelijk van. En toch, terugziende op de 150 jaren die voorbijgingen, kan de Broedergemeente slechts danken voor den rijken zegen waarmede God de Heere het werk van zwakke menschen vruchtbaar gemaakt heeft.

A. D.

CHRISTELUK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JONKVR. F. BAR^e VAN DER BORCH VAN VERVOLDE, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPENHORST-DE GAAY FORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT, N. POSTHUMUS MEYJES.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS. (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER, J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH, H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA, E. A.

REDACTIE-ADRES: PRINSEGRACHT 552, AMSTERDAM. — UITGEVERSMAATSCHAPPIJ: E. J. BOSCH JBZN. BAARN.

Uit de Heilige Schrift.

ALZOO, DAT ZIJ VAN ELKANDER
GESCHEIDEN ZIJN.

„Er ontstond dan eene verbittering, alzoo,
dat zij van elkander gescheiden zijn”.

Handel. 15 : 39.

Het menschelijk hart, ook het wedergeboren hart is vol diepten en kuilen. Het goede en het kwade worstelen tegen elkander en strijden op leven en dood.

„Opdat zij allen één zijn”, bad de Middelaar Gods en der menschen en zeer zeker is dit gebed in beginsel verhoord. De kinderen Gods vormen een levende eenheid; het lichaam van Christus, en eenmaal zal de wedergeboren mensch verlost staan voor Gods troon, vrij van alle inwerkingen des Satans. Maar zoolang we in dit leven zijn ligt de Booze op den loer: zijn toeleg is te verdeelen om te heerschen,

hij trekt met slangenlistigheid partij voor ons karakter en humeur, onze opvoeding en omgeving, onze talenten, onze gaven, onzen rijkdom, onze armoede; het „verlos ons van den Booze” moet heel ons leven de bede blijven van ons hart.

Het zijn de fijnste vruchten, die de vogels uitpikken, het is het edelste fruit, dat de worm vernielt, het zijn de invloedrijkste, de begaafde kinderen Gods, die Satan tot een mikpunt van zijn aanvallers stelt.

Paulus en Barnabas; kent men edeler, hooger figuren in de geschiedenis van het Koninkrijk Gods? Paulus de Heiden Apostel, de reus onder de Godsmannen, de groote denker, die de lijnen trok dwars door het Heidendom heen, lijnen waaronder ons denken zich gevangen geeft. De ijzeren, onwrikbare natuur, de man van het dogma, recht afgaand op het doel, zonder aanzien des persoons.

Barnabas, zoon der vertroosting, gevoelig karakter, die zijn akker verkoopt en het geld als liefdegave aan de voeten der apostelen legt, de blijmoedige, los van het aardsche, met bij-

zondere gaven van verstand en hart om met menschen om te gaan.

Samen door God afgezonderd tot den dienst des Heeren, verbonden hen de teerste zielebanden. Barnabas heeft de vrees der broederen voor Paulus overwonnen, hem bij de ouderlingen gebracht, den Apostel opgezocht in zijn eenzaamheid. Samen hebben zij de opdracht der gemeente aanvaard om de broederen in Judea te bezoeken. Samen hebben zij onder de heidenen gearbeid.

Toch ontstaat er eene verbittering. Toch scheiden zij van elkaar. De twist kwam aan om Barnabas' neef, Johannes Marcus, den zoon van Barnabas' vrome zuster, in wier huis de huisgemeente verzamelde: om Johannes, die waarschijnlijk in een vlaag van heimwee naar moeder, misschien ook uit angst voor vervolging, terugkeert naar Jeruzalem.

De gevoelige Barnabas kon in het zielsbestaan van Johannes Marcus inkomen. Paulus doet er zelfs geen moeite toe. Met ijeren beslistheid besluit Paulus: Eenmaal terug, voor goed terug, gij zijt de eere van met ons te mogen gaan, niet waard.

De Paulus- en de Barnabas-natuur botsen hier tegen elkaar. Paulus had gelijk en Barnabas had gelijk. Bij den eenen sprak de plicht, bij den anderen de liefde; och waarom verloor de dichter van 1 Corinthe 13 het rechte inzicht in de liefde, waarom verloor de zoon der vertroosting (men kan ook vermaning vertalen) den fijnen tact van overreden? Waarom baden zij niet samen in plaats van te twisten?

• •

Waarom? Wat weten wij sterfelijke menschen van de eeuwige gangen Gods? Hoe kunnen wij het nagaan, dat God met „kromme stokken rechte slagen” doet?

O zeker, de Naam des Heeren zal gruwelijk gelasterd zijn om dezen broedertwist. Paulus had officieel gelijk. Paulus hield den steun der gemeente in den rug en toch dat groote, fijnbesnaarde hart zal vol smart en schaamte geklopt hebben, toen Barnabas wegvoer. En Barnabas' ziel moet verscheurd zijn geworden van droefheid als hij de verwoestingen aanzag,

die deze broedertwist maakte in de harten der omstanders.

Zeker hebben beide Godsmannen vol leed en berouw het hoofd gebogen in nuchterder uren over hun drift en hartstochtelijke vasthoudendheid over het gemis aan broederlijke liefde.

Barnabas, de liefelijke, is geestelijk de zwakkere, later laat hij zich door Petrus verreweg meeslepen. Paulus is de sterkere in verstand en doorzicht.

Waartoe deze ellende, waartoe dat elkaar niet begrijpen, niet aanvullen, dragen of voorlichten?

Waartoe? God weet het. *Hij* verwerpt Johannes Marcus niet, stelt hem tot eenen nuttigen arbeider, die de gemeente te Alexandrië heeft gesticht en waarschijnlijk het Marcus Evangelie schreef. Hij wordt Petrus' „lieve zoon”, en later schrijft ook Paulus van hem, dat hij hem „zeer nut tot den dienst is”, dat men Marcus „moet ontvangen”.

Die schandelijke twist heeft uitgewerkt, dat in Silas een nieuwe mede-arbeider aan Paulus wordt toegevoegd, dat Barnabas het Evangelie brengt in nieuwe streken.

Paulus, de hoogstaande Apostel, behield geen wrok, heeft Johannes Marcus later blijmoedig en rondborstig vergeven.

• •

„Alzoo dat zij van elkander gescheiden werden”. Ondanks al het goede, dat God uit deze verwijdering deed voortspruiten, staat de verbittering tusschen Paulus en Barnabas als een helderschijnend baken aan den oever van ons leven, als de stormen loeren en de hartstochten ontketend worden, op de wijde, diepe zee van ons zielsbestaan.

O, de golven van twist en de modder die zij opwerpen! O, het arme, twijfelende menschenkind, dat in de Christenen een voorbeeld van liefde en inschikkelijkheid zoekt en stuurlaas dobbert, ja zelfs schipbreuk lijdt op onzen broedertwist.

God zal iedere ziel die door onze liefdeloosheid verloren gaat, eischen van onze hand.

Zie hoe goed en hoe liefelijk is het, dat broeders ook te zamen wonen. Dit geldt even-

goed voor de zusters. Vrouwen kunnen zoo kibbelen, te veel praten, te weinig bidden. De karakters botsen zoo vaak en een vrouw kan zich minder beheerschen dan de man, denkt zoo logisch niet, drijft te veel op het gevoel.

Indien *mannen* met zulke schitterende gaven zoo twisten kunnen, wat moet dat dan in *vrouwenharten* worden? Want ook geen twee vrouwenkarakters zijn gelijk, en we willen allen gaarne de meesten zijn, als de Heilige Geest niet in ons werkt.

Ga er dan een innig gebed op in onze harten, nu wij als vrouwen tot een nieuwe taak worden geroepen en het bredere levensterrein voor ons geopend wordt.

De liefde vergaat nimmermeer. De liefde is de vervulling der wet. Brande dan in ons hart de heilige liefdetoorts, die licht geeft in al de duisterheden van ons geestelijk en lichamelijk leven.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

Mej. Dr. Gerlings van Zandvoort heeft te Rotterdam eene lezing gehouden over het onderwerp: „Moet de vrouw in de gemeente zwijgen? Vroeger hebben wij reeds gewezen op de dissertatie van deze doctor in de theologie, waarin zij dezelfde vraag ontkennend beantwoordt. In hare onlangs gehouden lezing wijst *Mej. Gerlings* er op-nieuw op, dat Paulus' woord uit 1 Cor. 14 : 34 „dat uwe vrouwen in de gemeente zwijgen” uitsluitend ziet op de *gehuwde* vrouwen, want Paulus laat hierop volgen: „als zij iets te vragen hebben, laten zij hare eigene mannen thuis vragen”.

In de tweede plaats toont *Mej. Gerlings* aan uit verschillende brieven, hoe de ongehuwde vrouwen en de weduwen wel degelijk mee-

werkten tot uitbreiding van Gods Koninkrijk. Hier nu ligt het zwakke punt van de redeneering van *Dr. Gerlings*, maar ook van de kerk in ons vaderland.

Mej. Gerlings concludeert uit den mede-arbeid der vrouw, dat zij in Paulus' dagen ook in het predikambt heeft gestaan. En hiervan spreekt de Bijbel niet. Het woord uit 1 Tim. 2 : 11 en 12 wordt door *Mej. Gerlings* niet genoemd, wij vinden het althans niet in het verslag dat de *N. Rott. Crt.* van hare lezing geeft.

De mede-arbeid der vrouw, zooals die in de zendingsgemeenten van Paulus gewaardeerd en gezocht werd, vinden wij ook in onze dagen overal op de *zendingsvelden*. Als verkondigster van het evangelie aan de ziekbedden en in de huizen wordt haar arbeid op prijs gesteld. En dit is nu het vreemde, dat de arbeid van de vrouw in de Kerk in het vaderland zoo weinig wordt geapprecieerd, vaak zelfs uitgeschakeld wordt. Dat is evenmin naar Paulus' woord of naar het voorbeeld van de gemeenten door hem gesticht.

In tal van gemeenten geschiedt de uitdeeling der kleederen onder de armen door de diakonen alleen, dus door mannen. En is dit niet een werk waar vrouwelijk verstand en overleg en handigheid bij uitstek te pas komen?

Dat in Paulus' dagen het predikambt voor de vrouw bestaan heeft, zooals *Mej. Gerlings* beweert, gelooven wij niet, maar dat, meer dan in onze dagen, de arbeid der vrouw door de kerk gewaardeerd werd, dat is wel de indruk die Paulus' mededeelingen dienaangaande maken.

De *Doopsgezinde gemeente* is het met de leer van *Mej. Gerlings* eens. Reeds jarenlang erkent zij het ambt van vrouwelijke predikante. Het aantal studenten aan de *Kweekschool voor Doopsgezinde predikanten* bedraagt thans 17, waarvan 8 mannelijke en 9 vrouwelijke. Mettertijd zullen tal van Doopsgezinde gemeenten gewild of niet-gewild op eene vrouwelijke predikante zijn aangewezen.

Van de vrouw in de *Kerk*, komen wij even op de vrouw in de *politiek*. Door de invoering van het vrouwenkiesrecht is aan veel strijd een einde gemaakt. Het is te begrijpen, dat de

vereeniging voor vrouwenkiesrecht, die steeds een kampvechtster was voor het nu verkregen recht, feest viert, te meer waar hare overwinning samenvalt met haar 25-jarig bestaan. Pioniersters als de presidente *Mej. Dr. Aletta Jacobs* werden gehuldigd, tal van toespraken werden in het Concertgebouw te Amsterdam, waar de herdenking plaats had, gehouden. „*Marijke*”, de ijverige propagandiste van het platteland huldigde *Mr. Marchant* door wiens wetsvoorstel het vrouwenkiesrecht tot stand kwam; uit den blauw-geruiten zak haalde zij een goudgeel kaasje te voorschijn, dat zij het Tweede Kamerlid aanbood.

Of wij nu van ons standpunt de invoering van het vrouwenkiesrecht betreuren of toejuichen, doet weinig ter zake. Wij zullen ons voor onze taak moeten bekwamen. Maar tegelijkertijd hebben wij toe te zien, dat wij onze plichten tegenover ons gezin en onze huishouding niet verwaarloozen.

Wij leven in een voor de vrouw drukken tijd. Aan den eenen kant wordt aangedrongen op eene meer wetenschappelijke opleiding van de vrouw, of tenminste op eene betere intellectuele opvoeding; aan den anderen kant worden de huishoudelijke bezigheden weer in eere hersteld. Tot dit laatste dringt ook de dienstboden nood. Naar onze meening zal meerdere ontwikkeling der vrouw ook haar huishoudelijk bestier ten goede komen. De vrouw die verstand en overleg gebruikt, zal niet langer driemaal in de week hare meubels wrijven, omdat moeder en grootmoeder dat ook deden. Zij keert niet in enkele weken tijds haar geheele huis onderstboven, zoodra het heerlijke voorjaar komt, maar gaat kalmer opvattingen omtrent den schoonmaak huldigen zonder daarmee iets van hare Hollandsche zindelijkheid prijs te geven.

Nog in een ander opzicht is verbetering aan te brengen in het vrouwenleven. Wij zijn blij, dat *Mevrouw van Italie—van Embden* zoo grondig de *mode-kwestie* bespreekt in de *Nieuwe Courant*.

In de eerste plaats beantwoordt zij de vraag: „Wat is mode?”

„Mode is dat wat een groot, meestal Fransch „faiseur” op een gegeven oogenblik,

als kunstenaar scheidt voor één bepaalde vrouw.”

Ligt in deze definitie niet reeds het belachelijke van de mode opgesloten? Wat voor eene slanke vrouwenfiguur werd uitgedacht, wordt slaafsch nagevolgd door alle vrouwen zonder onderscheid, de goedige „pottetrietjes” inclus. De vrouw wordt een onbehagelijk-gekleede slavin van de mode, in plaats van iemand, die *eigen* kleeding draagt en kiest wat, met het oog op figuur en uiterlijk haar het beste staat.

Mevr. van Italie wijst er verder op, dat de mode thans niet eens meer volledig de schepping van een groot faiseur voor eene bepaalde vrouw kan genoemd worden, maar nu verworden is tot het koortsig jachten in *mode-fabrieken* naar verandering om steeds weer tot nieuw koopen te dwingen.

De schrijfster gaat nog verder: „Wie lanceren de mode? in de revue's, op de wedrennen der wereldsteden: demi-mondaines, door de andere vrouwen veracht (al te eenvoudig vonnis) „maar in mode gewillig gevolgd als voorbeeld gevende leidsters.”

Ernstig wijst het artikel hoé de modebesmetting der meerontwikkelden op de volksklassen in werkt. Vaak wordt bovenvermogen van het kleine inkomen afgenomen om het meisje in haar wenschen naar de nieuwste kleeding te gerieven en hoe vaak leidt dit weer van het pad der deugd en der zedelijkheid af!

Mevr. van Italie—van Embden zou de oplossing willen zoeken in een *Anti-Mode-Bond*, gekenmerkt door het dragen van een eenvoudig insigne. Wij betwijfelen of hier de oplossing gevonden zal kunnen worden. Wel weten wij, dat elke vrouw, en inzonderheid de christen-vrouw, eene ernstige roeping heeft in deze zaak. Beter dan door het dragen van een insigne toone zij door het dragen van een *eenvoudige* en *smaakvolle* kleeding dat zij zich geheel aansluit bij de beginselen van een *Anti-Mode-Bond*. Door hare kleeding kan zij voor hare omgeving, ook voor hare dienstboden een voorbeeld zijn. De zaak is o.i. echter niet eenvoudig op te lossen, vooral niet voor de onbemiddelden. Want een feit is het, dat de

confectiekleding in de volkswinkels de mode zooveel mogelijk tracht bij te houden en met de meest goedkope aanbiedingen komt, wat natuurlijk op de kwaliteit der stof gewroken wordt.

Dit blijft de groote moeilijkheid in den strijd tegen de mode. Van meer dan één zijde werd zij reeds aangevallen, tot nu toe met weinig resultaat. Soms verviel men in het ander uiterste en werd voor één uniforme kleding gepleit. Dit kan ons evenmin bekoren. Met Mevr. van Italie—van Embden pleiten wij voor een *eigen* kleding, waarin elke vrouw zich zelve blijft.

Naast de zorg voor de *kleding* heeft de vrouw ook die der *huishouding* en het deed ons goed, dat Mevr. A. S. T. Tydeman—Verschoor in haar vlugschriftje „*Het beroep van huishoudkundige*”, uitgekomen in Morks-Beroeps-bibliotheek, hierop de aandacht vestigde. In de eerste plaats zegt de schrijfster, dat niemand van huishoudonderwijs moet verstoken zijn. Dat is o.i. een gezond oordeel.

Wat nu het *diploma voor huishoudkundige* betreft, daaraan kan niet het meisje voldoen, dat lichamelijk of geestelijk te zwak is voor een examen te werken. Daarvoor zijn de eischen te zwaar. De huishoudkundige is ook op de hoogte van wetten en wetgeving, leert ook administratie voeren, zij leert ook buiten den huiselijken kring zelfstandig optreden.

Emmy J. B. schrijft in de *Nieuwe Crt.*: „Het eenige, dat wij nog missen bij de leervakken is de geestelijke zorg voor het kind. Waar van de huishoudkundige kan worden verlangd, dat zij de plaats van de huisvrouw inneemt, moet zij ook leeren nadenken over hetgeen noodig is bij den omgang met kinderen.”

Uit het bovenstaande blijkt, dat uit den kring der vrouwen steeds stemmen op blijven gaan voor speciale vrouwenzaken als kleding en huishouding.

Dat eene goede ontwikkeling echter evenzeer noodig is, wordt ook hoe langer hoe meer gevoeld.

Op den *Katholiekendag*, einde September gehouden, kwam o.m. het *vrouwenvraagstuk* ter sprake. Mevr. Albertine Steenhoff—Smulders hield voor een stampvolle zaal eene inleiding over „*De godsdienstige en sociale ontwikkeling van de Vrouw*”. De inleidster toonde daarbij aan, dat de vernedering der vrouw door de zonde komt, hare ontwikkeling en vrijmaking komt ons van Christus, in en door den godsdienst kan de vrouw het ideaal bereiken van ontwikkeling en kan zij zich behoeden voor eene strooming, die onder de leus van vrijmaking, haar het grootste verval brengt.

In *De Tijd* wordt gepleit voor een R.-K. *Tijdschrift voor vrouwen*, n.l. voor de meer ontwikkelden, die het broodnoodig hebben. Wacht men nog langer met de oprichting, dan zullen de R.-K. vrouwen zich op andere tijdschriften gaan abonneren, meent de schrijver.

Ook de Protestantsche vrouwen hebben haar dag gehad, waarop zij elkander tot „voortvaren” opwekten.

In dit blad komt een uitvoerig verslag voor van de oprichting van den *Nederlandschen Christen-Vrouwenbond* op 1 October l.l. Voorlichting der vrouw, ook door middel van sociale studiekringen is het doel. Ieder onzer lezeressen, die behoefte aan ontwikkeling heeft, van een of ander sociaal of economisch onderwerp op de hoogte wil komen, wende zich tot het bureau van den N. C. V. B. (Prinsengracht 552, Amsterdam). Het plan bestaat tevens brochures en handleidingen uit te geven. De eerste brochure zal de inleiding van *Mej. Mr. C. Frida Katz* op de 1 October-vergadering zijn, n.l. *De rechtspositie der Nederlandsche vrouw*, terwijl *Prof. Bavinck* overweegt zijne rede over *Inleiding tot sociale studie* tot eene handleiding om te werken.

A. D.

De Predikantsvrouw.

XVIII.

Berg-Opwaarts.

'k Heb in mijn hart een diep besef
Van veel dat 'k met geen woorden tref,
Niet in kan sluiten in begrippen;
Toch laat ik dit besef niet glippen,
Noch dulde dat het iemand krenk',
Maar eer het als een Godsgeschenk.

Zooals u misschien gehoord hebt, is mijn onderhoud met uw echtgenoot zéér tot genoegen afgeloopen.

Althans zeer tot *mijn* genoegen.

Uw man schijnt zwijgzaam van natuur te zijn, ten minste hij nam het in 't geheel niet op, noch voor zich zelf, noch voor zijn collega's.

Onwillekeurig denkt men dan aan het bekende gezegde: „Wie zwijgt, stemt toe.”

Nu kunt u beter beoordeelen dan ik in hoeverre uw man zich persoonlijk tegenover mijn beweringen zou hebben te verdedigen. In ieder geval had ik gaarne gezien, dat hij het of voor zijn collega's opgenomen had, of mij hun positie had willen verklaren, indien hij deze beter begrijpen kan dan ik. Ik had natuurlijk niet verwacht, dat hij het in alles met mij eens zou zijn, en gerekend op een vriendschappelijk debat. 'k Kan het goed hebben, dat men in sommige opzichten met mij van meening verschilt. Ook begeer ik allerminst dat iemand met mij „door dik en dun” zal gaan, en daarom zou eenige oppositie mij aangenam geweest zijn.

Toch ben 'k al héél dankbaar, wanneer als resultaat van ons onderhoud geboekt mag, dat over het door mij te berde gebrachte onderwerp ernstig wordt nagedacht.

Maar om nu weér op u zelf terug te komen. U zult in den laatsten tijd wel ondervonden

hebben dat elke overgang in het leven moeilijk is.

De tijd, waarnaar soms reikhalzend is uitgezien, wordt altijd vóórafgegaan en gevolgd door een minder gemakkelijke levensperiode.

Ge hebt een oogenblik uw evenwicht verloren, en dat moet ge zien weér te vinden. Dit ondervond ook uw man, ja zelfs uwe kinderen konden aan deze levenswet niet geheel ontkomen.

Ge moet u eens rustig nederzetten, en met kalmen blik den weg overzien, die zich nu voor u en uw gezin ontsluit. Dan zal alles u helderder worden.

Ge hebt de sprake verstaan, die er uitging van de fijne attentie, u bewezen op den avond vóór de intreê. En al verwelkten de bloemen, en al sterven later allicht de groene varentjes af, de indruk dien dat sierlijke bloemenmandje op u maakte, is er een van blijvenden aard geweest. Het deed u plotseling de oogen opengaan en zien, welke positie gij nu voortaan zoudt hebben in te nemen.

In uw vorige woonplaats zou men u met het oog op den volgende dag, waarop ge gasten te wachten had, een schaalje met eieren hebben gestuurd of een mandje met groenten. Maar de beter gesitueerde leden dezer gemeente vermoeden zelfs niet, dat zóó iets u welkom zou kunnen zijn. De bedoeling van een geschenk is bij hen nooit u te verrijken of in eenige nooddrift te voorzien. Geen ander oogmerk hebben zij er mede dan u in een aangename stemming te brengen en een tikje tegen de deur van uw hart te doen hooren, met verzoek om binnen gelaten te worden.

Stormenderhand neemt men zóó bezit van u. Er ligt iets streelends in, dat ge u thans kunt bewegen onder menschen van uw eigen stand en van meerdere ontwikkeling. Ge hoopt nu voortaan bij de conversatie meer te mogen ontvangen dan ge hebt te geven.

Somtijds bekruipt u echter het onbehagelijk gevoel, dat ge „getaxeerd” wordt. Wie jaren lang op het platteland woonde, verliest in negen van de tien gevallen eenigszins den glans van het vernis der beschaving. Ge kunt iets hebben in uw optreden, in uw spraak, in uw kleeding dat niet in de stad thuis behoort,

dat daar zelfs een iet-wat zonderlingen indruk maakt. Dit hebt ge althans niet kunnen voorkomen bij uwe kinderen, al werden ze overigens ook uitnemend door u opgevoed.

Onder volwassenen weet men daar echter tact-vol van te zwijgen, slechts kinderen vestigen er dadelijk onderling tartend en uitdagend de aandacht op. Daarvoor hebben zij „l'age sans pitié”¹⁾

„Hoor hem eens!” heet het plagend bij een minder zuivere uitspraak.

„Wat een mooie kousen en schoenen!” zegt een ander smalend, zich ergerend aan de grovere soort beenbekleding die onmisbaar was op de landwegen, en nu niet dadelijk door andere vervangen kon worden.

Uw pas-aangekomen kinderen zijn nog te verlegen om door een gevat antwoord de aanmerking-makers aanstonds het zwijgen op te leggen. Schuw trekken ze zich terug gedurende het vrij-kwartier in een hoek van de speelplaats. Op zulke oogentlikken kijkt hen het heimweê de oogen uit....

Ze beginnen eerst langzamerhand te wenen aan hun nieuwe omgeving als ze met voorkomende vriendelijkheid 's Woensdags of 's Zaterdagmiddags hier of daar eens genoodigd worden.

Dan vraagt ge u soms af, of ze netjes genoeg gekleed zouden zijn en of ze zich ordelijk genoeg zouden gedragen. Maar het feit dat ze weer eens terug mogen komen stelt u gerust, en doet u een volgende maal de uitnoodiging te dankbaarder aanvaarden.

De „elite” der gemeente keurt u naar uw kinderen, en let er vooral op of deze beschaafd zijn in hun optreden. En dien indruk zullen zij kunnen maken, ook al zijn ze niet naar de laatste mode gekleed, zelfs al hebben ze een paar ingezette knieën in hun beste matrozenpak en al spreken ze onmiskenbaar met een eenigszins plattelandsch accent. Maar dien indruk geven ze niet, als ze zich aan tafel niet netjes weten te gedragen.

Wilt ge weten in welken kring iemand thuis behoort, dan kunt ge dit het beste weten door samen eens te gaan middagmalen. Ditzelfde geldt ook van kinderen.

¹⁾ Den leeftijd zonder medelijden.

Iedere moeder weet uit ervaring hoe moeilijk het is, kinderen de eerste regels van wêl gemanierdheid in te prenten, maar toch mogen wij niet nalaten, hun dit thuis zóó dikwijls voor te houden, tot we er vast op aan kunnen dat hiervan niet wordt afgeweken, ook al zijn ze onder ons oog vandaan.

De meer eenvoudige gemeentelieden verwachten vóór alles, dat onze kinderen beleefd en vriendelijk zullen zijn. Véél kan er in een nieuwe gemeente afhangen van de houding der jonge pastorie-bewoners. Ze kunnen oorzaak zijn dat de boodschap des Evangelies ontvangen wordt óf met zachtmoedigheid óf met tegenzin.

Leer hen dus reeds jong, de pet te lichten niet alléén voor den burgemeester, maar ook voor de bakkersvrouw, als zij in de post van haar winkeldeur staat.

Leg hen uit, waarom ze, eer ze bij de mangelvrouw (dat van den aardbodem verdwijnend type) binnen gaan, evengoed hun voeten moeten vegen als in het huis van den dokter. Immers, deze kan zich eerder van een nieuwe ganglooper voorzien, dan dat zoo'n oud moedertje haar overal gestopt vloerkleedje door een nieuw karpetje kan vervangen.

Prent hun vooral achting in en belangstelling ook voor de geringeren naar de wereld. Dan geeft ge uw kinderen een grooten schat mede op hun reis door het leven; nimmer zal 't hun moeilijk vallen, zich aan te passen aan menschen van verschillende stand en rang, omdat ze zich van-huis-uit overal „thuis” gevoelen.

't Is echter vóór alles noodig, dat ge zelf deze gave bezit.

Waar ge u ook neer zet, op een armoedig zolderkamertje of in een rijkgemeubileerd vertrek, ge moet overal u-zelf kunnen zijn. Ge moet altijd bescheiden maar waardig voor uw eigen meening durven uitkomen, en de vaak holle conversatie op een hooger plan weten te brengen.

Dàn hebben de menschen iets aan u en anders niet. Ga nooit aan iemand voorbij zooals de Priester of de Leviet; niet uit onverschilligheid, maar evenmin uit blootheid of gebrek aan zedelijken moed. Spaar in dezen ook

niet degenen, die maatschappelijk boven u staan. Wring u niet in allerlei bochten om bij iemand in de gunst te komen en een plasdankje te verdienen.

Ik geloof dat Nederland het monopolie heeft wat betreft de verschillende graden ten opzichte van den *stand*. En het is vaak verachtelijk te zien hoe B. alle moeite doet om een glimlachje van A te bemachtigen, maar zelf dit gunstbewijs met voorbedachten rade aan C onthoudt.

Laat u als predikantsvrouw door niemand en bij niemand „indeelen”, maar geef het voorbeeld, hoe een goed christen uitgaat van de gedachte dat we voor God allen gelijk zijn.

Niet echter voor de menschen.

Daarom behoeft ge evenwel niet te vreezen dat eenige familie zich zelf blameeren zou, u als predikantsvrouw tot huisvriendin te kiezen. Wel staat in ons land de geestelijke stand niet in zóó hoog aanzien als b.v. in Engeland, waar men in de eerste families gaarne één zoon geeft voor het land (voor leger, rechtbank of particuliere bezittingen) en één voor de kerk.

In ons land is het een zeldzaamheid, als zonen uit de allereerste kringen zich in ootmoed des harten wenschen te wijden aan den dienst des Heeren. Maar een gevestigd predikant vindt wel den toegang open tot de huizen der aanzienlijken, mits hij toont te zijn een in alle opzichten beschaafd man, die niet gedragen behoeft te worden *door* het ambt, maar zelf het ambt weet te dragen en hoog te houden door een correct optreden.

Tracht dus een geest van toenadering aan te kweken in uwe gemeente.

Zeg onomwonden tegen de jonge dames van goeden huize dat ge het in hen waardeert dat zij zich geven aan de evangelisatie in de achterbuurten en aan de Zondagsschool voor havelooze kinderen. Maar laak het even vrijmoedig in hen, dat ze zich te hoog voelen om lid te worden van de Meisjesvereniging.

Want zóó is het: ze willen zich wel nederbuigen tot degenen die zoo ver beneden hen staan, dat ze met dezulken nimmer op een lijn gesteld kunnen worden. Maar ze schrikken er voor terug, zich te „encanailleren” met dege-

nen, die tot den kleinen burgerstand behooren, alleen uit vrees, vroeg of laat door dezen of genen wereldling als hunner één beschouwd te worden. Leer hen bedenken, dat God er een anderen maatstaf op na houdt, en dat eenmaal in den hemel andere wetten zullen gelden voor stand en rang. Maar hier in dit leven moeten ook de gaven der beschaving besteed worden ten nutte van hen, die er in de eerste plaats hun voordeel mee kunnen doen. Tracht niet naar de hooge dingen, zegt Paulus tot de Romeinen (12 : 16) maar voegt u tot de nederige.

Sommige moeders willen daar ook niet aan, en dan vragen ze aan hun predikant of deze hunne dochters niet apart zou willen catechiseeren, omdat hij dan wat „dieper” kan gaan dan op de catechisatie waar allemaal maar gewone dienstmeisjes komen.

Nu zal de eene dominee zich hiervoor laten vinden en de andere niet, maar allen weten ze uit ondervinding, dat de gewone dienstmeisjes in den regel beter thuis zijn in den Bijbel en in de geloofsleer dan de jonge dames, die naast de bestudeering der moderne talen hun viool- en pianolessen hebben, en voor wie zeker de moeilijkste les in het leven is, *eerst* het koninkrijk Gods te zoeken, en te gelooven dat dan alle andere dingen hen toegeworpen zullen worden.

Neen, het zich gaarne willen onttrekken aan de gewone catechisatie vindt niet zijn oorzaak in de wijze waarop de leerstof behandeld wordt, maar in de manier waarop de eenvoudige meisjes zich gedragen tegenover de maatschappelijk boven hen staande leerlingen. Het kan daarom geen kwaad, wanneer ge aan de eerstgenoemden eens een stillen wenk geeft, zich zelf niet te veel op den voorgrond te plaatsen, en vooral niet te vrijpostig te zijn in het aanspreken bij den voornaam en het „tutoyeeren” ¹⁾. Hierbij kunt ge u eveneens op Paulus beroepen. (Til. 4 : 5).

Om ten goede iets te bereiken bij oud of jong, bij rijk of arm moet ge echter eerst de harten gewonnen hebben, en toonen u in ieders levensmilieu met uw gedachten te kunnen verplaatsen.

¹⁾ Met je en jij aanspreken.

Niet éézijdig, maar véélzijdig moet ge als predikantsvrouw zijn, zóó dat iedereen kan voelen dat ge boven alle partijen en toestanden staat, onbevooroordeeld maar met een helder oordeel, bovenal met een warm hart.

We zijn van nature zoo zelfzuchtig, dat we onwillekeurig geneigd zijn, de meeste vriendelijkheid te bewijzen aan hen, die ze het minst van noode hebben, maar ze ons het best terug kunnen geven. We vragen op visite hen, die ons eerst gevraagd hebben of ons stellig terug vragen. We geven onze kleine geschenken bij voorkeur aan hen, die door weinigen vergeten worden — en ook ons niet zullen vergeten!

Maar als ge de groote dankbaarheid ziet voor een weinig liefde bij de altijd-over't hoofd-gezienen, dan wordt het u duidelijk dat deze het zijn, die het meest behoefte aan u hebben. En dan leert ge het mysterie kennen van het christelijk leven, en begrijpen hoe men van geven rijk en van enkel ontvangen arm worden kan.

Niemand behoeft een eenzaam leven te leiden, maar aan sommige menschen moet men toonen hoe een hart, dat veel liefheeft, gelijk is aan een spons die vocht opslurpt en daardoor al grooter wordt, maar hoe een hart, dat slechts weinig liefheeft is als een spons die door voortdurend indrogen gaandeweg verschrompelt. . . .

Zoo zijn er in uwe gemeente meer „stille armen” dan ge vermoedt.

Neen, nu bedoel ik niet hen, die den strijd om fatsoenlijk door de wereld te komen zóó fel doorworstelen, dat ze zelfs aan de meest nauwlettende diakenen den indruk van een zeker welvaren weten te geven. 'k Heb thans uitsluitend het oog op degenen, die verkleumen door koude in het hart, en die ópleven door een vriendelijk woord, door een klein beetje belangstelling in hun levenslot.

De meeste hunner willen niet doorgaan voor stille armen en ze doen hun best, niet als zoodanig herkend te worden. Wie zou b.v. oppervlakkig beschouwd in dien rumoerigen mili-

tair, achter zijn glaasje gezeten in den hoek van dat café, een stille arme zien?

En toch maakt hij al die drukte om de leegte van zijn hart te vullen. Ge zoudt eens zien hoe 'n ordentelijke jonge man hij zijn kon, als ge hem eens in de pastorie ontvingt.

Wie iets hoorde van het militaire leven, weet dat de koude, ongezellige soldatenzalen ontvlucht worden uit heimwee naar de, bij den een wat minder, bij den ander wat rijker, maar toch altijd overal gezellig gemeubelde huiskamer van het ouderlijk huis.

De Militairen Tehuizen doen veel, zéér veel, maar kunnen toch nooit vergoeden wat gemist wordt. Een gastvrije pastorie zou dat nog het best kunnen. Ook na de demobilisatie mag hieraan wel gedacht.

En zoo zijn er tal van anderen, die onze aandacht vragen.

In Friesland spreekt men van „eenbaren”.

Dringend zou 'k u willen verzoeken, dezen vooral te gedenken. Op een dorp telt men hen misschien bij tientallen, maar in een stad van eenige beteekenis telt men ze bij honderdtallen.

Het zijn de jonge mannen en vrouwen, die vrijwillig of nood-gedwongen het ouderlijk huis verlieten om zich zelfstandig een weg te banen door het leven.

Tracht hen, die moeilijk aansluiting kunnen vinden bij andere menschen, in 't volle leven te brengen. Ge bewijst er hun een weldaad mee.

Zet uw kleine jongen eens op den schoot van haar die evengoed als gij een moederhart heeft, maar alléén is op de wereld.

Sluit uw orgel open voor hem, die zoo muzikaal is aangelegd, en zoo gaarne speelt, maar zelf geen muziekinstrument rijk is.

Laat zóó de kruimkens vallen van uw tafel, laat ze vallen zooals de „jongens” van Boaz op bevel van hun heer de aren lieten vallen voor Ruth. Schijnbaar ongemerkt, maar toch met kwistige hand!

A. M.

Vragen van den Dag.

DE NEDERLANDSCHE
CHRISTEN-VROUWEN-BOND.

Toen ik naar Amsterdam reisde, om de vergadering van de Christen-vrouwen bij te wonen, was ik, ik moet het eerlijk bekennen, een beetje pessimistisch gestemd. Zeker, zeker, ik had pas gelezen over de groote vreugde, die er heerschte in de gelederen der kiesrechtvrouwen, over het blijde feest, dat zij gearrangeerd hadden, over de vele geestdriftige toespraken, over het hooge ideaal, dat zij nastreefden, om krachtige, zelfbewuste vrouwen te kweken en over het onuitsprekelijk vele goede, dat, naar haar meening, het kiesrecht van vrouwen de wereld brengen zal.

Zeker, dat waren alle goëdbedoelde en mooie woorden, maar de praktijk van het leven is zoo nuchter en zoo prozaïsch, die toont aan, dat het merendeel, het overgrootste meerendeel der vrouwen zich van het kiesrecht absoluut niets aantrekt. Of ze ooit stemmen zullen.... dat weten ze nog lang niet, 't kan haar niet schelen ook. Hoe ze geregeerd worden?... ja, dat moeten de heeren in Den Haag maar weten. En nu is het niet waar, dat de meeste mannen ook zoo zijn, want de politiek schijnt den man aangeboren te zijn, men ziet reeds het groote verschil bij jonge, opgroeiende knapen en meisjes. Hoe zullen de eersten zich, als ze de korte broek nog aanhebben, al verdiepen in staatkundige problemen, terwijl de meisjes, over het algemeen, ze als een vervelende kwestie dadelijk naast zich neerzetten. Zullen de vrouwenstemmen op den duur niet worden als die onberekenbare, dan hier, dan daar heendeinende watergolven, die even grillig en onbestuurbaar zijn als de geheimzinnige luchtverschuivingen?

Denken de meeste vrouwen niet precies

zooals het stakersvrouwtje, dat onlangs in mijn gang stond te huilen en tot me zeide: „Ken je nou zooiets begrijpen? Waar bemoeien ze zich toch tegenwoordig mee, ik zeg maar, als je een dak boven je hoofd heb, en je heb voldoende te eten, dan zou ik wel eens willen weten wat je nog meer moest hebben.”

Wij, vrouwen, die graag zoo knusjes in ons eigen cirkeltje leven, die.... ach, lees eens wat Prof. Hymans schrijft over ons in zijn zoo waardeerend geschreven boek „Psychologie der vrouwen”, bl. 197, en ge weet er al meer dan genoeg van. Maar toen ik in Amsterdam in het Nutsgebouw die volle zaal inkeek, dien zonnigen achtermiddag, toen vroolijke straatgeluiden omhoog klonken, naar ons plechtig samenzijn, toen begon ik weer moed te vatten, ook, toen ik onder al die vele aangezichten en gestalten, diakonessen ontdekte, veel diakonessen zelfs, ik meen wel een twintig. Ook toen ik luisterde naar het rustige, helder in elkaar gezette betoog van Mej. Frida Katz, en met zoo'n zekere blijde voldoening in stilte opmerkte, hoe echt vrouwelijk ze was, en hoe prettig ze voordroeg, en hoe ze ook in haar keurigen woordenschat zoo nu en dan van die echt vrouwelijke uitdrukkingjes gebruikte, die we zoo graag hooren, en die spontaan de hoorderessen nader brengen tot de spreekster. Mej. Frida Katz sprak over de rechtspositie der Nederlandsche vrouw. Ze begon met te zeggen, dat een Christen-vrouw daar geheel anders tegenover staat, dan zij, die de Chr. beginselen niet aanvaardt. Hiermede gaf ze als vanzelf antwoord op een boodschap van Mejuffrouw Naber, Voorzitster van den Nationalen Vrouwenraad, door Mevrouw Brummelkamp aan de vergadering overgebracht, om toch niet zich te vereenigen tot een aparten bond, omdat de andere vrouwenbonden blij zullen zijn, den Christelijken Bond in hun vereeniging op te nemen.

We kunnen ons niet bij andersdenkenden aansluiten, hoe graag we ook zouden willen, ons levensbeginsel staat mijlen van dat der andere vrouwenbonden af.

Wij zijn niet als zij, die alle heil verwachten van verbetering der wetten, wij weten, dat de menschen van nature zondig zijn en zondig

blijven zullen en slechts de Wedergeboorten redden kan. Onze opvatting b.v. van het huwelijk is eene gansch andere, wij willen ook verandering brengen in misstanden, maar op een andere manier. Maar ik keer tot Mej. Mr. Katz terug. „Hoe is nu de staatsrechterlijke en burgerrechtelijke positie van de vrouw?” zo vroeg de spreekster aan het begin van haar betoog. En het doel van haar spreken was, ons dat duidelijk te maken.

In de laatste jaren is er verbazend veel veranderd, wat de positie der vrouw betreft.

We hebben actief kiesrecht gekregen, we hebben zitting in de Tweede Kamer en in de Provinciale Staten en de Gemeenteraden. Door de enorme veranderingen en groote beoeringen in de wereld, door de schokkende gebeurtenissen is, wat vele vrouwen zoolang hebben begeerd te bezitten, haar als een rijpe vrucht in den schoot gevallen. Tot het toekennen van deze rechten heeft niet weinig bijgedragen, alles wat door de vrouwen gepresteerd is geworden in de oorlogsjaren. Dat er onder de vrouwen, die gekozen werden, geen leden der Chr. partijen zijn, hebben we zeker te danken aan het feit, dat de laatsten zich tot nu toe angstvallig hebben verre gehouden van alles, wat politiek is. Er valt gelukkig een kentering te bespeuren. (Ja zeker, dacht ik, dankbaar in de zaal rondziende).

Wij, vrouwen, mogen ons niet langer onttrekken aan onze verantwoordelijkheid. Voor ons bestaat er geen toeval, er is slechts leiding Gods, en als wij nauwkeurig de ontwikkeling der tijden nagaan, moeten wij tot het inzicht komen, dat het in het plan Gods ligt, dat de vrouwen zich gaan bezighouden met politieke en maatschappelijke vragen. God schiep de vrouw als een „hulpe” tegenover den man, en die hulp is in den loop der tijden telkens van anderen aard geworden, totdat zij nu kennelijk dit beduidt, dat in deze critieke tijden de vrouw zal staan naast den man, ook in het bestuur van den Staat. Wij allen zijn geplaatst in dezen tijd en hebben dienovereenkomstig plichten gekregen. Die plichten mogen zwaarder zijn dan ooit te voren, de tijden zijn ook zwaarder en dus

mogen wij ons aan de ons opgelegde plichten niet onttrekken.

Dat de vrouwen zooveel nieuwe rechten hebben verkregen, hangt natuurlijk ook samen met het feit, dat zij tegenwoordig in zoo mevig ambt of beroep werkzaam zijn, waar men vroeger niet aan gedacht zou hebben.

Een van de grieven, die de feministen hebben ten opzichte der tegenwoordige positie van de vrouw is: de nationaliteitskwestie. Een vrouw heeft in onze dagen de nationaliteit van haar man, de man mag naturalisatie aanvragen, de vrouw niet. Zeker, dat kan soms moeilijkheden geven, maar een Christen, die de eenheid in het gezin hoog wil houden, voelt het groote bezwaar van deze wetgeving niet. Wat wel dwaas is, zijn de bepalingen in het Wetboek, art. 20 en 24.

Een vrouw mag geen getuige zijn bij het opmaken van acten van den Burgerlijken Stand, evenmin bij het passeeren van notarieele acten.

Dus, als er een kindje geboren is, mag de baker of de verloskundige, die het kindje in de wereld hielpen, niet als getuigen optreden bij de geboorte-aangifte, wel de een of andere man van de straat, die toevallig wordt aangeroepen, om als getuige te dienen.

Een vrouwelijke advocaat mag een scheiding van tafel en bed in orde brengen, maar ze mag niet als getuige optreden, als de acte door den notaris wordt opgemaakt, waarin man en vrouw aangeven, wat er met hun huwelijks-goederen of met hun kinderen gebeuren moet.

Door de kindervetten is onze wetgeving echter zeer verbeterd. Een vrouw mag voogdes en curatrice zijn, iets dat vroeger verboden was.

Een andere groote grief der feministen is, dat de vrouw aan den man gehoorzaamheid verschuldigd is. Hier staat ook eene Christin gansch anders tegenover: onze opvattingen worden bepaald door den Bijbel en de huwelijksformulieren onzer kerken.

De Christen-vrouwen maken zoo'n bezwaar niet tegen die bepaling, evenmin tegen die, welke aangeeft, dat de man het hoofd is der echtvereeniging, en de vrouw verplicht is, den

man te volgen, waar hij zijne woning wil vestigen.

Trouwens in de praktijk valt deze wettelijke bepaling erg mee, tuchtigingsrecht bestaat er niet; als een vrouw wegloopt van haar man, zal geen politie-agent haar terughalen, en geen rechter haar een vonnis geven, alleen kan de man na 5 jaar echtscheiding aanvragen.

Wat de kinderen betreft, ze staan onder de macht van beide ouders, alleen de vader beslist, hoe hij zijn kinderen wil opgevoed hebben.

Wat geheel uit den tijd is, dat is de bepaling, dat voor alle rechtshandelingen der vrouw de goedkeuring van den man noodig is. Ze mag niet verkoopen wat gemeengoed is, geen acte passeeren en haar zelfverdiende geld niet voor zichzelf besteden — wel voor het huisgezin.

Het huwelijksgoederenrecht is ook nog lang niet in orde. Mej. Frida Katz vond het een zeer moeilijke taak, daarvoor goede wetten te maken, omdat de verhouding tusschen man en vrouw zoo iets persoonlijks is, en omdat er altijd wel gelegenheid is, elkander te benadeelen. De meeste menschen trouwen in gemeenschap van goederen, dat is natuurlijk heel goed, als men gelukkig samen is, en de man een deugdzaam echtgenoot is. Is hij dit niet, dan kan hij zijn gezin diep rampzalig maken. Hij kan alles verkoopen, alles er doorbrengen, niemand kan hem dit beletten — ja zeker, de helft van het geld is van de vrouw, maar als de man het toch neemt, is er geen recht ter wereld, om hem dit te beletten. De wet erkent geen diefstal tusschen man en vrouw. De eenige weg, dien de vrouw kan bewandelen, is: moeite te doen de liggende gelden zelf in bezit te krijgen, en ze dan ergens te verstopen, of den geheelen inboedel naar een andere plaats mee te nemen. Zij kan dan den rechter vragen, haar te beschermen, maar deze grijpt eerst in, als de man al heel veel heeft doorgebracht, en dus kennelijk bewezen heeft, zich niet netjes te gedragen.

Als de vrouw een huwelijk aangaat, kan zij huwelijksvoorwaarden stellen, en zelf allerlei bepalingen maken, maar deze kunnen na het

sluiten van het huwelijk niet meer gemaakt worden. En gewoonlijk laat men wederzijds pas de Zondagsche stemming varen, na en niet vóór het huwelijk. Aan Mej. Katz leek het 't beste toe, dat de wetgeving zóó gemaakt werd, dat èn de man èn de vrouw dezelfde bevoegdheden hebben, maar zij erkent dat het zéér moeilijk zal zijn, die veranderingen in te voeren, ook wat betreft de echtscheidingswetten en het onderzoek naar het vaderschap.

Ook voor dit laatste zijn wetten gemaakt, de vader moet zijn kind onderhouden, maar we weten allen: in de praktijk komt er weinig van terecht.

Als Spreekster haar betoog resumeert, komt zij tot de slotsom, dat de positie der vrouw nog niet zoo slecht is, lang zoo slecht niet, als sommige menschen het ons voorspiegelen. Huwelijksrecht en de bevoegdheid tot handelen wachten dus nu nog op verbetering, maar de oplossing is moeilijk. Wij verwachten niet alle heil van de herziening der wetten, maar wel van de heiliging en verandering van het innerlijke van den mensch.

Mevrouw Havelaar kwam nog even terug op hetgeen de Spreekster zeide over de huwelijkswetten, en haalt de praktijk er bij. Zij zou gaarne zoo spoedig mogelijk dringende verbetering zien aangebracht. Ik dacht tegelijkertijd aan een tafereeltje, dat zich onlangs te mijnen huize afspeelde: „Een lange, knappe, jonge man staat voor me, ik onderhoud hem heel moederlijk over zijn gedrag, dat hij den inboedel verkocht had, zijn vrouw niet wilde onderhouden, enz.

„Ja maar”, herhaalt hij steeds, stug voor zich uitziende: „als ik geweten had, dat ze zóó vies was, dat ze nooit wat schoonmaakt, dan had ik haar nooit genomen.”

Zouden we daar ook wetten voor kunnen maken?... en hoeveel mannen zuchten niet over hun vuile vrouwen, die de dingen verslonzen en laten vervuilen! Ik ben het met Mej. Katz eens, het meeste komt toch op het hart aan.

Toen zongen we ons mooie lied, dat van generatie op generatie zoovelen getroost en gezegend heeft:

Nooit kan 't geloof te veel verwachten,
Des Heilands woorden zijn gewis:
't Faalt aardschen vrienden vaak aan krachten,
Maar nooit een vriend als Jezus is.

Neen, Hij is ook machtig, twee zondige menschen te doen samenleven in mooie, heilige harmonie en teere vriendschap.

Nu komt Prof. Dr. H. Bavinck aan het woord. Ik hoor dezen hoogleeraar altijd zoo graag spreken. Rustig, vol ingehouden kracht is hij bij het begin van zijn rede, om te eindigen vol geestdriftige welsprekendheid.

„De tijden zijn veranderd”, zegt Prof. Bavinck, „wetenschap en leven zoeken elkander op. Er is in onze tijden een groote begeerte naar kennis. Men wil de problemen onder de oogen zien, getuige het drukke bezoek aan de volksuniversiteiten. Ook de vrouw toont grootere belangstelling, zij gaat minder in het huishouden op dan vroeger, en al maakt zij in den regel geen diepgaande studie, toch is er een drang naar weten in haar, vooral nu ze zich meer beweegt op philanthropisch en staatkundig gebied.

Sociale studie, waar tegenwoordig zooveel aan gedaan wordt, is studie van de maatschappij. De maatschappij dient onderscheiden te worden van Kerk en Staat. Onder maatschappij, in den zin, waarin dit woord bij sociale studie ter sprake komt, verstaan we een samenleving, waarin alle gaven en krachten van een volk samenwerken en zich uitwisselen tot productie, distributie en consumptie van geestelijke en stoffelijke goederen.”

Spreker behandelt achtereenvolgens den oorsprong, de ontwikkeling en het tegenwoordig bestand van de maatschappij. De toestand van de maatschappij in onze 19de en 20ste eeuw is zóó ingewikkeld, dat er een nieuwe wetenschap is ontstaan: „de sociologie”.

Men heeft gedacht, dat men zou kunnen voorspellen, in welke richting de maatschappij zich zou bewegen, maar in die illusie is men teleurgesteld. De maatschappij werd steeds ingewikkelder. Er ontstonden tegenstellingen,

zooals in de Grieksche en Romeinsche maatschappij en ook in de Middeleeuwen voorkwamen; in onze tijden vooral door de reuzenvlucht der techniek.

Spreker wijst in dit verband op de ontzaglijke productie en distributie. De handel is enorm uitgebreid. Ook de consumptie nam toe. Toch schoten de arbeiders haast in alles erbij te kort.

De tegenstelling tusschen kapitaal en proletariaat is dan ook het bedroevendste feit geweest in de vorige eeuw. *Karl Marx* heeft het eerst de aandacht gevestigd op dezen droeven toestand. Hij aanvaardde de tegenstelling als theorie, en dacht, dat ze steeds grooter zou worden. Ze is echter erkend als onrechtvaardig en ook onjuist; *Marx*' profetieën zijn niet uitgekomen.

Twee beginselen hebben de maatschappij voortgestuwd t.w. gezag, orde, regel, wet en vrijheid, zelfstandigheid en eigen initiatief. Zegingen steeds samen in de ontwikkeling der maatschappij, wat uit de geschiedenis blijkt en door Spr. wordt aangetoond.

Als de maatschappij zal blijven bestaan, moet er orde zijn, orde, maar tevens zelfstandigheid en vrijheid.

Aan de eene zijde dus een zeker conservatisme, aan den anderen kant vooruitstrevendheid. We hebben vast te houden aan de eeuwige, onvergankelijke structuur der maatschappij, doch ook onze oogen te openen voor het werken van zekere groepen naar zelfstandigheid.

De verhouding tusschen man en vrouw, tusschen ouders en kinderen, dienstboden en vrouwen, patroons en arbeiders, moet in de maatschappij blijven, zooals Gods Woord het aangeeft.

Handhaving van het gezag is dus ook onze roeping, in het gezin, de werkplaats,.... de keuken.

We moeten echter een open oog en een ontsloten hart hebben voor de ontzaglijke hervormingen op allerlei gebied. Spreker haalt de voor ons, huisvrouwen, zoo urgente kwestie aan der dienstboden, die zich ook omhoogworstelen en zich vrij willen maken. Wij moeten deze beweging niet van uit de hoogte

gadeslaan. Bij de moeilijkste problemen moeten we bedenken, dat God regeert en ons iets te zeggen heeft in de teekenen der tijden. De liefde moet de oplossing geven, ook in deze moeilijkheden.

Toen Professor Bavinck zijn rede gehouden had, waren er nog eenige dames, die vragen stelden, welke achtereenvolgens beantwoord werden.

Mevrouw Bakhoven zou gaarne zien, dat ook verenigingen lid zouden kunnen worden van den Bond, dan zou de contributie van f 2.50 voor niemand een beletsel behoeven te zijn.

Om half vijf eindigden we ons samenzijn met het zingen van Psalm 133, waarna Prof. Bavinck met dankgebed sloot.

Aan de meesten onzer zal wel, toen we thuiskwamen, de vraag zijn gedaan door onze huisgenooten, die het zoo grappig vonden, dat we naar zoo'n vrouwenbond gingen: „En hoe is het geweest, wat heb je er alzoo geleerd?”

We hebben misschien met een grapje geantwoord, maar diep in ons hart wisten we goed, wat we geleerd hadden.

Ik denk aan Dr. Aletta Jacobs, die bij het zilveren feest van haar vrouwenkiesrechtvereniging op 27 Sept. l.l. o.a. zeide: „Vooraf ook op het leven der mannen en op hun karaktervorming zal de politieke vrijmaking der vrouw een heilzamen invloed oefenen. De man zal van zijn troon als „heer der schepping” moeten afdalen, en zich in het vervolg tevreden moeten stellen met een plaatsje naast de vrouw”.... enz.... en ik denk aan de mooie woorden van Prof. Bavinck, die de gezagsverhouding tusschen man en vrouw als een door God bestelde noemde. Man en vrouw zijn niet vrij van elkaar, wel vóór het huwelijk, maar niet daarna. Wij, vrouwen, moeten het gezag van den vader des huizes hoog houden, hier begint de grondverhouding, waarop de maatschappij rust.

Ik denk aan hetgeen Mej. Mr. Frida Katz zeide: „Als men de vrouwenbeweging gevolgd heeft, ziet men daar een zeker eenzijdig alle heil verwachten van verbetering der wetten. Wij weten, dat, ondanks de beste wetten, de menschen van nature zondig zijn en zondig

blijven zullen, en slechts een wedergeboorte hen redden kan.

En omdat wij dat weten, staat de Christenvrouw anders tegenover deze kwesties dan de feministen.”

Deze uitspraken nam ik in het bijzonder mee, naar het drukke leven van elken dag, waar elke vrouw op haar eigen plaats mee kan leven met de groote vraagstukken van den dag en mee kan helpen, om een betere maatschappij op te bouwen, en in haar eigen omgeving de groote idealen kan najagen.

A. v. H.—S.

VERBETERING VAN DEN VOLK SZANG.

II.

Zeide ik, in den aanvang, dat ik met groote dankbaarheid hier spreken mocht over den volkszang, zoo is dit, omdat bovengenoemde denkbeelden, voor twintig jaren, hier zoo goed als nieuw, nu langzamerhand gemeen goed geworden zijn, en telkens nu hier dan daar ontkiemen en opduiken.

Gaf niet eenige jaren geleden, om van vele andere dergelijke goede werkjes op dit gebied niet te spreken, een onderwijzer te Groningen, B. J. Douwes, een zangboekje uit „Prettig Zingen”, leergang voor het zingen van het blad op de lagere school, dat in onpretentieuze wijsjes en teksten, muziek aan het kind geeft?

„Meent men in ernst”, zegt de schrijver, „dat er sprake kan zijn van eene natuurlijke belangstelling voor doode trefoefeningen zonder inhoud?”

Daarom ook het theoretisch zangonderwijs aantrekkelijk gemaakt. Niet een plotselinge overgang van liedjes naar oefeningen, maar trachten de theorie, uit een aantal liederen, aan te leeren.

Wij moeten eene serie werkelijke melodieën hebben, waarin eene zekere opklimming in moeilijkheid is, en zoo spelend, met de theorie kennis maken. Van dat spel blijft meer hangen, dan van het meest logische systeem van trefoefeningen.”

Is het niet verrukkelijk, zulke beginselen

door een onderwijzer te hooren uitspreken?

De schrijver heeft het kind lief en de muziek. Daarom was zijne hoofdgedachte: hoe kan ik het kind, op eene prettige wijze het genot van het lied geven?

In eenvoudige muzikale wijsjes, op daarbij passende, tot het kind sprekende teksten, wordt de muziek, in noten en cijfers geleerd.

Soms moet het kind, bij aardige versjes, die reeds in de eerste klassen geleerd werden, zelf de bijbehorende noten vinden.

Ook kunnen de „meest muzikale kinderen”, zelf een tweede stem bij eene eenvoudige melodie zoeken.

Zoo wordt de muziek hier levend voor het kind. „Wij moeten er naar streven”, zegt de schrijver, „dat de kinderen zuiver, zacht en met correcte uitspraak zingen, maar geen technische oefeningen daarin! Dat moet alles vanzelf komen, door het goede voorbeeld, zonder dat daar veel over geredeneerd wordt.”

Kon, in plaats van de door den schrijver aangegeven viool, die door haar scherpen klank, bij de begeleiding, het zingen overstemt, op de school gebruik gemaakt worden van een piano, waarop de instrumentale begeleiding van het lied tot haar recht komt, hoe goed kon dan, met zulke beginselen, onder deskundige leiding, het zangonderwijs op de volksschool worden!

Ook de Vlaamsche zanger, Emiel Hullebroeck, heeft een dergelijk beginsel toegepast in zijn werkje: „De Notenleer door het lied”, dat door de Belgische regeering voor de Staatsscholen verplichtend is gesteld.

Dalcroze, van de wijze van leeren van het Zeeuwsche volkskoortje, bij een bezoek aan ons land, toevallig kennis nemend, werd er door opgewekt te Genève in 1902 een dergelijken zangcursus te stichten: „l' Ecole genevoise de choeurs”, welke evenals onze volkskoren beoogt: het gevoel voor het mooie in de muziek, voor beschaafden zang, bij diegenen aan te kweeken, welke helaas niet deelen kunnen in het genot, dat kunstbeoefening geeft.

Ook de moderne Deutsche muziek-paedagogen onderwijzen den zang door het lied:

„Nur frisch hinein ins Lied”, zei de bekende paedagoog Domsänger Georg Rolle, in zijne rede „Ueber die Reform auf dem Gebiete des Schulgesanger”: „An ihm lässt sich alles üben, was wir brauchen: atmen, sprechen, hören, singen, denken, und lassen Sie es mich sagen: Lachen und vielleicht auch weinen”.

Hoe scherp veroordeelde Dalcroze reeds in 1905, in zijne rede: „La Réforme de l' Enseignement musical à l' école” op het Solothurner muziek-congres, de geestdoodende, dreunerige wijze van zingen. „Geef hun toch geene mechanische studies”, roept hij uit. „Ontwikkel het gehoor, het gevoel, wek liefde op voor muziek!”

Zoo herinner ik mij zeer goed, uit mijn kindertijd, hoe wij, gelukkig gedachteloos, op school, dit afschuwelijke rijmpje, op een doodkist moesten opdreunen:

Een houten bed,
Een linnen kleed,
Is 't eind van al
Ons werk en zweet.

Dit ging in canon-vorm:

Eerst de meisjes in de hoogte, dan de jongens in de laagte:

Een houten bed.

Vervolgens meisjes en jongens weer na elkander:

Een linnen kleed,

waarop beide in triomf vervolgden:

Is 't eind van al ons werk en zweet,

zonder dat gelukkig de zin dezer afgrijselijke realistische woorden tot ons doordrong.

Gelukkig zal dergelijk zangonderwijs in onzen tijd wel niet meer voorkomen, daar allicht op de meeste scholen wel een onderwijzer zal zijn, met liefde en kunde voor het vak zingen, om dit goed te onderwijzen!

Een rapport der Amsterdamsche Schoolcommissie vermeldt hieromtrent: „Op enkele

scholen wordt prachtig gezongen en de belangstelling der leerlingen is daarmee in overeenstemming. De muzikale aanleg van het hoofd der school of van een der onderwijzers is dan veelal de groote beweegkracht.

Maar niet alle scholen mogen zich in het bezit van zulke krachten verheugen.... Een onderzoek door musicî naar het zangonderwijs op de scholen is nu ingesteld."

Hierop komen wij straks terug.

Maar om nog even op den Volkszang terug te komen, zoo kan ik, met groote voldoening melden, dat de Regeering dit jaar voor het eerst eene rijks-subsidie gegeven heeft van f 2000.— aan den Nederlandschen Volkszangbond, federatie van de Nationale Vereeniging voor den Volkszang en van den Bond van R.-K. Volkszangvereenigingen.

Hoezeer is dit toe te juichen!

Hoe ontzaggelijk groot toch is de waarde van goede muziek voor ons volk!

Doordringt zij niet het geheele leven? Wekt zij niet op tot saamhoorigheid? Verhoogt en veredelt zij niet het huiselijk geluk?

Hoe treffend is de indruk van het lied, dat de moeder zingt voor haar kind. Een indruk, het geheele leven door, onvergetelijk!

Moge de Regeering dus, op dezen weg, steeds voortgaan!

Ik wil u nu nog even spreken over het zangonderwijs op de lagere school, en de moeilijkheden en plannen, daaraan verbonden.

* * *

Dat de toestand van het Zangonderwijs op de Lagere school in het algemeen droevig gebleven is, niettegenstaande de jarenlange pogingen tot verbetering, komt, zooals wij alle weten, door de onkunde van den onderwijzer in dat vak, een gevolg zijner onvoldoende opleiding, in nauw verband met de geheel onvolledige eischen, die bij het examen aan den aanstaanden onderwijzer voor het vak zingen worden gesteld. Het programma toch voor dit examen bevat slechts theoretische eischen, terwijl over het zingen zelf niet wordt gerept. En, werd dit programma bij eene wetswijziging aldus veranderd, dat kennis van het

zingen verlangd werd, dan zou deze eisch toch niet aan alle onderwijzers kunnen gesteld worden, daar niet ieder zingen kan, en ook niet ieder voldoende muzikalen aanleg heeft om daarin onderwijs te geven.

Het beste zou dus zijn als het vak zingen werd afgevoerd van het gewone examenprogramma voor lager onderwijs, in dien zin, dat evenals voor handwerken en gymnastiek, eene afzonderlijke akte of aantekening daarvoor noodig is, met aparte salariering. Zangles wordt dan alleen gegeven door diegene, die een acte van bekwaamheid daartoe bezit.

Dan zal de tegenwoordige dwaze toestand verdwijnen, waarin geëischt wordt, dat men zonder voldoende zangstem, zonder muzikaliteit een examen in zang moet afleggen en zangonderwijs geven moet.

Iedere lagere school zou dan verplicht zijn minstens één onderwijzer, in het bezit van een dergelijke akte, aan zich te verbinden, die dan in alle klassen zangonderwijs geven kon.

Opleidingsklassen aan onze kweekscholen zouden hieraan gepaard moeten gaan, die eischen stelden, als de hierboven genoemde.

Keurklassen van die aspirant-onderwijzers konden daar gevormd worden, die een dergelijke akte in het zingen wilden behalen.

Dalcroze toont zelfs uitvoerig aan in zijne brochure „Vorschläge zur Reform des musikalischen Schulunterrichtes", hoe in dat vak, reeds in de lagere school élite-klassen konden worden samengesteld, waaruit later zangonderwijzers konden worden gevormd.

De bevoegdheid tot het geven van onderwijs aan die opleidingsscholen moest ook afhankelijk zijn van een Staatsexamen, waarvoor de vorming mogelijk kon gemaakt worden, o.a. door het verbinden van opleidingsklassen aan onze conservatoria en muziekscholen, waartoe het Rijk eene subsidie kon schenken.

En zou ook het instellen van Staatsexamens ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor het geven van middelbaar onderwijs in „het zingen" niet mogelijk kunnen worden?

En behoeft de invoering der noodzakelijke verplichte Staatsexamens ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor het geven

van particulier muziekonderwijs eene utopie te blijven?

Zoolang echter de Regeering dergelijke maatregelen niet neemt, moet men aan de Gemeentebesturen -der grootere Gemeenten vragen gemeentelijke zangcursussen voor onderwijzers op te richten onder deskundige leiding.

Een dergelijke cursus werd reeds 10 jaar geleden alhier en in Leiden opgericht, naar aanleiding van een adres, door de Vereeniging „Schoonheid in opvoeding en onderwijs”, in samenwerking met andere vereenigingen op muziek-gebied, tot de Gemeentebesturen gericht.

Ook behoort men nu reeds nauwlettend toe te zien, dat bij het aanstellen van muziekonderwijzers aan onze kweekscholen, musicist gekozen worden, die, in de eerste plaats, zanger zijn en onderwijs kunnen geven in zingen. Ook nu reeds, zonder wetswijziging, konden daar keurklassen gevormd worden en kon een getuigschrift bij het verlaten der school worden uitgereikt.

Het spreekt van zelf, dat, in de groote steden, het altijd aanbeveling verdient — als onder de onderwijzers geen kundige zangleerkracht is — het zangonderwijs aan een vakzangonderwijzer op te dragen.

Hoe gewenscht zou ook zijn de invoering van goed zangonderwijs door deskundigen, op de middelbare en burgeravondscholen, en bij het herhalings- en ambachtsonderwijs. Belangrijker composities konden worden beoefend; wellicht in verband gebracht met eenige kennis der muziekgeschiedenis. Namen als Mozart, Beethoven, behoeften niet vreemd op onze scholen te zijn!

En dat dit onderwijs zeer gewaardeerd wordt, blijkt o.a. uit den bloei der volkskoren, hier als in het buitenland.

Behoef ik nog te zeggen hoe goed het zou zijn zangonderricht aan jonge kinderen door een onderwijzeres te doen geven? Het kind toch tracht na te doen, wat hem wordt voorgedragen. En leent het timbre van eene

vrouwenstem zich daartoe niet beter dan een bas- of tenorgeluid?

Hendrika van Tussenbroek wenscht zelfs, dat „iedere lagere school ééne begaafde onderwijzeres aan zich verbond, die in alle klassen de zanglessen gaf.”

Gelukkig kan ik nog vermelden, dat de Regeering hare subsidie van f 2500.— aan de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst dit jaar verhoogd heeft tot een bedrag van f 6500.—.

Toonkunst wil n.l. speciale opleidingscursussen voor zangonderwijzers en -onderwijzeressen aan de Lagere school en Fröbelscholen oprichten. Deze cursussen worden georganiseerd te Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Arnhem. ¹⁾

Het Gemeentebestuur van Arnhem besloot reeds vroeger de jaarwedde van een onderwijzer, die in het bezit was van een diploma voor Zangonderwijs van de Maatschappij Toonkunst, met f 50.— te verhoogen, naar aanleiding van bovengenoemd adres aan de Gemeentebesturen.

Mag ik u nog wijzen op den pas opgerichten „Onderwijsraad”, die half Augustus voor het eerst bijeen zal komen? Deze raad, bestaande uit mannen van de praktijk, van de meest verschillende richting en uit alle deelen des lands, waarvan Professor Bavinck voorzitter is, moet de algemeene paedagogische kwesties voor de Regeering voorbereiden. Voorstellen bijv. tot verbetering van het zangonderwijs kunnen aan dien raad worden toegezonden en zullen daar in behandeling komen.

Verdere gegevens over het zangonderwijs, o.a. ook in andere landen, vindt u in mijne brochure: „Hoe kan het zangonderwijs op de lagere school verbeterd worden?”, door de Vereeniging „Schoonheid in Opvoeding en

¹⁾ Zoolang echter een getuigschrift van een dergelijken cursus of van andere „opleidings-cursussen” niet wettelijk verplichtend is voor het geven van zangonderwijs, kunnen deze en andere dergelijke maatregelen in den algemeenen toestand van het zangonderwijs op de school gene verbetering brengen.

Onderwijs" uitgegeven, en hier verkrijgbaar.

Ook wijs ik u op het mooie boekje: „Het Kinderzangonderwijs" door van Thienen, ook door deze Vereeniging uitgegeven.

Maar, met of zonder wetswijziging, nooit kan het zangonderwijs verbeterd worden als men niet in de eerste plaats *muziek* geeft aan het kind.

Welk een schat van mooie liederen bezitten wij, o.a. in de composities van onze groote vrouwen: Catharina van Rennes, Hendrika van Tussenbroek, Nelly van der Linden-van Snelrewaard, Geertruida van Vladeracken; kunst door hare natuurlijkheid, eenvoud en oorspronkelijkheid tot volkskunst geworden. Eene kunst voor alle tijden!

En, zooals de „Leeuwerik zingende den hemel binnen wil", zoo zal ook door het lied, het onuitsprekelijke in ieders gemoed, tot uiting komen.

Mogen wij het daartoe leiden, dat deze opvoeding in kunst, als verhooging van levensvreugde, ingeschakeld worde in de algemeene opvoeding van ons volk.

MARIE BERDENIS VAN BERLEKOM.

Moeder en Zoon.

III.

HOOFDSTUK II.

De volgende dag was een Zondag en tevens een dier volmaakte zomerdagen, waarop de natuur den mensch schijnt op te roepen om meê te jubelen in haar schoonheid en pracht. Bij menschen, die iets verstaan van haar heerlijke symboliek, zooals met de meeste bewoners van Ginge Manor het geval was, wordt schier onbewust een geest van aanbidding gewekt. Deze stemming vindt in den

openbaren eeredienst een welkome vertolking. Blijheid en opgewektheid schenen dan ook allen te bezielen, die zich dien ochtend om de lange ontbijttafel van Ginge Manor schaarden. (Op Zondag had geen huiselijke godsdienst-oefening plaats.) Zelfs James scheen de zorgen, die hem den vorigen dag drukten, tijdelijk te hebben afgeschud.

Verscheidene leden der familie hadden reeds den vroegdienst om 8 uur bijgewoond, hetgeen niet belette dat de gansche bende (de kinderen inclus) zich tegen 11 uur in beweging stelde om ter kerke te gaan. Men genoot van de korte wandeling door het park met zijn eeuwenoud hout en verder dwars over grasvelden, die met hunne enkele boomen of boomengroepen eigenlijk een voortzetting van het park waren, waarin de roodbonte koeien als verdwaalde gasten ronddoolden. Om de kerk van die zijde te bereiken, moest men het kerkhof over — een dier typisch Engelsche dorps-churchyards, die zeker de meest bekoorlijke rustplaatsen der dooden zijn, die men zich kan bedenken. Nergens een verwaarloosd hoekje. De oudere, meest staande, grafsteenen met hun vaak onleesbare grafschriften: „Sacred to the memory of..." (Gewijd aan de nagedachtenis van...), zijn wat scheef en verweerd. In denzelfden toon van grijsgroen als de onvermijdelijke yewtree (een soort donkere iep) lijken zij daardoor harmonischer dan de nieuwe grafsteenen; deze hebben meestal den vorm van een kruis. Hier wordt men getroffen door de vaak aandoenlijke opschriften, waarop Bijbelteksten de vroegere hulde aan den afgestorvene in den vorm van een opsomming zijner deugden op gelukkige wijze hebben vervangen. De nieuwe graven zijn gewoonlijk omringd van zorgvuldig onderhouden bloemperkjes of randen. Van liefde en piëteit, bovenal van geloof en hoop, is de geestelijke atmosfeer van het plekje vervuld.

Een blik op de kleine, gedeeltelijk met klimop begroeide kerk gaf een soortgelijken indruk van eerbied voor het verleden en tegelijk van den drang om onzichtbare realiteiten in zichtbare gedaanten te vertolken. Voor het oog van een kenner van Engelsche kerkelijke bouwkunde — deze zijn talrijk

onder Anglikenen — riepen verschillende deelen van het gebouw verschillende tijdvakken voor den geest. De ronde boog en zigzag ornamentatie van een der ingangen — een schilderachtige porch (dubbele poort) — wees op den alouden normandischen ¹⁾ oorsprong der kerk. Een paar zeer smalle puntboogramen, dagteekenden blijkbaar van het begin der Gothische school, terwijl het groote, rijkversierde venster aan het Oosten wees op haar latere ontwikkeling. Gelukkig was dit kerkje verschoond gebleven van de al te eenzijdig Gothische restauratiewoede in de eerste periode der Oxfordbeweging, toen de zucht naar verfraaiing der kerkgebouwen zeer algemeen werd en dikwijls van meer godsdienstigen ijver dan van kunstzin getuigde. Ook „vloekte” in het interieur der kerk geen leelijke modern geschilderde ramen met de enkele schoone oude, die aan de beeldenstormen der Puriteinen in Cromwell's tijd waren ontsnapt. De overigen waren of van wit glas of onberispelijk van kleur en teekening. De eigenaardige Anglikaansche inrichting van het koor sloot zich, als gewoonlijk, aan bij de gebruikelijke in de midden-eeuwsche kerken. Behalve graftomben van kruisvarende en andere Vernons, waren de gedenkplaten in steen of metaal aan afgestorvenen, ook van jongen datum, zóó talrijk, dat zij voor dezen en genen al te veel het karakter van een mausoleum aan het gewijde gebouw schonken. Voor de meesten was echter de opgewekte herinnering telkens dierbaar aan al de opvolgende geslachten van menschen — niet enkel sedert de Hervorming — voor wie eeuwenlang dit kerkje een waar bedehuis was geweest.

Een bedehuis in waren zin was het trouwens nog gebleven; de prediking nam slechts een kort gedeelte der godsdienstoefening, die een kleine anderhalf uur duurde, in beslag. Hun liturgie is voor Anglikenen het voorwerp eener schier ongelooflijke vereering en liefde, beide als de tolk hunner gebeden en hemelvaartsche verzuchtingen in gemeenschap met

¹⁾ In Frankrijk wordt deze bouwstijl romaansch genoemd.

ontelbare geestverwanten in verleden en heden, en ook om den uiterst schoonen vorm, die in kernachtigen eenvoud en zuivere verhevenheid de ongeveer gelijktijdige vertaling van den Bijbel evenaart. Veeleischend voor geest en gemoed is de deelneming aan den Anglikaanschen eeredienst, zoo zij althans waarachtig is, doch de aandacht wordt bevorderd door de afwisseling van korte gebeden met onberijmde lofpsalmen uit de H. Schrift, op eigenaardige wijze gezongen (verscheidene woorden op één noot), met gezangen, waarvan de vaste melodieën somwijlen banaal, doch dikwijls ingrijpend schoon zijn, met de lezing (vaak door „leeken”) der voorgeschrevene schriftgedeelten uit Oud en Nieuw Testament, zelfs door de gedurige verandering van houding — het knielen, staan, zitten.

De Vernons namen een meer dan gewoon aandeel aan den dienst. Voor de moeder was het een oorzaak van schier bovenaardsche vreugde om haar kinderen daarbij gade te slaan: de beide clergymen (geestelijken) stonden den Rector bij met den liturgischen dienst; de toekomstige Canadees zong mee in het surpliced ¹⁾ koor der jonge mannen; Maud had de zware taak van organiste en Emily was aan het hoofd van een klein metsjeskoor, dat het mannelijke moest aanvullen. Zuiver en maatvast, hoewel wat hard, klonken de talrijke gezongen gedeelten der dienst.

De preek, die op de liturgie volgde, was wel kort, doch inhoudrijk, schier ieder woord van even veel beteekenis als de enkele noten eener fuga; de vrucht van vast geloof, grondige studie, sympathieke menschenkennis. De schijnbaar zoo eenvoudige dorpspredikatiën waren trouwens bestemd om bijna klassiek te worden en werden door een grooten kring van lezers niet minder hoog geschat dan de „University Sermons” ²⁾ van denzelfden prediker.

¹⁾ Surplice = wit koorheind.

²⁾ Onder deze benaming verstaat men de predikatiën te Oxford en Cambridge gedurende den studietijd, gehouden door zoogenaamde „Select preachers” (keur-predikers) in een namiddagdienst uitsluitend aan de predikatie gewijd en bestemd

De Zondag verliep verder op de gebruikelijke wijze in groote kringen in Engeland, zelfs van veel minder kerksche menschen dan de Vernons. Het kwam bij niemand op tennis of cricket te spelen; zelfs de kindertjes hadden hunne speciaal „Sunday games” (Zondagsche spelletjes).

Zeker kan een dergelijke strenge Zondagsviering—merkwaardig overblijfsel der periode van Puriteinsche overheersching, die, hoewel kort, zulk een machtigen stempel op het Engelsche leven heeft gedrukt — zonder moeite door een onbarmhartige critiek aan flarden worden gescheurd als een mengeling van inconsequentie en huichelarij. Er worden ook hoe langer hoe meer wijzigingen gebracht in de oude Zondagsviering. Echter, ook waar men zich op ruimer, Nieuw Testamentisch standpunt plaatst dan zij, die zich beroepen op het vierde gebod, willen de meeste Anglikenen liever zelf hun vrijheid beperken dan de grenspalen wegnemen, die voor duizenden en duizenden den Zondag, als oase van geestelijke verfrissching en lichamelijke rust, afscheiden van de dorre woestijn van het drukke, dagelijksche leven.

Dien middag kwam de kwestie der Zondagsheiliging aan de orde, toen het gezelschap thans voltallig, aan de afternoon tea was verzameld. De aanleiding was een toevallige ontmoeting der drie jongere broeders op hunne wandeling met een journalist uit Londen, die kamers gehuurd had in een naburige boerderij, naar het heette voor een gewoon buitenverblijf, doch feitelijk om stof te verzamelen voor zijn polemiek in de pers tegen het privaats grondbezit. Hij ontdekte echter, dat de beweerde slachtoffers van tyrannieke grondbezitters en van hun onwaardige handlangers, de dorpsgeestelijkheid, althans in deze streek, in een staat van verachtelijke tevredenheid met hun lot verkeerden. Hij was althans niet rijker geworden aan bewijsovoeringen voor de stellingen, die hij moest verdedigen. In waarheid was hij zelfs eenigs-

voor „Graduates” en „Undergraduates”, die bij deze gelegenheid beschikken over bijna al de plaatsruimte in beide, overigens parochiale, kerken.

zins geschokt in zijn overtuigingen en was bevreesd, gelijk een moderne Bileam, te zullen gaan zegenen hetgeen hij voornemens was te vervloeken. Uit aesthetisch oogpunt — Mr. Barton was feitelijk te artistiek aangelegd voor zijn taak van schrijver voor een blad, dat indruk moest maken op de groote massa's van het volk — was er immers veel te zeggen voor een stelsel, dat althans in den weg stond aan de evolutie van een nieuw Engeland, dat mogelijk zou bestaan uit louter tuinsteden en coöperatief bezeten bouw- en weiland, waar het nuttigheidsbeginsel vroeger of later de weelde van natuurschoon stellig zou verbannen.

De eerste kennismaking met de beide jongste heeren Vernon had in de voor Engelschen van alle partijen „neutrale” zône, het cricketveld, plaats. Onwillekeurig was de jeugdige schrijver getroffen door de persoonlijke aanraking met een menschentype, die hij tot dus ver niet kende dan door de eenzijdige voorstellingen gangbaar in ultra-radicalen en socialistische kringen.

De Engelschman heeft veelal het vermogen van meerderheid te willen en te kunnen erkennen, hetzij van maatschappelijke positie, of van verstand, of van karakter; en, als gevolg, bezit hij een gezonde gave van bewondering, merkwaardig onbelemmerd door ijverzucht. Waar echter die meerderheid enkel zekere uiterlijkheden geldt, ontardt de bewondering in het bekende verschijnsel van een belachelijk „snobisme”. Hiervan was Mr. Barton echter geheel vrij. De spontane sympathie voor de jeugdige Vernons, die tot zijn eigen verbazing, althans tijdelijk, zijn critiek op de „heerschende standen” kwam ontwapenen, gold de flinkheid en geestkracht, de kennelijke levenslust en levensmoed dier jonge mannen, die van uit het statige huis, dat de geheele omgeving beheerschte, hunne verschillende wegen gingen van stoeren arbeid en van een blijmoedig, als van zelfsprekend, altruïsme.

Doch de moderne mensch is een ingewikkeld wezen. Het op Zondag natuurlijk correcte ambtelijk gewaad van John en Godfrey prik-

kelde hem, den „secularist”¹⁾, den stelselmatischen bestrijder der Staatskerk, en ontlokte een boos protest tegen het volgens hem dom vooroordeel, dat aan de dorpsjeugd op Zondag de openluchtspelen verbood. Tot zijn niet geringe verwondering gaven de broeders hem tot op zekere hoogte gelijk. Een levendig gesprek volgde, dat echter onze aandacht niet verder vraagt. Keeren wij terug naar Ginge Manor.

Het spreekt van zelf, dat de oudere leden van het gezelschap zich niet konden neerleggen bij de hoop door den curate uitgesproken, dat de rector het voorbeeld zou volgen van een naburigen collega, die een gedeelte zijner glebe²⁾ op zekere voorwaarden beschikbaar stelde voor openluchtspelen op Zondag. Lady Mary vooral, die veel had behouden van de strenge „Evangelical” grondbeginselen harer jeugd, kon haar droefheid niet ontveinzen over het „hellend vlak”, waarop haar zoons zich plaatsten. Doch de gedachtenwisseling ontaardde niet in een pijnlijke polemiek en spoedig vloog onder de jongeren de bal van vriendelijke scherts heen en weer en week de al te ernstige plooi van het lieve moedergelaat.

Om zes uur had de avonddienst plaats, die door de dorpelingen het drukst pleegt bezocht te worden. O.a. kwamen dan vele Wesleyanen in de kerk, die 's ochtends onder het gehoor waren geweest van een hunner reizende predikanten. Het gezelschap te Ginge Manor was weder talrijk vertegenwoordigd.

Na een koud souper, dat Zondags het gewone diner verving, werd nog even genoten van de frissche avondlucht. Ten slotte naar een oud familiegebruik — bij velen nog in zwang — het zingen van eenige gezangen. Maud zette zich aan de piano, de jongeren stonden om haar geschaard, beurtelings koos men een lievelingslied, meestal om de woorden, wel eens om de melodie, vaak om beide. Eindelijk op verzoek der moeder, het bekende lied, door Bisschop Walsham How gedicht, dat als met één meesterlijken greep bijkans alle snaren doet trillen van het geloovig en

liefhebbend hart, waarin de herinnering leeft aan dierbare afgestorvenen:

„For all the Saints who from their
labours rest
.....
Thy name, O Jesus, be for ever blest.”

HOOFDSTUK III.

Den volgenden dag ging het gezelschap uit elkander. James echter vertrok met een lateren trein dan zijn drie broeders en de Wilsons; hij stelde aan zijn moeder voor met haar te gaan wandelen, zoodra zij aan verschillende onderhoorigen haar bevelen voor dien dag had gegeven.

(De hiërarchie, die men overal in het Engelsche leven terugvindt, niet in het minst in groote of betrekkelijk groote huizen, vereenvoudigt de taak der huisvrouw, daar de hoofden der verschillende huishoudelijke afdelingen verantwoordelijk zijn voor de werkzaamheden dier afdeling en het overige, meest goed geschoolde personeel, onder hunne bevelen staan).

Volgens afspraak ontmoetten moeder en zoon elkander tegen 11 uur in den bloementuin. Lady Mary begreep dadelijk dat hij haar over de eene of andere ernstige zaak te spreken had. Hij bracht haar echter eerst naar een afgelegen en schaduwrijk gedeelte van het park. Het was alweder een heerlijke zomerdag; tusschen de hooge kruinen der boomen wierpen schitterende zonnestrallen vrolijke lichtplekken op het met mos begroeide pad, dat zij betraden. Doch voor Lady Mary werd de geheele natuur als met een zware rouwfloers gedekt door het vooruitzicht, dat zich langzamerhand aan haar geestesoog openbaarde. Langzamerhand — het lag zeker aan haar, hij was immers altijd zoo helder in zijne uiteenzettingen — want het duurde lang eer zij hem begreep. Eindelijk riep zij met ongekende heftigheid uit: „James, ge zijt dus van plan te trouwen met een gescheiden vrouw, mij die als schoondochter, uwe zusters als schoonzuster te brengen!”

¹⁾ Engelsche benaming voor anti-kerkelijken.

²⁾ Glebe = land, door de kerk bezeten en onder beheer van iederen opvolgenden rector (of vicar).

„Moeder, U is heusch onredelijk. Ik heb U immers herhaaldelijk gezegd, dat haar hoe genaamd geen schuld treft. Zij is eene volstrekt fatsoenlijke vrouw. U behoeft niet bevreesd te zijn, dat zij zelfs aan de meest preutsche vrouw aanstoot zal geven.”

Zijne woorden brachten een nieuwe wonde aan haar zoo gekwetst gemoed. Zij stond stil en zag hem ernstig aan: „Gij verstaat mij niet. Ik geloof U zeker, dat zij naar gangbare wereldsche opvattingen geen schuld heeft, maar vindt ge een vrouw onschuldig, die plechtig voor God's altaar een man tot haar echtgenoot heeft genomen, hem in de woorden van ons formulier — zij is immers eene Episcopaausche — trouw en liefde heeft beloofd „for better for worse, for richer for poorer, in sickness and health . . . till death us do part”¹⁾, en zich twee jaar later door een menschelijke rechtbank laat ontheffen van haar gelofte? En dat zelfs zonder ernstige reden, enkel omdat hij haar was tegengevallen en zij het in hun beider belang achtte om den „knellenden band” te verbreken?”

„Maar, moeder, ware het U dan liever, zoo zij eerst eenige jaren elkander diep ongelukkig hadden gemaakt, en er allerlei ergerlijke tooneelen hadden plaats gegrepen? Nu hebben zij beiden gezond verstand getoond. Zij heeft zich niets te verwijten. Het feit, dat zij eenige moeite had, hem tot dien stap over te halen, bewijst immers dat hij haar achtte en waardeerde. Zij waren genoodzaakt de echtscheiding in een vreemden staat der Unie aan te vragen, omdat in den staat, dien zij bewoonden, echtscheiding enkel op zéér ernstige gronden werd toegestaan. Dat is immers een zonneklaar bewijs van haar onschuld. U zijt bevangen in ouderwetsche vooroordeelen. Wij moeten immers op ieder gebied progressief zijn.”

Lady Mary worstelde een poos met de hevigste aandoening. Toch bleef zij zichzelf meester. Instinktmatig gevoelde zij het volle gewicht der enkele oogenblikken, waarin zij haar zoon nog bij zich had. Zij streed onbewust

¹⁾ Vrij vertaald: „in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte..... tot de dood ons scheidt.”

met de kracht eener leeuwin, die haar jongen bedreigd ziet, tegen de onbekende vrouw, die in haar oog nog erger deed dan een aanslag op het leven van haar zoon. Welk wapen moest zij grijpen? Hoe kon zij hem beschermen tegen dit plotseling, zóó onverwacht gevaar?.... De heiligheid van het huwelijk als afgetrokken begrip te gaan verdedigen tegenover hem, scheen haar de ongerijmdheid zelve. Hij stond immers gisteren op hetzelfde standpunt als zij, wat eerbied voor de Nieuw Testamentische en kerkelijke grondslagen van het Christelijk huwelijk betreft. Doch hij was een schrander advocaat; men bracht het tegenwoordig ver in het transigeeren met grondbeginselen; zijn spitsvondig verstand zou wel middelen vinden om te ontkomen aan al te lastige consequenties dier beginselen; zij was zeker niet in staat zich met hem te meten. Daarbij kwam de groote aarzeling, die zij met al haar geestverwanten der High Churchrichting deelde, om heilige waarheden in onheilig verband te bespreken. Zij voelde zich machteloos. Zij greep naar het eenige middel, dat haar overbleef: een beroep op zijn liefde voor haar, die zij ongetwijfeld niet overschatte. Zij wist ook, dat haar kinderen vertrouwen stelden in haar rechtvaardigheidszin, in haar juist oordeel over menschen en toestanden.

„James”, sprak zij, „ge weet, dat ik nooit getracht heb mijn wil aan mijn volwassen kinderen op te dringen. Het huwelijk van uw broeder Frederick deed mij waarlijk geen genoegen, maar er bestond geen ernstige grond om mij er tegen te verzetten en ge weet, ik heb het niet gedaan. Doch nu is het anders. Ik ben in het diepst van mijn ziel overtuigd, vooreerst dat ge een groot kwaad zoudt doen door te huwen met een vrouw, wier huwelijksband met een ander niet is ontbonden door den dood, en dan dat ge uzelf in het ongeluk zoudt storten. Welke mogelijke waarborg hebt ge, dat zij U niet over een paar jaar precies zoo zal behandelen als zij het haar man gedaan heeft?”

„Ieder huwelijk is een waagstuk”, antwoordde haar zoon. „Ik ben bereid mij er aan te wagen.”

„En ik waag mij op een andere wijze”,

hernam de moeder met bevende stem. „Ik durf u smeeken *om mijnentwil* van dit voornemen af te zien. . . . ge zijt bezig mij het hart te breken.”

Hij gaf geen antwoord en zij vervolgde op vaster toon: „Ik durf gerust te zeggen, dat ge mij later danken zult, zoo ge mijn raad opvolgt. Let wel, al wist ik vooruit, dat ge gelukkig zoudt zijn, zou ik niet anders zeggen. . . . ik hoop dat ik niet verkeerd doe met op andere dan de hoogste gronden te pleiten, doch ik ben ook vast en zeker overtuigd, dat, zooals ik u ken, — uw moeder kent u misschien nog beter dan ge uzelf kent, ook omdat ge zoo gelijkt op mijn broeder William — deze vrouw u, nadat zij de eerste bekoring der jeugd verloren heeft, niet gelukkig zou maken. Denk u eens in — een dergelijke vrouw in de donkere dagen van het leven, die immers onvermijdelijk zijn, en in de lange, stille jaren van den ouderdom, zoo ge dien bereikt.”

„U kent haar niet”, riep hij nu uit, „voor het eerst van uw leven is u beslist unfair.”

„Ik weet, dat ik veel van u vraag, James, . . . onze verhouding mocht er onder lijden. . . .”

„Dat nooit, lieve moeder”, hoorde zij hem fluisteren. „. . . . maar ik kan niet anders”, vervolgde zij.

„Maar, moeder, denk eens aan haar. Wij staan niet meer als vreemden tegenover elkaar.”

„Zijt gij reeds verloofd?”

„Nee, dat niet, maar zij weet, dat zij mij niet onverschillig is.”

Hij zag op zijn horloge. „Ik moet weg, anders haal ik den trein niet en zaken wachten mij.”

Hij drukte haastig een zoen op haar voorhoofd en snelde heen. Een paar minuten later hoorde zij het snelle getrappel van het paard, dat voor zijn dogcart gespannen was.

Zij ging naar huis en sloot zich in haar kamer op.

Toen de gong voor de lunch luidde, kwam zij beneden, plaatste zich aan tafel, en zeide naar gewoonte staande het korte gebruikelijke gebed, doch met nauwelijks hoorbare stem. Haar dochters begrepen dadelijk, dat er iets zeer gewichtigs was voorgevallen. Zij ontstel-

den, toen zij haar aanzagen, zóó bleek, zóó ontdaan, tevens zóó ernstig en streng stond haar gezicht. Mrs. Ward zorgde intusschen voor eenig gesprek. De kleine Edith, die naast haar grootmoeder zat en reeds had geleerd de droefheid van „grooten menschen”, die immers geen verband houdt met „stoutigheid”, te eerbiedigen, legde haar warm kinderhandje in de ijskoude hand der oudere vrouw. Het kinderlijk gebaar bracht tranen in de oogen van deze, maar zij bleef zich beheerschen.

Na de lunch riep zij haar dochters bij zich en deelde haar mede, dat haar oudste broeder het vaste voornemen scheen te koesteren binnenkort te trouwen met een zeer jonge, volgens hem, beeldschoone en bekoorlijke Amerikaansche, een gescheiden vrouw, met de verdere bijzonderheden, die wij reeds kennen. Het bleek, tot Lady Mary's verbazing, dat Alice en Maud de bedoelde dame reeds ontmoet hadden en wel eenige weken geleden bij de Hertogin van Henley op het jaarlijksche tuinfeest, waartoe de geheele buurt werd uitgenoodigd. „Zij behoorde bij de „House party”¹⁾ en was gedurig het middenpunt van een grooten kring.” „Ja”, zeide Alice, „zij is zeer mooi en bekoorlijk en ik moet zeggen, dat zij, met haar vriendelijke, openhartige manieren en groote opgewektheid, gunstig afstak bij de overige „smart set”²⁾, waarvan de meesten er geblaseerd en stijf uitzagen en zich bespottelijk „airs” gaven tegenover allen, die niet bij hen behoorden. Haar stem was naar onze smaak wat hoog, maar zij is bepaald een lady.

„Hebt gij kennis met haar gemaakt?”

„Nee niet met haar, maar wel met haar tante, Mrs. Walker, die mij den indruk deed van een figuur uit een ouderwetschen Amerikaanschen roman, naïef, eenvoudig, en toch vol waardigheid, absoluut zichzelf en hoe genaamd niet onder den indruk van de luister en pracht om haar heen.”

„Hoe komt het, dat ge mij dit alles niet verteld hebt?”, vroeg Lady Mary.

„U waart immers naar Ierland, en later was

¹⁾ De logeergasten op een gegeven oogenblik in in een landhuis aanwezig.

Zoogen. „chique coterie.”

ik de geheele episode vergeten", antwoordde hare dochter.

Er werd afgesproken een strikt stilzwijgen over de zaak te bewaren.

„Wilt gij hedenmiddag de meeting der Mother's Union ¹⁾ voor mij overnemen? Ik voel er mij niet toe in staat."

De vraag was aan Mrs. Ward gericht, die gaarne aan het verzoek van hare moeder voldeed. Intusschen vroeg de arme Lady Mary zich af, of zij in zekere treurige eventualiteit, werkzaam lid zou kunnen blijven van eene vereeniging, waarvan een der doeleinden was „de heiligheid van het huwelijk in stand te houden".

Zij leed intens in iederen vezel van haar diepvoelend, ernstig denkend, hoog strevend wezen. Feitelijk hadden hare kinderen haar nooit in die mate geschokt gezien. Alle vorige beproevingen had zij met berusting gedragen. Na de tijdelijk verlamdende uitwerking van den eersten verpletterenden slag, had zij telkens uit haar geloof de kracht geput om het leven moedig te aanvaarden. Het was zelfs of het lijden de warmtegraad van haar krachtige natuur in dien zin verhoogde, dat zij bij toeneming deelde zoowel in vreugde als leed van anderen.

Nu echter bleef zij onder den indruk van het gebeurde en had zij moeite om zich te verdiepen in de gewone verplichtingen van het leven. De vraag, *of* zij, en zoo ja, *hoe* zij handelend zou optreden om het dreigend gevaar af te wenden, liet haar niet los.... en bleef onbeantwoord. Haar leed werd zoo mogelijk nog vergroot door een andere omstandigheid. Ongeveer een jaar geleden had haar zoon, logeerende op een groot buitenhuis, een jong meisje ontmoet, dat hem zichtbaar aangetrokken had. Zij was eenig kind van een landeigenaar in hetzelfde graafschap, Lord Ronald Grant, jongere zoon van den Markies van Barford, behoorende tot eene der groote Whig familiën, die een

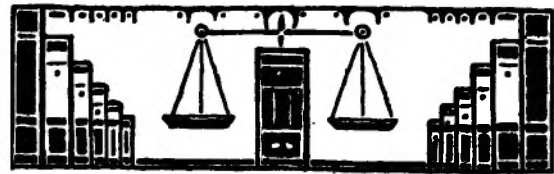
¹⁾ Moeder's bond: Eene groote organisatie in verband met de Anglikaansche kerk, die er naar streeft moeders van alle standen aan hare verplichtingen tegenover man en kinderen te herinneren.

paar eeuwen lang een even groote rol gespeeld hebben in de Engelsche geschiedenis als enkele regentengeslachten in de onze. Hij was lang lid van het Lager Huis geweest en had zich, bij gelegenheid der groote scheuring in de Liberale partij, als gevolg van de „Home Rule Bill" ¹⁾ van Gladstone, aangesloten bij de Unionistische partij, en was dus thans partijgenoot van James Vernon. Lord Ronald had een groote vriendschap opgevat voor den jongen advocaat en beschouwde hem als een geschikten candidaat bij een volgende Parlements-verkiezing, wanneer het zittend „radicale" lid mogelijk het onderspit zou delven; hij had hem reeds als zoodanig in verscheidene meetings aan eventueele kiezers voorgesteld.

¹⁾ „Bill" is de benaming voor een ontworpen wet. Deze betrof het geheel afzonderlijk beheer van Ierland, letterlijk „huisbewind".

S. I. Bar.^{sse} VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

(Wordt vervolgd).

Litteratuur en Leven.

H. Roland Holst-van der Schalk.
De nieuwe geboort.
De vrouw in het woud.
Het feest der gedachtenis.
(W. & J. Brusse's Uitg.-Mij. Rotterdam.)

II.

De vrouw in het woud, dat is de vrouw, die leeft in den kentertijd. In haar jeugd reeds leeft in haar de begeerte om te arbeiden voor anderen de

„gloed, die tot anderen streefde", de zucht naar vrijheid, naar recht. En dan komen tot haar de namen der groote strijders voor de bevrijding der menschheid: Washington, Garibaldi, Kosciusko.... maar zij weet niet, dat diezelfde strijd nu nog gestreden

wordt; de strijd van het socialisme kende dit kind niet en de dichteres zucht

O wat ontbeerde zij veel, dat kind,
wat ontberen de kind'ren der heerschers
veel;
om hen rijst een muur, maakt ze doof en
blind
voor het zoetste ter wereld, het zoet gekweel
van wordende vrijheid.¹⁾

Hier treft wel weer zeer sterk de groote tegenstelling tusschen socialisme en Christendom; voor het Christelijk bewustzijn immers is de vrijheid geen doel maar middel, het acht een vrijheid, die gebruikt wordt in dienst der zonde, de zwaarst denkbare slavernij. Het Christelijk bewustzijn weet, dat de ware vrijheid slechts is de vrijheid der kinderen Gods. En dan komt tot deze jonge vrouw de liefde, en voor een oogenblik meent zij het levensdoel gevonden te hebben, maar dit duurde slechts kort:

De jeugd was uitgebloeid. De weg lag,
lang en donker; men wist niet waarheen
die ging....

en het is merkwaardig hoe hier de liefde niet beschouwd wordt als een innerlijke stuwkracht die niet bij den enkelen persoon kan blijven staan, maar noodzakelijk moet uitgroeien tot immer wijder kring. Want dit is toch voor den Christen de ware liefde, de liefde die komt van God en ten slotte weer voert tot God, die niet bevredigd is tot zij het hoogste gegrepen heeft. Dan worden de juiste verhoudingen gezien. Mevrouw Roland Holst voelt dit ook wel als zij zingt:

Alles was niets, want alles niet genoeg
Voor 't hart dat meer, meer, meer, een
voorwerp vroeg
voor zijn krachten; iets grooters te
beginnen
dan enkelingen, iets om mee van binnen
vol, vol te worden als een ei met vrucht.

En dan:

¹⁾ Ik cursiveer.

Een groote hand zette de dingen recht
Die lang stonden verwrongen en verbogen..

Maar wij weten, dat voor wie God uitschakelt, het hart, dat lief wil hebben, nimmer volkomen bevrediging zal vinden, en wij vreezen dat het „recht zetten der dingen”, zooals dit hier verstaan wordt, ten slotte een zeer menscheijk-onvolkomen terechtzetterij zal zijn. Ook hier spreekt Mevrouw Roland Holst weer over de diepten van verscheurdheid in de moderne vrouwenziel en zij vraagt om mededoogen voor de vrouwen, die zwak zijn geweest uit liefde. Voor de vrouw komt er nu een andere strijd; de strijd tusschen de „Idee van 't socialisme” en „'t bloed van 't socialisme”, tusschen verstand en liefde. Wonderlijk, deze strijd! Zeker, ieder mensch, iedere vrouw voelt daar wel iets van, maar wij weten toch ook dat Christus de synthese tusschen deze beide gegeven heeft en we denken bij hetgeen Mevrouw Roland Holst hierover zegt aan het Koninkrijk, dat tegen zichzelf verdeeld is.... Zoo komt de vrouw dan in het woud — „het woud van onrust, tweestrijd en benaauwenis waarvóór niet één mensch veilig is” — het is het woud twijfelmoed, waarin elk alleen gaat. En haar tocht dóór het woud wordt ons nu beschreven in prachtige verzen; nu eens is het slechts dikke duisternis; tusschen de vele kronkelpaden is de vrouw haar weg geheel bijster en het schijnt wel of het een eindeloos dwalen zal blijven. Dan weer komt zij op lichte plekken, lieflijke oasen van hoop; ook hier mag zij slechts kort vertoeven, maar sterker en moediger treedt ze weer „in donkere schaduw”. En geen klacht ontsnapt haar lippen, geen oogenblik verlangt ze terug naar de zorgeloze dagen der jeugd. Haar makkers spreekt ze toe:

Ik ben altijd gebleven trotsch en blij
dat ik leed omdat ge waart 't liefste mij.
In al mijn zwakheid ben ik nooit zóó zwak
geweest, te begeeren dat het band brak
dat mij bindt aan den held proletariaat
en mij doet volgen, al naar zijn loop gaat,
en door de wateren van mijn gemoed
zijn stormen en zijn klaarten spieglen doet.

Deze dichterlijk zeer zwakke regels klinken wel zeer moedig, maar even daarna lees ik toch weer deze verzuchting:

Wij hooren vrijheids zoete lokken wel
en reppen ons... Niemand wil achterblijven,
wij werpen van ons het lange en stijve
vrouwe-gewaad, om licht te gaan en snel.
Dan breekt iets in ons, en wij weenen
lang....¹⁾

Het is zoo zacht op een ander te leunen,
het was zoo veilig in de warme kluis.
Leugen lijkt die ons voorwaarts joeg, die
drang:

wij zijn niet thuis waar scherpe wapens
dreunen;
in 't stil-omsloetene, daar zijn wij thuis."

Zij komt in het land van de schoone droom;
en zij kan dit land schier niet verlaten, totdat
ze gaat begrijpen, dat „schoone droom moeder
moet zijn van sterke daden." Maar de kracht
ontbreekt haar om boven het Groot-Verdriet
uit te komen en de dichteres roept het mede-
doogen van de makers voor haar in

„Want Liefde wierp haar neder,
door uw Liefdes-eb strandde zij,
en Liefde draagt haar weder
omhoog in zijn vloedgetij:
als de vloed van uw Liefde teeder
opstroomt — dan komt zij vrij.¹⁾

De vrouw kan zichzelf niet volkomen be-
vrijden, omdat haar vrouwelijke natuur haar
hiertoe in den weg zit; de man moet haar
helpen, hij moet ten slotte de bevrijder zijn.

Is „de vrouw in het woud" louter dichterlijke
fantasie? Ik geloof het niet. Ik geloof, dat Me-
vrouw Roland Holst inderdaad met zeer fijne
intuïtie doorvoeld heeft, wat menig modern
vrouwenhart doorleeft. Telkens en telkens
weer treffen ons dezelfde klanken uit het kamp
der moderne vrouwenbeweging. En dan is het
toch wel opmerkelijk, dat deze klanken, deze
krefen van innerlijke verscheurdheid, deze
twiifel, tot nu toe nog niet gehoord werden

¹⁾ Ik cursiveer.

van de zijde der Christelijke vrouwenbewe-
ging. Ongetwijfeld komt dit mede, omdat van
deze zijde veel langer en voorzichtiger het
voor en tegen der vrouwenbeweging werd
overwogen. De Christelijke vrouw, die dit pad
betreedt, weet van te voren zeer goed wat zij
prijs geeft. Maar zelfs dit vooraf weten kan
niet altijd voor ontgoocheling sparen. De
grootte reden, dat de Christelijke vrouw anders
tegenover deze dingen staat is, dat zij leeft in
levend contact met Christus, Die in Zijn per-
soon alle conflicten dekt. Zij ziet alles op ho-
ger plan; niet maatschappelijke vrede, maar
het Koninkrijk Gods is haar doel. En al is ook
voor haar de weg om dat doel te bereiken
niet altijd breed en recht en licht, zij gaat dien
weg niet alleen; de eenzaamheid van de
vrouw in het woud kent zij niet; zij volgt een
onfeilbaren gids; en zoo voelt zij haar gang
niet als een dolen met tastende gebaren maar
als een langzamen opgang, voerend tot eeuwi-
ge vrijheid en tot eeuwige vrede.

F. v. d. B. v. V.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

De Heraut,
31 Aug.

Ze zeggen — de men-
schen, die 't weten kunnen
namelijk — dat er tegen-
woordig een bacil in de lucht is, die zijn
slachtoffer opstandig en oproerig, dus revo-
lutionnair maakt, of bolsjewistisch, om het
modewoord te gebruiken, en ze ook diets
maakt, dat ze van alles af weten en overal
over kunnen meepraten.

Die bacil is er, dat weet ik sinds eenige
dagen, hij heeft mezelf aangetast en tot slacht-
offer gemaakt; omdat ik zoo'n aangetaste ben,
ga ik het volgende zeggen: Vroeger zou men
er niet over gedacht hebben, een professor
tegen te spreken, toen versloeg men elkaar

totaal, en legde elkander het stilzwijgen op met de woorden: „Professor die en die heeft gezegd”.... en dan keek men triomfantelijk rond, genietende van het eerbiedige stilzwijgen, dat volgde.... Nu zijn de tijden zoo, dat een eenvoudige huismoeder een Professor in de godgeleerdheid durft tegenspreken. Ik hoop, dat Prof. Kuyper het me niet kwalijk zal nemen, als ik hier, in alle bescheidenheid, wat inbreng tegenover hetgeen hij schreef over „de bewaarschool”, naar aanleiding van den tekst: Spreuken 29 : 15. Ik ben namelijk een vurige voorstandster en bewonderaarster van „de bewaarschool” en daarom beschouw ik het als een eer, als ik ze verdedigen mag. Ik maak me sterk, dat, als ik één keer in de gelegenheid was, Professor Kuyper de aardige, sympathieke Hernnhutter-bewaarschool te laten zien, die we hier in Zeist hebben, of hem in kennis te brengen met de prachtige, blijde, hooge opvatting die vele bewaarschoolonderwijzeressen van haar werk hebben, hij er misschien anders over zou gaan denken.

„De roede en de bestraffing geeft wijsheid; maar een kind dat aan zichzelf gelaten is, beschamt zijne moeder”.... dat staat in Spreuken 29 : 15.

„De steeds zich uitbreidende Bewaarschool is geen eere voor het land, vanzelf moet ze toegejuicht en welkom geheeten, waar 't jonge wicht geheel onverzorgd zou blijven.

Droeve proeven te over zijn hiervan te betreuren geweest om 't niet van harte toe te juichen, dat er almeer hulp daagde, om de algeheele verwaarloozing van zoo menig kind tegen te gaan”, zoo vangt Dr. Kuyper zijn betoog aan.

Een stichting van Heilige Orde noemt hij de bewaarschool als ze kinderen opneemt, die geen moeder hebben, welke voor hen kan zorgen. Dus enkel in gevallen van nood oordeelt hij ze noodzakelijk. „De tijdgeest echter wil er alle kinderen heen brengen, de moeder ontslaan van hare naar de ordinantiën van God opgelegde taak, om de kinderen bezig te houden en te ontwikkelen. Ontsluit men de bewaarschool voor alle kinderen, dan verliest men uit het oog, hoe in de volken, in de geslachten, in de familiën van Godswege een

onderscheiden aard is gelegd, die juist den rijkdom van ons menschelijk geslacht uitmaakt. Niet alle kinderkens van één soort en naar één model opgevoed, maar van Godswege in de geslachten de rijkste verscheidenheid gelegd. Dit alles cijfert men dan weg. Die rijke verscheidenheid gaat dan in doodelijke eenvormigheid teloor. En rechtstreeks tegen Gods zoo alleszins onderscheidene schepping in, moet 't dan alles één soort, één genre, één aard van kinderen der menschen worden, waarin van Gods rijke Scheppingsorde geen spoor ten leste overblijft.”

Kijk — tegen die misschien zeer ware bedenkingen van Prof. Kuyper tegen de bewaarschool, kom ik nu eens even met mijn huismoederlijke ondervinding op. Ik ben het absoluut met den schrijver eens, dat een kind bij zijn moeder hoort, en dat in de eerste levensjaren een moeder haar kind niet moet afstaan aan vreemden, maar de ondervinding heeft me ook geleerd, dat, als het kan en mogelijk is, de moeder in het leven der kinderen moet zorgen voor prettige afwisseling. Als men den ganschen dag tezamen is, lijden beide partijen er onder; bovendien heeft de moeder allerlei plichten tegenover de maatschappij en tegenover het huisgezin, ze kan in vele gevallen onmogelijk de kinderjuffrouw zijn, die de kinderen den ganschen dag bezig houdt.

Er zijn kinderen, die nooit naar een bewaarschool behoeven te gaan, dat zijn de zachte, de stille, de ingetogene, die zichzelf altijd bezighouden, die in een stil hoekje spelen en zoo graag moeder in alles helpen.

Maar de Michiel de Ruyter naturen, de Jan van Spijck geesten of de als Edison aangelegden, de waaghalzen, de durf-alles, de onderzoekers.... wat moeten zij?....—Als moeder de notabelen van 't dorp ontvangt, spelen zij engelachtig lief in de kinderkamer.... en stoken in dien tijd al de mooiste blokken uit de bouwdoos op, want.... zij spelen fabriekje.

Als de huisvrouw eens armen te woord staat, of zich heeft omgedraaid, om zich met de huishouding te bemoeien, zijn de kinderen in een ommezientje in den hoogsten boom geklauterd, zij konden er wel in, maar niet uit. Moeder kijkt met hartkloppingen naar den

griezeligen, hoogen boom, straks moet vader er met levensgevaar in, om de kleine ondeugden veilig omlaag te halen.

Of in een druk oogenblikje zijn ze naar buiten geglipt en komen over een poosje als druipende hondjes, kletsnat, de krullen vol kroost, proestend en niezend aanzetten, ze hebben in de beek gelegen, zij wilden visschen vangen of de eendjes pakken.

Zulke geesten... zulke kinderen behooren op de „bewaarschool”, laat ik liever den aardigen naam noemen, dien de Herrnhutters er aan geven, de „Kleinkinderschule”.

Hoe gelukkig zijn zulke kinderen als zich nieuwe vergezichten voor hun gezicht openen, als ze andere kindertjes zien, vrienden en vriendinnetjes mogen uitkiezen, allerlei spelletjes en aardige rondedansjes leeren, bij hun knutselspelletjes leiding hebben en er dan voor 'teerst in hun hartjes die mooie aardige „Heroworship”¹⁾ ontstaat voor de juffrouw en ze zoo gaarne hun dikke knuistjes vullen met bloemen, om die naar school mee te nemen. Wat zijn ze vol verhalen, als ze thuiskomen, wat is het niet heerlijk, aan tafel alles te mogen vertellen, van wat Liesje had gezegd, en hoe stout Jaapie was, die wel vijftig tellen in den hoek moest staan!

Neen, neen, Prof. Kuyper, neem u mij niet kwalijk, ik kan niet gelooven aan de minderwaardigheid en onbruikbaarheid van de „Kleinkinderschule”, ook niet voor moeders, die zich geheel en al aan haar kinders willen geven.

In de Nieuwe Courant van 1 Oct. 1919. schrijft Emmy J. B., de bekende schrijfster van „Spiegel der IJdelheden”, over den handenaarbeid in de lagere school.

De Minister van Onderwijs heeft, zooals wij weten, in zijn ontwerp L. O. van 26 April voorgesteld, om handenaarbeid onder de verplichte vakken van de lagere school op te nemen.

„Het is eigenaardig”, zegt Emmy J. B., „dat juist uit de kringen der onderwijzers verzet is gekomen tegen dit nieuwe plan. Juist in onzen tijd, waarin de lust tot arbeiden zoo verloren gaat, is het zoo heilzaam de jeugd voor handenaarbeid te interesseeren. De jeugd wil bezig

zijn, alle goede paedagogen hebben dit begrepen, en de school moet deze natuurlijke neiging aanmoedigen. In de komende jaren zullen we het meest hebben aan menschen, die hoofd en handen leerden gebruiken.”

Ook voor de meisjes hoopt Emmy J. B., dat dit handenaarbeid-onderwijs verplichtend zal gesteld worden en dat het niet gelijkgesteld zal worden met naai- en brei-onderricht. Hoe geestdriftig zou ik dat toejuichen! Waarom hebben wij, vrouwen, nooit geleerd, een spijker goed op zijn kop te tikken? Waarom weten we nooit, hoe iets in elkaar zit? Wat zou het gemakkelijk zijn in de huishouding, als we allerlei gereedschappen goed konden hanteren!

En dan onze jongens... wel, die moesten ook met de naald leeren omgaan, wat een grappig, ouderwetsch idee is dat toch, dat het gek is voor een jongen, om een knoopje te kunnen aanzetten. Luister eens, wat Mevrouw Worp Roland—Holst zegt in „de vrouw en haar huis”.

„We hebben gezondigd te De vrouw en haar genover onze zonen. We Huis. Oct. 1919. hebben ze nog te ouderwets opgevoed, te veel van jongsaafaan alles voor hen uit den weg genomen, in huis waar allés voor hen opgeruimd en klaar moest zijn op tijd, waar hun kousen gemaasd of gestopt werden, hun kleederen hersteld, hun bedden werden opgemaakt, hun goed gewaschen, hun eten gekookt, in één woord, waar alles om hen te grieveen in orde was en werd gehouden, en op eens zijn zij in de kazernes, waar niemand dat alles voor hen doet. Is het wonder, dat velen zich rampzalig en ongelukkig voelden? Er werd in de kazernes geklaagd over te weinig eten: er waren voorraden genoeg, maar er werd slecht gekookt; klachten over voeding zouden niet zijn voorgekomen, als er goed gekookt eten netjes was voorgediend.

Er was vuilheid en slordigheid; de gebouwen werden slecht onderhouden; en toch zaten en lagen in die gebouwen mannen, die een gedeelte van hun tijd in ledigheid doorbrachten. En — als er niet van jongs af aan een vooroordeel was gekweekt bij de mannen

¹⁾ Heroworship = heldenvereering.

tegen zoogenaamd vrouwenwerk, zouden, behalve het reeds genoemde werk, de kleederen niet hersteld en gewasschen hebben kunnen worden door de mannen?"

Wat heeft Mevrouw Worp gelijk! Ik voel me beschaamd, terwijl ik het lees, we hebben onze jongens met de grootste liefde en teerheid opgevoed, we vonden het zoo heerlijk, als ze ons bij alles noodig hadden, we vonden het zoo mooi, als ze bij alles om „moeder" riepen, maar we hebben ze niet klaargemaakt voor 't leven afhankelijk, hebben we ze de wereld ingestuurd, vol goed vertrouwen dat, als wij er niet meer waren, een ander ons werk zou overnemen.

En als ik nu overlees, wat ik geschreven heb, dan kan ik niet nalaten het te zeggen en te herhalen: „Toch is opvoeding niet *alles*". Dat denken wij, menschen, wel. Als je sommige menschen hoort spreken, zou je denken, dat, als de opvoeding haar ideaal bereikt, het met de wereld en de menschheid alles in orde komt.

De Vrouw, Redactie: Ida Hyermans. Mevrouw Stoop—Snouck Hurgronje wil het ons wel doen gelooven, in haar artikel in „De Vrouw". „Ware

er een surplus aan echte goede school- en ouders-opvoeders, de wereld zou er anders uitzien" — zegt ze — „Ge zoudt dan zien, hoe, dank aan de echte en ware, trouwe, geduldige en liefdevolle opvoeders en opvoedsters, de kinderen en groote menschen als blinkende, sterke, zelfbewuste goden rondliepen, blij en gelukkig, zich te kunnen voelen dat ze niemand, wie dan ook, en hoe dan ook, pijn hebben gedaan en tot een hindernis waren door hun aanwezigheid. Ge zoudt dan zien, dat er geen wantrouwen heerschte tusschen 't jongere en 't oudere geslacht. Geen oud-sokkerig vinden van de jongeren de ouderen, en geen arrogante brutale nesten bestonden dan voor die ouderen. Ge zoudt dan zien, dat er een veel heerlijker, betere en gezonder verhouding zou bestaan tusschen de beide sexen. Geen valsch geflirt, geen valsch of kwasia naïef gedoe zou er zijn". Welk een illusie!! alsof het maar aan de opvoeding lag! Weet Mevrouw Stoop dan niet, dat er moordenaars

in onze gevangenissen zitten, die een prachtige, nauwgezette opvoeding genoten hebben op een bekende christelijke school? Heeft ze het nooit vermoed, dat brave ouders, die nog o zoo nauwkeurig toezagen op de opvoeding van hun kind, die alles er voor over hadden, met doffe hartepijn rondloopen, en met oogen, die véél geweend hebben, om het lot van hun kind, dat alles wel geweten heeft, maar niets wou, nooit wou.

Kent men niet die luchthartige vlindernaartjes, die men wel tien keer per dag, met liefde, met gestrengheid, met hyper-paedagogische kennis, waarschuwt, terughoudt en toespreekt, wien men van alles belooft, maar die met een lachje en een vroolijk liedje, met open oogen het verderf tegemoet snellen?

Ja....! als de zonde er niet was.... als het maar alleen op het weten en het leeren aankwam.... Maar strijden tegen de booze lusten, kan je iemand niet leeren, en voor een ander gelooven helpt ook niet. Als men alles gedaan heeft, wat er te doen is, blijft alleen „het bidden" over, want de booze geesten in de lucht lachen met cultuur en met wetenschap en met zorgvuldige, nauwgezette opvoeding.

Als ge de kinderen bij den Heere Jezus zoudt kunnen brengen, en daar zoudt kunnen laten, als Hij als weleer zegenend Zijn handen uitbreidde boven hun kleine hoofden, ja... dan... maar dan zijn we in de nieuwe bedee-ling, waarvan de Schrift zoo welsprekend ons verteld: „Als er nergens meer leed zal zijn op den berg Zijner Heiligheid".

Nu zijn we nog op aarde, en leven te midden van veel wuftheid, onverschilligheid, oppervlakkigheid en zonde. Nu is het nog zóó dat als er eenige „mannequins" met nieuwe toiletten uit Parijs tot ons komen, vele dagbladen enthousiaste artikelen aan dit feit wijden alsof er iets van verstrekkenden invloed gebeurd is. We lezen, ik schrijf het met een zekere verontwaardigde boosaardigheid neer, dat in dezen tijd van wereldschokkende gebeurtenissen, van zooveel leed en zooveel droefheid, van zooveel armoede en zooveel ellende, de

De Amsterdammer.
20 Sept. 1919.
Yvonne de Zesan.

mode tot ons komt met costuums „daverend van rijkheid”. Dat de mannequins met een niet verwelkend „air van levensgelukkigheid” zich bewogen. (Arme menschen, als het maar bij een air van levensgeluk moet blijven, want een mooie japon is geen wapenkleeding tegen smart). We lezen — ik ga verder — van een costuum dat al davering van goud en goudtrilling was, van machtige décolletés”, (ze moesten zich schamen) van rokkendoorzichtigheid en van mouwloosheid.

Het mooiste is, dat er een nieuwe houding in de wereld zal komen, ge herinnert u nog wel, hoe jaren geleden de menschen gewend waren, elkander een hand te geven, net alsof je elkaar een beetje voor den gek hield, zoo'n „shake hands” ¹⁾ uit de hoogte, welnu, de mannequin van Redfern is ons de nieuwste houding komen voordoen. Ze noemen het „l'allure centaure” ²⁾. We loopen dan met het bovenlijf naar achteren gebogen alsof het in den zadel zat, op het fier-stappende onderlijf, ook hebben we noodig, volgens Yvonne de Tesan, nog iets anders dan een welgevulde gestalte. „Il nous faut aussi... un nez” een physionomie met een uitgesproken profiel, een sprekende neuslijn, die met gezag, met de impertinentie van een kapitein — hoog en statig van bovenaf het wonderlijk-fantastisch „scheepken” dat onze verschijning is, domineert, en schijnt te besturen”.

Ik heb van den zomer iemand zien verdrinken. Nooit zal ik meer vergeten, hoe ze toen op me is aangestormd, de wetenschap van de korthed en de broosheid en den ernst van het leven. Hoe gaan we dan heen tot en hoe komen we aan bij den Allerhoogste. Die ons dat onzegbare, dat mooie, dat we het Leven noemen, gegeven heeft, als we moeten bekennen: „Ik heb me gekleed, ik heb gegeten en gedronken, ik had den onnavolgbaren „sourire parisien” et „l'allure centaure”. Voor die dingen heb ik geleefd en daarheen is mijn hart uitgegaan in een tijd, toen er maar één houding was en één gelaatsuitdrukking van

pas was, die van wijdgeopende armen van ontferming, en van begripend medelijden.

Toch ben ik niet als Me-
De Nieuwe Courant. vrouw van Italie van Embden, die in de Nieuwe Courant een aansporing richt tot de vrouwen, om zich te ontworstelen aan den dwang der mode en door het dragen van een insignetje, te zeggen: „Ik doe niet meer mee.” „Iedere vrouw moest dragen wat haar kleedt” zegt Mevrouw Italie van Embden, jawel, jawel... maar de meeste vrouwen hebben geen smaak!

Dat kunstenaars en kenners van lijn en van kleur nieuwe gewaden voor ons ontwerpen, daar mogen we dankbaar voor zijn, want zelf brachten we er niets van terecht, we kunnen aan die ontwerpen veranderen, wat niet edel en goed is, en wat decadent en minderwaardig is.

Maar de mode zelf... Kom, laat ons het maar eerlijk bekennen, het kind in ons sterft nooit, van den grijzen professor af, die zich met een onderzoekenden blik statig ronddraait voor zijn spiegel in zijn nieuwe, pas-ontvangen pandjesjas, tot de bloeiende, lachende „backfisch” toe, die een vreugdedansje houdt voor haar toilettafel, houden we allen bijzonder veel van iets nieuws. En als er geen mode was — lieve menschen — wij, dames, wien de Engelschen den poëtischen naam van „matron” ¹⁾ geven, we liepen nog altijd met een dikke, veelkleurige à la Josefsrok sjaal, die we nu met zoo'n blij gevoel over onze piano hangen, en met een kapoethoedje, versierd met die zekere onbeschrijflijk leelijke pluim, als een arrepaard, en keelbanden, vergeet die vooral niet, de keelbanden, dat marteltuig.

Dezer dagen had ik een gesprek met een der voormannen onzer dagen op sociaal gebied. Hij vond dat de vrouwen, die in onze dagen geroepen werden tot de hooge, aanzienlijke ambten, er in karaktereigenschappen niet op vooruitgingen. Hij vreesde hetzelfde voor ons, christelijke vrouwen, „want”, zeide hij, „er zijn zoo weinig menschen, die er tegen kunnen, geëerd en gevierd te worden.”

¹⁾ Handdruk.

²⁾ De Centaurus-houding afkomstig van de oude klassieke Centaurenfiguren.

¹⁾ Matrone.

Ik dacht in eens aan wat *The Girl's and Woman's Magazine*. own paper and *Woman's Magazine*.
Sept. 1919. Magazine van Amelita Galli

—Curci. Als iemand weet, wat de wereld een mensch aan roem en eer aan te bieden heeft, dan is zij het. Zij is een jonge, Italiaansche vrouw van 28 jaar, die een beeldelijke sopraanstem heeft.

In zes maanden verdiende deze kleine vrouw acht en tachtig duizend dollars, alleen door voor grammophoons te zingen. Als zij zou zingen, werden de plaatsen in de concertzaal voor honderd en twintig gulden verkocht. De Heer Lee, die dit alles van haar vertelt, woonde in New York bij, dat 's morgens om negen uur, reeds een troep menschen stonden te wachten voor de concertzaal, waar zij 's avonds om acht uur moest zingen, allen voorzien van klapstoeltjes en koude lunch voorraden. 's Avonds was het verkeer in de straten gestremd, een cordon van politieagenten moest de half waanzinnige menigte tegenhouden. Degenen, die eindelijk het voorrecht hadden, een plaats te veroveren, zagen voor zich optreden een jonge, kleine vrouw, nog geen vijf voet hoog, maar ze zong de „Ah, Fors en Lui” van Verdi, zooals geen ander levend mensch het gedaan kon hebben.

Aan het eind van het concert zat ze neer aan de piano en zong: Home, sweet Home” — de geestdrift was toen onbeschrijfelijk, menschen weenden, stampten, gilden, twee en dertig minuten lang. Nog nooit zag New York zulk een geestdrift. Zelfs sommige menschen uit het orkest legden hun instrumenten neer, bogen het hoofd en weenden, en vergaten te spelen, zij, die avond aan avond de grootste zangers der wereld hoorden. De directie moest de lichten in de concertzaal dooven, om de menschen te dwingen, heen te gaan. Ach! zeide Mevrouw Amelita Galli—Curci tot den journalist, die haar kwam interviewen: „Weet u, in de concertzaal ben ik misschien een prima donna, maar thuis ben ik maar een klein mevrouwtje, die behalve het andere werk, dat ik doe, ook nog zingt. Ik kan niet anders, ik moet zingen, dat heb ik gekregen, ik begon reeds als klein kind, al mijn familie is hoogst muzikaal”. De

journalist was verbaasd over haar eenvoud en haar nederigheid. Weet ge — dacht ik — dat bewaart voor hoogmoed en zelfoverschatting, als een mensch maar altijd bedenkt, dat hij alles, wat hij heeft, *gekregen* heeft en dat het alles genade is van God, die ons maar geleend is. Die gedachte zal ook onze Christelijke vrouwen, die tot de hoogere ambten geroepen worden, bewaren tegen opgeblazenheid en onverdragelijke ijdelheid.

A. v. H. S.

Boekbespreking.

Verslag eerste jaarvergadering van den Bond van Meisjesverenigingen op Geref. Grondslag in Nederland.

Dit verslag werd ons eerst in de afgelopen maand toegezonden. Het neemt niet weg, dat wij gaarne daaruit iets willen mededeelen omtrent de jaarvergadering, gehouden op 9 Juni 1919 in het Gebouw van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.

De woorden door presidente en secretaresse gesproken, wijzen op den aanvankelijken bloei van den Bond, die thans reeds 53 Meisjesverenigingen omvat.

Mej. H. S. S. Kuyper zette het doel van den Bond uitteén in hare rede: „*Bouwen en bewaren*”.

Prof. Bavinck sprak over „*De opvoeding der vrouw*” en wees o. a. op de noodzakelijkheid van een bureau van beroepskeuze, waar het groote aantal meisjes die in onze dagen vragen: „Wat moet ik toch worden en wat zal ik toch eens in het leven gaan doen?” inlichtingen kan bekomen.

A. D.

Kerstuitgaven, van J. M. BREDEE. Catalogus 1919—1920.

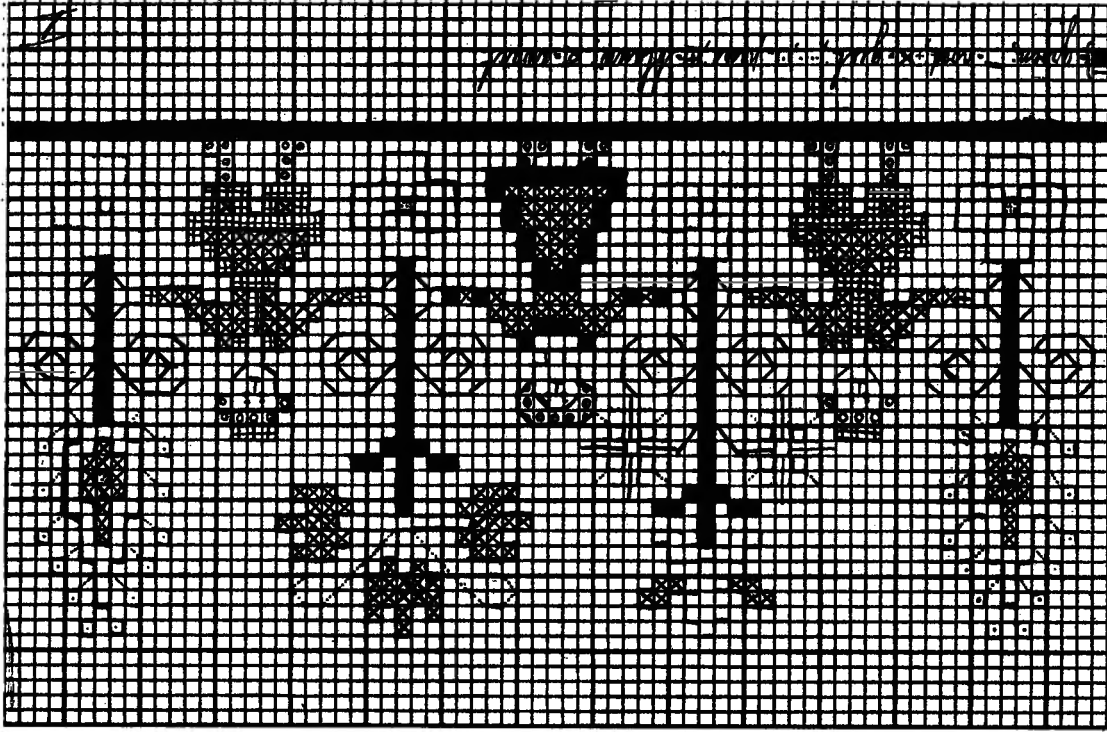
Deze boekjes, fijn versterd met de gevoelige teekeningen van Bas v. d. Veer en Jan Wiegman, verdienen alle aanbeveling voor Zondagsscholen en Vereenigingen voor de Rijpere Jeugd. *Snibbekatje*, van de te vroeg gestorven Wilh. a Riem Vis, is een lieve aandoenlijke nalatenschap. *Na dezen verstaan* door Betsy, *De verloren kousen*, door Cora C. G. en *Bromvlieg en Vlindertje* door A. C. v. d. Mast, haalden hun tweeden druk. Het Centraal Comité van Zondagsscholen gaf *Een Reis door het Heilige Land*, dat een schat van wetenswaardigheden bevat.

In de Catalogus-aanbieding van bijbels, psalm- en gezangboekjes en tekstkaarten, zijn in dezen tijd welkome geschenken aan Zondagsscholieren en anderen.

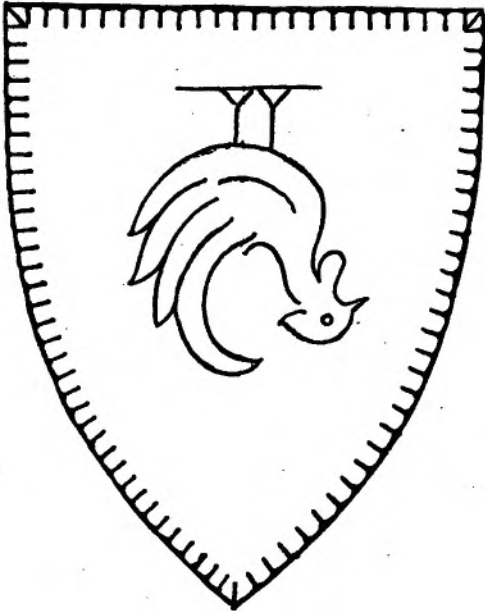
Uit een lijst van 272 Kerstboeken valt te kiezen. Behalve uit de aanbieding van grootere boeken. Geen Zondagsschoolbestuur verzuime deze Catalogus aan te vragen.

JOHANNA BREEVOORT.

I. Oud Engelsch borduurwerk.

II. Eierhoedje te werken op wit flanel.

I. Rand in kruis- en stiksteken, overgenomen van een oud Engelsch borduurwerk; te werken met gekleurde zijde op wit kruissteecklinnen.

II. Dit mutsje — om op tafel een et warm te houden in het dopje — bestaat uit drie delen. Op een reepje wit flanel, ongeveer 12—13 c.M., wordt naast elkaar drie maal de vorm en het kippetje geteekend. Het kippetje wordt geborduurd, de lapjes op den aangegeven vorm uitgeknipt en met een rood flanelle voering van dezelfde maat tezamen rondom gefestonneerd. Is zoo elk deeltje afzonderlijk afgewerkt, dan worden ze tezamen genaaid. Een steek in elke festonsteek. Op den top werkt men het af met een kwasste. De kleur, waarmee gewerkt wordt, kan naar verkiezing rood, blauw, paars of geel zijn.

Kunstnaaldwerk.

CHRISTELUK VROUWENLEVEN

ONDER REDACTIE VAN DE DAMES:

ANTHONIA MARGARETHA, JOHANNA BREEVOORT, A. C. DIEPENHORST-DE GAAY PORTMAN, M. M. HAVELAAR-VAN BEECK CALKOEN, A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, W. KLINKERT.

MET VASTE MEDEWERKING VAN DE DAMES:

A. G. BRANTS, F. J. G. W. C. ENGELBERTS, (L. E.), J. I. D. A. J. ENGELBERTS (IGNATIA LUBELEY), H. S. S. KUYPER, J. H. KUYPER, L. VAN LENNEP, J. L. F. DE LIEFDE, M. G. LIENEMAN, M. W. MACLAINE PONT, J. VAN DER MERSCH, H. MORGENSTERN, A. NOREL-STRAATSMA, M. DE LA PRISE, MARG. VERWEIJ, J. M. WESTERBRINK-WIRTZ, WILMA. E. A.

REDACTIE-ADRES: MEVROUW A. VAN HOOGSTRATEN-SCHOCH, DORPSTRAAT, ZEIST. TELEFOON INT. NO. 53.

UITGAVE VAN DE UITGEVERSMAATSCHAPPIJ E. J. BOSCH JBZN., BAARN. TELEFOON INT. NO. 41.

Uit de Heilige Schrift.

DOE HET MET AL UW MACHT.

Alles wat uw hand vindt om te doen, doe dat met uw macht.

Prediker 9 : 10.

Halfheid, slappe gemakzucht, dagdieverij, plichtverzaking, slordigheid, een luie stemming van laat-maar-waaien gaat regelrecht in tegen de Heilige Schrift.

Noch op stoffelijk, noch op geestelijk gebied wil God den mensch dulden, die geen hart voor zijn werk, die geen verantwoordelijkheidsgevoel, geen ernst, geen toewijding, geen plichtsbefes bezit. God toornst tegen de zedelijke en lichamelijke slapheid, die uit egoïsme, uit luiheid ontstaat.

Jezus zeide: „Mijn Vader werkt tot nu toe

en ik werk ook.” God roept ons toe: „Doe wat uw hand vindt om te doen, doe dat met al uw macht!”

We moeten *doen*, alles waartoe de nood, of de behoefte, of de plicht, of de liefde ons roept, en dat met zorg en kracht en vastberadenheid: geen moeilijkheden ontwijkend, ons niet door ontmoediging latende overwinnen.

We moeten *doen*, omdat God het wil, omdat God ons precies de gaven en krachten gegeven heeft, die we noodig hebben. Ieder mensch bezit zóóveel meer dan hij uitgeeft. Slechts enkelen komen tot de volle ontplooiing van al hun krachten. Onnoemelijk veel arbeidskrachten en geestesgaven gaan verloren door gemakzucht en het bedriegelijke gevoel van ik-kan-niet.

We moeten *doen*, omdat de tijd zoo kort is. Eer we het weten zijn we opgeklommen tot den middelbaren leeftijd. We zijn nauwelijks op het toppunt van onze kracht of we dalen weer bergaf.

We moeten *doen*, omdat de menschheid onzen arbeid noodig heeft. We leven in een tijd van overgang, waarin ontzaggelijk veel is

vernield op stoffelijk en geestelijk gebied. De oorlog heeft de menschheid sprongen doen maken en toestanden bevorderd, waarvoor anders eeuwen noodig zouden zijn.

De machtsverhoudingen zijn omgewenteld: „Salomo's: „Ik heb knechten te paard gezien en vorsten gaande als knechten te voet”, is bewaarheid. Wie boven stond ligt nu onder; wie onder lag heerscht door macht of rijkdom.

* * *

Doè. Praat niet, preek niet *alleen*: arbeid. Overleg en berekening van de kosten is noodig, maar als het werk eenmaal voor u staat en u roept, *doe* dan met alle macht. Een vlijtige, werkzame hand moet het winnen op den duur. Wanneer we onze krachten verdeelen, brengen wij niets tot stand, we moeten met heel ons hart arbeiden in ons goddelijk beroep. De oude Gereformeerden spraken van het *goddelijk* beroep, d.w.z. het beroep, dat God ons op de hand heeft gelegd. Het eenvoudigste werk: het boenen van een keukenvloer, het verstellen van een gescheurde jongensbroek, het bereiden van het maal is even goddelijk als het opstellen van het gewichtigste staatsstuk, het besturen van het grootste ziekenhuis.

Dit te gevoelen: den Heere te dienen in al onzen arbeid, vuurt den ijver aan. We doen het werk in 's-Heeren Naam, we zijn rader-tjes in de groote machine van onze Maatschappij zoo goed als van de Kerk en den Staat.

Zooveel arbeid mislukt: omdat de gedachten her- en derwaarts zwerven, doordat kleinheden ons moedeloos en krachteloos maken. Wie in het kleine niet getrouw is, kan het ook in het groote niet zijn. God is het, die onze hand ons werk deed vinden en het is ook diezelfde God die de krachten geeft.

* * *

Alles wat uw hand vindt om te doen, doe dat met al uwe macht. Dat geldt ook voor ons

geestelijk leven. Werkt uw zelfs zaligheid met vreeze en beven, roept de Apostel. Laat uwe gedachten uitstijgen boven het aardsche leven om den Heere te zoeken. Velen leven jaar in jaar uit geestelijk in bekommering en duisternis: het klagen, het steunen is hen lief geworden. Ze hijgen niet naar de Heere als het gejaagde hert dat heenrent, over kuilen en bulten springt om bij het water te komen. Ze liggen lui en zuchtend neer. Laten wij de slappe handen versterken en struikelende knieën vastmaken. Wanneer werkelijk de nood tot aan de ziel raakt, dan breken we met alle geestelijke traagheid. Want het is immers God die in ons werkt en het willen en het werken.

Arbeiden we met *alle macht* in ons geestelijk en stoffelijk bestaan, omdat de liefde Gods ons bezielt! Hij gaf Zijn Zoon voor de wereld, zijn Zoon, die door den arbeid zijner ziel ons heeft verlost van vloek en dood. Jezus zeide: Mijn Vader werkt tot nu toe en ik werk ook. Tot Hem, onzen God en Zaligmaker, gaat onze ziel uit. Hem behoort de liefde van ons hart, omdat de Heilige Geest in ons Zijn woning heeft.

Laten we dan vurig van geest zijn, omdat de liefde van Christus ons dringt.

De moderne vrouw kan zoo smartelijk weemoedig klagen, innerlijk verscheurd, heren derwaarts getrokken door verschillende begeerten, door uiterlijk uitsluitend werk. Wie God niet kent, staat telkens ontgoocheld, ver-rast en vermoeid voor gebroken idealen.

Wie in levende gemeenschap met Christus leeft, put uit Zijn volheid kracht om te groeien, te bloeien en vrucht te dragen. Die kan doen, alles wat hare hand vindt om te doen, met alle macht, omdat zij een rank van den levenden Wijnstok is.

Welzalig hij, die al zijn kracht
En hulp alleen van U verwacht
Die kiest de welgebaande wegen.

JOHANNA BREEVOORT.

Kroniek.

De *Nederlandsche Christen-Vrouwen-Bond* heeft zijne circulaire's verzonden, waarin uitvoerig doel en werkwijze uitéén worden gezet. Op aanvraag zijn deze circulaire's gratis verkrijgbaar aan het bureau van den Bond (Prinsengracht 552, Amsterdam). In de eerste plaats is het doel voorlichting te geven aan de vrouw betreffende maatschappelijke vraagstukken.

Om zooveel mogelijk in de bestaande behoefte te voorzien heeft het comité vier afdelingen gevormd, die inlichting en leiding willen geven. We noemen ze hier kort met naam en adres der presidente tot wie men zich schriftelijk of mondeling wenden kan.

1. Bureau voor uitgave van blaadjes en brochures. Adres: *Mevrouw van Hoogstraten-Schoch te Zeist*.

2. Bureau voor inlichtingen omtrent sociale studiekringen. Adres: *Mevrouw Diepenhorst-de Gaay Fortman, Prinsengracht 552, Amsterdam*.

3. Bureau voor beroepskeuze. Adres: *Mevrouw Bavinck-Schippers, Singel 62, Amsterdam*.

4. Bovendien zal getracht worden door het houden van lezingen en cursussen de ontwikkeling van de vrouw te bevorderen. Dit zal zooveel mogelijk uit moeten gaan van *plaatselijke comité's*, welke de Bond gaarne met raad en daad zal bijstaan.

De eerste brochure is reeds verschenen. *Mej. Mr. C. Frida Katz* was zoo vriendelijk haar referaat, 1 October gehouden, aan den Bond af te staan. De drukkerij *Libertas* (Goudsche Singel 105, Rotterdam) gaf deze keurig gestyleerde en zeer bezadigd gestelde lezing uit tegen den prijs van f 0.45. Voor leden van den Bond is ze tegen f 0.25 verkrijgbaar aan het bureau te Amsterdam.

Spoedig zal de Bond moeten overgaan tot

het uitgeven van *Handleidingen*, die richting kunnen geven bij het behandelen van verschillende onderwerpen voor sociale studiekringen.

Dat het Centraal Bureau inderdaad in eene behoefte voorziet, blijkt wel uit het aantal aanvragen om advies, die thans reeds is ingekomen.

Waar de christen-vrouwen zich hoe langer hoe meer gaan organiseeren, zal de Bond met behulp van deskundigen raad, ook hulp kunnen verschaffen bij de organisatie van vereenigingen, al zal het goed zijn, dat hij zich althans in de eerste jaren tot „voorlichting van de vrouw” beperkt.

De huisvrouwen hebben zich reeds lang in een neutralen bond vereenigd. 14 November hield deze vereeniging een propaganda-avond te *'s-Gravenhage*; de advertentie meldde, dat *Mevr. Wijnaendts Francken* zou spreken. Door zang van *Mevr. Smits* en een voordracht van den *Heer* en *Mevrouw Speenhoff* werd de avond opgeluisterd.

Ook de christen-huisvrouwen zullen zich moeten organiseeren, te meer waar de *Christelijke vereeniging van dienstboden* ook reeds bestaat. *Prof. Bavinck* deed 1 October duidelijk uitkomen, dat twee dergelijke vereenigingen nooit als vijandige machten tegenover elkaar mogen staan om elkander eischen te stellen. Beide organisaties moeten voor de rechten harer leden waken, maar daarnaast hare leden ook wijzen op de *plichten*, die Gods Woord duidelijk oplegt en dan zal voor vrouw en dienstbode beide in de eerste plaats de eisch der naastenliefde gelden. Wij leven in een tijd, waarin de verhouding van de vrouw en hare ondergeschikten zich aan het wijzigen is; daarmee moeten wij rekening houden. De gezagskwestie blijft bestaan en aan het gezag heeft de dienstbode zich te onderwerpen, maar „gezag en onderwerping staan niet meer zoo scherp tegenover elkander als in vroeger tijden; ze naderen elkaar en komen tot zeker vergelijk.”¹⁾

Verandering is gekomen in de verhouding

¹⁾ Dr. H. Bavinck: *De vrouw in de Hedendaagsche Maatschappij*, blz. 77.

van Overheid en onderdanen, van heeren en knechten, van ouders en kinderen, van man en vrouw. Dat de man het hoofd van het gezin is, bevat niets onteerends voor de vrouw, zooals Mevrouw van Hoogstraten in haar rubriek helder aantoonst. In iedere gemeenschap, waarin meerderen samen werken, is een hoofd noodig. Dat deze erkenning van het gezag van den man in het huwelijk, niet beteekent, dat, buiten het huwelijk, een vrouw onder elken man staat, vergeten vele mannen wel eens. De vrouw staat niet onder haar kruide-nier of onder haar putjesschepper, onder haar huis- of tuinknecht. Zelf is zij met gezag bekleed, zoowel tegenover haar mannelijke als vrouwelijke ondergeschikten.

De Inspecteur, *Mr. A. de Graaf*, bracht 20 October j.l. op de vergadering van den *Centraal-Bond van Christelijk-Philanthropische Inrichtingen in Nederland* ook de veranderde toestanden in de verhouding van directie en personeel ter sprake. Zijn rede over „*Salaris-regeling en rechtspositie van hulppersoneel in Chr. Philanthropische inrichtingen*” leidde tot de conclusie, „*dat de historische ontwikkeling van de Christelijke philanthropie zich in dezen tijd beweegt in de richting van meerdere zelfstandigheid van het personeel, welke erkenning mee zal brengen een andere beschouwing van het loon, losgemaakt van den allereersten, steeds op den voorgrond blijvenden eisch van volkomen toewijding en verder de instelling van een vertegenwoordigend orgaan, waarin het personeel stelselmatig voeling houdt met Bestuur en Directie.*”

Dat op deze wijze bestaande misstanden zullen kunnen verdwijnen, gelooven wij zeker. Al te eenzijdig zijn de besturen jarenlang opgetreden. Aan hen waren de belangen opgedragen van talloze vrouwen, die in de philanthropische inrichtingen werken. Over den duur van haar arbeid en over haar loon werd uitsluitend door *mannen* beslist. Zij waren soms van oordeel, dat van vrouwenkrachten in het zware werk der verpleging heel veel gevegd kon worden en dat de behoeften der vrouw daarbij zeer gering behoorden te wezen. Menige verpleegster heeft tot eigen nadeel boven haar krachten gearbeid. Eene inrichting is

ons bekend, waar verleden jaar nog adspirant-verpleegsters *f* 100 salaris ontvingen en daarvoor werd heel wat arbeidsprestatie in een overdrukken werkkring gevraagd en werden tevens bepaalde eischen aan de kleding gesteld. Wanneer men nu weet, dat eene verpleegstersjapon verleden jaar *f* 22.— kostte, daarbij in aanmerking neemt, dat uitgaven van studieboeken ook nog van het salaris afmoeten, dan zal iedereen begrijpen, dat hier geld moet bijgepast worden. De vrouw, die met de dagelijkse uitgaven, met de onkosten der kleding beter op de hoogte is dan de man, had in de besturen van philanthropische inrichtingen veel nut kunnen stichten en den eenzijdigen blik der mannen kunnen verruimen. De Christelijke Blindenschool te Zeist, in October l.l. geopend, heeft eene commissie van toezicht op huishoudelijke zaken benoemd, die uit een drietal vrouwen bestaat. Een verpleegde uit een andere inrichting, aan wie dit „niewwtje” medegedeeld werd, riep spontaan uit: dat is juist wat ons ontbreekt, we hebben zoo'n behoefte aan de hulp en zorg van vrouwen, die onze positie begrijpen.

Nu zou ik niet graag beweren, dat de bestaande besturen niet met veel nauwgezetheid te werk gaan en dat overal de leemte aan een vrouwen-oordeel even sterk gevoeld wordt. Bovendien, het aantal vrouwen dat de gaven bezit voor zulk eene positie en dat in de gelegenheid is daarvoor tijd beschikbaar te stellen, is niet groot. Voor vele inrichtingen zal de verhouding tot den directeur *en diens vrouw* eene goede oplossing brengen. Vroeger is reeds in dit blad gewezen op de positie der moeder tot de school met den Bijbel, die „de school der *ouders*” bij uitnemendheid kan heeten. De vaders beslissen over alles, ook over het handwerk-onderwijs.

Op de houding van vele mannen, die de vrouw om haar vrouw-zijn uitsloten, is de reactie gekomen. Vele mannen zien laag neer op het huishoudelijk werk der vrouw; dit heeft, met name het jonge meisje, geestelijken arbeid veel te hoog doen aanslaan.

Gelukkig zijn de vrouwen nog eerder dan de mannen tot bezinning gekomen en is nu ook het huishoud-onderwijs weer in eere hersteld.

De positie van de vrouw is nooit eene minderwaardiger dan die van den man; haar aard, aanleg en werkzaamheden brengen mede dat zij in sommige zaken beter tot oordeelen bevoegd is dan de man.

Elke moeder kent den tijd, dat zij opgaat in haar huishouden, waarin de kleintjes haar binden. Maar aan den anderen kant heeft geen enkel tijdperk aan de vrouw den eisch gesteld, dat zij, behalve haar huishouden, geen arbeid mocht verrichten.

Wij achten het onmogelijk, dat de sociale nood onzer dagen, met name aan de christenvrouw voorbij gaat. Dat is in de oorlogvoerende landen niet gebeurd; dat gebeurt ook in ons land niet.

In Amsterdam heeft *Gaston Rageot* enthousiast gesproken over „*de Fransche vrouwen in den oorlog*”. Hij zegt, dat het Fransche volk vóór den oorlog zijn vrouwen niet begrepen heeft. Het zag in haar uiterlijke *élégances*; de ellende der laatste jaren heeft de diepte van haar ziele-eigenschappen geopenbaard.

Rageot prijst de vrouwen, die geen arbeid te zwaar achtten en met volle toewijding de taak der mannen op zich namen. Behalve de werkende vrouwen prijst hij ook de moeders, die aan hare haardsteden bleven. „Mooier, ontroerender dan alle litteratuur, zijn de brieven, welke de Fransche moeders schreven aan hunne kinderen op het slagveld.” „De Fransche vrouw heeft gedurende den oorlog het maatschappelijk leven gaande gehouden, den handel geleid, den oogst op het land binnengehaald.”

Een Parijsch blad, *De Matin*, geeft een heel ander beeld van de Fransche vrouw, wanneer het bespreekt, welke schrikbarende afmetingen de gevallen van moord op ongeboren kinderen aannemen. „Terwijl Frankrijk in vollen roem verkeert, verscheurt het zich met eigen handen en sterft aan kindermoord.” Vóór den oorlog werd het aantal gevallen van moord op ongeboren kinderen op vijfhonderdduizend per jaar geschat. Thans is het kwaad zoo groot, dat het aantal dat der geboorten ver overtreft. In alle klassen wordt het gruwelijk kwaad gepleegd. „Is het niet alsof men de doodsklok van het land hoort luiden?” vraagt

De Matin aan het slot van dit somber artikel.

Na deze berichten doet dubbel weldadig aan, de bespreking van *Mej. Ida Heyermans* in het belang van de „*Vereeniging tot bevordering van het onderwijs in kinderverzorging en opvoeding*”. Deze organisatie wil de meisjes zooveel mogelijk voorbereiden voor haar moedertaak. Een paar jaar zal nog wel verloren gaan met de opleiding van goede leerkrachten, maar men wil pogingen in het werk stellen voor de invoering der gewenschte vakken, zoowel op de bijzondere als op de openbare scholen. Met de stemmen, die hoe langer hoe meer tegen coëducatie opgaan, vereenigen zich die, welke in de opvoeding van het meisje meer rekening willen houden met haar aard, haar aanleg en hare bestemming.

Dit is een verblijdend teeken!

A. D.

De Predikantsvrouw.

XIX. (Slot).

De Predikantsweduwe.

Al 't gene dat de liën
ter wereld mogen sien
of immer meer verwerven,
En wensch ick niet soo seer
als saligh in den Heer;
te leven en te sterven.

„Aan het einde van deze godsdienstoefening zal er gecollecteerd worden voor de kas ten behoeve van de verzorging der emeriti-predikanten, de predikants-weduwen en weezen.”

Hoe menigmaal hebt ge deze bekende formule, die verstart is tot een geijkten term, hooren afkondigen van den kansel.

En dan hebt ge uw gave geofferd.

En natuurlijk werd deze grooter naarmate uw inkomsten toenamen.

Ge zoudt immers niet graag tekort schieten in wat ge als uw christenplicht leerdet verstaan!

Maar — de plicht is een vriend met ijzeren hand en koelgebiedend oog. Hoe stond en staat het met uw liefde, uw naasten-liefde?

Drongen deze bekende woorden u wel eens een oogenblik tot nadenken, kwamen ze ooit op u aan?

Ja, uw man is nog jong en sterk. Hij kan de kerken nog wel een kwart-eeuw en langer dienen!

Zeker, dat kan, als het Gode belieft, en daarop moogt ge hopen en daarom moogt ge ook bidden....

Maar het kàn anders gaan....

Hoe komt het, dat juist heden deze gedachte zich als 't ware voor de eerste maal aan u opdringt?

Omdat ge nooit te voren 't pijnlijke gevoeld hebt, omdat ge in schuldige oppervlakkigheid nooit hebt stilgestaan bij al het leed en de ellende, die schuilt *achter* zulk een openbare collecte.

Ditmaal grijpt echter de tragedie van het leven u machtig aan. En met handen, ijskoud door ontroering, laat ge in den collecte-zak een geldstuk vallen grooter dan ge eigenlijk missen kunt....

Het is echter slechts een offer der dankbaarheid, 't moet meer een offer der liefde worden.

Het is goed, dankbaar te erkennen dat God uw man tot heden toe frisch en krachtig in zijn arbeid deed blijven.

Doch kent ge ook iets van de innerlijke ontferming, die zich uitstrekt tot hen met wie God andere wegen houdt?

Ge weet hoe de vacature, thans door de overkomst van uw echtgenoot vervuld, was ontstaan. De trouwe arbeider werd niet geroepen naar een ander deel van den wijngaard des Heeren, maar — afgelost van zijn post. De dood nam hem weg. Hemzelf was het sterven gewin, want zijn leven was Christus geweest, maar o, wat heeft het over zijn vrouw en kinderen een geweldige zielesmart, een diep levensleed gebracht.

De overledene was ongeveer van denzelfden leeftijd als uw man. Zijn vrouw heel wat jon-

ger dan gij. Ach, wat heeft dit echtpaar in betrekkelijk weinige jaren veel moeten doormaken!

Hoevele idealen gingen, het één na het ander, op in rook! Wat was er reeds véél geleden, eer het voor ieders besef vast stond, dat het einde van dezen lijdensweg de dood zou zijn!

Hij was een talentvol prediker, die de schare wist te trekken, en een onvermoeide herder der gemeente. Aan waardeering van zijn werk ontbrak het hem niet. Of hij misschien te veel van zijn krachten heeft gevergd? Hoe dit zij, af en toe begon hij te klagen.... Hij kreeg wat last van heeschheid, van beklemdheid op de borst bij het spreken, vlug loopen viel hem moeilijk, en tegen trappen-klimmen begon hij op te zien. Feitelijk wist hij zelf niet goed onder woorden te brengen wat hem hinderde.

Och, 't was ook eigenlijk niets, heelemaal niets — maar toch — voor alle zekerheid werd de dokter geraadpleegd.

Wel neen, 't kon geen kwaad, een paar weken rust houden, niet preeken, niet catechiseeren....

Maar — 't werd niet beter. Na anderhalve maand oordeelde de medicus, dat de dominee een half jaar „naar buiten” moest, anders stond hij niet voor de gevolgen in....

Weldra bleek echter, dat hij er tóch niet voor kon instaan.... Het half jaar werd een jaar.

De gemeente ging achteruit. De catechisaties, waargenomen door de ouderlingen, verlieten. De houding van de rijpere jeugd gaf reden tot klagen. De broeders deden wat ze konden, maar bleken niet berekend voor de hun vreemde en daarom zoo zware taak.

Even kwam de gedachte op — maar neen, deze wordt onmiddellijk teruggedrongen — dat niet, dat behoefde toch nog niet!

De dokter, een wellevend man, een man van de wereld, die nog nooit de noodzakelijkheid heeft ingezien van het bestaan van dominees, houdt de gemeente een beetje aan 't lijntje terwille van zijn patient, dien hij als persoon hoogacht en een goed hart toedraagt, hoewel hij diens ambt overbodig vindt.. Hij voelt ook voor dat jonge gezin, voor dat kranige vrouw-

tje, dat zoo flink weet aan te pakken, en dapper het hoofd boven water wil houden, altijd haar zieken man een opgeruimd gelaat toonend.... Hij denkt — hoe kan het anders — ook aan die lieve kinderen, bij wier geboorte hij assisteerde, althans bij de jongere. Hij was de eerste, die de vreugde gadesloeg van den verrijkten vader. Hij is vast besloten, den predikant de hand boven 't hoofd te houden, zoolang hij kan zal hij van beterschap spreken.

Geen oogenblik voelt hij zich hierdoor bezwaard in zijn geweten, omdat de gedachte niet bij hem opkomt dat hij onwaar is ten koste van die groote gemeente, en bij zieken moet men er immers altijd den moed weten in te houden....

Maar de kerkeraad, die inziet hoe dominee's toestand, wel langzaam maar toch zeker verergert, durft eindelijk de verantwoordelijkheid niet langer dragen.

Op de classis wordt advies ingewonnen.... En bij het eerstvolgend bezoek aan de pastorie komt nu „het punt” ter sprake. Heel voorzichtig natuurlijk en kiesch, als uit de verte.... Maar de zachte wenk is begrepen. En als de broeders vertrokken zijn, kijken man en vrouw elkander verslagen aan. Och, zij voelen zelve ook wel dat het zóó niet langer gaat.... Samen spreken zij nu, samen bidden ze, en dan gaan ze aan 't overwegen en overleggen. En het slot is, dat het ook voor hun besef al duidelijker wordt, dat het emeritaat dient te worden aangevraagd.

Straks komt het officiële bericht, dat de classis het, met dank voor den trouwen arbeid, op de meest eervolle wijze heeft verleend....

Maar nu dringt eensklaps de vreeselijke werkelijkheid tot hen door!

Neen, zij behoeven zich niet te haasten, maar 't is nu toch maar een kwestie van tijd. Weldra zal men overgaan tot het beroepen van een opvolger, en dan moet de pastorie worden ontruimd.

De pastorie verlaten, nog eer de middaghoogte des levens is bereikt! Op zijde geschoven, juist in de jaren dat de meeste vrucht op den arbeid mocht worden verwacht. En dan voortaan moeten aanzien, dat alles goed kan

gaan ook zonder hen! In zijn inkomen gehalveerd te worden, terwijl nog geen van de kinderen volwassen is, en de kosten van opvoeding en onderwijs nog klimmende zijn..

Is er iets droeviger denkbaar dan zóó den weg, die betreden moet, als in vogelvlucht vóór zich te zien?

Geen idealen meer voor de toekomst!

Misschien heeft deze predikantsvrouw als zoovelen ook menigmaal met oogen, gesloten voor het gezegend heden, getuurd naar de komende jaren, als de zorgen minder zouden worden.

Misschien heeft ze gedroomd van samen oud-worden en samen genieten van een tijdperk van rust.

Natuurlijk, eerst nog samen werken, hard en lang, voor de kerk en allerlei christelijke belangen, maar dan ten slotte toch een liefelijke, rustige levensavond. Dan eens tijd hebben voor elkaar!

Wellicht heeft ze zich voorgesteld een lief huisje met een kleinen tuin, op 't een of andere luxe-dorp, dicht bij een groote stad, en vooral aan de spoorlijn, opdat de kinderen van tijd tot tijd gemakkelijk zouden kunnen overkomen, de kinderen, die dan allen getrouwd zouden zijn, of althans een eigen werkkring zouden hebben. En dan, zoo met z'n beidjes, wel dan zouden ze ook nog al goed kunnen rondkomen, dan konden ze de kinderen altijd aardig ontvangen, misschien eens een enkele maal een mooie rijtoer maken of samen een dagje uitgaan.... Op vaders verjaardag zouden ze natuurlijk allen present zijn, want dien dag zou bij uitnemendheid geschikt zijn voor familie-reünie....

De vrouw, die zóó kon idealiseeren, deelt tegenwoordig met u de domineesbank. Gij bezet met uw kinderen de voorste helft, zij met de hare het achterste gedeelte. De bank vóór u is toegewezen aan het gezin van den anderen collega.

Deze regeling was een vriendelijke en fijngevoelde attentie van den kerkeraad. En toch gaaf juist hierdoor iederen Zondag op nieuw de wonde open, als de jonge weduwe

reeds gezeten; u het kerkgebouw ziet binnenkomen, en de bank ingaan.

Dan wordt er wel een groet gewisseld, een vriendelijke en welmeenende groet, maar niemand weet hoe moeilijk het aan deze door droefheid verslagene vrouw valt, niet jaloersch op u te zijn. Toch worstelt ze er tegen.

Ze gunt u wel het goede — maar, ach, de wonde is nog zoo versch — en gij neemt toch eigenlijk háár plaats in!

Toen iedereen u al had verwelkomd, had zij nog geen voet bij u in huis gezet.

Neen, het hinderde u niet, ge kondt het best begrijpen. 't Was ook heel lief van u, eerst naar haar toe te gaan.

Die eerste ontmoeting was wat stijf.

Maar toen gij haar vriendelijk tegemoet kwaamt, en haar aan 't vertellen wist te krijgen, en zij tranen zag glinsteren in uw oogen — toen was er een band gelegd, die niet licht zal verbroken worden.

Menschen zijn moeilijke vertroosters.

We bederven door veel woorden soms meer dan we ooit weêr goed kunnen maken. Het leed vraagt niet anders dan een luisterend oor en een hart dat zichtbaar medelijdt.

Wie kan spreken over zijn droefheid is de eerste periode, die der *stomme* smart, al voorbij.

In dat tweede tijdperk leerdet gij deze predikantsweduwe kennen. Zij ziet in u iemand, die haar misschien eenigszins kan begrijpen. Daarom heeft zij behoefte, haar hart zoo nu en dan voor u uit te storten.

Het was heel tactvol van u, na uw eerste bezoek niet dadelijk er op aan te dringen, dat zij u een visite terug zou brengen. Gij hebt wel gevoeld, dat er een overwinning behaald moest eer zij hiertoe kon besluiten.

Ze is ook nog niet in de pastorie geweest, die nu bewoond wordt door den anderen collega. Als eerst-gekome ne genoot hij de voorkeur, en zoo hebt gij u genoodzaakt gezien, een huurhuis te betrekken.

Nu zij er echter maar eenmaal met u is geweest, heeft zij deze moeilijkheid overwonnen. Toen ze „haar” huis zoo gansch anders gemeubileerd zag en aan de kamers

een heel andere bestemming gegeven, was de pastorie, zooals zij die nu zag, haar plotseling volkomen vreemd geworden, en leeft deze van nu af zooals die vroeger bewoond werd, in haar herinnering voort als een doode.

Daardoor is het leven haar in den laatsten tijd dragelijker geworden.

Maar dezen morgen in de kerk heeft zij het hard te verantwoorden. 't Kwam door de afkondiging van de extra-collecte. Haar oudste dochtertje, een intelligent kind, stootte haar aan, en fluisterde met vragend-opgetrokken wenkbrauwen, terwijl zij een dubbeltje op hield:

„Tòch ingooien? Er wordt immers voor ons gecollecteerd?”

Verward knikte zij van ja. Tegelijkertijd haalt zij den even te voren opgelichten rouwsluier weêr naar beneden, omdat zij op haar bleeke wangen twee heete, roode plekken voelt branden.

Het kleine meisje begrijpt nog niets van kerkelijke administratie. Zij denkt misschien dat de inhoud van den collecte-zak straks op de tafel in de huiskamer geledigd zal worden. Maar ze wekt door haar vraag bij moeder toch een onbehagelijk gevoel op.

Deze week was het kind jarig en kreeg ze van een harer vriendinnetjes een mooi lint voor zoo'n moderne „vlinder”-strik in haar blonde krullen. Vanmorgen droeg ze die voor 't eerst in 't haar.

„Wat zal de gemeente wel denken?” tobt nu de moeder. „Dat wij, waar er toch voor ons gecollecteerd moet, voor dergelijke dingen het geld maar voor 't opscheppen hebben? Zou men het misschien ook niet verkwistend vinden, dat ik in den rouw ben gegaan?”

Ze was toch zeer sober geweest bij de keuze van haar weduwkleed. Ze had er de nagedachtenis van haar man door willen eeren, en den kinderen slechts een rouwband om de mouw gegeven, hoewel ze zeer goed wist, dat men toch eigenlijk zóó niet rouwt voor een eigen vader. Ze had altijd een afkeer gehad van rouwkleeding, die in 't oog loopend kostbaar was, en daardoor bijna opzichtig kon genoemd. Ook had zij niet de wereld nagevolgd en zich

gehuld in wat men het kleet der wanhopige smart zou kunnen noemen. Intuïtief had ze gevoeld, dat hierdoor de nagedachtenis van hem, die juichend naar den hemel ging, zou worden onteerd. Als christen voelde zij het als een voorrecht, óók in zwaren rouw het met mate aangebrachte wit te mogen dragen, niet alleen op het weduwekapje, maar de boord en de mouwen van haar japon eveneens afgezet met een dergelijk randje van de smetteloze kleur, die haar aan 't kleet der hemellingen zou herinneren. Het zwart droeg ze als symbool van smart en scheiding, het wit sprak haar van de toekomstige vreugde des wederziens.

In dit alles had zij met bewustheid gehandeld.

Ook had ze dadelijk na de begrafenis getracht, zich helder rekenschap te geven van haar positie.

Neen, zij betreurde haar man niet in de eerste plaats als „kostwinner” van het gezin, maar zij begreep zeer goed, dat zij zich van nu aan nóg meer te bezuinigen zou hebben.

Ze was op een laten avond, wetend dat zij tóch niet zou kunnen slapen, al ging ze ook naar bed, voor de bureau op de studeerkamer gaan zitten, en aan het rekenen gegaan, hoeveel geld ze voortaan zou hebben om van te leven.

Aan den aftrek voor woninghuur en belasting, twee posten waarmee ze vroeger op haar begrooting niet behoefde te rekenen, is ze reeds gewend, sedert zij de pastorie hadden moeten verlaten.

Onwillekeurig nam ze de Kerkorde op en ging aan 't bladeren.

Bij Artikel XIII bleef haar wijsvinger rusten.

Tranen van dank vloeiden uit haar oogen, toen ze daar las in een noot, dat *de verzorging van predikants-weduwen en -weezen gegrond was in den eisch van Gods Woord, en niet zaak is der barmhartigheid, maar recht der genoemde personen en plicht der betrokken Kerken.*

Ze zou dus wel leven bij de genade Gods, maar niet behoeven te eten het genade-brood van de gemeente.

Want bij de Gereformeerde Kerken leeft de overtuiging, dat het de *roeping* is der kerk voor haar emeriti-predikanten, predikants-weduwen en -weezen te zorgen, de roeping n.l. der plaatselijke kerk, die, indien zij niet bij machte is zelve al de kosten van het pensioen te dragen, hierin hulp ontvangt van de kerken, die met haar in classicaal verband samen leven.

Vrijwel algemeen wordt de regel gevolgd, dat het emeritaats-pensioen bedraagt twee derden van het traktement, en het weduwe-pensioen twee-derden van het pensioen dat haar overleden echtgenoot had, of waarop hij ten tijde van zijn overlijden eventueel recht zou gehad hebben. Daarenboven wordt voor ieder kind beneden de achttien jaar een jaarlijksche toelage van vijftig gulden uitgekeerd.

Dat dit in deze dure tijden niet te veel is, behoeft geen betoog. Maar in elk geval zouden de Hervormde predikanten en hunne weduwen al zeer dankbaar zijn, indien ten hunnen opzichte een dergelijke regeling getroffen werd.

Het feit kan niet geloochend, dat de Hervormde Kerk als zoodanig zich weinig aantrekt van hare emeriti-dienaren of hunne weduwen en weezen, en niet veel voelt van hare verplichting jegens hen.

Wel kent men hier en daar classicale weduwe- en weezenfondsen of beürzen, waarvan sommige reeds meer dan twee eeuwen bestaan, en waaruit eenige steun geboden wordt, maar deze is gewoonlijk minimaal. De jaarlijksche uitkeeringen houden verband met de grootte van het fondskapitaal en zijn bovendien aan eenige schommeling onderhevig, al naarmate er „trekkende” weduwen- en weezen zijn. In de eene classis keert men b.v. *f* 450 uit, in de andere *f* 125, en in een derde *f* 60. Eigenlijk zou men deze uitkeeringen, die niet van de Kerk uitgaan, meer kunnen beschouwen als een onderlinge verzekering der betrokken personen. Elke in-komende predikant toch betaalt een inleg-som, die hooger of lager geraamd wordt, naarmate de predikant boven of onder de dertig jaar is. Voortaan moet dan een jaar-

lijksche contributie betaald. Hier en daar kan ook de gemeente lid worden en deze betaalt dan gewoonlijk tien gulden per jaar en per predikantsplaats.

Hoewel zij dit alles niet zoo in de finesses wist, kwam een en ander haar toch vaag voor den geest, omdat ze in den laatsten tijd deze dingen meermalen met haar man besproken had.

En hoewel er dus een zeker iets was dat haar hinderde in die openlijke inzameling in het midden der gemeente, en ze zich afvroeg of deze gelden niet op eenige andere manier bijeen te brengen zouden zijn, was de grondtoon van haar hart toch die der dankbaarheid, omdat de kerk het zich tot plicht rekende, de zorg voor de predikants-weduwen en -weezen te helpen dragen of verlichten.

Hoe langer ze weduwe was, hoe meer ze ook leerde inzien, dat in haar gezin het contact met de buitenwereld eigenlijk verbroken was.

Een weduwe komt gauw buiten het maatschappelijk leven te staan.

Natuurlijk behield ze wel enkele persoonlijke vrienden, maar allengs begreep ze toch, dat de meesten haar slechts een „ambtelijke” liefde hebben toegedragen.

Dierenvrienden weten hoe een poes het huis liefheeft boven zijn bewoners. Vertrekken deze dan draagt zij haar toegenegenheid onmiddellijk en zonder smart over op de nieuw-inkomenden.

Slechts de hond blijft zijn meester trouw, onverschillig waar hij woont en onder welke omstandigheden.

Zou 't ook kunnen dat een dergelijk verschil van genegenheid onder gemeente-leden gevonden wordt?

Sommigen laten een predikant, die vertrekt of sterft, oogenblikkelijk „los” en hechten zich gemakkelijk aan diens opvolger. Vandaar dat deze altijd bij een deel der gemeente een zoo warm onthaal vindt.

Anderen hebben echter lief met hondentrouw.

Hebt ge eenmaal een plaats in hun hart, dan vergeten zij u nooit meer, ook niet in hun gebed, al zoudt ge ook naar 't andere einde

van de wereld trekken, of in verarmde omstandigheden uw leven eindigen.

Diep voelt ook deze weduwe, hoe zij in veler hart verdrongen werd door u, al denkt zij er niet aan, u daarvoor aansprakelijk te stellen.

Gelukkig zijn er echter ook vele anderen, die haar om haar persoon leerden hoogachten en beminnen.

Toch voelt zij een leegte om zich heen, en kan zij zich somtijds niet ontworstelen aan een groot gevoel van verlatenheid.

Als ze de kinderen niet had....

O, dan zou het leven bijna al zijn waarde voor haar verloren hebben. Gode zij dank, dat zij die tenminste nog heeft!

Wat ze niet begrijpt? Dat er menschen, christenen, bij haar geweest zijn in de eerste dagen van haar rouw, met de bedoeling om haar te troosten.

Wèl heeft zij ervaren, dat menschen moeilijke vertroosters zijn!

Want inplaats van haar te wijzen op die kinderen, als een gave Gods, waarvoor ze dankbaar had te zijn, heeft menigeen meêwarig het hoofd geschud en medelijdend tot haar gezegd:

„En dan alleen te moeten achterblijven met zóó'n gezin!”

Alsof zij alleen achter bleef! Juist, dank zij al die kinderen, *niet* alleen!

Maar alléén toch met de zorg?

Alsof de Bijbel niet vol stond van rijke beloften voor de weduwen en weezen. Beloften, die nog altijd vervuld worden, dag aan dag!

Maar die kinderen moeten toch groot gebracht zonder de vaderlijke zorg?

Alsof ze geen Vader hadden, die in de hemelen woont!

Een Vader, wiens is het zilver en het goud, en het vee op duizend bergen! En die gezegd heeft:

Zijt niet bezorgd, wat gij eten, en wat gij drinken zult; noch voor uw lichaam, waarmede gij u kleeden zult. Aanziet de vogelen des hemels, dat zij niet zaaien, noch maaien, noch verzamelen in de schuren; en uw

hemelsche Vader voedt nochtans dezelve; gaat gij dezelve niet zeer veel te boven?.... En wat zijt gij bezorgd voor de kleeding? Aanmerkt de leliën des velds, hoe zij wassen; zij arbeiden niet, en spinnen niet.... Indien nu God het gras des velds, dat heden is, en morgen in den oven geworpen wordt, alzoo bekleedt, zal Hij u niet veel meer kleeden, gij kleingeloovigen?.... Zijt dan niet bezorgd tegen den morgen; want de morgen zal voor het zijne zorgen (Matth. 6).

Zie, daaraan houdt zij zich nu maar vast. En daarom kan zij kalm en rustig haar weg vervolgen, en leert zij al meer haar kruis getroost op zich te nemen, zichzelf te verloochenen, en in alle droefenis en zorg zich toe te vertrouwen aan haren Heiland en Heer, totdat Hij ook hun tot Zich nemen zal.

E I N D E.

A. M.

Moeder en Zoon.

IV. (Slot).

Zijn dochter nu was eene dier talrijke Engelsche vrouwen, bij wie belangstelling in de publieke zaak even vanzelfsprekend is als bij Engelsche mannen. Zij zou een uitstekende vrouw zijn voor een „rising politician”¹⁾. Gelijk vele vrouwen uit haar oud geslacht zou zij zeker al haar gaven en krachten gebruiken om de staatkundige loopbaan van haar man te bevorderen, beide als taktvolle gastvrouw en in de meer bedenkelijke, doch zeer gebruikelijke rol van „canvasser”²⁾ bij verkiezingen. Gelukkig was zij ook bezielde met die levendige belangstelling in de groote sociale vraagstukken van den dag, die thans aan deelneming in het

¹⁾ Een opkomenden staatsman.

²⁾ Iemand, die rond gaat bij de kiezers om stemmen te werven.

staatkundig leven een diepen ernst heeft verleend.

Ook in meer persoonlijk opzicht was Miss Grant in het oog van Lady Mary de vrouw bij uitnemendheid voor haar zoon. Zonder bepaald schoon te zijn, had zij, als frissche blondine, een aangenaam uiterlijk; haar toilet getuigde van zorg en smaak en deed toch geen al te groote preoccupatie daarmede vermoeden; haar rustige distinctie was geheel vrij van „pose”. Zij was eene typische Engelsche van hoogen rang met die eigenaardige mengeling van conventionaliteit en van vrijheid van opvatting en handelwijze, die voor buitenlanders steeds een puzzle¹⁾ oplevert. Tehuis opgevoed, door heurtelings een superieure Fransche en een geleerde Duitsche gouvernante, wier lessen in Londen werden aangevuld door meesters, doch vooral ontwikkeld door den omgang met haar vader, wier vertrouwde zij was sedert den dood harer diep betreurde moeder, was zij vrij gebleven van de doctrinaire wijsheid, grenzende aan pedanterie, die James Vernon hinderde in zijn zuster, Maud, en welke hij toeschreef aan haar twee-jarig verblijf in een damescollege te Oxford.

Theodora Grant was in alle opzichten een vrouw naar het hart van Lady Mary: eene strenge Anglikaansche, met sterk plichtsbefes; groote liefhebster van het buitenleven, van planten en dieren, gewoon aan vriendelijken omgang met menschen van allerlei stand; wat karakter betreft, echt en waar, rustig en betrouwbaar, mogelijk wat oud voor haar 25-jarigen leeftijd, eene dier jonge meisjes, van wie men misschien geen piquante verrassingen, doch ook geen treurige ontgoocheling zal beleven. Lady Mary begreep niet waarom haar zoon geen gevolg had gegeven aan het begin van „courtship”²⁾ dat zij met vreugde had gadeslagen. Zij vermoedde intusschen, dat Theodora verre van onverschillig was gebleven en dat zij waarschijnlijk ongehuwd zou blijven, wanneer zij niet de vrouw werd van James Vernon.

¹⁾ Raadsel.

²⁾ Hofmakerij in edelen zin.

De aarzeling van den jongen man was echter niet onverklaarbaar, gegeven zijn trotschen en fijngevoeligen aard. In Engeland, waar de dochters, zelfs van zéér rijke families, slechts een bescheiden deel van het vermogen en zulks meest als levensrente, ontvangen, zijn heritières zeldzaam. En als zoodanig, en om haar familierelaties, was Miss Grant een „goede partij”, terwijl James, na de uitkeeringen aan moeder, zusters en broeders, slechts een betrekkelijk klein vermogen overhield en tot nog toe in de groote Londensche wereld een man van geen beteekenis was. Bovendien, hij miste zelfvertrouwen en was, gelijk vele zijner landgenooten, tegenover vrouwen, in den grond verlegen. Hij had behoefte aan een zekere tegemoetkoming van de andere zijde, die Miss Grant de laatste vrouw der wereld was om aan een vermeenden aanbieder te schenken. Een familierouw belette haar dat voorjaar in Londen te komen voor de jaarlijksche „season” ¹⁾, dus ontbrak ook de gelegenheid om elkander te ontmoeten.

Intusschen verscheen de kleine Amerikaansche op het tooneel, bekoorlijk door haar onbetwiste schoonheid, haar geest, haar vitaliteit. Zij was — trouwens tegenover vrouwen zoowel als tegenover mannen — even expansief als de meeste Engelschen terughoudend zijn; zij had niet het minste bezwaar den aanvankelijk verliefden man een eindje weegs tegemoet te gaan; erkend moet worden, dat zij de vrouwelijke waardigheid, althans tot op zekere hoogte, meesterlijk wist te behouden.

James Vernon werd begoocheld; hij gevoelde zich op zijn gemak met haar; zij wist hem aan de praat te brengen en te houden; de tijd vloog in haar gezelschap voorbij. Half onbewust had hij haar een hulde gebracht, die voor een fatsoenlijk man vroeger of later moest uitloopen op een huwelijksaanbod. Toen eerst ontwaakte de strijd tusschen zijn gevoel en zijn gewetensbezwaren tegen een verbintenis, die hij, althans kortgeleden, van objectief

standpunt, zeker in iederen anderen Anglikaan zou hebben afgekeurd.

Hij was natuurlijk voorbereid op de tegenkating zijner moeder, doch zijn onderhoud met haar had hem nog meer dan voorheen doen beseffen, welk een onnoemlijk leed dit huwelijk haar zou veroorzaken. In ieder geval was hij het aan haar verschuldigd geen haastig besluit te nemen. Zijn eerste stap was, nog in den trein, een briefje te schrijven aan Mrs. Lindsay, waarin hij zich verontschuldigde dien avond niet, volgens afspraak, in haar hotel te verschijnen. Zijn dagen waren druk bezet. Den volgenden avond, Dinsdag, was hij vast verbonden aan zijn werkzaamheden in Toynbee Hall, waar hij, gelijk menige jonge lieden uit de eerste Londensche kringen, geregeld deel nam aan allerlei „sociaal werk”. Woensdag zouden zij elkander aan een gastmaal ontmoeten. Tegen dien tijd zou zijn verder gedragslijn hem mogelijk duidelijker zijn.

HOOFDSTUK IV.

In een salon van een voornaam Londensch hotel waren op dien Junidag twee vrouwen bij elkander, die, voor het oog van iemand aan cosmopolitisch gezelschap gewoon, gemakkelijk als Amerikaansche dames waren te erkennen. De schoone trekken der oudere vrouw, wier deftig en eenigszins ouderwetsch voorkomen overeen kwam met het milieu, waartoe zij in haar vaderland behoorde — dat der degelijkste kringen van het intellectueele Boston —, zag men terug in het fijne gezichtje der jongere, die nog in het bezit was der volle bekoring harer eerste jeugd. Men kon het deze laatste aanzien, dat zij zich minder thuis zou gevoelen in het gezelschap van professoren en geleerde dames, dan in de schitterende wereld van New-York en Newport, waar Croesus meer in aanzien is dan Minerva. De band tusschen beiden was die van zusterskind met hare tante.

Wij zijn natuurlijk in het gezelschap van haar, die aan Lady Mary het groote leed had veroorzaakt, dat in de voorgaande bladzijden vluchtig werd geteekend.

¹⁾ Gedurende de Parlementsitting (meestal in voorjaar en zomer) is Londen het middenpunt der hoogere standen; die tijd heet „Season”.

In nonchalante houding in een leunstoel gezeten, scheen zij geen andere bezigheid te hebben dan de eene cigarette na de andere te rooken. De andere had haar boek terzijde gelegd en was bezig aan een handwerk. Aan beide dames werden eenige pas aangekomen brieven ter hand gesteld.

Plotseling werd door de jongere een uitroep, die veel van een gil had, geslaakt. Zij stond op, stampte met haar voetje en scheurde driftig een briefje in honderd stukjes, die zij in een papiermand wierp.

„Wat is er toch?” vroeg Mrs. Walker.

„Een briefje van Mr. Vernon, die mij zegt verhinderd te zijn hedenavond hier te komen.... haastig, bijna onverschillig geschreven. Hij doet zelfs geen ander voorstel... spreekt van groote drukte.... zal komen zoodra hij kan.... Vreemd, die plotselinge drukte sedert Vrijdag! Daar is natuurlijk die heerszuchtige moeder achter. Hij ging naar Ginge Manor, om zijn moeder onze kennismaking meê te deelen, naar hij zeide..... natuurlijk dat niet alleen. Nu, hij zal moeten kiezen tusschen haar en mij. Ik wil niet uit de hoogte behandeld worden door een preutsche Britsche matrone.”

Een vloed van uitlatingen in gelijken zin volgde op deze hartstochtelijke woorden. Het gezicht der oudere vrouw nam een zeer ernstige plooi, doch voorloopig zweeg zij. Zij kende haar totaal tuchteloos opgegroeid nichtje te goed om de eerste uitingen van haar toorn te stuiten. Doch juist dit stilzwijgen prikkelde Lucy.

„Spreekt U toch. Zou het niet zijn verdiende loon zijn, indien ik hem niet meer wilde zien?”

Mrs. Walker wenschte niets liever. Zij had reeds lang ingezien, dat James Vernon, de typische Brit, bovendien in veler oog hard op weg om in de hedendaagsche progressieve maatschappij althans in enkele opzichten een wandelend anachronisme te worden, allermint paste bij de op en top moderne Amerikaansche vrouw, die haar nichtje was. Een huwelijk tusschen hen had nog minder kans van gelukkig te worden dan dat, hetwelk even lichtvaardig was gesloten als ontbonden tusschen Edward Beale en

Lucy Lindsay. Doch met in dien zin te spreken had zij enkel tegenspraak verwekt. Zij zeide dus slechts: „Op zulk een ernstige vraag kan ik niet zoo spoedig antwoorden. Laten wij er beiden over nadenken en de zaak morgen bespreken.”

De hoogst bedroefde uitdrukking op het gezicht harer tante trof plotseling de jonge vrouw. Zij vloog op haar af, omhelsde haar en zeide: „Maak U niet zoo ongerust over mij. Ik zal mijn weg door het leven wel vinden.”

Dit teekende het impulsieve vrouwtje met haar, in zulke oogeblikken echt gemeende, goedhartigheid.

Zij uitte thans haar voornemen van eene kennis in de buurt te gaan opzoeken. Mrs. Walker slaakte een diepe zucht en bleef in gepeins verzonken. Haar verhouding tot haar vader- en moederloos nichtje was uiterst moeilijk. Zij had nooit veel invloed op haar gehad en thans bezat zij dien minder dan ooit, en toch drukte haar een gevoel van verantwoordelijkheid tegenover Lucy, die zoo jong reeds kans had gezien haar leven te bederven.

Mr. Vernon was bepaald onder de bekoring van het mooie, geestige, levendige vrouwtje, maar het leek Mrs. Walker slechts een oppervlakkige verliefdheid, die niet bestand zou zijn tegen een nadere kennismaking met de eindloze kuren, de onuitputtelijke eischen, de wisselende gemoedsgesteldheid eener vrouw, die waarschijnlijk diametraal verschilde van alle vrouwen, die hij tot heden van nabij gekend had. En zij? Het was de vraag of zij zelfs waarlijk verliefd was. Zij wilde hertrouwen, en liefst met een Engelschman. In haar droomen zag zij zich voor het minst een countess (gravin), liefst eene marchioness (markiezin), nog liever eene duchess (hertogin), gelijk verscheidene harer landgenooten, waaronder eenige persoonlijke kennissen, die haar tot deze kringen hadden toegelaten. Doch zulke schitterende kansen hadden zich niet voorgedaan, mogelijk omdat zij, hoewel rijk, niet in het gevaarlijk bezit was van een vermogen, dat bij millioenen wordt berekend. Mr. Vernon, hoewel een „plain squire” (niet adellijke landbezitter), was toch geen „slechte partij”. Zij was schrander genoeg om in te

zien, dat hij niet de eerste de beste was, dat hij mogelijk carrière zou maken en dat menig Engelsch meisje van goeden huize haar zou benijden om haar „conquest” (verovering).

Lucy Lindsay was niet enkel een belichaming van ijdelheid en genotzucht; tot op zekere hoogte wist zij Mr. Vernon te waardeeren als een man, wiens karakter achtung en wiens kunde bewondering genoten. En toch... hij was nu reeds zwaar op de hand. Zij had hem niet in haar macht, zooals zij zoo menigen aanbieder in haar macht had gehad. Hij kon zoo echt Engelsch „shocked” zijn om de een of andere harer uitlatingen, die hij vermoedelijk in „bad taste” (slechte smaak) vond en dan gelukte het haar niet hem met een scherts het dwaze van zijn half verlegen uiting van afkeuring te laten inzien. Zou hij soms van zins zijn om haar later „op te voeden”? Hij was twaalf jaar ouder dan zij. Wie weet wat hij zich op grond van dat verschil in leeftijd zou aanmatigen, zoodra de echtverbintenis gesloten zou zijn... indien het er toe kwam. Dezen keer moest zij zich behoorlijk wapenen tegen de mogelijkheid eener breuk.

Mrs. Walker stelde zich aldus den gemoeds-toestand van haar nichtje voor en was waarschijnlijk dicht bij de waarheid. Haar bezorgdheid werd nog verhoogd door het vermoeden, dat Mr. Vernon als echtgenoot neiging zou hebben tot jaloerschheid. Nu was Lucy geen hartelooze, beredeneerde flirt, doch evenmin vrij van coquetterie; zij zou gemakkelijk, zelfs onbewust, dien gevaarlijken hartstocht bij hem kunnen opwekken.

Een half uur later kwam zij haar tante verrassen met de mededeeling, dat zij van plan was den volgenden Woensdag de stad voor een week te verlaten. Zij zou gevolg geven aan een reeds lang geleden ontvangen uitnoodiging, om op het buiten der ouders eener schoolvriendin te gaan logeeren.

„En de uitnoodigingen, die gij hier hebt aangenomen?” vroeg Mrs. Walker.

„Die schrijf ik eenvoudig af. Ik zal uw plannen niet in de war sturen, daar ik bij de goede Browns geen chaperon behoef. Ik neem natuurlijk de kamenier mee.”

Haar tante begreep de weinig origineele

manoeuvre, die waarschijnlijk op een man als Mr. Vernon de tegenovergestelde der bedoelde uitwerking zou hebben. Zij wist echter niet, dat het bewuste buiten in de nabijheid was van Ginge Manor en dat de waarschijnlijkheid eener ontmoeting met een of ander lid der familie Vernon, mogelijk met Lady Mary zelve, in de levendige verbeelding van haar nichtje reeds aanleiding gaf tot droomen van een beslissende zegepraal harerzijds over Britsche vooroordeelen en Anglikaansche dweperij.

HOOFDSTUK V.

In het begin der week, volgende op die, welke begonnen was met de boven beschreven gebeurtenissen op Ginge Manor, wisten de dochters van Lady Mary haar over te halen een bezoek te brengen bij een familie, die onlangs in het bezit was gekomen van een groot goed, grenzende aan dat der Vernons. De nieuwe bureu, Brown geheeten, kwamen uit een graafschap in het Noorden van Engeland, waar Mr. Brown als groot-industrieel en verstandige philanthroop de algemeene achtung genoot.

De familie had tot kort geleden behoord tot die merkwaardige sekte der Kwakers, die, hoewel klein in getale, een zuurdeesem ten goede is geweest in den Engelschen middenstand. In de laatste eeuw zijn vele Kwakers tot de Anglikaansche kerk toegetreden, doch zij behouden meestal de beste kenmerken hunner voorzaten: een zekere rustige onafhankelijkheid van oordeel en gedrag, geheel vrij van het agressieve eener trotsche zelfstandigheid, en een echte beschaving, die de vermogenden onder hen bewaart voor den bluf en de vulgariteit, al te vaak het gevolg eener snelle vermeerdering van aardsch bezit.

Deze type nu was vertegenwoordigd door de familie Brown. Zij was natuurlijk een vreemd element in de zoogenaamde „county society”¹⁾ en ondervond in het eerst eene

¹⁾ De hoogere kringen in een „graafschap” (in Nederland provincie), die meestal tamelijk exclusief zijn.

tamelijk koele bejegening van die zijde. De spotlust van sommigen werd opgewekt door zekere stijfheid van vormen, een al te deftig optreden en het sterk provinciaal accent der ouders. Lady Mary echter voelde zich sterk aangetrokken door hetgeen haar van hen ter oore was gekomen en verlangde zonder uitstel vriendelijke betrekkingen met hen aan te knoopen.

Huis en park waren onder de vorige eigenaars, eene oude, doch verarmde „county family”, in verval geraakt; thans waren de bezoeksters getroffen door de sporen van hetgeen een ruime beurs gepaard met goeden smaak had teweeg gebracht. Zij werden toegelaten in een groot salon, dat, hoewel de inrichting blijkbaar zeer nieuw was, reeds zeker persoonlijk cachet van de inwoners had gekregen. Aan de zacht groen getinte wanden hingen, behalve eenige aquarellen van goede meesters en niet onverdienstelijke liefhebbers, enkele portretten van Kwakervoorzaten in hun eigenaardig costuum, waaronder het edele gezicht der bekende Mrs. Fry, grootmoeder van Mrs. Brown, de aandacht trok. De meubels waren, naar algemeen Engelsch gebruik, bekleed met frissche cretonne, de parketvloer was hier en daar met karpetten in harmonieerende tinten belegd; tot sieraad dienden enkel op den breeden schoorsteenmantel boven den open haard, thans met varens gevuld, en op de lage boekenkasten langs de meeste muren, eenige schoone stukken porcelein uit de fabrieken te Derby en Worcester. Verder waren planten en bloemen hier en daar oordeelkundig geplaatst. Op de tafels lagen tal van boeken en tijdschriften. Er was ruimte genoeg voor het gemakkelijk circuleeren eener groote familie.

Het was dien dag zóó heet, dat de betrekkelijke koelte van het groote vertrek aangenaam aandeed, hoewel drie groote deuren naar den tuinkant openstonden. Van de tennisbaan, grenzende aan de lawn, die men wegens de neergelaten marquises niet kon zien, drongen frissche jonge stemmen tot het salon door.

Mrs. Brown, die eerst de gasten alleen ontving, liet spoedig haar kinderen komen om

dezelve aan Lady Mary en haar beide dochters voor te stellen. Met naïeve openhartigheid bracht zij intusschen haar bezoeksters op de hoogte van haar talrijk, slechts gedeeltelijk aanwezig, kroost en voegde er bij: „Wij hebben ook eene Amerikaansche logée, Mrs. Lindsay, eene schoolvriendin mijner oudste dochter.” In het halve licht, dat in de kamer heerschte, bemerkte niemand, dat Lady Mary bij het noemen van dien naam verbleekte en dat bij haar dochters een lichte blos ook eenige andoening verried.

Lucy had evenzeer vernomen, welke kennismaking haar wachtte; haar strijdust ontwaakte, en, dramatisch aangelegd als zij was, ontwierp zij snel een tooneeltje van Engelsch-aristocratische en farizeïsche hooghartigheid, waarin zij, Lucy, de rol zou spelen eener even trotsche en veel meer gevatte Amerikaansche. Doch in plaats van de typische Britsche matrone bekend uit het spotblad Punch, groot en zwaar, met een neus herinnerend aan het geslacht der Bourbons en een face-à-mains als wapen van uitdagend onderzoek, welke matrone haar bij de voorstelling nauwelijks een paar vinger-toppen zou toereiken, zag zij tegenover zich de ons reeds bekende, slanke, bekoorlijke verschijning. Zij ontmoette een eigenaardigen blik, minder streng vorschend dan wel vriendelijk vragend: vragend, met de echte belangstelling van eenige keurzielen, naar het geheim der persoonlijkheid, dat zij in iederen medemenschen weten te eerbiedigen.

In minder dan geen tijd vond de jonge vrouw zich gewikkeld in een gesprek, dat wel algemeen was, doch waarbij zij zeer goed bemerkte, dat Lady Mary zich het meest met haar persoonkje bezig hield. Lucy kwam geheel onder haar bekoring, temeer daar de groote gelijkenis van Mr. Vernon met zijn moeder haar dadelijk trof.

Na ongeveer een half uur wilde Lady Mary vertrekken, doch Mrs. Brown wist haar over te halen om voor de thee te blijven en daarna, wanneer het koeler zou zijn, rond te wandelen om de aangebrachte veranderingen in den tuinaanleg te zien.

Zoo gebeurde het, dat de ontmoeting tusschen de beide vrouwen, wier gedachten vervuld waren van denzelfden persoon, eene niet al te vluchtige was. Die ontmoeting zou gewichtige gevolgen hebben.

In het rijtuig gezeten voor den terugrit, zagen de dochters haar moeder nieuwsgierig aan. Geruimen tijd bewaarde deze het stilzwijgen en zeide toen: „Gij hadt gelijk, Alice, zij is eene innemende persoon.... en veel meer nog.... zij was mij bepaald sympathiek.” Alice was gewoon aan den invloed der persoonlijkheid harer moeder, die onwillekeurig het beste wakker riep in iederen mensch, met wie zij in aanraking kwam en zij dacht aan de regels der dichteres Elisabeth Browning:

„She never found fault with you, never implied
Your wrong by her right; and yet men at her side
Grew nobler, girls purer, as through the whole town
The children were gladder that pulled at her gown.”¹⁾

Na eenige oogenblikken hoorden haar dochters echter een diepe verzuchting en de woorden, als hardop gedacht: „Hoe moet het eindigen? hoe moet het eindigen?” En de trek van smart, even verdwenen door de noodzaak van hare gedachten te verplaatsen, keerde op het moedergelaat terug.

HOOFDSTUK VI.

Niet vóór zij zich dien avond ter ruste zou begeven, had Lucy Lindsay gelegenheid om zich rekenschap te geven van hetgeen sedert de laatste uren in haar omging. En Lucy was, in weerwil harer levendigheid en vatbaarheid

¹⁾ Vrij vertaald: „Zij had niets op u te zeggen; zij stelde u niet in het ongelijk, door per sé gelijk te willen hebben, en toch — in haar tegenwoordigheid, werden mannen edelmoediger, meisjes reiner, en in heel de stad waren de kinderen blijer, die vrijmoedig aan haar kleed trokken.

voor wisselende indrukken, in den grond nadenkend, zelfs introspectief. Nadat haar kamenier haar verlaten had, deed zij de lichten in de kamer uit en plaatste zich aan het open raam. Het was een heerlijke nacht; duizenden sterren glansden aan den hemel; de bladstille lucht was nauwelijks afgekoeld.

In gedachte herhaalde zij iedere bijzonderheid van dien middag. Wat was die ontmoeting anders uitgevallen dan zij gedacht had! En welk een vrouw was die Lady Mary! Lucy was ervan overtuigd, dat zij zelve een goeden indruk had gemaakt. „I have made a conquest of her”¹⁾, zeide zij tot zichzelf.... en toch, zij was er even zeker van, dat zulks Lady Mary geen haarbreedte zou doen wijken van haar standpunt van besliste afkeuring van het huwelijk van haar zoon met eene gescheiden vrouw.

De geestelijke atmosfeer, die haar te Barrow House omringde, bracht haar in de stemming om die onwrikbare beginselvastheid te begrijpen. Wel waren Mr. en Mrs. Brown en Lady Mary, hoewel allen Anglikenen, in engeren zin geen geestverwanten (de Browns namelijk waren strenge Protestanten en keurden leer en ritueel der „High Church” partij af), doch Lucy voelde instinctief, dat zij allen behoorden tot die menschen, waarvan zij er enkelen in haar leven had ontmoet, voor wie een zeker geheimzinnig iets meer waarde heeft dan gemak, genot, geld, eer, geluk, — een zeker iets, dat verband houdt met een onzienlijke wereld, die voor hen wezenlijker is dan de zinnelijke dingen om hen heen. Zij had vaak waargenomen, dat die categorie menschen beide een groot vermogen tot liefde en een evenredig groot vermogen tot lijden bezitten. Haar intuïtie zeide haar, dat Lady Mary in zekere eventualiteit intens zou lijden. Kon zij, Lucy, daar de oorzaak van zijn? Zij was zich wel bewust zelfzuchtig te zijn, en toch, op dat oogenblik scheen haar die prijs te hoog voor haar geluk.... Geluk? Bestond er kans, dat zij een duurzaam geluk zou smaken?

¹⁾ Eigenaardige Eng. uitdrukking voor „ik heb haar gunst veroverd”.

Lucy Lindsay was op het punt van huwelijksgeeluk door eigen ervaring en die van anderen tamelijk cynisch geworden, maar de wereld, waarin zij zich nu bevond, was eene geheel andere, in het algemeen gesproken, dan die, welke haar tot nog toe het meest bekend was. Deze kringen, die, hoewel in geen enkele richting streng afgebakend, dichter stonden tot de „professional” ¹⁾, of „upper middle classes” ²⁾, dan tot „Society” ³⁾, had zij vaak in Londen minachtend hooren beschrijven als eng conventioneel, bekrompen, vervelend. Doch zij had thans geheel andere indrukken.

Zij dacht aan Mr. Vernon, aan zijn voor-naam courtship, vol oplettendheid en waardeering, vrij van laffe complimenten en onoprechte vleierij, aan zijn geheele houding van eenvoud en waardigheid; enkele gansch verschillende mannenfiguren stonden haar voor den geest, en, ergens uit een schuilhoek van haar herinnering kwamen plotseling eenige regels van Tennyson opdagen, die haar sedert haar schooljaren waren bijgebleven. Zij begon ze op te zeggen, ja zij kende ze nog heel goed.

„The churl in spirit, howe'er he veil
His want in forms for fashion's sake
Will let his coltish nature break
At seasons thro' the gilded pale:

For who can always act? but he,
To whom a thousand memories call,
Not being less but more than all
The gentleness he seem'd to be.

.....
And thus he bore without abuse
The grand old name of gentleman,
Defamed by every charlatan,
And soil'd with all ignoble use. ⁴⁾

¹⁾ Professioneële, i.e. geleerde en ambtelijke.

²⁾ Hoogere middenstand.

³⁾ De maatschappelijk „eerste” kringen, zéér willekeurige benaming.

⁴⁾ Ontleend aan het bekende „In Memoriam”.
Vrij vertaald: „De naar den geest ordinaire man, al weet hij zijn gebreken te bemantelen door zekere geijkte vormen, zal nu en dan met gansch zijn ruwen aard trappen tegen de vergulde staken (die zijn gebied omringen).

Want, wie is in staat altijd (waardig) te han-

Zekere snaren begonnen in het gemoed van Lucy te trillen... van bewondering... mogelijk van liefde? Zij schrok hevig en begon hartstochtelijk te weenen.

Een paar uur verliepen. Allerlei gedachten vlogen door haar hoofd: vragen, waarop zij geen antwoord kon geven; onderstellingen, waarvan zij niet wist of zij eenigen grond hadden. Zij was als iemand, die in het duister rondtast. Doch waartoe die strijd? Haar was nog geen beslissing gevraagd. Zij was wel overtuigd, dat Mr. Vernon ernstig was in zijn betoon van genegenheid, maar even overtuigd dat hij zich belemmerd gevoelde zoowel door eigen latente gemoedsbezwaren als door beduchtheid van aan zijn moeder leed te doen. „Hij zal zich wel binnen kort troosten, zoo er niets van komt”, zeide zij tot zichzelf, niet zonder bitterheid. Maar zij was op weg haar ego-centrisch standpunt te verlaten; onbewust namen haar gedachten een ethische wending en langzaam rijpte de overtuiging, dat de beste oplossing, wat hem aanging, wat zijn moeder betrof, misschien ook voor haarzelve (want zou zij in staat zijn te leven op het peil zijner verwachtingen van haar?) deze was: hem niet weêr te zien. Daarvoor moest zij ten spoedigste Londen verlaten.

Zoodra dit haar volkomen duidelijk werd, vatte zij het besluit op dien weg zonder omwegen te volgen. Een gevoel van ontspanning kwam over haar. Morgen zou zij verdere

delen? Slechts hij, die (onwillekeurig) duizend herinneringen opvolgt, en die, niet minder, doch veel meer bezit dan de beschaving*) die hij ten toon spreidt.

.....
En aldus droeg hij zonder misbruik den grooten ouden naam van gentleman, door menigen kwakzalver geschonden, bezoedeld vaak door laag gebruik.

*) Het woord in den tekst is niet beschaving, doch eigenlijk „zachtheid van aard”. Het is eigenaardig dat hetgeen verstaan wordt door de Eng. woorden gentleman, gentlewoman (heer en dame zijn geen equivalent) vereenzelvigd is met zachtheid van gemoed of zeer fijn gevoel, geenszins echter als weekheid van karakter te beschouwen.

bijzonderheden regelen. Thans kon zij rustig gaan slapen.

Het had Lucy Lindsay nooit aan wilskracht ontbroken. In deze levenscrisis toonde zij opnieuw die ruimschoots te bezitten. Naar het zich laat begrijpen, ondervond zij van de zijde harer tante niet dan oprechte medewerking. Sommige „vriendinnen”, voor wie zij eene gevaarlijke mededingster was, zagen haar gaarne vertrekken; anderen trachtten haar van haar besluit af te brengen. Het moeilijkst vond zij het schrijven van den brief, waarin zij dat besluit aan Mr. Vernon moest mededeelen. Eindelijk viel het haar in, een humoristische toespeling te maken op het verlangen naar een verblijf in Zwitserland vóór den jaarlijkschen „Angel-Saksischen inval in Augustus en September”; zij wenschte eens kennis te maken met andere menschenrassen. Zij schreef met vaste hand, sloot het briefje in een enveloppe.... één oogenblik van plotselinge aarzeling.... dan schelde zij en gaf het aan den bediende om dadelijk op de post te doen. De onherroepelijke daad was geschied.

Niet dan later heeft zij geweten hoeveel die haar gekost had. Doch zij heeft er geen berouw van gehad.

HOOFDSTUK VII.

Eenige dagen later ontving Lady Mary een brief van haar oudsten zoon, waarin hij mededeelde, dat hij de herhaalde uitnoodiging had aangenomen van een vriend om hem voor eene lange reis op diens yacht te vergezellen. Hij zou vóór zijn vertrek nauwelijks tijd hebben om de meest dringende zaken af te doen; hij zag er dus van af vóór dien tijd op Ginge Manor te komen. Bij wijze van post scriptum werd nog gemeld, dat Mrs. Lindsay plotseling naar Zwitserland was vertrokken.

In de maand November van hetzelfde jaar vinden wij Lady Mary, haar ongehuwde dochters en beide kleinkinderen terug in een deftig, doch klein en vrij somber huis in eene provincie-stad. Zij had Ginge Manor, dat

sedert haar huwelijk, vijf en dertig jaar geleden haar eenige home was geweest, thans voor goed verlaten.

Lang geleden had zij duidelijk ingezien, dat haar zoon er tegen opzag de oorzaak te zijn der ingrijpende levensverandering, die haar vertrek natuurlijk voor haar beteekenen zou, temeer, daar er op hun goed niet, zooals op de meeste groote goederen, een zoogenaamde „Dower House” ¹⁾ bestond, hetwelk in dat geval haar aangewezen home zou worden. Wel is waar zou de lotswisseling in kwestie niet dan een zeer alledaagsche gebeurtenis zijn en toont zich de Britsche wilskracht in de moedige aanvaarding der gevolgen, al zijn die nog zoo onaangenaam, van gehoorzaamheid aan de heerschende adat. Doch de schijnbare eenzelligheid van opvatting, die den oppervlakkigen waarnemer van het Engelsche leven vaak treft, laat in den grond allerlei afwijkingen en schakeeringen toe. Bij James Vernon althans waren immer tal van tegen elkander opwegende beweegredenen in het spel. Zijn moeder, die hem goed begreep, wilde van zijn afwezigheid partij trekken om hem voor een fait accompli (voldongen feit) te stellen en hem aldus het leed te besparen van haar uit zijn huis te verwijderen.

Verschillende omstandigheden, waarvan de meeste hier onvermeld kunnen blijven, droegen er toe bij om haar besluit te vergemakkelijken. Haar dochter Alice vertrok naar Indië, haar zoon Claud naar Canada. De belangen harer „vrienden” (de vriendelijke Engelsche benaming voor alle menschen in wie men persoonlijk belang stelt, rijk of arm), kon zij gerustelijk opdragen aan den Rector en zijn energieke en ervaren zuster.

Voorloopig nam zij haar intrek in een gemeubileerd huis in het schoone Bath, die belangwekkende stad, waar men beurtelings herinnerd wordt aan de heerschappij der Romeinen, van wie enkele gebouwen en vooral baden de eeuwen door zijn blijven bestaan, en aan den pruikentijd, toen de stad een centrum van „fashionable” gezelschap was.

Het was natuurlijk voor Lady Mary een

¹⁾ Huis voor de Douairière bestemd.

smartelijke ontworteling, toen zij ophield bewoonster van haar geliefd Ginge Manor te zijn. Doch haar smart gold voornamelijk het afscheid van al die plekken, die haar heilig waren door de herinnering aan de grootste vreugd en het diepste leed in haar rijk verleden. Zij had dien gelukkigen zin voor het evenredig gewicht der dingen — in Engeland minder zeldzaam dan elders —, die belet, dat de krachten worden verspild in kleinzielig getob over zaken van geene of slechts geringe beteekenis. En met het aanpassingsvermogen aan onzelfzuchtige menschen eigen, wist zij zich te voegen in haar veranderde omstandigheden.

Wanneer somwijlen de begrensde horizont van het stadsgezicht haar, als echte liefhebster van buiten, bekleemde, richtte zij haar geestesoog naar een anderen, een geestelijken horizont en zag zij in haar verbeelding een zekere jonge vrouw op Ginge Manor. — niet slechts een voorbeeldige châteline, maar voor haar „fastidious” James, *de* vrouw bij uitnemendheid, die hij noodig had.

En dan was Lady Mary volkomen getroost.

S. I. v. Z. v. N.

Litteratuur en Leven.

H. Roland Holst-van der Schalk.
De nieuwe geboort.
De vrouw in het woud.
Het feest der gedachtenis.
 (W. & J. Brusse's Uitg.-Mij. Rotterdam.)

III.

Wie mijn vorige artikelen, waarin ik trachtte een karakteristiek van de beide eerste bovengenoemde werken te geven, in 't bijzonder voor zoover betreft de positie, welke Mevrouw Roland Holst inneemt ten opzichte van de vrouwenbeweging, gevolgd heeft, heeft gezien, dat deze dichteres in haar critiek op

de bestaande toestanden veel zegt, dat door den Christen ten volle beaamd kan worden, maar dat het accent toch telkens anders valt, waar Mevrouw Roland Holst immer weer den nadruk legt op het stoffelijke of in ieder geval op het aardsch geluk, terwijl de Christen als hoogste doel stelt het geestelijke, en de eeuwige, innerlijke gelukzaligheid. In „Het Feest der Gedachtenis” teekent Mevrouw Roland Holst ons nu de vrouw in de toekomstmaatschappij; natuurlijk moet onze bewondering weer uitgaan tot de groote dichteres, die in zulke schoone verzen een schoone schepping van haar rijke fantasie wist neer te leggen. Maar verder kan mijne bewondering ook niet gaan. In de beide vorige werken van de schrijfster voelde men bij groot verschil toch telkens in de critiek wel even verwantschap. Hier, nu het geldt om op te bouwen, voelt men pas, hoe groot de kloof is tusschen het socialistisch en het Christelijk ideaal. Men kent de opzet van het gedicht:

In de toekomstmaatschappij viere eens in het jaar de vrouwen het „feest der gedachtenis”, waarin zij herdenken hare ongelukkige zusters van vroeger tijden. Zulk een feest wordt ons nu beschreven. Natuurlijk is het weer de feestviersters gunstig, hetgeen wel de dichteres aanleiding geeft tot eenige zeer schoone natuurzangen, maar wat toch aan het gedicht al dadelijk iets kunstmatigs geeft, evenals het feit, dat alle vrouwen, die opgaan tot het feest, mooi zijn. In de socialistische toekomstmaatschappij zullen blijkbaar geen leelijke vrouwen meer bestaan! Mevrouw Roland Holst zal mij misschien tegenwerpen: Als alle vrouwen maar gelegenheid hebben zich lichamelijk ten volle te ontwikkelen, haar lichaam te verzorgen en haar gezondheid te sparen, dan zullen zij, na eenige geslachten tenminste, ook allen schoon zijn! Maar, al zal dit alles zeker de uiterlijke schoonheid bevorderen, met een beroep op de tegenwoordige „bezittende” klasse, die voor een groot deel al sedert vele geslachten het noodige geld en den noodigen tijd aan de verzorging van het lichaam heeft kunnen besteden, durf ik wel te zeggen, dat het middel niet afdoende zal zijn. Maar, zoo zegt men, geluk maakt schoon; al

deze vrouwen zullen gelukkig zijn. Zal waarlijk de vrouw in den socialistischen heilstaat het lijden niet meer kennen, het lijden om ziekte en dood, om teleurgestelde liefde? (Al behoeft ze die dan niet meer te verbergen!!)

Over dit alles wordt hier voorzichtiglijk gezwegen en we hooren alleen van 't geluk dezer vrouwen:

Daar was het feest van ied'ren dag begonnen: de korte, blijde taak, die niemand meed, omdat elk wist, hoe uit haar werd gesponnen het kleed van overvloed, dat allen kleedt. In de lichte zon-doorvlotene hallen, stonden mannen en vrouwen rijzig-sterk en hielden toezicht bij het werk der gonzende gehoorzame vazallen, die wrochten naar hun wil. Want de machine werkte voor den mensch om den mensch te dienen,

dat zijn dagtaak niet lang noch zwaar zou zijn, zijn deel van de vrucht der aarde niet klein.

De arbeid — verlaagt tot het toezicht houden op een machine — is dat niet juist de vloek van de moderne industrie? Neen, dat zal juist in de toekomst haar zegen zijn, zegt Mevrouw Roland Holst; de arbeid, de dagtaak moet vooral kort en licht zijn. Heeft de dichteres nooit gevoeld de heerlijke bevrediging, die er ligt in een lange en zware (niet tē lange en niet tē zware) dagtaak, mits er voor die taak *belangstelling* is? Hoe ook verkort, hoe ook verlicht, hoe ook met een schoonen naam van gemeenschapsdienst genoemd, fabrieksarbeid zal nooit een „feest” kunnen zijn.

Doch heden staat alle werk stil, het feest der gedachtenis wordt gevierd en dank gebracht aan vrouwen van lang geleēn, die niet vol geluk ware' als gij, maar zwaar belast met druk en met ellendigheēn, en veel verdrukking hadden uitgestaan, dat deze eens vrij zouden groeien, vrij gaan, en gestreden langen, moeizamen strijd Voor dezen vreugd te winnen.

Morgenlicht spreekt eerst, daarna Stem-van-'t verleden en zij roept op voor de gelukkige zusters het beeld van de vrouw der plicht; die uit gehoorzaamheid aan haar vader huwt

met een man, dien zij niet bemint; en daarop treedt uit de rij der zusters de bruid, die luide uitzingt haar geluk, daar zij morgen, in volle vrijheid zich aan den geliefde zal verbinden.

Maar Stem-van-'t-Verleden neemt weer het woord en vertelt over haar, die door den man, dien zij waarlijk lief had, bedrogen en onteerd

is gezonken, gezonken,
heeft weinig vreugd gedronken,
veel bitterheid, veel ellende.
Nu staat zij daar met het gewende
lok-gebaar in avond-licht,
schamper en hard van gezicht.
Ze jaagt den rijken wellusteling
na als de jager het wild:
*arm zinnen-kind, dat verloren ging,
omdat het wat glans heeft gewild.*¹⁾

En op deze droeve teekening is er groote deernis bij de zusters, omdat de omstandigheden, de inrichting der maatschappij hare zuster ten val hadden gebracht. In de nieuwe maatschappij is dit ondenkbaar; daar zijn allen kuisch. En de dichteres schrijft deze woorden neer, die wel van een voor een Christen onbegrijpelijk zelfbedrog blijk geven.

Maar altijd, wanneer zij aan liefde dachten, leidde het hart, schuchter volgden de zinnen, zij wisten niets van een andere minne; en dit is kuischheid: liefde zóó verwachten.

Maar wat die kuischheid beteekent, hooren wij al gauw; daar staan uit de rij der zusters de „vlinders” op en een van haar neemt het woord:

Ik groei en bloei en geur naar eigen aard,
mijn dag is lief'lijk en mijn nacht is zoet,
Niemand veracht mij, omdat mijn warm bloed
licht is, *omdat mijn hart zijn vreugden gaart*
uit vele bloesems¹⁾, als de vlinder doet.

Dat is dus de uiterste consequentie, waartoe Mevrouw Roland Holst komen moest, waartoe ieder komen moet, die met de zonde niet rekent. De „vlinders” geaccepteerd als

¹⁾ Ik cursiveer.

noodwendig, immers door haar aard gedrongen, deel uitmakend van de nieuwe vrouwenmaatschappij! En het is waarlijk niet alleen ons Christelijk bewustzijn, maar ook ons vrouwelijk gevoel, dat hiertegen opkomt. Neen waarlijk, de ideaal-maatschappij van Mevrouw Roland Holst lokt ons niet aan. En als de dichteres nu verder vertelt over „De zwoegende”, over „Mary”, „Louise” en „Katharine”, dan gaat langzamerhand onze belangstelling verslappen. Dit tendenz-werk wordt wel echt maakwerk; zeker, ook hier zijn telkens wel weer prachtige regels, maar we voelen hier te veel de propagandiste, die aan 't woord is. 't Sterkste treft dit in „De laatste strijd”, waarin de revolutie, die eindelijk de vrouw zal vrij maken, wordt verheerlijkt. Maar is niet de „communiseering” der vrouw eén even logische gevolgtrekking van het socialisme als haar vrijmaking?

„Het feest der gedachtenis” . . . ondanks vele schoone woorden en schoone beelden en schoone klanken, is het wel zeer hol aan inhoud en ik zou zeggen: als ge jongeren ontmoet, die onder de bekoring van vorige werken van Mevrouw Roland Holst zijn, geef ze „het feest der gedachtenis” dan maar eens in handen. Tien tegen een, dat zij, die met eenig oordeel en met goeden wil lezen, spoedig ontgoocheld zullen zijn, vooral als zij kennen een andere teekening van een andere toekomstmaatschappij, waarin ons verteld wordt van een nieuwen hemel en een nieuwe aarde: „Zie de tabernakel Gods is bij de menschen, en Hij zal bij hen wonen, en zij zullen zijn volk zijn, en God zelf zal bij hun en hun God zijn, en God zal alle tranen van hunne oogen afwisschen en de dood zal niet meer zijn, noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn; want de eerste dingen zijn weggegaan. En die op den troon zat zeide: Zie, ik maak alle dingen nieuw!” Ziet, dat is toch wel een andere klank en wij vatten weer moed. Wij weten, „dat deze woorden waarachtig en getrouw zijn”, en dat, door onze duistere, zondige hedendaagsche maatschappij, misschien ook door de toekomstmaatschappij van Mevrouw Roland Holst heen, dit eindpunt ten slotte bereikt zal worden, den

dag, dat „de zaligheid en de kracht en het koninkrijk geworden is onzes Gods en de macht van Zijnen Christus.”

F. v. d. B. v. V.

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BLADEN — EN WAT IK ER IN GELEZEN HEB.

O-v-e-r-d-r-i-j-v-i-n-g i-n de
De Vrouw. 18 Oct. 1 Nov. moderne opvoeding. . . . Ik heb de woorden gespeld.

Welk verlicht mensch, dacht ik, heeft den moed, daar nu eens over te schrijven? Het spijt mij, dat de schrijfster haar naam niet onder haar artikel heeft gezet, ik zou haar graag de hand drukken. Als men alles leest, wat er in onzen tijd al zoo over opvoedkunde geschreven wordt, gaat het een mensch duizelen in het hoofd en 't ergste van alles is, dat het kind in onzen tijd het zoo goed weet, hoe omzichtig en voorzichtig men hem benadert om hem toch vooral op de beste paedagogische wijze op te voeden, vreezend hier of daar te falen. Ik herinner mij, hoe een van mijn eigen jongens, op den leeftijd van een jaar of twaalf, zijn blozend, rond, gezellig jongensgezicht op zekeren dag zeer verbaasd naar me toekeerde, toen ik hem iets verbood, zonder hem de reden daarvan op te geven.

„Maar moeder!” zeide hij, „nu voedt u me toch niet op naar de methode-Ligthart.”

„Neen kind”, antwoordde ik, „jij wordt opgevoed naar de methode van Hoogstraten, en die is. . . gehoorzamen — ook al begrijp je vandaag nog niet, waarom; zóó ben ik ook opgevoed.”

Een boek van Ligthart had een poos in de huiskamer gelegen, en daar had hij zijn wijsheid uitgehaald.

„Dat onze groot-ouders en ouders, ook sommigen van ons hebben geleden onder te

strengere tucht" — zegt de schrijfster in „De Vrouw" — „daarover zijn we 't roerend eens, maar dat we nu in 't andere uiterste vervallen, dat scheen op 't opvoedingscongres slechts een kleine minderheid te gevoelen, m.i. echter de meeste ouders. Eerst wisten de ouders en onderwijzers het; 't kind moest 't maar aannemen, nu weten de kinderen 't, en willen dat ouders en onderwijzers 't met hen eens zijn en daarnaar handelen en hen behandelen. De kinderen bemoeien zich met alles; er wordt tot in 't oneindige met hen gediscussieerd, en dat maakt, nog afgezien van 't onaangename voor hun omgeving, hun eigen leven onrustig, en dat in onzen toch al zooveel van de zenuwen vergenden tijd.

„Kinderen, die juist in de moeilijkste jaren zijn, als ze van kind mensch beginnen te worden, met zichzelf en dus met hun omgeving overhoop liggen, omdat ze opeens te veel willen begrijpen en verwerken van de levensvragen, die juist in dien tijd bij hen opkomen, worden door de tegenwoordige wijze van opvoeding niet gekalmeerd, maar opgewonden. Men probeert hun alles te verklaren, wat aan de orde is, 't zij godsdienstige, 't zij politieke, 't zij economische vraagstukken en windt hen daardoor zóó op, dat ze er voortdurend mee bezig zijn en zelfs tusschen hun werk door en 's avonds in bed, eventjes beproeven, de zwaarste levensraadselen op te lossen. De „Sturm- und Drangperiode", die vroeger in den studententijd viel, komt nu reeds in den schooltijd en in plaats dat de leeraren dat trachten te voorkomen, moedigen de meesten hunner het aan....

„Een onderwijzeres zei eens tot me: „ik weet niet, of de oude, strenge opvoedingsmethode nog niet beter was, wij zijn daarnaar grootgebracht en goed terechtgekomen. Wat er van die modern opgevoede en die Montessori-kinderen percentsgewijze terecht zal komen, moet nog blijken...."

Juist! juist! dat moet nog blijken, ik vraag het me dikwijls af: Wat moet er van die kinderen worden, die nooit anders dan met handschoenen zijn aangepakt, en dat in een wereld, die zoo ruw en wreed kan zijn, en dat

in een maatschappij, die er absoluut niet op ingericht is, om al die „einspanners" in zich op te nemen!

De jeugd zelf neemt er ook een loopje mee. *Minerva*, 23 Oct. '19 In de „Minerva" bespot een zekere Oom Piet de hypermoderne opvoedkunde. Hij had onlangs gereisd met een paar meisjes, waarvan het eene, een tweede klasse lyceum leerling, aan een opstel bezig was over Rembrandt; de „derde klasser" aan een studie over Romain Rolland, en ze praatten er met veel enthousiasme over, en hadden de onderwerpen zelf gekozen!!!! Denk u nu eens even in wat er in die verschillende deeltjes van Jean Christophe alzoó behandeld wordt.... In onze jeugd werd op zestien-jarigen leeftijd het lezen van „the heir of Redclyffe" schoorvoetend toegestaan. Maar ik ga door met Oom Piet. Hij heeft een heel boekje doorgelezen: „Internationale stichting Pallas Athéne — Nederl. Afdeling: „Lager Onderwijs" en „Middelbaar Onderwijs". Na het lezen van dat boekje, dat in diep „Liberty paars" gedrukt was en voorzien van een plaatje van den ouden Amersfoortschen toren, kreeg om Piet een droom. Hij ging met den ouden van Alphen, den kindervriend, de nieuwe ideaal-school bezoeken.

't Was een heel lang lokaal met een evenlange rij ramen in allerlei formaten, met groote, kleine en heelemaal geen ruiten in allerhande kleur. Voor ieder raam zat een kind, sommige kinderen zaten op hooge en sommige op lage stoelen, op pianokrukken, op schoolbanken; een klein meisje lag languit in een clubfauteuil te schrijven op een lei, die ze in haar arm hield. Vlak bij de deur stond een heer, in een mat-paars colbert-costuum. Hij kwam op ons toe en begroette ons hartelijk.

„Een nieuwe leerling? Hoe heet je, jongmensch?"

„Piet, mijnheer."

„Bevalt je die naam, had je niet liever een anderen gehad?"

„Mijn vriendje in Amsterdam heette Hector Cesarius."

„Ja", zuchtte de paarse mijnheer, „t is

droevig, dat zoo'n persoonlijk iets als de naam een kind zoo maar zonder meer wordt opgelegd".... Enfin! 't is te lang om al de woorden van Oom Piet te citeeren. Om kort te gaan, Oom Piet droomt verder, dat ieder kind 't raam kiest, waarvoor het zitten wil, ook kiezen de kinderen de kleding van den meester; die kleeven zouden anders hun smaak kunnen kwetsen, de kinderen liepen à la Dalcrose, aten à la Fletcher, sliepen in de nieuwste houding, etc., etc.

Oom Piet is een spotvogel; maar is er niet veel waars in zijn woorden? „Gaan we niet te ver?" Onlangs nog vertelde me een oude heer over zijn opvoeding in Zwitserland, hoe streng en flink en militair dat alles ging! Maar versta me nu goed.... ik verlang niet terug naar de plak, of naar de ezelsoeren in den hoek.... ofschoon het sommigen kinderen heusch geen kwaad zou doen. Ik zou willen, dat we het slappe en hypergevoelige uit onze opvoedingsmethoden weg deden, opdat we weer menschen vormden, die zich zelf in bedwang hadden, en die tegen een stootje konden in de wereld.

Maar voor ons, eenvoudige menschen, zal het wel altijd heel moeilijk zijn, uit te maken wat de ideale opvoeding wel is, als we zien, dat de groote paedagogen het lang nog niet eens zijn en de meest tegenstrijdige meeningen verkondigen.

Kort geleden las ik de opvoedkundige opstellen van Prof. Hilty, waarin hij schrijft over het lezen van de jeugd en een Engelsch geschiedschrijver aanhaalt, die gezegd heeft: „Reeds jong een goeden smaak krijgen voor lectuur, is één van de beste vruchten der opvoeding. Alles kan men natuurlijk niet lezen, ook de jeugd met haar leesijver niet. Maar men moet in den tijd der jeugd, waarin de indrukken levendig zijn en er voor het geheele leven een voorraad gedachten en gevoel kan opgetast worden, niet verzuimen met het lezen van goede boeken te beginnen, om later niet te veel te moeten inhalen, of levenslang leemten in zijn ontwikkeling te houden. Bovendien beveilligt goede lectuur, vroegtijdig begonnen, er het beste voor, heelemaal ner-

gens recht belang in te stellen, waardoor de mensch ten slotte noodzakelijk, bij loutere belangstelling in zich zelf belandt."

Toen kreeg ik Thimotheüs in handen. Thimotheüs — waar de heer Drewes, die toch ook niet de eerste de beste is, over „lezen" —

Timotheüs. zich uitlaat. Ik weet, dat de *geillusrr. weekblad.* heer Voorhoeve de volgende „Over Lezen" aanhaling uit zijn blad, waar ik het niet mee eens ben, niet ten kwade duidt. Immers, het blad is boven mijn lof of blaam verheven!

„Lezen", zegt de heer Drewes, „is over het algemeen niet aan te bevelen.... Lectuur — in de gewone beteekenis van het woord — onderhoudingslectuur is net als koek. Heel lekker en misschien ook wel onschuldig, als men ze een enkele maal gebruikt, maar slecht, als ge ze iederen dag gebruikt. Een enkel goed boek in de vacantie, of op een vrijen middag, of avond, kan u goed bekomen, net als een koekje bij de koffie het genot van het kopje verhoogt. Maar anders: liever nooit lezen — dan altijd.... De boekenmakers zijn veel grooter ramp voor de menschheid, dan dat ze een zegen zijn.... Blijvende waarde heeft nagenoeg geen enkel literair product".... Ik zou nog meerdere van zulke uitspraken kunnen aanhalen, maar ik ben het heelemaal niet met den heer Drewes eens.

Ik haal weer even Prof. Hilty aan, waar hij zegt: „Het derde hoofdmiddel der zelfopvoeding, dat door de opvoeding reeds eenigszins moet zijn voorbereid: *veel lezen*. Een ijverig en tevens verstandig lezer moet thans ieder mensch zijn, die niet alleen op beschaving, maar ook op werkzaamheid aanspraak wil maken. De meeste hedendaagsche menschen hebben niet door opvoeders of predikers, maar door boeken bereikt wat de waarde en de beteekenis van hun leven uitmaakt en helaas zijn evenzoo gedrukte stukken verreweg de grootste verleiders tot al het kwade, dat er tegenwoordig is. Maar evenals er een juiste, preventieve drukperscensuur nog niet is gevonden, die alleen het slechte keert en het goede bevordert, zoo zijn er ook slechts weinige lieden, die met verstand en goede keus reeds vroeg alleen het goede lezen, en daar-

door naast geest en hart de ontwikkelingsstrap bereiken, waartoe ze konden komen."

Vertellen ons niet haast alle mannen en vrouwen van beteekenis, als ze ons iets uit hun leven mededeelen, dat ze in hun jeugd met een ware leeswoede behept waren? Ik denk onder vele anderen aan de sympathieke, hoogstaande vrouw, Selma Lagerlöf — en ik blijf gelooven, dat in weerwil van het groote gevaar, dat er bestaat in het lezen van slechte lectuur, wij onzen kinderen het groote genot van goede boeken te lezen, al is hun leeswoede wel eens wat overdreven, niet en nooit mogen onthouden. Ik ben blij, dat de Heer Drewes niet weet, hoeveel boeken ik wel doorgelezen heb. Tijdverknoeiing, levensvernietiging, onverantwoordelijke tijddooding zou hij het noemen. „Zooals de luie vrouwen in de achterbuurt, in de deuropening van haar woning met elkaar staan te kakelen, zoo doen de kinderen met hun boek. Praten, om te praten doen de vrouwen. Lezen, om te lezen, zoo doen de kinderen."

Ach! Mijnheer Drewes, als u toch eens wist, hoe heerlijk „lezen" is — vooral als kind. Kom, herinner u maar uw eigen jeugd!

Maar ik ga tot een ander chapiter over, tot een teer, een mooi onderwerp, waar zoo ruw en zoo hard en zoo leelijk over geschreven kan worden, iets heiligs, dat menschen met ongewijde handen nooit moesten durven aanraken, omdat het dan breekt, en ontdaan van alle schoonheid, voor onze voeten ter neder ligt. Ik heb verleden maand uit „De

Proletarische Vrouw" overgeschreven, wat sommige socialistische vrouwen over het huwelijk dachten. De redactrice der „Proletarische Vrouw" is het lang niet met mij eens. Laat ik, voor ik verder ga, eerst Mevrouw Pothuis-Smit in gedachte eens hartelijk de hand drukken. Laat het tusschen haar en mij gaan als tusschen twee zwaardvechters, die de krachten gaan meten, en voor den aanvang van het duel elkander de hand schudden. Ik heb eerbied voor Mevrouw Pothuis-Smit, eerbied voor haar energie, haar kunde en haar vaardigheid met de pen, en haar prachtmanier, om moeilijke dingen eenvoudig

uit te leggen. Wat heb ik dikwijls gedacht: was zij toch een der onzen, wat zou het heerlijk zijn, al die gaven te gebruiken in het Koninkrijk Gods! Ik geloof aan haar goede trouw en haar vaste overtuiging, dat zij de menschheid helpt door het uitgeven van haar blad, al ben ik voor me zelf er even vast van overtuigd, dat er een andere en goede weg is, dien zij voorbijgaat. Wie Jezus Christus volgt, slaat een gansch anderen kant in; die weet maar al te goed, dat het niet veel uitricht om uiterlijke omstandigheden te veranderen, als het hart zondig en slecht blijft.

Mevrouw Pothuis-Smit zou het mij niet durven nazeggen, dat er onder de Christelijke gezinnen meer goede huwelijken worden gevonden, dan onder andere menschen. Zij vreest, dat het moeilijk is, in dezen objectief te zijn en niet te veel naar eigen huwelijk en naar eigen ervaringen te zien, en dan maar te zeggen, als men zelf gelukkig is: „Zoo is 't overal, of zoo moet 't overal kunnen zijn."

Maar Mevrouw Pothuis-Smit, u hebt met een domineesvrouw te maken en predikantsvrouwen leven heusch niet in haar eigen gezinnetje en eigen kringetje. Elken dag komen daar binnen, in al die pastorieën van ons land, de levensgeheimenissen van arm en rijk, en de menschen zijn zoo dankbaar, eens met al hun zorgen en nooden en bekommernissen ter neer te zitten en eens vrij uit te praten op een plek, waar ze van weten, dat er met liefde naar hen geluisterd wordt.

Ja, Mevrouw Pothuis, ik kijk u vast in de oogen en ik herhaal het, absoluut bewust van hetgeen ik beweer, dat er in onze Christelijke kringen meer goede huwelijken worden gevonden dan onder andere menschen.

„O ja!" zegt u, „als dat dan mocht *schijnen*, (u wilt het mij niet nazeggen) dan komt het, omdat een Christelijke echtgenoot het als plicht moet beschouwen, om zwiingend te dulden."

Maar Mevrouw — we dulden niet, *we hebben lief* — en zeg nu eens eerlijk, zijn dingen ooit te zwaar voor haar, die liefheeft?

Maar laat ik u nu eens niet zelf antwoorden. Ongeduldig schudt u misschien al het hoofd... laat ik nu eens aan het woord laten een zéer

eenvoudige vrouw; ik maak me sterk, dat ze even eenvoudig is, als de vrouwen die schreven in uw blad. Zij schreef in „De Ster”, een der *De Ster*, 17 Oct. Christelijke weekbladen. Ze is iemand, die het, te oordeelen naar haar uitlatingen, even moeilijk heeft als die zekere Jans, die bij u voor het spionnetje zat (hoe blij ben ik, dat ze haar zitplaatsje verlaten heeft).

„Er zijn tijden”, zoo schrijft deze eenvoudige moeder, „waarin ik meelij met me zelve krijg, en dan begeer ik er eens heelemaal uit te zijn: „al die kleine platvloersche diensten te bewijzen, maken me een huisslaaf”, maak ik me wijs. Maar zie ik dan, welk een groote taak het is, niet alleen voor de lichamen, maar ook voor de karakters en de zielen van zoo-veel kinderen te moeten zorgen en werken, dan kan ik gerust het publieke leven aan de mannen overlaten met de vrouwen, wien zelf geen kinderen ter opvoeding werden toevertrouwd.”

„Ik meen ook, dat de Christelijke vrouw zich met al haar achterlijkheid toch niet behoeft te schamen tegenover de socialistische vrouw, die achter en naast haar man den politieken strijd meemaakt. Wij, Christen-vrouwen, hebben vaak het brood uit onzen mond en de japon van ons lijf gespaard, om onzen kinderen Christelijk onderwijs te laten geven. Wij hebben onze kinderen tot Jezus gebracht en arbeiden aan hunne zielen tot hun eeuwigh behoud. Wij dragen onze zonen en dochters, maar ook *onze mannen op, in het gebed...*”

Dat is het groote verschil, Mevrouw Pothuis, tusschen de schrijfsters in „De Proletarische Vrouw” en ons. Wij, christen-vrouwen, ontvangen de kracht van Boven, om gelukkige, blijde moeders en echtgenooten te zijn. Volgens den Heer Wijnkoop is dit nu wel een geheimzinnige, niet door het proletariaat te controleeren macht, maar ik verzeker u, dat het een Kracht is, die even wezenlijk is, als wij er zelf zijn, die ons leert te geven, al maar door te geven, en blij te zijn in dat geven, die in ons wekt die liefde, die sterker is dan de dood en die vele wateren niet zullen uitblussen.

„Alle vrouwen, die nadenken, gevoelen den

inhoud van het oude huwelijksformulier als iets onwaardigs, ook voor den man”, schrijft u. „Zij worden zich bewust, dat de overheersching, welke in het huwelijk heerscht, en den man en de vrouw zedelijk schaadt. De man wordt er ijdel en heerschzuchtig van, de vrouw bekrompen, slaafsch en zij zal trachten door minderwaardige slimheid haar eigen wil door te drijven.”

U vindt ook, dat ik niet naar recht zal kunnen volhouden, dat de tegenwoordige huwelijksvorm van goddelijken oorsprong is?

Als ik u dat bewijzen wil... dan haal ik mijn Bijbel te voorschijn. Mijn oude Bijbel, die alles weet en die overal een antwoord op heeft. Ik wijs u op het groote, ontzaglijk veel beteekenend woord: „Het is niet goed, dat de mensch alleen zij. Ik wil hem een hulpe maken”. Ik wijs u op de Mozaïsche wetten, op de uitspraak van den Heer Jezus Christus, Die niet gekomen is met een: „Gij hebt gehoord, dat tot de ouden gezegd is... maar Ik zeg u...!” maar Die veel eerder den band des huwelijks nog nauwer heeft toegehaald met Zijn: „Ik zeg u, dat zoo wie eene vrouw aanziet om dezelve te begeeren, die heeft alreeds overspel in zijn hart met haar gedaan.”

Ik herinner u Paulus... Paulus met *zijn* onomwonden pertinent bevel: „Gij, vrouwen, weest aan uwe eigene mannen onderdanig, gelijk aan den Heere.” — Efeze 5 : 12.

Waarom zouden wij het ook zoo onaangenaam vinden, om onze mannen te gehoorzamen? Er is toch geen enkel matroos, behalve de Bolsjewistisch gezinde, die er tegenop komt, den kapitein van zijn schip te gehoorzamen... Er kan toch ook maar één kapitein op een schip zijn.

En dan iemand gehoorzamen, van wien ze houdt!!

Of ik dan vind, dat onze huwelijksvorm ideaal is, en dat er niets aan te verbeteren valt?

Onlangs heeft een hoogleeraar gezegd: „wij, mannen, zullen ook in deze tijden veel moeten leeren, ook in betrekking tot onze vrouwen”, en het is goed ook, als zij dit doen.

Haagsche Post. In de „Haagsche Post”
8 Nov. heeft zoo'n goed artikel ge-
staan. „Vrouwtje's eigen Geld” — was de
titel. Het begon met te zeggen, dat „n'en dé-
plaise” al de feministische kampvechtsters
het toch een zéér gewone zaak was, dat de
man de geldmiddelen beheerde.

„Eene organisatie dient, wil zij behoorlijk
werken, door één bepaald hoofd geleid te
worden, die de organisatie overziet, in handen
heeft, en er verantwoordelijk voor is. Waar
verschillende personen, ieder naar hun idee —
al is het dan op zichzelf nog zoo goed — in
verschillende richtingen handelen, ontstaat
natuurlijkerwijs een chaos, waarvoor geen
enkele bepaalde persoon kan worden aan-
sprakelijk gesteld. Het is dus niet anders dan
recht, en overeenkomstig de grondslagen van
een geregelde en goede gezinspolitiek, dat het
hoofd van het gezin het beheer over de gezins-
eigendommen heeft. Iets anders is echter het
feit, dat de man het geldelijk beheer uitslui-
tend aan zich behoudt en er zelfs niet een
redelijk en noodzakelijk gedeelte van afstaat

aan zijn vrouw. De juiste weg is, dat een
vrouw bekend is met de inkomsten van haar
man en dat zij een gedeelte heeft, waarop zij
aanspraak kan maken.”

Maar terwijl ik schrijf, gevoel ik hoe moei-
lijk alles is. Wij spreken over den juisten weg,
en we zijn *zondaren*, die dikwijls in alles afwij-
ken van den juisten weg. Daarom zal juist het
huwelijk altijd zoo'n moeilijk iets blijven, om-
dat het een samenleven is van twee zondige
mensen. God alleen kan een mensch helpen,
om goed en onzelfzuchtig te zijn. Een En-
gelschman heeft het eens zoo mooi gezegd:
„Er heerscht een idee in breeden kring onder
zedelijke mensen, dat ze hun naaste *goed*
hebben te maken. Daar is één persoon, dien
ik goed moet maken, met Gods hulp: mijzelf,
maar mijn plicht jegens mijn naaste is veel
beter uitgedrukt door te zeggen: dat ik hem
gelukkig moet maken — indien ik kan.”

Een ander gelukkig maken — dat is de
mooie, heilige roeping in het huwelijk.

A. v. H.—S.

Kunstnaaldwerk.

I. No. 1 is een boekje — 't zij voor kaar-
tjes, naalden of zilverbons in te richten.

De teekening wordt op dun leer of laken
overgebracht en met oud goud of zilverdraad
opgenaaid. Dat naaien kan gebeuren met af-
stekende kleur zijde; mits de steekjes, op
regelmatige afstanden gelegd worden. 't Ge-
heel wordt met zijde of satinet gevoerd; of
ook gecartonneerd, wanneer 't voor zilverbons
moet dienen.

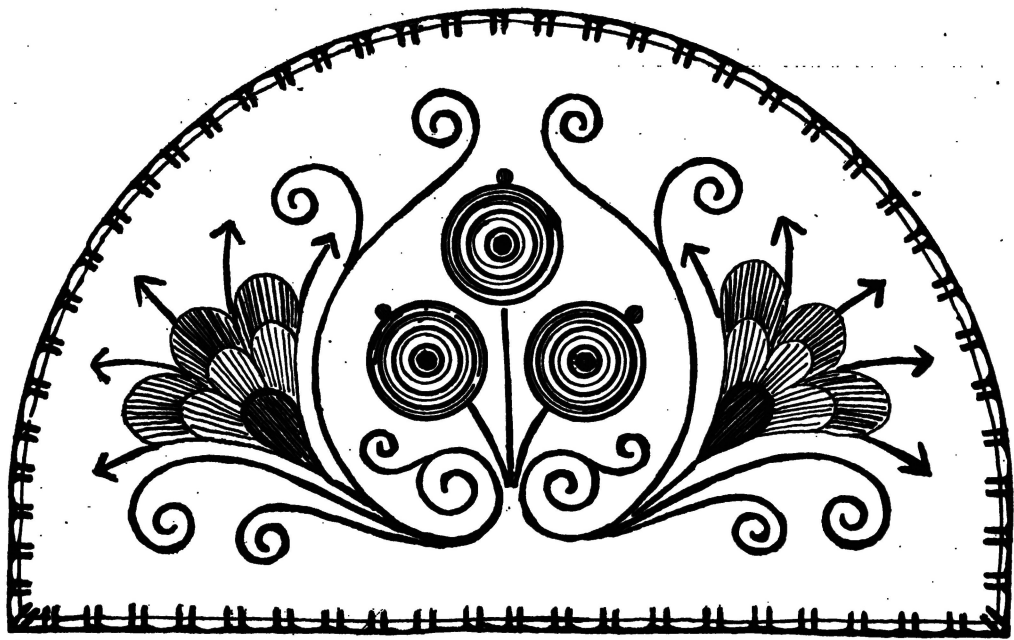
II. No. 2 is een teekening voor een
aantatter voor den theepot. Ons model is
geborduurd op wit flanel met dunne, gekleurde
wol.

De lijnen groen, de bloemen oranje, geel en
paars — de drie vruchtjes in 't midden worden
van 't midden uit geheel met steelsteken in 't
rond gewerkt in verschillende kleuren. Het
middenhartje kan bijv. wit zijn, daaromheen
geel, groen, oranje. Ieder deeltje wordt met
gekleurde voering, waartusschen een lapje
flanel, tezamen gefestonneerd. Dan de twee
helften aaneen genaaid; ook naar verkiezing
met een wollen koordje afgewerkt.

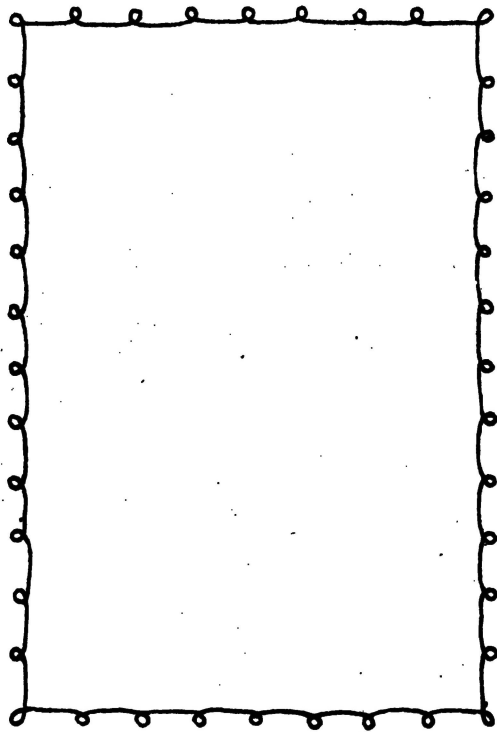
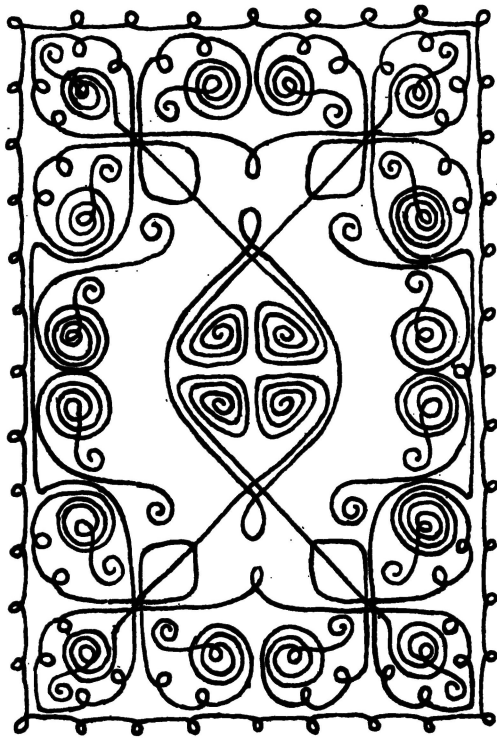
Zie de figuren op de volgende bladzijde.

Marg. Verwey.

2. Theepotaanvatter.

1. Omslag voor Zilverbons enz.

HET HUIS DES HEEREN.

Gij hebt de liefde van mijn harte,
 O heerlijk huis van Mijnen Heer.
 Gij kent mijn vreugd, gij weet mijn smarte;
 Gij noodt mij elken rustdag weer.
 'k Verlang in 't blijdst en 't droevigst lot
 Naar 't heilig huis van Mijnen God.

'k Mocht reeds als kind den rustdag eeren.
 „Mee opgaan” was mijn liefste plicht.
 Kon nog 't verstand het niet waardeeren,
 Gods Geest heeft toch Zijn werk verricht.
 De band, die 's Heeren volk verbindt,
 Omstrengelt ook het kleine kind.

'k Ben hier allengskens onderwezen,
 Tot 't volle licht is opgegaan.
 Hier is mijn zondesmart genezen,
 En leerd' ik roemen 's Heeren daân.
 Wat heeft het *toen* mijn hart bekoord
 Te luisteren naar 't levend Woord!

En nu, in 't midden mijner jaren?
 Ai mij — één zintuig ging teloor.
 'k Hoor nimmer meer het Woord verklaren;
 Mijn ziel, 't is God, die 't er beschoor!
 Word ik nog in Zijn huis genood?
 En krijg ik steenen nu voor brood?

Neen Heer, Gij voert langs wond're wegen.
 G' ontnemt soms wat onmisbaar schijnt.
 Maar Gij hebt meer dan éenen zegen,
 En — alle treurigheid verdwijnt.
 Als 'k heilbegeerig op mag gaan,
 Laat Gij mij nooit verlegen staan.

Gij hebt de liefde van mijn harte,
 O heerlijk huis van Mijnen Heer.
 Gij kent mijn vreugd, gij weet mijn smarte,
 Gij noodt mij elken rustdag weer.
 Waar God toch met Zijn volk vergaart
 Wordt ook den dooven 't Woord verklaard.

JO-C. W.

Onze Bloemen en Planten.

Mej. E. te R. zou gaarne iets vernemen over varens en hare behandeling, en de bestrijding van bladluis.

Er zijn een massa soorten van varens, maar die, welke voor den handel gekweekt worden, en dus ook het meest in 't bezit komen van plantenliefhebbers, wil ik u iets van vertellen.

Zooals ik zeide zijn er heel wat soorten. Men behoeft maar eens even op een handelskweekerij een kijkje te nemen.

Ze zijn lang niet alle geschikt, om een plaatsje in huis te veroveren, maar met een van de allersterkste wil ik beginnen.

De *Cirtomium Falcatum*. Ze wordt veelal genoemd: de ijzervaren of harde varen. Haar bladeren zijn donkergroen, mooi glimmend, bij niet al te jonge planten gelijkmatig vertakt, en doen ze denken aan een half klimopblad, haar groei is krachtig. Als men ze van den bloemist krijgt, zijn ze wel op hun mooist. Hier is nu eenmaal niets aan te doen. Varens die oorspronkelijk in tropische landen thuis hooren, willen gaarne een vochtige warmte, in kassen heeft men die.

Toch kan met een beetje goeden wil zoo'n varen 't in huis een heelen langen tijd uithouden. Zoo nu en dan ziet men wel mooie planten, die al jaren bezit zijn van een liefhebber.

Die varens moeten gepland worden in blad-aarde met wat turfmoel en een beetje oude koemest.

De beste tijd om varens te verplanten is 't voorjaar. Ze maken dan nieuwe blaadjes en worden door de zon heerlijk gekoesterd. Dan vooral moeten ze geregeld begoten worden, zóó dat de aarde niet uitdroogt. Ze mogen niet in donker staan, maar het licht moet zijn weldadigen invloed op de plantjes kunnen uitoefenen, maar voor de felle zon moeten ze beschermd worden.

Bladluis op varens kunt u bestrijden door

bespuitingen met Phytophiline, of met tabaks-wafer. Phytophiline is bij de meeste bloemisten verkrijgbaar, en in elk busje vindt u een gebruiksaanwijzing.

Verder zijn er verschillende soorten van varens, die wel onder den naam van lintvarens voorkomen. 't Zijn die, welke al het éérs in bakjes en mandjes gepland worden. Ze hebben lange smalle blaadjes en zijn aan de uiteinden een weinig vertakt. Men noemt ze *Pteris Wimsetti* (d.i. de groene) en *Pteris Cretica* (de bonte) en de *Pteris Tremula* doet u aan penloof denken. Ze zijn alle heel sterk, en kunnen met bovengenoemde behandeling jaren mee.

De droge of dorre takjes, die er van tijd tot tijd inkomen, moeten er zorgvuldig uitgeknipt worden. In 't najaar of in den winter zullen de varens wat meer leelijk blad maken dat kan alles afgeknipt worden, en u zult zien dat ze in 't voorjaar weer mooi jong blad maken.

't Spreekt van zelf dat planten die in rood steenen potten of liever poreuse potten staan, 't beter zullen doen, dan planten in gegla-zuurde potten.

H. M.

Huishouding en keuken.

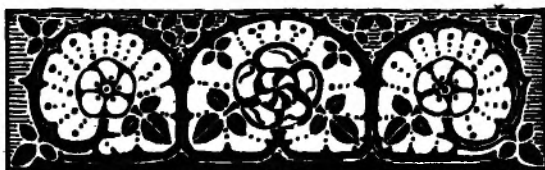
(CORRESPONDENTIE).

Antwoord aan Mevr. W. v. S.

Zeker kunnen appelen in flesschen worden ingemaakt als postelein en rabarber. Als u maar vooral appelen neemt die flink zuur zijn (afgevallen appelen b.v. kunnen ook dienen), en ze goed laat *voorkoken*.

Zachtzure appelen zou ik liever weckên. Er zijn wel goede weck's flesschen te krijgen; er zijn zelfs inmaak-flesschen te krijgen met garantie. Knappen ze of knapt het deksel onder 't koken, dan krijgt men een nieuw. Er moet echter bij 't steriliseeren vooral gezorgd worden voor *goede* ringen.

M. G. L.

Boekbespreking.

De Antichrist, door Dr. V. Hepp. J. H. KOK.
1919. Kampen.

Dit boek is geen werk om zoo maar eens in verloren oogenblikken door te vliegen. Het getuigt van ernstige studie, zooals de respectabele reeks van 260 aantekeningen bewijst. Wetenschappelijke vraagstukken zijn op populaire wijze uiteengezet. Dit boek wil een bazuinstoot en waarschuwingssignaal zijn in onzen tijd, waarin de antichristelijke geest al banger doorwerkt. Het brengt het Heden met het Verleden en de Toekomst in verband, toont de gevaren aan van de geesten die inwerken op heel het samenstel van het leven.

Voor iemand die meeleeft met de vrouwenkwestie is de paragraaf „De Antichrist en de vrouw” wel interessant.

Een mooi boek, óók voor Meisjesverenigingen.

JOHANNA BREEVOORT.

Het Zoeklicht. 1e Jaargang. Redactie: Joh. de Heer. Zeist.

„Het zoeklicht” bedoelt de profetieën, voornamelijk die uit het N. Testament, met de hedendaagsche gebeurtenissen in verband te brengen. Zeer weldadig doet daarbij aan het onvoorwaardelijk vasthouden aan het gezag van de H. Schrift als het Woord van God. Waar geloof en vroomheid in deze veertiendaagsche periodiek den toon aangeven, daar mogen we tegen eenige der gemaakte gevolgtrekkingen bedenking hebben, maar ten slotte zal men de goede bedoeling, die aan de uitgave ten grondslag ligt, moeten waardeeren, voor zoover zij als Evangelisatie-middel dienst wil doen, en de menschen wil wijzen op den ernst der tijden.

M. M. H.

P. H. VAN KAMPEN & ZN. *Amsterdam*.
Carla van Lidth de Jeude. **Banden**.

Evenals in „Haar erfdeel” zit ook in dit boek de kracht van de schrijfster voornamelijk in haar milieu-teekening. En nu is dit talent voor milieu-teekening eigenlijk zulk een gevaarlijk talent, omdat er zoo héél gemakkelijk een aardig effect mee bereikt wordt. Ik geloof, dat hierin de verklaring ligt, dat veel jonge schrijvers en vooral schrijfsters voor haar pennevruchten den novelle-vorm kiezen — en, nu ja, daarin dan ook wel eens wat aardigs bieden. Maar Carla van Lidth de Jeude wil een roman geven, en zij komt daarbij niet boven de novelle uit. De karakterteekening blijft oppervlakkig, zooals wij dit in novellen gewoon zijn en de

eenheid van compositie ontbreekt. Waar gaat het eigenlijk om in dit boek? De titel en enkele fragmenten, vooral ook het einde geven te verstaan, dat de schrijfster heeft willen aantonen, dat de banden, die broers en zusters onderling verbinden, ondanks groote verschillen in karakter en levensopvatting, nooit verbroken kunnen worden. Maar de titel had b.v. even goed kunnen zijn: „terug in de maatschappij,” en dan had ik zonder moeite kunnen aantonen, dat de schrijfster heeft willen doen zien hoe ontzaggelijk moeilijk het is voor iemand, die in een zenuwinrichting verpleegd is geweest, om in het gewone leven terug te keeren. En dan wordt ook dit probleem even aangeroerd: Is het mogelijk voor een vrouw, wier aanstaande door een ongeluk om het leven kwam, om het aanbod van een ander aan te nemen en „opnieuw te beginnen?” Men ziet het, stof genoeg voor drie novellen, ja, ook voor drie romans — mits met die stof geworsteld wordt, totdat het onderwerp volkomen beheerscht is. „Banden” is een boek, dat ons eenige aangename uren kan doen doorbrengen — ik geloof echter dat deze schrijfster meer zou kunnen geven, maar dan moet zij vooral niet vertrouwen op haar talent voor milieu-teekening en bedenken, dat ook voor schrijvers het woord er staat: „steek af naar de diepte!”

F. v. d. B. v. V.

J. B. WOLTERS. *Groningen*. **Taalbloei**, letterkundig leesboek voor H.B.S., Gymnasia, kweek- en normaalscholen, bijeengebracht door M. A. P. C. Poelhekke.

Dit leesboek wil zijn „een hulpmiddel ter inwijding in letterkundige verschijnselen.” Er werd alleen werk in opgenomen van auteurs na '80; zoodat, wat de samensteller ook erkent, dit boek niet bestemd is om *in plaats van*, maar om *naast* andere bloemlezingen gebruikt te worden. En hiertoe is het zeker heel geschikt. Bovendien een mooi hulpmiddel bij zelfstudie en een zeer geschikt werk om op Jongelings- en Meisjesvereniging te worden gebruikt.

F. v. d. B. v. V.

M. J. Koenen, **Verklarend handwoordenboek der Nederlandsche taal**.

Dat dit boek een 12en druk beleeft, bewijst genoegzaam, hoe het aan een behoefte beantwoordt. Jammer dat, in tegenstelling met het Fransche schoolwoordenboek van Larousse, nergens de etymologische afleiding werd gegeven.

F. v. d. B. v. V.

Mij, voor goede en goedkope lectuur te Amsterdam. **Zelfkeur**. *Tweede reeks*. *Tweede en derde bundel*.

Voor ieder, die in onze hedendaagsche letterkunde belang stelt, zijn deze bundeltjes waardevol alleen reeds om het feit, dat de auteurs zelf aangeven, welk fragment uit hun werken opgenomen zal worden; en nu spreekt het wel vanzelf dat zij hiervoor dat fragment

zullen kiezen, hetwelk zij als hun beste of meest karakteristieke werk beschouwen; en het behoeft geen lang betoog, dat dit oordeel over eigen werk nieuw en verrassend licht kan werpen over de persoonlijkheid van menigen schrijver. Nog om een andere reden verheug ik mij in de uitgave van „Zelfkeur”. In schoolbloemlezingen is de verzamelaar gewoonlijk genoodzaakt zich tot de meest bekende auteurs te beperken; in „Zelfkeur” komen ook minder bekende jonge schrijvers aan 't woord; er wordt niet gevraagd of de naam van den schrijver op een of ander examenprogramma voorkomt, maar of hij iets heeft geleverd, dat der moeite waard is. Zoo zijn dus deze bundeltjes een waardevol bezit voor alle belangstellenden in onze Vaderlandsche letterkunde. Men geve ze echter geen schoolkinderen in handen; ook niet wanneer de school gymnasium of H. B. S. heet — ze zijn niet voor hen bestemd.

F. v. d. B. v. V.

Het schoone Leven, door Wilma. In twee deelen. Uitgegeven door C. M. B. DIXON & CO. te Apeldoorn in het jaar MCMXVIII.

Wilma is bekend als een schrijfster die tien talenten ontvangen heeft. Zij heeft de sprake verstaan, die tot ons uitgaat van de schoone natuur, en met ontroerende teerheid weet zij die te vertolken. Lees b.v. eens blad. 234 (2e deel):

„Het water lag stil te glanzen in het avondlicht. In de diepte was de hemel, en heel de kanaalberm, ruig van gagel en berm en heide, met den langen eikenrij, stond weerspiegeld in de klare diepte, scheen in de diepte naar den hemel te reiken. Er was geur van gemaaid gras en van vlierbloesems. Bij elke boerenhofsteê spreidde een vlierboom beschermend zijn witte bloesems uit, en de geur werd door den avondwind over de velden gedragen als een heel oud, geliefd slaapliedje op vleugelen van zachte herinnering uit de verte, een deuntje dat een grootmoeder zong bij de wieg van haar eersten kleinzoon. Het werd hoe langer hoe stiller. De boekweit lag te parelglanzen in het avondlicht; in hun gouden gewaden lagen de korenakkers gebogen te rusten onder de sluiers van violet en goud; — er baste een hond op een erfje, er was gekling van een sikkel en geruisch van halmen op een veldje naast de hoeve; rhythmisch heen en weer 'en op en neer bewoog zich de donkere figuur van een maaiër in blauwen kiel achter den zwaren korenwal, die langzaam aan 't wijken ging en wegkromp onder zijn fiere slagen; achter hem aan bukte zijn vrouw, al garven bindend.

De zon ging onder in een zee van paarlemoer. Nog even rustte ze op een donkere wolkenbrug, die een lichtkolk overspande; en al de boerenhoeven, die met haar gezichten naar de zon gekeerd stonden, vingden de laatste stralen op en lieten ze in heur vensters spelen, een dartel spel van louter kleine, flakkerende, roode vlammetjes, tot de zon ze terugriep in haar gouden heerlijkheid en haastig achter de wolkenbrug verdween.

Nu begonnen er stille schaduwen over het land te glijden; de hemel kleurde zich bloedig oranje-rood; naar

het oosten vlieden breede golven van violet. Onder de schaduw begon de aarde op eens te lichten in vreemden glans; de geur van de vlierbloesem werd sterker, de muziek van het oude kinderliedje inniger, er leefde iets op, heel stil en heel krachtig”.

Of dan die wonder-heerlijke natuur ons hart volkomen bevredigen kan? Wilma zegt het niet met zoveel woorden, maar ze toont, dat de zanger ongelijk heeft, als hij beweert dat er langs de wolken ruischt een liefelijke naam. De natuur spreekt van God, van Zijn grootheid en macht, maar zwijgt van wat onze schuld kan verzoenen, en dat voelt het arme menschenhart.

Wilma denkt héél teer en fijn, hoewel niet altijd even blijnd; soms brengt ze levensraadsels naar voren, zonder ook maar een poging tot oplossing te doen, wat op den lezer verwarrend werkt. Zie b.v. blz. 263, waar ze het heeft over den noodlottigen dood van dronken Peer. Waarom vermijdt de Schrijfster hier het woord *zonde* te noemen, en zwijgt zij van de kracht van 't gebed?

Ook heeft zij een neiging, die wij reeds vroeger bij haar waarnamen, om ons in contact te brengen met menschen van afwijkende geestvermogens. Ik kan niet zeggen, op de kennismaking met dien dolenden schilder zoo gesteld te zijn. 'k Vind hem een onaangename figuur, die de stemming eenigszins bederft en onrustig maakt. Misschien echter, dat anderen zullen zeggen; die man hoort er juist bij, en in de teekening van dien persoon een kunstuiting zien, die ze niet gaarne zouden missen.

Daar het boek in twee deelen uitgegeven is, hadden wij verwacht dat het leven van haar hoofdpersoon ook in tweeën zou geteekend zijn: eerst zonder de genade Gods en dan door Christus verrijkt. Het stelt eenigszins te leur dat het scherm valt juist als de heldin van het verhaal den Christus gevonden heeft. En dan laat ze den lezer achter met de vele levensraadselen, die ze wel aangeroord, maar geenszins verklaard heeft. Daardoor zullen sommigen het boek onvoldaan, als „te vaag” uit handen leggen. Het zwijgt van den „Man van Smarten” als de „Redder van Zondaren” niet geheel, zooals b.v. Haspels doet in zijn „David en Jonathan”, maar toch heeft het voor den ernstigen christen iets onbevredigends, terwijl het voor den niet-christen den weg ter ontkoming duidelijker had kunnen aanwijzen.

A. M.

Ontvangen boeken enz.

Mijn Kerstboek, bewerkt door Johanna Breevoort.

J. M. Bredée's Boekhandel en Uitgevers-Mij. Rotterdam.

Boekenserie *Opgang*. Uitgegeven te Baarn door Uitgeversmaatschappij E. J. Bosch Jbnz. In het jaar MCMXIX.

Wilma, *Zomer*.
 J. M. Westerbrink-Wirtz, *Jong Vrouwje*.
 W. G. van de Hulst, *In de Zon*.
 E. M. F. Kleijn, *Conflicten*.
 H. Weiland, *Levensleed*.
 P. Keuning, *Eenvoudige zielen*.
 Deze kleine boekjes zijn keurig uitgegeven in zakformaat en uitstekend verzorgd; smaakvol gebonden in batikbandje, met gouden titel en vergulden kop.

Scheurkalender *Maranatha*, van Ds. J. J. Knap en Dr. J. C. de Moor, met premieboek van Idsardi: *Sampje*, een verhaal uit het Volksleven.
 Uitgave van J. H. Kok, Kampen.

Geïllustreerde Chr. Scheurkalender, met premieboek, vrij naar Silas Hocking: *Eindelijk Vrede*.
 J. N. Voorhoeve, Den Haag.

Het Zoeklicht. Gewijd aan het onderzoek der Schriften en de teekenen der tijden. Aan dit blaadje is geen finantieel belang verbonden, doch de bedoeling is alleen de geestelijke waarheden voor dezen tijd naar voren te brengen. Bureau: Schiekade 210, Rotterdam.

No. 48—59 van de *Nieuwe Zondagsschool-Serie*, onder redactie van A. L. Gerritsen.
 Uitgave van H. ten Brink, Arnhem.

Molenaar's Elsje, door W. Blomberg-Zeeman.
 Geïllustreerd door Willem Wiegman.
De Geschiedenis van een Held, door Aletta Hoog.
 Met platen van Jan Franse.
Overwonnen, door H. Streefkerk.
Derkje, door Louise L.-G.
Japie, door Louise L.-G.
De vroolijke Buurtjes, door Hermanna.
Wat Scheper Bas zei, door Hermanna.
Nergens Thuis, door H. Riemens.
Schooljongen, door Aletta Hoog.
Broertje, door Aletta Hoog.
Na lange jaren, Een geschiedenis uit den Bartholomeusnacht, door A. L. Gerritsen.
Verwende Ben, door W. Blomberg-Zeeman.
 Al deze grootere en kleinere boekjes zijn zeer smaakvol uitgegeven en versierd met platen van Jan Franse.

Het Onze Vader. XXX Leeke-meditaties door Gerh. van Slochteren.
 J. H. Kok. MCMXIX. Kampen.

Dr. G. Ch. Aalders, *De Heilige Schrift en de vergelijkende Godsdienstwetenschap*. Afl. 2 van „Schild en Pijl“.
 Kampen, J. H. Kok, 1919.

Prof. Dr. J. H. Gunning, *Spinoza en de idee der Persoonlijkheid*. Tweede druk. Woord vooraf van Prof. Dr. I. van Dijk.
 Uitgave van de Hollandia-drukkerij te Baarn.

Hoewel we, wegens plaatsgebrek, al deze ingekomen boeken in dezen jaargang niet meer kunnen bespreken, vermelden we ze toch met 't oog op de komende feestdagen.
 A. M.

Mededeelingen.

Met deze aflevering van „Christelijk Vrouwenleven“ eindigt de derde jaargang.

Hoe is in die korte spanne tijds de positie van de vrouw ook in ons Vaderland gewijzigd. Bij de verschijning van ons eerste nummer waren velen verbaasd dat we een tijdschrift durfden oprichten „vóór en door de vrouw“. Sommigen namen er zelfs aanstoot aan, dat de „Overdenking uit de Hellige Schrift“ door een vrouwenhand te boek werd gesteld! En nu — hoe is de opinie veranderd! Met graagte werden de stichtelijke stukjes van Johanna Breevoort gelezen, en al wat in de overige rubrieken besproken werd, mocht zich in de hartelijke belangstelling onze lezeressen verheugen, al genoot, zooals van zelf spreekt, de ééne meer van dit, de andere van dat onderwerp.

Meer dan tot dusverre zal de Redactie er naar streven, populaire lectuur te geven, die, zonder laag bij den grond te zijn, door alle Christenvrouwen kan genoten worden.

Nu het getij verloopt, moeten de bakens verzet. Meer dan vroeger heeft de Christelijke vrouw thans behoefte aan een Christelijk tijdschrift dat voorlichting geeft, nu het stemrecht ons verleend is, en de ontwringing der maatschappij ten gevolge van den wereldoorlog, ons plaatst voor nieuwe vragen, ook waar het de veranderde inzichten omtrent het probleem der opvoeding betreft.

Gaarne wil „Christelijk Vrouwenleven“ de Christenvrouw alle noodige voorlichting geven, en behulpzaam zijn aan den opbouw van een rijk gezegend vrouwenleven.

Voor op- en aanmerkingen houden we ons, als altijd, hartelijk aanbevolen. Alleen op ongeteekende brieven wordt geen acht geslagen.

De copie voor het eerste nummer van den vierden jaargang moet vóór 6 December ingekomen zijn bij het nieuwe adres der Redactie (Mevrouw van Hoogstraten-Schoch, Pastorie, Dorpsstraat, Zelst) waar ook vragen voor de „Vragenbus“ ingewacht worden.

Ongevraagde bijdragen worden slechts teruggezonden als de portkosten (in postzegels) vergoed zijn.

Alles wat de Administratie raakt, als adresverandering, opgave van nieuwe abonnées, enz. moet aan den Uitgever worden gericht.

De Redactie.

